AMATI LVSITANI

Medici ac Philoſophi Celeberrimi

IN

DIOSCORIDIS ANAZARBEI

de medica materia libros quinque

ENARRATIONES ERVDITISSIMAE.

Quibus etiam tum Simplicium medicamentorum nomenclaturæ Græcæ, Latinæ, Italicæ, Hiſpanicæ, Germanicæ, & Gallicæ proponuntur: tum errores aliorum omnium, qui ad hanc uſque diem de hac materia ſcripſerunt, improbantur.

Cum Rerum ac Vocum memorabilium Indice locupletiſsimo.

ECOLE DE SANTÉ DE PARIS. 14 FRIMAIRE AN III. HIPPOCRATES
FACULTE DE MEDECINE

Cum priuilegio Illuſtriſſimi Senatus Veneti.

Venetijs ex officina Iordani Zilleti, 1557.

ILLVSTRISS. VIRIS RECTORIBVS, ET AMPLISS. SENATVI RHACVSINO, AMATVS LVSITANVS MEDICVS PHYSICVS SALVTEM, ET FELICITATEM P. D.

QVVM superioribus annis, Ferrariæ medicinam publicè profiterer, uiri clarissimi; patricius quidã uester Orator, nomine (ni fallor) Sebastianus Menseus, quòd inter pleraque alia mãdata à uestra clarissima Republica illud non postremum habebat, ut de medico apprime docto uestræ ciuitati conducendo diligenter inquireret, illuc aduenit: ille ut erat sui obeundi muneris studiosus, Antonium Musam Brasauolam uirum & doctrina & usu rerum præstantissimum, ac illustrissimi Ducis illius ciuitatis medicum primarium adit, cõsulturus quis nam illi huic negocio aptior & ex usu magis uideretur. Qui dum cupit, & Oratori uestro uiro graui in primis & præstanti, & uestræ dignissimæ Reipublicæ satisfacere, dumq; huc illuc animo uagatur, talemq; medicum inuenire conatur, qualem deceret tantum uirum uestræ ciuitati proponere, qualemq; uos ipsi cupitis; tandem me rogat an uellem talem subire prouinciam: Ego uero qui per ea tempora a Sarmatarum rege, quem uulgo Poloniæ uocant, ingenti mercede, & conditione honestissima uocabar, cum essem anceps animi, dixi me tunc de

illa re decreturum quum uester Orator a sua legatione re=uerteretur. properabat sanè tunc Mediolanum, in reditu Ferrariam (ut aiebat) iter facturus: qui tamen aliqua grauiore forte impeditus causa Ferrariam omnino non re=dierat, tunc Brassauola uir pudentissimus, qui me penitus abijcere consilium eundi ad Sarmatas rationibus coegerat, literis suis Senatui Rhacusino significat me ex tanto medi=corum numero sibi idoneum tandem uisum, qui tali curæ præ ficerer, quarum literarũ exempla siue ipsasmet literas in ue stro tabulario etiam nunc asseruari puto. ab illo igitur tem=pore repudiatis Sarmatarum et multis alijs conditionibus, adductus laudibus istius amplissimæ Reipublicæ, quas mihi doctissimus Brassauola ueris indicibus demõstrabat, exar=si tanta uiuendi apud uos, ac uobis seruiendi cupiditate, ut nullam aliam urbem præter istam incolendam mihi propo=nerem, cuius rei gratia relicta abhinc annos ferè quatuor Ferraria; Anconam, ut propior uobis essem, me contuli, ubi summa familiaritate Magnifici & generosi IO=HANNIS GONDOLAE ciuis uestri uiri nunquam satis laudati, ac omnium literatorũ optimi fau=toris; & BENEDICTI GONDO=LAE eius fratris usus, probe noui patricios Rhacusinos quàm sint nobiles, quàm præclari, quàm uirtutis & bonarũ artium amatores, capiens quoddam quasi specimẽ ex ijs duo=bus: unde mihi persuasi tam generosæ Reipublicæ inseruire summam mihi gloriam fore, atque clarorum istorum uirorũ uti consuetudine Deorum propemodum ipsorũ familiaritati

aequiparabam. Ardebam igitur ac indies haec mihi non impro banda cupiditas augebatur: quum ipse mecum cogitās quo pacto meae huius erga uos uoluntatis testimonium aperte manifesta re possem: quum id neque fortunae bonis quorum uos affluitis, neque meis uiribus, quae per se sunt tenues: statui tandem litera rum, quarum estis natura sititores, testimonio aeterno id effice re. Et ecce se mihi offerunt quaedam in Dioscoridem Ana zarbaeum commentaria, quae annis ab hinc quindecim An tuerpiae ceperam, atque in primum, & secundum eius Auto ris librum edideram: quae quum scirem permultos claros in me dicina uiros post illam meam editionem de ea etiam re locuple tissime scripsisse: inter quos connumerantur, Ruellius Gallus, Brassauolus superius memoratus, Syluius Parisiensis, Leo nardus Fuchsius Germanus, Iohannes Agricola Ammo nius, & plerique alij, quorum eo tempore scripta nondum ex tabant. Supprimere utcunq; decreueram: praetereo Matthio lum Senensem uirum doctissimum: qui nuper Dioscoridem e La tino ethruscum reddidit, & illum commentariis illustrauit: atq; complures alios, qui ut rem medicam locupletent, quotidie mul ta eiusmodi moliuntur & edunt. Ego minime deinde tantorum uirorum scriptis deterritus, cepi quae edideram relegere, atq; de integro in omnes quinque libros Dioscoridis nouas enarra tiones cudere, ut haberem munusculum quod uestrae nobilissimae amplitudini dicarem: ad quod perficiendum non tam me docto rum uirorum adhortationes impulerunt, quam meum uobis gra

tificandi studium excitauit: a quo & si non solum negocia domestica, sed etiam medendi cura auerterent, succisiuis tamen post studia temporibus amore uestri incitatus id tandem Deo Optimo Maximo auspice perfeci. En igitur in Dioscoridis libros quinque enarrationes meas, in uestram clarissimam Rempub. obseruantiæ testes, uobis dedico, quas quasi iure suo uestra patria Rhacusium merito reposcere uidetur. immo omnia de re medica scripta illi debentur: quum medicinæ totius inuentor Aesculapius non longe ab urbe uestra olim habitauerit: donec Romani graui coacti pestilentia illum in suam urbem euocarunt, apud quos Epidauro uectus ne forma quidem Dei, sed Draconis uultu mansit. Huius rei testes hodie extant apud uos certissimi; Antrum, fons etiam saluberrimus, & P. Dolabellæ proe fontem sepulchrum, quorum omnium Marcus Syluius uir doctissimus, ac uestræ Reipublicæ à secretis fidissimus opere quodam elegantissimo meminit: Hic ille Aesculapius Apollinis filius est, quem omnes ferè tum Græci, tum Latini celebrant & inuocant, ut Q. Serenus in exordio sui de re medica operis dicens,

> *Tuq; potens artis reduces qui tradere uitas*
> *Nosti: atq; in cœlum manes reuocare sepultos,*
> *Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq; Epidaurum*
> *Huc ades, & quicquid cupido mihi sæpe roganti*
> *Firmasti, cunctum teneris expone papyris.*

Ob hoc igitur uobis Viri clarissimi, qui de medicina scribunt, multum debent, quum Aesculapium medicinae deum uestram inhabitasse olim urbem certò sciant: neq; medici tantum, sed & omnes uiri docti in quouis disciplinarum genere. tum omnes religioni addicti, omnes libertatis amatores, & quicunque sunt aliqua uirtute praestantes. Vos enim optimis ac doctissimis uiris abundatis, religione insigni estis praediti. Praeterea quum tota Dalmatia simul cum Graecia seruiat, Vos soli auream illam libertatem iam tota Italia, ne dicam toto orbe fugatam, hospitio sanctissimo accepistis: Sed quo Ciuium uestrorum gloria non penetrat? nuper ingentes naues uestrae ad Vlyssiponem urbem, quae est ad Oceanum occidentalem, admirandae cuiusdam magnitudinis: Lusitanis, quibus amplissimis mos est uti in Indiae praesertim nauigatione, sunt uisae: ut nullus sit iam terrae angulus, ubi praeclari ciues Rhacusini non diuersentur; magna & ampla negotia tractantes, quorum egregiae uirtutes aliquibus imitationi; omnibus certè sunt admirationi: Sed ne uestris laudibus longius me inuoluam, de quibus, ut ille, melius est tacere, quàm pauca dicere, quum uix humana possint facundia numerari. Et ne hoc auribus uestris dare uidear, Venio ad Dioscoridem, cuius opus de medicae materiae cognitione inscribitur: Qui caeteris de ea re scriptoribus antecellit, atq; ideo a Galeno doctissimo ac locupletissimo medicinae Autore, non solum laudatur, uerum etiam reliquis antefertur: cuius doctrina praeclara Galenus ipse perterritus, non ausus est de ea re,

quum de innumeris ſcripſerit, quippiam commentari; hic noſcuntur omnes fere herbæ, frutices, arbores, plantæ, fructus, gummæ, reſinæ, piſces, metalla, lapilli, gemmæ, perinde ac ſi penicillo depingerentur: hinc ſibi Plinius multa deprompſit, hinc totius medicinæ fundamentum, quod eſt potiſsimum in ſimplicium cognitione, certa & indubia deprehenditur, quæ tamen omnia noſtris commentarijs lucidiora facta, non iniquo, ſed candido lectori uidebuntur: ut iam quiuis aromatorius à ſimplicium ſcopo aberrare haudquaquam poſsit: atque ideo herbarum & cæterarum rerum nomenclaturas, non ſolum Græce, & Latine, ſed Italice, Hiſpanice, Gallice, & Germanice, expreſsimus, ut unusquiſque tanquam è penu, quod ſibi conducat depromere poſsit: Dioſcoridi antiqua adiecta nomina: utpote hodie inutilia: conſulto detraximus; quem ordinem ab alijs poſt me tentatum uidere quiuis poterit. Debeant ergo uiri Rhacuſini omnes quibus hoc noſtrum opus placebit poſt deum uobis, quorum eſt auſpicijs ceptum & perfectum: quem tamen ſi nobis non ingratum laborem ſenſero, ueſtra fretus humanitate, ad alia maiora ſub ueſtra autoritate edenda libentiſsime accingar: ut cognoſcat tota Italia, ne dicam Europa, uos optimarum literarum, & omnium diſciplinarum, & eſſe, & ſemper fuiſſe fautores. ualete uiri clariſsimi.

Romæ decimoquinto die Maij. 1551.

HILARIVS CANTIVNCVLA Arnoldo Arlenio S. D.

Sæpe mihi, rerum uiuos attingere fontes,
E' quibus alta fluunt commoda, cura fuit:
Et telluris opum plenas agnoſcere uires,
Mira Dei quarum munere facta patent.
Nec tamen abſtruſæ ſeriem cognouimus artis,
Diſcere naturæ nec mihi dona datum eſt.
Quæ mihi ſunt olim grauioribus abdita cauſis,
Ac ita cum ſtudijs non bene nata meis.
Vix licuit teneros interdum fingere uerſus,
Splendida noſſe grauis dum peto iura fori.
Nunc Arnolde tuus quoniam tamen edere pulchras
Naturæ ſtatuit, clarus Amatus, opes:
Et calamo uarios herbarum pingere flores,
Multaq́; præterea reddere uiua parat:
Quid mihi cum primis tam gratum poſſet haberi,
Hæc oculis quantum clara uidere meis?
Ecquis enim penitus noſtris incognita terris
Vtilitate noua diſcere multa neget?
Nam uelut extremum penetrarit Amatus in orbem,
Omnia nota bona cognitione facit.
Quicquid in Heſperijs memorabile naſcitur hortis,
Quæ uel ab Eoo littore nauta uehit,
Quicquid in emerſo nuper fuit utile mundo,
Quæue peregrina ſingula gentis erant,
Hoc penitus libro paßim deſcripta legentur,
Quo meritæ palmam laudis Amatus habet.
Ergo meis ego te precibus confido moueri,
Vt cito tam præſtans accipiamus opus.
Ipſe tibi meritas Arnolde rependere grates
Semper amicorum more paratus ero.

Patauij, Non. Martijs, M LIII.

AD STVDIOSVM ET CANDIDVM LECTOREM, NICOLAVS STOPIVS.

Hic tibi dat quod ames præclarus Amatus, & ipse
Nomine Amatus ut est, semper amatus erit,
Solus amandus enim, qui quæ peramanda propinat
Solus Amatus adest, qui peramanda tulit,
Vtile, quod cunctis, tibi præstat Amatus, & inquit
Gaudeat omnis amans, qui peramanda cupit:
Sunt peramanda quidem, quæ prosunt omnibus, idem
Non tamen omnis amor, gustus ut est uarius,
Felix qui poterit gustu dignoscere sano
Quæ gustu recto mens bene sana refert.
Ipse Dioscorides rerum indagator acutus
Multa tulit doctis enucleanda uiris.
Maximus hic quorum tibi perscrutator Amatus
Explicat, hoc cunctis pignus amoris erit.
Respice cui tandem debetur gratia maior
Ne defraudetur quis modo laude sua,
Atque suum tanti faciat Lusitania Amatum
Quanti Anazarbeum Græcia docta suum;
De Lusitano etenim merito Lusitania dicat
Inter cordatos non habuisse parem.

TYPOGRAPHVS Lectori S.

DIOSCORIDIS contextum duplici potissimum de causa prætermittendum censuimus; ne, uel emptorem sumptu minime necessario grauaremus, cum passim uariis in locis excusus omnium iam manibus teratur: uel (quæ certè ratio nos magis permouit) in alicuius priuati studium, reiectis aliorum conatibus, propendere uideremur. Nam post ueterem quam uocant conuersionem elaborarunt in hoc argumento tres summi uiri, qui deterso superioris seculi squallore Dioscoridem ad splendorem Latini sermonis, quantum fieri potuit, transtulerunt. Hermolaus Barbarus, ut ætate temporeque primus, sic maximam laudem promeruisse ac decerpsisse uisus est. Verum cum huius uiri conuersio multos annos apud Hermolai propinquos delitesceret, ac tãdem ab Egnatio ederetur, factum est ut Ioannes Ruellius Gallus suam omnium primus in publicum proferret. Mox clariss. uir Marcellus Virgilius Florentinus suum Dioscoridem ita expoliuerat, ut tum Hermolai tum Ruellii conuersionibus quasi tenebras offudisse crederetur: quanquam Io. Manardus Ferrariensis eum conuellere conatus sit, & Hermolai sententiam multis in locis contra Marcellum retinendam omnino putarit. At Ruellius, quum ætate reliquis longius processisset, suam ita recognouit conuersionem, ut omnium prope

modum, medicorum præſertim, iudicio præferretur, quæ ſane cæteris hoc nomine præſtantior uideri poterat, niſi religioſius Plinium amplexatus, potius uel ab ipſo Dioſcoride quàm a Latini ſermonis nitore quicquam deperditum pateretur. Habes cur nullius addictus iurarim in uerba interpretis. Amati Commentarios non eſt quod tibi iam commendem: tu legendo periculum facies, an diligenti inueſtigatione ac conſuetudine eorum, qui ex nouis Inſulis in Luſitaniam redeunt, quædam accuratius expenderit, quàm hactenus ab iis factum eſt, qui ad Dioſcoridem uaſtos Commentarios ediderunt. Vale, ac Amatum, qui has tibi commoditates attulit, amore proſequendum putato.

IN PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA LIBRVM PRIMVM, ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI PRAESTANTISSIMI.

ENARRATIO IN DIOSCORIDIS PROOEMIVM.

QVOD medicus non solum herbarum ac simplicium medicamentorũ notitiam tenere debeat, uerum etiam eorum differentias, naturas, positiones, tempus collectionis, ac reposituram obseruare, in præsentia monet Dioscorides: cuius uerba Galenus sapientissimè, uti solet, animaduertens libro. iii. de Compositione medicamentorũ κατὰ γένη, id est, per genera, ita suadet, inquiẽs: Hinc enim puto bonæ indolis iuuenes incitatum iri, ut medicamentorum materiã cognoscant, ipsimet inspicientes, non semel aut bis, sed frequenter: Quoniam sensibilium rerũ cognitio sedula inspectione confirmatur: cuius rei indicium est euidentissimũ, ꝙ gemelli per omnia similes esse nobis uisi, differentes iis qui ipsos inspicere consueuerunt, uideantur. Itaq; herbarum, fruticum, & arborũ materiam priusq̃ è terra eximantur, contemplari pulcherrimũ est, dum fructus uidelicet futuri sunt, dum eduntur, dum augescunt, & dum uigent. Hæc siquidem continua eorum speculatio docebit te, quando potissimũ ipsos decerpas, ac in siccis domunculis repositos custodias, ne à solis radiis exurantur, nec ab humiditate ex tecto uel muris madefiant: id optime fiet, si domus neq; subterraneæ sint, neq; aliis uicinæ, neq; sub tegulis, sed fenestras ad meridiẽ spectantes habeant prope quas tamẽ medicamẽta reponi nõ debent, & subdit: Quisquis igitur auxiliorum undiq; copiam habere uolet, omnis stirpium materiæ, animalium, metallorũ, tum aliorum terrestrium corporum, quæ ad medicinæ usum ducimus, expertus esto, ut ex eis & exacta & nota cognoscat: deinde in cõmentario meo, quem de simplicium medicamentorum uirtute prodidimus, sese exerceat; nisi enim hoc modo instructus ad præsentis operis præsidia ueniat, uerbotenus quidem medendi modum sciet, opus uero nullum ipse dignum perficiet. Hæc Galenus, cuius multa & uaria similia, consultò prætermittimus, quæ hinc inde adducere possemus, Dioscoridis uerbis omnino adstipulantia, & ad partem illam accedimus, in qua legitur, ex herbarum medicamentis durare ad multos annos solum candidum & nigrum ueratrum, reliqua ad triennium tantum habere

usum. Quæ sane uerba diminuta esse, certũ est, quũ ut ibidem in contextu collocata sunt, falsa esse sciamus, præsertim ex Theophrasto, libro nono de Plantarũ historia, capite.xiiii. dicente: Elleborus enim uel annis triginta utilis est, malum terræ quinq; aut sex, uernilago nigra quadraginta, fel terræ decem, uel duodecim, pinguis hæc, spissaq; admodum est; peucedanum quinq;, aut sex, uitis syluestris anno, si umbra & sine ictu reseruet, alioqui putrescit, & inanis, fungosaq; redditur, & aliis alia tẽpora tribuuntur: Sed omnium medicamentorũ diuturnissimum elaterium est opportunumq; quod uetustissimum. Itaq; medicus quidam, uir haud insolens, neq; mendax elaterium ducentorum annorũ uirtute mirabili seruare apud se retulit, eo à quodam munere donatus. Causa quamobrem tam longo seruari tempore possit, humoris copia est, ea de causa uel cum præciderint in cinere humidum ponunt, & tamen ne ita quidem siccari potest, sed usq; ad quinquagesimum annũ lucernis admotũ lumen extinguit; hæc igitur uis peculiaris isti tribuitur. Hactenus Theophrastus. Per quæ uerba, satis percipitur procemium hoc Dioscoridis corruptum, & acephalum esse, quod facillime quisq; ex prædictis Theophrasti uerbis satis restituere poterit. Nec enim credere est, Dioscoridem sic in portum impegisse, quum omnium in hac materia oculatissimus ac diligentissimus fuerit, & ea de causa Galenus præ cæteris illi palmam tribuit, herbarum contentus inscriptione ab hoc ipso facta ut ex procemio libri sui sexti de Facult. simpl. medicamentorum percipitur, ubi ita legitur: At Anazarbensis Dioscorides, quinq; libris materiam oẽm utilem absoluit, nõ herbarum tantũ, sed & arborũ, & fructuũ, & succorum, & liquorum, memorans insuper & metallica omnia, & partes animalium. Et mihi utiq; uidetur omnium perfectissime tractatum de materia medicamentorum cõfecisse. Quibus proxima sunt illa, quæ libro primo de Antidotis, ipse retulit, dicens: Sed traditum est abunde de tota medicinali materie quinque Dioscoridis libris, à quo præter alia etiam olfactus, gustusq; qualitates, quibus potissimũ probatiora medicamenta à deterioribus cognoscuntur discernunturq;, licet tibi condiscere, in nonnullis etiam uisibiles qualitates nõ parum cõferre reperies. Quũ igitur Galenus Dioscoridi in historia medicinali primatum tribuat, in eo accurate intelligendo, desudare iustum erit, quũ ut ille tradit libello de Antidotis primo, Medicum peritum esse oportet omniũ stirpium: Sin minus, at plurimorũ & quorum usus frequens est, genera ipsorum, aut si mauis differentiæ, Hæ sunt, arbores, frutices, herbæ; spinæ, uirgulta: Nam ea ab initio ad finem ut possis cognoscere, in multis terræ regionibus reperies, quemadmodum & ego in Italia offendi uariis locis, quæ neque nascentia, neque aucta nouerunt hi, qui siccata tantum agnoscunt. At de iis satis, & ad iridis caput calamum diuertamus.

Dioscoridis procemium hoc corruptum est.

Galenus Dioscoridi palmã tribuit in herbarum & simplicium delineatione.

Stirpiũ differentiæ.

De Iride.

Græce, ἶρις, latine Iris, Radix cõsecratrix, Liliũ cœleste: Lusitanice, lirio decor de ceo: Hispanice, el lirio cardeno: Italice, giglio azzurro, lilio celeste: Gallice, des flãbes, du glaiz: Germanice, blaulilien, Violuurtz: Theutonice seu Flandrice lelie.

Textus Primi Enarratio Prima.

IRIS cuius tantum radix à medicis cõmendatur, ea est herba, quam hodie officinæ sub nomine ireos monstrant, Quæ ideo iris dicit, quia eius flores, ueluti iris arcus cœlestis multis & uariis insigniti sunt coloribus. Reperiuntur enim uarii ii colores, in unoquoq; flore, candidi, pallidi, lutei, purpurei, & ut plurimum cœrulei, ut facilè quis intelligere possit, irim dici non ob diuersitatem colorum in specie, sed in diuiduo potius. Quanquã non ab re esset quoq; dicere, irim sic nominari, ob diuersitatẽ uarietatemq; colorum in specie repertorum, Quum iris quædam albos flores habeat, alia luteos, alia uero pallidos, nonnulla autẽ purpureos, ut Ferrariæ in horto Magnifici Marci Pii adnotauimus, & eas diligentissimis discipulis nostris indicauimus: Imò hanc sentẽtiam uerissimam esse, uaria Dioscoridis Græca exemplaria attestantur, cui Plinius subscripsit, libro. xxi. suæ Naturalis historiæ, capite. vii. quum dicit: Floret iris diuersi coloris specie sicut arcus cœlestis, unde & nomen. Cæterum iris Illyrica, omnium consensu, cæteris prefertur, & omnium est laudatissima, quãquam tamen in multis orbis regionibus, minoris licet nominis nascitur, nempe in Hispania, Germania, Gallia, & Italia; quæ si non Illyrica, aut Macedonica, quibus primas & secundas Dioscorides adscribit; bona tamen censenda est, & eo magis, quanto odoratior fuerit. Illyricæ uero, ut refert Plinius, loco à nobis citato, duæ sunt species, Altera rhaphanitis, ob similitudinem sic dicta, quam eius radix cum rhaphano habet; Altera rhizotomos, quarum melior habetur, quæ ad subruborem tendit, ut in præsenti loco Dioscorides tradit, à quo nec Plinius dissidet: unde qui Plinium in hac re à Dioscoride differentem cõtendunt, toto aberrant cœlo, quum Plinium superficie tenus tantum legant, uirum alioqui grauissimum, raro solitum errare. Ex iis enim Mathiolus Senensis se offert, primo capite sui Dioscoridis Italice loquentis, Qui obnixe admodum eo loco Plinium errantem ostendere nititur, quum tamen Mathiolus ipse magis reprehensione dignus sit; Nam Plinius nihil quicquam à Dioscoride hac in re uariat, ut tamen Mathiolum ipsum ab-

Iris uaria.

Iris Illyrica cæteris melior.

Iridis Illyricæ duæ species.

Mathiolus Senẽsis fal so Plinium accusat.

errantem conuincamus, audiant qui hæc legerint, si quis modo legerit, in primis uerba per quæ Mathiolus errantem Plinium credit, adducamus è loco citato, quæ sic habent: Illyrica quoq; duorum generum est, raphanitis à similitudine, quę & melior; Rhizotomos subruffa, optima quæ sternutamenta tactu mouet: hactenus Plinius. Per quæ Mathiolus Plinium accusat, quũ innuere uideatur, quod Rhaphanitis melior est rhizotomo subruffa, adeò ut subruffam postponat nõ subruffe, quum tamen Dioscorides iridem colore subruffo maxime laudet, & cæteris anteponat. At hæc tam parua, tamque minutula sunt, ut paucis opus habeant responsis, præcipue si literam legerimus, ut in codice antiquissimo, ad hunc modum legitur: Illyrica quoq; duorum generum est, raphanitis à similitudine, qua & melior rhizotomos subruffa. Sic enim legendo omnis diluitur dubitatio. Nec enim aliud quam litera una permutatur, ut facile loco, qua, perperam postea dictio, quæ, scripta fuerit. Sed esto phrasis, ut in Frobenianis habetur codicibus, legatur, scilicet, rhaphanitis à similitudine, quæ & melior rhizotomos subruffa, proculdubio nõ inde elicitur, quòd rhaphanitis melior sit rhizotomo subruffa, imò contrarium qui uel mediocriter in lectione doctrinaq; Pliniana uersatus fuerit, deprehendet, quum dictio quæ, non referat aliud, quam rhizotomos, ut sit sensus. Secunda rhizotomos subruffa, quæ & melior. Quòd Plinius uero sic intelligendus sit, & quòd cũ Dioscoride subruffam iridem laudauit, non aliunde comprobatũ iri uolumus, quàm ab ipso Plinio, qui seipsum declarat, & cum Dioscoride subruffam iridem laudat, libro.xxi. capite uigesimo, quo iridis prosequitur iuuamẽta, dicens; Iris ruffa melior quàm candida, Hæc ille. Quibus clarius aut apertius nihil dici potest: ut merito Mathiolus Senensis accusandus sit, quum Plinium sic immeritò uellicet lancinetue. Cæterum Galenus libro de Antidotis, de iride posteritati memoriam reliquit, cuius uerba, utinam Andreas Lacuna Hispanus uir sine controuersia doctissimus, in Galeno à se in epitomen redacto, non in uniuersum prætermisisset, sed ea potius pro coronide subscripsisset, quum nusquam quod sciam, de iride Galenus mẽtionem fecerit quàm in eo loco, nec enim in libris de Facultatibus simpliciũ medicamentorum, de iride quicquam reperies: proinde locum illum è libro de Antidotis in hunc nostrum transcribere non ab re est uisum, qui ita habet: Illyricam iridem Andromachus post rosas iniiciendam censet, Quem sermonem, ne obiter inaudias, ceu & de alio quodam medicamento, de quibus dicturus sum infra, optima in unoquoq; genere quale sit, edocens, polium itaq; & chamedrys Romam apportantur paulo præstantiora his quæ in Italia nascuntur. In quibusdam enim locis Italiæ non multo inferiora crescunt, illis annis quibus uer totum nõ humidum euaserit, quemadmodum sæpe fit, ut assimiletur æstati. Verum quum siccior aeris consti-

Andreas Lacuna taxatur.

Iris apud Galenum.

tutio oboritur, ea quę Italia profert aut Cretensibus similia, aut non multo deteriora quædã nascunť, exempli gratia, chamedrys, chamepitys, hypericũ, gentiana, thlaspi, nigrum ueratrũ, aliaq; similia; At de irde nõ ita habet, nam si conferas eam quæ ex magna Libya Romam copiosissima affertur, tantum ab Illyrica abest, quantum mortuum corpus à uiuo; non tamen in aliis nationibus ita multum abesse apparet, atq; in huius genere odoratiorem deligito, quemadmodum in aliis medicamentis. Vnumquodq; enim præstantissimum est, quod proprium generis sui odorem habet ualentissimũ, quod ex multa inspectione singulis innotescit, & subdit; omnes itaq; prodiderunt, irim quidem esse laudatissimã, quæ in Illyricis nascitur. Hæc Galenus, rursus: Illyrica regio, hodie Sclauonia diciť, ex qua hodie quoq; ad nos iris optima affertur, quæ calida & sicca, prope tertium gradum temperamenti locatur, & ex ea eclegma in officinis, contra pectoris uitia paratur: Nam tussi utilis est, & humores in pectore uiscidos, & contumaces extenuat, cõmunis autem iridos (nam Illyrica sicca ad nos defertur) succo, contra hydropem utimur, non contemnendo profecto iuuamento, ut curatione.xxiii. Cẽturiæ primæ nostrarum curationum abunde diximus, ubi unciam integram electuarii è radice cum melle parati, pro aluo subducenda propinamus, Imo & succi huius nostratis iridis, ad unciam usque unam, non nunquam cum melle rosaceo colato, aliquando uerò cum decocto sene, uel aqua mellis mixtam præbemus.

Authoris Centuriæ curationũ.

De Acoro.

Græce ἄκορον, *Latine, Acorum, Acorus, herba Venerea, galangua crassa: Hispanice, Italice, Gallice, galanga: Germanice schuuertel uuurtz.*

Textus Secundi Enarratio.

ACORVS Venerea dicta herba, quæ ab officinis Seplasiariorum acorus simul uocatur, ea apud omnes, aquatica gladiolus, luteis floribus insignita putatur herba non sine tamen antiquo atq; inueterato errore, quũ Dioscoridis in præsenti loco uerba, cui in herbarum & fruticum descriptionibus fides est habenda, sicuti Galeno, in earundem perscribendis naturis, minime illi conueniant. Nam ut radicis figuram prætercam, quæ minime respondet, illius potius sapor astringit, & quasi insipidus quandã præ se frigiditatem fert, non uero acris est, nec secum ullum adferens odorem, quę uero acoro pernecessaria esse, tum Dioscorides, tum Galenus, atq; eius simia Paulus Aegineta testantur. Nec minus ex Plinio hoc satis probari potest, ut ex dicendis patebit: unde mirari satis non possum, quo modo Ruellius Gallus, uir alioqui doctissimus, in hunc condescenderit errorem,

Ruellius Gallus taxatur.

ut apud illum est legere libro.2.sui uoluminis, de Natura stirpium, eiusdem numeri capite. proinde quum acorus aquatica hæc gladiolus non sit, quid nam sit, dicendum est. Nos qui ab hinc quindecim annos cómentarios in Dioscoridem edideramus, scriptum reliquimus, quòd communis calamus aromaticus, acorus apud Dioscoridem erat. Quam opinionem Manardus Ferrariẽsis, Euritius Cordus, & ex nouissimis, Mathiolus Senensis, pro uera affirmarunt; unde Ioãnes Agricola Ammonius Germanus uir doctus, statim in initio libri primi sui de Herbaria medicina, ita tradit: Acorus uerus quid sit fortassis ignoratur, Manardus, Cordus, & Rodericus Lusitanus succedaneo utendum esse censent calamo illo nostro aromatico, siquidem hic nomini suo non satisfacit, Nicolaus Leonicenus, & Antonius Brasauolus, quam officinæ galangam uocant, uerum putant esse acorum, quoniam huic descriptio tota sit cõueniens. Hæc ille. In lucem enim superioribus illis annis, commentarios, sub nomine Ioannis Rodorici Lusitani, euulgauimus. Nunc uero, rem ipsam pensitatius aduertens, ab hac libere desistimus opinione, quũ magis inclinat animus, huic adherere alteri, uidelicet, quòd galanga crassa uerus acorus sit. Quam intelligens Apuleius Venereã uocauit, raramq; inuentu, suo æuo dixit. Quòd uero crassa hæc galanga uerus sit acorus, testatur radicis ipsius figura, quæ omnino acoro respondet: tum sapor ipsius acer ad amaritudinem tendens, ut adnotat Galenus, nec gratus in ea quoq; deest odor. Quantum uero ad colorem attinet, in quo maior uel tota apparet difficultas, quum galanga nigra ad rubedinem uergens est, Acorus uero, ut tradit Dioscorides, albus esse debet, & candicans, Plinius hanc animaduertens dubitationem, illi occurrit, & eam diluit, libro suo Naturalis historiæ.25. capite.13. ita inquiens: Acoros, iridis folia habet angustiora tamen, & longiore pediculo, radices nigras, minusq; uenosas, cætero, & has similes iridis, gustu acres, odore nõ ingratas, ruptu faciles, optimę Põticæ, deinde Galaticę, mox Creticę, sed primæ in Colchide iuxta Phasim amnem, & ubicunq; in aquosis, recentibus uirus maius quàm uetustis, Creticæ candidiores Ponticis. Hæc Plinius. In quibus, inquit, acorus Ponticus optimus est, qui radices nigras habet possidetq;, quales in galanga cõspiciuntur crassa; in parte præcipue exteriore superficiali, ad ruffedinem uergentes: Sed in hoc quod subdit Plinius, Creticæ candidiores Ponticis, in quo absurdum asserere uidetur, quum Creticas radices candidiores Ponticis insinuet, ac si Ponticas candidas dixerat, quum potius eas nigras præfixit, omnem sustulit dubitationem: exponens utiq; Ponticas acori radices candidas esse, quo ad partes centrales interiores: sed Creticæ Ponticis candidiores sunt, in eisdem partibus, quum utræq; nigræ in parte sint exteriore. Nec enim Plinius tam lethargicus aut obliuiosus in scriptis suis reperitur, ut sit iudicare hic tam turpiter errasse, nec meminisse tribus antea uer

Author ab hinc.15.annos commentarios in Dioscoridẽ scripsit.

Author Ioannes Rodericus Lusitanus est dictus Doctor Amatus.

Galanga crassa uerus acorus est.

Plinii locus expenditur.

fibus fcripfiffe Ponticas acori radices colore nigras effe. Intelligendus igitur Diofcorides uenit, quum inquit, acori radix primā habet bonitatis æftimationem, quæ colore fubalbida, denfa, & candicans eft, in parte interiore, quum in exteriore potius nigricat cum quadam ruffedine, ut in craffa confpicitur galanga, cui nec folia iridis defunt, ut ab iis accepimus, qui in Guineam nauigarunt, & eam inde eradicantes, ad nos fingulis annis tranfuehunt, quanquam a Syria, & Babylonia eam quoque afferant; unde multi herbarum confectores, Cyperum Babylonicum eam cognominarunt. Alia uero galanga Indica eft, quam feplafiarii fubtilem appellant, fecundum fui totum rubens, ex qua, conditum apud officinas paratum habet coctionem uentriculi iuuans, & omnes frigidos dolores finiens. Cæterum Galenus, acori, libro. vi. de Facultatibus fimpl. medicamentorum ita meminit, dicens: huius radice utimur, quæ guftu modicè amaro eft, odoreq; non iniucundo: Itaq; facultatis calidæ eft, & confiftentiæ tenuis, quare & urinam mouet, & lienes induratos difcutit, ceratoidifq; craffitiem detergit, extenuatq;: ad quod fuccus præftantior exiftit. Calfacit enim, & ficcat, in tertio ordine. Rurfus, hanc fentētiam ꝙ galanga craffa, uerus fit acorus, primo adftruxit Leonicenus, uir multa eruditione præditus, quem poftea fecutus fuit Antonius Mufa Brafauolus, mihi Piladea quadam amicitia coniunctus, uir & morum fanctitate, & eruditione non uulgari infignis, cuius quoq; iudicio, fubfcripfit Leonardus Fuchfius, in illo fuo magno artificio cōfecto herbario. Patres quoq; qui nuper Mefues Antidotariū enarrarūt, galangam, radicem iunci odorati effe contendunt, non fine ingenti errore: tamen, ut omnes uel mediocriter in re herbaria exercitati norunt, proinde contra illos non opus eft incedere, quum fatis reprehendatur id quod falfum effe omnes norunt. Quo nomine uero, acorus ifthic communis apud Diofcoridem appelletur, id quarto libro dicemus.

Acorus Galeni.

Leonicenus uir multa eruditione præditus.

Antonius Mufa Brafauola.

Leonardus Fuchfius.

Monachi Mefues enarratores hallucinantur.

De Meo.

Græce, μῆον, Latine, mean, meu Athamanticum, anethum fylueftræ, fœniculus tortuofus.

Textus Tertii Enarratio.

DOLEO quidem non mediocriter, quod non maiorem nofcendis fimplicibus, in Lufitania iuxta atq; Hifpania, operam nauauerim, ut maior mea poffet effe facultas, hifce præcipue patrocinandi, quibus herbarum cognitiones funt cordi, non uero illis, qui quū palliotenus doctores haberi ftudent, totam hanc operam herbarum tam imprudenter fpernunt, quàm infigniter ignorant, quibus quid in præfentia precemur, nifi aliquando meliorem mentem dari, ut quod hactenus funt afpernati, agnofcentes, ma-

lint semel bene recurrere, quàm semper (quod est in prouerbio) male currere. Nam tunc melius nobis liceret cũ hisce tum hominibus nostris sperare, qui illorum ignorantiæ, non sine maximo uitæ periculo sunt obnoxii, quod optime posset esse indicio Meu herba: Quæ quum in Hispania famigeratissima sit, tamen hactenus ab illis est ignorata, & quanquam assiduis eorum importunisq; calumniis ab hac cognitione fuissem deterritus: tamen persuaderi non potui, ut eam penitus abiicerem, quod factum est, ut si non omnes, saltem bonã dum illic ageremus partem cognouissem, inter quas meu fuit: quam in Hispania nasci, Dioscorides, præ cæteris in hac re diligens scrutator, est author. Est igitur, Meu herba, caule, & foliis anetho similis, uerum crasfior, radicibus comosis, obnigris, in obliquũ rectumq; sparsis, & frequentibus, qua de causa hodie multi tortuosum fœniculum, siue tortuosum anethum appellarunt heæ: Cæterum radices, in medico usu à multis desiderantur, quæ facile ex Hispania, & montibus Bononiensibus in multas orbis partes uehi possunt. Nam olim mihi, quosdã Germanorũ argitas cõuenienti, qui in Anthuerpiam tãquam celebre emporium, non paucas herbas adferre solent: quidam, inter alias quasdam radices ostẽdere, suo nomine berrouertez appellatas: quas tamen meu esse herbæ, summopere contendebat, quũ ex herba folia, caulemq; non dissimilia anetho habente se collegisse affirmabat, eaque de causa, ab officinis Germaniæ, pro uero meo habebatur: cæterum minime ita se rem habere, illud mihi indicabat, quòd præter discrepantem figuram, non erant odore, quem aromaticum meon Hispanum habet. Nam multi quoq; Itali pharmacopolæ pro uero meo quasdam indicant albas radices, daucum odore referentes, quæ non multum ab illis quibus Germani utuntur absunt. At re uera, uerum meum in Italia nascitur, in montibus præcipue Bononiensibus, ex quibus Herbarii quidem diligentissimi ad nos attulerunt, non nisi illi à nobis in Hispania conspecto, simile, quod Dioscoridis historiæ in uniuersum respondet: nã radices exterius nigræ, intus uero albæ sunt, quarũ odor similis illi est, quẽ fœniculum siccum ex se spirat, suauior tamen: earum quoq; sapor, non admodum acutus erat, aromaticum quid præ se ferens: quæ in infima parte capillatæ, comatæue adeo reperiuntur, ut spicam nardum quicunq; has radices uiderit primo intuitu esse dicet. A quibus argumentum non mediocre desumimus, quòd spica nardus passim officinis obuia, radix potius, quam plãtæ summitas sit, ut suo dicemus loco, quum Galenus ita esse nobis antea dixerit. Curabunt igitur deinceps pharmacopolæ, uerum meum non solum ab Hispania, sed etiã montibus Bononiensibus habere, quum ibidem uerũ & Athamanticum reperiatur: sic dictum, quia ab Athamante inuentum. Nec enim ueritas ipsa occultãda est hac de causa, quia Plinius scriptum reliquerit, suo tempore meum in

Meu in Hispania herba famigeratissima.

Meu tortuosum fœniculum.

Meu uerũ ĩ Italia nascitur.

Spica nardus radix est.

Italia

Italia non nisi à paucis medicis seri,ut apud ipsum est legere libro.2.capite.23.quem secutus postea Marcellus Virgilius uir alioqui doctissimus,rei tamen herbariæ non admodũ peritus,dixit, nunc quod sciam, nullam Italiæ meon est: Ob quæ uerba, Mathiolus Senensis, in Italia quoq; meum non reperiri clamat. Imo cõtra Patres Mesues interpretatores acriter agit, qui in Calabria & Nursiæ montibus meum nasci, & inde eradicarunt affirmant, quod ita esse crediderim,quũ apud Bononiã quoq; nascat, ut testes sunt,Nicolaus Nicolucius pharmacopola Ferrariẽsis,& Gaspar de Gabrielis, nobilis Patauinus, horum rerum maximus indagator, & qui publice rem herbariam apud Ferrarienses profitentur. Accusandus igitur.Mathiolus potius est quum negligens in inquirenda hac herba fuerit, quàm diligentissimi patres, qui desudantes, Nursiæ montes, ut eam inde eradicarẽt, ascenderunt.Interdum tamen auarus pharmacopola si hac caruerit radice, Galeni & Aeginetæ consilio,in suis Antiballomenis,succedaneis dictis,myrabalano,id est, glande unguentaria,uti debet: est enim glans,siue nux unguentaria,ea quam Græci myrobalanũ,siue balanum myrepsicum uocãt, quam myropolæ,unguentarii dicti,Arabica uoce, ben appellant,& ea pro conficiendo oleo, ac suffitibus,maxime utuntur, ut.4.libro,capite.161. copiosius dicemus. Cæterum est meum, ut testatur Galenus lib.7. de Facult. simpl.medicam. calidum tertio ordine; siccum uero secundo, ut eius hæc indicant uerba; radices eius sunt calidæ tertio excessu, in secundo siccæ, proinde urinas mensesque mouent, quòd si liberalius sumantur, capiti dolorem conciliant.

M.Virgil.

Mathiolus errat fallitur.

Gaspar de Gabrielis nobilis Patauinus.

Glans unguentaria ben Arabũ est.

Meum Galeni.

Meum,calidum: ordine,siccũ.2.

De Cypero.

Græce, κυπειρος; latine cyperus, cyperus odoratus, angulosus iuncus, triangularis iuncus, quadratus iuncus: Hispanice, iuncia de olor: Lusitanice, iunca de cheiro, Albafor; Gallice suocheti: Germanice, Vuldergalgan; Lõgobardice: tricola.

Secunda species Cyperi.

Secunda species Cyperi, latine, Curcuma officinarum, radix Indica.

Textus quarti Enarratio.

CONSVLtius mea sententia esset, si in præsentia cyperi tres species potius describeremus,quàm duas tantũ, quum re ipsa cõspecta,ita esse comperimus; nam altera species,Iuncus est,folia porri, in parte decliuiori ha-

bens,longiora tamen & exiliora,in cuius cacumine,minuta sunt,inter quæ semen exoritur,cui caulis cubitalis & maior inest,qui plerunq; quadrangularis conspicitur,nam radices rotundæ,non nunq̃ oblongis oliuis sunt similes, nigræ, suauiter olentes,& gustu aliquantulum amaricantes: hanc uero Cornelius Celsus uerus Hippocratis imitator,libro.3. suæ medicinæ capite.21.quadratum iuncum appellauit,cuius in aquosis & palustribus, plerunq; nascentis, radices medico usui seruantur, quibus uniuersa Hispania abundat, nec opus habet Syriacis, Quas sua uoce præcipue Salmanticenses pharmacopolæ,auellanada uocant. nec enim in Italia præsertim Longobardia desunt,sed myropolæ parum curiosi, communioribus radicibus earum loco utuntur,iis autem radicibus affinis cũ uoce,tum figura, alia radix,quã uniuersa Lusitania iuxta ac Hispania,iunca auellanada uocãt,quod uerbũ,tu rudius sed significantius iuncum auellanã uertas, quæ ex Aethiopia & insulis circũiacentibus in Lusitaniam deferuntur, magnitudine auellanę nuclei,unde nomen traxisse uidetur,colore exteriore subpallido;nam intus lactea est, capiti etiam,ut illud obiter attingamus, nõ mediocriter conducit.Hanc quoq; radicem Venetiis, apud pontẽ Ripæaltę, uænalem uidere est, quam ibi sua uoce Trasi uocãt; quæ licet ex Aethiopia,præcipue ex insula sancti Thome, æquinoctiali subiacenti ad nos afferatur, in Italia quoq; nasci,certum est, ut ii qui Veronenses campos percurrerunt, norũt; quam radicẽ ibidem ex herba ferragini,secalæ,siue centeno dicto persimili, eradicant. Secunda autem species Cyperi,ubiq; in aquosis comperitur, foliis à prima nõ dissimilibus,caule tamen triangulari,cuius radices oblongæ, tortuosæ,nigræ,ad ruffedinem uergentes sunt, sed multis implicitis internodiis, quæ iucundè spirant, & parum,ob nimiam contractam humiditatem,amaricant. Hanc Plinius libro.21. capite. 18. triangularem appellauit iuncum,cuius radices, Hispaniæ & totius Italiæ mulierculæ, aceto paratas, pro odoramento,ac suaui suffitu recondunt: Nec communiores officinę, alias, præter has radices,pro uero Cypero,monstrant habentue, quum tamen illæ primæ,oliuis similes, a Dioscoride,ut præcipuæ comendãtur, hãc uero secundam speciem Cyperi nominari cupimus, cui ueluti & primæ, Dioscorides caulem,non quidem triangularem,aut quadratum inesse dixit, sed angulosum potius,ut cautos nos redderet, ꝙ cyperus & triangularis, & quadratus reperiat. Item quod melius esset, triangulari illo, radices oliuis similes habente,uti,quãquam & altero, pro uero dexterrime uti possimus,prout hoc tempore myropolæ continuo factitant. Cæterum Plinius lectorem in præsentia monitũ desiderat, ne nominis uicinitate decipiatur, quum Cypirus lõge alia sit res à Cypero. Est enim Cypirus herba, quam xyphion Græci appellant,nostri uero gladiolum,bulbosas radices habens, de qua libro.4. mentionem faciemus. At licet Plinius hæc suadeat, apud

Cyperus quadratus iuncus à Cornelio Celso appellatur.

Iuncus Auellana quid.

Trasi.

Secũda cyperi species.

Cyperus et triangularis & quadratus reperitur.

Cyperus xyphion ẽ, cyperus uero de quo agimus alia est res.

Theophraſtũ tamen, Cypirum pro hoc de quo agimus capi nouimus, anguloſo ſcilicet, odorato, cuius radices, teſtãtibus Galeno, ac eius ſimia Paulo, libris ſeptimis huic dicatis negotio, excalfaciunt, ſiccantq; abſq; morſu; Quare humidioribus ulceribus, cicatricem mirabiliter inducunt, quibus & inciſoria quædam ineſt uis, qua calculos minuunt, urinãq; & mẽſtrua promouent. Tertia Cyperi ſpecies, quam Dioſcorides ſecundã facit, ex India ad nos uſque fertur, radix gingiberi figura, ſapore & odore nõ abſimilis, unde fit quod frequenter inter gingiber reperiatur: nam comãducata crocatum ſputum reddit, & ex ea Dioſcorides pſilotrum, ſiue depillatorium parari inquit, id quod nos experimento compertum habemus, Vt tamen rem qua de agimus qui hæc legerint, noſcant, ſcire licet, quod Cyperus iſte Indicus, ea eſt radix, quam cõmuniter officinarũ ſeplaſiarii, Curcumam nominant: Nec enim in hoc ambigẽdum eſt, quum inter ſe adeo cõueniunt, ut inuite hoc fatendum ſit, ſed in hoc animaduertendum duximus, quod Curcuma hæc quæ paſſim in officinis monſtratur, nõ ea eſt, quam Serapio capite.293.deſcribit, quum ibi potius chelidonium maius & minus Serapio pertractat, ut cuique conferenti ea quæ in ipſo capite inquit, cum iis quæ à Dioſcoride deſcribuntur, capite de chelidonio, facile patebit. Hinc enim error ortus eſt, ut hucuſq; crederetur, quòd curcuma hæc officinarum, nõ cyperi ſit radix ſed chelidonii potius, imò pharmacopolæ chelidonii radicem, ob magnam quam habet cum uulgari curcuma ſimilitudinem, curcumam appellant, nec aliter interpretantur quum curcumam legunt, q̃, id eſt, radicem chelidoniæ, ignorantes, radicem hanc ex India delatam, cyperum iſtum apud Dioſcoridem eſſe, ſed re uera firmiter crederem Serapionis interpretem, anſam aberrandi pharmacopolis dediſſe, non uero ipſum Serapionem, quum rauroch, uerbum Arabicum, chelidoniam ſignificans, interpres curcumam uerterit, unde poſtea pharmacopolæ, ut diximus, curcumam chelidoniæ radicem eſſe ſemper hucuſq; crediderunt, quum tamẽ Serapio ipſe, de hac Indica curcuma, ſub cyperi nomine egerit, Dioſcoridem imitatus, ut apud ipſum eſt legere, capite.189. Cæterum Ruellius Gallus, libro ſui uoluminis, 2.capite.4. Cyperum hunc Indicum, radicem quandam eſſe, quam officinæ terram meritam appellant, ait, quam niſi curcumã hanc officinarum intelligat, procul dubio ut nouiſtis, errat.

Cyperi tertia ſpecies.

Cyperus indicus curcuma eſt.

Curcuma officinarũ differt à Serapionis curcuma.

Serapionis interpres errat.

Ruellius errat.

De Cardamomo.

Græce καρδάμωμον, *Latine Cardamomum, Cardamomũ Indicum, Cardamomum maius: Arabice, cordumenium. v. cordumeni: uulgo cardamomo.*

Arabum Cardamomum.

Arabice, Sacola, latine cardamomum minus, Malagueta, malagreta, granum paradisi; uulgo, malagueta.

Cardamomum aliud minimum: Melanthij species, Serapionis maius est.

Textus quinti Enarratio.

NISI celebre illud aroma, quod ex India, præcipue Cananoris insula, aduehitur, Gręcorum cardamomum sit, ut illud dignoscamus uate procul dubio opus habemus, cardamomũ dico, angulosum granũ, nullam exactè figurã habens, in siliquis, ciceris cuiusdam modo, nascens, quod officinæ (absoluta uoce) cardamomum appellant, uel cũ additione cardamomum maius, uel Indicum cardamomum, quod an cum hoc à Dioscoride & Græcis depicto sit, unũ cũ altero conferre opus est, nam Dioscoridis pręsens cardamomum ut bonũ sit, decet contumax frangenti sit, plenum, densum; item, quod odore caput tentet, gustu acre & subamarum; Cardamomum uero Indicum à nobis descriptum, granum angulosum est, subrufsum, sapore non adeo acre, in siliquis quibusdam nascens, quæ omnia tantum absunt ab altero, quantum cancer abest ab anguilla: quo factum est, ut omnes hucusq; scribentes, cardamomũ hoc Indicum, nõ esse Dioscoridis, aut Gręcorum cardamomum, dixerint. At mea sentẽtia falluntur, uiri alioqui eruditissimi, quum parum animaduertant, Gręcos homines, crebro arbores, frutices, plantas, arbusculaue, ex quibus fructus uel semina colliguntur, describere, fructibus uel seminibus ipsis intactis, ut in carpesio facile uidere est, ne quis mihi falsum loqui obtrudat; de quo quum Galenus libro de Antidotis primo loquitur, inquit: festucas tenues quasdam persimiles surculis cinnamomi esse, odore & sapore ualerianæ nõ absimiles, illius tamẽ fructum subticuit, qui Actuario uiro Græco doctissimo teste, cubeba officinarum est. Dioscorides igitur arbusculum cardamomum dictũ delinians inquit, illud probatissimum esse, quod ex Comagene, Armenia, & Bosphoro affertur, quãquam in India, & Arabia nasci quoq; tradat, difficulter frãgibile, plenũ, & præclusum; quod enim tale non erit, non bonum dicendũ est, quibus addit, ut bonitas huius ligni exactius dignoscatur, quod tale sit, ut odore sensum tentet, gustu acre & subamarum; quæ omnia ligno cardamomi conuenire non dubito, quin potius certus sum, & experimento compertum habeo, omnes has dotes, quas Dioscorides suo tribuit cardamomo, in siliculis cardamomi reperiri, præcipue recentibus, ut olim Anthuerpiæ, ad quam omniũ aromatum ex India, & aliis exteris regionibus

Carpesium cubeba est.

magnus est cõfluxus, exactè nouimus; nam uetustate confectæ siliquæ, nullam prædictarum ferè conditionum habent, ueluti omnes sunt, quæ in Italiam aduehuntur. Describit igitur, ut receptui canamus, Dioscorides, fruticem, siue plantam cardamomi, non uero semen ipsum. At Plinius, semen potius quàm lignum delineat, ut apud illum est legere libro. 12. capite. 13. ubi illius quatuor facit genera, quorum secundum, hoc Dioscoridis est cardamomum, de quo Andromachus in descriptione sic cecinit, & cardamomum quod tenet Indus ager. Nec enim hodie, apud Indos cũ quibus magnum est Lusitanorum commercium, aliud prorsus cardamomum nominatur, uel reperitur, ut demum fateri debeam, Cardamomum Indicum hoc Græcorũ sit Cardamomũ, quod Serapionis interpres inepte admodũ cordumeni, id est corui agreste, uocauit, ut apud ipsum est legere capite 304. de Hardameni: ubi quoque idem interpres taxandus uenit, quum uice uertendi, Cardamomum pellit latos uentris lumbricos, dixit ascarides.

Cardamomi planta, à Dioscoride describitur.

Cardamomum Indicum Græcorum cardamomum est.

Serapionis interpres errat.

At, quum de Cardamomo agimus, non ab re erit de duobus quoq; aliis Cardamomi generibus, quæ in officinis habentur, uerbum facere, quorum unum Cardamomum minus comparatione ad Indicum dictum Cardamomum dicitur, quod tum intelligas uelim, uirtute siue aromaticitate, quum forma hoc maius sit, quod maliguetam à terra unde eum deferunt cognominãt, quanquam aliis, granum peradisi magis appellari placeat: est enim hoc granum ruffum, pressum, in pyramidem uergens, quod ex Guinea regione Malagueta dicta, in Lusitaniam tantũ adducitur, sapore acuto, acri, nam odore omnino caret, quod Græcis ignotum fuisse certus sum, testante id Auerroe, lib. 5. sui Collectorii, ubi enumerans ille aliqua quæ post Galenum fuerunt reperta, hoc Cardamomum cap. 25. obiter attingit, quasi diuersum sit, ab eo priori cuius antea capite 24. eiusdem libri meminerat; Imò Serapio quum de hoc agit cardamomo maligueta dicto, sub nomine Sacolæ, nec Dioscoridem aut Galenum, ut plerumque solet, adducit, quasi de re illis ignota agens.

Cardamomũ minus malagueta est.

Cardamomũ minus ignotum Græcis.

Alterum uero Cardamomi genus ab officinis receptum, semen subcitrinum est, angulosum, boni odoris, saporis aromatici, pingue, puluerulentum, nihil a melanthio præterquam colore differens, quum melanthium nigrum sit, hoc uero ut diximus, subcitrinum, quod & nigellam uocant, de quo nec Græci aliquam fecere mentionẽ. NICAN. Vbi nã Arabes huius meminerũt Cardamomi? AMAT. eo capite in quo de Malligueta Serapio agit, & de hoc quoque sermonem fecit. NICAN. Sub quo nomine. AM. ut paulo antea diximus, sub nomine Sacolę, nam eo loco Serapio duo Cardamomi genera facit, maius & minus, Maius cortices habet, & capita sicut rosa, & sunt grana magna sicut nabach, aut maiora parũ, & intra ipsa sunt granula parua, angulosa, boni odoris, pinguia, puluerulenta, & dele-

Alterũ cardamomi genus nigellæ species est.

Nicander Toletanus uir doctissimus.

ſtabilioris naturæ quàm minus: Imo in ſapore ſuo eſt ſtipticitas, & acuitas. N I C. quid per hæc uerba intelligit Serapio? A M A. ut hæc quis deprehendat, plus ſedentario ſtudio opus habet, quũ tamẽ tu celebris noſtra hac ætate ſis philoſophus, & uir omnis antiquitatis & eruditionis amantiſſimus, ac mihi Pyladea quadam amicicia coniunctus, non grauabor rem in medium afferre, ut ea conſpecta, Serapionis mentem facillime teneas, in iis enim calicibus, ſemen ut uides, ſubcitrinum, anguloſum, boni odoris, ac puluerulentum includitur, quod Cardamomum, ut diximus, officinæ appellant, alii uero, nigellã: hoc igitur Serapionem intellexiſſe hucuſq. ſum arbitratus, quũ Cardamomũ maius ibidem nominat. N I C A N. ita eſſe res ipſa clamat, & Antonius Muſa Braſauolus, harum rerũ maximus indagatur, & inſignis hac noſtra ætate philoſophus, tecũ ſentit, nõ quidem in examine ſimpliciũ, ſed ſiruporũ potius, numero ſeptuageſimo ſeptimo. A M A T V S. gaudeo equidem cum tanto uiro ſentire, quem tanti feci ſemper, ut propter illius humanitatem, ac admirandam ſapientiam, quam cognoui per ſeptennium cum apud Ferrarienſes moratus fuerim. Eſt igitur granũ hoc puluerulentum, nigella dictum, apud Serapionem, maius cardamomũ. unde Ruellius, in hac re, minime audiendus eſt, quum lib. 2. ſui Voluminis ſtirpibus dicati, contendat, quod Cardamomum maius Serapionis, piper Indicũ uulgo dictum ſit, paſſim in herba naſcens, non multum à ſolano cõmuni diſſimilis, cui flores lutei inſunt, in quibus fructus poſtea prodeunt quidam, oblongi, pyramidales, cordis effigiem repræſentantes, primo uirides, poſtea lutei, maturi uero quum ſint, adeo rubri & lucidi fiunt, ut corallum eſſe appareant, intra uero fructum iſtum, ſemen lentibus paruis ſimile includitur. album, adeo mordax & acutum, ut per ſe uel cum ipſo fructu comanſum, & linguam & fauces, igneo quodam feruore exurere uideatur: hunc autem fructum tanti feruoris & acuitatis, Vulgus, piper Indicum nominat, quod Arabum non eſſe maius Cardamomum, ut falſo Ruellius contendit, uel ex hoc tantũ probari poteſt, Quia maiori ſuo Cardamomo, Arabes non tantũ tribuũt ſaporis acumẽ, quod procul dubio, ſi nouiſſent, nõ prætermiſiſſent. Itẽ quod ſemen nõ anguloſum ut diximus eſt, nec puluerulentũ, quanquã in grano magno, uel alabaſtro quod in roſa conſpicitur ſimili, reperiatur. Proinde cardamomum Serapionis maius, non eſſe hoc piper Indicum, ſed potius à nobis granum illud anguloſum, in officinis Cardamomum minimum, uel nigellam dictum, in confeſſo eſt. Nam Serapionis minus Cardamomum ut diximus, maligueta eſt, ut conferenti notum erit, quam quoq; ſententiã ſecutus fuit Andreas Bellunenſis nouiſſimus Auicenne correctior, Cæterum Galenus libro Succidaneorum, ſuadet, ut quum Cardamomum defuerit, loco illius utamur, Cypero, uel ſaltem myrto, At quum non ſolum ſuum hoc eſt, Græcorum Cardamomum, ſed ipſius potius multa alia no-

Antonii Muſæ Braſauolæ humanitas.

Sacola ſiue cardamomũ maius Arabũ: nigella citrina eſt.

Ruellius nõ bene ſenſit in cardamomo maiori Arabum.

Piper Indicũ fructus rubri pyramidales.

Cardamomũ minus, Serapionis maligueta eſt.

Andreas Bellunẽſis Auicẽnæ corrector.

bis ſuppeditent genera, ſuccedaneis opus non habemus, de quo Galenus ſeptimo de Facult.ſimpl.medic.ita uerba fecit, dicens: Quanto ſuauius magiſque fragrans naſturtio eſt, tanto & imbecillior ei calida facultas ineſt, nec enim ulcerare eſt idoneum, habet autē adiunctum quiddam amaritudinis, qua lumbricos interficit, & cum aceto ualenter pſoras detergit.

Cardamomi facultas.

De Spica nardi.

Græce, ἰνάρδος ὐδική· στάχυς νάρδου. Latine, nardus Indlca, ſpica nardi, Indica ſpica, radix ſpica; Vulgo, ſpica nardo.

Textus Sexti Enarratio.

QVI Luſitanorum nauigationes in Indiæ interiora cognouerunt, facile perſuaderi poſſunt credere, Luſitanos ipſos, optima & uera Indica nardo abundare: quod ita eſſe, certius eſt, quàm hic à me multis monſtrari opus ſit, quum quotannis Luſitani inde ingentem claſſem omnium genere aromatum, ornatam in Luſitaniam uehant, Inter quæ, celebris nardi ſpica tantopere celebrata non deeſt, radix uerius quàm ſpica, multis capillamentis diſſoluta, leuis, nigra, ad ruffedinem uergens, odoratiſſima, ſimili odore cyperi, ſapore ſuaui, diu in ore permanente, ad amaritudinem aliquantulum inclinante, ut nullum, ſi modo fateri uerum debeam, aroma celebrius, aut odore ſuauius, aut uerius, ex uniuerſa India hac Indica Spica ad Luſitanos deferatur, unde poſtea in multas orbis regiones diſtrahitur, raro tamen in Italiam, quum Venetæ trirtemes in Tripolim Syrie ciuitatem, per mare Ionium, quolibet anno nauigantes, inde inter alias merces, & uaria aromata, ſpicam nardum quoque adferunt, & poſtea uniuerſa Italia, è Venetiarum ciuitate tanquam cæterarum regina, ſibi comparent, non adeo tamen bonam, & odoriferam, ut illa quæ in Luſitaniā portatur, quanquam tamen contingat interdum Venetias optimam adferri, ut mihi hæc inquirenti Venetiis uidere contigit, in ea præcipue aromataria officina, cui Angelus pro ſymbolo eſt, unde ſæpe ſum admiratus, cur Manardus Ferrarienſis, uir alioqui exercitatiſſimus, & cui uere medicinæ ſtudioſi multum debeant, in epiſtolis ſuis ſcriptum relinquat, quod nardus hæc paſſim in Italiæ officinis habita, nec Indica, nec Syriaca ſit, At re uera, Manardi errorem, non aliunde euenire, ſatis ſum conſcius, quàm ex ignoratione hac, uidelicet, quænam plantæ nardi pars, ſpica hæc ſit, quam ſi exacte dignoſceret, non tam fœde procul dubio Manardus ceſpitaret: Libro enim.6. ſuarum epiſtolarum, epiſtola.iii.inquit ille, Galeni mentem eſſe, ſpicæ nardi radicem, in theriaces compoſitione ponendam eſſe, non uero ſpicam ipſam, quam tantū ad nos afferunt, & utinam bonam, ita enim ibi Manardus ſub iis uerbis loquitur.

Spica nardi uera ad Luſitanos defertur.

carere nos Indica nardo,quis dubitet,qui ſpicam quidem uocari apud Galenum legerit, eſſe tamen radicem, ſed & in ea theriaces præparatione, quã cæteris ueluti cõciſam magis,& manifeſtiorem,præfert Galenus, ſic ad uerbum carmine quodam ſcribitur:therbentinæ quæ reſinam,nardiq; radicem Indicę : & ſubdit, ad nos uehit̃ ſpica,atq; utinam nardi eſſet. Suauitate enim odoris penitus caret,& ſaporis eſt ualde ingrati.Item libro.8.eiuſdem uoluminis,epiſtola.iii.tradit,quod in theriaces præparatione teſte Galeno libro de Antidotis præferendæ ſint radices tanq̃ uirtuoſiores, ſpica neglecta: in quibus uerbis,liquido claret, quàm male Manardus Galenum ibidẽ intelligat,quod non aliunde oritur,quàm quia ut diximus,non nouerat ille, quæ pars plantæ nardi ſpica eſſet, quæ dubio procul non alia eſt, ut ſupra meminimus,quàm radix,id quod Galenus citato loco,libri de Antidotis,facillime declarat,dicens: Iubet Andromachus adiicere nardũ Indicam,ea uero eſt quam ſpicam uocant,non quòd ſpica ſit,radix etenim eſt, ſed quòd ſpicæ figuram habeat.Hæc ille,per quæ,niſi quis ſaxeus ſit,percipiet, Galenũ per ſpicam hanc Indicam, radicem intelligere, quum re uera radix & non ſummitas, aut plantæ ſpica ſit,dicitur tamen ſpica,quia ſimilitudinẽ quandam cum ſpica habeat.Non ab re,Galenus libro.8.de Facult.ſimpl. medic. tractaturus de nardo,capitis lemma præfixit, de ſpica nardi, tanquam parte totius herbæ nobiliori:ſciens utiq; ille, quum de ſpica mentionẽ faceret, radicem ipſam pertractaſſe,utpote plantæ totius partem præſtantiorẽ:nam ſi Galenus hoc aliter intelligeret,quod ſpica,radix non erat, ſpicam ipſam relinqueret,& in titulo capitis, ſub nomine totius plantæ, uel ſaltem,ipſius radicis,partis nobilioris,& notabilioris totius plantæ ageret. At quum eandem rẽ eſſe ſciret,ſub ſpicæ nomine,de ea ſcriptũ poſteritati relinquere par fuit,Cęterum Plinius in hac re audiendus nõ eſt,imo potius parua illi fides eſt habenda,quum nardum longe aliter delineat, q̃ res ipſa ſit, ut ex Galeno & Dioſcoride,in præſenti diiudicare eſt,nam libro.12. eiuſdem numeri capite,ita de nardo ſcribit:frutex eſt,graui & craſſa radice, ſed breui ac nigra fragiliq; quãuis pingui,ſitum redolente ut cyperi,aſpero ſapore,folio paruo denſoq; : cacumina in ariſtas ſe ſpargunt, ideo gemina dote,nardi ſpicas ac folia celebrant.Hactenus Plinius,in quibus non ſolũ à ueritate multum aberrat,ſed etiam multis & præclaris uiris aberrandi anſam dedit, inter quos nominare eſt, Hermolaum Barbarum. Ruellium,& Antonium Muſam Braſauolam, quorum priores duo, ut plerunq; adnoto, malunt pluries cum Plinio errare, etſi errantem noſcant, & manifeſtum errorem uideant, quàm uerum dicere. Ea de cauſa Ruellius capite.6. libri ſecundi, in officinis à ſe nardum conſpectam Plinianæ nardo reſpondentem affirmat,quod falſum eſſe crediderim, quum multis, qui hæc magna cura quærunt, nunquam uel caulem, uel folia,aut feſtucas,radicemue alteram præter

Spica nardi radix eſt non ſpica.

Plinio in deſcribẽda nardo parua fides dãda eſt.

Plinius anſam aberrandi uiris doctiſſimis dedit.

præter ſpicam uidere contigit, quapropter, ut Mathiolus doctiſſime adnotat, faceriſſimus ille Muſæ. Senex fruſtra Venetias mittit, ſi modo præter ſpicam, nardi folia, caulem, uel radicem, comparare ibi ſibi debeat, parcat Amicus, quum magis amica ſit ueritas ipſa, quæ nullius uel odio uel amicitia deſerenda eſt, quũ ſpica omnibus officinis obuia radix ſit, nec in fruticis ſummitate eueniat, ut falſo Plinius dixit, & Ruellius credidit: imò nec Dioſcorides, nec Galenus, partem nardi alteram uſui medico commendarunt, præter ſpicam ipſam, quam hic Dioſcorides ut præcipuam plantæ partem, ut ſui moris eſt, quum herbam aut plantam fruticemue aliquam deſcribit, delineat, quum inquit: habetq; in Syriaca nardo primũ bonitatis honorem, quæ recens non ponderoſa, comoſa, colore ruffo, odoratiſſimaq; eſt, & quæ una cum anguloſi odorati iunci odore, breui ſpica, & amaro ſapore ſit, quæ itidem linguam exiccet, odori ſuauitate diu permanente. In iis ergo clare Dioſcorides ſpicam ipſam nardi depingit, quæ ſi nõ radix eſſet, uel radix altera res eſſet, de ea procul dubio diſſereret, & illi, ut parti præcipuæ, & in honore habendæ ſigna tribueret: ſed quum ſpica in officinis habita, radix nobilis nardi ſit, de ea ut præcipua ſermonem agere conſequens fuit. Quod uero Diſcorides inquit, numeroſas ex una eadẽq; radice prodeuntes ſpicas ex ſe mittit, eaſdẽq; comoſas implicitaſque & odore uiroſo, nobiſcum agit, quum ab una præcipua radice, tanquam cæterarũ matre, plures radices ceu ſpicæ comoſæ implicitæ oriantur, ut ſimile uidere contigit in quadam herba è montibus Bononienſibus ad nos delata, quã Meũ eſſe deprehendimus, cuius radices infimæ, ita in ſpicas diuaricabantur, ut ſpicam nardũ eſſe, omnes uidentes dicerent, inter quos erat Gaſpar de Gabrielibus, nobilis Patauinus, uir doctiſſimus, & harum rerum curioſiſſimus, ut demum cõcludere debeamus, in nardo nullam præter ſpicam reperiri radicem, quum ſpica radix eſt, non uero fruticis ſummitas: de qua Galenus, libro. 8. de Facul. ſimpl. medi. ita tradit: calfacit exceſſu tertio, deſiccat ſecundo completo, cõſtat ex aſtringenti, acri & leuiter amara ſubſtantia. Quare radix iecori & uentriculo conuenit, & pota & admota extrinſecus, urinam ciet, morſus ſtomachi ſanat, uentris, capitis, & thoracis fluxiones deſiccat, ualentior tamen eſt Indica, quæ nigrior quàm Syriaca exiſtit. Cæterum, hæc illa ſpica nardi eſt, quæ rhabarbaro, non ut malignitatẽ aliquàm extinguat, ſed ut uiam laxiorem præbeat, miſcetur; quãquam illius loco potius cinnamomo uti, melius eſt. Ex hac quoq; ſpica nardi, in officinis paratum oleum habetur, olim uero unguentũ concinnabatur, ut Galenus millies meminit, & de eo quoq; in Euangelio legitur.

Mathiolus.

Meu in mõtibus Bononiẽſibus reperitur.

Gaſpar de Gabrielis Patauinus.

Spicæ nardi tempera tura.

Rhabararo cinnamomum miſcẽdum eſt & nõ ſpica.

De Nardo Gallica.

Græce, κελτικὴ νάρδος: *Latine, Gallica nardus, Celtica nar-*

dus, Celticum nardum, ſpica Romana, ſpica Celtica, ſpica Gallica: uulgo, ſpica nardo da Genoua.

Secunda ſpecies.

Græce, ψευδονάρδος, Latine, Saliunca, hirculus, ſpica communis, maſcula ſpica, ſpica barbitonſorum: Italice, ſpigo: Hiſpanice ſpliego: Luſitanice ſpique: Gallice aſpico: Germanice ſpica nardi.

Tertia ſpecies.

Græce, ψευδονάρδος θήλεια: Latine, lauandula: Hiſpanice albuzema, alfazema: Italice lauanda: Gallice lauende: Germanice, lauendel.

Textus ſeptimi Enarratio.

QVANTVM herbaria medicina à maioribus noſtris neglecta, & cõtemptui fuerit habita, nõ aliunde mea ſententia argumentum quærendum eſt, quàm à Celtica nardo, quæ quum herba Italiæ famigeratiſſima ſit, illius tamen loco hucuſq; in officinis recepta ſit herba, nullum penitus habens ſaporem aut odorem, oblonga, contorta, caule tenui, in quo minutiſſima inſunt folia, ad luteum uergentia colorem, nam tota ipſa herba, arborum muſcum figura refert, imò ſparti cordam, quæ tantum differt à uera Celtica nardo, quantum crocus à crocodilo; Sed hæc & ſimilia, nõ aliunde eueniunt, quàm ex principum & ciuitatum rectorum, auaritia, ignauiaue, qui medicos ſuos male alunt, nec eos iudices conſtituunt ſuper ipſos pharmacopolas, ut quum falſa pro ueris uẽderent, eos carceri prius mancipatos, tanquam malefactores, & uitæ humanæ inimicos, pecuniaria pena multarent, igni quæcunq; falſa, uel putida, aut corrupta, muſcidaue forent, tradendo; nam tunc, mea ſententia, in unaquaq; ciuitate omnes inter ſe conuenirent pharmacopolæ de optimis captandis medicamentis, radiciſecas tranſmittendo in uarias orbis partes, ut inde ueras herbas, plantas, frutices, radices, ſemina, fructus, flores, lapillos, metalla, & ſi qua ſunt alia, portarent; quod ſi feciſſent, proculdubio non deeſſet in Italiæ officinis nardus Celtica, quæ non ſolum in alpibus Liguriæ naſcitur, ſed Iſtria, Gallia, & aliis uariis locis, herba longe ab ſpica uulgari, & communi lauandula differens; illius tamen flores lutei ſunt, & radices tanquam ſpicæ, conſpiciuntur, quarũ & caulium præcipuus uſus eſt. Curent igitur ſeplaſiarii deinceps ueram Celticam nardũ habere, quam è Liguria afferre facile poſſunt, ut nonnulli

Principum & ciuitatũ auaritia.

Nardus Celtica in Italia naſcitur.

curiosi pharmacopolæ ad se deferendam instituerunt, de qua Galenus ait: breuiter dixit nardus Celtica, id est Gallica, ad omnia est imbecillior dictis, præterquam ad prouocandã urinam, nã calidior illis est, sed minus astringit: hæc ille. Vnde mea sentẽtia, si rhabarbaro spica adiungenda est, hæc & non Indica adiungenda est. Cæterum spica communis, ab spicatis cæruleis floribus dicta, qua tonsores & balnearii in lixiuio utuntur, fere eadem cum lauandula est, nisi quòd maiusculas spicas habeat, cuius folia tantæ soliditatis sunt, ut frangi potius quàm plicari queant, ut merito Plinius libro. 21. capite. 7. de ea sub saliunca agens dicat, foliosa quidem est, sed breuis, ut in coronas necti nõ possit, herba uerius quàm flos, densa ueluti manu pressa, breuiterq; sui generis cespes, quæ in Pannonia & Noricis nascitur, tantæ soliditatis, ut metallũ esse ceperit: etiam si mendose, nõ soliditatis, ut uetus habet lectio, sed suauitatis scriptum sit, quanquã & Ruellius hoc minime animaduerterit, sed cum cespitantibus in hac lectione incederit, sic legendo, tantæ suauitatis, ut metallum esse ceperit, ac si metallum suaue reperiatur, sed de iis satis. Est igitur communis hæc spica Plinii Saliunca, ut Euritius Cordus uir uere cordatus in herbarum suo sermone testatur, non uero saliunca, Gallica nardus est, ut falso credidit Leonicenus, quem sequi Ruellium audio: Quæ tamen Leoniceno & Ruellio occasionem aberrandi dederunt, uerba hæc ipsa Dioscoridis sunt, quæ in quibusdam non probatis codicibus cõperiunt, quæ ita habẽt. Nascitur Gallica nardus in Liguriæ alpibus, ab incolis gentis suæ uocabulo, saliunca appellata, quũ in melioribus, non saliunca, sed Gallica appellari comperitur, ut ex Marcelli Verg. uersione comprehẽdere est. Est igitur communis hæc spica, ut diximus apud Plinium Saliunca, quanquam si quis apud Dioscoridem, sub nomine hirculi ob intensum quem habet odorẽ collocaret, qua idem Dioscorides queritur Celticam spicam adulterari, non multum à ueritate aberraret, imò huic sententiæ subscribit Euritius Cordus loco à nobis signato: utcunq; tamen sit, nos pseudonardum eam appellamus, ex cuius floribus oleum hodie in Italia paratur tanti odoris & acuitatis, ut quemuis alium odorem sibi proximum facile superet; qua de causa myropolæ & unguentari raro in apothecis suis & unguentariis tabernis illud habent, ne unguentorum & rerum redolentium suauitas, ab illius odore superetur, suffoceturue. Huic affinis lauandula est, hortis uulgatissima herba, quæ fœmina spica illius respectu dici potest, quum minor sit, breuiusculas habens spicas, sic dicta lauandula à lauando, quoniam ea homines maxime lauantur, & ex ea quoq; aqua per campanam elicitur, & oleum parat̃, quod fœdifragi pharmacopolæ loco olei spicæ nardi, ægrotantibus, contra stomachi frigidioris uitia porrigunt. Sunt enim duæ istæ herbæ uiribus non absimiles, quæ quoq; à Celtica nardo, non multum absunt facultate.

Celtica spica rhabarbaro adiungenda est.

Plinius emendatur.

Euritius Cordus laudatur.

Saliunca apud Plinium, uulgaris spica est.

Leonicenus errat.

Ruellius errat.

Lauãdula herba.

De Montana nardo.

Græce, ναρδος ὀρεινή: *Latine, nardus montana, montanum nardum, uulgo montano nardo.*

Textus octaui Enarratio.

VERA montana nardus, ex Syria quum hæc scriberem, ad me delata est, cuius radices sunt solidæ, graues, subnigræ, semidigitalis longitudinis, hastulæ regiæ radicibus psimiles, graciliores multo tamē, ex se optimū expirantes odorē, quas Italia hucusq; nunq̃ uidit, eas tres nunc Ferrariam mittimus, ut doctissimus Brasauola discernat, quantum hæc ab spica Indica differat, de qua Galenus ut superius retuli, ita inquit: plurima in Cilicia nascitur, sed prædictis infirmior.

Nardus mō tana uera.

De Assaro.

Græce, ἄσαρον, ναρδος ἀγρία: *Latine, Assarum, asarus, rustica nardus, nardus agrestis, uulgago; Hispanice, asara baccara: Italice, asaro: Gallice, cabaret: Germanice, haselwurtz, Theutonice, plumbe ubbidenardus.*

Enarratio nona.

AS Arum, siue rustica nardus, officinarum asarum est, cuius folia adeo cyclamino respondent, ut difficile inter ea diiudicare quis posset, nisi uariis notis, illa cyclamini emacularentur. Dicitur uero à nonnullis asarus, bacchar, unde monendū est, ne pro asaro bacchari, baccharis intelligatur, quum baccharis herba fruticosa, qua fascinum depellitur, addiq; solebat in coronis apud ueteres, de qua Virgilius, utrūq; eleganter exprimens, in carmine Bucolico, inquit; Bacchare frōtem, Cingite, ne uati noceat mala lingua futuro, de qua libro.iii. capite. 46. agemus. Cæterum Antonius Musa Brasauola uir doctissimus, in examine suorum simplicium, Plinium, huius quoq; esse opinionis, uidelicet, quod baccharis sit asarus, contendit; Mea tamen sententia, Plinius longe aliter sentit, quum libro.21. capite.6. potius acriter eos mordeat, qui credunt baccharem, esse rusticam & agrestem nardum, quum re uera, rustica hæc nardus, asarum sit, & non baccharis dicatur, ut eius uerba è citato loco indicant, quæ ita habent; Sed eorum quoq; error corrigēdus est, qui baccar, rusticū nardū appellauere: est enim alia herba sic cognominata, quam Græci asaron uocant, cuius speciē figuraq; diximus in nardi generibus, quinimo asaron inuenio uocitari, quoniā in coronas non addatur. Hæc Plinius. In quibus luce clarius uidetur, quod

Asari & cyclamini differētia.
Asarum à bacchare differt.
Brasauola fallitur.
Plinius à calūnia defenditur.

baccharis apud Plinium longe alia eſt herba ab aſaro: proinde doctiſſimus Braſauola, potius emẽdandus eſt quàm Plinius ipſe taxandus: Nã quicũq; melius dixerit Meſuum habebit aſſeclam: unde tamen ortum ſit, aſarum, bacchar à multis uocitari, non aliunde crederem, quàm quòd multa quæ capiti de bacchare deſeruiunt, huic de Aſaro inſerta ſunt, quæ mea ſententia optimũ eſſet expungere, & ad locum ſuũ reducere: ſunt enim illa, ut nullus ambiget, hæc; Magi, ſanguinem Martis; Oſthanes theſam; Aegyptii, cercertam. Thuſci, ſuccinũ; Galli baccharem; Romani perpenſam dicunt, Coronaria; Hactenus uerba illa, quæ dubio procul huic capiti, adiectitia ſunt, & ea de cauſa expungenda puto, & baccharis capiti addenda. Cæterũ Aſari radix utilis tantum eſt, quæ in tertio ordine caliditatis & ſiccitatis collocanda eſt, quum Galenus eaſdem cum acoro uires habere dicat, lib. ſexto de Facultatibus ſimplic. medicamentorum ad iſtum modum: Huius herbę radices utiles ſunt, facultate ſimiles radicibus acori, intenſiores tamen, itaq. ex iis, quæ de illis prodita ſunt, hic facienda coniectura, Conſtat enim Galenum collocaſſe acorum tertio gradu caliditatis & ſiccitatis. Meſues uero, inquit, aſarum longis febribus à meatuũ obſtructionibus ortis conuenire, quod & bilem & pituitam ſoluit, pondere quatuor drachmarũ, Dioſcorides porro ad ſeptem uſque concedit, proinde nos à ſemiuncia ad integram conſulto propinare poſſumus, cæterum de aſaro Manardum legere ne pigeat libro 11. ſuarum epiſtolarum, epiſtola quinta.

Baccharis ab Aſaro differt.

huic textui multa adiectitia ſunt.

Aſari radix utilis quæ

Doſis Aſari.

De Phu,

Græce, φοῦ, ἀγρία νάρδος: *Latine, Valeriana, Amantilla, ualentiana, Herba benedicta: Hiſpanice, herua benedicta, la ualeriana: Italicæ, Valeriana: Gallice, Valeriane: Germanice, baldrian.*

PHV, ſiue Syluestris nardus, abſque uerborum ambagibus, aut controuerſia ulla, noſtra eſt Valeriana: quòd uero noſtra paulo minor apparet, quàm Dioſcoridis deſcriptioni reſpondeat, hoc regionis influentis culpa, non uero rei cauſa eſt, Quare ſapientiſſime Marcellus Virgilius inquit, quam pro Dioſcoridis phu, herbarii ætatis noſtræ oſtendunt, Valerianam ſcilicet herbam, minor longe ea eſt, quæ ab hoc ſcriptore deſcribitur, nec omnes omnino utriuſque inuicem ſibi reſpondent notæ, quæ tamen præcipuè à Dioſcoride numerantur, cõuolutæ glomeris modo, & ut Plinius ait, uilloſæ radices, earumque nardi odor, & albicans in caule purpura, in noſtra pariter ſentiuntur, credimuſque nos, ut in animalibus etiam fit, quæ nõ

Phu noſtra eſt ualeriana.

eadem mole corporis,ingeniiq; sui natura ubique naſcuntur, in alieno orbe,cœli aut terræ beneficio,phu hanc,proceriorem naſci, quoniam & in noſtro orbe cubitalis aliquãdo uiſa fuerit, imò herbarii multi, ualerianas duas indicant, alteram minorem,alteram uero maiorem, theriacariam herbam dictam,omnino Dioſcoridis deſcriptioni reſpondentẽ, ſed quod uero flores non reſpondeant floribus narciſſi, id parui eſt momenti, quum textus iſte corruptus,& mutilus ſit, ut Ruellius optime adnotat. Cæterum huius radices in uſum ueniunt medicum,quæ natura ſimiles ſunt ſpicæ nardi,& ea de cauſa,calidæ in primo gradu, ſiccæ in ſecundo collocãdæ ſunt;de quibus Galenus ita libro 8.de Facult.ſimpl.medic.loquitur: phu odorata quodam modo eſt, huius herbæ radix nardo uiribus ſimilis, ſed tamen ad pleraque infirmior, urinas mouet, pluſquam aut Indica aut Sytiaca nardus, perinde ut Gallica.

Valeriana maior theriacaria herba dicitur.

Valeriana calida in primo gradu,ſicca uero in ſecundo

De Malabathro.

Græce, μαλάβαθρον, φύλλον, *Latine malabathrum,folium Indicum: Luſitanice iuxta & Hiſpanice,betre: Indice,betre.*

Textus undecimi Enarratio.

EST apud Indiam regio quædam Malabar dicta, cuius maritimæ ciuitates ſunt,Batequala,Cananor,Calicut, Chalequa,Tanor,Cochym,Charamandel,& aliæ plures,quas Luſitani noſtri,nõ tam habitant, quàm frequentant: in qua regione, planta quædam magni nominis & pretii, uiticoſa naſcitur, quæ lupi ſalitarii modo,aut uolubilis, aliis hæret,circumuoluitur'ue arboribus,folio uiridi perpetuo,amplo, perſimili folio nucis,quod à parte exteriori, tribus ſatis notis lineis ornatur,nam totum folium undulatũ eſt, quod paucis foliis herbarum uel fruticũ euenire notauimus. Vocant autẽ Indici homines folium hoc,betrum,ſiue batrum,alii uero à regione in qua præcipuè naſcitur, malabatrum, quod folium, tanquàm pretioſiſſima res, ac delicioſiſſima, ab incolis Indiæ habetur, illo enim continuo ueſcuntur, quum,cerebrum confortat,ſtomachũ roborat, & cor exhilarat, ac Venerẽ incitat, Imò huius folii eſu homines illi ita oblectantur, ut poſtpoſito omni genere cibariorũ, hoc tantum contenti euadant, nec enim eo ſolo in uictu utuntur,ſed aliis admixto rebus,præcipuè Chalci ex oſtreis, aut buccinis cõfecto, quam ſua uoce Chulabum appellitant, ueluti quoque pulueri nucis cuiuſdã Areque dictæ,quæ magnitudine nucis moſcatæ, ex arbore procera apud illos naſcente,colligitur, cui folium, bicubitalis magnitudinis eſt, latitudinis uero,dodrantalis in acutũ deſinentis. eſt porro,ut obiter de iſta nuce arequa dicamus, fructus admodum ſtipticus, ſputum croceum reddens,unde quum folium malabathri, Chalci, & Areq; mixtum ori admo-

Malabar regio apud Indos.

Betrũ Indicum.

Chulabum Indicum quid.

Arequa apud Indos quid.

uetur,totum os croceum redditur, Mirum enim in modum, malabatri folium,pro halitus, orisue suauitate cõmendatur, quo fit ut homines uel negotiis impliciti,illud in ore continuo trahant: calidum enim, & siccum, in secundo gradu. Indicum hoc folium est,quod,an Arabum Tembul sit,pro firmo ut crediderim nondũ statui; certus tamẽ sum,folium quoddam officinis hodie pro malabathro receptum,aridum,nucis iuglandis folio simile, subpallidum & solidum, non hoc betrum à nobis descriptum esse, quum potius illud cinnamomi folium est, ut officinarum Seplasiarii quoque fatentur,& ipsius attestatur sapor, Suaderem igitur, si betrũ hoc Indicum haberi posset,quod hodie uerum ex India delatum, Anconæ habemus,& ex Olyssippone omnium ciuitatum occidentalium facile regina, peti potest, nullum aliud desideretur malabathrum,folium Indicũ dictum, quũ omnia in folio Indico desiderata,in betro isto reperiantur:& nisi tãta esset authoritas Dioscoridis in describendis ueris simplicibus, proculdubio non uererer affirmare nullum in India unquam malabathrum reperiri, præter hoc à me dictum, & in India hodie repertum, imò antiqua uoce seruatum, quũ batrum siue betrum, dempta particula, mala, uocent, quam particulam, à Græcis potius additam crediderim, ob regionem sic Malaber dictã, in qua præcipuè ut diximus crescit,quum India,sua antiquissima rerum teneat nomina,quia non uastata, aut destructa,aliisue linguis fœdata unquam fuit,ut multis euenit populis, quibus de causis, rerum nomina uariantur, mutanturue. Verum Plinius lib. 12. cap. 26. malabathri duo facit genera, alterum palustre,de quo in præsentia agit Dioscorides,& omnibus hodie ignotum; Alterum uero arboreum, à nobis delineatum, ex quo oleũ exprimitur, & unguentum antiquitas magni pretii parabat,foliatum dictum,quo locupletes Romanæ mulieres oblini solebant,ut testatur Galenus,ac Plinius.

Tẽbul Arabum, malabathrũ est.

Betrũ Indicum malabathrũ est.

India prisca sua retinet nomina.

Malabathri duo genera.

De Casia.

Græce, κασία: Latine Casia, Casia lignea, Cinnamomũ inualidum: Vulgo, Casia lignea, canella non molto forte.

Enarratio 12.

TANTA est Casiæ cum cinnamomo confinitas, ut persæpe testante id Galeno, lib. de Antidotis, Casiæ ramuli in cinnamomum uertantur, & contrà,quod dignoscentes illic Indici gentiles: quũ arbores excorticant, utriusque nullam faciunt differentiam, sed indiscrete casiam cum cinnamomo in fasciculos redigentes ad nos mittunt,gizi enim uel ziger,Galenus ad Dioscoridis mentem, meliorem casiam dixit, quæ multum ad cinnamomum accedit, unde pro cinnamomo suo tempore uendebatur. Sic enim ille libro primo citato prodit: Cæterum ex iis omnibus quæ de Cassia retu-

Casiæ cum cinnamomo confinitas.

li,maximè est necessarium definire,qualis casia sit iniicienda, quum gizi maxime commendant, mox appellatam moton, sunt qui,arebo,& daphniten, quòd igitur gizi cinnamomo in omnibus respondeat, dictum à me quoq; est: Hæc est quæ subinde ab huiusmodi rerum peritis, ceu cinnamomum uenditur:eiusce generis existit,sed fistulam dictam ab aliquibus,iunior Andromachus iniiciendam censet, omnibus autē hæc cognoscitur, quinetiam facillime omnium comparatur: exteriorem sane corticem, quem fistulam dicunt,fortem tum odoratu, tum gustu obtinet: interiorem uero imbecillimam,ut nullus ipsius usus esse nobis possit: Hæc ille. Per quę nollem quis tam ἄμουσος, aut fatuus esset,ut cassiam hanc fistulam, cum Arabum & officinorum soluente cassia fistulari, uel siliqua dicta Aegyptia, confunderet, quum multum, ut omnes ferè iam norunt, inter se differant, cuius inanimaduertentia multi medici, quum casiam pro euocandis irritandisue mensibus legebant, non casiam hanc Græcorum; sed potius siliquæ purgantis cortices, mulieribus non sine ingenti periculo propinabant, ut Leonicemus uir acri ingenio præditus,& qui tenebris inuolutam medicinam, in lucem & pristinum nitorem redegit, prius aperuit, omnes tamen ferè neoterici,canellam siue officinarum cinnamomum, Græcorum casiam esse opinantur,in quam sententiam,non sic facile condescendo, quum sciam,in uastissimis capsis,canella refertis,quę ex India Anthuerpiam afferebantur,& cassiæ & cinnamomi omnia pene reperiri genera, ut qui hæc quoque curiosè quæsiuerit, inueniet. Est tamen cinnamomum nonnullis internodiis ornatum,ad nigredinem rubens, sapore acri,linguā maxime uellicans, odoratissimumque: unde fit,ut eius loco casiæ duplici pondere,ut olim Quintus præcipiebat,minime opus habeamus, quū cinnamomo maximè abundemus, ut latius capite sequenti dicemus. Casia uero, coralli modo rubet, nec linguam ita intensè ut cinnamomū erodit, sed cum acuitate quadam potius adstringit, cuius maior copia quàm cinnamomi semper comperitur,de qua Galenus libro.7.de Facult.simpl.medic.ita scriptū relinquit: Casia exiccat,& excalfacit,tertio quodammodo ordine:sed & tenuium admodum partium est, gustu uero plurimum habet acrimoniæ, leuiter quoque nonnihil astringens, quamobrem, ob hæc omnia incidit, simulque digerit quæ in corpore sunt recrementa, & ad hæc, robur etiam instrumentis addit,idoneum uero etiam suppressis mensibus, quum uidelicet à copia simul & crassitudine excrementorum quod sufficiat euacuari nequit.

Cassia fistularis Græcorū à cassia fistulari Arabū differt.

Leoniceni laus.

Recētiores errant.

Cinnamomū quid.

Casia quid.

Casia exiccat & excalfacit. 3. ordine.

De Cinnamomo.

Græce, κιννάμωμον, *Latine cinnamomum*, *rugosum cinnamomum*: *Hispanice*, *canella*; *Belgice*, *Germanice*, *Gallice*, Itali

ce, Italice, canella. Enarratio.13.

CINnamomũ,cuius nõ pauca reperiuntur genera,notiſſimũ aroma eſt, quod nobis Zeilam inſula mittit,nõ parui apud Indos nominis,in qua multa præterea pretioſorum lapidũ copia habetur,nempe adamantũ,carbunculorũ & aliorũ plurium quæ referre non uacat,nec ſi uacaret, puto fuiſſe operæpretiũ.Eſt etiã mons in eadem inſula,quem Adam,dum pœnitentiã ageret,tenuiſſe ab incolis creditur; cuiuſce rei penes ipſos fides eſto:uerũ,ut ad aroma noſtrũ reuertamur,quoniã Plautus non minus facetè quàm eru ditè inquit,plus ualet unus oculatus teſtis, q̃ decem auriti,nõ grauabor hic referre,quid de cinnamomo audiuerim à quodã qui uiginti annos Zeilam ſe egiſſe fatebat. Arbor eſt,dicebat,quatuor fere in altiudine cubitorũ, craſſitudinis brachialis ,ſex uel ſeptem è trunco mittens ramulos, qui ſingulis annis amputantur,atq; iterũ pullulant; quorũ cortex, qui cinnamomũ eſt, ut tenuiſſimus,ita maxime in pretio habetur,colore exteriore , ſubruſſus, rugoſus,cũ quadam nigredine,nam intus cineritius cõſpicitur,odore ſuauis,guſtu acer,ac mordax: nã folia quibus arbor hęc ueſtitur,nucis iuglã dis eſſe dices, quæ in officinis pro malabathro, falſo tamen uenduntur : Hæc enim cinnamomo noſtro ita reſpondent, & à Galeno tam ſæpe deſcripto, ut nullũ aliud unquã extitiſſe cinnamomũ crediderim . Proinde recte mea ſententiã ſeplaſiarii,noſtro cinnamomo,pro uero & Græcorum cinnamo mo utũtur,quare nullo opus habemus,duplo caſſiæ pondere, cinnamomi loco, uti, quũ cinnamomo uero ut diximus abundemus. Argumentũ uero quod recentiores adducũt,ut credamus,nos uero carere cinnamomo ex Ga leni uerbis à nobis inferius ſubſcribẽdis deſumunt,quæ ſiquis penitius animaduertat, inueniet, Galenũ non quidem aſſerere,ſuo tẽpore cinnamomũ uenale nõ proſtare;ſed potius quũ ſex cinnamomi genera paſſim ferebant, ut facilius quis bonũ à malo diſcerneret cinnamomũ,opus erat Imperato rũ cinnamomũ optimum, tanquã regulam & cotem uidere,& cũ eo conferre; ac ſi quis hodie,gẽmas,& pretioſos lapillos, emere decreuerit, ueluti uerbi gratia,rubinũ,opus habet, non quod deſint uenales rubini, apud ſe perfectiſſimum recõditum habere , ut gẽmarii ubiq; ſed præcipue apud Indos faciunt,ut eo perfectiſſimo præſente, facile de aliis iudicium ferre poſſint, ut de balſamo Galenus quoq; fecit,qui ut uerum haberet, in Iudæam nauigauit,ut facile eo uero pręſente,adulteratũ dignoſceret.Sed quod regiũ magis quàm aliud nominet cinnamomum,illud mihi uidetur in cauſa eſſe, ut integras cinnamomi arbores, ut in orbe alieno, apud Imperatores ſtare indicaret,in quibus expertus fuit, illos omnino errare,qui cinnamomũ lon go tẽporis ſucceſſu,nõ inueteraſcere,nec uires amittere, cõtẽdebãt. Quę an ita Galeni uerba habeãt,ea hic placuit ſubſcribere, ut lector facile iudex ſit;

Zeilam inſula apud Indos.

Cinnamomũ quid.

Folia cinnamomi pro malabathro falſo uſurpantur.

Cinnamomũ uerum habemus.

Imperatores i. egras cinnamomi arbores habebant.

Galeni sententia de cinnamomo.

Quæ ita habẽt;At de cĩnamomo cõtraria his,quę in opobalsamo dicta sunt sentio,persuasum nãq; mihi est,optimum cinnamomũ iis qui crebro uiderunt,omniũ facillime posse dignosci,hoc autẽ aliquem assequi nõ licet,nisi quis imperatorum parata cinnamoma,quæ in sex fere differentias generales diuidunt,conspexerit; est nãq; in his ipsis,insignis,optimi ad deterrimũ excessus,quemadmodum in cassiis, ut optima cassia parum à prauissimo cinnamomo absit : item quia cinnamomi uis quæ usui sit idonea diuturna haud efficitur,quippe, ad triginta quidẽ annos facultas ipsius quam initio obtinebat,integra conseruatur. At nonnulli nugantur , qui ex huiusmodi medicamentis cinnamomũ senii expers permanere pronunciant,nec enim centum,nec ducentis annis interea delapsis,sed paucis,si tantum numerum respicias,mutationem iam aliquam uetustiori cinnamomo obortam uidi. Quum itaq; theriacam Antonino præpararem, uascula multa lignea conspexi,alia Traiano imperante scriniis recõdita cum cinnamomo,alia principatu Adriani,alia regnante Antonino,qui Adriano in Imperio successit, ac omnia cum congeneri cinnamomo manifesto se inuicem superabant, tum gustus , tum odoratus imbecillitate & uehementia quantum & tempore euariabant ; Quin etiam quum asportatũ esset aliquando ex barbarorum terris scriniolum quatuor cubitos dimidiumque longum , ubi arbor tota cinnamomi primi generis erat condita,unde cõpositionem quandam Imperatori Marco Antonio molitus , totum expertus sum antidotum abunde aliis præcellere, ut postquam Imperator ipsum degustasset,tẽpus nõ expectauerit,quemadmodũ in aliis, in quo medicamentum concoquetur,sed statim usus sit,ne duobus quidẽ mẽsibus integris interea præteritis. Verum ubi Comodus ipsi successisset, nec theriaces antidoti,neq; cinnamomi ratione ab ipso habita , tum arboris illius reliquum, tum quodcunq; aliud post Adriani tempora apportatum est, totum interiit . Quare quum huius tempestatis nostræ Imperator Seuerus iniunxisset,ipsum simili modo quo Antonino pręparabam,antidotum componi,coactus sum ex iis quæ Traiani Adrianiq; tempore erant seposita,deligere,ac mihi euidenter imbecilliora euasisse nunc apparebant,neq; triginta quidem annis inter ea absolutis : quapropter sermoni de optimo cinnamomo habito, aliquid necessarium cogito adiicere , ut sit odoratissimum , indicibilem quandam odoris gratiam , super alia omnia referat , gustanti calidum admodum percipiatur,non tamen,ut moleste rodat : colore autem tale, ueluti si quis lactis colorem fusco admiscuerit cum modico ceruleo nuncupato:sumpto autem ex eo quantum uolebam,sicuti consueui, paucos ramusculos apud me reposui in scrinium,ubi omnia quæ mihi chara & in pretio erant, continebantur;At eo combusto,quando & Pacis delubrum incendio flagrauit, cum aliis quinq; cinnamomi generibus totum quod comparaueram

Cõmodus Imperator negligens.

intercidit: hactenus Galenus: Per quæ lectori satisfactum iri ad mentem nostram minime dubito. Tacebunt igitur deinceps scribẽtes, nec amplius uerum desiderabunt cinnamomum, quum eo nos abundare in confesso sit, de quo Galenum quoq; legito, libro de Facult. simpl. medic. septimo, ubi ita pro coronide inquit, summe tenuium est partium, atq; ex tertio ordine calfacientium, nihil autem æque desiccat, eorum quæ pariter calfaciũt propter tenuitatem essentiæ.

Cinnamomum tertio ordine calfacit, & sũme exiccat.

Amomum.

Græce, ἄμωμον: Latine amomum, succedaneum amomi, radix acori, id est, crassa galanga.

Enarratio. 14.

QVIS cœlum terræ non misceat, & mare cœlo, si medici nostri temporis, quum multa antiquorum medicamenta nobis aut penitus sint ignota, aut manca prorsus nobis uenerint, tamen ne illis uideantur carere, adulterinis medicamentis utantur, quæ aliquando præsentissimam mortem potius quàm salutem adferant, quum tamen illa pro ueris & germanis uenditent, quod in amomo præsenti facile est uidere: nam quum uero careant amomo, botruoso, & uelut minuta uua, quidam eius loco quodam geranii genere utuntur, nempe gruina rostra proferente, & suauiter olente, ob idq; moscata acus dicta herba. Alii autem ut officinarum hoc tempore magistri, in eius locum, quodam exiguo utuntur semine, & illo quidem nigro, non sine ægrotorum tamen iactura; quũ frutex potius quàm semen amomum sit, quod adulterari simili planta, sed sine odore & semine solet. Quæ fœminino genere, amomis dicitur, ut Dioscorides, iis sequentibus uerbis monstrat, dicens; Sunt, qui amomum, ea quæ fœminino genere amomis dicitur, adulterant, amomo simili planta, sed sine odore, & sine semine, & subdit; oportet in huiuscemodi rerum probationibus fragmenta uitare, eligendaq; sunt, quæ ab una radice, suos habeant integros ramos, hæc Dioscorides. Ex quibus clare percipitur, amomum lignum quàm semen potius esse, cui fructus botruosus, ueluti uuarum racemus innascitur, quem Andromachus, descriptione theriaces dictæ galenæ, idest securæ, uuam appellat, & ea uti præcipit, sequenti carmine: meu totidem drachmas, & amomi postulat uua; quam utinam ad nos portassent, quum hucusq; uero careamus amomo: interim tamẽ cũ eo caremus; consulerem eius loco acoro id est crassa galanga, quam illo triuiali, exiguo, nigroq; semine, ab officinis recepto, uteremur; quum similem facultatem amomum cum acoro habeat, ut Galenus libro Succedaneorum, testatur. Cæterum, qui amomum, rosam Hierichontis esse contendunt, proculdubio errant, quũ in ea plan-

Amomum non est minutum semẽ nigrũ.

Amomo uero caremus.

Rosa hierichontis nõ est amomum.

ta,nec origani percipitur odor, quo sensum tentet,nec sapor æris, gustum erodens,imò nec folia bryoniæ in ea conspiciuntur. At Mathiolus Senensis,quum nos uero carere amomo sciret, ut illum tamen habeamus, in Lusitaniam nos remittit, ubi ex India nunc delatum cõtendit, mea tamen sententia fallitur, quum hucusq; amomum uerum incompertum sit, de quo Galenus libro.6. de Facul.simpl.medic.ita tradit: Amomum acoro similẽ facultatem obtinet, nisi quòd acorum siccius sit, maiore autẽ concoquendi facultate amomum.

Matholus fallitur.

Amomi facultas.

Costus.

Græce, κόστος: Latine, costum, costus: Hispanice, costo, uulgo, costo.

Falsus costus.

Græce, ψευδοκόστος: Latine. Hortulana Romana, menta Romana: menta Sarracenica, costus hortulanus: Hispanice, el costo delas huertas, herua buena Romana: Gallice, du cocq. Italice, menta Romana.

Enarratio. 15.

COSTVS, uel costum,aut ut Strabo,costarium,frutex est, cuius radix medico usui uenit,& eius Dioscorides tria facit genera natali solo tantũ differentia,nempe Arabicum,Syriacũ & Indicum:Plinius uero eius duo esse genera afferit,coloribus tantũ distincta, scilicet albo,& nigro: ut apud ipsum legere est,libro Naturalis suæ hist.duodecimo, eiusdem numeri capite,hodie uero in officinis,& myropoliis,dulcis & amarus dicitur,quũ tamẽ amarum tantum exhibeant,& pro eo herbæ cuiusdam radicem capiunt, quam hortulanam Romanam,siue mentam Romanam, aut Sarracenicam mentam seplasiarii uocant,quæ herba ubiq; familiarissima est,folio betonicæ,maiori tamen,sed tenuiori,& multum odorato:nam illi caulis cubitalis est,& amplior,in cuius summitate,auri fulgore flauescentia capitella quedã adnascũtur.Hanc autem herbam,pleriq; hortulanum coquum,herbarium quendam Florentinum imitantes, appellitant, ut apud Imperatorem Constantinum,libro de Agricultura, si Imperatoris est, legimus, qui costum,& balsamũ in hortis seri uiua radice asserit;nec hodie Castellani alio nomine herbam hanc uocant, quam costum, præcipue quum eam Culinæ pro iurulentis ueruecis carnibus parandis adaptant: Attamen quod herba hæc uerus costus non sit notius est, quàm à me explicari possit.

Menta Romana costi loco sumitur à seplasiariis.

Hortulanus coquus uerus costus nõ est.

Ruellius uero Gallus, eam Plinii siliquastrum, siue Dioscoridis hydropiper credidit, quam ita esse uel ne, alibi differemus: indicandū tamen est eam pseudocosti appellationem mereri: alii uero costi ueri loco, lepidii radice utuntur; quum mea sententia, multo melius, & ad Galeni mentem deficiente costo, ammoniaco, uel helenio: id est, enula campana uti deberent, ut ex libro succidaneorum Galeno tributo, deprehenditur. Cómodum hæc commentabamur, quū Franciscus Lusitanus qui Anconæ agit, mihi aliquot radices dono dedit, quas ab India sub nomine costi allatas esse dicebat, & erāt re uera ab India per mercatores Lusitanos, qui illic frequēter negotiantur allatæ: eas quū primum uidi uerū costum esse iudicaui, & ne thesauri huius parcissimus esse uiderer, continuo Ferrariam ad Brasauolam, Venetias ad amicos alios partem misi, qui omnes per literas & mihi gratias egere, & uerum eam radicem costum esse mecum sensere: quare multū Lusitanis hæc nostra tempora debere credo, quorum opera & industria non tantū noua regna nobis aperiuntur, sed permulta etiam ad rem medicam pertinentia, quæ tēporis uetustate sepulta habebātur, in lucē emergere cœperūt. Est autem costus hic Indicus apud nos habitus radix nō integra, sed ut rhaponticum uerū, in multas secta partes, cui crassitudo policaris, & maior inest: color uero exterior subniger: interior autem cum albedine rubricat: gustu feruet radix hæc, nō nisi magna & suaui aromaticitate, odore quoq; eximio & suaui, quam ante nos, multos annos, uniuersa Europa nō uidit, & deinceps nostra diligentia, ut uerum rhaponticū frequenter habebit, quam ex Olyssippone Seplasiarii, & diligentes medici petent, quū ad hanc ciuitatem mercatores ex India uenientes, radicem hanc nostris monitis adferre curabunt, ex ea suum quoq; quæstum facientes, simul ut mortalibus opem aliquam ferant, quam quum habuerint, theriaca, & antidotum Mithridaticum, uero costo non defraudabuntur. Sed magis officinæ aromatariæ costi ueri oleo ornabuntur, ueluti Anconitanæ iam hodie ornantur. Cæterum de costo, & eius uiribus tradit Galenus lib. 7. de Facult. simpl. med. ad hunc modum: Costus leuiculam plane amaram, plurimam autem acrem & calidam in se qualitatem simul & facultatem continet, adeo ut etiam exulceret, quū ex oleo corpus eorum quibus per circuitum rigor inuadit, ante accessionē illo confricatur: sic uero etiam in resolutis & ischiadicis, atq; in summa in quibus excalfacere partem quamuis, aut ex alto in superficiem extrahere quippiam est opus, ad costum confugitur: eadem de causa urinas mensesq; prouocat, & ad rupta, conuulsa, ac laterū dolores congruit: porro ob amaritatē quę illi inest latos lumbricos necat: ob eandem & ad contractas uelut ex Sole maculas, ἐφήλεις Gręci uocant, cum aqua aut melle usurpant: inest item flatuosa quædam illi temperiei humiditas, per quam & uenerem excitat cum uino mulso.

Ruellius fallitur.

Lusitanorū studium cōmēdandū.

Costi descriptio.

Costi uires.

De Schœno.

Græce, σχοῖνος, Latine iuncus odoratus rotundus, palea camelorũ: Hispanice, paya dela mequa, paya de chamelhos: Italice, Schinanto; Gallice, Germanice, Squinanta.

Enarratio. 16.

SCHOENOS siue odoratus iuncus, in Africa & Asia præcipuè nascitur, quanquam & in Campania & Apulia reperiri, uiribus saltem impotentioribus audio, quem latiniores rotundum iuncum odoratũ appellant, ut diuersum ab illo odorato angulosо iunco faciant, quem hodie officinæ sub eodem fere nomine habent, schinanthũ appellantes, uerbum iuncum florem significans, nam Schœnos græce, iuncus est, Anthos uero flos, unde schœnanthum, quasi iuncus flos: quanquam hodie, ueluti Galeni tempore flos ad nos non affertur, unde ille libro de Antidotis primo, ita inquit, præterea iuncum rotundum Arabicum immitti præcipit, qui à Vulgo, haud scio quomodo, iunci rotundi flos dicitur, quum tamen nos non adeo floris copiam habeamus, tota enim aduehitur herba, subinde ex parte superiori à camelis erosa: nam libentissime eam depascuntur, & copiosissimam in Arabiæ uiis crescentem habent, hæc ille. Hodie quoque ex oriente ad nos absque flore portatur, cuius folia, caulis, & radix in officinis habentur, quę utinam pura essent, quum à multis adulterantur, illis uaria immiscentes, uel recentia saltem & non uetera portarentur, quũ Galeno authore, facile schœnos ueterascit, quod ex odoris amissione deprehenditur. Nonnulli tamen opinati sunt Monachi, qui nuper Mesues antidotariũ enarrarunt, quod hodiernum schœnanthum officinis uulgare, Dioscoridis iuncus iste odoratus rotundus non sit, quum in eo acutus ille desideratus sapor, linguam mordicans non percipiatur, nec quantulumque odoratum sit, ex se, manibus confricatum, rosæ odorem spiret; Item, quòd schœnanthum hoc, non iuncum aliquem ex se mittit, sed potius calamum, similem illi, quem triticũ aut hordeum facit, unde inter se multum differre pro firmo gloriantur: sed re uera eorum gloria in infamiam uertetur, quũ duplici errore comprehendantur, primo Dioscoridis textum non intelligentes, quum Dioscorides schœnum, id est odoratum iuncum, non iuncum aliquem ex se loco caulis mittere, sed potius harundinem, aut calamũ tradat, ut in sua legitur lingua, quæ ita habet, χρῆσις δὲ τοῦ ἄνθους, καὶ τῶν καλάμων, καὶ τῆς ῥίζης, id est, floris, calami, & radicis usus est. Ex quibus uerbis satis percipitur, quàm male Monachi isti Dioscoridem intellexerunt, quum schœnon, non iuncum, sed calamum ex se caulis uice mittat: secundo hallucinantur fratres ii, quia experientiæ contradicunt, affirmantes officinarum schœnanthũ in gustu linguam

Schinãthũ.

Schœnãthũ facile ueterascit.

Monachi enarratores Antidotarii Mesues errant.

non uellicare, quum re uera recens eam ualentissime mordicet, unde credendum est, schœnanthum ab illis gustatum uetus omnino esse, à quo non solum odor; sed sapor facile, ut ex Galeno didicimus, euanescit. Sed quòd rosæ odorem referat, qui illius flores uiderunt, similem odorem habere attestantur, ut minime ambigendum sit, quòd officinarum schœnanthum, iuncus iste odoratus Dioscoridis sit, cuius uires inuestigans Galenus, libro 8. huic materiæ dicato, ita inquit; Schinu anthos, modice calfacit, modiceque etiam astringit, nec plane à tenuitatis natura alienus est, quocirca, his de causis, urinam mouet, mensesque ciet, adhibitum siue in fomentationem, siue in potionem, prodest & iecoris & stomachi, ac uentris phlegmonis, magis eo astringit radix, quod uero florem uocant, calidius est, porro in omnibus sui partibus, in aliis magis, aliis minus, gustantibus apparet astrictio, proinde medicinis quæ hæmoptoicis, siue sanguinem reiicientibus exhibentur, commiscetur.

Schœnāthi tēperatura.

De Calamo Aromatico.

Græce, κάλαμος ἀρωματικός: Latine, Calamus Aromaticus; Vulgo, calamo aromatico.

Enarratio 17.

QVVM nihil magis cordi fixum unquàm habui, quàm uera simplicia dignoscere, & illis uti, factum est, ut post longam inuestigationem, firmiter asseuerem, quòd communis calamus aromaticus ab officinis receptus, uerus calamus aromaticus Dioscoridis sit, quum omni ex parte inter se maxime conueniant: unde qui calamum istum aromaticum, Dioscoridis acorum esse autumarunt procul dubio errant, quum re uera communis habitus in officinis calamus aromaticus, uerus calamus aromaticus Dioscoridis & Græcorū sit: nec me pudet hodie ab antiquo & inueterato isto desistere errore, quum olim quoque uulgatum calamum aromaticum acorū esse dixi, uerοque nos carere calamo aromatico putabam, quam sententiam Manardus Ferrariensis & plures alii, secuti sunt, At re uera, ut diximus, galanga crassa Dioscoridis acorus est: calamus uerò aromaticus officinis uulgaris, apud Dioscoridem calamus aromaticus est, quem ex India Lusitani nostri, singulis annis adferunt, ueluti mercatores ex ipsa India per mare Rubrum in Chairum, & Alexandriam deferentes, Venetias portant, calamis similem, unde nomen accepit, odoratum, odore suaui, & aromatico album & subrussum, crebris geniculis, qui quum frangitur in assulas multas dissilit, fistulosus, araneolo illo albo plenus, nam quum manditur glutinosus cū quadam adstrictione subamara sentitur, ut facile iudicare debeamus, calamum odoratum uulgarem officinis, Græcorum esse odoratum calamum.

Calamus Aromaticus officinarum uerus cal. arom. est.

Mathiolus taxatur.

Qui uero contrarium cōtendit, uelut Mathiolus Senensis, huic innititur rationi quòd calamus aromaticus, calamus siue harundo esse debet, non uero radix, ut ex Theophrasto probare contendit, qui libro 9. de Plantarum historia, capite 7. calami tantum mentionem facit, quum inquit, calamus uero & iuncus trans Libanum montem, inter ipsum Libanum & alium quendam montem paruum ualle minima exeunt, non ut quidam dixere, inter Libanum atque Antilibanum, inter quos campus amplissimus & pulcherrimus est, quem Aulonem appellant: qua uero calamus & iuncus prouenniunt, lacus in amplum spaciatur, iuxtaque eum palustribus siccatis isti assurgunt, occupant locum plusquàm triginta stadia, uirides nequaquam esse uidentur, sed sicci: forma uero nihil ab aliis differunt, locū ingredienti protinus odor aspirat, non tamen longius spirat, ut quidam referunt, hic enim locus à mari plus abest, quàm stadia centum quinquaginta, sed in Arabia spirationem agri odoratissimam esse, omnibus constat, hæc Theophrastus: quibus Plinius quoque subscripsit, lib. 12. cap. 22. per quæ Mathiolus credidit, calamum aromaticum harundinem siue calamum, non uero radicem, esse debere: At mea sententia decipitur Mathiolus, quum, licet Theophrastus & Plinius, in calamo odorato calamū & non radicem laudare uideantur, alibi tamen calami aromatici radicem desiderant, & eam cæteris partibus calami anteferunt, ut apud Plinium est legere libro 24. cap. 11. In quo, quum calami odorati iuuamenta enumerat, inquit: efficacissima autem in omni harundine, quæ proxima radici; efficacia & genicula. Per quæ uerba manifeste percipitur, quòd ex omni calamo siue harundine radix efficacior est pars: qua de causa calami odorati radix, q̃ calamus potius in opus trahenda est, ut merito hactenus pharmacopolę, hac pretiosa & exotica radice, pro uero, & germano calamo odorato, usi sint. Nec enim est quod alium desiderent, modo uulgarem recentem, minime uero inueteratum habeat, quem ex odore & sapore facile discernere possunt. Quantum uero ad Dioscoridem attinet, si quis introspiciens eum accuratius expenderit, inueniet, illum de radice potius loqui, quàm de calamo: quum radix geniculata dicitur, calamus uero potius nodis cinctus. Huic nostræ sententiæ adstipulatur Antonius Musa Brasauolus, cuius iudicium in arte medica multis antefero, est igitur receptus in officinis calamus aromaticus Dioscoridis & Græcorum calamus aromaticus, de quo Galenus lib. septimo Simplicium ita loquitur: calamus odoratus, leuiculam quandam astrictionem, ac minimam acrimoniam possidet, magna ex parte essentia eius terrena est & aëria, in caliditatis frigiditatisque coniugatione temperata, quamobrem, moderate urinam mouet, & facultatibus quæ iecori stomachoque imponuntur, misceri potest, tum in fomenta quoque uteri, quæ phlegmonis gratia, aut irritandis mensibus assumuntur, utiliter admiscetur: ponatur itaque habeaturque secundi

Mathiolus decipitur.

Antonii Musæ Brasauoli iudiciū multis antefertur.

cundi

cundi ordinis, eorum quæ excalfaciunt & desiccant, ualentius, tamen desiccat, quàm ex calfacit, inest quoq; ei quædam partium tenuitas, uelut aliis omnibus odoratis siue aromatibus. Ceterum illorum compluribus tenuiũ partium plurimum, calamo uero non multum adest.

Gal. arom. excalfacit & desiccat secundo ordine.

De Balsamo.

Græce, βάλσαμον, ὀποβάλσαμον, ξυλοβάλσαμον, καρποβάλσαμον: *Latine balsamũ, liquor balsami, lignũ balsami, fructus balsami: uulgo, balsamo, olio de balsamo, legno de balsamo, semẽte de balsamo.*

Enarratio. 18.

BALSAmum, Arbuscula quædam est, tricubitales uirgas, & illas quidem uiticosas habens, huius enim proceritatis ac magnitudinis, albam uiolam, uel liciũ pixacanthem, nasci nouimus, quibus Dioscorides eam similẽ facit; nec ab hac magnitudine multũ recedit, mali punici arbor, cui Theophrastus libro. 9. de Plantarum historia, capite. 6. similem fecit: nam folia ut ibidem inquit, perpetua illi sunt, nec unquam decidunt, uirentia, rutæ foliis perquam simillima, multo tamen candidiora; in quam sententiam Dioscoridem in præsenti ire animaduertimus, nec Plinius lib. 12. capite. 25. ubi de ea tanquam de re sibi conspecta iudicium fert, ab illis dissentit; quin imò folium proximum rutæ, perpetua coma, habere affirmat. Nascitur arbor hæc, ut refert Theophrastus, in Syria tantum, unde Plinius eleganter ut solet libro. 16. capite. 32. fastidio balsamum (inquit) alibi nasci natura, quàm in Syria noluit ferre: subscribens uero ille Theophrasti uerbis, libro. 12. ita quoq; inquit, balsamum uni terræ Iudeæ concessum, quondam in duobus tantum hortis utroq; regio, altero iugerum uiginti non amplius, altero pauciorum. Quo uero in loco Iudeæ balsamũ proueniat, Iustinus historicus è Trogo Põpeio tradit lib. 36. Qui post multa & uaria citata nugamenta in hunc modum inquit: Opes genti ex uectigalibus opobalsami creuere, quod in iis tantũ regionibus gignitur, est nanq; uallis, quæ continuis montibus uelut muro quodam cincta instar hortorũ clauditur, spacium loci ducenta milia iugera nomine Ierico dicitur; in ea ualle sylua est, & ubertate & amœnitate insignis, siquidẽ palmeto & opobalsamo distinguitur, & arbores opobalsami formã similem pineis arboribus habent, nisi q͏ sunt humiles magis, & in uinearũ morem excoluntur: hæc certo tempore anni balsamũ sudant. Hæc Iustinus. In quibus inquit, balsamũ in Iericho Iudææ nasci, quod ita esse tradidit Iosephus Hebræorũ magnus historicus: Dioscorides uero nõ solum in cõualle Iudææ quadam, sed Aegypto quoq; nasci fatetur, quod ita esse certi sumus, unde ad nos nũc xylobalsamũ uerum aductũ est, odoris suauissimi, primo aspectu uitis ramusculos figura & colore

Iustinus historicus de balsamo.

xylobalsamũ uerum

Balsamum ex Perù noua prouincia aduehitur.

referens. Cæterum hodie alibi balsamum, quàm in iis regionibus nasci nouimus, ut experientia compertum habemus, uidentes opobalsamum, apud eos qui è Perù nouiter inuēta regione, reuersi sunt, & inter thesauros suos tāquam rem pretiosissimam reconditæ asportant, tantū suauitatis, ac iucundissimi odoris, ut merito Plinius omnibus odoribus balsamum præferri dixerit: Vocant uero opobalsamum, balsami liquorem, ardentissimo Canis æstu exceptum, qui eo tēpore, uulnerata arbore, fluit, nō ut Theophrasti, aut Dioscoridis tēporibus, ferreis unguibus, fiebat; sed potius ut Plinius testatur, uitro, lapide, osseisue cultellis, quum, ferro lædi uitalia odit, & protinus emoritur. Raro hodie pretiosissimus liquor iste opobalsamum dictum, ad nos uerum & sincerum affertur; imò multis mixtum, adulterinū, & falsum è Græcia delatum, cuius causa Galenus, ut uerum à falso dignosceret, in Iudæam nauigauit, ut libro de Antidotis legitur, ad hunc modum dicens: Inde opobalsami, & cinnamomi in prædictis uersibus Andromachus meminit, in quibus post traditas à Dioscoride notas, maximum est ea prius inspexisse, in qua regione unumquodq; ipsorum præstantissimum gignitur, quemadmodum ego conatus sum, sciens opobalsamum uariis adulterari modis, ut ægrè possit dignosci, ipse uidere quomodo id liquorē fundat, ac inde ceu regulam quandam aliorum obtinere: porrò didici multas ipsius adulterationes, ut etiam exercitatissimos lateant, quas publicare scientes non dignum æstimo, ne praui ipsas in transcursu discentes, in opere ad malas actiones transferant. Hæc ille. Quod uero opobalsamū è Perù noua regione adfertur, purum & sincerum esse crediderim, quum tantæ sit refragantiæ aut odoris, ut omnes alios præstantissimos odores antecellat; quod, ut tradunt ii qui arborem illic uiderunt, ex arbore pino persimili, nō adeo tamen procera effluit colligiturue, quod ut superioribus diebus deprehendimus, gustu pingue est, acutum, diu in ore saporem retinens, odoris suauissimi, ad belzuinum tendentis, nam color & illius substantia tanquam aquæ mellis spissæ erant, ut manifesto appareat opobalsamum hoc, non esse eiusdem speciei cum Iudaico, aut Aegyptio; quanquam Trogus Pompeius, ut diximus, arbores opobalsami, quæ in Iudæa nascebantur, pineis similes fecit, ita ut has herbusculas Perù delineasse uisus sit. Deprehenditur autem optimum opobalsamum si laneæ uesti instilletur maculam non relinquant, si lacti instilletur coagulet, aquæ aut lacti infusum quamprimū difiiciat, & lactis modo albescat, uetustate crassescit, sed generositatē amittit, interdum enim nouum est siue mustum; colorem habet candidum & oleo crassiori simile est, deinde rubescit, postea durescit, & translucidum fit; optimū modice ruffum esse debet, secundū bonitatis locū obtinet albū, tertiū uiride, peius nigrū, nec illius copiosius quotannis sex septemue congiis, ut Dioscorides tradit, colligebatur: est enim cōgiu, sut obiter hoc attin

Balsamum raro sincerum habetur.

Galenus nauigauit in Iudæam ut uerū balsamum cognosceret.

Balsami ueri signa.

Congii mēsura quæ.

gamus, mensura quædam, continens olei libras nouem, uini decem, mellis uero tredecim cum dimidia ut Galenus libello de ponderibus & mensuris sibi adscripto tradit. Item, inquit Dioscorides, rependitur quo loco nascitur, duplo ad pondus eius argento, nunc uero, uerũ & legitimum, decuplo potius argenti pondere ob admirabilem eius facultatem redimitur. Secundas uero, carpobalsamum bonitate obtinet, quod ut bonum dicatur, decet, ruffum, plenum, grande, ponderosum, feruidæ cuiusdam in gustu mordacitatis, & odoratum sit; unde facile diiudicari potest, quod hoc tempore in officinis granum pro semine balsami receptũ, balsami semen non est, quum oppositas omnino in eo calitates uideamus; nam subnigrũ est, leue, euanidum, nec gustui mordax, imò parum aut nihil odoratum, ut facile inclinet animus credere, hoc officinarum carpobalsamum, non balsami, sed uerius semen illud hiperico simile, quod ex Petra Palestinæ oppido affertur, quo olim (testante id Dioscoride) adulterabatur. Tertias uerò bonitatis dotes ad Dioscoridis mẽtem xylobalsamum obtinet, quod tam à uero illo quod officinæ illius loco mõstrant, abest, quantum peniculum ab arca differre animaduertimus, quum præter gracile esse, nihil cũ ligno balsami ueri habeat; hoc uero ut tradit Plinius in unguentis coquitur, & pro succo ipsum substituere officinæ. Corticis etiam ad medicamenta pretium est, quod Dioscorides siluit, præcipua autẽ (subdit) gratia, lachrimæ; secunda semini; tertia cortici; minima ligno, de quibus Galenus libro. 6. de Facult. simpl. medic. ita posteritati scriptum reliquit: balsamum desiccat & excalfacit secundo excessu; est autem & tenuium partium, adeo ut odoratum sit, sed liquor eius subtiliorum etiam partium est, quàm planta ipsa, non tamen adeo calidus, ut quidam existimant, tenuitate partium falsi: porro fructus eius persimilis facultatis est, cæterum longe in subtilitate partium inferior. Hactenus Galenus. At ultra tam multas balsamo uires tributas, recentiores plures alias eidem attribuunt facultates: primam, quòd uulnera citissime curat, & ea absq; cicatrice relinquat: secundam, ad sibilũ, obtusumq; auditum, instillata in aurem opobalsami gutta, multum ualet: tertiam, mulierũ lentigines è facie delet, & eam perpolitam, claram ac formosam reddit: quartum, lapillos renum & uesicæ ita celeriter frangit & minuit, ut opus incantamento simile esse uideatur, quod & Abinzoar medicus doctissimus expertus fuit, ut apud ipsum est legere libro. 2. sui Theisir, sectione secunda capite. 7. Verum Galenus libro Succidaneorũ suadet deficiente balsamo, eius loco utamur stacte, id est myrrhæ pretiosissima gutta, quam hodie officinæ, storacem liquidum, ut opinor, appellant; uel oleo irino; uel, ut Paulus tradit, liquore myrti: Nam loco ligni balsami, utendum est albæ uiolæ radice. In quodam uero tractatu, qui absque authoris alicuius nomine, circumfertur, quem recentiores Quid pro quo

Carpobalsamum bonum ut sit quid.

Carpobalsamum officinarũ nõ est carpobalsamum.

Xylobalsamum.

Cortex ligni balsami.

Balsami tẽperatura.

Balsami succidaneũ quid.

appellant, legitur, loco balsami utendum esse terebinthinæ oleo, uel oleo laurino, aut gummi hederæ: & carpobalsami loco, hederæ corymbis; & xylobalsami uice, ipsius hederæ ligno: Multi præterea moliuntur balsamũ parare artificiale, quorum compositiones consultò prætermittimus.

De Aspalatho.

Græce, ἀσπάλαθος: Latine, aspalathus, lignũ Rhodium, lignum aloes Rhodiorum, cortex bugiæ: Hispaniæ, alargiz: Italice, le gno aloes da rhodes.

Enarratio. 19.

ASPAlathus (nam asphaltus genus est bituminis) darsisan apud Arabas nominatur, ut conferenti capita manifestum erit: Nam Auicẽna libro.2.capite.21.ne quis inquirendo, & conferendo fatigetur, ita de darsisano inquit: Darsisan arbor est crassa spinam habens grandem, qua medicinarum uenditores sua experiuntur unguenta, hæc Auicẽna: cuius fidelis interpres, Gentilis, de Fulgineo, nobili in Italia ciuitate, quum locum enarrat istum, inquit: darsisan Arabum, arbor quam Dioscorides aspalathũ uocat, est, at quæ sit ignoro. Hæc Gẽtilis. Quòd uero ita se res habeat, Dioscoridis historia cõfirmat, quæ ita habet: Aspalathos lignôsus est, crebrisq; spinis aculeatis frutex, quo spissandis unguentis unguentarii utuntur, à quibus nec Serapio ut solet capite.26. discrepat, quo de darsisano agit, quanquam eo in loco inepte admodum pro eo interpres granatum syluestre interpretetur, sed de iis satis. Est uero aspalathos, ut Ruellius testatur, & recentiores Græci confirmant, lignum quod è Rhodiorum insula affertur, & illud lignum aloes Rhodiorum, offịcinæ hodie appellant, ex quo coronæ ad fundendas preculas Deo parantur: Nec enim Mathiolus, qui hoc tanquã falsum euertere cõtendit, audiendus est, quum re uera lignum hoc, ex quo coronæ parãtur, ex arbuscula humili crebris spinis aculeata, in insulis Rhodiorum, & aliis Græciæ locis cædatur, non uero ex oliuæ speciem referente arbore. Vidimus enim nos, apud Thomam Lucensem, insignem apud Ferrariẽses pharmacopolam, à quo Manardus multa se didicisse, libris suarum epistolarum fatetur, huius ligni fructum, brachialis crassitudinis, solidũ, graue, multis interceptũ nodis, quod à Græcis hominibus sub nomine aspalathi acceperat, & ex eo coronæ siue indices parantur: erat enim lignũ illud coloris subruffi, cui simile in Hispania, apud Valentinos, & Terraconenses præcipue magna in copia reperitur; & illius radicis cortices, officinæ sub cortice bugiæ mercatoribus uendunt: Siquis uero hoc ligno carue rit, Galeni consilio, agni casti semine utatur, non uero granati syluestris radice, ut multi perperam faciunt; quum Galeno in hac re, uelut in cæteris,

Gentilis de Fulgineo Auicẽnæ fidelis interpres.

Aspalathos lignũ Rhodiorum est.

Mathiolus errat.

Thomas Lucensis insignis pharmacopolæ Ferrariensis.

Cortex bugiæ aspalathus est.

Galeno authoritas quanta sit tribuenda.

plus fidei habendum, quàm trecentis Pandectis ac Auicennis, omnibusque qui hucusque de medica materia conscripsere: ad hunc autẽ confugiendum est, uelut ad sacram anchoram, quoties in noscendis simplicibus suborta fuerit dubitatio, aut controuersia ulla, huic assentiendum contra quantumuis diuturnum & receptum usum, ac errantem authoritatem. De aspalatho igitur ille libro sexto de Facultatibus simplic. medicamentorum ita inquit: Aspalathos gustu quidem acris simul & astringens est, facultate uero ex dissimilaribus constat, nempe partibus suis acribus, excalfaciens, partibus uero aliis austeris scilicet refrigerans, itaq utriusque ratione desiccat, & proinde ad putredines & fluxiones est utilis. Nonnulli tamen aspalathum rubrum sandalum esse contendebant, falsò tamen, quũ sandalus res noua sit, & Arabum inuentum: de quo tractans Serapio nullum Græcum authorem adducit: item quòd aspalathus humilis arbor ut diximus est, sandalus uero procerè arborescit, ut nostri Lusitani, qui magna cũ gloria uniuersam Indiam suo imperio subiugarunt, illic uiderũt, argumento certe est, quia aspalathus calidus est, Sandalus uero frigidus: cuius tres sunt species, nam alius ruber dicitur Sandalus, parui aut nullius profecto odoris: alius uero luteus siue citrinus dictus, odoratissimus, & cæteris melior: Tertius uero albus, medium inter utrumque bonitatis possidens. Sunt enim Sandali tertio ordine frigidi, sicci uero secundo, de quibus Auicenna libro de Viribus cordis, cor non solum sandali roborant, sed etiam illi lætitiam inducũt, qua de causa, inter cordialia hodie sandalus habetur, & medicinis ad cor facientibus miscetur: Nã rubẽs destillationes à capite descendentes cohibet, delirantibus & iis qui in phrenesim descendere sunt parati, temporibus, fronti, & syncipiti, cum aceto & aqua rosaceis applicatur, nec minus pulsibus, id est brachalibus admouetur, uelut in ardentissimis febribus, pectus, stomachus, & cor, cũ aqua rosacea dissolutus, refrigerantur, quæ omnia quoq; citrinus uel albus perficiet: nã artheticæ calidæ succo semperuiuæ mixtus, uel portulacæ, aut solani, magnum adiumentũ præstat, ex omnibus uero conditũ officinæ hodie parant, dia trium sandalorũ dictum, febrium putredini mirũ in modum resistens.

Aspalathi tẽperatura.

Aspalathus nõ est Sandalus ruber.

Sandalorũ tres species.

Dia trium sandalorũ putredini resistit.

De Musco Arborum.

Græce, βρύον: Latine, bryum, muscus, usnea, arborum muscus. Hispanice musgo de Arbor: Italice, mosco de li alberi.

Textus uigesimi Enarratio.

BRYON siue muscus, officinarum usnea est, nemini non nota, utpote superfluitas arborum, lapidum, ac fruticum. Dioscorides eam adstringendi uim possidere asserit. Galenus uero, ac Paulus Aegineta, illi potius discutiendi, atque mediocriter emolliendi potestatem concedunt. Nos uero

ſcientes,bryum ſecundum quod ab arbore extrahitur,ipſius arboris ſecum qualitatem ſimilem trahere, cum hoc uolumus: dum inter hos graues uiros, in medicamentorũ poteſtatibus præſcribendis ſuborta fuerit dubatio, aut diſſenſio, ut Dioſcoridi præ cæteris tam Græcis quàm Latinis in herbarum, ac fruticum deſcribendis hiſtoriis fides habenda eſt: ſic Galeno in earundem aſſignandis naturis & uiribus: quum nihil de illis tradidit,quòd nõ antea experimento ut ita dicam uenatus fuerit, ut prooemio decimi libri de Facult.ſimpl.medic.ſcriptum reliquit:cuius fidem deſiderare nemò debet,quum nihil in ſua doctrina poſteritati mandauit, quod non uerum eſſe experiamur,de quo lib.6.prędicti uoluminis ita diſſerit:Bryon,quidam uero ſplachnon,inuenitur autem in quercubus & piceis,& populis albis, uim habet aſtringentem, inualidam, nec enim multum eſt frigidum,ſed proxime ferme mediis,quia uidelicet, & digerẽdi & emolliendi facultatis eſt particeps maxime quod in cedrinis lignis reperitur. Nos hic notandum duximus, quod Galenus quum dixit,muſcũ in piceis reperiri,intelligit,in omnibus eius ſpeciebus, uelut,abiete, larice,& pino,imò illas arbores tantum citauit, ut cæterarum eſſent exemplum: ſciebat enim Galenus & in oliua & uariis aliis arboribus & lapidibus muſcum naſci:De hoc uero, ſub nomine uſneæ Serapio capite nonageſimo inquit: Vinum in quo uſnea per aliquot dies maduit, ſomnum profundum ebibitum facit; ſi uero ſtypticum uinũ fuerit,ſtomacho confert,& illum roborat,imò illum aromatizat, & uomitum reprimit, & uentris fluxum conſtringit. Sed & Auicẽna libro illo ubi cordi medicamenta conuenientia tractat:inter ea uſneam quoque tanquam cordialem reponit. Attamen,ne quis nominis uicinitate decipiatur,ſcire licet,moſchum aliam rem à muſcho ſiue arborum uſnea eſſe. Eſt enim moſchus puluis pretioſiſſimus odoratiſſimuſque qui uel ueſiculis quibuſdam pilæ modo rotundis, è pelle paratis, uel uaſculis plũbeis incluſus ex India affertur. Nam qui Vlyſſipponem per mare ſex menſium ſpatio aduehitur, non ita bonus moſchus eſt, uelut ille qui terreſtri itinere Venetias adducitur;Imò Venetiis orientalis moſchus duplo uẽditur precio carior occidentali, quum tamen ab eadem regione portetur:id in cauſa eſt, quòd qui diu in mare permanet,plurimum ſuæ amittit generoſitatis:uocant uero Mauritani ſua uoce moſchum,miſch; ſed potiſſimũ articulo Al addito, Almiſch, uocabulum uel hodie à Luſitanis iuxta & Bæticis receptũ. Cæterum unde moſchus colligatur,aut ex quo animali extrahatur, non mediocre dubium eſt: Nam Serapio,& Aëtius, ut placet Ruellio,quãquam in uniuerſo opere Aetii hæc nõ reperiri certo ſciamus,inquiunt moſchum ſanguinem concretum in umbilico cuiuſdam animalis eſſe, quod capreæ ſimile eſt, & unico armatur cornu,qui ſanguis in ſaniem uerſus,& inde emiſſus poſt aliquot tempus ſibi magnam odoris ſuauitatem adſciſcit, hæc enim & multo plu-

Vſnea Serapionis, muſcus eſt.

Moſchus qu. d.

ra Serapio de moſcho tradit, quę cuiq; legenti obuia ſunt. At re uera omnia falſa & mendaciorum plena eſſe, hodie nouimus, quum moſchus nec ſanguis, nec animalis alicuius ſanies eſt. Eſt igitur, ut paucis dicamus, apud Indos regnum amplum, ab incolis eiuſdem loci Sciam dictum, & ut melius dignoſcas, ultra Malacham ſitum, in quo animal quoddam leporis magnitudine reperitur, & illud quidem frequens, & in magna copia, ubi non minus ac lepores apud nos, uenatur: hoc igitur animalculum uiuum uirgis primo flagellatū, neci traditur, à quo detracta pelle, & interaneis demptis, uniuerſam carnem ſic uerberibus liuidam cum oſſibus contundunt, pinſuntq;: quæ quum optime eſt piſta, manu tractatur, ut ſiquæ duriuſcula in illa fuerint oſſicula reiiciantur: Hanc uero carnem ſic optime piſtam, manu in globos quoſdam redigunt, & fruſto pellis ab eodem animali excoriatæ obuoluunt, unde tanquam pilæ forma poſtea euadit, & moſchus in folliculo, ceu ueſicula incluſus dicitur: quanquam magna copia quibuſdam in uaſculis ad nos cotidie deferatur. Huius enim animalculi caro ſic contuſa piſtaue, moſchus eſt, qui ex regno illo Sciam dicto, in Pegu prouinciam uenalis apportatur, & inde in uarias orbis regiones diſtrahitur, uelut in regnum Sinarum, quod Serapio Seni appellat, & in regnum Coraſceni, Perſarum regi Sophi dicto ſubiectum: Cuius regni homines albi & bello dediti ſunt, quos Luſitani noſtri apud Indos, corrupta uoce, Coraſones, pro Coraſcenis uocant, & cum illis mercium diſtractionem exercēt. Nō minus quoque in Tumbas cum moſchus defertur, regnū hodie Tumbequitum dictum; ad quod Chairi ciuitatis, Mauri mercatores pedeſtri itinere octo menſium, cum ſuis garauanis exercendarum mercium gratia ſingulis annis eunt, & inde optimum afferunt moſchum, quem poſtea in Italiam remittunt. Nam moſchus in Portugalliam aduectus, ut diximus, nō ita bonus eſt, quia maris nimia contracta humiditate hebetatur, calidus autem in ſecūdo gradu, ſiccus uero in tertio moſchus habetur, qui cerebrum roborat frigidum, & partes imbecillas firmat, non minuſque quos animus deficit reuocat: cæterum de illo priſci nullam poſteritati reliquerunt memoriam, quanquàm multi Hebræorum, qui legem interpretantur, contendant, moſchi in Bibliis mentionem fieri, quod an uerum ſit dubito, quū rerum naturalium inueſtigatores, illum utpote rem precioſiſſimam ac odoratiſſimam, non prætermitterent: Paulus Aegineta tamen, qui potius inter neotericos computandus eſt, libro 7. ſuæ medicinæ in compoſitione hermodactylorum moſchi mentionem fecit, uelut Aëtius lib. 12. cap. 46. & lib. 16. 16. Eſt uero moſcho res multum ſimilis, odoratiſſima quam Zibettum ſiue algaliam nominamus, inter inguina teſticuloſque animalis duplo cato domeſtico maioris concretam, quæ quum recens eſt, tetri & horribilis eſt odoris, poſtea uero ſucceſſu temporis ex ſe non minorem ac moſchus ſpirat odorem, nō

Serapio in moſcho errat.

Moſchus uerus quid ſit.

Regnū Sceni regnum Coraſceni.

Moſchi tēperatura.

Zibettum quid.

adeo tamen suauem, ualet autem ad ea ad quæ moschus, multum tamen ad matricis strangulationem, modo ex ea pessi adaptentur: non minus Venerem incitat, præsertim si ex ea pudenda illinantur. Vnum tamen animaduersione dignum est, quod apud Serapionem, Zibeta siue Algalia, longe ab hac de qua agimus Zibeta differt, ut cap. 119. de Sirdeuam uidere est, qui herbam uel succum nigrum in medicamentis odoriferis ingredientem, & fluxum sanguinis cohibētem ibidem esse tradit. Nouimus enim nos Zibetæ catos, tum in Lusitaniæ, tum etiam in Flandriæ, Venetiisque, ubi domini sui quęstu non contemnendo prolificant, qui non aliunde quàm ex Lusitanorum comercio habentur. Accedit rebus odoriferis, Ambarū grisium dictum, quod prisci quoque ignorarunt: nascitur enim in mari, & ut inquit Serapio, instar fungorum in terra, quumque exæstuat mare, & ab imo fundo excernit lapides ingentes, una cum iis etiam frusta ambræ eliduntur: & subdit, accidit hoc potissimum in terris Zingi in occidente, quas ego Africæ esse crediderim, ubi hodie mare, magnas ambrę moles ex se emittit, & in Lusitaniam ac Hispaniam, mercatores uendendas afferūt. Optima uero ambra, quæ illic colligitur, figura est rotunda coloris cœlestis, quę uero alba est instar oui struthionis, est deterior. Est tamen piscis quem barbari azel appellant, qui ambram deuorat, & ex ea strangulatur, quem uisum inhabitatores terræ Zingi funibus & uncis ferreis ad litus extrahunt, è cuius uentre eximitur ambra non præclara; at ad eius spinalem medullam ambra reperitur pura, & optima. Ex India uero singularis adfertur ambra, præcipuè ex insulis Maluiæ dictis, non nisi præstantissimi & suauissimi odoris, ex qua simul & moscho, pira siue poma dicta, auro inclusa parantur præcipuè in Hispania mulieribus ut collo suspensa cerebrū roborent, cor lætificent, & animum exhilarent, simulque ut aliorum amorem suauissimo illo odore, portantes sibi concilient, non minus quoq; ex iis duobus & agallocho: id est ligno aloes, compositio quædam, gallia moschata dicta, ornatur, & in officinis habetur. Est enim ambra testante Auicenna, calida in secūdo gradu, sicca uero in primo, cuius proprietates sunt hæ, cerebrum recreat, cor confortat, & sensus omnes reficit, item senioribus, & iis qui frigidam temperaturam habent insigniter conducibilis; De ea uero Aëtius mentionem fecit libro 16. cap. 122. ubi suffumigium moschatum describit. Proinde non abre Hermolaus Barbarus dixit, Aëtium alicubi ambram cognouisse, quæ ab ambro, id est succino, multm ut nouistis, abest.

Ambarum grisium.

Ambra optima qualis.

Ambra ex insulis Maluiæ singularis habetur.

Galliæ moschatæ compositio.

Aëtius ambram cognouit.

De Agallocho.

Græce, ἀγάλλοχον: *Latine lignū aloes, lignum aquilæ; Hispanice, lmaloe, aguila legno: Italice, legno aloe: Persice, calambuco.*

Enarra

Enarratio. 21.

AGALLOchum, siue ut Aëtius tarum appellat lib. 16. capite ultimo, officinarum xyloaloes, siue lignũ aloes est, quod Lusitani nostri, ex India, præcipue insula Samatra, Taprobane à Latinis dicta, è proceris arboribus colligentes, ad nos portant: unde Pandectarium & alios decipi, qui huius ligni ortum à nemine uisum contendunt, luce meridiana clarius est, imò in hoc, nõ minus multi delirant, credentes utiq; ramulos huius ligni per flumina paradisi deferri, quũ non minus huic arbori, quàm cæteris cõtingat, nã quum flumina alueũ suum exeunt arborum ramos & truncos, secum deferunt, unde lignũ aloes, sæpe corrosum & perforatũ, multis illis collisionibus uisum est, qua de causa creditũ est à terrestri paradiso ortum traxisse, quod falsum esse, ut diximus, nostri Lusitani indicarunt, qui ab India optimũ adferunt, nõ nisi suauissimũ, ac iucũdissimi odoris, ex quo pretiosissimi suffitus parantur, & illud Lusitaniæ instructiores officinæ sub ligni aquilæ nomine inquirentibus monstrant, quanquã tamen optimũ, hoc est nigrum, nõ nisi suauissimi odoris, Lusitani nostri apud Indos, calambuco appellãt, quũ tamen calambuco uox sit Persica, lignũ aloes significans, de quo Plinius lib. 12. capite 20. sub tari nomine mentionem fecit: Galenus uero de illo, libris de Facult. simpl. med. nõ meminit: nec enim Serapio cap. 194. Galenũ adducit, nisi in translatione Albatarich, quẽ profecto crediderim Paulũ Aeginetam esse, quũ eadem uerba ibidẽ ab eo adducta, apud Paulũ lib. 6. sic leguntur, agallochum lignũ est, quod aduehitur ex India, thiæ ligno simile odoratum, quod mansum animæ suauitatem cõmendat, & in suffitum adhibetur, tamẽta eius pota denarii pondere, languidũ ex humore uentriculũ, resolutũq; cõfirmãt; ad hæc, iecinorosis, dysentericis, pleureticisq; opitulãtur, nec enim ignoro hæc eadẽ uerba à Serapione sub nomine Pauli repeti, quę antea ex Galeno in trãslatione Albatarich scripserat, est uero lignũ hoc, ut Serapioni placet, calidũ & siccum in 2. gradu, quod officinarũ mangones uitiant, eius uice aspalathum uendentes, ut capite de aspalatho diximus.

Tarum Aëtii. Lignũ aloes ex Taprobane insula portatur.

Lignum aquilæ. Calambucum uox Persica. Tarum Plinii lignum aloes est. Ligni aloes Galenus non meminit.

Ligni aloes temperatura.

De Narcaphto.

Græce, ναρκαφθον: Latine, narcaphthum, nascaphthum, thymiana: Hispanice, Lusitanice, almea: Italice, tigname.

Enarratio. 22.

NARcaphthon, siue nascaphthon, lignum corticosum, & uelut putidũ, antiquitatẽ nimiam præ se ferens est, quod officinę hodie thymiama quia in suffimẽtis præcipue eo operãtur, nominãt; Itali corrupta uoce, tigniame uocant; Hispani uero, ut plerũq; interuenit, Mauritana uoce Almeam appellãt; Huius Paulus Aegineta meminit lib. 7. suæ medicinæ, dicẽs: naocanthon,

Paulus Aegineta.

sunt qui nacaphthon dicunt, Indicum est odoramentum, quod ad astrictos foeminarum locos suffitu uaporetur. Plinius uero, non nacaphthum appellari uoluit, sed magis serichatum, cuius descriptionem, ut de re sibi incognita, libro. 12. capite. 21. prætermisit, tantum ab aliquibus in unguenta addi dicens. Cæterum thymiama uagum nomen est, suffitus omne genus comprehendens, de quo Serapio, sub nomine lasahaten, uerba fecit.

Serichatũ apud Plinium nare caphthũ est Græcorũ.

De Cancamo.

Græce, κάγκαμον: Latine, cancamum: Hispanice, Lusitanice, anime blanco.

Enarratio. 23.

QVI hucusq; cancamum, laccam esse putarunt, miro errore deprehenduntur, quum cancamum gummi odoriferum sit; lacca uero siue cõmansa, siue suffimentis experta in odore percipitur, quam hodie Lusitani nostri, ex India afferũt, rubram, translucidam, tincturis precipue deseruientem, & ex ea officinæ compositionem quandam præparant, dialaccam appellatam, Quæ ut certo scimus, non gummi, aut arboris, plantæue alicuius gutta est, sed potius formicarum alatarum stercus, fauagoue, uelut cera apium. In regno igitur Pegù dicto apud Indos quum terra, uel pluuia, uel arte plus iusto irrigatur, formicæ prædictæ, ligna quædam subtilia ab incolis sic disposita in altum ascendũt, in quibus laccam generant, & hac de causa, in lacca ligna ipsa percipimus, quæ dubio procul arboris nõ sunt laccam ferentis, ut hucusq; omnes fere crediderunt. Est uero alia lacca artificialis, quam infectores pannorum uendunt, quæ ex fece brasilii uirzinii dicti, & cocci resultat, qua pictores pro conficiendo colore rubro obscuro maxime utuntur; hanc uero Serapio, inepte admodum cum prima cõfundit lacca: unde hodie multi impudentissimo errore, Serapionis authoritate seducti, eam in cõpositione dialaccæ miscent. Monachi autem qui nuper Antidotarium Mesues exposuerũt, alta mente cecutiunt, delirantue, quum in compositione dialacce, dicant; Si defecerit lacca, eius loco iniiciatur lachrima sanguinis draconis. Quanto uero errore, omnes norunt, quum lacca apertiua sit, & menses prouocet: sanguis uero draconis tantum abest, ut aperiat, ut potius miro modo constringat, ut suo diximus loco. Sed hæc de lacca sufficiant, & ad institutum nostrum, hoc est, quid sit cancamum, reuertamur. Est igitur cancamum gũmi quoddam, quod ex Guinea, Mina, Africa'ue, & insulis illi circũiacentibus Lusitani nostri adferunt, animũ appellantes: decidit enim gummi hoc, ut testãtur illi, ex proceris arboribus, folia myrti habẽtibus, quod album reperitur, & aliud subnigrum myrrhæ quodammodo persimile, odoratum, quod Dioscorides, illis de causis, inter

Cancamũ non est lacca.

Lacca non est gummi, sed formicarum stercus.

Lacca artificialis.

Serapionis error.

Monachi enarratores Mesues errant.

Cancamũ quid sit.

Animum gũmi quid.

myrthæ species,tanquam improbant cõmemorat,& mineam à terra unde præcipue nascitur, eam appellat: quanquam Serapio amineam nominet, unde Lusitani nostri corrupta dictione,pro minea,uel aminea,aniimũ uocent,& eo mulieres maxime pro suffumigiis, & medici cõtra dolores à frigiditate ortos præcipue utuntur. Hanc uero assertionem primo adstruxit Brisotus Gallus,uir magna eruditione præditus,qui quum apud Lusitanos ageret,ut inde ad Indos, cupidus cognoscendi rerũ nouarũ,nauigaret,gũmi hoc uidit, quod cancamum esse dixit. Proinde, quum cancamo opus fuerit, Lusitanorum aniimo deinceps utemur. Nec enim benzuinum cancamum est,ut capite de laserpitio diximus. Cancami etiam meminit Paulus lib.7. Suæ medicinæ, dicens: Cancamum lachrima est arboris in Arabia myrrhæ similis,odore grato, qua etiam ad suffi tum utuntur. Vis eius est obesos extenuare,abstergere,& aperire obstructa: sed ad memoriã hic reuocandum est,quod Galenus lib. primo de Antidotis, mineam myrrham, tanquam cæteris myrrhæ speciebus meliorem laudat: de qua re capite de Myrrha in hoc libro plura dicemus.

Brisotus Gallus uir doctissimus.

Cancamũ non est benzuinum.

Minea myrrha apud Galenum melior est.

De Cyphi.

Græce, κῦφι: Latine cyphi, confectio odorata dijs dicata: Hispanice pastilha: Italice, Cyprias.

Enarratio. 24.

SIVE caput hoc Dioscordis sit,siue adiectitium, est sane cyphi, suffimenti,siue thymiamatis compositio,olim Soli & Lunæ dicata, qua ut Platonis uerbis utar,præclari egregiiq; quondam in sapientia Aegyptii rudi & inculto adhuc seculo utebantur,ut Plutarchus libro illo,cui titulum de Iside & Osiride fecit,monstrat. Nõ minus Politianus in libro de Nutritia:cuius causam Statius. 4. Thebaidos libro, iis carminibus tetigisse uisus est, quæ ita habent.

Cyphi quid.

Statius

Hi lucis stupuisse uices,noctisq; feruntur.
Nubila & occiduum longe Titana secuti,
Desperare diem.

Hodie uero compositio hæc non paratur, illius tamen loco suffimenta quædam habentur,quæ Cyprias,auicularũ modo formata quasi a cyphiis, corrupto nomine appellãt.Hispani uero massam,pastillorum modo,ex uariis odoriferis rebus conformatam,pastillam uocant. Est autem cyphi cõpositio,ut placet Plutarcho,sedecim sacris literis contenta, ex melle, uino, uua passa,cypero,resina,seseli,aspalatho,myrrha, iũco,bryo, calamo, utraq; iunipero,lacaphtho,cardamomo,& bitumine. Huius enim Galenus lib.2. de Antidotis meminit, dicens; Quoniam uerò cypheos meminit Damo-

Pastilla Hispanorũ.

Plutarchus de cyphi.

Galenus de cyphi quid.

crates, quod & ipse conficit, recte fecit, qui id quomodo præparari debeat, infra adiecerit.

Cyphi est cõpositio.

At Cyphi, non est ulla simplex mistio,
Nec terra quæpiam istud fert, nec est liquor,
Aegyptij confectum. quo dicam modo,
Dijs propitiandis, afferunt suffimine.
Albam passam, capis unam pinguissimam,
Et corticem semenq; totum huic eximis,
Carnem ipsius perleuigatam insigniter,
Bis duodecim constituunt drachmis Atticis,
Terebinthinæ cremate ponunt totidem,
Myrrhæq; duodecim, unam sed croci,
At unguium bdellij tres, aspalathi duas
Semis, spicæ nardi tres, cassiæ tres bonæ,
Et cyperi tres, nec non & pinguium
Et grandium baccarum iuniperi sint tres,
Odori calami drachmæ sint nouem,
Mellis modicum, uini pauxillulum quoq;.
At bdellium, uinum, myrrham, mortario
Demitte, leuiga dum spissitudinem
Mellis liquidi accipiant melle superaddito,
Vnam comminuunt, deinde facta leuia
Hinc uniuersa sumunt, atq; orbiculos
Fingunt exiguos, dijs hinc dant suffimina,

Ruffi medici laus.

Rufus uir optimus, & in arte exercitus,
Illo parandum sane prodidit modo,
Quidam carentes, cinnamomo tantum inuicem
Pondus locant ex cardamomi semine,
Vtuntur ut priori mistura quidem,
Verum ulceratis, iecore uel pulmonibus,
Aut miscere alio, nonnulli dant potui,
Ex Antidoto, quantum pendet denarius.

Hactenus Galenus, qui libro. 8. de Compositione medicamentorum κατὰ τόπους id est, per loca, ubi præcipue agit de pharmacis ad hepaticos, ex Andromacho, ita breuissime hæc complexus est, in primo Antidoto, dicens: Hæc quidem est Antidoti descriptio, Appellauit autem hanc cyphoidem, hoc est, cypheoformem, ob similitudinem: nam & odore & gustu similis est cyphi ab Aegyptiis appellati, qui sane primi hoc pharmacum composuerunt, & utuntur eo quotidie ad uaporem edẽdum, accenso, in deorum honorem igne.

De Croco.

Græce, κρόκος: Latine, crocus, uulgo zaffran.

Enarratio 25.

OMNIBVS notissimus est Crocus, quo condimenta coquinaria, passim ornantur, cuius descriptionem sic habeto, quum eam Dioscorides silentio præterierit: crocus est herba folio gracili, angusto, paruo, pene in capillamenti modum dissoluta, cuius radix bulbosa nucleis intersecta: alliis simillima est, quæ uergiliarum occasu flore cæruleo floret, in quo capilli illi crocus dictus, hebetes licet postea odorati nascuntur, is enim olim Cilicius nobilior habebatur, nũc uero apud Italos Aquilanus palmam obtinet, qui ex Aquila Neapolim affertur, quãquam qui è Germania hodie adducitur, primas obtineat, ut Venetiis aliquando uidimus, in ea præcipuè officina cui Coralium pro symbolo est. In Hispania quoque plurimus & optimus nascitur: At qui à Græcia ubi uberrime crescit, aduehitur, pessimus omniũ iudicatur, optimus enim ut dicatur crocus, flauissimus sit oportet, tum odoratissimus & longo tempore in uigore suo persistens, ut ex Galeno libro de Antidotis desumitur. Est autem crocus medicina cordialis, quæ merito tum intus, tum extra medicamentis cordi adaptatis, misceri debet, nam corroborat, & lætificat, & ea de causa, risum promouet, & ita promouet, ut fabulosum non sit aliquando hominem risu & cachinno, ob nimium croci esum mori. Vidimus enim nos apud Mitinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui quum plures croci sarcinulas siue inuolucra emeret, ut in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla carnes iurulentas pro cena continente iniecit; qui post earum esum, in tam intensum ac uehementem risum prorupit, ut non multum abfuerit, quim risu, & cachinno tunc è uita discederet. Tunc enim Serapionem uerum dixisse credidi, quum capite de croco ex mente Rasis dicat: crocus pondere duarum drachmarum: partum accelerat, & inebriat ebrietate forti si cum uino miscetur, & lætificat adeo donec facit insaniam excellenti lætitia. Quum igitur crocus summam hanc cordialem uirtutem habeat, non multum mea sententia damnandi illi sunt medici, qui Ruffi pillulis, crocum tempore præsertim pestilenti addunt, quòd uero crocus appetitum deiiciat recentiorum est inuentum: ut uero Galeno placet libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, crocus secundi quidem est ordinis excalfacientium, primi uero exiccantium, proinde concoquendi quoque uim obtinet, adiuuante etiam ad id quadam exigua astrictione: nam lib. de Antidotis, se ob croci odorem incurrere capitis dolorẽ, fatetur: Proinde non mirandũ, si agaso quidam apud Pisaurenses, super duabus croci sarcinulis dormiens, eadẽ nocte obierit, ut superioribus

Croci descriptio.

Officina Coralii apud Venetos.

Crocus medicina cordialis.

Crocus interficit.

Crocus pilulis Ruffi addi potest.

Crocus calidus in secundo ordine siccus uero in primo.

Galenus ob croci odorem incurrebat capitis dolorem.

annis accidit, ut testantur omnes Pisaurenses, ac Magnificus Ioannes Gondula, patritius Ragusinus, uir non minus doctrina quàm generis nobilitate clarus, qui eo tempore apud Pisaurenses agebat, & hoc ita esse confirmat. Ex croco uero, cerotum oxycroceum dictum, officinæ hodie parant, membris contusis, & fractis ossibus dicatum, resoluit item durities, & multa adfert præterea commoda.

Ioannes Gondula. *Oxycroceum.*

De Crocomagmate.

Græce, κροκόμαγμα: Latine, crocomagma, fex olei crocini.

Enarratio 26.

Crocomagma.

CROCOMAGMA olei crocini fex est, quam instructiores officinæ reconditam habent: eius porro uires eædem fere sunt, cum iis quas crocus habet.

De enula Campana.

Græce ἐλένιον: Latine, Helenium, enula Campanica, enula Campana, terminalium, uerbascum Idæum: Hispanice, raiz de alla: Italice, lella, enola herba: Gallice enula campana: Germanice, alant. Secunda enula.

Aegyptia enula, helenium Aegyptium, nepenthes.

Enarratio 27.

Enula Campanica. *Dioscoridis historia acephala est.*

HELENIVM, nostra est inula Campanica, siue enula Campana, hortis fere omnibus famigeratissima herba, cuius folium latissimum est, ad symphyti foliũ accedens, albicans una ex parte, ex reliqua uero lanuginosa est, nam florem luteum fert, radicem uero crassam, amaram, optimi tamen odoris: quæ fere omnia à Dioscoride in presenti sunt prętermissa, unde credendum est, ut docte admodum Marcellus Virgilius adnotauit, Dioscoridis historiam hanc corruptam & acephalam hic, ut in multis aliis locis deprehenditur, esse: Nam quòd folia angusta uerbasco similia habere tradat, id cœli causæ forsan tribuendum esset, quum in uno loco procerius herba una quàm in altero crescat: sed quòd insignem amaritudinẽ in inula repertam, silentio prætermiserit, non possum non testari textum istum corruptum esse, Imò Marcellus Virgilius confirmat se sic in antiquissimo Dioscoridis codice legisse, caulem ex se mittit helenium, crassum, hirsutum, cubitalem, & aliquando maiorem, angulosumque: flores luteos, & in iis semen uerbasco simile, tactu pruritum faciens: unde facile credere est, ut hæc peruersa & immutata fuere, ita quoque pars hæc ad amaritu dinem attinens, quanquam eam quoque à Plinio prætermissam animaduerto, unde Ma-

thiolus Senensis, hic falso admodum Plinium adducit, libro 19. cap. 5. quia ultra quòd in eo capite, nullam penitus de helenio, siue enula mentionem faciat, libro tamen 21. cap. 10. ubi helenii meminit, non de hac loquitur, sed potius de Aegyptia, cui Dioscorides in hoc capite, ex mente Crateuæ herbarii, ramulos serpilli modo, humi sparsos tribuit, folia uero lenti similia, cui quoque eo in loco nullam tribuit amaritudinem: Imò in describenda hac herba, Plinius à Dioscoride uariat, quum Dioscorides folia lentis, & ramulos serpilli per terram sparsos Aegyptiam enulam habere tradat: ille uero nō lentis folia sed serpilli potius possidere dicit. Accedunt ad hæc, quòd cap. 21. prædicti libri, ubi medicamenta helenii pertractat, dulcem esse asserit, non amaram, ut liquido constet Plinium de illa tantum dulci Aegyptia inula memoriam fecisse, non uero de hac à nobis amara tractata: Proinde Mathiolus si Plinii authoritatem in hac parte subticuisset, prudentius dubio procul fecisset, ac non ita duplici errore hallucinaretur, primo, quū credat Plinium de hac inula prima mentionem fecisse, quum ut diximus potius de secunda Aegyptia agat: secundo quum dicat Plinium inulæ amaritudinem tribuere, quum re uera illi dulcedinem condonet, & non amaritudinem, ut cuique legenti notum erit. Verum enulæ radix adeo lætificat, ut in omnium apothecariorū ore sit, enula Campana reddit præcordia sana: imò hac de causa, à multis creditum est, hanc, nepenthem herbam illam ab Homero tanta laude decantatam esse, quia perpetuam pariat lætitiam, & tristitiam omnem aboleat, omnes abigendo curas, & malorū omnium obliuionem inducendo, præcipuè si eius succus uino immistus bibatur, quę omnia uera esse crediderim, modo de Aegyptio helenio Campano dicantur, quū in nostra enula hæc prorsus non reperiantur; nec Itali illius radices quotidie coctas, & saccharo uel melle & aromatibus paratas licet esitent, talia experiuntur. De illa igitur enula Aegyptia uera nepenthe sic cecinit Homerus libro 4. Odysseæ.

Mathiolus Senēsis falso Plinium citat.

Mathiolus dupliciter hic errat.

Enulæ radix cor lætificat.

Nepenthes enula Aegyptia est.

Tum Ioue nata Helena hic meditata est pharmaca potu
Ac subito iniecit medicamina rara Lyæo,
Vnde bibunt proceres Nepenthes inclyta succo
Gramina, quæ irarum, siue omnis cladis & omnis
Vsque mali herbarum ducunt obliuia potu.
Hæc si mixta scyphis aliquis præsumpserit, ille
Luce illa nunquam lachrymas effundet obortas,
Non si uel genitor materque Acherontis arenas
Rapta petat Stygias, non si natumque fratremque
Coram disiectos ferro, atque in sanguine mixtos
Hoste oculis uideat claris.

æterum helenium ab Heleno Troiano inuentum sibi nomen uindicasse,

Helenium unde dictum.

nō uero ab Helena ut poëtarum narrant fabulæ, crediderim: cuius naturā & uires prosequens Galenus libro sexto de Facultatibus medicamentorū, ita inquit: Helenii herbæ radix maxime est utilis, non primo statim occursu excalfaciens, ac proinde dicenda est non calida & sicca exactè, ceu piper tum atrū, tum candidum, sed cum recrementitio humore, qua propter eclegmatis, quæ faciunt ad educendos ex pectore pulmoneque crassos lentosq; humores, idonee commiscetur, rubrificant eius quoque ui partes frigidis ac diuturnis uexatas affectibus, cuiusmodi sunt nonnullæ coxarum passiones, ischiadas uocant, & exiguæ assiduæque articulorum quorundam præ humiditate procidentiæ ac luxationes.

Helenii tēperatura.

Helenium pectori confert.

De Oleo.

Græce, ἔλαιον *: Latine oleum: Hispanice ollio, azeite: Italice oglio: Gallice huyle,* ἔλαιον ὀμφάκινον*: Latine oleum omphacinum, oleum immaturum, oleum acerbum, oleum ex oliuis immaturis: Hispanice, olio de oliuas en agraz, olio de oliuas uerdes: Italice oglio di oliue non buone.*

Enarratio 25.

OLEVM ex oliuis expressum, omnibus notum est, quod hodie maturum in usum uictus, non uero omphacinum immaturum aut acerbum dictum, uenit: est enim maturum, hoc est, oleum ex oliuis maturis confectum, calidum & humidum, & eo magis si uetustum est, uel in eo sal iniectum fuerit, ut hodie apud Hispanos plerunque fit, omphacinum uero frigidum & siccum est, & tanto magis si cum exprimitur, oliuæ surculi uel folia quoque simul exprimuntur, unde Galenus libro secundo de Compositione medicamentorum secundum genera, quum Andromachi emplastrū uiride examinat, inquit: olei sane nomen unum est, qualitas & facultas diuersa, nam omphacinū frigidius: ex maturis oleis pressum calidius est: temporis tamen processu calfaciendi uim auget, sic etiam quod salem habet quantum ex illo sumpserit tanto calidius est, magisque siccat, quàm quod ipsius expers est. Quod surculos oleæ, θαλλοὺς Græci nominant, continet, ualentius astringit, Hæc ille. Olim uero & si omphacinū præcipuum in sanitatis usu habebatur, ex maturis quoque oleis, multis in locis parabatur, præcipuum tamen Sabinum, non procul ab urbe Roma, in Sabinorum regione prognatum, ut Galenus libro secundo de Compositione medicamentorū secundum locos ait: Hodie uero ut diximus ex maturis oleis tanquam sanitatis usui magis seruientes paratur, omphacinum uero in officinis & rosaceum & per se proprium tanquam repercussorium medicamentum seruatur

Oleum calidum & humidum est.

Oleum omphacinum frig. & sic.

Oleum omphacinum olim in sanitatis usu habebatur.

seruatur. De quo Galenus libro.6.de Facul.simpl.medic.ita pro coronide tradit: oleum quod ex oliuis exprimitur, humectatorium esse & moderate calidum iam supra docuimus, eiusmodi est, quod dulcissimum est, fitq; potissimum ex oliuis quas drupas appellant. Cæterum quod omotribes & omphacinum nuncupant quale ab Hispania uehitur, id quantum in se habet astrictionis, tantum etiam illi inest frigiditatis, porro oleum uetus, quod quidem ex dulci inueterato efficitur & calidius est, & potētioribus ad euaporandum uiribus: quod uero ex crudo, id dum reliquum quippiã seruauerit astrictionis, mistæ permanet facultatis: Vbi uero illam prorsus abiecerit reliquo euadit simile, Quinetiam, quicunq; in præparando ramos iniiciunt, ii omphacino simile oleum efficiunt.

Oleũ moderate calidum est.

De Oleo oleastri.

Græce, ἔλαιον ἐκ τῆς ἀγρίας ἐλαίας: *Latine, oleum oleastri: Hispanice, olio de azẽbuche, olio de azambugeiro. Italice oglio de oliuastro.*

Enarratio. 29.

OLEVM quod ex oleastri amari conficitur oleis, pro cibo non accipitur. Si quis tamen eo quotidie barbam, uel capitis capillos inunxerit, canitiem remorabitur; de quo Galenus libro.6.de Facult.simpl.med. tradit. Quod ex agresti oliua exprimitur, extergit, simulq; astringit, squallidissimum enim id est ex omni olei genere.

Oleũ oleastri canitiẽ remoratur.

De Oleo albo Sicyonio dicto.

Græce, σικυώνιον ἔλαιον: *Latine Sicyonium oleum, oleum album è Sicyone ciuitate.*

Enarratio. 30.

SICYOnium oleum, sic appellatur, quia in Sicyone ciuitate, apud Peloponnesum Moream uulgo dictam, olim perfectissimum parabatur, hodie uero ut audio, ciuitas hæc Basilica dicitur. Cæterum, priscis maxima cura erat, oleum parare albissimum, quia illo cotidie uniuersa corpora inungebant, ut agilia, prompta, & expeditissima ea haberent, qua de causa frequentissimè se lauabant, & tam sæpe balneis utebantur, in quibus oleosa suo perfluitas illa colligebatur, de qua Dioscorides ad præsens sermonem facit, dicens; calefaciunt itidem quæ in balneis olei strigmenta colliguntur, & cætera, non minus olim quoq; athletæ luctatores, quum ad palœstram nudis corporibus, ut difficulter delibuti, ab aliis in lucta siue palæstra, perstringerentur, uniuersum corpus oleo illinebant, quod puluere eleuato &

Sicyonium oleum à ciuitate dictum.

Strigmenta balneorum.

ſudore permixtu m,inde ſordida pinguitudo reſultabat, quam Dioſcorides intelligit, quum inquit. Quæ uero ex palæſtris & cætera. Hæc quoque craſſa ſordes quum luctatores gymnaſiorum parietibus & ſtatuis adhærebant, fixa illic manebat. Quam Dioſcorides quoque intelligit, quũ dicit, nec minus etiã calfaciunt, & cætera. At hæc hodie ut multa alia nõ habētur.

De Elæomelle.

Græce, ἐλαιόμελι: Latine elæomel, oleum palmarum: Hiſpanice, olio de palmeras: Italice oglio de palmiere.

Enarratio. 31.

QVI rerum uariarum cognitionem deſiderat, & earum naturas tenere, multas orbis partes perluſtrare opus habet, quum ſedẽtario ſtudio tantum non adquirantur, cuius defectu Hermolaus Barbarus patricius Venetus, uir ſingularis doctrinæ & eloquentiæ, in hoc deceptus eſt, credens utiq; elæomel, mãnam qua ad ducendam aluum utimur, eſſe, quum elæomeli, ut ueritas ipſa teſtatur, & Plinius ſubſcribit libro. 15. capite. 7. ſponte naſcatur in Syriæ palmyris, licet mendoſe hodie maritimis, legatur; Quod ex arboribus manat pingue, craſſius melle, reſina tenuius, ſapore dulci. In India uero & inſulis Capi uiridis, palmyras hodie naſci nouimus, ex quibus non ſolum oleum lucernis, & cibo deſeruiens extrahitur, ſed etiam uinum, mel, fructus, linum pro parandis ſacculis, & ligna igni deſeruientia colliguntur, ut mirum plane ſit, quantis dotibus natura hanc dotauerit arborem, de cuius fructu, capite de elate legere ne pigeat, quum ibidem hæc uberius tractentur.

Hermolaus Barbarus errat.

Elæomeli quid.

Ex palmyris multa colligũtur.

De Oleo Cicino.

Græce, κίκινον ἔλαιον: Latine, oleum cicinum, oleum ricininum, oleum de cherua, oleũ de cataputia maiori, de pentadactylo: Hiſpanice, olio de ſemente de figueira del inferno: Italice, oglio de miraſole, o giraſole, o fagiuolo Romano, o fagiuolo Turcheſco: Germanice, uunderbaum, oder creutzbaum.

Enarratio. 32.

OLEVM Cicinum Latini ricininum appellant, ob ſimilitudinem, quam ſemen unde oleum conficitur, cum animalculo ſic dicto, habet. Eſt uero animalculum hoc infeſtum canibus, capris, aſinis, & equis, quod ricinus latine dicitur: Hiſpani uero illud ſua uoce, canapatum appellitant: Itali autem zeccam. Dicitur uero oleum hoc apud Arabas, oleum de cherua,

Oleum de cherua.

siue de maiori cataputia, quod in nõnullis instructis & ornatis officinis paratum habetur, de quo Galenus lib. 7. de Facult. simpl. med. ita tradit: Oleũ quod ex semine ricini cõficitur, tum calidius est, tum tenuiorum partium, quàm est oleum commune, ac proinde potentius quoq; digerit: nos uero Mesues consilio, eo contra colicos affectus à frigiditate ortos, tum in clysteribus tum in unctionibus utimur, de qua re quarto lib. uberius agetur.

De Oleo Amygdalarum.

Græce, ἀμυγδάλινον ἔλαιον: Latine oleum amygdalarum amararum: Hispanice olio de almendras amaras: Lusitanice azeite de amendoas amargozes: Italice oglio di mãdole amare.

Oleum amygdalarum dulcium: Hispanice olio de almendras dulces: Lusitanice, azeite de amendoas marquisinhas: Italice oglio de mandole ambrosine.

Enarratio. 33.

TANTVM de oleo amygdalarũ amararũ loquitur in præsentia Dioscorides, quod μετώπιον appellat: proinde nos de dulci sermonẽ faciamus, quum eo frequentius utamur, & medico usui cotidie ueniat. Paratur enim oleum amygdalarum dulcium sic: contunduntur autem amygdalæ, & in cacabo æneo ad ignem trahuntur, postea canabaceo panno multis obducto plicaturis excipiuntur, & in torculari exprimuntur, unde oleum exit, sed in hoc parandi modo monendi sunt pharmacopolæ, quum ut optimũ oleum amygdalarum dulcium fiat, opus est ex optimis amygdalis selectis paretur: quas à cortice mundare, & eas albas reddere operæpretium est: nã aliter uirtus olei huius lenitiua, & pectoralis amittitur, hoc magis, si rancidas & ueteres amygdalas aliis mixtas acceperint. Sed hoc aliud maius malum in hoc cõcinnando oleo committitur, quod est, quia quum ad ignem, sic contusas & pistas in cacabo æneo admouent amygdalas, eas sic torrere permittunt, ut non multũ abfuerit quin omni ex parte olei uirtus deperderetur, nisi eas, pauca aqua roscidas facerent; Sed & cum hoc, adeo eas urunt, ut horridæ & cõbustæ fœteant. Proinde deinceps monitos pharmacopolas uellem, ut quum oleum ex amygdalis dulcibus parare proposuerint, conentur amygdalas selectas & bonas habere; item quod eas albas faciant, quum cortex ille procul dubio stypticus, siccus, asper, & scabritie plenus sit; Quæ omnia uiribus olei huius contraria sunt, & multo magis, si torrefieri, ut plerunq; fit amygdalæ permittãtur, proinde cortices deinceps

Oleũ amygdalarũ amararũ describit Dioscorides tãtum.

Mesue pharmacopolarum princeps. *Oleũ amygdalarũ dulciũ in balneo Mariæ fieri debet.*

deponito, nec amygdalis sic torrefieri sinito. Hæc omnia Mesue pharmacopolarum princeps noscens, suadet, ut amygdalæ calefiant calore quodam modico, suaui, & minime acri, ut in balneo Mariæ fit, in quo utinam pharmacopolæ deinceps, hoc oleum pararent, quum sic paratũ in eo omnes uires attributæ reperiãtur, & pectoris asperitates lenit, ac gutturis & pulmonis, uelut iuncturarum quoq; duritiem & siccitatem. Suaue est enim in cibis, & confert hecticis, & phthisicis, impinguat, auget sperma, sedat tussim, & urinę ardorem mitigat, nam uesicæ, & renum, & uuluæ excoriationibus cum fistula iniectum medicatur: pondere uerò quatuor unciarum ebibitum oleum hoc aluum constrictam lenem facit: Amarum uero oleum ultra tam multis à Dioscoride illi uiribus tributis, obstructiones aperit, & uentositati aduersatur.

De Oleo balanino.

Græce, ἔλαιον βαλάνινον: *Latine, oleum balaninum, oleum de myrobalano, unguentaria, oleum de nuce siue glande unguentaria, oleum de ben, oleum myrepsicum: Hispanice, azeite de auelhana de la India.*

Oleum de ben Arabũ.

De Oleo sesamino.

Græce, ἔλαιον σησάμινον: *Latine oleum sesaminum, oleum e sesamo semine: Hispanice, olio de alegria simiente, olio de gorgilim: Italice, oglio de sisamin, de iesamin.*

De Oleo nucis.

Oleum nucis iuglandis, oleum nucis basilicæ, oleum nucis: Hispanice, olio de nuezes: Italice, oglio di noci.

Enarratio. 34.

Glans unguentaria quid.

OLEVM balsaminum è fructu quodam, nucis auelanæ magnitudine, & figura conficitur, qui fructus hodie apud myropolas & unguẽtarios, ben dicitur, unde quoq; oleum de ben appellant: Græci uero quoq; fructũ istum myrobalanũ appellant, Romani autẽ uertentes, glandem unguentariam, meritò uocant, quia huius oleo unguentarii pro conficiendis & apparandis odoratissimis unguentis utuntur, præsertim in quibus moschus, ambra, & cibetum ingrediuntur, hodie uero pro chirothecis & mani-

cis suffitu perfundendis in myrothecis reconditũ ab unguentariis habetur: sub nomine tamen olei de ben, ut quarto libro amplius uidere est. Verum oleum hoc est abstersiuum, mundificatiuum, & oppilationum apeitiuum, nam strumas quoque resoluit, & duros minuit tumores, mirifice contra induratos splenes ualet, qua de causa hodie multi in unguentis de obstruentibus spleneticis dictis, id miscent: ualet quoque ad multas propulsandas ægritudines frigidas, præsertim conuulsionem, iuncturarum dolores, ac iis similes. Inest enim mira proprietas huic oleo, quod nunquam in longo temporis tractu senescit, aut rancidum euadit, imò si oleo amygdalarum gutta una uel altera huius de quo agimus olei adiungatur, illud à corruptione præseruatum habet. An uero oleum hoc ex fructus putamine, uel potius nucleo parari debeat, quum in hoc authores uarios esse animaduertimus quæri potest: Respondeo ex nucleo fieri debere, prout hodie quoque fit, nam putamen ineptum admodum, ut ex eo oleum parari aut confici possit, est.

Oleũ de bẽ contra splenis scirrhos ualet.

Sesaminum uero oleum, ex sesamo semine admodum paruo conficitur, quo hodie uniuersa Græcia maxime in cibo & lucernis utitur: post oleum autem ex oliuis confectum, sesaminum primas obtinet, corpora enim incrassat, semen genitale multiplicat, uocem clarificat, pectus lenit, & scirrhosos tumores mollificat. Est enim omnino medicum hoc oleum, in multis adhibitum oleorum compositionibus. Nucum uero oleum in multis paratur regionibus, præcipuè in Longobardia, Ethruria. Germania, & aliis uariis locis, oleo oliuarum carentibus, cuius uice, illo præparando lucernarum lumine præcipuè utuntur: in usum uero medicamentorum raro oleũ hoc uenit.

Sesaminũ oleum.

Nucum oleum.

De Oleo hyoscyamino.

Græce, ἔλαιον ὑοσκυάμινον: *Latine, oleum hyoscyaminum, oleum Apollinaris herbæ, oleum alterci herbæ: Hispanice, oleo de uelenho: Lusitanice, azeite de me mendro: Italice oglio di dente cauallino, oglio de biosciamo: Gallice, huyle de la Hanebane, ou du iusquiame: Germanice, euil uon bilsemkraut.*

Enarratio 35.

OLEVM hyoscyaminum, ex hyoscyamo Apollinari siue alterco dicta herba, raro in officinis paratur, non sine errore tamen, quum multũ podagricis, & calidis affectionibus ualet, contra phrenesin magno iuuamento inũgitur, nõ minus contra gonorrhœam, si renes eo illinantur, facit: aurium acutissimos dolores curat, præsertim si cum castoreo uel croco intus instilletur, item testiculorum & mammillarum dolores ac inflammationes

Oleũ hyoscyaminũ.

ſedat, dentium dolores ore retentum mitigat, & pilorum regenerationem prohibet, de quo plura libro. 4.

De Oleo de grano Cnidio ſiue gnidio.

Græce, κνιδέλαιον: *Latine oleum de grano cnidio, oleum de grano gnidio, oleũ de cocco gnidio, oleum de thimelea: Hiſpanice, Luſitanice, olio de toruiſco: Italice, oglio de pepe de monti.*

Enarratio 36.

Granũ cnidium gnidium thimeleæ idẽ.

OLEVM de grano cnidio ſiue gnidio, oleum ex ſemine thimeleæ confectum eſt, nam chamælea mezereon eſt, ut 4. libro dicemus. Cæterum hoc oleum exoletum ab officinis eſt, nec à quoquam in ulla regione paratur, de quo plura quarto libro legito.

De Oleo cnicino.

Græce, ἔλαιον κνίκινον: *Latine oleum cnicinum, oleum e grano cnico, oleum e carthamo, oleum e croco hortulano: Hiſpanice, olio de ſemiente de alacor, olio de ſemiente de papagaios: Italice, oglio de carthamo.*

Enarratio 37.

Granium cnicinum carthami croci hortulani, idem.

OLEVM cnicinum, è grano cnico, oleum de carthamo eſt, quod ex ſemine eius id eſt croci hortulani paratur: Concinnatur uero uelut amygdalinum, eo tamen calidius eſt, nam oleum hoc apertiuum eſt, & reſolutiuũ, pectoris remouet ſtricturam, facilitat anhelitum, medetur ictericiæ, ſedat ſtomachi dolorem & coli.

De oleo raphanino.

Græce, ῥαφανέλαιον: *Latine oleum raphaninum, oleum e ſemine radiculæ, oleum e ſemine raphani: Hiſpanice, olio de ſimiente de rauano: Italice oglio di ſemenze de radice.*

Enarratio 38.

OLEVM è ſemine raphani, plebeis ſeptentrionalibus admodum protritum oleum eſt, tum in obſoniis, tum in lucernis, uelut Aegyptiis hominibus olim fuit, pulchram enim oleum hoc mulierum faciem reddit, & illius à uento contractas emendat ſcabrities: nam & quibus à longa ualetudine pediculi abundant, accommodatum eſt, præter cætera autem hanc obtinet excellentiam, quod uomitum leuiter admodum prorritet.

Vomitum prorritãs.

De oleo e nigella.

Græce, ἔλαιον μελάνθινον: *Latine, oleum de nigella, oleum melanthinũ: Hiſpanice, olio de Axenuz: Luſitanice, olio de Alepiure: Italice oglio de nigella.*

Enarratio 39.

MELANTHINVM oleum, id eſt è grano nigella dicto, non paratur, ſi tamen pararetur eaſdem fere uires obtineret, quas ſeſaminũ oleum. Eſt enim melanthium longe aliud granum ab eo quod inter frumentum reperitur, ut ſuo dicemus loco.

Melãthium uera nigella eſt.

De oleo Sinapino.

Græce, σινάπινον ἔλαιον: *Latine oleum ſinapinum, oleum e ſinapi: Hiſpanice olio de moſtaza de moſtarda: Italice oglio de moſtarda o uero de ſenape.*

Textus quadrageſimi Enarratio.

OLEVM ſinapinũ, in uniuerſa Germania in maximo habetur uſu, nec non in aliis regionibus quoque paratur. Eſt enim oleum hoc maxime ad ſe trahens, proinde antiquiſſimis medetur doloribus.

De oleo Myrtino.

Græce, ἔλαιον μυρσίνινον: *Latine, oleum myrtinum, oleum myrteum: Hiſpanice, olio de arhaiam, olio de mortinhos: Italice oglio de mirto.*

Enarratio. 41.

OLEVM myrtinum in omnibus officinis paratum reperitur, ſed utinam eo modo concinnatum quo Meſue ſuadet, cum oleo ſcilicet omphacino, in balneo Mariæ: ut uero optimum paretur ſic componi debet: accipe myrtilorum recentium libram unam, ſucci myrtilorum libram mediam, uini nigri ſtyptici, id eſt auſteri libras duas, olei omphacini libras tres, omnia ſimul mixta in uas uitreum uel ſtanneum optime obturatum mittantur, poſtea uas in balneo Mariæ reponatur, & lente per triduum ad ignẽ ebulliat, poſtea uero prelo omnia exprimantur: cui expreſſo, fructibus ſiue baccis tanquam inutilibus reiectis, nouas myrti baccas iterum optime piſtas addere eſt opus, & per triduum quoque, ut primo modo diximus, in balneo Mariæ tractari debent: ſic uero & tertia uice innouari debent. Sed animaduertendum eſt, quòd ultimo die quo hæc extrahere ab igne uoles,

Oleũ myrtinum quo modo parari debeat.

uasis os per aliquot horas apertum permittere debes, ut uini humiditas exhalet, & oleum purius maneat, sic enim concinnatum oleum hoc, multo perfectius quàm quod tempore Dioscoridis parabatur, deprehēditur: credereq; par est, si huius balnei artificiū Dioscoridi notum fuisset, in eo omnia similia olea pararet, nō uero ad carbonum ignem. Est enim oleum hoc constringens frigidum, proinde stomachum ualde roborat, sistit uomitum, & uentris fluxum compescit, nec minus contusiones sedat.

Oleū myrtinum frigidum constringēs est.

De oleo Laurino.

Græcê, ἔλαιον δάφνινον: Latine oleum laurinum: Hispanice, olio de laurel: Italice, oglio de bachelle de lauro.

Enarratio 42.

Oleum laurinum.

OLEVM laurinum, ex lauri baccis paratur, officinis triuiale, quod utinam pharmacopolæ præpararent ac non ab aliis adulterinū ut plerunq; faciunt, acciperent, hoc uero calidum & apertiuum est, colicam affectionē, & frigidos alui dolores, & stomachi, curat; non minus capitis, epatis, splenis, renum, matricis, neruorum, iuncturarum, uelut cæteros frigidos dolores mitigat, & lenit.

De oleo Lentiscino.

Oleum lentiscinum.

Græce, ἔλαιον σχίνινον: Latine oleum lentiscinum Hispanice olio de lentisco, olio de mata: Lusitanice olio de Aruerra: Italice oglio del lentisco.

De oleo Terebinthino.

Græce, ἔλαιον τερεβίνθινον: Latine oleum terebinthinum: Hispanice, olio del arbor dela termenthina: Italice oglio de bachele del terebinto.

Enarratio 43.

Oleum lentiscinum uisum acuit.

OLEVM lentiscinum, ex baccis lentisci, in multis Italiæ locis paratur, præcipuè prope Senas ciuitatem, ubi ab iis qui oleum hoc componunt, creditur, uisum multum acuere. Galenus uero libro quinto de Compositione medicamentorum secundum locos. capite 9. Gingiuis ex inflammatione dolentibus, optimum pharmacum (inquit) est oleum lentiscinum caliditate temperatum ore retentum, modo sit recens, nam uetustius tanto recentiore peius est, quanto ætate antecellit: Imponatur autem in uasculum in quo calefit lentiscinum, in aliud maius uas, quod aquam calidam multam complectatur

Lentiscinū tēperate calidum est.

complectatur,maximopere itaq; inflammationi gingiuarum hoc conducit; nec uero minus etiam si iuxta quandam aliam partem, tum pelliculæ linguam ambientis tum succingētis totum os aliquis dolor ob inflammationem oriatur,dolorem sedat lentiscinum, repellit enim citra molestiam, & absq; asperitate,quam pleraq; austerorum habent, discutitq; citra mordacitatem,cuius rei inflammatis præcipuus usus existit.Hæc Galenus. Ex quibus,ut obiter hoc attingamus, balneū Mariæ satis illum cognouisse liquet, quum uasculum paruū in magno aqua pleno immergendum suadet.Dioscodrides præterea,capite.77.huius uoluminis inquit: Fit præterea ex lentisci semine,oleum,quod adstringendo est,his quæ adstringenda erunt præcipuè accommodatum,& quo hodierni nostri unguentarii Hispaniæ maxime utuntur pro inficiendis chirothecis seu manicis. Oleū terebinthinū ex baccis terebinthi arboris extrahitur, hodie uoce tantū notū, poterit tamen concinnari ex terebinthi resina, miras dotes possidens, quas multi opobalsamo tribuunt,inter quas præcipua habetur,contra omnes frigidas ægritudines, & maxime neruorum. Verum Dioscorides in præsentiarum tradit oleum terebinthinum refrigerare; quod dubio procul absurdum esse uidetur, quum capite. 78. huius primi libri, terebinthi fructum calfaciendi uires habere tradat; Quamobrem crederem huic capiti, de quo agimus, uerbum hoc,& refrigerat, superadditum esse, quod animaduertens Manardus Ferrariensis, prima epistola octaui libri suarum Epistol. inquit: Quare magis probandus inuulgatus Græcus codex alter, in quo nulla uirium mentio, sed præparatio tantum terebinthini olei docetur.

Galenus balneū Mariæ optime nouit.

Oleum terebinthinū.

Verba huic textui Dioscorid. addita.

De Oleo mastichino.

Græce, ἔλαιον μαστίχινον: *Latine, mastichinum, oleum ex resina lentisci: Hispanice, olio di almacigua: Italice, oglio di mastice.*

Enarratio. 44.

PARATVR oleum mastichinum ex resina lentisci,mastiche dicta, unde Dioscorides capite.77. huius libri inquit: nascitur & ex lentisco resina,quæ ab arbore,lentiscina, à quibusdam uero mastiche appellatur. Cæterum hoc oleum in officinis hodie communissimū habetur,quod ut optimum sit, in balneo Mariæ,ut Mesue docet, parari debet. Est enim oleum hoc stypticum, proinde stomachum roborat, aluum retinet, & uirtutem concoctricem, ac membra omnia lapsa & debilia confortat, olim uero in Chio insula,non procul à Constantinopoli ciuitate perfectissimum hoc concinnabatur oleum,nec mirum, quum hodie quoq; ex insula illa tantū mastix in omnes orbis partes diuersatur.

Mastix ex Chio insula aduehitur.

De ungnentorum confectionibus.

Enarratio·45.

Oleum ab unguento in quibus differat.

VOCAT Dioſcorides oleum, quod per ſe ex fructu uel ſemine, nulla alia admixta re extrahitur: unguentum uero, quod ex oleo componitur, & in eo uaria ſimplicia miſcentur. At re uera, olea (ſi hoc nomen pluraliter flecteret) quàm unguenta appellari merent. Qua de re Galenus lib. 2. de Facult. ſimpl. med· capite. 27. inquit quum de roſaceo oleo loquitur, præſtiterit fortaſſis ipſis etiam nominibus ea diſtinguere, quod ueteres feciſſe conſtat, oleum etenim roſaceum nominare aſſolent, quod abſq; odoramentis præparatum eſt, cui autem & horum aliquid inditum fuerit, non id etiam oleum, ſed unguentum cognominant. Item libro. 6. eiuſdem uoluminis, capite de oleo, prope finem: ex dictis (inquit) cognoſcere iam liceat, & de aliis olei generibus, quæ æquiuoce ipſis dicuntur unguentis, puta roſaceo, melino, liliaceo, & quæcunque id genus floribus, fructibus, germinibus, foliis, in oleo maceratis cõficiuntur. Horum quodq; ubi unà cum aromatibus præparantur, unguentum efficitur, noſtra uero unguenta, longe aliter hodie, quàm tempore Dioſcoridis parantur.

De unguento ſiue oleo roſaceo.

Enarratio. 46.

Vnguentum roſaceum.

SIVE enim hoc unguentum roſaceum, ſiue oleum roſaceum dicatur, longe tamen aliter in officinis noſtris ad Meſues mentem præparatur. Vnguentum uero roſaceum plurimum ualet pro inflammationibus arcendis, repercutit enim materiam, ſedat dolores, febricitantiũ capitibus, & eorum renibus, magno iuuamẽto inungitur, refrigerat ardentes febres, epar, & ſtomachum.

Oleum roſaceum.

Oleum uero roſaceum, abſolute roſaceum, ſiue completum dictum, & cum additione immaturum ſiue omphacinum paratur ubiq;, nec enim communem modum parandi Dioſcorides præteriuit, quum dicat, quidam ſolas roſas tantum detractis unguibus inſolatas pondere unciarũ ſex in olei ſextarium demergunt, demiſſaſq; in eo diebus octo madere ſinunt, mox quadraginta diebus tertia roſarum adiectone inſolatas ſic reponunt, & ſeruant. De hoc uero roſaceo oleo locutus eſt Galenus. 2. libro de Facult. ſimpl. medic. capite. 27. quum dicat; oleum roſaceum eaſdem uel ſimiles uires obtinet, quas ſuccus roſarum: Omphacinum autem oleum roſaceum ex nondum completis roſis, & oleo ex oleis nondum maturis extracto conficitur, non ſolum ad Solem, ſed etiam in balneo Mariæ: Hoc enim frigidius eſt, quàm abſolute roſaceum dictum; uulneribus enim capitis accomodatiſſimum eſt, & prohibens inflammationes.

De Oleo elatino.

Græce, ἐλάτινον ἔλαιον, ἐγκέφαλος: *Latine, oleum elatinon, unguentum elatinum, unguentum e cortice palmæ: Hiſpanice, unguẽto de cortezas de palmito: Italice, oglio de cephaglione.*

Enarratio. 47.

VNGVENTVM elatinum olim parabatur, nunc uero omiſſum eſt, paratur uero ex recentibus palmulis quibuſdã, quas græci, ἐγκέφαλον uel κεφάλιον appellant, nos uero palmitem uel palmitum dicimus fructum ſtomacho admodum gratum, multum genitalis ſeminis creantem, qua de cauſa à nobilibus, in maximo pretio habetur, de quo capite ſuo, hoc eſt, de elate multa uidere eſt.

De Oleo melino.

Græce, μήλινον: *Latine, oleum melinum, oleum ex malis cotoneis, oleum de malis citonijs, uel cidonijs: Hiſpanice, olio de membrilhos, de marmelos: Italice, oglio de mele codogni, uel cotogne.*

Enarratio. 48.

PARATVR hodie in officinis, oleum melinum, id eſt ex citoniis, nõ illa tamen arte qua priſci uſi ſunt, ſed hac potius ſequenti. ℞. citoniorum inciſorum cum cortice non exacte ad maturitatem uenientium, ſucci eorũ añ. libram unam, olei omphacini libras duas, omnia in uas uitreum mittantur, & quidecim diebus ſoli exponantur, deinde uero in balneo Mariæ coquantur per ſex horas, poſtea uero permutentur citonia, & coque, prout primo feciſti, bis uel ter, quouſq; oleum purum maneat. Eſt enim oleum hoc mirum contra ſtomachi debilitatem, nam uomitum & uentris fluxum arcet, ſiſtit ſudorem, corroborat neruos, concoctricem uirtutem uiuificat, & appetentiam incitat.

De Oleo œnanthino.

Græce, οἰνάνθινον: *Latine, oleum œnanthinum, oleum ex flore labruſcæ, ideſt uitis ſylueſtris: Hiſpanice, olio de flor de uid montiſina, azeite de frol de uuas labruſcas: Italice, oglio de i fiori de la labruſca.*

Enarratio. 49.

Ampelos agria duplex.

AMPELOS Agria, dupliciter à Dioſcoride deſcribitur, uno modo folio hortenſis ſolani, quarto libro, quæ & ſi uitis ſylueſtris dicatur, herba tamen eſt, dicitur tamen uitis, ob fructum quem emittit racemoſum. Alio uero modo libro quinto, de cuius floribus oleum ad præſens paratur.

Flores labruſcæ œnanthe eſt.

Dicuntur uero flores labruſcæ, οἰνάνθη, qui in officinis quotannis ſeruantur, & in multis adhibētur compoſitionibus, ex quibus oleum hoc facile parari poſſet, nec alio modo quàm à Dioſcoride edocto; An uero œnanthe, filipendula herba ſit, ut Brumphelſius dixit, ſuo dicemus loco.

De Oleo fœnigreci.

Græce, τήλινον : *Latine, telinum, oleum de fœnogræco: Hiſpanice, olio de alboluas, de alfornas : Italice oglio del fien græco.*

Enarratio. 50.

Author luminaris maioris emendatur.

OLEVM e fœnogræco non habetur in officinis; Author tamen maioris luminaris ex mente Raſis illud parat, in quo uncias octo elaterii miſcet, quanquam in aliquibus exemplaribus non uncias ſed libras falſo tamen legimus.

De Oleo ſampſuchino.

Græce, σαμψύχινον : *Latine, oleum ſampſuchinum, oleum ex ſampſucho, oleum ex amaraco: Hiſpanice, olio de almoradux, azeite de axedrea : Luſitanice azeite de manyarona: Italice oglio di perſa, oglio de maiorana.*

Enarratio. 51.

Sampſuchus amaracus. Maiorana apud Plin. idem.

ET SI apud Theophraſtum, & Plinium, nonnulloſq; alios celebres uiros, ſampſuchus, eadem cũ amaraco ſiue maiorana herba ſit; apud Dioſcoridem tamen & Galenum, ac Paulum Aeginetam, multum inter ſe differunt, quum ſampſuchus maiorana herba, hodie in fictilibus, & uaſculis repoſita ad feneſtras, pro delitiis habita ſit; Amaracus uero parthenium eſt, quæ an matricaria officinarum ſit, tertio dicemus libro. Hac uero animaduertens inter utranq; differentiam Galenus ac Paulus, diuerſa capita, tanquam de rebus diuerſis fecerunt, uidelicet, de ſampſucho, & amaraco, quã prius noſcens Dioſcorides uigilantiſſimus, oleum ſampſuchinum, ab oleo amaracino, tanquam rem diuerſam diſtinxit, ut capite. 60. uidere eſt: nam

amaracus Galeni & Pauli, proculdubio apud Dioscoridem partheniũ est, ut 3.lib.facile quis comprehendere poterit, quum ibi parthenium amaracum esse dicat. Qui uero amaracum Galeni & Pauli, marum Dioscoridis esse opinantur, miro modo cæcutiũt, quum & si uerum sit, quod Galenus & Paulus, in libris de Facultatibus simpl. medic. de maro nullam faciant mentionem, non proinde amaracum illorum, Dioscoridis marum, ob nominum uicinitatem esse, dicere debent: & eo magis, quia Galenus libris de Antidotis & amaraci, & mari, tanquam rerum diuersarum meminit: quare Mathiolus Senensis si hæc animaduertisset, nõ sic facile cespitasset, nec hæc sic confusa reliquisset: si quis uero locum Galeni legere cupiuerit, legat primo libro de Antidotis in enarratione antidoti hedychroi, quæ uerba hic cõsulto prætermittimus: Nam tertio libro capite de maro ea subscribemus.

Amaracus Galeni & Pauli, apud Dioscoridẽ partheniũ est.

Mathiolus in distinguendo negligens.

De oleo ocimino,

Græce ὠκίμινον: *Latine, ociminum oleum, oleum de ocimo, oleũ de basiliconis folijs: Hispanice, olio de aluahaqua, de alfauaqua: Italice oglio de basilico herba.*

Ociminũ.

Enarratio 52.

OCIMINVM oleum, ab ocimo siue basilico dicta herba olim conficiebatur, nunc uero in usu non est.

De Abrotonino oleo.

Græce, ἀβροτόνινον: *Latine, abrotoninum oleum: Hispanice, olio de hierua lombriguera, azeite de abrotano, Italice oglio de abrotano.*

Enarratio 53.

ABROTONINVM oleum priuatim ab aliquibus paratur contra uentris lumbricos: qua de causa abrotanum apud Hispanos herba lumbricorum appellatur.

Abrotoninum.

De oleo Anethino.

Græce, ἀνήθινον: *Latine, anethinum oleum: Hispanice, azeite de eneldo, azeite de endros: Italice oglio de anetho.*

Enarratio 54.

OFFIcinis frequens habetur, oleum anethi, cuius usus continuus ad sedandos dolores est: aperit nanq; poros, rarefacit apostemata, curat tumores & scirrhos resoluit, mitigat quoq; febrium rigores, & sudorem euocat,

Oleũ anethinum primo ordine calidum.

in clysteriis quoque contra colicas affectiones, tanquam uentositatis carminatiuum utiliter adhibetur, est enim primo ordine calidum.

De oleo lilino.

Græce, ἔλαιον κρίνινον: Latine susinum oleum, oleum lilinum, oleum lirinum, oleum liliorum alborum: Hispanice, olio de acucenas, olio de lirio blanquo: Italice, oglio de giglio bianco.

Enarratio. 55.

Olium lilinum.

OLEVM lilinum, id est ex lilio albo paratum, eo quotidie utimur præcipuè contra mulierum ægritudines, sedat enim frigidos pectoris dolores, renum & matricis, curat colicos dolores à frigiditate ortos: Maturatiuũ est, & resolutiuum; ac inde calidum: Habetur uero simplex, & compositum, simplex ex oleo & liliorum alborum floribus concinnatum: Compositũ uero, prout Dioscorides imperat.

De oleo narcissino.

Græce, ναρκίσσινον: Latine, oleum narcissinum, oleum ex narcisso: Hispanice olio de narcisso frol: Italice oglio de narcisso.

Enarratio 56.

Narcissus uarius.

EX floribus narcissi, oleum narcissinum conficitur, est enim narcissus lilii quoddam genus, nonnunquam flores purpureos habens, aliquando uero uirides, quandoque uero albos, ut in Italiæ hortis frequentissime cernitur, qua de causa facillime oleum parari poterit: quanquam Plinius libro decimotertio capite primo, dicat suo tẽpore illius componendi usum perditum fuisse ac omissum.

De oleo crocino.

Græce, κρόκινον: Latine, oleum crocinum: Hispanice, olio de acafran: Italice oglio de zaffarano.

Enarratio 57.

OLEVM crocinum, ex croco facile parari potest.

De oleo ligustrino.

Græce, κύπρινον: Latine, oleum Cyprinum, oleum ligustrinum, oleum de alcana: Hispanice, olio de albena, de alfena: Italice oglio de guistrico, oglio de olíueto, oglio de chanbrossene, de ca-

pra rodano.

Enarratio 58.

OLEVM Cyprinum siue ligustrinum dictum, Mauritanorũ oleum de Alkana est, quod in nonnullis Hispaniæ officinis paratum reperitur: eo uero Mauritani præcipuè pro tingendis crinibus, & caudis equorũ utuntur.

Oleum de Alkana.

De oleo irino.

Græce, ἴρινον: Latine, irinum oleum, oleum e radice iridis, oleum ireos: Hispanice, olio de lirio cardeno, olio de lirio de color de cielo: Italice oglio de giglio celeste.

Enarratio. 59.

QVANQVAM in præsenti Dioscorides subiceat, quam nam iridis partem pro componendo oleo irino accipere debeamus, facile tamen quis intelligere poterit, quum nouerit ille radicem huius herbæ partem præcipuã esse, ut pote odoram: flores uero ut grauiter olentes dimittendi sunt: itaque radix tantum pro irino hoc conficiendo oleo accipi debet: cęterum oleum hoc in maximo medendi usu est, quod resoluit, attenuat, maturat, facilitat sputum & anhelitum, sedat tussim, & frigidos dolores epatis, splenis, & maxime matricis curat, resoluit dura apostemata, emollit durities, confert spasmo, iuncturarum dolori, ac aurium, & narium fœtori, unice autem escaras relictas à candente ferramento delet, quod unum chirurgicis notum esse uellem. Est præterea Elis ciuitas & regio Achaię, ut Ptolemæo placet, non uero Arcadiæ, ut multi falso rentur.

Olium irinum.

Elis ciuitas Achaiæ.

De gleucino siue musteo.

Enarratio 60.

SIC hoc modo oleum siue unguentum hoc confectum, simplex Dioscorides appellat, ad differentiam compositi, quod Columella capite quinquagesimo libri decimi tertii describit, in quo multa & præclara aromata, simpliciaque odorifera sunt. Vnde illud quoque non nisi calfaciendi uires possidere, credendũ est, quod propter Plinium dictum uellem, qui lib. 13. cap. 4. aperte inquit, gleucinum infrigidandi & constringendi uires habere, unde credendum est, uel quod Plinius longe aliam descriptionem huius olei nouerit, ab ea quam Columella describit, & Dioscorides in præsenti docet, uel potius quod in eius signanda natura omnino errauerit, quod sane uerisimilius uidetur, quum capite 7. libri 15. fere cum Dioscoride loquitur dicens, gleucino mustum incoquitur, uapore lento, ab aliis sine igne, circundatis uinaceis diebus uiginti duobus, bis singulis permixtum, quæ procul dubio eadem cum Dioscoride in præsenti uidentur, ut omnino iudicare

Plinius errat.

Gleucinum calfacit. sit Plinium in describenda gleucini temperatura errasse, quum calfaciendi uires possideat, non uero (ut ille inquit) infrigidandi constringendique. Attamen neglectum minimeque in usu hoc oleum est.

De Amaracino.

Græce, ἀμαράκινον: Latine, amaracinum oleum, oleum e parthenio, oleum de cotula fœtida: Hispanice, olio de magarca: Italice oglio de bruza culo.

Enarratio 61.

Partheniũ amaracus est apud Dioscoridem. *Cotula fœtida parthenium est.* AMARACINVM oleum, non quidem ex sampsuco maiorana ut diximus conficitur, sed ex parthenio potius herba. Est enim parthenium ut libro tertio uidere est, non quidem matricaria: sed potius herba quędam camomillæ persimilis horridi & tetri odoris, ob quem cotulæ fœtidæ nomen meruit.

De Megalio.

Græce, μεγαλεῖον: Latine, megalinum oleum.

Enarratio 62.

MEGALINVM oleum exoletum nunc, sicut etiam Dioscoridis tempore est.

De Hedychroo.

Græce, ἡδύχροον: Latine, hedychroum, hedychrum.

Enarratio 63.

HEDYCHROVM, uel hedychrum, à coloris hilaritate dictum, idem cũ amaracino, ut testatur Hermolaus Barbarus, esse uidetur, nisi quòd nomen hoc proprie habet in eo, ubi præstantissimum olim præparabatur: *Hedychroi cõpositio.* Galenus libro primo de Antidotis, hedychroi compositionem uel potius pastillos describit, theriacam adornantes, unde Medicus sui temporis Romæ ex illis, qui antidotum theriaces præparare non uiderunt, ex scriptura confectionem eius aggredi ausus, quærebat apud unguentarios hedychroon, putans herbam esse, aut aliquod tale simplex medicamentũ, quod hodie quoque multis simile euenire, uidemus, & audimus, compositio uero hedychroi à Galeno ibidem inscripta ita habet.

Hedychroi uult magma, mari binas sibi drachmas,
Aequales & amaraci habens, asari; aspalathiq;.
Et iunci teretis, calami qui suauis odore est,
Phu ponti, ligni & succi, quem balsamon ædit,
Tres sunto drachmæ, totidem costi cinamomi,

Myrrhæ

Myrrhæ sex alias misces, folij malabathri,
Indorum nardi, flauiq; croci insuper æquas,
Quin etiam cassiæ totidem, sed pondus amomi
Sume duplum, drachmam Chiæ sed mastice habebit,
Hæc etenim debent conspergi cuncta falerno.

Hanc uero compositionem Arabes, andacaron corrupta uoce appellant; alii uero diacoralium, cuius ut nomen, ita quoq; medicamenta & eorum pondera peruertunt. Quibus de causis, ab illis theriaca falsa, & omnino corrupta parabatur.

Theriaca falsa ab Arabibus parabatur.

De Metopio.

Græce, μετώπιον : Latine, metopium, cōpositio ex galbano.

Enarratio. 64.

METOpium a galbani ligno denominationem sibi uendicat, quod lignum metopium dicitur, ex eo chalbanum siue galbanum desudat, gummi hodie myropolis frequens, unguentum uero paratum nō habetur.

Metopium Galbani lignum est.

De Mendesij compositione.

Enarratio. 65.

MENDESII compositio, ea in regione Aegypti ubi Mendes, id est caper colitur, præparatur.

De Stacte.

Græce, στακτή : Latine, stacte, gutta, pinguissimus flos myrhæ : Hispanice, storaque liquida : Italice, storace liquida.

Enarratio. 66.

STACTAE pinguedo recentis myrrhæ tusæ, exiguaq; aqua cōtusæ, & postea prelo expressa est, quæ hodie omnium uotis Serapionem imitātium storax liquida est, Qua odoratissima preciosissimaq; ad paranda poma odorifera & suffitus, unguentarii passim utuntur: apud uero Psalmistam, ut multi putant, psalmo. 44. gutta, siue lachrima nominatur, quum legitur; propterea unxit te deus, deus tuus oleo letitiæ, præ consortibus tuis, myrrha & gutta & cassia. At re uera textus Dauidicus non ita habet, ut Hebraica ueritas indicat, quæ sit habet.

Stacte storax liquida est.

Textus Dauidicus emēdatur.

אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים
אלהיך שמן ששון מחבריך : מר ואהלות קציעות כל בגדותיך •

Quæ ita ad uerbum Munsterus Germanus, uir hac nostra ætate doctissimus, & linguarum multarū peritissimus uertit, psalmo. 45. sponsis dicato, dicens; dilexisti iustitiam & odisti impietatem, propterea unxit te deus,

deus tuus,oleo letitiæ, præ consortibus,Myrrham, Aloen, & keizam (redolent) omnia uestiméta tua,hactenus Munsteri interpretatio; in qua mea sententia optime uerbum (redolent) supplet,& ex ea satis constat, quàm inepte personatus ille & non uerè Hieronymus, quisq; ille fuerit, guttam pro ahalod, interpretatus fuerit, quũ uox ipsa clamet ahalod agallochum Græcorum esse,Romanorum uero lignum aloes: unde Munsterus emendandus à me quoque uenit, quum uerbum ahalod, aloen uerterit, quum re uera lignum aloes,& non aloen dicere debuisset, nam aloe succus herbæ est, quem Hebræi sua uoce אהלים appellant,ahalod uerò lignum aloes est, quamobrem Munsterus rectius sic interpretaretur, dicendo, Myrrham,lignum aloes,& keziam (redolent) omnia uestimenta tua: sed quid per keziam intelligere debeamus,quia Munsterus uocem istam inconuersam relinquit,dicamus, quod multi Rabinorum locum istum enarrantium, per keziod, siue keziam, costum intelligunt, sed re uera non sine ingenti, ne dicam pudendo errore, quum costus apud Hebreos קרם dicatur: Est igitur queziod,casia, quæ à cinnamomo ut diximus differt, in quam sententiam uox ipsa Hebraica legẽtem trahit, quum casia à caziod deriuata fuit, adeo ut loco keziam,casiam interpretari liceat.

Munsterus Ge. manus errat.

De Cinnamomino.

Græce, κινναμώμινον : *Latine*, *oleum de cinnamomo*: *Hispanice*, *azeite de canella*: *Italice*, *oglio de cinnamomo*.

Enarratio. 67.

Cinnamominum unguentum.

VNGVENTVM cinnamominũ, olim ad prodigium usque in pretio habitum,nunc uero optimum parari poterit, quia cinnamomi ueri copia nobis maxime suppeditet.

De Nardino.

Enarratio. 68.

NARDINVM siue spicatum oleum aut unguentum, olim fœminis Romanis,& præcipue diuitibus familiare, nunc uero in officinis,nardinum dictum oleum paratur, an uerum dubito; fieri tamen uerum potest, quia spica nardi uera abundamus,ut suo proprio diximus capite.

Vera spica nardi abũdamus.

De Malabathrino.

Enarratio. 69.

Μαλαβάθρινον, siue foliatum oleum, sic dictum quia ex malabathro,seu malabethro,folio Indico,dicto, cõcinnetur, exoletum est; In India tamen Lusitani facillime illud conficere possent,& ad nos mittere, quia malaba-

thro frequentiſſime utuntur, bethrum appellantes, nomine antiquiſſimo patrio hucuſq; reſeruato, ut ſuo diximus capite. At uerum malabathrum hodie nos habere ex India delatum, uerum eſt.

Verum malabathrum habemus.

De Iaſmino.

Græce, ἰασμινον: *Latine, iaſminum, iaſmininum oleum, oleum ſambacinum, oleum de zambac: Hiſpanice, azeite de yaſmin: Italice, oglio de gelſemino.*

Enarratio. 70.

FAMA tantum & aliorum relatione iaſminum cognouit Dioſcorides ut quiſquis mediocriter eruditus, illius uerba penitius animaduertens, inueniet. Quũ in Perſide redolentes flores, Perſica uoce, iaſme, uel ioſme, quaſi odorariã uiolam dicas, nominatos, reperiri dicat; ex quibus unguentum ſuauiſſimum concinnabatur, iaſminum dictum; quo Perſæ fœtorem animæ & corporis, multitudine ciborum & ebrietate natũ, ſummouebant, Si enim frutex illi obuius aut cognitus fuiſſet, proculdubio non ſilentio eũ præteriret, Sed ut ſui eſt moris, delinearet; at quum tantũ aliorum relatione acceperit, apud Perſas ex flore ioſmin nominato. Vnguentum quo uirus & fœtor, ob nimia & uaria cibaria contractus, depellitur, præparabatur, factum eſt, de eo ut per tranſennam tantum ſermonẽ fecerit. Eſt uero iaſmin, frutex hortis familiariſſimus, qui non ita pridem è Perſide in Europam tranſportatus fuit. Attollitur enim procero ſambuci caudice; ſed inde uiticoſos, frequentes, & prælongos emittit ramulos, topiario operi maxime deſeruientes, adeo ut hodie pro cooperiendis topiariis hortorum fornicibus, & teſtudinatis turriculis, aut concameratis ſinubus, ea maxime utantur. Ineſt enim illi folium anguſtũ, in obtuſum mucronem turbinatũ, ex uiridi nigricans, flos candidus maximæ ſuauitatis & fragrãtiæ, quamobrẽ & præcipue cõmendationis, quãuis & luteus hic Ferrariæ, imò per uniuerſam Italiam hodie in hortis, pro delitiis, non minoris odoris habeatur: in Babylonico quoq; agro, & cærulei coloris, ut multi tradunt, frequens reperitur. Vocant enim Mauritaniæ claſſis medici, iaſminum zambachum, & eius oleum zambachinum, quod calfaciendi reſiccandique uires habet, præcipue quod ex albo præparatur. At Serapio capite de Zambach, ex mente Meſue calidum in principio ſecundi gradus eſſe inquit, conferreq; humiditatibus, & phlegmati ſalſo, & ſenibus, ac doloribus à pituita ortis affirmat: Si quis tamen biliofus, calidam temperaturam habens hos flores plus iuſto olfecerit, uerendum, ne in ſanguinis fluorem è naribus incurrat. Verũ qui iaſminum leucanthemum eſſe contendunt miro modo cæcutiunt, uelu-

Iaſmin quid.

Iaſmin frutex, & luteos flores producit.

ti illi qui pelicenum apud Plinium esse augurabantur. Ex dictis igitur satis liquet, uiolaceum oleum, longe aliud esse, ab hoc iasminino dicto, ac inde Mathiolum Senensem perperam in hac re sensisse. Porro Pandectarius, ne ab ista chorea eliminetur, per ieseminum, rosam moschatam Damascenam dictam intelligi, prope finem suarum pandectarum uult, cuius opinionem Ioan. Sinapius Germanus uir uaria eruditione præditus, tanquam ueram, quum mecum de hac re dissereret, affirmabat.

Mathiolus perperã sentit.

Sinapius Germanus uir doctiss.

De Myrrha.

Græce, σμύρνα: *Latine, myrrha, myrrha troglodytica, belzuinum amygdalinum, belzuinum candicans: Hispanice, mengium almendrado, mengiuim de almendras.*

Secunda myrrha caucalis.

Caucalis, myrrha uulgaris, officinarum myrrha, uulgo myrrha.

Tertia myrrha Minea.

Minea myrrha, gummi mineum: Hispanice, anime negro.

Enarrat o. 71.

DIMINVTAM hic derelinquit historiam Dioscorides arboris ferentis myrrham, quam Plinius capite. 15. libri duodecimi complexus, dicens: Est arbori, altitudo ad quinque cubita, nec sine spina, caudice duro & intorto, crassiore quàm thuris, & ab radice etiam quàm reliqua sui parte, Corticem leuem similemq; unedoni, scabrum alii spinosumque dixere, folium oliuæ, uerum crispius & aculeatum, hæc Plinius. Defluit igitur lachryma ex hac arbore incisa, quæ myrrha dicitur. Aliquando tamen in trunco ipsius arboris, lachryma ipsa concrescit. Quæ omnibus præstantior est troglodytica, hodie apud Lusitanos simul & reliquos Hispanos, in officinis, sub nomine belzuini amygdalini, reperta lachryma leuis subnigra undique sibi concolor, fragilis, quæ confracta, album quid ungues humanos, uel amygdalas dealbatas referens, ostendit; unde Lusitani, qui ex India eam adferunt, belzuinum amygdalinum uocant, ut inter eam, & alteram nigram, proprie belzuinum bonum, siue ut illi dicunt, à boninas, differentiam ponant, de quo capite de laserpitio sermo agitur. Verum inest huic de qua agimus lachryma, myr

Arbor Myrrha qualis.

Optima myrrha belzuinũ amygdalinum est.

Belzuinum a boninas.

rha troglodyticā dicta, quā Hispani belzuinū amygdalinū ut dixi uocāt, sapor amarus, odor uero bonus, sed ita acer & uehemēs ac intensus, ut omnes assistētes, quū ex ea suffitiones fiunt, in sternutamēta prorūpāt, qua de causa, in dies magis ab Hispanis despicitur, delicatioribus odoramētis abūdantes. Hunc odorem considerans Dioscorides, grauem odorem myrrhā habere dixit; Gal. uero lib. 1. de Antidotis, eam gratissimi odoris esse tradit, quē ita esse deprehendimus intensiorem tamen, sed animaduertendum, quòd Gal. ibidem à Dioscoride discrepat, quia myrrham Mineam, à regione in qua nascitur, sic dictam, præstantissimam facit, quam tamen Dioscorides, ut improbam & cæteris myrrhæ speciebus peiorem derelinquit, Hanc uero lachrymam belzuinum amygdalinū dictum, raro aut nunquam Italia uidit, qua dē causa non mirum est, si Manardus uir diligentissimus lib. 6. suarum epistolarum dixerit, non solum optima, sed etiam bona myrrha caremus: ex hac uero myrrhæ specie stacte præcipuè conficitur, destillatur cum colore tum odore & sapore illi maxime conueniens. Cæterum uulgata & cōmunis myrrha, Dioscoridis caucalis est, arida, colore nigro, & uelut ab igne torrida, quæ ex India quoq; præcipuè insula Farico dicta ad nos adfertur. Hanc uero falso nonnulli bdellium apud Dioscoridem esse contendunt: Non hic tamen præteribo, quim admoneam id quod Gal. lib. 1. de Antidotis scriptum reliquit: scilicet quod suo tempore myrrha adulterabatur succo arboris calpasi dictæ, unde succus iste opocalpasus dicitur, omnino ueneno sus, & uitæ humanæ aduersus, ut hac sua historia indicat sic dicens: At opocalpason lethale est, multosq; forte fortuna nostris temporibus propter inscitiam myrrhæ, quæ opocalpason habebat interiisse nouimus, &c. Quæ uero hæc arbor calpason dicta sit, aut eius succus, non opus est scire, quum uenenosa, & humano generi inimica sit: Plinius uero eam opocarpathum appellat. Myrrha uero Minea, uel Aminea dicta, hodie quoque in Lusitania, & uniuersa Hispania paucis mutatis literis habetur, ut capire de cancamo diximus, gummi scilicet animum appellantes, cuius duo genera habentur, album & nigrū: Nam album cancamum esse, ex Brisoto didicimus: nigrum uero, Minea hæc Dioscoridis myrrha est, quæ ex proceris arboribus decidit, nullo cogente artifice, aut uulnere in arbore facto. An uero Minæa hæc regio, Mina hodie dicta regi Lusitaniæ parens, sit, cosmographis inquirendum relinquo: Scio enim in hac regione animum optimum quoq; reperiri, à qua quotannis Lusitani nostri, in Portugalliam adferunt. Galenus uero, Minæam ut diximus myrrham, inter cæteras species præcipuam collocauit, qua de causa, in illo textu libri de Antidotis, aut in hoc Dioscoridis mendam esse suspicor quum Dioscoridi ex diametro contradicat, calidum enim hoc gummi est, odoriferum, suffitionibus adaptatum quo capitis præcipuè dolores frigidi propulsantur.

Conciliatio inter Galenū & Dioscoridem.

Myrrhā, uerā Italia raro uidit.

Communis Myrrha caucalis Dioscoridis est.

Opocalpason Plinius opocarpathum appellat.

Animum duplex album & nigrum.

Bæotica myrrha.
Myrrha calida & sicca est in secundo ordine.

Bœotica uero myrrha, uoce tantũ nobis nota est: ne tandẽ ordinẽ prætermittamus Gal. de myrrhæ uiribus & dotibus, ita prosequitur, lib. 8. de Fac. simpl. medic. dicens: smyrna secũdi est ordinis calfacientium & exiccantiũ, unde capitis uulnera glutinat, inest illi amaritudo non exigua, qua fœtum & lumbricos enecat, eiicitque: Habet etiam & abstergendi uim moderatã, quare ocularibus miscetur medicamentis, & iis quæ ad ueterem tussim, atque anhelationem administrantur, myrrha uero Bæotica, uim habet calfaciendi, fundendi & emolliendi.

De Styrace.

Græce, ςύραξ: Latine styrax, storax calamita: Hispanice, storaque: Italice, storace, storace calamita.

Enarratio 72.

Styrax unde calamita dictus.

STYRAX, communiter in officinis storax calamita dicitur, cui calamitæ inditum cognomen est, ex Galeno libro de Antidotis, ubi examinans ille simplicia theriacam adornantia, styracem è Pamphilia in calamis aduectum, tanquam meliorem laudat, unde calamita dictus est, quo fit ut medici nostri temporis, quum styracem bonum in compositionibus iniiciendum cupiunt, styracem calamitam describunt, nec sane immerito, quũ eo loco Galenus, styracem istum calamitam, cæteros styraces ita superare uiribus tradat, ac uinum optimum falernum cætera uilia uina in tabernis prostantia superat: ita enim Galenus, ne eius desideres uerba, inquit: styracẽ constat iniiciendum esse, qui in arundinibus ex Pamphilia affertur, quique paucissimis gignitur, & tãto discrimine, à copioso hoc styrace euariat, quanto falernum uinum ab eo quod in tabernis uenundatur: attamen ex ipsius genere capere oportet, pallidissimum: constat autem & odore hunc esse ualentissimum, & gustu nihilominus. hactenus Galeni uerba: ob quæ Manardus Ferrariensis credidit textum istum Dioscoridis, mutilum esse, & uice catabalites, legendum esse, calamites; qui mea sententia, fallitur, quũm Gabalites ut Marcellus optime interpretatus est, ad Plinii mentem legi debeat, nõ uero catabalites, uel calamites: sic enim Plinius lib. 12. cap. 25. inquit: Proxima Iudææ, Syria supra Phœnicem styracem gignit, circa Gabala, & Maratuca, & Casium Seleuciæ montem, uerbum enim illud gabala nobis annotandum uenit, unde Gabalites merito apud Dioscoridem legitur, in quam quoque lectionem eunt uiri multiplici eruditione præditi, Hermolaus Barbarus, & Ruellius Gallus. At Plinius, eodem quoque loco præter styracem ante laudatum, illum quoque optimum facit, qui ex Pisidia, Sidone & Cypro affertur: nam Cretensem ut improbum dimittit, Imò rationem reddit, cur styrax fere continuo purulentus reperiatur: quia (ut ait) in eo pennati

Styrax calamita optimus est.

Manardus Ferrariensis fallitur.

Styrax cur purulentus reperiatur.

uermiculi circa Canis ortum aduolant, & illum rodentes, in scobem uertũt. adulteratur uero styrax, cedri resina, gummi Arabico, melle & amygdalis amaris: at nostris temporibus, syncerus, purus, ex Zana apud Indos insula, styrax portatur, qui inter suauissima ac pretiosissima odoramenta habetur.

Styrax optimus ex Zana Indiæ insula portatur.

De bdellio.

Græce, βδέλλιον: Latine bdellium, Vulgo bdellio goma.

Enarratio 73.

BDELLIVM gummi officinis triuiale est, quo maxime pro laxandis atque emolliendis tumoribus utimur, raro tamen bonum & sincerum quale à Dioscoride describitur, habetur; scilicet, pingue, amarum, translucidum, taurino glutini simile, & nescio quid album, ungui humano persimile habens, quod quum incenditur odorem ex se mittit, falso enim opinantur, qui uulgatam myrrham, Dioscoridis bdellium esse dixerunt, quum multum inter se dubio procul differant, si quis uero bono caruerit bdellio, Galeni consilio in suis Succedaneis, eius loco arborum muscho utatur. Cæterum, bdellium hodie non Scythicum, aut Arabicum myropolæ appellant, sed Iudaicum potius, sub cuius nomine Serapio libro suorum simplicium, de eo mentionem facit, eadem illi tribuendo, quæ Dioscorides huic suo tribuit, unde bdellium Iudaicum Serapionis idem cũ bdello Dioscoridis esse, certum est. Aliud uero bdellium Serapio describit, quod ex Mecha bdellium appellat, nascique in quibusdam cubitalibus palmis, ciphilionibus dictis, tradit, quas Hispani pro uictus usu habent, easque sua uoce, palmites, siue palmitos, uocant. De quibus capite de palmis multa dicemus. Galenus, uero bdellii facultates describens, ita inquit, lib. 6. de Facult. simplic. medic. bdellium quod Scythicum nominant, estque acrius & resinosius, emollientis admodum & efficacis uirtutis est. Arabicum autem quod splendidius est, magis quâm emollientia exiccat, uideturque in potu sumptum calculos renum frangere, tum urinas ciere, & crudorũ flatuum discursus, præterea laterum dolores, rupturasque sanare.

Bdellium optimum.

Myrrha uulgaris nõ est bdellium.

Muschus arborum pro bdellio

Bdellium Iudaicum uerum bdellium est.

Bdellium ex ciphilionibus.

Bdellii temperatura.

De Thure.

Græce, λίβανος: Latine, libanus, thus: Hispanice, Italice, incenso, Teuthonice, Vuierooc.

Enarratio 74.

THVS officinis notissimum, cuius duo præcipua genera nominantur, masculum, & fœmina: est enim masculum quod sic à specie testium uocant, mammosum cum hærente lachrima priore consequuta. Deprehenditur autem uerum thus, quia facile accenditur ad ignem, nec ex eo cinis re-

Thuris duo genera.

linquitur aliquis; olim ex Arabia præcipuè aduehebatur, nunc uero ex regione Seyr apud Indos cognominata ad nos portatur. Est uero maximus eius usus in lustrandis mortuorum cadaueribus, & mirum dictu, ut hic mos per omnes ætates, inter omnes fere gentes & religiones inoleuerit. Sed magna inter authores disputatio est, qualis thurifera hæc arbor sit, nec adhuc, quod scio inter illos est decisum, quare hac in parte lectorē ad Theophrastum amandabimus, & eius interpretem Plinium, illum. 4. capite libri noni, hūc uero capite 13. libri duodecimi, in quo, ut obiter hoc admoneamus, legi debet. C C C. non uero. M. M. M. De thuris uero uiribus, ex Galeno, sequenti capite legito.

Thuris usus.

De thuris cortice.

Græce, φλοιὸς λιβάνου: Latine cortex thuris, corticosum thus.

Enarratio 75.

CORTEX thuris, siue corticosum thus, lachryma thuris crustæ coniuncta dicitur, quæ constringendi ac exiccandi uires potentiores, quàm thus habet, unde Marcellū Virgilium in hac re non recte sensisse dicendum est, quum dicat, quod in cortice thuris laudatur, thus est. De thure uero, ac eius cortice, ita Galenus libro septimo huic negocio dicato, tradit, dicens: libanotus, excalfacit secundo ordine, desiccat primo, habet quoque astrictionem pusillam, cortex eius euidenter astringit, desiccatque in secundo ordine, est autem crassiorum partium quàm thus, & minimum acrimoniæ possidet, quare in hæmoptoicis, stomachicis, cœliacis, & dysentericis eo utimur; Ramus eius, siccioris & calidioris est facultatis quàm ipsum thus, adeo ut ad tertium usque excessum perueniat: habet uero etiam & abstersorium quiddam, unde expurgare & implere oculorum ulcera potest.

Thus calfacit secundo ordine, desiccat primo.

De Manna thuris,

Græce, μάννα λιβάνου: Latine, manna thuris, olibanum.

Enarratio 76.

MANNA thuris, officinarum olibanum est, non uerò Arabum manna. Quum huic laxandi, atque subducendi aluum uis inhæreat; illi uero adstringendi potius: Vnde Serapio hæc non animaduertens, utranq; inepte admodum confundit. De hac uero Græcorum manna, Galenus libro tertiodecimo Methodi medendi ita differit: Manna (inquiens) est purgamentum thuris, leni astrictione prædita, atque hoc etiam nomine thure ipso ad nonnulla utilior, Thus enim puris tantum mouendi facultatem obtinet utpote nullā astringēdi uim habens, magisq; id facit, quod pinguius ex eo est, & magis albicans, sicuti etiā quod flauum ex eo magis est, ualidius siccat: Mannæ uero etiam corticis thuris paululum est admixtum,

Olibanū officinarū est Græcorum manna.

Serapio cō fundit Græcorū mannam cū māna Arabū.

unde

unde scilicet adstringendi uim habet, ipse uero cortex thuris, tum adstringit, tum exiccat insigniter: Itaq; ad moderatiores sanguinis profusiones eo utimur solo, sicut etiam ad ualidiores solo usto, sed tunc cribrato & in mollissimum puluerem redacto. Item libro quinto, eiusdem uoluminis, inquit, est autem manna medicamentum quod magis quàm thus astringit. Qua de causa non immerito Galenus per totam eius doctrinam, eo præcipue in libro, cui titulum de Composito, medicament. κατὰ γένη esse uoluit, ab initio libri, usq; ad calcem tanquam constringente medicamento, in omnibus suis adstrictoriis medicamentis & compositionibus utitur, uelut cæteri Græci, & Latiniores homines, inter quos Paulum est uidere, Aëtium, Oribasium, Alexandrum Trallianum, & ante hos, magnum illum & admirandũ Hippocratẽ: ex Romanis uero, Cornelium Celsum, Quintũ Serenum, utrumq; Plinium, quibus & Scribonium Largũ adiungere est. Ex iis enim Plinius uir grauissimus capite. 14. libri duodecimi, quo de thuris generibus agit, inquit. Micas concussu elisas mannam uocamus. Quibus omnibus satis manifestum est, mannam hanc Græcorum, prout Dioscorides in præsenti loco testatur, astringendi uires habere non uero laxandi: At quum in hac re perplexior est controuersia, quàm quæ paucis explicari queat, nõ absurdum mihi fore uidetur. Si Manardi Crinitiq; uerba de hac re hic subscripsero, ut studiosi iuuenes legendo ueritatem comprehendant. Hi uero, Manardus atq; Petrus Crinitus, quanta olim inter se necessitudine fuerint coniuncti ipsius Criniti uerba testantur. libro de Honesta disciplina. 18. capite. 4. Qui quũ Varronis locum fedissime deprauatum, ad uxorem Fundaniam scriptum, in pristinum nitorem reddidisset, nullum alium præter Manardum sibi iudicem requirit, tantum illius hominis eruditioni uidelicet tribuens. Antea tamen quàm ad ea subscribẽda deueniemus, paulisper, de Arabum Manna consonum erit disferere: est igitur manna, ros melleus, condensatus descendens in quibusdam locis, super arbores, unde colligitur, pro emolliendis diuitum uentribus accomodatus, ex præcipuis autem unde cadit locis, Calabria est, ubi præcipue singulis æstatibus descẽdit, & ab omnibus passim colligitur, trium uidelicet generum, unum supra folia, quod perfectissimum est, à uulgo dictum manna de folio; Alterum super ramos & caudices arborũ cadit, primo deterius, sed crassius & corpulentius; Tertium uero super terram, cæteris deterius. Quæ uero manna, super lapides cadit, mea sententia cæteris generibus nobilior censenda est, Dicitur uero Calabrensis manna hæc, mastichina, quæ tanquam præcipua celebratur, & in pretio hodie habetur. Est præterea, alia orientalis, quæ ex mõte Libano, & aliis locis Venetias portatur, aliquãdo granulosa, nõ nunquã uero liquida mel referens portatur; primã Arabes mannam absolute appellant. Secundã uero tereniabim. An uero manna hæc priscis nota fue-

Manardi et Criniti amicitia.

Manna Arabũ quid

Mãnæ tria genera.

Manna supra lapides cadens melior est.

rit, uel de ea sermonem aliquem fecerint, in dubium hodie multi uertūt; cui quæsito facile respondemus, quòd Galenus libro.3.de Facult. Alimentorum, capite de melle, huius mannæ mentionem fecit, in æstate dicens, super arborum herbarumq; folia, mellis quamplurimum repertum fuisse, ut gaudio exultantes rustici cantauerint, Iupiter mel plue, apud suos raro id accidere affirmans, secus autem in monte Libano, ubi singulis annis, expassis super terram uelleribus, mel à concussis arboribus decidens excipiētes, ollas, ac fictilia plena referant, uocantq; illud roscidum mel, uel mel aēriū. Sic enim Galenus, ut omnes noscant, loco citato, id est capite.39. inquit; Memini aliquando, quum æstate super arborum ac fruticū herbarumq; folia, mel quamplurimum fuisset repertum, agricolas uelut ludentes cecinisse, Iuppiter melle pluit, & subdit huius rationem reddens, præcesserat autem nox, ut per æstatem bene frigida, nam tum tempus anni æstiuum erat, pridieq; calida & sicca fuerat aeris temperies, peritis quidē naturæ interpretibus uidebatur halitus è terra & aquis, à Solis calore sublatos, ac inde exacte tenuatos ac coctos, à frigore secutæ noctis concretos coaluisse; apud nos uero raro id accidit; In monte autem Libano quotannis persæpe, itaq; coria super terram extendentes, & arbores excutientes, quod ab eis defluit excipiunt, & ollas ac fictilia melle implent, uocantq; id mel roscidum & aērium. Hæc Galenus, in quibus mannan descripsisse satis constat, quam quoq; Suidas uir Græcus & doctus syluestre mel è cœlo cadens appellitat. Plinius quoq; illius mentionem fecit libro undecimo, capite duodecimo, dicens: uenit hoc ex aēre, & maxime siderum ortu, præcipueq; in ipso Syrio splendente fit, nec omnino prius Vergiliarum exortu sublucanis tempotibus, itaq; cum prima aurora folia arborum melle roscida inueniuntur, at siqui matutino sub diuo fuere, unctas liquore uestes, capillumq; concretum sentiunt siue ille est cœli sudor, siue quædam syderū saliua, siue purgantis se aēris succus, & cætera. Non minus Pomponius Mela hanc mannam attigisse uidetur, in sua Cosmographia, præcipuè in Indiæ descriptione, quum dicat, India tam pinguis alicubi, & tam feracis soli, ut in ea mella frondibus defluant: Nec enim augurari est per hæc mella, aliud intellexisse Pomponium, quàm mannam, mel aērium dictam. Quæ quoque multis in locis hodie super arboribus cadit, ut apud Rhagusiū, unde quoq; colligitur, & Venetias & Anconam affertur. Manuel Cirnius uir nobilis & magnificus, qui apud Belgas Lusitanorum regi à negotiis erat, frequenter mihi dicere solebat, Portugallenses rusticos, erat enim ille ex Portu ciuitate oriundus, inuenire solitos super arborum foliis rorem melleum, qui mox in speciem saccari condensaretur; qui quidem ros, quoties (non enim quotannis defluebat) è cœlo descenderet, fertilitatem illius anni insignem prædicebat. Fuit igitur, ut receptui canamus, manna antiquis satis cognita,

Gal. mannam nouit.

Suidas.

Plinius mānæ mentionem fecit.

Pomponius Mela.

Manna apud Ragusium inuenitur.

quam in usum medicum non traxerunt, quũ illius facultates penitus ignoratas habebãt: quas Arabes dignoscendas in praxim aduocarunt; & ea de causa Auerrois Cordubensis, uidens post Galeni tempora, mannæ in re medica usum, dixit eam post Galenum inuentam esse. Cæterum manna, ut placet Auicennæ & Mesue, temperata existit, ad caliditatem aliquantulum uergens, Auerrois uero eam calidam & humidam cõstituit, quæ aluum cit, debiliter tamen per se sola; qua de causa syrupum rosaceum solutiuum, aut tamar Indorum decoctum, cassiamue fistularem, aut rhabarbarum illi adiungimus. De ea uero & cassia fistulari Actuarius, uir Græcus, inter recẽtiores connumerandus, ita loquitur. Hæc perquàm moderate purgant, nimirũ casia nigra & manna, casia quidem tribus aut quatuor drachmis sumpta, uix moueret aluum; Manna uero etiam maiore modo quàm casia sumenda est, & flauam bilem simplici ratione pellit: Casia uero ipsa flauam bilem, sed magis retorridam, & quæ iam in atram degenerauit, extrahit, quinetiam pituitam educit mediocrem; cæterum præbemus utranq;, quibus potentius medicamen aliud dari non potest, nimirum pueris & fœminis utero gerentibus, commoditate quadam, & necessitate urgente repræsentamus, ex iis quibus exuperans febris reliquorum medicaminum usus respuit. Manardi autem ac Petri Criniti uerba consultò prætermittimus, quum ea suis locis lector percurrere poterit; est enim locus apud Petrum Crinitum, lib. 25. de Honesta desciplina capite. 7. apud Manardum uero, epistola quarta sui uoluminis, eidem Crinito dicata.

Græci mãnæ uires ignoratas habebant.

Arabes mãnã inusum traxerunt.

Mannæ tẽperatura.

Actuarius.

Petri Criniti locus.

De Thuris fuligine.

Enarratio. 77.

Αἰθάλη λιβάνου, Thuris fuligo est, quæ thure cremato fit, & in officinis non præparatur.

De Picea arbore.

Græce, πίτυς: Latine, picea arbor: Hispanice, pino negro arbor: Italice, pezo.

Pinus.

Græce, πεύκη: Latine, pinus, pinus hortensis, pinus urbana, pinus domestica: Hispanice, pino aluar arbor: Italice pino.

Pinaster.

Pinaster, pinus syluestris: Hispanice pino, pinheiro brauo: Italice, pino siluestre.

Enarratio. 78.

LONGVM profecto nec minus difficile esset, omnes pini species percurrere; illius tamen (Theophrasto authore libro. 3. de Historia plantarum, capite. 10.) duæ sunt species, altera urbana, altera uero syluestris. Syluestris uero in Idæam & maritimam partitur, nam Idæa id est montana, rectior, celsior, materieq; crassior est; Sed maritima folio ornatur tenuiori, imbecilliori, & cortice leuiori, ad coriaq; utili, in qua nux conspicitur, rotunda breuiq; dehiscens, in Idæa uero, tanquam nux syluestrior, oblongior est, uiridis, minusque hiscens. Hæc ad Theophrasti mentem, quæ uera esse, nullus hucusq; in dubium traxit, præter unum Mathiolum Senensem, qui omnino hæc suo iudicio tantum fultus euertere conatur, dicens se in syluestri maritima pinu obseruasse, nuces non quidem rotundas, sed oblongas potius, solidas difficulter dehiscentes: in montana uero nō oblongas, sed breues & ad aperiendū faciles. At nos re uera Theophrastum uerum uniuersaliter dixisse hucusque obseruauimus, ac Mathiolum aut non recte apprehendisse, aut potius ut noui aliquid aliis dixisse uideretur, in medium hæc adferre uoluisse. Verum ultra syluestris pini iam enumeratas species, aliæ plures reperiuntur, quæ quum ad rem medicam parum faciant, eas nunc curiosius non consectabimur: ex quibus uelut cæteris, resina alba usui medico colligitur, non minus quàm operi fabrili deseruientes tabulæ, quæ proculdubio non meliores sunt, (ut autumat Plinius) quàm cæteræ quæ ex aliis arboribus resinam stillantibus, parantur, quum quæ ex larice fiunt scandulæ, primatum obtineant, cum firmitate tum temporum diuturnitate. Sic enim Plinius libro decimosexto, capite decimo de scandulis, id est ligneis tegulis, prodit: Scandulæ è robore aptissimæ, mox è glandiferis aliis, fagoque, facillimæ ex omnibus quæ resinam ferunt sed minime durant, præterquam è pino. Iis enim uidetis Plinium pini tabellas magis laudare, quàm quæ ex cæteris arboribus resinam ferentibus, fiunt, quum tamen hoc falsum sit; Scimus enim nos ex omnibus pini generibus, laricis materiam, duriorem, firmiorem, & temporis iniuriis magis resistentem esse; proinde in isto Pliniano loco, mendam subesse, non tamen Plinium errasse omnino dicendum est. Theophrastus autem loco citato, morbum pinis euenientem describit, dicens, quum pinus in tedam uertitur, strangulatur ac emoritur: quæ uerba Plinius libro allegato omnino corrumpit, quum quæ de pino Theophra-

Mathiolus inepte Theophrastũ reprehendit.

Laricis materia cæteris pini speciebus firmiori est.

ſtus inquit, Plinius larici tribuat, inquiens: laricis morbus eſt, ut teda fiat. Ruellius uero hæc animaduertens, Plinium defendere, ac eum ab errore uindicare conatur; proponens, non mirum eſſe, multa quæ Theophraſtus pino tribuit, Plinius larici adſcribat, quum larix pino facie, ſitu, & perpetua fronde ſimilis ſit: in quibus ſatis conſtat Ruellium nunquam laricem uidiſſe, quum laricem perpetua coma deſcribat: quod falſum eſſe, certius eſt, quàm ut à nobis probari oporteat, quũ larici folia hyemis tempore decidunt, nec cum pino ſimilitudinem aliquam dictu dignam contrahat, quum larix arbor ſit ingentis proceritatis, cortice craſſiſſimo, & illo quidem crebris rimis interciſo, in quibus ruffus color quidam apparet: nam rami in hac arbore gradatim circumdantes truncum incedunt, qui in ſummo arboris, inter ſe multi nectuntur complicanturque, ad luteum uergentes colorem, & optimum ex ſe ſpirantes odorem, folia porro denſiſſima ſunt, oblonga, tenella, & ſtrictiora quàm quæ pini, non tamen cuſpide acuminata, quæ autumni tempore ex uiridibus pallida facta, facile decidunt, adeo ut per totam hyemem hæc arbos ex omnibus reſinam ferentibus, ſola frondibus denudata maneat, interdum enim larix iuueneſcit: cupreſſo in totum perſimilis eſt, minime uero pino, ut Ruellius credidit. Producit præterea arbor hæc flores ineunte uere purpureos, grati odoris uſui admodum gratos, deinde uero fructum nuci cupreſſi perſimilem iucundi quoque odoris: In quo Plinius taxandus quoque à nobis uenit, quum crediderit ipſe laricem ſterilem eſſe. Cæterum laricis lignum, ut diximus duriſſimum eſt, ac firmiſſimum, qua de cauſa fabricæ maxime expetitur, igni quoque aptiſſimum eſt, ut experientia comprobatum habet Mathiolus Senenſis, qui apud Tridentum, igne non niſi ex ligno laricis conſtructo, ferri uenam percolari tradit, ut hinc facile eſt iudicare, quanto errore deprehenſi ſint, Plinius, Vitruuius, & alii plures, qui contendebant laricis lignum in igne non uri; quum re uera apud Brixienſes laricis carbones in maximo ſint uſu, & ut experientia nos quoque compertum habemus, ligna ſicca laricis, maximo impetu ob nimiam unctuoſitatem uruntur, ex quibus carbones optimi quoq; parantur. In larice agaricus non niſi generoſus & optimus naſcitur, ut ſuo dicemus loco. Ex larice quoque in officinis præclaram & multis encomiis dignam illam reſinam liquidam habemus, quam loco terebinthinæ ueræ arboris terebinthi, terebenthinam uocamus, & eam in actum practicum trahimus, quæ non niſi caudice arboris perforato ab artifice in æſtate deſtillat, & eam uaſculis ex cortice piceæ colligunt, candidior autem terebinthina ea eſt, quæ ex iunioribus arboribus exit, turbulentior uero, quæ ex uetuſtioribus, Reperitur quoque in caudice laricis, non niſi uetuſtiſſimi, medullæ uice, album quoddam corio perſimile, quod pro conſtringendis, & agglutinandis

Plinius errat.

Ruellius errat.

Larix arbor qualis.

Plinius taxatur.

Terebinthina uulgaris, laricis eſt.

uulneribus, ac compescendo sanguine undecunque fluxerit, multi usurpant. Sunt præterea arbores quoque ex quibus resina destillat, multum inter se similes, adeo ut nisi quis multum in eis exercitus fuerit, discrimen ponere nesciat, ex quibus picea & abies præcipuè sunt, utraque enim in longitudine, crassitie figura & frondibus, idem habet, nam rami tãquam brachia, â duobus lateribus, in trunco oriuntur, ut in crucem nasci merito quis dixerit, ita quoq; & folia in ramusculis ad illum modum enascuntur, oblonga, & dura, sed in hoc inter se differunt, quòd folia piceæ obscuriora multo sunt quàm quæ abietis, item cortex piceæ ad nigredinem quoque uergit, qui tanquam corrigia facile complicatur: Abietis uero cortex potius albicat, & quum complicatur, illico disrumpitur: iis addamus, quòd rami piceæ terram uersus curuantur, id quod abietis ramis non accidit, immo & lignũ piceæ pulchrius est, & utilius, uenas directiores habens, & nodos pauciores, sola fœmina picea fructum parit: & quanquàm Plinius tradat abietem masculum & fœminam quoque fructum producere, in multis tamen regionibus, sterilem utranq; conspicimus, uelut apud Tridentinos, & nemora Rauennæ. Verum, gignit picea plerũque resinam suam obduram, densam, inter corticem & truncum concretam, quanquàm aliquando, sed raro liquidam quoque emittat, & illam quidem lariceæ similem. Ex abiete quoque oleum abietis siue abiegnum dictum extrahitur, quod non solum ex caudice, sed ramis, uesicis affectis, intra quas resina ipsa siue oleum abiegnum contentum est, diuellitur, de quo plura legito capite 82. huius præsentis libri.

Abies & picea arbor similis.

Picea arbor.

Oleum abietis.

De strobilis.

Græce, στρόβιλοι, πιτυίδες: Latine, strobili, pityides, nuclei pinei: Hispanice, pinbones mundados.

Enarratio. 79.

PITYIDES, nuclei sunt pinei, in conis id est nucibus pineis arboris inclusi, quibus hodie in officinis ad Hippocratis uestigia, eclegma, id est loch, siue lambetiuum dictum, â pino nominatum præparatur, pectoris nõ nisi, & pulmonis uitiis accommodatum, is enim fructus uires reficit, & ut de eo refert Galenus libro secundo de Facult. simpl. medic. boni ac crassi est succi, multumque nutrit, non tamen facile coquitur; Appellant autem nũc Græci ipsum non conon, sed στρόβιλον.

Loch de pino.

Pinei nuclei

De Lentisco.

Græce, σχῖνος: Latine, lentiscus: Hispanice, lentisco arbor,

mata, arueira: Italice lentisco.

Enarratio 80.

NASCITVR Lentiscus in uniuersa fere Hispania, & Italia, aliquando arborescens, quandoque uero ex trunco, multos & subtiles emittens ramulos, quibus folia perpetuo uiridantia qualia in arboribus pistatiorum uidemus, insunt, sunt enim illa ut noscas, oliuæ foliorum figuram imitantia, nunquam ut diximus, ab arbore decidentia, ob quæ Cicero de lentisco ita cecinit, libro de diuinatione, ut postea Plinius libro 18. capite 25. subscripsit: ad hunc modum.

Lentiscus.

Cicero de lentisco.

Iam uero semper uiridis semperque grauata
Lentiscus, triplici solita est grandescere fœtu,
Ter fruges fundens, tria tempora monstrat arandi.

Est uero fructus, quo arbor ista ornatur, figura, magnitudine, & colore baccarũ sambuci, ex quo oleum confici diximus, ab Hispanis in maximo usu habitum, præsertim pro inficiendis chirothecis, quòd sua uoce à mata appellitant, desudat enim arbor hæc resinam, quam mastichem uocant, nõ solum in Chio insula, sed etiam ut Auicenna recte dixit, & nos ipsi experientia compertum habemus, in Hispania & Italia. Theophrastus uero mastichem ex India aduehi, & ex frutice quodam spinoso colligi, ac ixine appellari tradit. Verum Galenus de lentisco libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita inquit. Ex aquea essentia leuiter calida, & terrena frigida non pauca, lentiscus constat, desiccat itaq; secundo ordine completo, aut tertio incipiente, in caloris frigorisq; medio consistens quodammodo, astringit autem ex æquo moderateque omnibus partibus suis, succus bibitur & per se, & cum aliis medicamentis, quæ dysenterias & alui affectus sanant: Quin & ad sanguinis expuitiones, fluores muliebres, necnon sedis uuluæque procidentias idoneus est, utpote ad hypocistida nonnihil accedens propè. Non præteribo in præsentia quin reuocem in memoriam, quod hodie uelut Dioscoridis tẽpore, ex lentisco dentifricia pro purgandis dentibus apud Hispanos parantur, ita enim Dioscorides in præsentia (inquit) uiridibus ex lentisco dentifriciis, pro arundinacea acie frictione dentes utilius exteruntur.

Mastix.

Lentisci temperatura.

De Mastiche.

Græce, μαστίχη: Latine, mastix, resina lenticina: Hispane, almaciga: Italice mastice.

Enarratio 81.

MASTIX, lentisci resina est, quæ etsi in Hispania & Italia prouenniat, a deo tamen in parua quantitate reperitur, ut de ea colligenda homines

Mastix.

nullam habeant curam: in Chio uero insula ita feliciter nascitur, ut non mediocre uestigal quotannis ex ea ciues habeant, ex qua mastichinum oleum in officinis paratum reperies, ut suo diximus loco, quo frequentissime utimur, præcipuè pro roborando uentriculo, & ut tradit Galenus de mastiche libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum candida quidem & Chia, astringit simul emollitque: proinde stomachi, uentris, intestinorum iecorisque inflammationibus competit, utputa secundo ordine excalfaciens & siccans: nigra uero quæ Aegyptia dicitur, magis desiccat, minusque astringit, quamobrem aptior est ad ea quę ualidiorem digestionem per halitum postulant; porro oleum quod præcipuè ex Chia conficitur, similis est cum mastiche facultatis. Cæterum, quum camphora siue caphura, mastiche alba adulteratur, non alienum erit si in præsenti de ea uerba fecerimus. Est igitur camphora arboris gummi, quòd præcipuè Lusitani nostri ex insula Burneo apud Indos adferunt, quanquam tamen è regno Fansur aduehatur, quod regnum Serapio ex sententia Isaac Fafellum nuncupat: Hæc enim & præparata, hoc est alba, & non præparata, id est cruda, ad nigredinem tendens, ad nos portatur, quam non minus ac infimum zuccarum, ad suppremam albedinem redactum, in quasdam formulas redigunt, quæ Arabum consensu, frigiditatis & siccitatis tertium occupat gradum: quamobrem & capitis dolores, qui à caliditate eueniunt, mulcet; inflammationes restinguit, renes refrigerat, & semen genitale absumit, non minus sanguinis fluxum cohibet, præsertim narium, modò cum succo uuæ acerbæ imponatur, crebro usu assumpta canitiem accelerat, & stomachum debilitat: hæc somnum conciliat, modo eius nimius usus non sit: qui si fuerit, procul dubio insomnium adfert, huius enim granum unum aut alterum in aqua nympheæ, aut portulacæ lactucæue, ardentissimis febribus laborantibus bibendum non sine magno iuuamento propinamus, somnum enim conciliat, & capitis dolorem summouet, & febrilem æstum ardoremue remittit. Qui uero hanc calidam esse opinantur, penitus non sunt audiendi: quũ non omne odoratum calidum esse naturalis philosophiæ dogmata doceant, & Galenus libris de Facultatibus simplicium medicamentorum non siluit, quin potius monitos nos reddit, dicendo: quod nec à calore nec ab odore, de facultatibus simplicium medicamentorum iudicare debeamus. Deprehenditur autem sincera & uera camphora à falsa, si pani calido è furno extracto inclusa humescat: si uero sicca maneat, falsa & adultera iudicatur. Cæterum operæpretium est audire qua innocentia Burnei homines, camphoram Lusitanicis mercibus permutent: ut enim Lusitanica nauis in ea litora applicuit, mercatores non procul à littore, nec enim longius procedere audent, humi merces reponunt, quas quidem camphora permutatas uolunt, quo facto è uestigio se ad naues recipiunt. Accedit Burneus & merci-

Olei lentiscini facultas.

Camphora quid.

Camphora frigida & sicca est in tertio ordine.

Camphora non est calida.

Camphora quo modo emitur.

bus inspe-

bus inspectis,nec inique æstimatis,parem pretio cāphoram iuxta apponit, quo denuo recedente,adest rursus Lusitanus, & si par permutatio uidetur, propriis relictis mercibus,camphorā secū aufert,fiuntq; plerunq; frequentes accessus illi recessusq; disceptantibus de permutatione, donec tandem cōueniant,quod potissimū in causa esse arbitror,ut camphoram ferentis arboris species,nostris hominibus minus sit cognita: Alteram uero camphoram albissimam,è cœlo cadentem nonnulli qui ex India redeunt, se uidisse contendunt: uocant enim Hispani camphoram adiecto articulo Arabico, ut plerunq; faciunt al, alcamphor. nā alcohol,longe apud illos alia res est, utpote Dioscoridis stibiū,antimoniū dictū,ut suo uberius dicemus loco.

Ascohol stibium est.

De Terebintho.

Græce, τέρμινθος; Latine, terebinthus; uulgo terebintho.

Enarratio. 82.

TER Ebinthus arbor, nostro orbi ignota est,ex qua uera terebinthina desudat,cuius Theophrastus meminit lib.3.de Plantarū historia, capite.15. & illius uerba Plinius ita ad uerbum ut plerunq; solet, reddit, lib.13.capite 6.dicens: Syria & terebinthū habet,ex iis mascula est sine fructu, fœminarum duo genera,alteri fructus rubet lentis magnitudine: alteri,pallidus,cū uua maturescit,non grandior faba, odore iucundior, tactu resinosus circa Idam Troadis: Sed in Macedonia breuis arbor hæc atq; fruticosa, in Damasco Syriæ magna,materies ei admodum lenta, ac fidelis ad uetustatem, eximii ac nigri splēdoris, flos racemosus oliuæ modo,sed ruber, folia densa, fert & folliculos emittentes quædam animalia,ceu culices, lentoremq; resinosum,qui ex cortice erumpit.Hæc ille ex Theophrasto. Hodie uero in Italia nasci terebinthum nō procul ab Vrbe audio,cui folia lentisci paulo maiora insunt. Venetiis quoq; arborem istam in hortis excultam,nonnulli contendebant:mea tamen sententia falluntur,quum folium à uero terebintho multum distet,illius præcipue arboris,quam terebinthū esse credebant.Cæterum,ex terebintho ut diximus, resina desudat, quam terebinthinam ueram appellamus, ut capite sequenti uidere est, porro terebinthi facultates uiresue, Galenus lib.8.de Facult.sim.med.ita attingit dicens;cortex,folia,& fructus eius astringūt, & secūdo ordine excalfaciunt, ualde etiā quod siccet, liquet, porrò fructus aridus propinquus est tertio ordini desiccantiū: calfacitq; ualēter,quare & urinā prouocat,& lienibus auxiliatur.

Terebinthus.

Terebinth. natura.

De alijs resinæ generibus.

Enarratio. 83. Nascitur & liquida,&c.

NASC Itur uera terebinthina,ut diximus ex terebintho arbore dicta, cuius penuria,quū raro in Italiam,& Hispaniam adferatur,resina ex larice

Resina laricea, uulgaris terebinthina est.

illius loco utimur, quam falso terebinthinam officinæ uocant, quanquã in hoc magnus nõ cõmittatur error, quũ utraq; easdem fere uires ac facultates obtineat, ut testatur Galenus, cui postea subscripserunt Paulus Aegineta, & Aetius; Satius tamẽ esset uera uti terebinthina. At dum ea caremus, laricea uti recte mea sententia possumus. Cæterum antiqui medici, terebinthina pro subducenda aluo olim utebantur, ut apud Aeginetam legere quiuis poterit, libro primo suæ medicinæ, capite. 23. in quo senibus uictus rationem debitam describit, ita enim eo loco Paulus Aegineta inquit: Quòd si uenter magis astrictus nihil deiecerit, & Mercurialis herba, & cnicum abunde sunt, benefacit etiam resina terebinthina, interim unius auellanæ, interim duarum triumue magnitudine sumpta; capite uero. 43. in quo quæ sanis aluum subducant, & quæ urinam moueant, recitat, tradit: Aluum iuuabant terebinthina, ex qua oliuæ magnitudinem dormituris offerebant, at quum acrius subducere eam cogitamus rheu momentum admiscebimus: nos uero hodie non tantum uentris soluendi gratia, quantum renum expurgandi causa, ieiuno stomacho pondere unius unciæ cũ zuccaro, propinamus, cuius accipientis lotiũ, moschi odorem refert. Habetur quoq; liquida resina ut Dioscoridi placet, ex piceis, pineis siue tedis arboribus, quod ita esse scimus, quanquã ab istis arboribus resina absolute dicta sicca, cõcreta siue dura colligatur, potissimũ tamen à pinastro, tametsi si nõnulli hanc strobilinã appellent: qua de causa Plinius lib. 14. capite. 20. resinam siccam colligi a piceis & pineis arboribus tradit, non negat tamen Plinius, & liquidam arbores istas destillare resinam, quia tamen paucam; siccam uero siue concretam copiosam, ea de causa liquidã subticuit. Hæc uero resina sicca coquitur, & hodie pix Græca, siue Hispana pix dicitur, quam officinæ Colophoniam quoque appellant, quia in Colophone urbe Ioniæ regionis clarissima paratur: Secundum enim resinæ colorem, & ipsius maiorem minoremue cocturam, alius & alius ei inest color; Semper tamen translucida manet, quam coctam quoq; in præsenti loco Dioscorides nominat. Verũ, ab abiete liquida resina, quam seplasiarii oleũ abietis, siue oleum abiegnum appellant, emanat; quam Dioscorides cæteriq; post eum authores cognouerunt, quum in abiete sicca resina raro reperiatur, imò abietes siccam resinam ex se emittẽtes, ut refert Plinius, morbidæ sunt, & sicca resina in eis, pro morbo habetur. Proinde credere fas est, Dioscoridem lachrymam istam abiegnam nouisse, quanquam de huius arboris sicca resina tantum mentionem fecerit. Afferũtur autem, ut testatur Dioscorides, optimæ resinæ, ex Pity usa insula, quę ad Hispaniam est, & ut hodie nouimus, non procul à Balearibus insulis. Sunt igitur, ut breuibus absoluam, resinæ liquidæ, terebinthina, laricea, & abiegna, quãquam & hæc sicca quoq; reperiatur: Siccæ uero sunt, absolute resina dicta, ex piceis &

Terebinthina aluum subducit.

Rheu pro subducẽda aluo utebatur Paulus.

Pix Græca.

Oleũ abietis.

Resinæ liquidæ.

Resinæ siccæ.

pineis arboribus collecta, tametsi liquida quoq; ut Dioscoridi placet reperiatur. Lentiscina, quæ cæteris siccior & durior est, prætereunda non est, quam Plinius inaduertenter inter liquidas computat, cæteras uero resinas suis locis enucleabimus, nūc uero Galenū audiamus lib. 2. de Cōpositione medicamentorū per genera, in emplastri uiridis Andromachi confectura, qui dilucide admodū de resinis ibidē sermonē fecit, dicens: primū resinæ strobilinæ in eo meminit, quæ ut in Cōmentariis de Simpliciū medicamētorum facultatibus asserui: resinarum longe calidissima est, sicut terebinthina ambabus qualitatibus omnium moderatissima, omnes siquidem calefaciunt & exiccant, sed hæ magis, illæ minus. Validissima igitur est strobilina, moderatissima ut dixi terebinthina, quinetiam siccat cellerrimè strobilina, & quæ priuatim pityinon physema dicitur resina quidem & genere ipsa siccans, & calfaciens, siccando autem à strobilina non superatur, calfaciendo plurimum. Hæ ergo exiccatæ pinguis expertes sunt, ideoq; emplastra bene adhærentia conficere non debent, ut uiscosæ & liquidæ, inter pityinon physema, id est piceam & strobilinam, media calore abietina est, liquida tamen diutius perdurat, sicut etiam Colophonia thus redolēs, quæ nōnullis sola uocatur Colophonia, odoratu suauitatem quādam referens, ut abietina, & calore sicut illa mediocri prædita, na scitur admodum modica, atque ob id pretiosa est; Humidissima tamen omnium altera laricis appellatæ differentia, nam hæc quoq; duplex est, una quidem omnino similis terebinthinę, altera hac acrior, calidior, magis liquida & odoratu grauior tum gustu amarior, sed & uasis fictilibus piceam resinam cōtinentibus quæ subsidet liquida resina, cōsistentia & colore terebinthinæ adamussim similis est, odore & gustu diuersa, ingratior quidem olfactu, sicut & acrior & gustu mordacior. Quare satius est terebinthinā omnibus medicamentis quæ ulcera recte curabunt, admiscere. Quoniam primus præcipuusq; in eis scopus est, ut id quod offertur non mordeat. Hactenus Galeni uerba: quibus suffragantur ea quoq; quæ libro. 3. eiusdem uoluminis, ad istum modum scripta sunt: Omnium uero resinarum siccissima est, quam nonnulli frictam, alii Colophoniam appellant: huic succedit, quæ ex figulinis impura, nec frixa sumitur, quam si purges in frictam mutabitur; His ambabus siccior est quæ dicitur pityinon physema, ac si dicas picea germinatio, hanc sane ceu squalidam, in præsentis emplastri compositionem non esse idoneā ratus, abieci: usus autem sum fricta & liquidis. Iam uero ex iis nonnullæ diutius liquidæ permanent, quemadmodum terebinthina; aliæ cito inarescunt, sicut strobilina, media utriusq; est abietina, quinetiam facultate calidior est quidem strobilina, mox uero abietina, deinde terebinthina, cupressi resinam miscere non ausus sum, ut quæ non nihil astringeret, putabit forsan aliquis nobiscū dissentire Dioscoridem Anazarbeum in ser-

Strobilina resina.

Dioscorides a Galeno non dissentit.

mone de resinis, hunc in modum scribentem, primo de medica materia cōmentario, ex omnibus resinis principatus terebinthinæ datur, post eam lentiscinæ, tum ei quæ de picea raditur, & abiete: ultimum locum pinea strobilinaq; obtinet. in his enim Dioscorides tanquam de infima strobilina, optima uero terebinthina sentire uidetur: Verum ego ex iis tribus resinis, strobilina, abietina, terebinthina, principem certe strobilinam calore, secundam abietinam, postremam terebinthinam esse dixerim. Quemadmodum igitur, qui inter Italiæ uina austera optimum ponit uinum Italicum, alius ad qualitatem unam sermonem referens, alius absolute de tota ipsius substantia, pronuncians, uerus deprehenditur: eadem ratione etiam inter resinas optimam, tanquam medicamentum in multiplices usus accōmodatum, merito terebinthinam affirmaueris, non tamen caliditate primas obtinere. His addenda sunt, quæ libro octauo de Facult. simpl. medic. ipse tradit, quæ quisq; per otium uidere illic poterit. Porro ad memoriam hic reuocandum est, quod ex fuligine resinarum, hodie atramentum componitur, quo typographi sæpe utuntur, adiecto aceto, & gummi Arabico, quo tenacius crassiusq; fiat, uelut quoq; Dioscoridis tempore, pro pingendis characteribus parabatur.

Atramentum scripterium.

De Pice liquida.

Græce, πίσσα ὑγρά: Latine pix liquida: Hispanice, alquitran.

Enarratio. 84.

HAEC hodie ex Dania affertur, qua nauium ornamenta illinuntur, & eam omnes Hispani alkitran appellitant.

Alkitran.

De Oleo picino.

Græce, πισσέλαιον: Latine, oleum picinū: Hispanice, azeite depez: Italice oglio di pegola.

Enarratio. 85.

HOC non præparatur, nec à recentioribus commendatur.

De Picis fuligine.

Græce, λιγνὺς ὑγρᾶς πίσσης: Latine, picis fuligo: Hispanice, fulugen de pez: Italice, fuligine di pegola.

Enarratio. 86.

CREMATA pice, ipsius fuligo fit, quæ non minus ac resinarum fuligines, pro conficiendo atramento typographico præstat, prostant autem uenales fuligines istæ resinarum, ubi libri excuduntur, uelut quoq; apud pictorum officinas.

Picis fuligo

De ficca pice.

Græce, πίσσα ξηρά: Latine ficca pix, fpiffa pix, pix naualis, pix nigra: Hifpanice, pex negra, Italice, pece, pegola.

Enarratio 87.

Plinius post Dioscoridē 125 annos uixit. *Cedrium.* *Pix quomodo paratur.* *Picis facultas.*

PLINIVS qui centefimo uigefimo quinto anno poft Diofcoridem uixit, quandoque Diofcoridem ipfum imitatur, quandoque uero ut breuiloquum dilatat, ut in hoc factum uidemus capite: qui libro fextodecimo capite undecimo ita inquit: Pix liquida in Europa è teda coquitur, naualibus muniendis, multofque ad alios ufus, lignum eius concifum, furnis undique igni extra circundato, feruet, primus fudor aquæ modo fluit canali, hoc in Syria cedrium uocatur, cui tanta uis eft, ut in Aegypto corpora hominum defunctorum, eo perfufa feruentur, fequens liquor, craffior iam picem fundit: hæc rurfus in cortinas æreas conieєta, aceto fpiffatur, & coagulata brutiæ cognomen accepit, doliis duntaxat uafifque cæteris utilis, lentore ab alia pice differens, item colore rutilante, & quòd pinguior eft. Hæc ille. Cæterum pix ad eum hodie modum paratur, quo item carbones conficiuntur: concifis enim uetuftiffimis pineis tabellis, & quadrato ordine in area difpofitis, poftea quàm & arena, & earundem arborum ramis probe obturatæ funt, ignis fupponitur, quo defudantes tedæ picem emittunt, quam per canales fluentem, æreæ excipiunt cortinæ: Huius enim in re medica uarius ufus eft, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus fimpliciorum medicamentorum ita differit: Pix ficca quidem deficcat, & calfacit fecundo ordine, at plus ficcare ualet quàm calfacere, humida uero contrà plus calfacit quàm ficcat, habetque partium tenuitatem nonnullam, qua afthmaticos & purulentos adiuuat, fatis eft autem cyathi linxiffe menfuram melli miftæ: abftergendi etiam, concoquendi, digerendique quandam uim habet, ueluti in guftu leuem amarorem & acrimoniam, fic leprofos ungues eximunt miftæ cum cera, lichenafque detergunt: coquunt item duros & crudos tumores; Cataplafmatis inditæ, atque ad ea omnia, humida ualentior eft: arida uero glutinandis uulneribus aptior.

De zopiffa.

Græce, ζώπισσα, ἀπόχυμα & ὑπόχυμα: Latine zopiffa, nauium pix: Hifpanice, breu: Italice, pegola de le nauiri.

Enarratio 88.

OLIM naues picabantur pice,cera adiecta,quam compositionem,zopissam aut hypochyma Græci appellant, & eam à nauibus derasam, uariis medicis accommodabant remediis:Hodie uero ex pice cum oleo liquida naues picatæ uidentur:cæterum,ex pice,& cera pauco adiecto oleo,massa quædam componitur,qua mercatores suos sigillant pannos,non minus quoque ex resina & cera alia paratur compositio, cancellariis pro obsignandis literis frequens, nam ea massa qua cerdones pro illinendis filis utuntur, ex pice cera & sepo concinnatur,reduuiis admodum utilis.

Massa pro sigillis.

De bitumine.

Græce,ἄσφαλτος: Latine,asphaltus,bitumen,bitumen Iudaicum: uulgo bitume de Iudea.

Enarratio.89.

BITVMEN, nomen equiuocum est, omnem massam è terra, uel mari, aut fluuio scaturientẽ cõprehendens, siue illa dura, aut mollis, solida uel liquida sit: propie tamen & absoluta uoce, de Iudaico intelligitur bitumine,cuius loco, hucusque, artificiali seplasiarii usi sunt,composito ex pice & uariis, quæ subticere satius est. Nunc uero ex Iudæa uerum & sincerum asportari cœptũ est:nascitur autẽ,ut à Iudæis accepimus,qui è Iudæa frequẽter Venetias ueniunt,& Broccardus in Terræ Sanctæ accuratissima descriptione confirmat, in lacu quodam mare Mortuo siue mare Salis dicto, in quod Iordanis fluuius euoluitur, quinque millib. passuum à Iericho urbe. Cæterum est bitumen hoc, massa quædam pinguis in lacu illo fluitans, quæ ab undis & uento agitata,ad litus emittitur ubi densa & tenax fit, nõ adeo tamen tantæ duriciei ut pro sui eliquatione sanguine menstruo opus habeat, ut multi inepte admodum putarunt. Est uero bituminosum hoc stagnum,ut refert Galenus lib.4.de Facult.simp.med.cap.19.cui nullum nec animal nec planta inesse conspicitur,imo quum duo in eum confluant fluuii,piscium copia scatentes,quorum unus Iordanis est,nullus tamen pisciũ, fluuiorum ostia excedit,quod si stagnum aliquem aggredi contingat, illico emoritur, adeo est omnibus animantibus, & plantis inimicum & infestum stagnum hoc,de quo quoque fertur,quòd corpora quantumcunque grauia si in eum iniiciantur, non subsidunt,aut fundum petunt,sed potius enatant, quia ut Aristoteli placet, aqua illa crassa & grauis est, unde factum est,quod naues onera in mari plura,quàm in fluuiis citra submersionem portare ualent:quia marina aqua fluuiatili crassior est, & melius attollit eleuatq; pondera. Hoc enim stagnum est,quod Sodomeum,siue Sodomenum appellatur,ubi olim Sodoma & Gomorra, cum suis circũuicinis ciuitatibus à Deo,

Bitumen Iudaicum. *Broccardus* *Bituminosum stagnũ.* *Sodoma et Gomorra.*

ob peccatum nefandissimum submersæ sunt, ut Sacræ testantur literæ; ita uero appellari stagnum istud, confirmat Galenus, loco citato, quum inquit Vocant autem eum Sodomenum à circum iacentibus stagnum montibus, quos Sodoma appellitant. Habet enim stagnum hoc, siue mare Mortuum, ut refert Broccardus monachus latitudinem quinque leucorum, longitudinem uero, quinquaginta, & ut idem eodem loco tradit, Patriarcha Hierosolymitanus, qui sæpe locum istum inuisit, scribit, mare illud semper fumum reddere & nebulam, in modum camini infernalis, unde tota illa uallis quæ aliquando ob sui fœcunditatem & amœnitatem Illustris dicta fuit, ad spacium itineris dimidiæ diei sterilis & inutilis reddita est, ita ut nec ullum germen proferat, fere per spatium quinque leucarum, nisi iuxta ciuitatem Iericho, ubi horti irrigantur à fonte Elisæi, Hæc uerba patriarchæ Hierosolymitani faciunt, ut multi hodie cum philosophis credant ciuitates illas, ob terræmotum, ab accenso in bitumine igne ortum, subuersas fuisse, sed de iis satis. Olim igitur Syriaci homines, uelut Aegyptii, & infimæ plebis Iudæi, bitumine isto, pro seruandis cadaueribus loco pretiosorum medicamentorum uidelicet, balsamo, myrrha, aloe, & croco, quibus carebant, utebantur: ut ex Strabone libro 16. facile percipitur. Qua etiam de causa recentiorum nonnulli, bitumen hoc Arabum mumiam esse autumarunt: mea tamen sententia Mauritanorum mumia Dioscoridis nõ est asphaltos, sed potius pissasphaltos, ut capite sequenti monstramus, habet enim bitumen hoc Iudaicum picis odorem, ut Auicenna scriptum reliquit, & experientia ipsa attestatur: de quo Galenus libro 11. de Facult. simplic. medic. ita dixit: Optimum uero bitumen in mari, quod Mortuum uocant, prouenit: cuius medicaminis uis est tum resiccatoria tum excalfactoria in secundo excessu, merito itaque utuntur eo ad cruentorum uulnerum glutinationem, & ad alia omnia quæ exiccari debent, ceu modica excalfactione.

Vallis Illustris.

Mumia Arabũ apud Diosc. pissasphaltos est.

De Pissasphalto.

Græce, πισσάσφαλτος: Latine pissasphaltus, bitumen Apolloniæ, pici bitumen, Arabum mumia: Hispanice pex bitume mineral, cera da minera: Italice, pece bitumine da minera.

Enarratio. 90.

QVOD uero Arabum mumia Dioscoridis sit pissasphaltos, Serapio Dioscoridis fidelis sectator indicat, quanquam interpres ineptè admodum uertat, quum dicit capite de mumia, ex Dioscoridis mente, est in terris quæ dicuntur acoloniæ, descendit namque ex montibus qui dicuntur fulmina, cum aqua, & eiecit eam aqua fluminis in ripis, & est coagulata, & fit sicut cera, & habet odorem picis mixtæ cum asphalto, eum alico fetore, & uirtus

Pissasphaltos mumia est.

cius est, sicut uirtus picis & asphalti mixtorum. Hactenus Serapio. Cuius uerba licet mutila & mendosa legantur, id uitio interpretis ut diximus tribuendum est, non uero Serapionis errori, qui ut nostis, per mumiam pissasphaltum intelligit, tam naturalem quàm artificialem: nouerat enim Serapio, non ut Strabo dixit, & nonnulli crediderunt Mauritanos, mortuos condire asphalto, id est bitumine Iudaico tantum, sed potius, asphalto adiecta pice, potissimum quando naturali pissasphalto id est mumia eorum carebant, uelut nobilior mumia illa mortuorum conditura, quæ ex pretiosissimis medicamentis apparabatur, ut balsamo, aloe, myrrha, & croco. At quum hanc difficulter habere poterant, quum ea balsamati siue conditi diuites & nobiles erant, & clausis locis repositi, ceperunt Mauritanorum familiæ medici eius loco in usum medicum trahere mumiam hanc, pissasphaltum dictam, quia facillime eam ex cadaueribus infimæ plebis hominum habebant, At postea officinarum mangones auarissimi, & lucri cupidi, non mortuorum conditura tantum contenti, ipsorum pulpamenta, pernas, brachia, capita, imo integra corpora, in officinas absque ullo pudore traxerũt. Plectendi igitur sunt, & dira pœna condemnandi, tanquam malefactores & ueri dei contemptores, qui deinceps corpora mortuorum in tabernis tanquam hominum saluti conuenientia, habuerint, curabunt tamen condita illa aromata ex mortuis corporibus tempore longo in pheretris repositis habere, quum præcipuè hæc sic mumia: Si tamen eam habere non liceat, saltem pissasphaltum uerum & natutalem, uel ex cadaueribus extractum, ut habeant soliciti sint, quum multum rei medicæ deseruiat. Nascitur enim pissasphaltos hæc, ut tradit Ioannes Agricola Ammonius Germanus uir medicus doctus, non procul à ualle Oeni fluminis, ad montes Seefeld, quod post immodicos imbres colligitur, appellantq; ibi eum Germani dursen bluot, id est gigantum sanguinem, ex eo quoque ibidem funalia, & cerei parantur, tetri tamen & pessimi odoris, præcipuè ex eo quod ex Transsyluania Pannoniæ superioris parte adfertur. non minus quoque ex Aulone antiquo Græciæ oppido affertur, durũ, solidum, illic in montibus nascens, quod in Italiam affertur, & magna ex parte pro pice uẽditur, Cæterum mumia ut Guillelmo Placentino placet, & Serapio prius docuit, uires asphalti & picis habet, quæ calida in 2. ordine est, styptica, & resolutiua, confert abscessibus ex pituita obortis: Opitulatur fracturis, rupturis, plagis, atque ex alto lapsibus factis: Valida est, in epilepsia, & uertigine, semidrachmæ pondere cum uino epota pulchre euocat menses, resistit omni corruptioni, & putrefactioni, in tempore præcipue pestifero; Conducibilis admodum est ulceribus, obstructionibusq; quibusuis, & uenenis aduersatur: totius corporis lapsum frigidum & humidum remouet, cuius usus per se expetitur absque coniuge medicina, aut copulatur ipsa sulphuri uiuo, aut mastichi,

Corpora mortuorum pro mumia usurpata.

Hominum auaritia quò impudentiæ peruenerit.

Vera mumia quæsit.

Pissasphaltus ubi nascatur.

Ioãnes Agricola Ammonius

Mumiæ uires

& cum

& cum aqua uitæ cocleari uulgato exorbetur, medetur eadem febri quartanæ si ante paroxysmi accessionem in potu exhibeatur.

De Naphta.

Græce, νάφθα: *Latine, naphta, oleum petroleum, oleum saxi: Hispanice, azeite de penha: Italice, oglio de sasso, oglio petroleo.*

Enarratio. 91.

NAPHTA, oleum quod ex petra uel terra erumpit est, uariis in locis repertum, nonnunquam album quandoq; uero nigrum, imò aliquando subruffum. Nascitur enim (ut Babylonicum præteream) sub dominio illustrissimi Ducis Ferrariæ in Mutinensi agro, præsertim in monte Zilio dicto, non minus in Liguria, & Sicilia, Neapoliq; sed & in Hispania quoq; non deest, fœtet enim unum alio magis, quod sæpe numero ex medio saxi erumpit, scaturitue, tantæ uis ad se trahendi ignes, ut ex interuallo (ut recte Dioscorides adnotat) etiam ad se trahat, ut circumforanei nugas uendentes, ex pulpitis tanquam rem monstruosam plebeis quotidie indicãt. Calidum enim prope tertium gradum oleum hoc est, ad multa ualens, quæ Dioscorides in præsenti citat. Fit præterea oleum artificiale ex lateribus luteis, ut Albucasi placet, nouis, uel ut Mesue & Arnaldo, ueteribus, quod & petroleum appellant oleum, tantæ dignitatis, aut magisterii, ut philosophorum non solum nomine dignetur, sed etiam à plerisq; sapientiæ oleum & benedictũ, imò diuinum & sanctum dicatur: eo tamen non indigemus, quũ naturali & uero abundemus.

Oleum petroleum.

Oleum petroleum calidũ in tertio.

De Cupresso.

Græce, κυπάρισσος: *Latine, cyparissus, cupressus: Hispanice, cipreste arbor, cypresteiro: Italice, cipresso: Gallice, cypres: Germanice, cypresz.*

Enarratio. 92.

CVPRESSVS arbor ex iis est, quæ in altum, procereq; excrescũt, folio pini, carnosiore tamen & illo quidem perpetuo, odore uehementi, cui galbuli siue pilulæ, nuces ue, aut poma, ita enim fructus appellari potest, insunt, magnitudine oui uitelli, quæ interim dũ uirent argentei sunt coloris, siccæ uero, aliquantulum rubent: ter in anno arbor hæc fructum emittit, qui, & Ianuario & Maio & Septembri colligitur. Nam intra fructũ semen occluditur minutissimum: quod formicæ maxime appetunt, & sui causa ra

Cupressus arbor.

ro cupressi absq; formicarum examine comperiuntur. Naturalis Cretæ insulæ cupressus est,& ut tradunt,inde in alias orbis regiones trãsportata,mascula & fœmina, fœmina in altum cuspidata crescit, & ut Theophrastus credit sterilis:mascula uero fœcunda ex se ramos expergit,utraq; enim resinam fundit, sapore acerrimam, Quare uermiculos & terenides necat, quæ res unctæ,à carie uindicãtur: item si lentes,fabæ,phaseoli,& uniuersa alia legumina, tusis cupressi foliis,uel ipsius scobe,simul asseruentur, uermiculis obnoxia nunq̃ erunt. Cæterũ,chamæcyparissus herba,id est humilis cupressus,cuius Plinius meminit lib.24.capite.15.an fœmina abrotanũ sit, de qua Plinius mentionem fecit lib.21.eiusdẽ numeri capite,suo dicemus loco. Nuces porro cupressi in officinis ad multos medicinæ usus seruantur. De quibus & arbore Galenus libro.7.de Facult.simpl.medic.ita differit: Cupressi folia,germina,pilulæ recentes & molles, magna ulcera glutinant in duris corporibus,quare resiccandi uim habent absq; insigni acrimonia aut calore,tanta enim ei acrimonia inest,caliditasq;.quanta satis sit deducendæ in altum acerbitati,proinde in alto latentes in flaccidis putrescentibusq; affectibus humiditates, innoxie depascit & populatur, Sic enterocœlicos iuuat, exiccans,roburq; addens corporis partibus præ humiditate laxatis: Quidam ea utuntur ad carbunculos, herpetesq;, polentæ miscentes: Sunt qui ad erysipelata utantur.

Chamæcyparissus herba.

Cupressi tẽperatura.

De Iunipero.

Græce, ἀρκευθίς: Latine, iuniperus: Hispanice, enebro: Italice, ginepro: Gallice, du genefure: Germanice, genuer.

Enarratio. 93.

IVNIPERI duo & illa quidem uulgata habentur genera, alterum maius: alterum uero minus. Quibus coma perpetua inest,quæ spina uerius quam folium est,unde topiario operi ac pergulis non immerito inseritur arbor; cuius lignum nunquam cariosam sentit senectam,ut ex trabibus tẽpli Dianę Plinius libro.16.capite.40.approbat. Fert arbor hæc baccas myrti magnitudine,primo uirides,postea nigricantes,cum pauco cyaneo colore perfusas,quibus pauperes pro cubiculorum suffitibus utuntur: differũt enim iuniperi duo hæc dicta genera inter se,arboris tantum & seminis magnitudine. Verum ex iunipero gummi extrahitur, quod Arabes inepte admodum sandaracham appellant,quod quum recens est, album, lucidum, & transparens conspicitur: quum uero ueterascit, ad rubedinem declinat; multum enim,sandaracha hæc Arabum, à Græcorum sandaracha differt, quum Arabum ut diximus sandaracha iuniperi gummi; Græcorum uero sandaracha auri pigmenti species quædam sit,ut libro.5.quoq; dicitur,quæ

Iuniperi duo genera.

Sandaracha Arabũ gummi iuniperi est.

proculdubio corrosiua & uenenosa est. Quũ igitur, candidati iuuenes, apud Arabas sandaracham legerint, intelligant uelim, gummi hoc iuniperi, non uero pernecantem & corrosiuam Græcorum; Secus uerò si apud Græcos sandaracham lectitauerint & ea opus habuerint, non illam Arabum, sed potius hanc corrosiuam rubri auri pigmenti speciem accipere debent, quę an per os tuto dari possit, alibi quum de ea sermonẽ fecerimus, aperiemus, Nunc uero sat sit dixisse, quod Gal. & Paulus Aegineta eam in cõpositionibus & suffumigiis, quæ per os sumuntur immiscent, ut apud ipsum Paulum legere est, libro. 3. suæ medicinæ capite. 28. in pastilli cuiusdam compositione. capnisti dicti, & libro quinto capite. 13. quum antidota contra uiperarum morsus, ad mentem Oribasii describit, à quibus nec Dioscorides dissentit, ut capite. 76. quinti libri legere est, ubi hæc ad amussim & ex professo tractamus. Ad nostrum igitur gummi reuertentes, dicamus, quòd Plinius quanquam libro. 13. capite undecimo, ubi gummi multas species tractat, dicat iuniperi gũmi ad nihil utile esse, contrarium tamen hoc nostro tẽpore percipimus, quum ad multa nedũ utile, sed perquam necessariũ facile dixerim, sit: fit enim ex eo & oleo seminis lini, Vernix liquida, qua pictores pro lustrãdis picturis & imaginibus utuntur, nõ minus ea quoq; enses, sicæq; & cultri, uelut alia ferrea ornamẽta, decoris gratia oblinuntur. Valet præterea ad ignium cõbustiones, nõ minus quoq; excellens est cõtra tumores hemorrhoidarũ & ipsarum dolores. est uero gũmi aridũ hoc iuniperi, calidum & siccũ in primo ordine: quod ut Serapioni placet, ex Isaac Eben ambram, sanguinem ex naribus profluentem sistit, præsertim si oui albumini immixtum fronti & temporibus applicetur, fluxum mensium retinet, non minus uomitionem cum polline thuris & oui albumine exceptũ, supprimit firmatq; profluentem aluum, tineas & cæteras lumbricorum species necat, fistularum sinus resiccat, manum & pedum hiantibus rimis illitu succurrit, & ut summatim dicam, succini, charabe dicti, uires obtinet. Paratur uero ex iuniperi ligno per discensorium aut elambicum uitreum, oleum, non nisi ad multa utilissimum, præsertim ad paralysim, spasmum, & iuncturarum dolores à frigiditate ortos. Lignum uerò iuniperi, ut testatur Galenus libro. 6. de Facult. simpl. medic. calidum & siccum. 3. ordine est, fructus uero similiter calidus, sed siccus primo tantũ. Nec prætereundũ tamẽ est hoc loco, id quod chimistæ aiunt, scilicet, si ex iuniperi ligno carbones accensi, cum eiusdem cinere cooperti manserint, quòd per integrum annũ sic perdurabunt accensi. Non minus hic taxandi à me Hispani ueniunt, oleum sua uoce (meram) dictum, quo ouium scabiem depellunt, iuniperi esse credentes, quum re uera, non iuniperi sed cedri potius oleum sit; causa tamen erroris est, quia cedri arbores adeo iuniperis similes sunt, ut non facile sit alias ab aliis discernere, ut capite de cedro dicemus.

Sãdaracha Græcorum corrodens est.

Sãdaracha Græcorum an tuto per os dari potest.

Vernix quomodo paratur.

Gummi iuniperi, calidum & siccum primo ordine.

Mera oleũ apud Hispanos.

De Sabina.

Græce, βράθυ: Latine, bratby, ſabina, ſauina: Hiſpanice, Italice, ſabina: Gallice, du ſauier.

Enarratio. 94.

Sabina.

SABINA officinis ſauina dicitur, cuius duo genera uulgatiſſima ſunt: alterũ cupreſſi folio, alterum uero tamarici ſimile perpetua enim hæc coma uireſcunt, proinde topiariis non immerito quoq; reponuntur. Nonnulli autem craſſa ignorãtia obcæcati, loco ſabinę, quandam accipiunt herbam in montibus naſcentem, cuius folia ſabinæ ſimillima ſunt, ſed odore & ſapore longe differentia; quam Plinius (mea ſententia) libro. 24. capite. 11. ſelaginem appellat, quum dicat; ſimilis herbæ huic ſabinæ eſt ſelago appellata. Legitur ſine ferro dextra manu per tunicam, qua ſiniſtra exuitur uelut à furante, candida neſte ueſtito, pureque lotis nudis pedibus, ſacro facto prius quàm legatur, pane uinoq;; fertur in mappa noua. Hanc contra omnem perniciem habendam prodidere Druidæ Gallorum, & contra omnia oculorum uitia fumum eius prodeſſe. Hæc Plinius. De ſabinæ uiribus ita refert Galenus. 6. de Facult. ſimpl. medic. libro, Sauina quantum in acrimonia cupreſſum uincit, tantum ab eo ſuperatur in aſtrictione; quare illo & calidior eſt, & potentius digerit; quin & ſimiliter cupreſſo putredinibus accommodari poteſt, maxime ubi rebelliores fuerint, & diuturniores: Carbunculos item ſoluit, menſeſq;, ut ſiquid aliud, eſſentiæ tenuitate prouocat, & ſanguinem per urinas mouet, fœtum etiam uiuentem interficit, & mortuum adducit. Eſt autem hoc medicamen tertii ordinis tum excalfacientium tum exiccantiũ, ex numero eorum quæ maxime tenuiũ ſunt partiũ.

Selago herba.

Sauina calida & ſicca in. 3. ordine.

De Cedro.

Græce, κέδρος: Latine, cedrus: uulgo cedro.

Enarratio. 95.

Cedri duæ ſpecies.

CEDRI duæ ſunt ſpecies, altera procera, reliqua uero humilis, quæ à iunipero difficulter diſcernitur, imò præterquam fructu inter ſe nó differunt, quum iuniperi niger cyaneo colore perfuſus ſit; cedri uero fructus ad roborem quendam declinans conſpicitur, qui cedris dictus, boni eſt odoris, & antequam ad integram perueniat maturitatem, alter naſcitur nouus, adeo ut in eadem arbore, & uetus & nouus ſemper reperiatur fructus: is enim in cibo ſumptus ut teſtatur Galenus ſecundo de Alimentorum facult. libro, nullum corpori alimẽtum præbet. Inſunt enim cedro, folia aculeata, nec unquam quoq; cadentia. Lignum porro huius arboris, du-

rissimum solidissimumq; est, adeo ut eo antiquitas tanquam corruptionē nunquàm sentiente, in templis, instar lapidum uterentur. Crescunt enim cedri, in insula Maderiæ, tanta proceritate, ut cæteras illic superare dixeris arbores, non minus quoque in insula Cypri atque in Syria felicissime crescunt, ex quibus liquor quidam fluit, & ex eo oleum paratur coloris subruffi, quo hodie pastores ad antiquorum imitationem pro ouium sanandis hulcerationibus à tonsura derelictis, ueluti scabie, utuntur. Hoc uero Hispani sua uoce (meram) uocant, & iuniperi oleum appellant, non sine errore tamen, quum arbores illæ ex quibus meram colligunt, cedri sint, non uero iuniperi, iuniperi tamen illas esse credunt, non minus ac Istriæ incolæ, apud quos cedri in maxima proueniunt copia, qui & Iuniperos, non uero cedros, eas appellant. Pix quoque ex cedro paratur, cedria dicta: de qua & cedri uiribus, Galenum audiamus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ubi Dioscoridem mea sententia interpretatur, præsertim in iis quæ ad cedri liquorem faciunt, sic enim Galeni ueluti pro coronide habentur nerba, ut in Epitome per doctissimum Andream Lacunam legitur: cedrus specie est duplex, altera fruticosa iunipero assimilis: altera arbor non exigua, utraque est calidæ siccæq; temperaturæ tertii quodam modo ordinis, secundum utrunque. Cæterum cedrei (uocatur ita cedri oleum) quartum etiam ordinem attigisse uidetur, admodum calida & tenuium partium, quare mollem uiuentium carnem prompte, citraque dolorem putrefacit: Nam mortuorum corpora exiccat, simulque à corruptione tuetur, utpote humiditates eorum depascens, at solida haudquaquàm attingens corpora. Nec mirum uideri debet, si cum tanta ui polleat, lendes, pediculos, tineas, auriumque uermes interficere ualeat, tum fœtum uiuentem quidem interimat, extinctum autem eiiciat, quemadmodum & ipsum semen, si coeundi tempore, pudenda eo circumlinantur. Proinde partui aduersum est medicamen; quod etiam dentium foraminibus instillatum, eos & confringit, & à dolore liberat: extenuat quoque oculorum cicatrices, & uisus hebetudini ab humorum crassitudine ortæ medetur, utuntur autem ea plebeii, quum ad uulnera ouibus inter tondendum à forfice illata tum etiam contra ipsarum scabiem & ricinos, quos κρότωνας uocant: at fructus moderatiores existunt, adeo ut comedi possint, quanquam si iis liberalius utare, capiti dolorem inferent, ardoremque ac morsum in uentre percipies, hactenus Galenus. Non libet ab hoc loco prius discedere, quàm resinarum, & gummi amicitias odiaque recenseam, sunt enim nonnullæ quæ aquam, spreto oleo uelint, sunt quæ oleum contrà aqua reiecta, sunt quæ neutrum, quæ igitur oleum amant, & cum eo amicitiam habent hæc sunt.

Mera oleum cedri.

Pix cedri cedria dicitur.

Andreas Lacuna Galenum in Epitomen redegit.

Amicitia et odiū gummi & resinarum.

Oleum amantia.

Maſtix.	Camphora.
Thus.	Gummi elemi.
Sandaracha iuniperi.	Oppo ponax.
Euforbium.	Sagapenum.
Styrax calamita.	Chalbanum.
Colophonia.	Aſſa fœtida.
Benzuinum.	Ladanum.
Reſina pini.	Pix naualis.
Terebinthi reſina.	

Aquam & non oleum.

Gummi Arabicum.	Drachantum.
Lacca.	Sanguis Draconis.

Nec oleum nec aquam.

Ammoniacum.	Myrrha.
Bdellium.	

De Lauro arbore.

Græce, δάφνη: Latine, laurus: Hiſpanice, laurel, loureiro: Italice lauro, Gallice, laurier.

Enarratio 96.

LAVRVS arbor illa quondam Apollini dicata, qua triumphantes in coronis utebantur omnibus nota eſt. Cuius duo genera habentur, domeſticum & ſylueſtre, parum inter ſe differentia, ut Dioſcorides in præſenti innuere uidetur: baccæ uerò lauri in officinis adſeruātur ex quibus & oleum ut diximus & electuarium ab illis denominationem trahens concinnatur, non niſi morbis frigidis conueniens: unde Galenus libro ſexto ſimpl. ita de lauri uiribus tradit: huius folia calfaciunt & ſiccant uehementer, at fructus adhuc uehementius: radicis cortex minus quidem acris eſt, & calidus, uerum magis amarus, habetq; etiam aſtrictionis nōnihil: quamobrem & calculos confringit, & iecori prodeſt. Bibitur ex uino fragrante trium obolorum pondere.

Electuariū de baccis lauri.

De Platano.

Græce, πλάτανος: Latine platanus: Italice, platano.

Enarratio 97.

PLATANVS raro hodie conſpicitur, nec mirum quum olim ex-

quisitis illecebris nutrita, in solo Italo dedignaretur, ut cumque tamen, Ferrariæ duæ uisuntur arbores, folio uitis, ampliore ac multifido, apud Neapolitanos uero frequenter crescere audio, de qua Plinius abunde libro duodecimo capite primo ita inquit: Sed quis non iure miretur, arborem umbræ gratia tantum, ex alieno petitã orbe? Platanus ea est, hæc per mare Ionium in Diomedis insulam, eiusdem tumuli gratia primum inuecta, inde in Siciliam transgressa, atque inter primas donata Italiæ, & iam ad Morinos usque peruecta, &c. Hæc uero arbor adeo uinum amat, ut eo irrigata enutriatur prospereque crescat, ut citato loco Plinius quoque meminit, quem legere ne pigeat, quum uaria ex Licinio Muciano consule in Lyciæ prouincia legato non nisi lectu iucundissima referat. Galenus uero platani uires attingit, libro 8. de Facult. simpl. medic. sub iis uerbis: Humidioris frigidiorisq; essentiæ est, non ita multo quàm symmetra: proinde folia uiridia trita & illita, non obscure nascentes phlegmonas adiuuant, cortex & pilulæ magis desiccantem uim obtinent, ut illæ quidem in aceto coctæ ad dentium adhibeatur dolores, pilulæ uero cum adipe, ad ulcera ambusta. Vitandus est puluis foliis arboris insidens; alioqui si attrahatur spiritu, arteriam offendit, ualenter siccans, exasperansque nec non uocem lædit, sicuti & auditum & uisum, si in oculos aut aures inciderit.

Platanus Ferrariæ habetur.

Platani uires.

De fraxino.

Græce, μελία: Latine, fraxinus: Hispanice, fresno, frexo: Italice, frassino, Gallice, fraisne.

Enarratio 98.

FRAXINVS, ubique nota arbor est, non nisi serpentibus infestissima: unde Plinius libro suę naturalis historiæ, fœdissime proculdubio hallucinatur, quum quæ Theophrastus, mylaci, id est taxo arbori uenenosæ tribuit, ille nominis uicinitate deceptus, non mylaci, sed potius meliæ id est, fraxino, tribuit, ut apud illum est legere libro 16. capite 13. ubi fraxini folia iumentis mortifera, & lethalia esse tradit, quum tamen non meliæ, id est fraxini folia Theophrastus uenenosa esse scripsit, sed mylacos, id est taxi. Nam tantum abest, ut fraxini folia uenenosa & mortifera sint, ut ea potius præsentaneum antidotum contra ueneni omne genus reputentur, ut ibidem quoque ille non negat, & nos centuria prima Curationũ nostrarũ abunde indicauimus, præcipuè ubi curationem demorsæ puellæ à uipera describimus. Cæterum, in fraxinorum summitatibus folia quædam crassa amygdalarum magnitudine reperiuntur, intra quæ semen reconditur, seminis melonis magnitudine aromatici quid habens, quod officinę, linguã passerinam, siue linguam auis appellant, ad irritandam Venerem accomodatis-

Plinius errat.

Fraxini folia aduersantur ueneno.

Lingua passerina quid.

ſimum: De quo Plinius capite 8. libri uigeſimiquarti memoriam facit, dicens: fraxinus, quam uim aduerſus ſerpentes haberet, indicauimus, Semen foliis eius ineſt, quæ medentur iocineris & lateris doloribus in uino, aquam quæ ſubit cutem extrahũt, corpus obeſum leuant onere ſenſim ad maciem reducentes, hæc Plinius: ex quibus Manardum perperam dixiſſe comprehendimus, quum ab antiquis de hoc ſemine nullam fieri mentionem, libro undecimo ſuarum epiſtolarũ, epiſtola ſecunda tradat: fateri tamen eſt, quod huius ſeminis uis, ad uenerem faciens, incognita priſcis fuerit, quod Arabes, Serapio præcipuè linguam auis nominat, quia cum auicularum lingulis quandam contrahat ſimilitudinem, uel potius, lingua auis ſemen hoc dicitur, ad imitationem linguæ anſerinæ, quæ ut multi credunt uenerem ſtimulat. Cæterũ, eſt ſemen hoc calidum in ſecundo gradu, cum quadam humiditate, ut Serapioni placet, qua mediante uenerem irritat.

Manardus errat.

Lingua paſſerina ſiue lingua auis calida in ſecundo ordine.

De populo alba.

Græce, λεύκη: Latine, populus alba: Hiſpanice, alamo blanco: Italice albero, pioppo bianco: Gallice, trambula, Germanice ueiſſen alberbaum.

Populus nigra.

Græce, αἴγειρος: Latine, nigra populus: Hiſpanice, Alamo nigrilho: Italice, oppo, pioppo nero: Gallice, du tremble peuplier.

Enarratio centeſima.

NON ſolum ad ripas fluuiorũ regis Eridani ſeu Padi Ferrariam perlabentis, populi arbores naſcuntur, de quibus poëtarum extant fabulæ; ſed uariis aliis in locis proſpere creſcunt, ex quibus, tenellos cauliculos, pro cõficiendo myracopo, id eſt, unguento populeo, officinarum magiſtri colligunt: quo medici pro extinguenda capitis & renum ardore, frequentiſſime, illitis fronte & temporibus, renibuſque ipſis, ardentiſſimis in febribus utuntur: an uero bene, in dubium uertamus, quum uetus Galeni tranſlatio, αἴγειρον calidam in tertio gradu eſſe conſtituit, cui opinioni Serapio & Auicenna capite 344. fauent, eam in tertio caloris gradu collocantes: à quibus nec Oribaſius diſſentit libro ſecundo ad Eunapium, & libro 15. ad Iulianum Cæſarem, quum eam inter calida tertii ordinis medicamenta adnumeret: quæ ſi uera ſunt, proculdubio unguentũ populeum potius calidum quàm frigidum cenſendum eſt. At re uera, res ipſa non ita ſe habet, quum

unguentum

unguentum populeum prope tertium gradū frigiditatis,a doctissimus indi catur,& quotidiana experientia ita esse attestatur. Proinde populum frigi dam esse,uel saltem non calidam necessarium est, id quod castigatissima emendatissimaq; Galeni uersio Venetiis excusa ita esse ostendit,quum lib. 6.Simplicium, ægirum non calidam tertio recessu legitur esse, sed potius primo, ut Paulus Aegineta, uerborum Gal.uerus interpres, in sua medicina quoq; scripsit,eam scilicet calidam in primo ordine collocans. Quibus Constantinus monachus author non usq;quaq; aspernabilis consentit, imò natura ipsa arboris,& proprietates,satis indicant calidam non esse,qui bus magis credere debemus,quàm omnibus hucusque de ea scribentibus. Nam arbor ipsa parū est odorata, nec eximio aliquo sapore prædita dum gustatur,quæ qualitas errare nunquam permittit,imò ea mediante, medica mentorum temperamenta indaganda præcipuè sunt. Primo nanq; modice astringit,obscuram quandam amaritudinem post se relinquens, quæ omnia exiguam caliditatem, ut nostis arguunt. Itaque populum ad frigiditatem potius quàm caliditatem inclinare in confesso est. De alba uero populo,quod frigida sit temperamento,non est dubium,ut testatur Galenus,lib. 7.dicti uoluminis,sub iis uerbis: Leuce, ex aqua tepida,& terrena extenuata essentia conflatur, quamobrem & abstergentis facultatis est particeps. Hæc Galenus.

Populus arbor frigida est.

Cæterum multi innixi iis uerbis Dioscoridis (scilicet fertur utriusq; populi lachryma circa Eridanum fluuium, in distillando densari, fieriq; quod electrum Græci, Romani succinum uocant) crediderunt electrum siue succinum,quod carabe Arabes appellant,& uulgus alambrum, populi gummi esse, non animaduertētes Dioscoridem aliorum opinione, uerba illa retulisse,& ut falsa reliquisse minimeq; approbasse, quum re uera,ut Plinius aperuit, non populi gummi aut ipsius lachryma electrum siue carabe est,sed potius ut libro trigesimoseptimo,capite tertio legitur, Arboris cuiusdam pineæ similis, sic enim post multas & uarias de illo citatas opiniones,quas explosas & extirpatas relinquit, ueram ad istum modum prosecutus est,dicens: Certum est gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & à Germanis appellari glessum, itaq; & à nostris unam insularum ob id Glessariam appellatam,Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam à barbaris dictam. Nascitur autem, defluente medulla pinei generis arboribus,ut gummi in cerasis,resina pineis,erumpit humoris abundantia,densatur rigore, uel tepore autumnali,quum intumescens æstus rapuit ex insulis,certe in littora expellitur,ita uolubile,ut pendere uideatur,atque considere in uado,quod arboris succum esse prisci nostri credidere, ob id succinum appellātes,hactenus Plinius. Cuius uerba uera esse hodie cognoscimus,quum in mari Germanico Baltheo dicto, electrum siue succinū ex quo preculæ siue coronæ fiunt,colligatur,& nusquam alibi: quòd uero gū

Electrum succinū Alambrū carabe idem.

Electrum quid.

Succini etymologia.

mi arboris pineæ ſimile ſit,ipſius in attritu pineus odor atteſtatur,imò qui è Dantiſco urbe libera apud Germanos, nobiſcum uerſati ſunt, tanquam de re conſpecta iudicium ſuum ferebant, nec in re aliqua à Plinio diſſidebant. Naſcitur enim electrum,liquidum tanquam pini reſina, quod quum muſteum fluit, formicas,muſcas, paleas,& alia rapit,quæ omnia poſtea in eo denſato,uidentur,ut Martialis hoc diſticho complexus eſt.

Quum Phaëthontea formica uagatur in umbra,
Implicuit tenuem ſuccina gutta feram.

Vario porro colore electrum reperitur,quod ad ſe feſtucas & paleas trahit, uelut magnes ferrum. Ex hoc enim electro paſtilli olim pro ſiſtenda ſanguinis fluxione Græci parabant,quos Arabes quoq; ſub nomine caraber pro eodem effectu conſtruunt, & in officinis hodiernis repoſiti habentur. Valet autem flauum electrum ad multa,nam pueris pro amuleto contra faſcinationes appenditur, Contra dyſuriam quoq; bibitur. Album uero cum aqua ſtillata è raphano nephritim curat ebibitum, nec minus cordis tremori, & orthopnœæ prodeſt: nā inſperſum rhagadibus, dolorem & pruritum præſenti auxilio mitigare traditur. Cæterum lapis lyncis officinis hodie ſic nominatus,electri ſpecies quædam eſt,quam lyncurium,ſiue pterygophorum,id eſt,plumas trahentem,Græci appellant, non uero urina lyncis eſt,uel ut pharmacopolę dicunt lupi ceruarii concreta,ut rectè admodum Dioſcorides libro.2.capite de urina aperuit.

Lapis lyncis, electri ſpecies eſt.

De Macere.

Græce, μάκερ: Latine,macer, macis,cortex nucis moſchatæ: Hiſpanice, macias,macas: Italice macis.

Enarratio.101.

NON approbo illorum iudicium, qui macerem à mace officinarum diuerſum eſſe ſtatuunt,quum re uera,antiquorum macer,macis noſtras ſit; cortex ſcilicet ſubruffus, craſſus,& in guſtu aſtringens,qui ex India ad nos adfertur, quem Galenus intelligens,clarius de eo lib.7.Simplicium,ita prodidit,dicens; macer cortex eſt,qui ex India aduehitur,guſtu multum acerbo cum leuicula quadam acrimonia odorata,conſtat autem ex miſta eſſentia pleraq; terrena frigida,paucula uero calida, & tenuium partium,itaque ualenter deſiceat,aſtringitq; ob idq; cœliacis & dyſentericis medicamentis miſcetur,in tertio exiccantiū conſiſtens ordine: in caloris frigoriſq; diſcrimine, neutrum inſigniter præſtans. Iis enim Galeni uerbis facile quis niſi contumax ſit,dicet,Galenum,noſtrum macem deſcripſiſſe,quum corticem eſſe dicat,ex India aduectum,& inter aromata habitum,quæ omnia huic reſpondent. At hodie multi rerum nouitate gaudētes,omnia in dubium tra-

Macer & macis idē.

Hodie omnia fere in dubiū trahuntur.

hunt, affirmantes, omnia fere officinarum medicamenta, antiquis incognita fuisse, id quod olim Lud. Viues Valentinus uir sane doctus, mecum querebatur, quũ tamen paucissima hodie habentur, de quibus prisci mentionem non fecerint; fatendum tamen est, quòd antiqui de macere tanquã de re obscura, & non satis illis cognita locuti sunt, quod mea sententia, magis temporum angustiis, quàm illorum ignorationi tribuendum reor, quo factum est, ut Plinius libro uigesimosecundo, capite octauo, tanquam de re sibi incomperta, ut ipse quoq; fatetur, dicat; Macerem corticem rubentem magnæ radicis, nomine arboris suæ esse, qui ex India aduehebatur. Nouerunt enim omnes macerem, sed unde colligebatur, aut ex qua re extrahebatur ignorarunt, imò non diu est exactè huius rei uera habita cognitio, quum ante repertum pomum, & ut ita dicam excorticatum, ex quo maces extrahuntur, multa & falsa de mace circunferebantur. Qui igitur deinceps ueram macis historiam tenere desiderat, aures præstet, quum de re nobis millies conspecta sententiam feramus. Est enim pomum, quod non diu ex India ad nos saccaro confectum deferri cœpit, magnitudine qua pomũ Persicum, rotundum, obscuris quibusdam lineis intersectum, nam color illi Persici quoque inesse uidetur. Huius autem pomi caro suauissima ac gustui gratissima est, & cordialis; & ea de causa, eius libra quatuor uenditur aureis ducatis, post excorticatum autem pomum, prope centrum, cortex quidam cancellatus ruffus apparet, os non exacte tegens, qui cortex, macis siue Græcorum macer est, crassus, adstringens, suauis, stomacho, & cerebro conducibilis, qui non exacte calidus, inter nobilia aromata connumeratur. Nam os subtus corticem istum apparens, nucleum intus habet, qui moschata nux dicitur, tabernis, & pigmentariis familiarissima admodum aromatica, quæ & ipsa, capiti utilis & stomachalis est, matrici amica: quam Hermolaus Barbarus & post eum Manardus, aliique uiri doctissimi, nucem myristicam appellari contendebant, quàm uero bene, iudicẽt lectores, quum nomen hoc glandi unguentariæ ex directo respondeat, quam Græci βάλανον μυρεψικὸν sua uoce appellant, ut lib. 4. uidere licebit.

Macis quid sit.

Nux moschata.

Her. Barb. et Manard. falluntur.

De Vlmo.

Græce, πτελέα: Latine, ulmus: Hispanice ulmo: Italice, olmo: Gallice, ulmo.

Enarratio. 102.

VLMVS hæc illa arbor est, quæ uiridis facile ceditur, sicca uero ualde difficulter; Cuius Plinius quatuor enumerat genera, libro decimosexto capite decimoseptimo, Columella duo tantum, quæ Italiæ familiarissima sunt, & uitibus sustentandis accõmodatissima. Inueniuntur enim in ul-

mo, uesiculæ quædam in quibus gummi, ceu lentus ac glutinosus humor quidam reperitur, ex quo culices, proprie cnipedes dicti, generantur. Valet enim gummi ulmi, ac præsentissimum remedium est puerorum rupturis, modo sub bracchiali, ligatura dicta, ut decet, apponatur. De ulmi uero uiribus, ita Galenus, libro octauo de Facult. simpl. medic. inquit: Vlmi foliis quandoq; recens uulnus cōglutinauimus, confidentes astringentem simul & abstergentem inesse eis facultatem. Cæterum cortex magis amarus est, astrictoriusque magis: itaque cum aceto & lepras sanat, quod si uiridis circunligetur uulneribus, ea glutinare potest. Radices etiam eandem uim obtinent, quarum decocto, sunt qui perfundant fracturas, quæ callo obduci desyderant.

Cnipes in ulmo.

De Lignorum carie.

Græce, σαπρότης ξύλων: Latine, lignorum caries: Hispanice, carcoma de madera, caruncho de legno: Italice, tarlatura di legno.

Enarratio. 103.

HODIE quoque ad ea quæ Dioscorides commendat, lignorum carie medici utuntur, præsertim pro ulceribus abstergendis. Consonum tamen esset, si Guaiaci ligni cariem haberemus, ea in purgandis morbi Gallici ulceribus uti: unde Galenus hæc animaduertens, inquit libro octauo. simpl. caries lignorum, & maxime quæ particeps est astrictionis, uelut ulmus, expurgat, impletq; ulcera humida.

De Harundine.

Græce, κάλαμος: Latine, calamus, harundo: Hispanice, canhas: Italice canna: Gallice, canne.

Enarratio. 104.

HARVNdinis, quinque tantum genera, ut communiora, & usui hominum magis euenientia, Dioscorides in præsenti enumerat, quanquā Plinius libro decimosexto capite. 36. & lib. 24. capite. 11. illius uiginti nouem potius assignet, ubi ut capite de calamo aromatico adnotauimus, Plinius inquit, harundinis omne genus, circa radicem efficacius esse, quod dictū ad memoriā reuocatum uelim, propter illos, qui contumaciter admodū contendunt, quod calamus aromaticus, non radix, sed harundo esse debet, ex quibus, unus mihi nominandus uenit, Mathiolus Senensis, in suo Dioscoride Hetruscè loquente. Primum itaque genus à Dioscoride descriptum, nastos dicitur: harundo scilicet enodis, solida, concreta, & leuis; ex qua

Harūdinis omne genus circa radicē efficacius est.

Mathiolus in calamo aromatico errat.

Syriaci & multi alii sagittas parant. Nascitur enim ut testatur Plinius, & nos ipsi propriis uidimus oculis, in rheno flumine Bononiensi. Secundum uero genus, comparatione ad primum fœmina dicitur, pro tibiis parandis cōmodatissima. Tertium autem fistulare dicitur, harundo scilicet, ex qua optimi parantur calami, de characteribus pingendis seruientes, quibus hodie uiri literati utuntur. Reperitur enim uariisin locis, tum apud Hispanos, tū etiam apud Italos, præcipuè apud Fauentinos, circa eam uallem quam Ammonis appellant. Quartū quoq; genus nō minus notū est, quod Cyprium, uel harundo Cypria dicitur. Quintū uallaris harundo est, cōmunis; quæ ideo uallaris uel sepicularis nominatur, quia uallis sepibusq; utilis est, quin etiam, ex ea pedamenta pro erigendis à terra uitibus, multis in locis parantur, hanc Theophrastus cap. 12. libri quarti de Historia plantarū, crassim & ualidā, utpote uallatoriam desiderat; Dioscorides uero in præsenti potius gracilem cōmendat, unde hic apud Dioscoridem mendam subesse crediderim, quum re uera pro texēdis sepibus erigendisq; pergolis, ac apparandis baculis, crassior & ualidior, melior est. Harundo omnium consensu, inimica filici est, & contrà; At asparagis omnino amica, adeo ut perbelle asparagi ad radices harundinum sati crescant. Plinius inter harundinis genera, adarchā etiam connumerat, quum tamen reuera, adarcha harundo non sit, sed potius gelata quędam salsugo harundinibus adhærens, ut ex ipso Plinio cap. 10. comprehendi potest, & Dioscorides lib. 5. cap. 91. prius docuit, proinde Pliniū hac in re errasse, notū est, quocirca consultius mea sententia Colenutius fecisset, si hunc Plinii errorē admisisset, quàm dum illum defendere cupit, in tam fœdum errorem incidere, ut belle in illum, uulgatū illud carmē possit quadrare, incidit in Scyllam: nam & duas esse adarchas nugatur, quarū à Dioscoride aut Galeno, diligentissimis alioquim harum rerum scrutatoribus, mentionem factam nunquam legimus, sed nos Colenutium uirum alioqui insigni eruditione præstantem ad suos iurisconsultos relegamus. Sed iam harundinis generibus zuccarum ferentem harundinem addamus, aspectu uallari similem, sed solidam, concretam, succosam, & minime fistularem. Non minus quoq; harundinibus adiungendæ sunt radices hodie è Cinnarū regione ab Indis aduectæ, quas contra morbum Gallicum ualere, omnes dicunt, & illis contra podagram Carolus Quintus Imperator, authoritatem dedit, de quarū uiribus prostat libellus ubiq; uenalis, per doctissimū Andreā Vesaliū Bruxellensem cōscriptus: tibi uero lector caput de ebeno legere ne pigeat. At de harundinum facultatibus ita tradit Gal. libro septimo de Facult. simpl. medic. Calami phragmitis radix, cum bulbis, aculeos, sagittasque infixas extrahere ex alto traditur: etenim abstergentem minimeque acrem facultatem sortitur, quemadmodum & ipsa folia, cortex uero combustus, admodum tenuium partium, & digerentis facultatis efficitur cum nonnulla

Textus Dioscoridis corruptus.

Harūdinis & filicis inimicitia.

Asparagorum cū harūdine amicitia

Adarcha.

Plinius errat

Colenucius errat.

Panduiphi Collenucii laus.

Radix cinnarum.

Andreas Vesalius doctiss. med.

abſterſione, ut exiccet, & calfaciat, tertio quodammodo ordine, cæterum eius flos eſt uitandus: nam ſi in aures incidat, adeo tenaciter hærens affigitur, ut auelli non poſſit, auditumque uitiet.

De papyro.

Græce, πάπυρος: Latine, papyrus: Vulgo, papiro.

Enarratio 105.

Papyrus.

PAPYRVS, Alexandri Magni uictoria, ut Plinius refert libro decimo tertio capite undecimo, ex Varronis mente, ad chartarum uſum inuenta fuit, quum antea palmarum foliis, atque arborum libris uterentur, cui ſtudia bonarum artium multum debent, atque magis quum chartæ uſu, maxime humanitas uitæ conſtet, & memoria. Præſens tamen papyrus, in Aegypti paludibus naſcitur præcipuè illis, quibus aqua duos cubitos non excedit, craſſitudine brachiali, & illa quidem triangulari, altitudine uero decem cubitorum, cuius interna pars pro parandis chartis olim ſeruiebat, non minus quàm hodie uetuſti diſruptique panni linei, ex quibus quoque paratæ chartæ ad prioris imitationem papyrus nominatur. Huius porro Aegyptiæ papyri genus, iuncus quidam eſt, qui ex India, ſenum & debilium hominũ ſuſtinendi gratia adfertur. Papyri uires proſequitur Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: papyrus, oxycrato uinoue macerata, recentia ulcera glutinat, maxime in circulum circumpoſita, ut materia ſanantia medicamina excipiens: at ubi uſta fuerit, medicamen exiccatorium exiſtit, ut chartæ combuſtæ cinis, hoc tamen cinis papyri eſt infirmior.

Iuncus papyrigenus.

De Tamarice.

Græce, μυρίκη: Latine, myrice, tamarix, tamariſcus: Hiſpanice, eltarai, tamargueira, thamariz: Italice, tamarigio: Gallice, bruiere.

Enarratio 106.

Tamarix.

MYRICA, à Græcis quondam in maximo habita honore, arbor à nobis tamarix, ſeu tamariſcus, dicta eſt, ut Plinius quoque fatetur libro decimo tertio, capite uigeſimo primo ſub iis uerbis: myricen, & Italia fert, quam alii tamaricem uocant. Hæc uero rei ruſticæ uulgo nota arbor eſt, folio cupreſſi, fructu uero gallæ, quãquam alicubi ſterilis proueniat, quæ præcipuè apud auriferum fluuium, quem nos Tagum appellamus, naſcitur, licet quoque multis aliis in locis humidis proſpere proueniat, coma perpetua, non minus quàm aliis uariis euenit arboribus, ut abieti, pinaſtro, iunipe-

Arbores perpetua coma uigẽtes.

ro,cedro,terebintho,buxo,ilici, aquifolio,suberi,taxo,unedoni,oleæ,& aliis. Ex huius uero arboris ligno, lienosis calices fiunt potorii, quos uniuersus medicorum chorus maxime laudat, tum Dioscorides, Plinius, Columella, Auicenna, & alii sexcenti. Est enim tamarix, medicina lienosis dicata,præcipuè radix & ipsius coma,nam ligni cinis, ut Serapio testatur mirifice omnia exiccat ulcera, quin etiam ea quæ ab ignis ustione proueniunt prospere sanat. Qua de causa linimentis contra morbum Gallicū paratis, optimo consilio miscetur.Imò ut inquit Alkanzi duę mulieres, lepra affectę id est Græcorum elephantiasi,ad sanitatem restitutæ fuerunt, assiduo potu decoctionis tamaricis cum una passa apparatæ, unde mihi in animū subit credere, quòd omnes effectus, quos Guaiacum lignum efficit, tamarix efficere poterit, præsertim si eo uictus ordine & successu, quo Guaiacum præbetur, concedatur:de cuius uiribus Galenus libro 7.de Facult.simpl.medic.inquit: Tamarix abstergit & incidentis est facultatis, absque perspicua desiccatione, habet uero etiam astrictionem nonnullam, igitur cum aceto decocta prodest lieni indurato, sanat etiam dentium dolores, fructus & cortex non paucam possident astrictionem,at cinis myricæ, admodum desiccatoriæ facultatis est,plurimam habens abstergendi uim,astringendi pauxillam.

Tamaricis uires.

De erica.

Græce, ἐρείκη: Latine erice, erica: Hispanice, Lusitanice, queiro: Theutonice heyd: Gallice, briere.

Enarratio 107.

IN inuenienda erica,multi decipiuntur,credentes utique fruticem ubiq; obuium, ericem esse,ex quo scopas, pro uerrendis areis frumenti,& uuarū, rura parant, est enim frutex iste bicubitali altitu dine nascens, ab una radice multas uirgas,& illas quidem digitalis crassitudinis mittens: qua de causa,ex illis instrumenta aucupandis auiculis ubique parantur, nam folium roris marini,in acutum tendens illi est, flores uero ex albo ruffescentes. Porro,radix magna,prædura,fortis,conspicitur, carbonibus aptissima materia. Vocant enim Hispani,ex ista radice paratos carbones,carbones à breso. Nascitur enim frutex hic in uniuersa Hispania, quem Lusitani nostri, urgueiram appellant,non minus quoque uariis aliis in locis nascitur, præcipuè in Italia apud Hetruscos,Patauinos,Fauentinos,Bononienses,ac Anconitanos,quem Hermolaus Barbarus, Marcellus Virgilius, ac alii plures, ericem esse autumarunt,sed re uera non sine errore, quum erica bis in anno floreat, frutex uero hic semel tantum. Est igitur erica planta fruticosa, tamaricis effigiem referens,ut tradit Plinius libro 24.capite 9. dicens, ericem Græci uocant fruticem non multum à myrice differentem, colore roris marini & pene fo-

Ericā Her. Barb. & Mar. Virg. nōnouerūt.

Erica qui l.

lio,& ut refert Theophrastus bis in anno floret, cuius floribus apes maxime oblectantur,& inde mel ericeum dictum, non adeo tamen bonum conficiunt. Reperitur autem planta hæc frequens apud Hispanos, quam Lusitani nostri sua uoce queirum uocant: in Italia uero eam nasci dubito, quũ hucusque nullus illam mihi monstrare ualuit. Scholiastes quidam Nicandri interpres hallucinatus est, quum ericem, hederæ folia habere tradat. Ne tamen ordinem prætermittamus, Galenum de erice audiamus, qui libro 6. de Facult. simpl. medic. ita scribit: erice digerendi per halitum facultatem obtinet, flore eius potissimum ac foliis utendum.

Vera Erica.

Nicãdri interpres errat.

De Acacali.

Græce, ἀκακαλίς: *Latine*, *acacalis*: *Lusitanice*, *camarinhas*.

Enarratio 108.

ACACALIS, ab Acacali Minois regis filia est dicta, quæ ab Apolline uiciata fuit, ut de ea Apollonius poëta in Argonauticis cecinit. Est uero acacalis planta, fructum ferens, album, rotundum, paruis margaritis persimilem, quem Lusitani nostri, sua uoce camarinham appellitant: nec enim crederem fructum istum, in Europa uniuersa, præter quàm apud Olyssipponam crescere. Est enim planta hæc, ubi prædictus fructus nascitur, media inter myricem & ericem: qua de causa Dioscorides prudentissime quum de myrice & erice sermonem fecisset, de hac illico caput sequens constituit. Est porrò fructus iste, ut obiter hoc attingamus, esui gratus, quo mulieres & effrenati pueri in cibo frequenter utuntur. In Aegypto uero nasci prospere Dioscorides testatur. At ubi Galenus de acacali locutus fuerit, aut sub quo nomine ignoramus: Paulus tamen sub propria dictione de acacali sic inquit: Acacalis fruticis in Aegypto nascentis fructus est, cuius dilutum collyriis claritati oculorum efficacibus miscetur: Verum Cacalia herba longe alia est, quanquam Plinius illi quoque fructum margaritis simillimũ inesse dicat, ut quarto libro uidere est.

Gal. acacalis non meminit.

Cacalia herba.

De Rhamno.

Græce, ῥάμνος: *Latine*, *rhamnus*: *Hispanice Lusitanice*, *scambrones*: *Italice*, *marrucha*.

Enarratio 109.

RHAMNVM tam album, quàm nigrum, & in Hispania & Italia prospere crescere animaduerto, qui sepium ornamentum sunt, præsertim albus, cuius spinæ oxyacanthæ sunt similes, folia uero crassa, pinguia, oblonga, oliuæ

Rhamnus albus & niger.

ga oliuæ magnitudine. Nam niger, ut testatur Dioscorides ramos cubitorũ fere quinq; in lõgitudine emittit, quibus spinæ insunt quoq;; sed infirmiores prioribus, porro fructus follicularis est, tenuis, candidus, rotundus, similis uerticillo, in cuius medio nescio quid nigri conspicitur, ut Pisauri prope mare adnotauimus. Cæterum errant Dioscoridis interpretes, qui huic textui addunt, rhamnum appellari leucacantham, id est, albam spinam, uel spinam cerualem, quum proculdubio additicia uerba, minime uero germana illa sunt, quibus instructus Ruellius Gallus hallucinatus proculdubio est, quum spinam cerualem, quam Hispani aluarem; Itali uero merlam, uel ceruinam, Galli autem burgam uel neprum appellant, rhamnum esse putauerit; quum re uera, cerualis hæc spina, nulli rhamni generi respondeat, nam folia lata fere piri habet, fructum uero nigrum, ligustri baccæ effigie, quo pictores pro conficiendo perfectissimo uiridi quodam colore utũtur, ut libere fateri est, Ruellium hac in parte hallucinatum esse. Nõ minus profecto inaduertenter Ruellius hac in parte Theophrastum addúcit, quũ quę Theophrastus paliuri semini tribuit, ille ad rhamni semen refert, sed in hoc lapsus facilis deprehénditur, quia postquam Theophrastus de rhamno uerba fecisset, de paliuro loqui cœpit, & quæ paliuro cõueniebant, Ruellius non paliuro sed rhamno potius conuenire putauit, quanta uero negligentia aut errore, quicunq; Theophrastum legerit facile deprehendet. Plinius uero ne illum prætereamus, libro. 24. capite. 14. Rhamnum inter rubi genera collocat, ut studioso notum erit. At Galenus lib. octauo de Facult. simpl. medic. de rhamno ita tradit; Rhamnus desiccat & digerit excessu secundo, refrigerat in primo completo, aut secundo incipiente; proinde herpetes sanat, & erysipelata non magnopere calida. Cæterum ad hæc teneris utendum est foliis.

Dioscoridis interpretes errant.

Ruellius errat.

Ruellius taxatur.

De Halimo.

Græce, ἅλιμος: Latine, halimus: Hispanice: Lusitanice, salguadeiras: Gallice blanceputa.

Enarratio. 110.

HALIMVS frutex rhamno similis est, absq; tamen spinis, cuius folia oliuæ sunt, molliora tamen, & candidiora, qui in sepibus, & potissimum maritimis locis crescens, ex se cauliculos profert, in cibo instar oleris laudatos. Nascitur enim Salamancæ prope ædem diuæ Mariæ à Veiga, in cuius tutela Portugalenses scholastici sunt: sed caueant ipsi, ne rhamnũ illic nascentem, & hortus circumuallantem, me intellexisse putent. Hanc Mauri sua uoce, apud Chairum Aegypti urbem opulentissimam, uendentes, clamant, molochia. Molochia, ut Serapio quoque nouit, raro tamen

Halimus apud Salmaticenses.

apud nostrates in cibi usum uenit, quum uariis & melioribus abundemus oleribus, apte tamen à sapore suo salso Lusitani, halimũ salgadeiras appellitant, uelut Aëtius halmyrum ob eandem scilicet salsuginem. Admonendus porro lector in præsenti à me est, ne uerbis Dioscoridis ductus, in errorem incidat, credens Albucum, halimum esse, quũ re uera, Albucus aspho delus sit hastula regia dicta. De halimo uero apud Galenum, absque aspiratione, libro.6. de Facult. simpl. medic. ita legitur: Semen, & lac simul hæc planta gignit; estq; gustus acris & substringentis, ex quibus constat ipsam esse dissimilarem; maior tamen pars eius temperate est calida, cum humiditate inconfecta, & leuiter flatuosa.

De Paliuro.

Græce, παλίουρος*: Latine, paliurus, agri folium: Hispanice, azebo: Lusitanice, aziuinho: Germanice, holsam.*

Enarratio. III.

NVLLVM in medicina est periculum maius, quàm grauissimorũ authorum dissensiones, quorum præsertim authoritatibus fidem habemus quum ex eis non nisi quæstiones, altercationes, atque inde errores oriuntur, quo malo nullũ maius in hac arte excogitari potest, quod Plinius noscens, libro.19. capite primo, dixit: Quum sit periculum in nullo mendacio maius. Nec enim hæc absq; ratione in medium attulimus, quum Agathocles paliurum in Alexandria nasci tradat, ulmi atque pinus amplitudi ne, folio uiridi, rotundo, molli, ramis frequẽtibus, prælongis, in quibus fructus oliuis persimilis, bis in anno conspicitur, qui & crudus & uiridis manditur, quũ uero exiccatur, ex eo farina paratur, quæ sic in puluere, nec aqua uel alia re subacta, comeditur. Theophrastus uero, ut nostis, grauissimus author, paliurum fruticem describit in siliquis semen ferentem ut apud illum quiuis uidere potest libro.3. de Historia plantarum capite.17. Plinius quoq; non minus aliter paliurum depingit, libro.13. capite.19. dicens: Cyrenaica regio loton suæ postponit paliuro, fruticosior hæc fructuq; magis rubens, cuius nucleus nõ simul manditur, iucundus per se, atq; suauior è uino, quin & uina succo suo commendans. Hæc ille: quæ ut percipitis ab aliis multum absunt. Dioscorides porro, ut de re passim obuia, eius exactã prætermisit historiam, ut tamen coniecturis assequi possumus, hic idem paliurus Dioscoridis, cum eo à Plinio descripto est, quem Theophrastus lib.4. de Historia plantarũ eiusdẽ numeri capite, prius descripsit, & eum Afrum paliurum uocant. Trahunt autem in hanc me sententiam Plinii uerba, libri uigesimi quarti capite.13. ubi paliuri uires prosequitur; quæ fere cũ Dioscoride ita habent; Paliurus quoq; spinæ genus est, semen eius Afri zuram

De paliuro uaria sententia.

Dioscoridis et Plinii paliurus idẽ.

uocant,contra ſcorpiones efficaciſſimum remedium,item calculoſis, & tuſſi, folia aſtrictoriam uim habent, radix diſcutit panos, collectiones, uomicas,urinas trahit pota.Decoctum eius potum in uino aluum ſiſtit; ſerpentibus aduerſatur.Radix præcipue datur in uino , & cætera . Quæ omnino cum iis quæ Dioſcorides ſuo tribuit paliuro conueniunt,Sed qualis hodie paliurus frutex ſit, aut ſub quo nomine in officinis habeatur, ne quis de noſtra queratur diligentia,dicamus.Eſt igitur paliurus frutex, folia habens lauri,latiora tamen,craſſa,criſpa,& per circuitū ſpinis armata, cuius rami facile plicantur, colore uiridi: is enim fructū fert rubrum colore, magnitudine, qua cedri fructus conſpicitur, uocant uero fruticem iſtum rei ruſticæ ſcriptores agrifolium, non uero aquifolium,nam agrifolium de quo à nobis mentio fit,frutici coccum id eſt granum ferenti,ſimile eſt,quo Anthuerpienſes monachi ſectæ Franciſcanæ hortum ſuum quem habent excultiſſimum ſepiunt, & illius radicibus uiſcum pro irretiendis auiculis paratur. De quo Galenus libro octauo de Facult. ſimpl.medic.ita tradit: paliuri folia & radix adeo perſpicue aſtringunt, ut fluxum uentris cohibeant, adeoque digerunt,ut mitiora phymata curent.At fructus tantam incidendi uim poſſidet, ut calculos ueſicæ comminuat, & pectoris pulmoniſque excretionibus auxilietur.

Paliurus agri folium eſt.

De Oxyacantha.

Græce, ὀξυάκανθα: Latine, oxyacantha, acuta ſpina: Hiſpanice: Luſitanice,pirlitero piliriteros: Italice, bagaia, amperlo,pane de orſo, barazzo bianco.

Enarratio. 112.

QVI de oxyacantha hucuſq; ſermonem fecere, omnes uno ore fruticem berberos ferentem eſſe crediderunt, ſed mea ſententia non ſine ingenti ne dicam pudendo errore, Quum oxyacantha ut teſtatur Dioſcorides, arbor agreſti pyro ſimilis ſit, minor tamen, ac magis ſpinoſa, quæ fructū myrti baccis æqualem fert,confertū,rubentem,fragilem,nucleum intus habentem,quin & radices in profundū deſcendentes,& illas quidem multifidas,quę omnia,ſiquis animaduerterit,inueniet oxyacanthā tātū abeſſe à berberos ferente fruticē, quātum ficus à pinu,hoc magis,ſi folia à Dioſcoride prætermiſſa, quæ oxyacanthæ inſunt deſcripſerimus. Nam primo oxyacantha, id eſt acuta ſpina,arbor pyro agreſti ſimilis eſt; berberorum uero frutex raro uel nunquam in arborem aſcendit: Item pyrus agrēſtis à radicibus multifidis in trūco quodam craſſo & alto creſcit, adeo ut in arborem iuſtæ magnitudinis deueniat, frutex tamen berberorum,cuius infinita pro-

Oxyacantha.

pe dixerim copia passim uidetur, nullum notatu dignum à radicibus emittit truncum, sed potius uirgas spinosas ad summum policaris crassitudinis, quæ nec altitudine humanam excedunt staturam. Quibus addimus, quod cortex pyri agrestis cum quadam subruffedine nigricat, inæqualis, crassa, & squammosa: Quæ uero berberorum frutici hæret, inter spinas suas, lucida, & subtilis albicat, si tamen parum excoriari contingat, luteum colorem, qualem inesse arbori mali granati uidemus, repræsentat: non minus quoque in spinis magna interest differentia, quum in pyro agresti spinæ, ut in pruno conspiciuntur in berberorum uero frutice, trinæ enascuntur, duæ à latere, una uero in medio. Iis adiungendum, quòd fructus acutæ spinæ, magnitudine myrti est, rubens, intus nucleum habens, qui ueluti cerasum pendet: fruticis uero berberorum fructus, grani tritici figuram imitatur, parum tamen maior, rubens, mali punici granum referens, in ramis ordinatim pendens, uelut uua in botris. Sed hæc omnia clariora redderer, si modo folia quæ oxyacanthæ insunt ex Dioscoride & Theophrasto patefecerimus. Sunt ergo ut paucis dicam, folia acutæ spinæ, apii foliis similia, quæ ita esse, ex Dioscoride elicitur, capite de mespilo, dicente: Arbor mespilus est, aroniam aliqui appellant, aculeatam oxyacanthæ foliis: legitur enim in nonnullis exemplaribus sed falso, pixacanthæ, id est buxeæ spinæ foliis, ut ex Theophrasto facile deprehenditur, qui duodecimo capite libri tertii de Plantarum historia, mespili arborem folia, ut apii diuisa habere tradit, quæ hodie ita esse deprehendimus, non quidem in uulgari arbore, mespila uulgaria & communia hodie ferẽte, sed in ea potissimum, de qua Dioscorides in eo capite primo differit, cuius fructum antiqui aroniam appellabant, & hodie Pisaurenses & Neapolitani apud quos procere crescit, ad antiqui nominis imitationẽ, azarolũ uocant, pomum scilicet paruum, rubrum, quanq; & album à nobis uisum sit, ossicula tria intra se habens, unde tricoccum, quasi triũ granorum, dictũ est; Sapore suaue, ad acidũ tendẽte, ob quem à multis maxime expetitur, ex iis igitur deprehẽdes, oxyacantham apii folia habere debere, quũ eadem cum mespilo similia habeat, unde manifeste cognoscitur, quòd frutex berberorum non est oxyacantha, quũ non apii sed potius mali punici fere folia habeat. Sed quũ hucusq; quid nõ sit oxyacantha diximus, deinceps consonũ erit differere, quid sit. Est igitur, ut breuiter dicamus oxyacantha, arbor quã uniuersa Hispania sua uoce piltriteriũ appellitat, Ethrusci uero begaiam, alii autẽ amperlũ, uel ursi panẽ nominãt, arbor pyro agresti figura cũ trunco tum ramis & floribus persimilis; nam flores albi sunt, folia uero, ut diximus apii, fructum porro quem arbor hæc emittit, rubrũ conspicimus, intra se nucleũ piperis grani magnitudine habentẽ, qui fructus maturus quũ est, & tãgi cõtingat facile excoriatur, & à pueris auidissime comeditur, & in nẽ

Folia oxyacanthæ qualia sunt.

Azarolus fructus.

Oxyacantha quid.

nullis regionibus perpetuus arbori tenaciter heret, ut in Lusitania plerũq; obseruaui, & Hebrei huius mentionẽ reddũt; quia hæc ipsa arbor, ab illis rubus creditur ille, quẽ uiderat Moyses in flãmam cõuersum & sine noxa obumbrãtẽ, ex quo Deus illi locutus, & calapodia ut exueret iussit, quia in terra sancta erat. Dicunt igitur illi, ob illam dignitatem, perpetuũ arbori huic fructum esse. Est igitur ut paucis rem perstringamus, oxyachanta, acuta spina dicta, non uero acida, arbor hæc pyro agresti similis, quam nonnulli inter rubi genera collocant, de qua Galenus libro octauo de Facult. simpl. medic. ita loquitur: ut specie, sic facultate hæc arbor pyro syluestri est similis: cæterum pyri syluestris fructus prorsus acerbus est: oxyacanthes uero, & tenuium est partium, & nonnihil incisorium sortitur, estque rubens & rarus, qui quidem affectus omnes fluxionum cohibet. Cæterum acutę spinæ frutex humilis quidam folio & spinis reperitur similis, qui in uniuersa Hispania, quod sciam, fructum non emittit, secus uero in Germania, Gallia, & uniuersa Italia, quum fructum ferat uuis immaturis similem, & illum quidem acerbum culinæ, agrestæ uice communissimum, ueris præcipuè & æstatis temporibus, in quibus iurulentæ carnes piscesue eo condiuntur, & à prægnantibus quoque maxime appetitur, quem alii uuam crispinam, alii uuam spinam, alii uero uuam marinam appellitant, ardentissimis autem febribus laborantibus magno datur iuuamento, quem prisci prætermisere, nec de illo uerbum aliquod fecere. Iam uero quia de berberos ferente frutice locuti sumus, illamque non oxyacantham id est acutam spinam esse probauimus, non ab re erit, ut de illa uerba faciamus, quum & ab antiquis fructus iste prætermissus quoque fuerit. Est igitur berberorum frutex planta tricubitali ad summum altitudine crescens, multas à radice uirgas producens, digitalis crassitudinis, in quibus spinæ multæ uidentur, & illæ quidem trino ordine consitæ, duæ à latere, una uero in medio; nam huius radices luteæ sunt, nec minus quàm ipsius flores racemosi, qui Maii tẽpore odorati erumpunt, porro folia ueluti mali punici conspiciuntur, fert igitur frutex hic, fructum rubrum, grano tritici maiorem, intra se oblonga duo granula, plana mutuo nexu coniuncta, continentem; ex quo fructu, succus extrahitur, quem officinæ berberorum uinum appellant, uino malorum punicorum acidorum acerbius, qua de causa ardentissimis in febribus contra sitim, cum iulepo rosaceo, aut uiolaceo potissimum propinatur, nõ minus biliosum uomitum coërcet, & stomachicum fluxum restringit, frigidis uero stomachis nocet, & pectoris angustiis inimicum est. Proximum quoque erit citare hic, fruticem illum, ribes ferentem, quum de illo quoque antiqui nullam fecerint mentionem, antiquos quum dico, uelim intelligatis Hippocratem, Theophrastum, Dioscoridem, Galenum, Oribasium, Paulum, Aëtium, Catonem, Varronem, Plinium, Palladium, & Co-

Vua crispina, uua spina, uua marina idem.

Berberorũ frutex.

Ribes.

Medici antiqui.

lumellam. Est igitur ribes ferens frutex, folia uitis habens, sepibus intertexendis accommodatissimus, qui fructum rubrum acidum & acerbum parit, ex quo uinum quoque extrahitur, febribus, & calidis ægritudinibus, non minus ac citri aut limonum succus. Conueniens, & ex eo sirupus in officinis, contra capitis destillationes calidas paratus publice habetur, inest enim huic fructui sapor acidus, cum quadam permixtus dulcedine, unde firmiter crederem, hunc ipsum fructum, quem nos ribes appellamus, eundem apud Serapionem, ribes esse, quum eundem saporem Serapio suo tribuit, quem in hoc officinarum gustamus, nec enim in cæteris notis Serapio ab hoc cõmuni quicquam deuiat, proinde nostros ribes, Serapionis quoque esse crediderim.

Nostri ribes sunt iidem cũ Serapionis ribibus.

De Cynos bato.

Græce, κυνὸς βάτος: Latine, Cynos batos, sentis canis, rubus canis, canirubus: Hispanice, carca rosal, carca peruna: Lusitanice, sylua macha: Gallice englenteru: Italice rosaio saluatico.

Enarratio 113.

Cynosbatus sentis canis, rubus canis canirubus idẽ.

CYNOS batus Græcis, sentis canis Columellæ est, aliis uero rubus canis, Theodoro Gazæ canirubus, uastissima autem spina hæc est, maximos & oblongos ramos ferens, quam inter uepres & senticeta sæpe arborescere uidemus, folio rosæ, nam flos, rosæ moschatæ similatur, cum colore ipso albo, tum foliis rarioribus, qui quum decidunt, fructus pullulat rubens, oblongus, oliuæ similis, intra quem lanuginosa quædam semina clauduntur, qualia in rosarum fructibus uidemus, hunc fructum pueri & mulieres auidissime comedunt, eius lanuginem abiicientes, ex quo seplasiarii Hispaniæ conditum pro sistendo undequumque profluente sanguine parant. At Theophrastus libro tertio de Plantarum historia, capite 18. longe aliter cynosbatum describit, utpote, magnitudine inter fruticem, & arborem granatum, fructu malo punico simili, & subrutilo. Cæterum, quidam cynosbatum, cynorrhodum id est, caninam rosam esse putant, inter quos nominare est Marcellũ Virgilium, & Monachos Mesues Antidotarii interpretes, qui uel ex Plinio tantum errare deprehenduntur, libro octauo capite quadragesimo primo, ubi cynorrhodi radicem ad canis rabidi morsum, tanquàm ex oraculo acceptam maxime laudat: libro uero uigesimo quarto capite decimo quarto cynosbati duas describit species, in uniuersum à cynorrhodo differentes, adeo ut manifestum sit cynosrhodum, aliam rem à cynosba

Conditum pro sistẽdo sanguine.

Errat Mar. Virg. Errant Monachi Mesues interpretes.

to esse, mea tamen sententia, in hac re paruus est lapsus, quum cynosbatos à cynosrhodo, in hac tantum differat, quòd cynosbatos nullas habet spongiolas, cynosrhodos uero habet, imò ut tradit Plinius libro 25. capite 2. cynosrhodus apud antiquos, spongiolæ in ipsius fruticis spinis repertæ dicebantur, ut merito concludere possimus, quòd cynosbatos id est canis rubus, idem cum cynorrhodo, id est canina rosa sit, nec in alio quàm spongiolis dictis differant: quæ in cynorrhodo dubio procul reperiuntur: secus autem in cynosbato, de quo Galenus lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita disserit: Huius fruticis fructus non segniter astrictorius est, folia uero mediocriter, lanugo fructus arteriam uitiat.

Cynosbatos à cynorrhodo differat.

In quibus differant.

De Ligustro.

Græce, κύπρος: Latine, cyprus, ligustrum: Hispanice Alfena alhena: Arabice, alkana: Italice, oliuella, guistrico, oliueta, chambrossene, caparrodano: Gallice, du troesne: Germanice, bein heltzlin, hartinglin, mundholtz.

Enarratio 114.

QVI Ligustrum, uolubilis speciem quandam esse crediderunt, eam præcipuè quam passim obuiam uidemus aliis circumligatam herbis, flore albo, campanæ effigie, toto, ut dicitur, aberrant cœlo, quũ inter se tantum differant, quantum cancer ab anguilla. Est igitur, ligustrum, arbor parua, foliis oliuæ similibus, floribus minutis, candidis, odoratis, racematim constitutis, qui Maii mense apparent, postea uero ipsis decidentibus baccę oriuntur primo uirides, in processu uero nigræ fiunt, uuarũ modo congestæ, quę in ruderibus, & sepibus potissimum nascitur, nasiis & tesseris aptissima: hanc Patauini, conastellum, quasi oleastellum dixerint, appellant: quum illi & folio, & fructu similis sit. Nec enim ambigendum est, cyprum, ligustrũ esse, quũ Plinius libro 12. capite 24. dicat, cyprum arborem Aegypto familiarem, in Italia ligustrum uocari. Proinde Frãciscus Massarius Venetus omnino fallitur, quum annotationibus suis, super nonum librum Plinii, cyprum aliam arborem à ligustro esse contendit. De ligustri uero floribus & ipsius baccis siue uaciniis, cecinit Maro in Bucolico, dicens.

Ligustrum quid.

Massarius errat

Virg. in Bucolicis.

Nonne fuit satius tristes Amaryllidis iras
Atque superba pati fastidia, non ne Menalcam,
Quamuis ille niger, quamuis tu candidus esses,
O formose puer nimium ne crede colori,
Alba ligustra cadunt, uacinia nigra leguntur.

Nec iis Vergilianis uerbis, Columella contraria scribit, quum lib. de Re ru-

Conciliantur Virg. et Columella.

ſtica. 10. liguſtrum non album ut Virgilius, ſed nigrum potius appellat, dicens, & nigro permixta liguſtro balſama, quia Virgilius ad flores, Columella uero ad maturas eius baccas reſpexit, quas uacinia Virgilius uocat, quum puerum admoneat, ne ſuæ pulchritudini atque colori, quamuis candido, nimium confidat, quia cum ætate illum candidum colorem amiſſurus eſt, futurus deformis, rugoſus, ueluti liguſtro euenit; quod flores quum habeat pulchros, candidos, & odoratos, cito tamen eos perdit, & ſolum uacinia permanent, quæ poſtea nigra & aſpectu, non ut flores, grata, ſed tetra potius pro aucupiis, & inducendis coloribus colliguntur, ut olim apud Gallos fieri ſolebat, & hodie apud Italos pro conficiendo atramento ſcriptorio uſurpatur. Nec ſilere in præſentia debeo multorum errorem, qui addititiis Dioſcoridis uerbis ſeducti, uacinia hyacinthos eſſe interpretantur, inter quos mihi nominandus uenit Hermolaus Barbarus patritius Venetus, uir alioqui doctiſſimus, ſunt enim uerba adiecta Dioſcoridi, apud quartum librum, capite 61. ubi de hyacintho agit, quæ ita habent: hyacinthon Romani uaccinium dicunt: quæ uerba in melioribus exemplaribus non reperiuntur, imò omnia fere nomina in uno quoque capite comperta non Dioſcoridis eſſe, ſed alicuius qui Dioſcoridi gratum facere arbitrabatur pro re firma & uera mihi perſuaſum habeo: argumentum enim ut cæteros prætercam locos, ex capite de ſampſucho deſumi poteſt, hanc noſtram coniecturam confirmans, in quo maioranam uerbum nouum, & à Plinio non uſitatum legimus, uelut in leucoio, uiolam matronalem, ut ſexcenta alia præter eam capita, in quibus huiuſcemodi nomina reperiuntur. Seruius quoque grammaticus non minus hanc in rem impegit, quum per uacinia, uiolas interpretetur, ſed Seruio notiſſimũ hoc eſſe debuerat, quia Virgilius eodem carmine, & uiolas & uacinia, nominet, ait enim: & nigræ uiolæ ſunt, & uacinia nigra. Verum de cypro id eſt liguſtro, ita tradit Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Huius arboris folia ſummaque germina habent in ſe quiddam digerens cum aquea ſubſtantia modice calida, habentque & aſtrictionem quandam ex terrena ſubſtantia frigida: itaque eorum decocto quidam ambuſta fouent, nec non igneos phlegmonas carbunculoſq;: nam abſq; moleſtia ſiccant, ſed ſponte ortis in ore ulceribus, commanſa folia cõmodiſſima ſunt. Hæc Galenus Liguſtri uero radicibus, hodie Mauri ſuos inficiunt capillos, uelut equorũ quoq, crines, quod olim quoq; fieri Dioſcor. tradit, nõ ut Marc. interpretatur, aut Ruellius, cum ſucco lanariæ herbæ, ſed potius cum ſucco ſtruthei mali, nam pro ſtrutheo, id eſt malo cotoneo, ſtruthion, id eſt herbã lanariam intellexerũt.

Vacinia nõ ſunt hyacinthi.
Herm. Bar. errat.
Nomina in Dioſcor. reperta non ſunt Dioſc.
Seruius grãmaticus errat.
Liguſtri tẽperatura.
Marcellus & Ruellius errant.

De Phillyrea.

Græce, φιλυρέα: Latine, phillyrea, ſpecies liguſtri: Hiſpa

nice, o tra

nice, otrasuerte de albenan: Italice, una altra oliuella.

Enarratio 115.

ERRANT non solum Marcellus Virgilius, Dioscoridis interpres, sed alii plures, qui in præsenti phillyream, tiliam esse interpretantur, quum re uera, phillyrea arbor parua ligustro æqualis cũ folio tum fructu sit, adeo ut phillyream ligustri speciem esse constet, nec immerito Dioscorides, quum de ligustro egit, de hac quoq; phillyrea ligustri specie, sermone con iunxit, sed ii re uera nominis affinitatem secuti, in errorem prolapsi sunt, quum pro philyra apud Theophrastum, tiliam significante, phillyream, quæ nõ tilia, sed potius ligustri species est, tiliam interpretati sunt. Est etiã philyra apud Theophrastum lib. 3. de Historia plantarum, duorum generũ, quibus folium non oleæ sed hederæ potius est, fructus uero fabaceus. Proinde phillyream a philyra diuersam esse, nemo non uidet. Quibus adde, q̃ philyra arbor est procera crassa, & ut inquit Theophrastus capite. 10. ad fabricas nauium, arcarum, & cunarum aptissima materia: phillyrea uero frutex potius quam arbor diceda est, de qua hoc loco Dioscorides pertractat.

Dioscoridis interpretes errant.

Phillyrea ligustri species est.

Philyra uero tilia.

Philyræ duo genera.

De Cisto.

Græce, κίστος: Latine, cistus: Hispanice: Lusitanice, cerguacos: Italice, cisto.

Enarratio. 116.

CISTVS nam cissos hedera est, cuius inaduertentia Plinius cæcutiuit, ut Leonicenus ad Angelum Politianum eleganti epistola primò indicauit. Est igitur cistus frutex ramosus in latum se diffundens. qui apud Hispanos hodie pro abstergendis uestibus in usu habetur, eumque Lusitani ad imitationem antiqui nominis illi dicati, cistharos, aut cissaros corrupte, cerguacos appellant; reperitur enim & flore albo, & subrutilo, de quo Galenus 7. libro de Facult. simpl. medic. ita tradit: cistus frutex astringens est, folia eius & parua germina trita adeo desiccant astringuntq;, ut ulcera glutinare ualeant, sed flores efficaciores sunt, adeo ut cum uino poti dysenterias, uentris imbecillitates, fluxusq; & humiditates persanent, cataplasmatis ritu illiti, ulcerum putredinosa iuuant, desiccant enim secundo excessu.

Cistus à cisso differt.

De hypocistide.

Græce, ὑποκιστὶς, κύτινος: Latine hypocistis, cytinus, barba hircina: Hispanice, Lusitanice, pultegras: Germanice, bocsbart: Italice, hypociste.

Enarratio. 117.

Hypocistis. Hypocistidos. Barba hircina idem.

HYPOCISTIS, Barbarorum hypocistidos est, siue barba hircina, quæ plerunq; ad cisti radices nascitur; herba potius quàm frutex, crassa, succosa, quibusdam granis, pineis similibus plena, qua auidissime nonnulli uescuntur. Nam tota ipsa herba ad luteum colorem cum quadam albedine tendit: quæ non solum in Hispania, sed uariis aliis in locis nascitur. Venetiis enim apud officinas frequenter conspicitur, quæ ex Illyrico & Dalmatia regionibusq; circuuicinis portatur. ex qua succus extrahitur, & ad medicos usus reseruatur, præcipue ad eos, ubi constringere opus est, uelut floribus punicorum expressus, quemadmodum refert Dioscorides capite de malis punicis. Verum nihil refert, herbam istam hypocistidem, uel cytinum, aut succum ipsum, eo modo appelles, ut Dioscorides in præsentia facit: & Aegineta imitatur. De qua Galenus citato loco ita inquit: Hypocistis multo est magis astrictoria quàm folia; admodum efficax remedium ad omnes fluxionũ affectus, quin si quam partem roborare consilium sit, quæ uidelicet plusculo humore exoluta fuerit, robur ac firmitudinẽ illi haud segniter addit, quo nomine antidoto ex uiperis inditur.

De Ladano.

Græce, λῆδον: Latine, ladon, ladaniferus frutex: Hispanice, xara: Lusitanice, esteba: Italice, ladanifero arbuscelo. pinguitudo illius, ladanum, laudanum: uulgo laudano.

Enarratio. 118.

Ladanifer frutex.

LADANIFER frutex in altum crescit, tricubitali altitudine, & ampliori, uirgas à radice mittẽs, digitalis crassitudinis, duras, solidas & firmas, in quibus folia hærent oliuæ, nigra, uiscosa: flos uero roseus, albus, tres quatuorue maculas nigras habens, quo decidente, fructus pilulæ magnitudine, pediculo alligatus pullulat: totus enim frutex ille uiscosus resinosusue conspicitur, adeo ut ipsum depascentes hirci capellæue, pinguedinem uiscositatemue illam in barbis & femoribus contrahant, quam ladanũ appellamus. Reperitur uero in officinis pinguitudo ista, siue succus densatus, sub nomine ladani, uel laudani, aut labdani, quãq̃ raro syncerus aut purus. Verus autẽ & purus, optimi est odoris, ut Rufus Ephesius per hos indicat uersus à Galeno subscriptos lib. 1. de Compositione medic. secundũ loca, capite. 1.

Ladanum quid.

Rufus Ephesius.

Inuenias in Eremborum quoq; ladanon orbe,
Caprarum circa mentum, gratissimus illis,
Succus is è cisthi folio decerptus amico,
Imbuti hoc uilli, menti laterumq; madescunt,
Non tamen ad morbos hoc præstat, laudem ab odore,

Egregio quo spirat habet, quod plurima mixta
Pharmaca Erembi habeant diuinis uiribus aucta,
Orta solo & campo longe lateq; patenti.

Hunc porro fruticem barbam hircinam potius appellandam crediderim, quum illi magis quadret, conueniatue nomen; quanquam Serapio, & cæteri Arabes, barbã hircinam hipocistidem potius nominent. Non minus quoq; crediderim, quod Scribonius Largus hanc cisthi speciem, rosam appellat syluaticam, non uero alteram. Est præterea huius cisthi ladaniferi species altera, quam Hispani masculam comparatione ad primã faciunt; & eam stebam appellitãt folio in orbem circinato, subnigro & hirsuto. De ladano uero Galenum audiamus. lib. 7. huic dicato uolumini, sic differentem: cisthos id est ladanum, primo excessu medicamen est quodammodo complete calidũ, ita ut secundũ attingat, habens etiam astrictionis nõnihil: est præterea substantia tenui & emolliens, nec nõ moderate digerens cõcoquensq;. peculiariter igitur ad uteri uitia est aptũ. Diffluẽtes tamen capillos retinet; uerũ alopecias & ophthalmias sanare nõ potest, quod hi affectus ualentiora medicamenta desyderent.

Frutex ladanificus proprie barba hircina est.

Ladanum Galeni calidum est.

De Ebeno.

Græce, ἔβενος: Latine, ebenus: uulgo ebano legno.

Secunda species ebeni.

Lignum Guaiacum, lignum Indicum, lignum sanctum, lignum morbi Gallici: Arabice, karon: Hispanice, el legno santo, el legno dellas antilhas: Italice, il legno santo: Germanice, holtz uustz indien, frantzosen holtz: Gallice, lin saint.

Enarratio. 119.

NASCITVR ebenus, non ut Virgilius credidit, tantum in India, sed Arabia, Aethiopia & aliis uariis locis, ut ex Dioscoride, Plinio, & Pomponio Mela edocti sumus, quam primo Romam adduxit Pompeius Magnus, in triũpho Mithridatico, materia densissima, colore nigro, splendido, & graui, adeo ut eius quantumcunq; siccum lignum non fluitet, sed fundũ & centrum potius petat. Hodie uero, ligni huius magni trunci in officinis, ubi pectines fiunt, uisuntur, quum ex eo non solum egregii parantur pectines, sed etiã uaria alia, & præcipue coronæ mulierculis pronumerandis preculis idoneæ. Cæterum ebeni lignum oculare est, oculorum uitiis apprime conueniens, ut ex Dioscoride deprehendere est, & Galeno lib. 6. de Facultatibus simpl. ad istum modum dicente: Ebenus, ex iis lignis est, quæ trita in aqua soluuntur. Vis ei inest excalfaciendi, extergendi, & tenuium par-

Ebenus.

tium, quamobrem, quæ pupillas offuscant extergere creditur, miscetur que aliis ocularibus medicamentis. Secunda autem ebeni species, Guaiacũ lignum morbo Gallico deseruiens est, quod sanctum omnes uocant, uelut Auicenna caron, lib. 2. sui canonis. De cuius usu, ac origine, sic habeto. Guaiacum ultra quòd priscis cognitum fuit, & oculorum fluxionibus accõmodatissimum, contigit, quum superioribus annis, nouæ quædam terræ, antiquis forsan cognitæ, & temporum iniuria factæ incognitæ, nunc uero nouiter repertæ essent, in quadam incidissent insulam Hispani, cuius omnes accolæ morbo Gallico quandoq; laborabant, ac si Europei uariolis. Hispani uero quum quęstores in prouincia essent, ac grauiter morbo illo affligerentur, ab indigenis medicamentum quo curarentur, quærunt; quibus illico lignum huiacum (sic enim insulares pronunciant) monstrarunt, quo non multis interpositis diebus, ut cæteri à morbo liberati, ut summum bonum, eius usum in Hispaniam attulere, guaiacum ipsum appellantes, insularium uocem imitantes, qui huiacum, ut diximus, lignum uocant, ex arbore apud eos crescente, proceritate, qua apud nos fraxinus, quæ foliis uestistitur plantaginis solidioribus tamen, ac rotundioribus, flore uero luteo, sed fructu castaneis persimili, & illo quidem solutiuo. Totius autem arboris, color, cineritius est, ad nigredinem tendens. Hæc uero arbor, ut tradunt nostri Hispani, & Alfonsus Ferrius libello suo de morbo Gallico conscripto scribit in tribus præcipue insulis nascitur; nempe in insula sancti Ioannis, in insula sanctæ Crucis, & in insula sancti Dominici: lignum uero quod ex arboribus insulæ sancti Ioanis adfertur, melius est, quia insula illa cæteris duabus distantior à torrida zona est, qua de causa non ita torrefactum lignũ, aut ustum uidetur, imò humidum & unctuosum. Curabunt igitur castellani, quum in eas insulas peruenerint, non aliunde lignum Sanctum abscindere, & in Hispaniam afferre, quàm ex insula sancti Ioannis. Sed an lignum hoc eligi debeat nigrum; uel album potius, non infimum & postremum erit inquirere, quum multi in hac re uarient: nam triplici differentia lignũ hoc conspicitur, aliud crassum, quod quum per transuersum secatur, totum fere nigrum conspicitur, dempto circulo quodam superiori ad luteum uel album declinante. Aliud non ita crassum conspicitur, cuius centralis pars nigra quoq;, sed non adeo ut primi ligni est. Tertium subtilius duobus dictis, quod candidum tam intus quàm foris uidemus, lineis percurrẽtibus distinctum, cæteris ligni differentiis odoratius, & cum quadam amaritudine acutius. Sed quum hæc ita se habent, non est tamen credendum, quòd tria hæc ligna diuersa aut ex arboribus diuersis scindantur, quum ex una & eadem arbore tria illa ligna colligantur: nam nigrius, arboris stipes est, minus nigrum, ex partibus mediis inter stipitem & ramos habetur, quæ pars Aristoteli truncus dicitur, in quo arborum cor collocat, ut ex Paruis uocatis

Guaiacum Caron.

Alfonsus Ferrius.

Guaiacum an albũ uel nigrum eligi debeat.

Trũcus arboris media pars est secundũ Aristotelem.

naturalibus dicendum est:totum uero album,rami sunt,in quibus uirtus uegetabilis potentior uiget, & ea de causa lignum hoc album nihil nigri habens,potetius & melius iudicatur; deinde quòd à media arbore colligitur, quanquam huic parti ad mentem Aristotelis primæ dignitates tribuendæ sint,tertias uero nigriori dare est. Aliquando tamen lignũ hoc album ex arbore fecatur tenella: nondũ ad eã perueniente ætatẽ,in qua nigredinẽ acquirit,ut in aliis quoq; percipimus arboribus,quarũ ligna interim dum iuuenilia sunt,alba uidẽtur,postea uero successu tẽporis ueterascunt,& nigredinẽ adsciscũt. Vtemur igitur albo ligno,in difficillimis morbis,ulceribus Gallicanis & malignis cõplicatis:illo uero paruã obtinente nigredinẽ,in mediocribus:tertio uero fere toto nigro,in debilioribus. Sed unũ dignũ consideratione uenit,quòd lignum hoc albũ,etiamsi aliis lignis ualidius est,cito tamẽ ob nimiam humiditatem corrumpitur,& quia gracile facile exiccatur:proinde illud recens,& solidum habeas, minime uero corrosum aut antiquatũ curare debes,quod si habere non potueris,satius procul dubio erit,nigro recenti illius loco utaris. Quam uero temperaturam lignum hoc obtineat,inquirendum est,quum frequens usui medico habeatur. Nam authore Galeno libro tertio de Temperamentis, atque sexcentis aliis locis,illud per se calidum dicitur medicamentum non uero per accidens, si corpori occurrens, à principio occursus calfaciat, calfaciendoque procedat, atque in calfactione permaneat, quod simile de frigido, humido,siccoue intelligendum est medicamento:qua de re lignum hoc calidum esse dicendum est,quum corpori occurrens non solum temperato, sed in frigiditatem labenti,calfaciat, ac in calfaciendo procedat, quod & siccum esse ultra experientiam quotidianam de eo habitam, ratio quoque attestatur:quum lignum hoc amarum sit, quæ enim amara sunt,non solum calida, sed etiam sicca esse omnes confirmant,ut Galenus libro quarto de Facultatibus simplicium medicamentorum capite 8. & tertio de Ratione uictus in morbis acutis quoque dixit: sed non propterea ab aliis spoliatur qualitatibus quum & humidum esse lignum istud deprehendimus, quasdam habens partes pingues oleaginosas, quibus certe ligni decoctum bibentes aluntur, atque inde per longum tempus absque uictu ullo permanet. Nec uero mirari quis debet,si lignum hoc diuersas in se contineat qualitates, quum Galenus libro tertio simplicium capite tertiodecimo multo plures & diuersas uni inesse medicamento fateatur dicens; omnia prope modum medicamenta, licet sensu simplicia appareant, natura tamen esse composita, quin & subinde quoq; diuersissimas in sese continere facultates,nempe excernendi, & sistendi,incrassandi & extenuandi,rarefaciendi & condensandi,illinendi atque abstergendi,tendendi & laxandi, cæterasque oppositiones uniuersas, & subdit: At hoc mirum uideri minime debet,in id genus facultatibus, quum uni & eidem medicamẽ-

Temperatura guaiaci.

Lignũ hoc uarias qualitates sortitur.

to uim calfaciendi & refrigerādi inesse appareat, aut exiccandi & humectandi, aut tenuium partium & crassarum: Hæc ille. Non mirabitur igitur spectator si lignū hoc & calidum & siccum, & humidum esse dixerimus, In quo tamen gradu caliditatis collocari debeat, audite. Medicamentum calidum, frigidum, humidum uel siccum dicimus, non alia de causa, nisi quia talem in corpore humano temperato ualet imprimere qualitatem; At quod nec excalfacit, nec frigefacit, nec humectat, nec exiccat, symmetrum, id est temperatum medicamentum appellare necesse est. A uincente ergo seu excedente qualitate & facultate cognominatur medicamentum. At calidum primi ordinis nominamus, quod temperatum corpus excalfacit, non tamen euidenter: qua de causa ad illud comprobandum opus insuper demostratione est rationali, sic de frigido, humido, & sicco, dicendum est: illud uero quod manifesto aut calfacere, aut frigefacere, aut humectare, aut desiccare potest, id secundi esse ordinis dicetur: at quod iam uehementer quidem, non tamen summe, tertii dicitur gradus: quod uero adeo excalfacere potest, ut escharā moliatur et urat, quarti. Iis igitur prelibatis facile diiudicare quis poterit, cui gradui caliditatis, siccitatis, humiditatisue lignum hoc subiici debeat, præcipuè tamen ipsius ligui odorem, saporem, atque ipsius effectus animaduertendo. Nos autem quantum ex iis comprehendere possumus iudicamus lignum hoc in fine secundi gradus calidum esse, ita ut tertii principium attingere uideatur, quum eius caliditas uehemens, non solum à corporibus temperatis, sed etiam ægris percipitur, siccum quoque in medio secundi: at humidum primum gradum non excedere ipsa rei experientia, quæ reliquis præstat, confirmat. Sed iam quo ordine huius ligni aqua parari debeat, aut eius quoque uinum, quod passim hodie morbo Gallico affecti pituitosi, & humidi præcipuè bibunt, dicamus. Assuescunt autem pharmacopolæ lignū hoc elimatum habere, ut petentibus presto tradant, sed tu caue ne hoc elimato uel in puluerem redacto utaris, quum facillimè exiccatur, & cito uires amittit, præcipuè, si diu in puluerem redactum manserit. Cura igitur lignum album, parum aut nihil nigri habens, recens elimare, aut nigrum pingue multos cum gummia habens cortices, cuius ramentorum siue scobis libram, in aquæ puræ libris quindecim per uiginti quatuor horas madere finito, postea in eodem uase quod nouum & uitreatum esse proposuimus, ad lentum ignem bullire finito, quousque libræ maneant quinque: hæc autē prima est decoctio, quam primam aquam siue aquam sirupi uice uenientem appellant, cuius pondus ad uncias sex uel septem, pro uice, secundum uirtutis potentiam propinatur. Scobi uero manenti, nouam aquam addere solent, uerbi gratia, libras quindecim, quæ ad medias consumi permittitur, quanquam nouo uti ligno melius esset, quū hodie uili pretio lignum istud habeatur: Hæc uero secunda est decoctio, ceu secunda aqua dicta, ex qua æ-

Guaiacum lignum calidū in principio tertii ordinis.

Siccum in medio secūdi, humidū in primo.

Aqua ligni Guaiaci quomodo parari debeat.

grotantes uini loco tempore uictus,& interdiu, ad lubitum bibunt. Ex prima uero decoctione, spuma coopertorio hærens, pro abstergendis ulceribus seruatur. Sed hic adnotãdum duximus, quod aqua hæc prima aliquando in balneo Mariæ fit; aliquando uero ut diximus, & interdum simplex nullo adiecto medicamento; interdum uerò adiectis medicamentis,tum calidis, tum soluentibus,ut sena,epithimo,polypodio,hermodactylis:aliquando uero alterantibus calidis,ut betonica,fumo terræ,stechade; nõnunquam uero frigidis,ut endiuia cichorea,lichene,& aliis uariis,ut centuria prima Curationum mearum abunde dixi, in ea præcipuè Francisci Ferreriæ curatione. Pari quoque modo uinum parari potest, primum & secundum, quanquam nonnulli, absque ratione eos uellicent medicos, qui primum uinum sirupi uice propinant. Eligendum est enim uinum album odoriferum,ut cu ratione uigesima octaua prædictæ nostræ Centuriæ,pro quadã muliere Ferrariensi,ad Castellum nouum habitante, & colico affectu laborante,differni mus. Cætera uero quæ de ligno Guaiaco dicuntur,legito apud Huttenum, Manardum, Massam, Almenaram, Mathiolum, Leonicenum, Benedictum Victorium Fauentinũ,atque alios sexcentos, qui de hac re libros in lucem emiserunt. Est quoque hodie radix quædam subtilis,quam quoque ex Peru prouincia superioribns annis repertam, Hispani adferre cœperunt, & eam Sarcam parrillam, sua uoce appellitant, quod uerbum ego rubum uiticosam uerterem, ad multos usus accommodatam, de cuius laudibus, non deerit quoque qui encomium nobis describat. Radicem chynarum capite de calamis attigimus,de qua nos plura in lucem deo duce mittemus.

Vinũ Guaiacum.

De Rosis.

Græce, ῥόδον: *Latine, rosa: Vulgo rosa.*

Enarratio. 120.

ROSA omnibus est nota,quæ officinis magnum præbet ornamentũ, nam ex ea zuccarum rosatum conficitur, mel rosatum foliatum, mel rosatum colatum, acetum rosatum, oleum rosatum commune,oleum rosatum omphacinum,electuarium de succo rosarum,diarhodon,sirupusrosatus ex rosis siccis,sirupus rosatus absolutè dictus, sirupus rosatus solutiuus, quem mucharum Mauritani uocant, iulep rosatum,aqua rosarum,aqua capitum rosarum: seruantur folia exsiccata, seruantur capita, seruatur succus ex illis expressus,seruantur quoque flores lutei,ut alia præteream,at quum non ex una tantum specie rosarum, hæc conficiantur, consonũ erit hic citare nonnullas eius species, nam omnes persequi,ut difficile, ita lectori fastidiosum esset. Sunt igitur quædam rosæ rubræ, crassæ, stypticæ, ex quibus zuccarum rosaceum parari debet,nam ut dixi stypticæ sunt,& constringentes: proinde recte quoque sirupus rosaceus,pro fluxu sistendo, ex ipsis siccis conficitur,

Ex rosa quot parantur.

Rosarum species.

Zuccarum rosaceũ ex rubris rosis confici debet.

quæ quoque siccatæ pro lauacris seruantur. Sunt quoque aliæ albæ, ex quibus cætera à nobis citata parantur, in Hispania & Flandria in maxima copia repertæ, in nonnullis uero Italiæ ciuitatibus, paucæ habentur, præcipuè Ferrariæ, ubi illarum loco incarnatis, id est, colorem inter album & rubrum habentibus, utuntur; quæ dubio procul, Ferrariæ, uelut Anconæ & Neapoli, aliisue uariis locis, solutiuæ sunt, & maxime purgant, præcipuè si ex illis mel rosaceum foliatum fiat: Nam uncia huius mellis rosacei, cum strepitu, & alui turbatione leui, purgare in corpore mediocri ter & quater facit, ut millies expertus sum, illud pro laxante medicamēto ægrotantibus propinans.

Rosæ incarnatæ solutiuæ sunt.

Nec enim dicendum est, ut multi medicamenti huius uires ignorantes contendunt, conditum hoc mellis ratione tantum purgare, quum mel coctum parum aut nihil purgat, imò mel crudum ciendi uim habet, quam in coctione amittit, ut Hippocrates testatur libro de morbis qui extra, & Galenus libro tertio de Alimentis capite 38. non minus Paulus Aegineta libro primo suæ medicinæ, capite 56. hoc ut solet approbat, inquiens: mel coctum ualentius nutrit quàm subducit aluum, non coctum econtrario. cui adstipulatur Alexander Aphrodiseus sectione 2. Proble. 66. dicens: mel incoctum tergit & purgat, coctum alere tantum potest. Ex quibus liquido constat, rosis iis uim laxandi & subducendi insitam & naturalem esse, non uero ex melle acquisitam: sed ii nullo rerum usu præditi, quæ in buccam uenerint tantum effutiunt, ueluti philosophi illi, quos Galenus libro de Semine redarguit. Ex iis igitur rosis, sirupus rosatus solutiuus multarum infusionum dictus nobile & securum purgatorium medicamentum parari debet, prout hodie in uniuersa Italia magno ægrotantium iuuamento paratur, qui mea sententia efficacior & nobilior euadet, si aquæ loco, cum rore è celo super ipsis rosis cadente, pararetur, uel saltem super caulibus, ex quibus roris uel pruinæ magna copia haberi potest. Sunt præterea aliæ rosæ albæ ad citrinū tendentes, paruæ pauca folia habentes, quæ fere per totum annum in arbore uidentur quas moschatas, quia moschi odorem referunt, uel Alexandrinas uulgus appellat. Hæ uero, odore caput tentant, & potentissime aluum subducunt, non minus ac scamonium, ita ut si sex uel octo acetario folia miscueris, totū acetarium purgatorium reddes, & ea de causa ab illis, tanquam pernicioso medicamento, naturæ uim inferente, abstinendum suadeo. Nam non ita pridem Venetiis, nobilissima Beatrix à Luna, mulier opulentissima, & omnium uirtutum genere ornatissima, in morbum quendam incidit, pro quo iuuando, medicus quidam Venetus, ex prædictis rosis & saccaro conditum parare fecit, ut eo tanquam præstantissimo, & securo purgatorio medicamento interdum uteretur: at quum primum præclara illa domina, conditum gustare cœpit, faucium & linguæ excoriationem cum stomachi rosione contraxit, sed illa dubitans, nū symptomata ea ex morbo, aut condito orta

Mel coctū parum purgat.

Sirupus rosatus solutiuus.

Rosæ Alexādrinæ siue moschatæ dictæ.

Beatrix à Luna.

dito orta essent, nullam in medicamentum culpam reiecit, Ego uero noscēs medicamentum potentissimum & fere uenenū esse, eam monui, ab illo abstineret, nec eo amplius uteretur; putauerat enim liberalissima hæc domina, conditum illud ex rosis incarnatis à nobis dictis paratum esse, quo alias Antuerpiæ sæpe usa erat, ad quam, meis uotis, uiuente Didaco Mendio huius cognato, & omnium mercatorum suæ ætatis ditissimo Sebastianus Pintus, è Ferraria miserat, uelut ad alios principes, tanquam donum præcipuum, & sanitati humanæ deseruiens. Hæ uero rosæ moschatæ in Hispania raro uidentur: sunt enim albæ subcitrinæ, similes ut paucis dicam, rosis caninis inter spinas nascentibus, quæ ad summum tria quatuorue folia habent. Non mirum igitur est, si Hispani iis rosis moschatis carentes, dubitent, num incarnatæ à nobis dictæ, quæ & solutiuæ sunt, & apud ipsos reperiuntur, moschatæ uel Alexandrinæ dicantur: Sunt enim longe differentes, quum rosa hæc moschata, Alexandrina siue Damascena dicta, alba ad citrinum inclinans est omnino fugienda; Incarnata uero rosa, quæ inter rubrum & albam media est, rubricatq;, longe alia est, qua ut præstantissima & nobili soluēte medicamento uti suaderem. Quia enim in maxima copia habetur per uniuersam Italiam rosa hæc, syrupus rosatus solutiuus siue nouem infusionū mirus paratur, adeo ut illius unciæ tres absq; noxa ulla malos è corpore humores pellant. An uero Ieneliabim de rosis Persicis, apud Auicennam prima quarti multis in locis citatum, ex aliqua rosarum dictarum paratur. Respondeo quod non, quia Auicēna ex floribus Perseæ arboris, mel rosatum, siue ieneliabim, confici suadet; uocat enim flores istos interpres rosas: proinde ornatæ nonnullæ officinæ, ex illis syrupum paratum habēt, morbis pituitosis admodum cōuenientem. Sunt enim flores isti, natura purgatorii, pituitam & lentes humores, ac crassam bilem depellentes. Cæterum, in rosa, partes istę reperiuntur, cortex, calix, flos, capillamentum, uel capillus, caput, lana, semen, unguis, folium dēpto ungue, de quibus Manardum audiamus, libro. 4. Epistolarū, epistola quadam Hippolyto missa, cuius uerba ita habentur: Antiqui in rosa sex partes non nomine tantum, sed uiribus quoque & facultatibus differentes cognouere, quas à recentioribus fere neglectas, non inutile fuerit recensere. Rosam primo diuidunt in folia, flores, & capita, folia in ungues & id quod exemptis unguibus remanet. In flore aliud semen, aliud capillus; in capite aliud cortex, aliud calix, ut Plinii uerbis utar intelligitur. Vnguis pars illa cādida uocatur, quæ capiti proxime adhęrens, præcidi à seplasiariis consueuit, rhodomeli uel rhodosaccarum reliquo paraturis, unde rosæ tales exungulatæ solent appellari. Florem luteū illud intelligunt, quod foliis circūquaq; ambitur separatum in capillum, id est in tenuia quædam fila, & in semen, quod sub his filis lanugine quadam opertum, cortice continetur. Caput autem solidum illud, quod foliis & floribus,

Ieneliabim de rosis Persicis quid

Flores Perseæ arboris.

Rosæ structura.

Rosæ temperatura.

ceu basibus substernitur. Cuius superior pars, ex qua flos & folia prodeũt propriè caput, reliquum calix nuncupatur. hactenus Manardi uerba. Galenus porro libro. 8. de Facult. simpl. modic. de rosa ita tradit: ex aquea substantia calida, duabus aliis qualitatibus mista, astringenti uidelicet & amare, composita est, flos tamen, magis quàm rosa ipsa est astringens; ac proinde etiam exiccatorius est.

De roseis pastillis.

Græce, ῥοδίδες: Latine, rosei pastilli, trochisci e rosis.

Enarratio. 121.

ROSEI pastilli ad Dioscoridis descriptionem, hodie non parantur. At Paulus Aegineta libro. 7. suæ medicinæ, lõge aliter pastillos roseos, quàm hic Dioscorides, describit, ad arcendos uidelicet humorum fluxus, tantum accommodatos, hodie uero pastilli siue trochisci rosei non parantur, possunt tamen parari, ueluti à uiolis, apud Mediolanenses præcipue in usu frequenti habiti, scamonio & thurbito, ad subducendam aluum ornati: nam diarhodon, à pastillis roseis longe alia res est.

Pastilli de uiolis.

De lycio.

Græce, λύκιον: Latine, lycium, buxea spina, pixa cantha, lycij succus.

Enarratio. 122.

CONCRETVS succus in officinis habetur, quem lycium appellamus, quod an Dioscoridis lycio respondeat, collatione facta, iudicabitur. Est igitur lycium apud Dioscoridem optimum, quod igne accenditur: nostrum uero, ut expertus sum non accenditur. item Dioscoridis lycium, intus rubricat; nostrum non rubricat, nec ruffescit; quibus adde, Dioscoridis lycium, in gustu amaricat; nostrum uero non amaricat, ut in totum fateri est, lycium hoc, in pharmacopolarum officinis habitum, diuersum sit, à Dioscoridis lycio. Sed quid hoc nostrum lycium sit, aut unde colligatur, uariant testes. Quidam succum ex baccis ligustri expressum esse dicunt, alii ex baccis matris syluæ potius contendnnt: utcunq; tamen sit, nostrum hoc cõmune, adulterinum & minime syncerum est, proinde suaderem, ut lycii ueri loco, pharmacopolæ, amurca æneo uase incocta, aut sumachio uterentur, ut ex Dioscoridis præceptis, capite de amurca, & rhu, percipitur, uel saltem lycium ex radicibus rhamni, ad Plinii mentem pararent. Sic enim Plinius lib. 24. capite. 14. inquit: huius radice decocta, fit medicamentum quod uocatur lycium. Satius tamen erit, uero lycio uti, quod ex Lycia prouincia, facile Venetias adducere quis poterit, quum Alexandriam iuerit. De cuius uiri-

Lyciũ Dioscoridis, nõ est uulgare lycium.

lycii ueri loco, quid accipi potest.

bus ita scribit Galenus libro .7. de Facult. simpl. medic. lycion arbor est spinosa, ex qua lycium fit, medicamen id liquidū, quo ad sugillata, sedis orisq; phlegmonas, ulcerationes, herpetes, putredines, ulcera contumacia, aures pure fluentes, intertrigines, & paronychias utuntur; est enim facultatis exiccatoriæ, compositum ex diuersi generis substantiis. Altera quidem tenuium partium, digerente atq; calida; altera terrestri & frigida, ex qua astrictionē exignam obtinet. Digerit & siccat in secūdo ordine, in calore autem mediis est proximum. Est porro lycium Indicum ad omnia ualentius.

De Acacia.

Græce, ἀκακία: Latine, acacia, spina Aegyptia, frutex gummi Arabici: Hispanice arbor de la goma arabica: Italice, acacia.

Huius succi succedaneum.

Succus syluestrium prunorum: Hispanice, cumo de endrinas montesinas de abrunhos montesinhos: Italice, succo di bruni agresti, saluatici: Germanice, schleben.

Enarratio. 123.

EXTRAhitur ex acacia arbore spina dicta Aegyptia, succus, eiusdem quoq, nominis cum ipsa arbore, quem Andromachus primus cyaneam lachrymam uocauit, & eo hoc nostro tempore officinæ carent, cuius loco, succo prunorum syluestrium merito utuntur, præcipue, ubi opus est infrigidare, cōstringere, & repercutere, illum potissimum in orbes redigentes & exiccantes. Cæterum de acacia ita prodit Galenus; Acacia & planta ipsa acerba est, & fructus & succus, qui lotus acrimoniam deponit, porro si parti illinatur protinus eam sicciorem ac contractam reddit, estque tertii ordinis exiccantium, & secundi refrigerantium, ubi quidem elotus fuerit, alioqui si illotus sit, primi. Est autem consistentia terreus, habetq; in se partes quasdā aqueas, necnon alias tenues & calidas; hactenus Galenus. Ex arbore porro acaciæ, gummi absolute dictum emanat, quod Arabes, gummi Arabicum uocant, cuius tres differentiæ à Dioscoride notantur. Nam bonitate excellit gummi, quod lumbricorum figura est, uitri modo pellucidum, & transparens, minus bonum candidum est; tertium uero, cæteris peius, quod resinosum sordidumue est. De hoc uero gummi absolute dicto tradit Galenus lib. 7. de Facult. simpl. medic. ad istum modū dicens; lachryma est concreta in truncis arborum ipsam producentium, estq; exiccatoriæ & emplasticæ facultatis, asperitatibusq; medetur.

Spina Aegyptiaca.

Acacia.

Gummi absolute, gūmi Arabicum est.

De Amurca.

Græce, ἀμόργη: Latine, amurca: Hispanice, Lusitanice, ago a ruca, alpechim: Italice, lamorca del oglio.

Enarratio. 124.

Amurca quid.

AMVRCA non olei fex est, ut quidam putant, sed potius aqua quædam, quæ quum oleum ex oliuis exprimitur, ipsa subdit & residet, atq; in cortina sub torculari, ubi oleum defecatur, foramine disposito, depellitur, & oleum purum & syncerũ manet. Hæc uero aqua amurca dicta, æneo uase decocta lycii uice apponitur, de qua Galenus libro. 6. de Facult. simpl. medic. ita disserit: ex secundo est ordine calfacientium, at siccantium intenso quodam modo magis, terrestris substantiæ quum sit. Sic & ulcera corporum temperatura siccorum curat, quæ uero in aliis omnibus sunt exasperat, perinde ut resina, pix sicca, & bitumen.

De Vitice.

Græce, ἄγνος ἄγονος: Latine agnus, agonos, lygus, agnus castus, uitex, piper agreste: Hispanice, gatillio casto arbor, pimentero sylvestre: Italice, agno casto: Germanice, uuater mulghe: Gallice, agno casto.

Enarratio. 125.

Agnus castus. Lygus. Vitex, piper agreste cõmune.

AGNOS siue lygus, aut uitex, Arbor quam uulgus agnum castum appellat est, quanquam nostri ueluti alii piper agreste, non inepte eam nominãt, quum eius semen sapore piperi sit simile. De quo Plinius eadem fere cum Dioscoride fecit uerba, libro. 24. capite. 9. dicens; Non multum à salice uitilium usu distat uitex foliorũ quoq; aspectu, nisi odore gratior esset, Græci lygon uocant, alii agnon, quoniam matronæ Thesmophoriis Atheniensium castitatem custodiẽtes, his foliis cubitus sibi sternunt. Duo eius genera, maior in arborẽ salicis modo assurgit, minor ramosa foliis candidioribus, lanuginosis, prima album florem mittit, cum purpureo, quæ & candida uocatur, nigra quæ tantum purpureum. Cæterum agni casti semẽ, genituram & gonorrhœam extinguit, nec tantum epotũm semen; sed etiã si folia & surculi; in cubili substrauerint. Vnde Paulus sapientissime libro primo suæ medicinæ, capite. 38. quo de seminis redundantia agit, præcipit, una cum refrigerantibus herbis, uiticis teneros surculos substernendos, est uero arbor hęc agnus castus siue uitex dicta, alia lõge à salice Amerina dicta quam Hispani arborem Paradisi appellant. De cuius uiribus Galenus li-

Viticis duo genera.

Salix Amerina differt à uitice.

bro.6.Simpliciū ita inquit: Agnos,aut uitex,fruticosa illa planta,calidus quidem & siccus est terio ordine,uerum multum tenuis substantiæ, tum gustu acris simul & astringens, ipsas tamen uitices ad medicinam habet inutiles, cæterum folia,semenque, & flos, calida siccaque sunt facultate,nec non tenui substantia,quare sæpe nobis sunt usui,porro semē edendo est, tam perspicuo tamen calfacit, ut capiti dolorem hoc nomine pariat, quāquam si id frigatur, minus caput tentat, utcunque tamen sumatur flatus uentris discutit, præterea tum semen, tum flos,tum folia, uenereas intemperantias compescunt,quare non tantum esa potaque conferre ad castitatem uidentur,uerum etiam substracta,unde planta ipsa,agnos,hoc est casta uocatur. At ruta quàm agnos magis quidem excalfactoria & exiccatoria existit:ad hæc, agni quidem semen ac germina, modicam astrictionem ferunt,aut ruta ubi aruerit,exacte amara est,& acris:quàm diu uero humida fuerit, subamara:Nulla tamen austeritas aut acerbitas illi inest, aut illa certe obscurissima , quocirca & ad iecur & lienem indurata & obstructa, agni semen potius quàm rutæ competit,præter dicta autem agnus & menses mouet,& indurata digerit,& lassitudinem tollit.

De Salice.

Græce,ἰτέα: Latine,salix: Hispanice salze,salgueiro, Italice,salice,salcio: Theutonice et Germanice,uuilgenboon, uuiden: Gallice,saulx.

Enarratio 126.

SALIX arbor ubiq; nota est,cuius species, nonnullæ habentur, quas Plinius prosequitur libro 16. capite 37. & libro 17. capite 20. Nec enim usus salicis sic à medicis contemnendus est, quum tam multis & magnificis polleat uiribus, ut ex subscriptis Galeni uerbis apparet, quæ è libro 6. Simplicium ita habent: Salicis foliis ad cruenti uulneris glutinationem uti possis : uerum floribus eius maxime prope omnes utuntur, ad exiccantis emplastri præparationem . Est enim uis eorum ita desiccatoria, ut morsu abstineat,habet uero etiam quandam astrictionem, porro succus expressus, medicamen exiccatorium existit, experfque mordacitatis. Nec enim inuenias aliquod medicamen ad plures res utilius eo, quod citra mordacitatem exiccat,arboris cortex similem facultatem obtinet, tum floribus tum foliis, nisi quòd temperaturæ siccioris existit,ueluti omnes cortices:etenim cinere corticis macerato in aceto,nonnulli callos,atque myrmecias tollunt.

Salicis flores maxime exiccāt.

De Agresti olea.

Græce,ἀγριελαία: Latine,olea agrestis,oleaster: Hispani-

ce, azebuche, azambuyero: Italice, oliuastro: Gallice, oliue sauuage.

Enarratio 127.

Hercules oleastro coronatus. Pro spodio quid.

AGRESTIS olea, oleaster, foliis amarus est, quo primus Hercules coronatus fuit, ut testatur Plinius lib. 16. capite ultimo: sed hic animaduertendum est, quòd folia & flores oleastri, combusta, pro spodio, usurpantur, ut uaria alia ab Arabibus inuenta.

Colymbades, id est salsæ & conditæ oliuæ.

Græce, κολυμβάδες: Latine, colymbades, oliuæ conditæ: Hispanice, azetunas de conserua, azeitonas de salmoura: Italice, oliue condite.

Enarratio 128.

Colymbades oliuæ conditæ.

COLYMBADES, conditæ salsæq; oliuæ sunt, quas prima mensa, ut appetentiam excitent, lauti diuitesque sumunt: Vnde Paulus libro primo suæ medicinæ, capite 81. de illis ita prodit: Ex oliuis drupæ stomacho aduersantur, crassi humoris, efficaces muria conditæ, & colymbades, si ante cibum sumantur, appetentiam faciunt, & aluum subducunt, ac magis quæ ex aceto & oxymelite, præparantur, hæc ille. In quibus, adnotandum est, quòd oliuæ drupæ, uirides absque conditura ulla dicuntur, quæ crassum & pessimum præbent nutrimentum: quæ porro muria cōdiuntur, quas halmadas, ab ἅλμη, muriam significante uocant, efficaces sunt, nō minus ac colymbades, ut hic deprehendere licet, Paulum differentiam posuisse, inter almadas, hoc est, muria conditas oliuas, & colymbades, quanquam plures alii grauissimi authores, nullum inter illas discrimen ponant, si quis tamen plures & uarias oliuarum condituras scire desiderat, legat Palladium, & Columellam, apud quos, colymbades dicuntur, quia innatent, & quasi urinabundæ fluitent.

Oliuæ drupæ quæ.

Colymbades cur dictæ.

De Oleo oleastri.

Enarratio 129.

DE isto uero abunde inter olea diximus, proinde illinc repete.

De Aethiopicæ oleæ lachryma.

Græce, δάκρυον αἰθιοπικῆς ἐλαίας: Latine, lachryma oleæ Aethiopicæ; Gummi elemi: Vulgo, gumma elemi.

Enarratio 130.

Gummi elemi.

DICITVR hodie gummi elemi, corruptè, quasi oleæ, quum re uera oleæ Aethiopicæ lachryma esse debeat; quæ uero in officinis hodie habetur, iucundi sane si prunis inieceris, odoris est, quæ an uera uel falsa sit, dubitatur, quia gummi huius arboris cum scammonio affinitatem & similitudinem habere debet, quam tamen gummi helemi officinarum nō habet, imò ut resina aut aliquod aliud gummi est, ut iure censendum sit, uero gummi oleę Aethiopicę nos carere: quale quale tamen cōmune officinarum sit, mirum in capitis uulneribus habetur, qua de causa ex eo, & unguentum & ceratum à pharmacopolis concinnatum habetur. Huius porro loco nonnulli officinarum mangones hederæ gummi, non sine ægrotantium detrimento accipiunt.

De Quercu.

Græce, δρῦς : Latine quercus, robur: Hispanice robre : Lusitanice, carualho: Italice, quercia : Gallice chesne : Germanice, eychenbaum.

Fagus.

Græce, φηγὸς : Latine fagus : Hispanice haia arbore: Italice, faggio, faggiuola : Gallice, faus.

Ilex.

Græce, πρῖνος : Latine, ilex : Hispanice, anzina arbore, anzinheira: Italice, elice: Gallice, hous aut housson.

Enarratio 131.

Drys uox æquiuoca.

DRYS uox æquiuoca est, omnem arborem glandiferam comprehendens, ut ex Dioscoride in præsentia comprehenditur, quum dicat; astringendi uires quercus omnis habet, proprie tamen drys quercus est, suaues & dulces glandes ferens, quam nonnulli, etymodryn id est ueriquercum appellant: nam communis quercus insulsas, & suibus gratas glandes producit. cuius Dioscorides, tanquam species, fagum & ilicem numerat, quod tu intelligas uelim, uiribus: secus autem figura, quum multum inter se differant.

Fagus arbor qualis sit.

Nam fagus arbor est, quæ licet fructum glandi, figura & forma similem nō habeat, glandiferis tamen annumeratur arboribus, quum fructum ferat uiridem aculeatum, intra quem glans dulcissima, triangulari figura includitur, subtili quodam cortice ad ruffedinem, cum quodam splendore, ueluti in castaneis uidetur, cooperta, quam glires & mures auidissime comedunt, & à turdis maxime expetitur: qua quoque homines in uictu tantum assumpta,

Ilex arbor. diu uixisse feruntur. Ilex uero arbor est similis granam ferenti, quæ ut diximus procere crescit, nonnulli tamē ilicem, maius suber esse crediderunt, sed falso: quum maius suber arbor magnæ proceritatis sit, & ex qua cortices uirides & sicci, uariis rebus accommodati extrahantur, nam medius cortex, quem uiridem appello, colore rubrum, à coriariis Hispaniæ pro præparandis bubulis coriis usurpatur, exteriores uero cortices siue sicci, pro cooperiendis domibus, tegularum loco uariis in locis accipiuntur, ueluti pro conficiendis aluearibus, & crepidis, ac soccis ornandis. Hæc uero admodum glandifera est, ut plures aliæ arbores, porcis dicatæ, ut sunt, cerrus, ægilops dicta, esculus, platyphyllos, & roboris uaria genera, quæ omnia constringendi uires habent, adeo ut Galenus roboris foliis, uulnus securi inflictum glutinasset, quum eo tempore nullum aliud ad manus adesset medicamen, sic enim ille tradit libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum. Exiccandi, astringendique possidet facultatem cum mediocri quadam tepidaque caliditate: cæterū plus cæteris eius partibus astringit, quæ in trunci cortice membrana subest, tum quæ ipsius fructus conuestit carnem, quamobrem ad profluuium muliebre, sanguinis expuitiones, dysenterias, & diuturnos uentris fluxus eam esse credunt accōmodam, ualentius autem astringunt fagus & ilex: quarum plantarum folia tenella illita non instrenue desiccant, nec non uulnera glutinant, eandem foliis uim habet & fructus roboris, eoque medici nonnulli utuntur ad incipientes atque crescentes phlegmonas.

Suber arbor.

Arbores glādiferæ.

De Castaneis.

Græce, βάλανος Σαρδιανή: Latine, glans, Sardiana, glans Iouis, castanea: Vulgo, castagna.

Enarratio. 132.

CASTANEA echinis inclusa nascitur fructus ubique notus, cuius differentiæ plures habentur, quas persequi superuacaneum arbitror, dicitur tamen castanea, glans Sardiana à Græcis, quia primum Sardibus urbe Asiæ inuenta. Hæc uero, ut tradit Galenus, libro de Cibis boni & mali succi, si in uentriculo concoquatur, efficaciter nutrit, crassique, nunquam tamen mali succi est. Quibus uerbis instructus Rabbinus Moses de Aegypto castaneã inter præstantissimos fructus adnumerauit: flatuosa tamē castanea est, quæ sub cineribus cocta flatum amittit, & optimum, licet siccum, præbet nutrimentum, modo uel saccaro, aut pipere, uel sale comedatur: exiccatæ porro ad fumum castaneæ sanguinem è pectore fluentem sistunt, ex quibus uariæ gentes annonæ penuria panem parant, inter quas Ligures præcipuè nominandi ueniunt, quum id genus pane frequentissimè utantur.

Glans Sardiana. *Castanea.*

Rabbinus Moses de Aegypto.

Panis ex castaneis paratus.

De Galla

De Galla.

Græce, κηκὶς: Latine, galla: Hiſpanice, galba, bugalba: Italice, galla: Gallice, noix de galle.

Enarratio. 133.

FERT quercus & eius ſpecies, glãdem & gallã quæ ex Syria pręcipue affertur, parua, rotunda, in longum tendens, crebris foraminibus perforata, atramento ſcriptorio conficiendo aptiſſima; nam optima, ſuccoſa ſit oportet, plena, grauis, ſtyptica, qualis Anconæ apud Italos, & Caſtello Albo propria patria noſtra apud Hiſpanos naſcitur: unde ſuaderem, quum galla uti opus fuerit, hac potius recenti, q̃ ſiccata illa Syriaca, uterentur, quũ recens omphacitis acerbior & ualẽtior ad omnia, ut diximus, ſit. Eſt præterea gallæ alia ſpecies, magna, circulo ueluti corona circũdata, caput uitulinũ figura repræſentans, nõ adeo tamen ut altera acerba, ex qua pauperes coronas pro numerandis preculis conficiunt. De quibus omnibus Galenus libro. 7. de Facult. ſimpl. medic. memoriam facit, dicẽs; Galla, quæ omphacitis dicitur, admodum acerbum eſt medicamen, pleraq; ſui parte eſſentiæ terrenæ & frigidæ, ualde deſiccat, repercutitq; fluxiones, eſto uero tertii in deſiccando, ſecundi autem in refrigerando, ordinis. Altera autem galla, flaua illa & magna, laxaq;, & ipſa deſiccat quidem, ſed tanto minus, quanto minus acerbæ qualitatis eſt particeps. Cocta itaq; ipſa per ſe in aqua, aut ſi magis aſtringere uis, in uino aliquo auſtero, ac dein trita, cataplaſma eſt non inſtrenuum ſedi inflammatæ, procidentiq;. Gallæ combuſtę, extinctæq; in aceto aut uino, ſanguinis reprimendi facultatem acquirunt.

Galla optima.

Gallæ temperatura.

De Rhu obſoniorum.

Græce, ῥοῦς: Latine rhus, rhus obſoniorum, rhus coriariorum, frutex coriarius, ſumach: Hiſpanice, ſumach, ſumagre: Italice, ſumach.

Enarratio. 134.

RHVS cuius ſemen rubricans, & durum conſpicitur, & olim piperis loco obſoniis deſeruiebat, frutex coriarius, ſiue ut Columellæ placet, ſutoria rhus eſt, quam officinæ hodie ſumach Arabica uoce appellãt, quanquã Plinius latino nomine olim carere tradat. Is enim frutex, exactiſſime à Dioſcoride deſcribitur, quo & nunc in puluerem redacto, coriarii totius Hiſpaniæ, pro ſpiſſandis & apparandis pellibus calceorũ utuntur, non minus ac illius loco, Itali coriarii calicibus glandium, ex Chio inſula & Aulone apud Epirum, aduectis. Eſt proculdubio ſumach, frutex omnino aſtricto-

Sumach.

rius,dysentericis,& aliis intestinorum fluxionibus conuenientissimus. Qui mea sententia,ros siue succus Syriacus non est, tametsi Manardus, contra Crinitum credentem rorem Syriacum mannam esse, ita id esse contendat, epistola quarta libri primi, in qua Cornelium Celsum ab errore uindicare conatur. Sed quòd ros Syriacus,rhus obsoniorum nō sit, satis liquet; quia ros Syriacus,siue Cyrenaicus aut Medicus dictus,laserpitii succus est,omnes succos caliditate & tenuitate exuperans,ut Galenus libro.8.de Facult.simplic.medic.testatur,& Dioscorides ante illum, libro.3. capite octuagesimo quinto dixit. At Rhus, id est sumach medicamen ex tertio ordine exiccantium,ex secundo uero refrigerantium est, ut ex Galeno percipitur,loco citato. Proinde Manardum nō minus ac Crinitum in hac re errasse, certum est: Alter, quia per rorem Syriacum silphii uerum succum, mannam intelligit; alter uero,rhum, sumach dictum. Sed hic ad memoriam reuocandum est,quod decoctum rhus ac ad mellis crassitiem redactum,ad ea ualet, ad quæ lycium, ut Dioscorides in præsenti loco docet.

Ros Syriacus,siue Cyrenaicus, aut Medicus laserpitii succus est.

Manardus et Crinitus errant.

De Palma.

Græce, φοῖνιξ : *Latine,palma, dactylorum arbor: Hispanice,palmera: Italice,palma: Gallice palma.*

Fructus palmæ.

Græce, φοῖνιξ : *Latine,caryota dactylus, palmula: Hispanice,tamaras,datiles: Italice, dattoli: Gallice, dattuli.*

Enarratio. 135.

PHOENIX tam arborem quàm ipsius fructum significat. Est enim palma arbor caryotas ferens,cuius uaria & diuersa sunt genera, in Africa, Iudæa,& Aegypto,ueluti ubi sabulosa & nitrosa terra est,prospere nascēs, tantæ generositatis (ut Gellius tradit) ut huius arboris lignum ponderi nō cedat,sed sursum eleuare nitatur; qua de causa uictoriæ signum habet,quoniā huiusce naturæ est,ut urgentibus,opprimentibusue non cedat. At reuera, nos, uelut Antonius Musa Brasauola prius expertus fuit, quæ de hoc ligno tradita sunt falsa esse comperimus,nec enim cōtra pondera innititur, aut recuruatur,imò experientia indicat lignum hoc debile esse. Verum,palmulæ siue dactyli,omnibus noti sunt,esui conuenientes,ex quibus conditū in officinis paratur, diaphinicon dictum,educendæ pituitæ accōmodatum, quo frequentissime omnes utuntur medici. Dioscorides,in præsenti capite dactylos myrobalanis similes facit, & illis quidem in Arabia nascentibus, quod unum animaduersum uelim,ut hinc omnes noscant,sciantue,Dioscoridem,myrobalanos communes nouisse. Mirabuntur forsan multi rei no-

Palma arbor.

Dactyli.

Diaphinicon.

Dioscorides myrobalanū nouit.

uitate quum hæc legerint,sed desinat rogo mirari,quousq; ex integro sententiam nostram tenuerint, sunt igitur ex Dioscoridis sententia, palmulæ caryotæ,similes myrobalanis,in Arabia nascentibus.Sed qui ii sint myrobalani in Arabia nascentes,discamus,ut inde rem plenè teneamus. Nam hucusq; omnes,qui hac de re commentati sunt, per myrobalanū, glandem unguentariam intelligunt, de qua quarto libro sermo habendus est, omnes uoco, Hermolaum Barbarum,Ruellium, Marcellum Virgilium, Manardum,Leonicenum,Antonium Musam Brasauolam,Mathiolum,Ioannem Agricolam Ammonium,ac Leonardum Fuchsium. Sed quod in præsenti loco per myrobalanum,glandem unguentariam intelligere nō debeamus, uel ex hoc tantum probatur,quia glans unguētaria,siue myrobalanus, auellanæ angulari,figura & magnitudine respondeat,ut testatur Dioscorides,& experientia rei id ita esse indicat; nec uero cum palmulis affinitatem aliquā habet, ut liquido cōstet per myrobalanon Dioscoridem rem similem dactylis intellexisse,non uero myrobalanon,glandem unguentariam dictam. Sed quę hæc myrobalanus dactylis similis,ac semidigitalis magnitudinis sit inquiramus,quum illa proculdubio,quam Dioscorides intelligit erit.

Myrobalanus glans unguentaria.

Sunt enim myrobalanorum omnium species quinque, ex arboribus dissimilibus lectæ,quas percurrere,alienum non erit,ut saltem uideamus,an aliqua earum cum palmulis conueniat. Est primo, myrobalanus citrinus colore, oblongus,intus os habens, similitudinem quandam cum dactylis paruis habens,ut non ab re fuerit asserere,dactylos,iis similes Dioscoridem fecisse,sed esto non ita sit,ad secundā,speciem accedamus. Myrobalanorum, qui chebuli dicuntur,ex fusco ruffescentes, carnosi, pingues, semidigitales, adeo dactylis similes,ut merito Dioscorides ipsis dactylos persimiles fecerit,quū ita inter se cōueniant, ut magis inter ouū & ouū conuenire non possit,ut collationem facienti manifestum erit,nec enim,credo, erit ullus tam ἄμουσος,aut ceruicosus refractarieq; pertinax,qui ab hac nostra uellet discedere opinione, LVDOVICVS. Quur igitur si Dioscorides myrobalanos nouit,de illis caput ut solet nō prefixit? AMATVS. nouit quidem ut dixi,Dioscorides myrobalanos,sed de illis nullam penitus experientiā habuit,qua de causa,de illis,uelut rebus,quarum uires ignotæ illi erant locutus non fuit. LVD.quod equidem meminerim hucusque nunquam apud aliquem legi, qui dixerit, Discoridem myrobalanorū meminisse, imò omnes inter res nouas, & ab Arabibus inuentas,& in usum medicum adductas hucusq; cōnumerarūt. AMA. Verū fateris, quū nullus hucusq; adaperuit, neq; literis mandauit,quod Dioscorides nostros communes myrobalanos nouerit,quia quum myrobalanum legebant,glandem unguētariam, quam myrobalanum uocant,intelligebant,parum alioquin aduertentes, Dioscoridis collationem, quam inter palmulam & myrobalanū facit. LVD. per

Myrobalanorū quinq; species.

Ludouicus Minius Sāctarenēsis.

inde ac si eos nō nouisset dixerim, quum eorū uires ignorauerit, AMAT. ea de causa Arabum inuentum myrobalani dicuntur, quia prius illis usi fuerunt, & in actum practicum traxerūt. LVD. de iis præceptores nostri Salmaticenses parum nos instruxere, imò eos qui de simplicibus curam habebant, simplices appellabant. AMA. uera narras, sed eorum unus hodie superstes, ut audio resipiscit, & ad bonas literas & Galeni doctrinam comparandam enixissime operam dat, nec ueretur id fateri, ut discipulis suis exēplo sit. LVD. ita se res habet, & cito speramus, ut herbaria medicina apud Hispanos iā in pretio haberi incipiat; ita quoque anatomiæ erit, absq; qua Galenum intelligere, ut nosti, impossibile est. AMA. quātum ad anatomiæ cognitionem attinet dubito, quum piaculum sit corpus humanum mortuum apud Hispanos dissecare, LVD. noui, sed isthæc missa faciamus, ne in Hispaniæ sanctimoniam incidamus, de qua disserere longum profecto, nec minus tædiosum esset, & myrobalanorum cæteras species enumerare ne graueris. AMA. Tertia species myrobalanorum accedit, qui Indici dicuntur, oliuam figura referentes, nullum os intus habentes: quibus quartam adiungere est, in qua emblicos reponamus, qui potius per fragmenta quàm integri ad nos uehuntur. Quinta demum species, belerici sunt, rotundi, magnarum auellanarum magnitudine, qui non minus ac chebuli saccaro conditi ex India ad nos portantur, caput apprime roborantes, ueluti stomachum, & alia uiscera. Citrini bilem fugant, Indi atram; cæteri pituitam De quibus iuuabit legere Mesuem inter Arabes, & Actuariū inter Græcos. Scire tamen licet antea quàm ab isto discedamus loco, quòd ossa palmularum & chebulorum usta, spodii uice ualent, ut ex Dioscoride in præsentia deprehenditur.

Salmaticēses simpl. curam non habent.

Myrobalanorū uires.

Spodii uice quid accipiatur.

De Palmula Thebaica.

Græce, φοῖνιξ θηβαική: Latine, palmula Thebaica, tamarindus: uulgo, tamarindo.

Enarratio. 136.

THEBAICA palmula, ea est, ut mea fert opinio, quam officinæ, Mauritana uoce, tamarindum uocant, idem enim est tamar, ac dactylus uel palmula, unde tamarindum, idem est ac si dicatur, palmula Indica, ex qua uinum olim apud multos populos parabatur, hodie uero in Persia ex palmulis iis Indicis contusis & optime salitis succus exprimitur, quo uniuersa Persia, Arabia, & India, aceti loco utuntur, imò sic saliti tamarindi & contusi plerunq; ad nos uehuntur, quos ego maxime detestor, quum ob insitam salsilaginem sitim incitent, & febrem augeant. Quum igitur tamarindis uti opus fuerit, integros & nō salitos eligendos curabis, quia integri ac

Tamarindi.

Tamarindi quales eligendi.

non saliti febrim minuunt, sitim arcent, & aluum subducunt, quae omnia salita deperdita habent. Sunt porro tamarindi ut placet Mesue frigidi & sicci in secundo ordine, uel ut Auerroi, in tertio.

Tamarindorum, temperatura.

De Elate.

Græce, ἐλάτη : *Latine, elate, nux Indica : Hispanice, coquo : Italice, noce de la India : Gallice, noix Indiana : Germanice, nusz Indien. Secundum Galenum.*

ἐλάτη ἐγκέφαλος : *cephalio, palmites, palma agrestis : Hispanice, palmitos : Italice præsertim in Sicilia, cephaglione.*

Enarratio 137.

Elate nux Indica est.

TAM CLARE, tamque manifeste Dioscorides in præsentia per elaten, nucem Indicã intelligit, ut non magna opus sit digressione, sed quò d ita se res habeat paucis indicemus. Primo, nux Indica quæ ex India in Lusitaniam, & inde in uarias orbis regiones distrahitur, & eam in officinis pharmacopolæ tanquam spectaculum prætereuntium suspensam habent, ex palma arbore colligitur, quæ apud Indos, ueluti apud insulas Capi uiridis prospere crescit, fructus magnitudine capitis humani : qui ideo nux dicitur, quia nucem figura referat : & Indica quia primo ex India uecta fuerit. Hæc igitur nux Indica primo, cortice crasso uestitur, subnigro, ad ruborem inclinante, qui etsi superficie durus, callosus, & tenax sit, intus tamẽ mollis uidetur, & capillato inuolucro texitur. Is primus huius fructus cortex est, quẽ Dioscorides inuolucrum & operimentum fructus palmularum uocat, qui quum recens est, ex se subgrauem mittit odorem, & astringendi uires obtinet, quo deposito, fructus occurrit rotundus oui anserini magnitudinem & maiorem habens, cortice coopertus crasso, lignoso, ad ruborem declinante, intra quem medulla seruatur, parte exteriori, eiusdem coloris cum cortice, nam eius interior pars, lactea est, concaua, aquam in pretio habitam continens; hunc uero corticem Dioscorides quoq; elaten uocat, ueluti borassum alii, in quo foramina quædam, simiæ figuram repræsentantia, conspiciuntur, ob quæ nux hæc à Lusitanis, quoquo appellatur, uoce qua mulieres pueris metum inducere solent. At medulla interior, quam Dioscorides cor appellat, candidi est coloris, in parte ut diximus interiori, cibo gratissima, multum genitalis seminis gignens, qua de causa multis conditis ad irritandam uenerem dicatis, miscetur. Dicitur autem arbor hæc, siue palma fructum istum ferens, à multis, pauperis refugium, ob id quod multis & uariis abundet donis, nam ex ea fructus dictus colligitur, qui quum recens & ui-

Arbor elate.

ridis eſt,lanha appellatur, tantæ ſuauitatis, ob aquam intus contentam, ut Deorũ ambroſia à multis dicatur: macilentos enim & graciles,obeſos reddit, cuius aqua à mulieribus maxime pro facie decoranda expetitur. Fiunt quoque ex corticibus huius fructus,pocula,quibus inauratis,uel argento ornatis,nobiles utuntur,parantur quoque ex iſta arbore,chordæ,non minoris pretii ac bonitatis quàm quæ ex canabe conficiuntur. Fluit quoque arboris huius (caudice perforato) ſuccus,qui uini loco habetur,& poſtea in acetum euadit:nam quum muſteus eſt,ad ignem coctus,mel uel ſapa redditur, deſtillat quoque ex iſta arbore liquor olei munia ſupplens; de quo & melle Dioſcorides ſimul tanquam ab eadem arbore emanantibus,mentionem fecit,capite de elæomelle; in quo nõ de una agit re,ſed duabus potius,oleo ſcilicet & melle,ut ibidem quoque adnotauimus. Attamen,ne in huius arboris donis diuager,in ſumma dicam decem uel undecim res, ad uſum humanum accomodatas ex ea colligi, ut merito pauperum refugium dicatur, quia quum pauper unam uel alteram, huius palmæ arborem poſſidet, illico miſeram pauperiem effugiſſe creditur. At Plinius,per elaten arborẽ quandam abietem dictam intelligit, ut libro duodecimo capite ultimo, qui de ea ita differit:Eſt præterea arbor ad eadem unguenta pertinẽs, quam alii elaten uocant,quod nos abietem;alii palmam,alii ſpathen. Galenus præterea per elaten non nucem ut Dioſcorides,aut arborem,ut Plinius,intelligit, ſed palmæ tenellum quoddam germen, encephalon,id eſt cerebrum, uel medullam intra ſe continens, dictum, quanquam & encephalos planta reperiatur parua, à nonnullis cephalio nuncupata, quam uocem hodie Neapolitani ſeruant,eam cephaglion uocantes, Luſitani uero noſtri, ſimul ac reliqui Hiſpani, palmitem uel palmitum appellant, quam Viues in colloquiis agreſtem palmam nominat, neſcio quem ſecutus authorem. LVDOVICVS. Hanc ipſam plantam quam Galenus intelligit, & Dioſcoridem intellexiſſe,ſcholaſticis meis,quum publice Colimbriæ interpretarer,ſæpe dixi. AMATVS. Scio certe, quum nos duo è Salmanticenſi,nobili apud Hiſpanos gymnaſio,in Luſitaniam reuerteremur,te publicè medicinam apud Colimbrienſes, regis mandato legiſſe, imò ibidem tibi in eo munere primas delatas recordor. Sed ego relicta Luſitania, ut qui abhinc decem & octo annis præſagieram,quæ nunc eueniſſe audio,regios contempſi honores,& in Anthuerpiam me recepi,ubi ſeptennium egi, & inde Illuſtriſſimi ducis Ferrariæ Herculis ſecundi iuſſu, Ferrariam ueni,ſub cuius clientela ſexennium moratus ſum,ubi quoque publice artem medicam profeſſi ſumus,& multa à uiris doctiſſimis,in re anatomica & herbaria didicimus, LVD. utinam eo tempore tecũ ſentiiſſem, nec in illo regno tam longam traxiſſem moram, ut Germanorum mores citius dignoſcere potuiſſem,quibuſcũ hodie Anthuerpie feliciſſime diuerſor. AMAT. Sunt

Plinii elate abies eſt.

Galeni elate cephalio eſt.

Viues.

Author apud Ferrarienſes publicè medicinã profeſſus eſt.

certe Germani uiri probi & doctissimi, Germanos dum dico, simul & Belgas illos, qui nunc Brabanti, Bataui & Flandri appellantur, intelligo; de quibus alias, nunc uero ad nostrum encephalum reuertamur, quod tu Dioscoridis elaten esse putas. L V D. ita certe autumo, quum quoque illius descriptioni, Galeni encephalos siue elate respondeat, A M A T. quòd res ita se habeat, apparet, imo tecum sentio, quòd Dioscoridis elate idem sit cum encephalo siue Galeni elate, nec enim grauor ita celeriter sententiã immutare, quum posteriora, ut est in ueteri prouerbio, meliora semper esse soleãt L V D. non ab re quoque esset, per elaten, in presentia nucem Indicam intelligere, ut tu probe in lemmate finxisti, quũ quoque elates descriptio illi respondeat, quin ab eadem arbore nux Indica, & encephalos colligantur. A M A T. Memoriæ occurrit, me apud Theophrastum libro 7. de Historia plantarum legisse, esse bulbi quoddam genus, circa ripas amniũ nascens, in cuius medio, hoc est inter summum corticem, & eam partem quam comedunt, lana reperitur, ex qua mappalia, uestes, & alia similia conficiebantur; sed ubi aut in qua regione id fiebat, subticuit; imò Plinius de hac re Theophrastum adducit, postquam de sparto locutus fuit, libro decimonono suæ Naturalis historiæ capite secundo. L V D. ita est, & per hanc bulbosam plantam, quum plerunque sim contemplatus, nullam aliam Theophrastum intellexisse, quàm encephalum hoc, assequi potui. A M A T. tecum sentio & à tua non discedam opinione, quũ re uera Theophrasti bulbosa illa planta, encephalos siue palma nostra parua sit, qua frequentissime uescimur. Nam primo encephalos, bulbosam radicem habet, multis obuolutam cooperimentis, quum eam excorticanti, primo crustata quædam folia horridis armata spinis occurrant, post quæ, lanei multi plexus apparent, ex quibus, dubio procul, & uestes, & togę, & mappalia, & facci fieri possunt: post hanc uero lanã, laminæ quædam digitales, tenellæ, cibo cum toto ipso radicis meditullio, aptæ conspiciuntur. Quæ sane à Theophrasti descriptione non multum abhorrere uidentur, quin imò cum ea conuenire, pro comperto habeo. Nam lana hæc sub primis tunicis habetur, adeo ut inter internum quod manditur & externum media sit; ex qua sacculi hodie perbelli pro seruandis pecuniis ornantur, & illis Lusitani nostri passim utuntur, & nisi lini & lanæ ingens esset copia, uestimenta ex ea parari possent, quæ olim confici creditu facillimum est. Verum huius plantæ, in Betica regione, & Algarbia Lusitaniæ parte, magnus est prouentus. Ex quibus regionibus, ad Anthuerpiam apud Belgas florentissimam ciuitatem magna adducitur copia, quæ in maximis habetur deliciis, nec nisi optimatibus, aut principibus præsentatur, quum cibus sit delicatissimus, suauis, uentriculo gratus, multum genitalis seminis gignens, qua ratione ab illis multum desideratur, & de ea Serapio bdellium confici meminit, ut capite de bdellio diximus,

Elate Dioscoridis idẽ cum encephalo Galeni.

Theophrastus interpretatur.

Bdelliũ ex quo fiat.

quam cisilionem corrupta ut solet uoce appellat.

De Malo punico.

Græce, ῥόα uel ῥοιά: Latine, malum Punicum, malum granatum, pomum granatum: Hispanice, granadas, romanas: Italice, pome granate: Gallice, pomes granates.

Enarratio 138.

POMVM granatum, malum Punicum dictum, omnibus notum esse arbitror, cuius genera Plinius quinque facit, libro 13. capite 19. scilicet, dulce, acre, mixtum, acidum, & uinosum, quæ ad tria tantum Dioscorides Hippocratis more reduxit, dulce, acidum, & uinosum, nō acre in acido collocauit, & mixtum in uinoso. Recētiores uero, dulce, acre, & medium, quod Arabes musum appellant, dicunt, cuius loco ipso deficiente, dulci & acri mixtis utuntur. De horum uero temperamento in præsenti inquirere necessarium est, quum uarient authores; nam Dioscorides in præsentia, dulce, calidum esse intelligit, qua de re in febribus uitandum suadet, quia calorem inducit. Item Hippocrates libro secundo de Diæta: mali Punici dulcis succus, inquit, aluum mouet, habet autem quid æstuosum; Mala punica uinosa minus æstuosa sunt; acida uero magis frigefactoria: Nuclei autem omnium aluum sistunt, hæc Hippocrates. Ex quibus constat, malum Punicum dulce calidum esse, cui axiomati omnes fere Arabes fauent, & primo Razes libro tertio ad Almansorem regem dicato, qui capite secundo ita inquit: mala granata dulcia nō infrigidant, sed inflammationem & sitim faciunt; à quo nullus quod sciam Arabum dissentit. Preterea sapor dulcis caliditatem attestatur, quū quæ dulcia sunt, ea calida dicantur, ut iure credendum sit, dulce pomum Granatum, calidum sit, non uero frigidum aut alterius qualitatis. Iis porro Paulus Aegineta oppositus est, quum dicat: Malum Punicum omne astringendi uires eximias possidet, quibus refrigerat siccatque, uerum dulce aliis minus: Per quæ uerba clare patet, quòd mala Punica dulcia, frigida esse dicat, cui adstipulatur quoque Auicenna Paulum plerunq; sequens cum libro secundo sui Canonis dicat; Granatum dulce frigidum & humidum in primo gradu est, acetosum uero frigidum & siccum in secundo. Nos uero ut in hac re audacter iudicium nostrum proferamus, credimus, quòd Paulus, uerę dulcia granata non nouit, imò quæ apud nos uinosa aut media sunt, illi pro dulcibus habebantur, unde omnia non immerito frigida esse dixit; Sciebat enim Paulus, dulce pomum granatum calidum esse, ut ex Galeno deprehenditur libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum dicente; Omne malum Granatum astringētem qualitatem sortitur, non tamen in omnibus ea exuperat. Nam inter ea quædam sunt acida,

Malorū Punicorum tēperatura.

Auicenna plerunq; sequitur Paulum Aegin.

acida,quædam plus dulcia, quàm austera, pro ratione quarum qualitatum uincentium suos usus præstant. Porro, acini astringentiores & exiccantiores sunt succo, sicuti & his putamina, quæ sidia dicuntur. At similem uim habent flores qui cytini dicuntur. A sapore igitur inquirenda temperatura in iis malis Punicis est, quum quanto magis ad dulcedinem tendunt, eo magis calida dicenda sint, & quanto magis dulcedine discedunt,& ad acetositatem appropinquant,tanto frigidiora dicenda sunt,item quæcunque magis lignosa grana habuerint,eo magis styptica dicenda sunt. LVD. Ea igitur poma granata, quæ nos capharilia, Itali alasi appellamus lignoso acino carentia styptica non sunt dicenda. AMAT. ita est quia parum aut nihil,comparatione ad alia constringunt. LVD. Monendi hic pharmacopolæ sunt,ne per malum Punicum intelligant id quod seplasiarius quidam Parisiensis intellexit, quum medicus describeret, succi malorum Punicorum,siue malorum Granatorum,ille crassæ Mineruæ, hebes ingenio,& ignarus uocum,quum ex malis granatis, & illis quidem optimis,succum extractum amandare debuerat,tantũ abfuit,ut optima,aut bona intellexerit poma,ut potius,putida & corrupta acciperet, ex quibus succum fœtidum & putridum extractum ad miserum ægrotantem misit, credens utiq; per mala,nõ poma, sed mala putrida corrupta ac flaccida granata,intelligi debere. AMAT. ab hinc decem annis, rem ita euenisse audiui, imò Petrus Fernãdus amicus noster, qui magna cum gloria apud Anglos Londini medicinam exercuit,& nunc prospere apud Venetos agit,mihi libellum ubi hæc scripta erant Anthuerpiæ indicauit,quæ tu postea in ea epistola,quam Lexico Nebrissensis Anthuerpie excuso apposuisti, ad memoriã reuocasti. LVD. quæ igitur ex malis Granatis in officinis seruata habentur,edocere ne graueris. AMAT. Seruantur cortices, quin & ipsa poma seruata habentur,ex quibus & succus quoq; extractus seruatur, præcipue ex acidis,quem uinum granatorum practici appellant, & eum febricitantibus pro extinguenda siti,& roborando uentriculo,ac mitigando ardore febrili,in potu propinant,non minus oxyzaccara,ex hoc succo & saccaro dicta,paratur,quæ & simplex & cõposita passim in officinis habetur. LVD. in hoc syrupo malorum Granatorum,medici monendi sunt, quia laborantibus putridis febribus ab obstructione pendentibus, continuo illum tribuunt, parum animaduertentes, quod syrupus iste constringat, & arctos meatus reddat, ut Galenus libro decimotertio Methodi medendi docet, quum de malo Punico agit,dicens. Malum Punicum & cætera quæ astringunt,dum bilis meatus os arctant,bilem ipsam excerni prohibent, proinde mala Granata,& ipsorum syrupus ueluti similia alia, putridæ febri curandæ nullo modo conferunt. AMAT. Detestandi sunt medici illi,qui tantum ad febrim,despecta eius causa aduertunt,nunquam ut tu probe nosti,Gale

Sidia.

Cytini.

Petrus Fernandus.

Monentur Medici.

nus febres putridas frigidis constringentibus depulit, sed potius medicamẽtis aperientibus, quæ nõ nihil caliditatis habent. L V D. Hæc maiori digressione indigent, propterea quia ad methodum medendi pertinent. AMAT. ita est, sed methodus medendi cum notione facultatum medicamentorũ mutuo nexu connectitur.

De Cytino.

Græce, κύτινος: Latine, cytinus, mali Punici domestici flos: Hispanice, flor de granadas: Italice, fior de pome granate domestice: Gallice, fleurs des pomes granates.

Enarratio. 139.

Cytinus flos mali Punici.

C Y T I N V S flos est mali Punici domestici, quem pharmacopolæ uice balaustii exhibent, ex quo succus hypocistidis modo exprimitur, ad eadem ualens ad quæ hypocistis.

De Malicorio.

Græce, σίδιον: Latine, maliserium, malicorium, cortices granatorum: Hispanice, cascaras de granadas: Italice, cortezze de granate.

Enarratio. 140.

Malicoriũ.

M A L I C O R I V M granatorum putamen est, siue cortex, quanquam recentiores, malicorium tantum, parua illa poma rubricantia esse uolunt, quæ & ipsa astringendi uires habent.

De Balaustio.

Græce, βαλαύστιον: Latine, balaustium, syluestris Punicæ flos, Hispanice, flor de granado montesino: Italice balaustio fior.

Enarratio. 141.

Balaustion.

B A L A V S T I O N siue ut Columella balaustum, syluestris Punicæ flos est, quæ arbor Ferrariæ uidetur, & præter oculis gratos flores, quos emittit, nullum alium fructum profert: Qui apprime constringunt, & ea de causa in officinis seruati habentur.

De Myrto.

Græce, μυρσίνη uel μυρρίνη: Latine myrtus: Hispanice, ra-

iam, murta: Italice, mortella, mortina, myrto: Gallice, mirtillo.

Enarratio. 142.

MYRTVS tam frutex quàm ipsius niger,& albus fructus,communis est; ex succo cuius syrupus myrtinus in officinis pro sistenda aluo paratus habetur. Est enim myrtus ut Paulus libro.7.inquit, ex diuersis composita substantiis, in qua terrestris pollet frigiditas, qua ualenter siccat. At myrtula trunco & ramis ipsius adnascens tumida, maiore ui in astringendo & siccando scatet: iam uero & folia aridiora uiribus magis siccant, item fructus succusq; tum foris applicatus, tum intus assumptus, persimiles uires præ se fert. Cæterum ex floribus myrti albis odoriferis, aqua per campanam elicitur, non nisi suauissimi odoris, ob quem à delicatissimis mulieribus in summo pretio habetur.

Myrtus frigida est.

De Cerasijs.

Græce, κεράσια: Latine, cerasia: Hispanice, cerezas: Italice, cerese, Gallice, cereses: Germanice, criques.

Acida cerasa.

Græce, oxycerason: Latine acida cerasa: Hispanice, guindas: Italice, marasche.

Enarratio. 133.

CERASVS arbor,& cerasum fructus dicitur, dulce & acre, quæ Lucius Lucullus post uictoriā Mithridaticam, anno urbis sexcentesimo octogesimo, in Italiam è Ponto uexit; hodie uero multorum generum cerasa apparent, dulcia, acria, austera, uinosa, & illa quandoq; nigra, ut plurimum uero rubra, uariis insignita nominibus. Cæterū Lusitania ut placet Plinio, bona fert cerasa, sed quod equidem meminerim, nusquam meliora habentur, quàm Lugduni, porrò acida siue acria cerasa, apud Salmanticam florētissimum Hispaniarum, imò totius orbis omnium doctrinarum gymnasiū, gustui gratissima reperiuntur, quæ & saccaro & melle condita uariis in locis reseruātur, ut illis postea febricitantes ad arcendam sitim utātur; de quorum facultate, & temperatura, Galenus libro.7. de Facult.simpl.medic.ita tradit: Quæ dulcia sunt magis aluum subducunt, sed minus grata stomacho sunt: Austera uero, cōtrario modo: at acida, pituitosis excrementosisq; stomachis sunt idonea, siquidē austera magis exiccant, & non nihil etiā incidūt, ipsius arboris gūmi arterias asperas lenit, calculisq; uexatos adiuuat.

Cerasa optima.

De Ceratonijs.

Græce, κεράτιον: *Latine, ceratium, ceratoniū, dulcis siliqua, xylocaraton: Hispanice, alfarobas: Italice, carrobe.*

Enarratio. 134.

Ceratium, siliqua dulcis xylocarata Alcarrobardum.

CERATIVM per t literam scriptum, siliqua dulcis est, quam alii xylocaratam uocant, alii uero Mauritana uoce charliob, uel charamulium, appellitant, quæ uaginis, siue siliquis fabarum similis est, falcata esui cum toto cortice apta, intra quam, semina ueluti in siliqua Aegyptia, cassia fistulari dicta conduntur; nam sicca optima stomacho est, uiridis uero amarissima ac stomacho ingrata, sicca aluum subducit; non est tamen hac de causa cassia fistularis appellanda, quanquam omnino non ab re esset, affirmare, siliquam hanc uulgarem speciem cassiæ fistularis esse, unde non immerito quidam cassiam fistularem siliquam Aegyptiam appellant. Quia ut hæc qua uescimur in Italia & Hispania, uariisue locis nascitur, ita eo modo cassia fistularis in Aegypto & India, ut ii qui ex Alexandria in Chairum ciuitatē totius Aegyti caput per Nilum adnauigant, norūt. FEDERICVS, sunt ne arbores inter se similes, ut siliquas has dulces cū cassia fistulari affinitatē habere dicas. AMAT. ita referunt qui utranque uiderunt. Nam arbor cassiam fistularem ferens procera est, folio nucis, per ordinem ueluti in fraxino uidemus, disposito, cui cortex cineritii est coloris, quo detracto rubricat, in superficie lignum, solidum, durum, intus nigrum quod dum uiret pessime olet, imò ut rem manu tractemus in promptu folia sunt, quæ nunc, nunc per nauim istam onerariam ex Alexandria ad me uecta sunt. FED. omnia hæc arbori dulces siliquas ferenti quoq; conuenire sæpe obseruaui, quū frequens apud patriā meam, oppidū in agro Piceno quod uulgo Rocha Cōtrata dicit̄ nascatur, ut iure dicendū sit, soli tantū ratione, arbores differre istas, imò ipsæ siliquę inter se maximā habent similitudinem, & utræq; eo modo in arbore pendent. AMAT. utcūq; se res habeat, siliquæ cassiæ fistularis eligendę sunt crassæ, ponderosæ, quæ quum quatiuntur, nihil intus sonat; quum uero franguntur, splendent, & plenæ nigro illo attramentario pulpamento sunt, quo frequentissimè pro depellenda utraque bile utimur, & ab eius propinatione, non multum permittimus, absque uictu ægrū, ne loco cibi, natura illud ad se rapiat, ut ex Galeno in praxim capite de prunis traximus.

Federicus à Rocha amicus Amati. Cassia fistularis.

A cassia fistulari deglutita cito comedendum est.

De Malis.

Græce, μηλέα, μῆλον: *Latine, pomum, malum: Hispanice manſanas: Italice, pome: Gallice, depomes.*

Enarratio 144.

POMA ubique nota sunt, de quorum uarietate & præstantia, uiribusque legito Galenum libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite uigesimo primo. Cæterum in præsenti loco minime grauabor inquirere, quæ potissimum poma accipienda sunt, pro conficiendo sirupo pomorum, quo contra cordis palpitationem, & syncopem, ueluti contra cardiacam & luctuosa suspiria, aliasque atrabiliarias ægritudines utimur. BRASAVOLA. Cur tu in iis immoraris, quum Mesue & dulcia & acida accipienda pro parando sirupo de pomis suadeat. AMATVS. Noui hercle non ea tantum quæ Mesue dixit, sed quæ tu magno indicio, in Examine syruporum de hac re exarasti, in quibus dubio procul, licet non suadeas, cupis tamen ab Aromatariis & Seplasiariis, diuersi pomorum syrupi ut fiant, Alter ex pomis dulcibus odoriferis, quæ uel dicente Galeno cor iuuantia sunt, qualia Camusia uocata, & Regalia dicta, ita odorifera, & cordialia, ut si eorum cortices ignitis prunis iniiciantur, ex se odorem referant moschatum; Alter uero ex acidis pomis, qui non cordis affectibus opitulatur, sed potius stomacho, & ipsius uentriculo, quum sitim arceat, uentriculum roboret, & bilis uomitum reprimat. BRASAVOLA. Recte sane perpendisti, quum dulcia poma odorata cordi succurrant, acida uero nihil cum corde habeant, sed uentriculum potius roborant, & ipsum constringant, & hac de causa Arabes, quum syrupum de pomis acidis, uel musis id est medii saporis concinnant, ad stomachi affectus illum parant, non uero ad cordis passiones, ut ex Auicenna quinto libro sui Canonis, & Serapione libro suorum simplicium elicitur. AMATVS. Parabunt igitur deinceps seplasiarii syrupum ex pomis tantum dulcibus odoriferis, quo medici contra cordis affectiones utentur; alium uero ex acidis uentriculo conuenientem. BRASAVOLA. Ego uero consilium tuum approbo & laudo. AMATVS. uereor tamen, ut quum pharmacolæ auari sint, in ea uariorum syruporum compositione impensas facere recusent, satis contenti, uno syrupo ex dulcibus & acidis pomis composito. BRAS. Imò quum mihi illorum ingenium perspectum esset, ut ex promiscuis pomis syrupus fieret, permisi. AMATVS. Vnum est, de quo maxime miror, quod tam raro ægrotantibus tuis, poma assa uel cocta, pro uictus ratione offeras, quum tamen omnes fere medici, ea tanquam uictum præstantissimum præbeant. BRAS. Ita est, quia plerunque in ægros incido obstructionibus laborantes, quibus poma aduersissima sunt, quum pituitosa flatuosaque sint, & maxime astringentia, præcipuè si acida fuerint. AMAT. parũ in Hispania Medici hoc animaduertunt, imò multi Italorum, qui quoq; in quouis morbo correpto ægro, pomũ unum

Pomorum uarietas.

Poma quæ accipienda pro cõficiendo sirupo cotoneorũ.

Brasauola.

Poma assa uel cocta à cibo comedenda sunt.

uel alterum assum saccaro coopertum concedunt. BRAS. sub calidis cineribus assatum, uel mediocriter aqua incoctum, laudat Galenus, modo à cibo detur, quum uentriculum & stomachum roborat, & deiectam appetentiam incitat, & concoctionem adiuuat, imo qui diarrhœa, aut dysenteria, uomitu ue infestati sunt, eo maxime iuuantur, præsertim si acerbum fuerit. AMAT. Galenus libro de Attenuante uictus ratione, si recte teneo, dixit, ex pomis ac piris minus nocebunt quæ elixa fuerint, quod tamen ea febribus correptis, in uictus ratione daret, hucusque nunquam ab eo traditum legi. BRASA. Ita est & quum primum occasio se tulerit, affatim de hac re differemus.

De Cydoniis.

Græce, κυδώνια: Latine, cydonia, cytonia, aurea mala, mala cotonea: Hispanice, menbrilhos, marmellos: Italice, mali codogni: Gallice, des pomes coingnes.

Enarratio. 146.

Aurea mala citonia sunt.

CYDONIA, siue mala cotonea, satis sunt nota, quæ, ut mea fert opinio, uere aurea mala sunt, de quibus Poëta ita tradit in Aegloga.

Aurea mala decem misi cras altera mittam.

Romæ enim uisitur hodie statua Herculis mala Cydonia manu tenentis, quæ credibile est ab antiquis aurea uocata, nota est enim fabula, de Hesperidum hortis ab Hercule spoliatis: stomacho enim citonia gratissima sunt, ex quibus sirupus, miua citoniorum dictus, & cum aromatibus, & sine illis, frequenter in officinis paratur, ueluti conditum diacitonites, cum succaro uel melle, quod nonnunquam scamonio ad ducendam aluum acuant: inest autem cydoniis, uirtus, ac piris, austeris ue fructibus æqualis, qui quum ante cibum comeduntur, aluum constringunt, à cibo uero eam fluidam reddunt, ut Galenum adnotasse legimus libro secundo de Facultatibus alimentorum; dicta tamen sunt cydonia à Cydone Cretæ oppido, unde primum aduecta sunt.

Miua citoniorum.

Austeri fructus post cibum aluum ducunt.

De Melimelis.

Græce, μελίμηλα: Latine, melimela, poma mellei saporis.

Enarratio 147.

Melimela.

MELIMELA poma, à sapore melleo in eis reperto denominationem habent, sic quoque Epirotica siue orbiculata, à figura rotunda dicuntur; nam syluestria poma, acerba & nulla arte culta sunt, quæ uentrem ualentissime constringunt.

De Persicis.

Græce, περσικὰ: Latine, persica, poma persica: Hispanice, pexegos: Italice, persigui: Gallice, de pesches: Germanice pfersich.

Duracina Persica: Hispanice, durasnos, durazios: Italice, durazini: Gallice, des persigues duracines.

Præmollia persica: Hispanice, molares: Italice, persici che si dispicano: Gallice, des persigues que aillient dehors.

Enarratio 148.

QVVM Dioscorides, in præsenti, de uariis pomorum generibus agat, & de persicis pomis loqui consentaneum erat. Sunt enim horum uaria genera, Duo tamen præcipua, duracinum, & præmolle, Duracinum sic dictum, quia difficulter ab ossibus auellitur, non uero à rhodacino deductum, ut quidam fabulantur, hoc in uniuersa Hispania in maximo habetur pretio; & meritò, quia stomacho sua suaui & uix perceptibili stypticitate conueniat, imò ea de causa inter cordialia medicamenta à nonnullis reponitur: præmolle uero, ut uile infimę plebis hominibus relinquitur, sic dictum, quia facile ab osse suó diuellitur. Sunt tamen nõnulla præmollia persica in Italia, intus rubra, quæ duracinis non cedunt, grata sapore, stomacho accommodata, quibus donis, in pretio habentur, & plusquàm duracinis expetuntur. Hæc uero omnia persica poma, in Persia lethalia, & uenenosa erant, in Aegypto postea mitia facta, & suauissima, qualia nunc uidentur, ut uberius dicemus, quum de arbore locuti fuerimus. Cæterum admonendi à me in præsenti ueniunt, qui Persicis uescuntur, ne illa post alios cibos comedant, sed potius prima mensa ante aliorum præitionem accipiãt, ut Galenus suadet libro secundo de Facultatibus alimentorum capite decimonono. Quia si post alios cibos comedantur, nimia sua humiditate innatant, & corrumpuntur, nec solum ea ipsa, sed etiam cæteri cibi. Sunt igitur lubrica humida, & quæ subduci facile queant, proinde ante alios cibos mandenda. PYRRHVS. Hæc omnia de præmollibus intelligenda esse crediderim persicis, secus autem de duracinis, ex quibus optimus spirat odor, suauis, gratus, & spiritum recreans, nam eorũ sapor delicatissimus est, cum quadam austeritate perceptibilis, qua mediante stomacho conducit, & ipsum roborat: quibus de causis post uictum accipi posse affirmarim; imo omnes principes Hispaniarum, & uiri delicatissimi, ea post uictum come-

Dioscorides de pomis persicis agit.

Duo genera persicorum.

Prima mensa persica poma sunt comedenda.

Pyrrhus Lusitanus doctissimus et Amato consanguineus

dunt, non nisi prius uino infusa, & nullam inde noxiam euenire persentiunt. BRASA. Sub cineribus coctum, unum uel alterum pomum persicum, ægrotantibus meis, quum eorum instat tempus, offero. AMAT. Obseruaui sedulo quum de salute ægrotantium inter nos sæpe consultatio fieret, ut ea persica assa, & saccaro respersa edenda illis concederes, quum tamen à nullo antea, nec Hispano, Gallo, uel Germano medico, cum quibus abunde uersatus sum, unquam id factitatum esse animaduerterim. BRASA. delicatissimus cibus est, & ægris perquàm gratus. AMAT. non dubito, quod Hispani nostri deinceps eo utatur, & in praxim trahant, ut sunt, Leonardus Nunius medicus apud Lusitanos, dignus ut primas apud regem dignitates obtineat; Hieronymus à Pedarneria, uir mea sententia doctissimus, & alii plures, quorum nomina alibi citamus, non nisi doctissimi sapientissimi & multa laude digni. BRASA. Siccata persica ubique seruari animaduerti. AMAT. imo conditum ex ipsis persicis, nusquàm quod equidem meminerim, clarius aut sapidius quàm Genuę paratum uidi. BRASA. omnium consensu, primas illic obtinet, quanquam & apud Ferrarienses, non postremæ notæ concinnentur, quod conditũ Abinzoar libro sui Theisir maxime laudasse uidetur. AMAT. imò multorum iudicio & eorum præcipuè qui apud insulam Maderiæ diu egerunt, condita zuccarina multo perfectius Ferrariæ parantur, quàm apud insulares illos, zuccaro & omni genere fructuum abundantes.

Leonardus Nunius medicus Lusitanus.

Hieronymus à Pedarneria.

De Armeniacis, & præcociis.

Græce, βερίκοκκα, βερικόκκια μῆλα καὶ ἀρμενιακὰ: Latine, armeniaca, præcoqua, præcocia: Hispanice, albiricoques: Italice, mogniague, grisomele, armilini: Gallice, abricotz: Germanice, biricoqua.

Enarratio 149.

Armeniaca à præcociis differunt.

ARMENIACA à præcocibus differunt, quanquàm Dioscorides nullam interea differentiam, ob nimiam quam habent similitudinem faciat, de quibus Martialis ita cecinit.

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptiuis persica sola sumus,

Persicis enim minora sunt, & melioris succi, de quibus Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum capite uigesimo ita prodit; Hæc quoque ex genere sunt persicorũ, bonitate nonnihil ea superantia, nec enim in uentriculo corrumpuntur ut illa, nec etiam acescunt; Vulgo autem suauiora apparent, unde etiam stomacho sunt gratiora, præcocia tamen Armeniacis

præstant,

præſtant, porro uentriculus, quæ deorſum quidem uergunt, ex moleſtantibus, ea per aluum expellit; quæ uero ſupernatant, per uomitus eiicit.

De Citrijs,

Græce, μηδικὰ μῆλα: *Latine, medica mala, citrium, citreum pomũ: Hiſpanice, cidras: Italice, cedri, citroni: Gallice, cedri.*

Species Citri.

Limones: Hiſpanice limones: Italice limoni: Gallice, limons.

Narantia, aurantia, citrangulum: Hiſpanice, naranyas: Italice, aranci: Gallice, des naranges.

Adam poma: Hiſpanice, azamboas: Italice, lomie, pome de adamo.

Enarratio. 150.

CITRVM uel citreum pomum, olim malum Medicum, quia ex Media adductum nominabatur; quod olim & ſi in cibi uſum nõ ueniebat, hodie tamen & crudum & ſaccaro conditum, in delitiis habetur, ex cuius corticibus ſyrupus in officinis ad cerebri & cordis affectiones frigidus, ueluti ex acetoſitate ſiue ipſius ſucco: alter, ad omnes morbos ex pura bile ortos, & peſtilentes, ac eos qui ueneni naturam ſapiunt parantur: is enim ſyrupus, ex acetoſitate citri dictus, optimus eſt ad extinguendam ſitim, & prægnantium ciſſam, à caliditate ortam, ueluti ad omnes alios æſtuantes morbos; non minus ac ex prædicta acetoſitate paratum cum ſuccaro cõditum. Cæterum inquirunt medici, de huius pomi temperatura, quum varient inter ſe authores, quos in præſenti poſtponimus, & ad Galeni mentem dicimus, in ſemine uincens habetur qualitas acida & ſicca, adeò ut ipſum tertii ordinis reſiccantium refrigerantiumq; ſit. Sed adnotãdum duximus, quòd per ſemen Galenus, non nucleum, aut uerum ſemen intelligit; ſed acidam potius medullam, intra quam nuclei uel uerum ſemen continetur. Quod uero ita ſit, ipſemet Galenus in fine capitis indicat, quum de uero tractet ſemine, dicens, & nucleus qui in illo inuenitur, id quod reuera ſemen eſt, hic amarus eſt, & digerendi uidelicet ſiccandiq; facultatem obtinens, ſecundo quodam modo ordine à temperatis recedens. Hæc Galenus. Per quæ ſatis clarè patet, quòd primo per ſemen, partem acidam intelligit; Secundo uero, per ſemen, nucleum, uerum dictum ſemen, quod calidum & ſiccum in ſecundo ordine conſtituit, quum amarum ſiccandi diſcutiendiq; uires in ſecundo ordine eſſe dicat. Cortex uero deſiccat ſecundo ordine, & tempera-

Citrũ, malum Medicum idem.

Syrupi de citro uarii.

Conditum ex acetoſitate citri.

Citrum eius temperaturæ.

Semen citri acida pars eſt.

te calfacit. At caro post corticem alba apparens, pituitosa est & frigida, quę cum toto cortice Galeni tempore comedebatur. Sunt igitur ut paucis dicamus in citro, primo cortex rugosus, calore auri, odoratus, calidus temperate; succus uero in secundo excessu. Post corticem apparet caro alba, esui quoq; apta, frigida, pituitosa, ac crassi succi. Sequitur tandem medulla acida, quam semen Galenus improprie uocat, infrigidandi siccandiq; uires in tertio gradu possidens: intra medullam, nucleus uerum semen habetur, calfaciendi siccandiq; in secundo ordine uim habens. De quo nō minus dubiū est, an solum ueneno resistat, uel potius totum pomum, quia Dioscorides de solo semine loqui uidetur, quum dicat; semen habet, pirorum seminibus simile, quod in uino potum uenenis aduersetur. At re uera, non solum semen, sed totum pomum uenenis aduersari certum est, ut ex Plinio colligitur libro. 23. capite 6. dicente: Citrea contra uenenum in uino bibuntur, uel ipsa uel semen. Nec minus hæc probari possunt, ex antiquissimis historiis, modo Athenæo fidem præstemus, qui ad eum modum tradit: Maleficos homines quum ad supplicium ducerentur, quia citrea poma ab obuia muliere sibi oblata degustauerant, ab aspidum morsu incolumes, illæsosq; extitisse erat enim id supplicii genus, nota est historia, & ab Atheneo diffusius enarrata, cui astipulatur Virg. in. 2. Georgicorum libro, quum canit.

Cortex citri temperate calidus.
Caro alba citri frigida.
Medulla acida frigida et sicca in 3. gradu.
Semen citri calfacit et siccat in 2. ordine.
Totum citri pomum aduersatur ueneno.
Athenæi historia.

Media fert tristes succos, tardumq; saporem,
Felicis mali, quo non præsentius ullum,
Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ
Miscueruntq; herbas, & non innoxia uerba,
Auxilium uenit, ac membris agit atra uenena
Ipsa ingens arbor, faciemq; simillima lauro
Et si non alium late iactaret odorem,
Laurus erat, folia haud ullis labentia uentis,
Flos apprima tenax, animas & olentia Medi
Ora fouent illo, & senibus medicantur anhelis.

In iis enim carminibus, Virgilius exacte, & arborem & ipsius fructum malum citreum dictum describit. Nam citrea malus, arbor parua spinis horrida est, omnibus horis pomifera, quum in ea & maturescentia, & acerba, & nouiter subnascentia poma semper uidentur, folio lauri sed latiore, cuius species sunt plures, quædam limones ferens, acidos, dulces, medii saporis, uaria figura conspectos: Nā & de acetositate limonis, syrupus parari potest, maioris efficaciæ quàm qui ex citri succo conficitur, qui mirum in modum, febribus pestilentibus, secum accidens illud, morbum dictum pulicarem, medetur, ut experientia longa comprobatum habeo. Altera uero citri species, narantium pomum est, siue aurantium dictum, uel rancidū quod Auicenna citrangulum appellat, acidum & dulce; acidum bili aduer

Citrea malus.
Syrupus de acetositate limonis.
Narantiū pomum.

ſatur; dulce uero facillime in pituitam uertitur, utriuſq; tamen cortices calidi ſunt. Vltima demũ ſpecies citri, Adam pomum dictum eſt, non ubiq; ut cæteræ ſpecies obuium, cortice rugoſum, ſapore gratum, quod Luſitani & reliqui Hiſpani, corrupta uoce, loco Adam poma, azamboa ſua lingua appellitant. Omnium autem harum ſpecierum arbores parum inter ſe differunt, quæ florem emittunt album ſummæ fragrantiæ, & ex eo per campanam aqua ignis ui elicitur, tantæ ſuauitatis, & redolentiæ, ut cæteras odoriferas aquas ſuperare certum ſit; quæ hodie pro leui uomitum proritante medicamento, apud medicos Hiſpaniæ habetur, à quibus, aqua naphæ uel narantii appellatur. Reliquum erit, ut qui plura de iis legere deſiderat, legat Antonium Muſam Braſauolam, in ea epiſtola quam ad illuſtriſſimum Herculem Eſtenſem Ducem Ferrarie, miſit, & eam Examini ſuorum ſimplicium præfixit; non minus Ruellium Gallum capite. 69. primi libri, ſui uoluminis de Stirpibus.

Adam pomum.

Flos arantia.

Aqua naphe.

De Pyro.

Græce, ἄπιον: *Latine, pyrum: Hiſpanice, peras: Italice, pere: Gallice, poire.*

Pyrum ſylueſtre.

Grece, ἀχρὰς: *Latine ſylueſtre pirum: Hiſpanice, peros de mato, peros monteſinos: Italice peri ſaluatici.*

Enarratio. 151.

PYRI ut multifaria ſunt genera, ſic paſſim notiſſima & in continuo uictus uſu communia, laudat tamen una quæq; regio, ſuũ quoq; pyrorum genus, quæ percurrere non minus longum, quàm faſtidioſum eſſet, quorum temperatura, à ſapore ut in malis quoq; diximus exploranda eſt. Cæterum pyra agreſtia conſtrictoria ſunt, & fungorum ſtrangulationibus conuenientia.

Pyrorum genus.

Pyra agreſtia.

De Meſpilis.

Græce, μέσπιλον: *Latine, meſpilum, tricoccon, meſpilum trium oſsiculorum, aronium: Italice, azzarolo frutto, pomo di rege.*

Secunda ſpecies.

Meſpilum, ἐπιμηλὶς: *ſetanium, penticoccon, meſpilum, meſpilum quinq; oſsiculorum: Hiſpanice, neſperas: Italice, neſpole uu*

gari: Gallice, des nefples.

Enarratio. 152.

Error in exemplaribus Dioscoridis. MESPILVS arbor, oxyachantæ, non uero pyxachantæ folia habet, unde impressoris incuria, hic errorem commissum esse, nulli dubiũ est. Sunt igitur ut capite de oxyachanta meminimus, folia huic primo generi mespili, tanq̃ apii, fructus uero ruber pillularum magnitudine, intus ossicula tria habens, sapore subacidus, stomacho gratus, qui apud Neapolitanos *Azarolus fructus, primũ genus mespili.* azarolus dictus optime & felicissime crescit, ueluti apud Pisaurẽses, & alios nõnullos. Nam in Hispania uniuersa, quod nouerim, fructus iste non prouenit. Secundum uero mespili genus, ubiq; uulgatum est, penticoccon dictum, quia intra se quinq; contineat grana, quæ, ut experientia comprobatum nonnulli habent, contra nephritim multum ualent, hoc uero mespilum epimelis à Dioscoride dicitur, quanquam epimelis apud Galenum, unedo, fructus comari, id est arbuti sit, ut apud ipsum est legere lib. sexto de Facult. simpl. medic. ad istum modum dicentem: Epimelis acerba hæc planta est, ut quæ dixerit quispiam pomum syluestris. Vocatur autem ab Italis rusticis unedo, ingens eius in Calabria prouentus, fructus eius acerbus quidem est, nihilominus tamen stomacho ingratus, & capitis mouens dolores, admixta siquidem ei est aliena quæpiam qualitas. Hæc Galenus. *Epimelis Galeni unedo est.* Per quæ facile percipitur epimelida, unedonem appellare, non uero mespilum, ut Dioscorides in præsentia facit. Attamen Serapionis interpres turpiter errat, quum lemma capitis de mespilo, non mespilo tribuit, sed potius *Serapionis interpres turpiter errat.* sorbo, ut legenti manifestum erit, quum quę ille sorbo tribuit, Dioscorides de mespilo dixerit. De quo Galenus. 7. libro de Facult. simpl. medic. ita differit: Mespili fructus admodum acerbus est, uixq; edi possit, uentrem strenue coërcens, quin & in germinibus, & foliis acerba hæc qualitas non pauca reperitur.

De Loto.

Græce, λότος: Latine lotus arbor, celtis: Hispanice, almez arbol: Italice, bagolaro, cerese del inuerno: Gallice, du alifer, alisa.

Enarratio. 153.

Lotus. RARA arbor lotus in Italia, & perpaucis cognita; nos uero in Italia sedulo eam inquirentes, tandem post longam inuestigationem inuenimus. Est enim lotus arbor spaciosa, grandis, ramosa: corticem subnigrum & lucidum habens, ac ob id oculis perquam gratum: Huius folia ilicis, magna, crassa, ex nigro uiridantia & in cuspidem desinentia sunt: ualde per am

bitum serrata, quæ ab arbore nunquam decidūt; sed illi perpetuo hærent; ut malo Medico, & lauro, & reliquis eiusmodi: pro fructu baccam arbor hæc fert, pipere nigro maiorē, pediculo oblongo cerasorū modo pendentē primo uiridem dein uero quū ad maturitatē Octobri mense peruenit nigra, rotūda ori grata & suauis euadit, dulcis namq; est, odore quodam herbaceo quæ comesa ex se subtilem quandam in ore pelliculam exuit, sub qua carnis parum subest, quia ossiculum baccæ fere totius occupat corpusculum: Hunc porro fructū Anconitani à similitudine quàm cum cerasorū habet, cerasum hyemale appellare solent: quanquàm non desint eorū aliqui qui arborem hanc sycomorū uocēt, sed falso. Viget autem arbos hæc Ancone apud Diuū Cyriacū, quam nobis Ambrosius Nicander Toletanus uir doctissimus & humanissimus primo, ut si quod nomen illi à priscis impositū tenerē, illi aperirem, mihi demonstrauit: quænam illa, n. esset omnes ignorabant: nos uero, ea conspecta, lotū arborem apud Diosc. descriptā ex multis signis cognouimus, nec minus ex Plinio hoc decerperamus, qui lib. 13. suæ Naturalis Hist. cap. 16. in Italia huic arbori inesse fructum cerasi modo, tradit: Nam in Africa & uariis aliis regionibus fructu arbor hæc uariat: quū magnitudine fabæ crocei coloris, eumque densum in ramis myrti modo ferat, & is est qui copiose apud Lotophagos, authore Homero in sua Odyssea prouenit: porro nostratis loti fructus stomacho perquam gratus est; arboris uero lignū dysentericis utile, si modo in scobem redactum aqua ferrariorū maceretur & ad ignem coquatur, & per clysteres eius decoctum iniiciatur adiectis uariis aliis quæ dysentericis affectibus prosunt, à nobis centuria secunda Curationum medicinalium nostrarum ex amussim tradita. Cæterū lotus æquiuocum nomen est, non solum arborem, sed herbas quoq; nonnullas complectens de quibus in hoc opere agendum est.

Baccā fert lotus.

Cerasum hyemale.

Ambrosius Nicander.

Fructus loti uarius.

De Corno.

Græce, κρανία: Latine, cornus arbor: Hispanice, cornizolos: Italice, corniolo: Gallice, cornelia, cornier.

Enarratio 154.

CORNVS Arbor, procera, fortis, & speciosa, nota est, cuius mas & fœmina, referente Theophrasto capite duodecimo libri tertii de Historia plantarum reperiuntur: mas robustius crescit, adeo ut eius lignum ad rotarum radios utile sit: fœmina uero uiticis modo ramosa expanditur. Nam huius arboris fructus, oliuæ magnitudine cernitur, qui quum ad maturitatem peruenit, ruber efficitur, sapore acetosus, auster, mirum in modum constringens, ut merito hodie ex illo seplasiarii, & succaro conditum pro cohibendis fluxibus biliosis parent. Hæc enim illa corna sunt, quæ Virgilius

Cornus.

lib. 3. Aeneid. lapidosa uocat, quia foris parum carnis, & intus plurimũ ossis habeant. De quibus Gal. lib. 7. de Facult. simpl. med. sermonẽ facit, ad istum modum dicens: fructus eius admodum acerbus est, esuique aptus, proinde ualenter aluum restringit, quemadmodum & mespila, folia quoque & germina peracerba sunt gustui, ualenterq; deficcant, itaq; maxima uulnera glutinare possunt, potissimumque duorum corporum.

De Sorbo.

Græce, ὄη, οἶον: Latine, sorbum: Hispanice, sorbas: Italice, sorbe: Gallice, cormiera.

Enarratio 155.

Sorbum cõstringit.

SORBVM, fructus arboris, cõmunissimus est, qui dum immaturus est, ualentissime astringit: maturus uero, parũ aut nihil. BRAS. quum olim in Examine simplicium meorum in similia uerba prorupissem, non defuit postea quidam male feriatus uir, qui tanquam falsa, ea obliterare conabatur. AMAT. Sinamus istos sycophantas maledicentes, qui nihil præter obtrectationes, calumniasque discunt, nescientes bonum à malo discernere, & uitium à uirtute. BRAS. quum nullos habeant ad quos diuertant ægrotantes, ut magni tamen & scientes appareãt, alios mordent, alios uellicant, alios dilaniant, ut merito rabidi canes sint appellandi. AMAT. non dubito sane hos in rabiem angi, quum nullum habeant lucrum. BRAS. quum miseranda tristitia perurantur, in maximam incidunt siccitatem, & consequenter rabiem. AMAT. ita plerunque fit, nec ambigendum est, homines rabie affici posse, ut Leonicenus uir nunquam sine honoris titulo nominandus, in eo libro cui titulum esse uoluit, de Plinii & aliorum medicorum erroribus, patefecit, & post illum Cælius Rodiginus, magnæ lectionis uir. BRAS. isthæc missa faciamus, & istos cum sua rabie in malam crucẽ ablegemus. AMAT. imo in malos coruos. BRAS. sorbum igitur immaturum apprime constipat, maturum uero adeo parum, ut merito sorbum maturum non constringere, aut constipare sit dicendum. AMAT. nec hoc mirum est, quum multi fructus interdum quum immaturi sunt, constringunt, postea uero maturi facti, tantum abest, ut constringant, ut potius ualentissime soluant. BRAS. meministi, si recte memoria teneo, capite de Mespilis, Serapionis interpretem, quæ mespilo debebantur, sorbo tribuisse. AMAT. ita est, ut qui conferre noluerit, ea quæ apud Serapionẽ de sorbo dicuntur, cũ iis quæ à Dioscoride de Mespilo scribuntur, facile inueniet.

Hominesrabie affici possunt.

Serapionis interpres, quæ mespilo debẽtur, sorbo tribuit.

De Prunis.

Græce, κοκκυμηλέα: Latine, prunum: Hispanice, prunas,

andrinas, anexeas: Italice, susine, brugni sequi: Gallice, des prunes.

Enarratio 156.

PRVNVS Arbor ubique famigeratissima est, cuius fructus uarius habetur, quum quædam reperiantur pruna uiridia, quædam alba, alia rubra, alia lutea, nonnulla herbacea, reliqua uero nigra, item ex illis quædam magna, alia parua, alia mediocria, uaria forma insignita, ex quibus hodie Damascena præcipua habentur, Syracusana ab Hispanis nominata, nigra, rubricantia, uel in totum alba ad citrinum tendentia, oblonga boni saporis, dicta Damascena, quia ex Damasco Syriæ præcipua ciuitate uectæ primò fuere: de quibus Dioscorides in præsenti, ita inquit: Syriaca præsertimque in Damasco genita siccata pruna, stomacho accommodata sunt, & aluum cohibent. Galenus uero, animaduertens Dioscoridis hæc uerba sic absolutè prolata falsa esse, consulto ea est interpretatus libro septimo de Facultatibus simpliciorum medicamentorum ad hunc modum inquiens; pruni fructus uentrem subducit, recens quidem plus, aridus minus. Cæterum, haud scio cur Dioscorides pruna Damascena siccata uentrem sistere dicat, quum & ipsa palam etiam subducant, minus tamen quàm quæ importantur ex Iberia. Siquidem Damascena magis astringunt; at quæ Iberia fert, dulciora sunt. Iis igitur uerbis satis clarè patet, Galenum interpretari Dioscoridem, quum Damascena pruna siccata, licet uentrem subducant, comparatione tamen ad Hispaniæ pruna, adeo parum, ut id constringere potius dicendum sit: Hanc uero Galeni esse mentem, facile elicitur ex libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite trigesimo primo quum dicat: fama est ea pruna omnium esse præstantissima, quæ in Damasco urbe Syrie nascuntur: secunda autem post illa esse quæ in ea regione quam Iberiam ac Hispaniam nominant, proueniant; Verum hæc quidem nihil astrictionis præ se ferunt, nonnulla uero Damascenorũ, uel plurimum, id est astrictionis habent. hæc ille. Quam astrictionem animaduertens Dioscorides, nõ ueritus est asserere Damascena pruna constringere. Nam quanto pruna magis sunt acida, tanto plus frigida dicenda sunt, & pressius aluũ cohibentia, saccaro tamen cocta, uel melicrato sumpta, stypticitatẽ amittunt, & aluum optime deiiciunt: Iberica porro pruna meliora sunt, quæ & Damascena, & Syracusana apud ipsos dicuntur, nigra, & citrina reperta, nam citrina multi ob colorem, cerea appellare non dubitant. Verum multi ex omnibus pruni speciebus in Hispania repertis, quandam præcipuè laudant, quam Salmanticenses andrinas ob colorem nigrum illis insitum uocant: rotunda autem pruna hæc sunt, nigra, sapore acido, ori gratissimo, quæ matura febricitantibus, apud Salmanticenses, Doctor Alteretus præceptor meus nunquam pœnitendus, non si-

Pruna uaria.

Pruna Damascena & Syracusana dicuntur.

Galenus de prunis quid dicat.

Pruna Hispaniæ Damascenis meliora sunt.

Pruna nigra Salmãticensia.

Alteretus Doctor præceptor authoris.

ne optimo successu concedebat. Nam corpus refrigerant & humectant, bili aduersantur, sitim arcent, & aluum deiiciunt: siccata uero non adeo ut recentia suos effectus producunt; quibus pro parandis decoctis, apozimatibus, & syrupis quotidie utimur: eligi tamen debent pruna ossa parua, multum uero carnis habentia, ex quibus electuarium in officinis & cum scamonio, & sine illo paratum prostat. Syluestria uero pruna, non minus quoque nota sunt, ex quibus succus exprimitur, quem loco acatiæ seplasiarii, ut diximus hodie exhibent. Prunis proximus fructus est, sebesten dictus, quē Dioscorides & Galenus subticuerunt. Paulus uero ueluti & Actuarius & Aëtius de eo mentionem faciunt, sic enim Paulus inquit; Myxa siue Myxaria, arborls fructus est, minor quidem prunis, facultate uero consimilis. Ex quibus uerbis percipitur, myxam siue sebesten, aluum laxare: nō uero eam constringere, ut Leonardus Fuchsius in suis Paradoxis non sine errore contendit, quum non solum Paulo, sed experientiæ quotidianæ contradicat, quæ, fructū istum bilem depellere indicat. Quin & Actuarius scriptor Græcus doctissimus, aluum laxare dicit, & sitim extinguere, imò ut passim uidemus, fructus iste, linguæ ariditatem & ipsius asperitatē remouet, quin etiam pectoris uitiis utilis est, & urinæ ardorem à bile ortum refringit, non est ergo quod Fuchsius dicat conditum ex sebesten non ob fructum istum purgare, sed ob scamonium & alia in eo admixta medicamenta, quum fructus iste, non minus aluum subducit, quàm cassiæ fistulæ pulpamentum. Verū myxa siue myxaria, ut placet Hermolao Barbaro in suo Corollario, sebesten dicuntur, hoc est si latine interpreteris, augusta. Nascuntur enim ingenti copia in Syria, quæ & myxa appellari tradūt, ob mucilaginem illis insitā, mucoremue, ex quo Syriaci uiscum parant, & Venetias ad irretiendas auiculas mittunt. Huic fructui affinis est alter, quem Dioscorides prætermisit, & iuiubam officinæ appellant, Græci uero sericam, latiniores autem zizipham quam uocem imitantes Hispani, licet corrupte, acufeifas eum appellant: Lusitani uero Arabica lingua, pomum ab alnafegua eum nominant; de quo Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum, capite trigesimo secundo ita tradit; Nec hæc quidem ausim affirmare quicquam ad sanitatis tutelam, aut morborum profligationem pertinere, mulierum enim atque infantium effrenatorum est edulium, quod exigui est alimenti ac coctu difficilis, & præterquàm quòd stomachum non iuuat, parum etiam alimenti corpori exhibet; hactenus Galenus. Qui licet suo tempore iuiubas in usos medicos non traxit, ab Arabibus tamen pro spissando bilioso sanguine, ac densanda subtiliori materia ad pectus descendente, earum syrupus maxime laudatur, ueluti pomula ipsa in decocto, quod aiūt, pectorali. Nec enim erat, quur hic Fuchsius caninam suam maledicentiam, ut solet in Arabas exerceret, qui tum demum præclare se perfunctum officio suo putat,

Sebesten fructus.

Myxa Myxaria sebasten idem.

Fuchsius errat.

Iuiuba, serica. Zizipha idem.

Fuchsii maledicentia.

quum uiginti Latinis uersibus unum Græculum inseruerit, ut eruditionem aliquam ambitiose ostentet, cum hactenus nullam præter laboriosam illam ex aliorum commentariis coaceruationem uel compilationem potius consecutus sit.

De Arbuto.

Græce, κόμαρος: Latine, comarus, arbutus, unedo, memecyles: Hispanice, madronho, madronheiro: Italice, albatro, ceresa de la mare, cocomaro.

Enarratio. 158.

KOMAROS arbutus est, frutex aliquãdo arborescens cotonei mali magnitudine, folio lauri, splendido, uiridi; Nam lignũ huius squamosum uidetur, rubricans, in cuius summitatibus flores albi cymbalorum modo, racematim pendent, apibus gratissimi, quibus decidentibus, fructus memecylis, unedo dictus pullulat, rotundus, primum uiridis, postea luteus, ultimo quum ad exactam maturitatem peruenit ruber fit, magnitudine qua uulgatum mespilum uidetur; Qui ideo unedo dicitur, quia ob eius maliciam unũ tantum edendum sit pomum, nam stomacho aduersatur, & facile cephalalgiam comedenti inducit. In Hispania porro non ita noxius fructus iste prouenit, quum eum multi auidius quam par sit comedant, & tamen in nullum corporis detrimentum incurrunt: eo tamen turdi, sturni, merulæue, & alii passerculi in dumetis degentes maxime gaudent, adeo ut aucupes hoc fructu, in aucupio utantur. Multi præterea fruticem istum contra pestem, & uenenum, tanti faciunt, ut ex illius foliis & floribus aquã per elambicum extractam, tanquam sacratissimum antidotum, ad eosdem effectus seruent. Nonnulli tamen differentiam faciunt, inter plantam istam quum frutescit, & eam quæ in arborem crescit, in quam sententiam Theophrastũ ire animaduerto, quum comaron, id est arbutum ab unedone arbore, libro primo, de Plantarum historia, ubi corticum differentias enarrat, diuersum facit; quanquam tamen idem Theophrastus nũquam de unedone sermonem priuatim, quod equidem obseruauerim, habuerit: Galenus tamen illũ imitatus, uno in capite de unedone fructu sermonem fecit, ut capite de mespilo diximus: alio uero de arbuto siue comaro, ut libro. 7. uidere est, qui de eo ita tradit: Arbutus arbor ipsa qualitate acerba unã cum fructu est, eũ memecylum nuncupant, est autem hic & infensus stomacho & capiti dolorem commouens. Hæc Galenus. Mea tamen sententia, unedo ab arbuto siue comaro in nulla re differt, quum eadem sit arbor specie, & utriusq; fructus unedo siue memecylus dicatur, stomacho infestus, & cephalalgiam inducens. Libet hoc loco Lusitanorum quorundam stupiditatem irri-

Comarus arbutus idẽ Memecyles unedo idẽ.

Vnedo unde dicatur.

Aqua arbuti.

Vnedo arbutus comarus Memecylus idem.

Lusitanorũ stupiditas.

dere, qui cateruatim ad fœminam quam ipsi honoris causa Magistrã uocabant, ad recuperandam amissam ualetudinem concurrebant: ea uero, quid illis & si diuersissimo morbo tentatis propinaret, præter aquam ex unedone per campanam expressam, habebat nihil: quòd si quis astris ita fauẽtibus amissam recuperaret ualetudinem, non iam mulierem aut Magistram sed diuam potius uocare, illique eos honores exhibere, quibus tantùm Diui afficiuntur. Memini uisam esse à me hanc fœminã in oppido Stremotio, quod non longe ab urbe Ebora distat.

De Amygdalis.

Græce, ἀμυγδάλη: Latine, amygdala: Hispanice, almendras: Italice, mandole: Gallice, des mandoles.

Enarratio. 159.

Amygdala AMYGDALA tam dulcis quàm amara, satis nota est; Nam dulcis uiribus impotentior reperitur: De qua Galenus lib. secundo de Facultatibus alimentorum, ita prodit: Amygdalæ nihil prorsus habent facultatis astringentis, Sola enim tenuandi facultas ac detergẽdi in eis præpollet, quatum uiscera purgant, tum humores è pulmonibus ac thorace, sputis expectorant, & cætera. Item libro quinto de Facultatibus simpl. medicamentorum, ubi extergentium & farctu liberantium medicamentis agit, inquit: simile quiddam amygdalis accidit, nam & horum ipsorum, ea quæ amara sunt, & detergunt, & meatus expurgant, quæ uero edendo sunt detergunt quidem, non tamen infarctu liberant. Galeni igitur cõsilio oleo amygdalarum dulcium, contra nephritim, colicos affectus & alias frigidas passiones utimur, ueluti quoq; amygdalarũ amararum, quum calidum utrunq; sit, ex amaris tamen magis, ut Galenum adnotasse constat libro sexto citati uoluminis sic dicentem; amygdala quæ quidem palam amara sunt, omnino extenuandi uim possident. Siquidem ephelim purgant, & excreationibus ex pectore pulmoneq; crassorum lentorumq; humorum mire auxiliantur. Obstructiones præterea iecinoris à crassis & uiscidis succis ortas expediunt; quin & lateris & lienis, & coli, & renum dolores, ab huiusmodi causa natos persanãt, ipsius arboris etiam radices coctæ illitæq; epheles purgant: porro amygdala dulcia, quæ & ipsa nonnihil sortiuntur amaritudinis, moderate sunt calida. Attamen amygdalæ æstuosæ, ob pinguitudinem quam habent sunt, ut Hippocrates libro secundo de Diæta testatur, cuius uerba Auicenna postea enarrans, libro secundo sui Canonis, dixit: Et Sauic earum est cõmouens choleram, ob sui unctuositatem, proinde animaduertant qui indiscrete febricitantibus amygdalatum porrigunt, aut saltem iis, qui stomachum biliosum habent, quum iuuamenti uice præstandi, ma-

Amygdalæ æstuosæ sũt.

gnum ægris adferant detrimentum. Virides uero suo integro operimento comestæ amygdalæ, bonum faciunt stomachum, & illum ab humiditate emendant.

De Pistatijs.

Græce, πιστάκιον, Latine, pistatium, fisticus: Hispanice, alhocigo: Italice, pistacchi: Gallice, pistaches.

Enarratio. 160.

PISTATIVS quam, primo è Syria Lucius Vitellius in Italiã por tauit, licet Syriacis, peculiaris sit arbor, in multis tamen Italiæ & Hispaniæ locis hodie uidetur, parua, lentisci folium habens, maiusculũ tamen, in qua fructus pistatium siue fisticus dictus, pendet, ea magnitudine qua pinei nuclei cum putaminibus sunt, nam intus fructus iste uirescit, esui perquàm gratus, qui & Venerem incitat, & apprime nutrit, quibus de causis, hodie bellariis instaurantibus & reficientibus, eum misceri cõmendamus, imò ut Auicenna de eo libello de Viribus cordis tradit, cor confortat, uelut Rab binus Moses de Aegypto, ex omnibus fructibus, fisticus præstantissimus habetur. At Galenus, de Pistatiis libro secundo de Alimentorum facultatibus, inquit: Hæc quidem ad magnam Alexandriam proueniunt, sed multo uberiora in Berrhoea urbe Syriæ, parum quidem nutrientia, uerum ad he par roborandum & succos in ipsius uiis infarctos purgandos, utilia. Qualitatem enim habent, aromaticam, subamaram, & subastringentem. Scio autem & alia huiuscemodi pleraq; hepati esse utilissima, quemadmodum in opere de simplicibus medicamentis est demonstratum. Porro non ausim affirmare, ullam ex ipsis stomacho accedere utilitatem, aut læsionem insignem, quemadmodum neque quod aluum deiiciant, aut sistant, hæc Galenus, in quibus Auicẽna tacite illum mordet, præsertim quia dicat, stomacho neq; iuuamentum nec nocumentum pistatia præstare, ita enim Auicenna tradit; Quidam innuit pistatia neque prodesse neque obesse stomacho. At ego rẽ aliter euenire nosco, quum uentriculum roborent, & nauseam prohibeant, ut eorum sapor obscurus amarus, austerusue testatur.

Pistacia fistici dicuntur.

Auicenna tacite Galenum reprehendit.

De Nucibus.

Græce, κάρυα βασιλικά: Latine, carya basilica, nuces iuglandes, regiæ nuces: Hispanice, nuezes: Italice noce: Gallice, des noix.

Enarratio. 161.

NVCES tam sunt ubiq; notæ, ut nulla prorsus indigeant descriptio-

Theriaca ex tribus rebus.

ne, de illis tamen & caricis, rutaue antidotum ut Dioscorides adnotat, paratur. De quo Galenus lib. de Cibis boni & mali succi ita tradit: Nonnulli de lethalium uenenorum cōpositione scribentes, caricas cū ruta nucibusq; præsumptis, uenenis eiusmodi uniuersis aduersari testantur. Cæterum ieiuno stomacho comestæ nuces, lumbricos latos pellunt, ut experientia compertum habeo. Nam rob de nucibus, ubiq; quoq; uulgatum esse arbitror.

Nux uomica et metella.

Non ab re quoq; erit in præsenti, quum de nucibus agimus, & de nuce uomica, & metella sermonem habere. Est igitur ut paucis dicam nux uomica apud Serapionem, ea quam seplasiarii, nucem metellam appellant; & ea quam Serapio metellam uocat, officinarum nux uomica: quòd uero ita sit, ne quis nos falso accuset, ipsum Serapionem audiamus; capite de nuce uomica, ita dicentem, ex mente Abrahami; Nux uomica cuius color est inter glaucedinem & albedinem, maior auellana parum est, in qua sunt nodi. Hæc Serapio. Per quæ facillime, qui cognitionem utriusq; nucis habuerit, iudicabit, nucem uomicam Serapionis eandem esse cum metella officinarum, quum officinarum metella nux talem obtineat colorem, & ab utroq; latere attollatur tuberculis quibusdam circularibus oculos imitantibus, ut nulli sit dubium, metellam hanc officinarum, apud Serapionem uomicam esse,

Nux metella officinarum uomica apud Serapionē est.

Non minus quoq; ex ipso Serapione elicitur, quàm ille Metellam appellat, uomicam officinarū esse; ita enim de Metella capite 364. prodit: Nux metella est similis nuci uomicæ, & semen eius est simile semini mandragoræ, & cortex eius est asper, & sapor eius est delectabilis, & unctuosus. Quæ omnia nuci uomicæ officinarū conuenire clarius est, quàm ut à me multis monstrari debeat, quum nux hæc communis uomica dicta, plana utroq; latere sit, cuius cortex est asper, ueluti pilosus: nam ipsius sapor, unctuosus, & delectabilis est, canes interficiens. Quòd uero dicat, semen illius semini mandragoræ est simile, intelligo uirtute; secus autem figura; quum & hæc nux frigida in quarto sit gradu. In summa igitur dicamus, quòd nux illa utroq; latere eleuata, uera uomica est: illa uero altera, plana utraque parte & uelut pilosa, est metella.

Exponitur Serapio.

De Auellanis.

Græce, λεπτοκάρυα*: Latine, minores nuces, Ponticæ nuces, auellanæ: uulgo auellane.*

Enarratio. 162.

Auellanæ Ponticæ nuces idem.

PONTICAE nuces, id est auellanæ, communes quoq; sunt, quarū oblongæ & rotundæ reperiuntur, sic dictæ Ponticæ, quia è Ponto prius aduectæ fuere, de quibus & prioribus, hoc est nucibus, Galenus. 7. de Facultatibus simpl. medic. ita tradit: Arbor tum in foliis tū in germinibus astri-

ctionem quandam possidet; cæterum euidentem multamque in nucis puta mine recenti pariter & sicco: eius autem succo expresso, ac melle decocto, nos loco stomachici medicaminis utimur, oleum quod ex fructu elicitur inueterato admodum per halitum digerit, quare nonnulli eo gangrænas, carbunculos, & ægilopas sanant. Sunt qui ad neruorum uulnera utantur; Si tamen recens sit, astringentis nonnihil qualitatis obtinet. Nucleus arefactus & ustus, tenuium partium & exiccatorium citra morsum est medicamen: At Pontica nux, quam λεπτοκάρυον, & auellanam appellant, plus habet essentiæ terrestris ac frigidæ, itaque austerior tum cortex, tum planta, tum fructus apparet.

Pōtica nux auellana est.

De Moris.

Græce, συκάμινα: Latine, sycamina, mora arboris mori: Hispanice, moras del moral: Italice, more: Gallice, des mores.

Enarratio 163.

MORA sycaminea dicta nota sunt, quibus trinus inest color: nam primo albescunt, deinde rubescunt, postremo nigerrima fiunt, quasi Thisbes puellæ Aegyptiæ cruore respersa. Hic uero fructus ieiuno stomacho edendus est, nec omnino maturus, quum exacte maturus facillime corrumpitur, & in uenenum transit, ut Galenus libro de Cibis boni & mali succi suadet. Verum ex moris, rob diamoron dictum in officinis contra tonsillarum inflammationes paratum reperies. Nam alba morus Ouidio cognita fuit, ut ex fabula citata apparet, cuius foliis bombices, sericei uermes dicti, maximè oblectantur. De quibus Hieronymus Vida Cremonēsis, uir singularis eloquentiæ, elegantissime cecinit: nam Ouidio antiquiores, arborem istam ignorarunt: nec mirum, quum postea, ex nigra moro populo inserta, alba effecta est.

Mora non omnino matura edenda est.

Morus alba Ouidio cognita fuit.

Aba morus quomodo facta.

De Sycomoro.

Græce, συκόμορος: Latine, sycomorus, ficus Aegyptia: Hispanice, fuiguera de Adam, figo de Adam: Italice, fico de Egitto, fico de Adam: Gallice, figues de Adam.

Enarratio 164.

SYCOMORVS: arbor Aegyptia est, quæ quoque in India procere crescit, & ut ab iis qui ex Alexandria & India ad nos sunt reuersi, accepimus, arbor similis moro est, fructum tanquam ficum non prope folia, sed in trunco & crassioribus ramis faciens, & illum quidem dulcem, semine interiori carentem, quem multi ficū Adam appellant, quia in eo Adam

Sycomorus.

peccasse credant, ut uero fructus iste, esui aptus fiat, ab arbore colligatur atque ferreo uncino opus est. Sic enim intra quatuor dies maturescit, & in eo loco à quo collectus fuit, alius repullulat, ita ut in anno ter & quater arbor hæc fructum pariat. De huius uero arboris ligno, mirum fertur, quod præterire non est, scilicet, quod nunquam siccum euadit, nisi immersum aqua, quum autem diu in aqua maduerit, siccescit, & supra aquam ascendit. Qui uero sycomorum, ficum agrestem parietibus frequentem, esse autumant, toto procul dubio errant cœlo. Nam huius arboris plures species, tum apud Syros, tum apud Aegyptios, & Indos, reperiuntur, quæ omnes, fructum, ueluti apud nos ficus, producunt. Cæterum de sycomoro ita Galenus prodit libro secundo de Facultatibus alimentorum capite trigesimo quinto: Plantam sycomori uidi in Alexandria una cum fructu, paruæ ficui albæ adsimilem, is fructus nullam habet acrimoniam, exiguæ tamen dulcedinis est particeps, estque facultate ut mora, humidior quodam modo, ac frigidior, quin potius in medio mororum ac ficuum iure quis ipsum collocarit, indeque nomen ipsi arbitror esse positum. Ridiculi enim sunt, qui fructum hunc ob id aiunt sycomorum fuisse nominatum, quod paruis ficubus sit adsimilis, ipsius autem generatio ab aliis arborum fructibus quodam modo est diuersa, non enim ex surculis ac germinibus, sed ex ipsis ramis ac stipitibus enascitur.

De Ficu.

Græce, σῦκος: Latine, ficus: Hispanice, figo: Italice, fico: Gallice, figues.

Enarratio 165.

FICVS Tam arbor, quàm ipsius fructus, ubique proueniunt, & communes sunt, albæ, nigræ, & diuersorum colorum, quarum meliores habentur, quæ optimè sunt maturæ, crassi, & boni saporis, similium enim alimentum Galenus uuarum alimento anteponit, qui in uniuersum maxime penetrant, adeo ut si post esum aliorum cibariorum ficus quis comederit, ad imam uentriculi partem descendisse percipiet, modo post horam euomat, quum prius, uniuersus cibus per uomitum exibit, quàm ficus euomantur, unde ipsos infimã uentriculi partem descendisse, ut diximus, facillime percipitur, quarum & caricarum, ut lector notitiam exactam habeat, legat Galenum libro secundo de Facultatibus alimentorum, & libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: libro enim de Facult. simpl. ita tradit; ficus arbor, calidæ, tenuiumque partium temperaturæ est, sicuti indicat tum liquor eius, tum foliorum succus; ualenter enim calfacit uterque, itaq; non mordicat tantum aut uehementer abstergit, sed & ulcerat, & ora ua-

Ficus ĩ imã uentriculi partem descendunt.

ſorum reſerat,& uerrucas extirpat,quin & uim purgatoriam habet. Porro lachryma & ſuccus agreſtis ficus, quam caprificũ uocant, ad omnia quàm ſatiuæ,ualentior eſt. Verum ipſarum ſurculi adeo calidi ſunt, atq; tenuium partium,ut carnes bubulas duras, ſi coquendis adiiciantur, friabiles ac teneras reddant. Libro uero ſecundo de Facult. alimentorum ita quoque inquit: Ficus quanquam prauitatem non potuerunt omnino effugere, facile tamen totum corpus peruadunt,nam & abſtergendi quoq; inſignem obtinent facultatem: quo fit,ut poſt ipſarum eſum, nephritici arenulas multas excernant. Nutriunt præterea uberius cæteris autumnalibus fructibus,flatibus tamen hæ quoq; implent.At quæ ficus iam prorſus maturuerunt, propemodum nihil omnino lædunt, quo modo nec caricæ, quæ multiplicem quidem præſtant utilitatem, ſi quis tamen largius eas eſitauerit, offendetur ab ipſis,quandoquidem ſanguinem non admodnm probum gignunt,quo fit,ut ex ipſarum eſu, pediculorum multitudo proueniat:habent etiam tenuandi facultatem, & incidendi, qua uentrem quoque ad excretionem irritant,reneſque expurgant; Cæterum iecori, lienique inflammatione obſeſſis ſunt noxiæ,quemadmodum & ficus,communi omnium dulcium ciborum ac potuum ratione,obſtructis tamen illis,aut ſcirrho affectis ipſæ ex ſeſe nihil commodant, nec officiunt, ſed medicamentis incidentibus' extenuantibus,& abſtergentibus miſtæ,non mediocriter iuuant,tum caricæ, tum ficus.

Ficuum uires.

De Perſea arbore.

Græce, περσέα*: Latine, perſea, perſica arbor: Hiſpanice, perſegueiro: Italice, perſico albor: Gallice, un peſchier: Germanice, pferſichbaum.*

Enarratio. 166.

VANVM eſt id quod multi dictitant,credentes,perſeam arborem à perſica differentem eſſe, quum parum animaduertant, Dioſcoridem; qui quum de malis omnibus egerit, & de perſicis qnoque ſermonem habere conſentaneum erat.Egit igitur de perſicis,hoc eſt de pomis arboris perſeę, capite 146.nunc uero,de ipſa arbore,ne illam ſilentio prætermitteret caput conſtituit: & quòd ita ſe res habeat,quicunq; rem penitius animaduerterit, inueniet,quum utroque in capite fructum huius arboris,ſtomacho conducibilem eſſe tradat;quod non dixiſſet,ſi modo de arbore uenenoſa fructum uenenoſum habẽte tractaſſet. Hanc noſtram ſentẽtiam confirmat Galenus, libro ſexto de Aegritudine & morbo,capite primo, quum dicat; Sunt qui nutrimentum mutare corpus non poſſe, quod ab eo nutritur exiſtiment, eo quòd hæc natura ſcilicet nutrimentum uidetur illis tantummodo ſignificare rem mutabilem,& non mutantem; Secundum rei ueritatem, hoc ne-

queunt affirmare. Quid enim dicturi sunt, de arbore illa transplantata de Persia in Aegyptum, quæ quum in solo Persarum foret mortifera, in Aegypto absque nocumento reddita est, & quæ de qualitate pessima mutata est in bonam? Hæc Galenus. Quibus satis liquet, siue persicam, uel perseā dicas nihil interesse, quum res eadem omnino sit, in Persia mortifera & lethalis; in Aegypto uero salubris: nec hoc mirum esse debet, quum uarietates regionum non solum in arboribus & plantis differentiam faciunt, sed etiam in hominibus & animalibus, adeo ut specie differre uideantur, quod Platonici de hominum animis concedere uidentur. Vnde simul fit, quòd Ligures uani, Latini superciliosi, Galli fortes, Itali graues, Germani hodie literati, Angli inurbani, iactabundi Hispani, Pœni fedifragi, & ut Epimenides poëta Græcus, quem citat D. Paulus Apostolus, Cretenses semper mendaces, malæ bestiæ, uentres pigri. Demum ut unico concludam uerbo, tantæ è diuersitate regionum eleuantur oppositiones, tantæque contrarietates, ut multa quæ aliquibus saluberrima sunt, reliquis præsentissima atque exitialia uenena uideantur. Vnde non mirum, si Galenus hæc animaduertens libro secundo de Facultatibus alimentorum, duo capita diuersa facit, in quorum altero, de persea tanquam apud Persas uenenosa, tractat; in altero uero non ut uenenosa, sed Aegyptia & salubri uerba fecit. Huic uerò nostro iudicio subscripsit Ioãnes Agricola Ammonius, uir mea sententia apud Germanos doctissimus, & qui quotidie in lucem aliquid noui profert, præsertim in eo libello, quem de Herbis & simplicibus, superioribus annis edidit. AGRICOLA. Ita certe à commentariis tuis acceperam, in quibus, te Ioannem Rodericum Castelli Albi Lusitanum nominatum inueni: nunc uero quum Amatus potius adpellari mauis, in dubium uertebam, an tuum illud esset opus. AMAT. nouum non est, uiros rei literariæ deditos, sua plerunque immutasse nomina, ut apud Paulum Iouium uirum doctissimū, legitur in eo libro, quo de Imaginibus doctissimorum uirorum agit.

Persica & persea idē.

Ioannes Agricola Ammoni.

Paulus Iouius.

De Hiberide.

Græce, ἰβηρὶς, λεπίδιον: Latine, hiberis, lepidium, uice toxicum syluestre nasturtium: Hispanice, nasturtio montesino: Italice, nasturtio syluestre: Gallice, passeraige sauluage: Germanice, Gauchblum.

Enarratio 167.

ABSQVE Ambagibus & controuersia ulla, ἰβηρὶς herba, lepidium est, ut testatur Galenus libro decimo de Compositione medicamentorum per genera, dicens: Damocratis extat libellus Clinicus inscriptus, in quo uersibus

Iberis lepidium est.

uerſibus iambicis (quemadmodum ſolet) de tribus diſſerit medicamentis; Ac primo quidem de eo quod ex herba, quam ipſe iberidem appellat, conſtat: ſecundo ex ſemine dolores ſedante compoſito: tertio uero purgatorio, & ab ipſo Hiera appellato. De primo in iſchiadicorum curatione in eo libello hæc ſcripſit: in Iberide, inquit, medicum quendam amicum ſuum per hanc herbam curatũ eſſe, quam herbam, ut dixi, ipſe Damocrates Iberidem appellat, ut qui ipſe uiſu herbã cognorit, nomen autem eius nullum audierit, quũ etiam id ipſum ignorarit is qui eum uſum eius docuit; Verũ ex ſignis quæ ſcribit, uidetur iberidem appellare, quæ à Græcis lepidiũ nominatur, à regione in qua amicus eius curatus eſt appellatione ducta. Deſcribit autem ipſius ſigna per hos iambos.

Herba hæc ubiq; multaq; frequens naſcitur,
Monumenta iuxta antiqua, muros & ueteres
Tritasq; quondam publice pedibus uias,
Quas iuxta aratrum duxit haud quis agricola
Semper uireſcens, folijs naſturtij
Florentibus uere; attamen maioribus.
Caulem cubitalis longitudinis gerit
Paulo minorem aut rurſus ampliorem, ab hoc
Aeſtate pendent folia, donec multa hyems
Sarmentitiam deducat hæc ad imaginem, &
Deiecta & exiccata depereant gelu,
Adnata radici tamen cernes alia.
Aeſtate florem fert colore lacteo
Multum tenuem uariumq; ualde cauliculum,
Ad quem ſequitur ſemen penitus ſic exiguum
Viſum fere ut fallens, oculos quoq; effugiat,
Odorem habet radix at inde acerrimum,
Vero ſimilem quam maxime naſturtio.

In iis enim uerſibus, tam clare herba hæc pingitur, ut nihil ſit quod deſiderare quis poſſit, quæ paſſim in ruderibus, & ad parietes, ubi herbæ aliquot naſcuntur, inuenitur, cuius radicem quum quis guſtauerit, naſturtium mandere dicet, quo fit, naſturtii ſylueſtris nomine appelletur. Credere igitur eſt, caput hoc, adiectum ab aliquo in huius libri fine eſſe, quum re uera lepidiũ, hiberis ſit, ut teſtatur Paulus libro tertio, ſuæ medicinæ capite .77. dicens: In totũ uero iſchiadicos reſtituit ſanitati iberidis herbæ uſus, quam lepidion quoq;, alii ſylueſtre cardamum appellant. Plinius porro libro octauo capite .19. longe aliam herbam pro lepidio delineat, cubitalem ſcilicet, & foliis laurinis ornatam, quam quoq; Paulus citato loco nouit, & eam alteram lepidii ſpeciem uocat, quum dicat; Quæ uero apud nos fruticoſa naſcitur, ſi-

milibus lauri foliis, & multo amplioribus, respondere multa experimēta testantur, non solum in coxarum sed aliis quoq; diuturnis affectibus; & subdit: per ætatem uero longe sunt efficaciora; atqui si folia tunc non produxerit, cortex ipsius radicis contunditur cum adipe suillo, ut emplastri speciem repræsentet, & cætera. Quæ uero hæc secunda lepidii aut iberidis species sit, non facile est coniectari, quum Ruellius Gallus & Hermolaus Barbarus, raphanum ab Hispanis Gallicum dictum, esse putent, sed re uera, rē ita non esse, ipsius folia testantur, quæ dubio procul, nō lauri, sed potius lata, oblonga & fere lapathi aut enulæ sint. Erit igitur, ut finem huic primo imponamus libro, secunda hæc iberidis, uel lepidii species, herba illa quam piperellam, uel piperitim in hortis passim nascentem appellamus.

Piperella herba, secūda iberidis species est.

Finis primi libri.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM SECVNDVM ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI CELEBERRIMI.

De Echino marino.

GRæce, ἐχῖνος θαλάττιος: Latine echinus, erinaceus marinus, erinaceus aquatilis: Hiſpanice, erizo dela mar, ouriſo marino: Italice, ericcio marino: Gallice, ericio marino.

Enarratio Primi Capitis.

ECHINVS tam aquatilis, quàm terreſtris, notiſſimum animal eſt, quod Latini erinaceum marinum,& terreſtrem appellant,quanquã Theodorus Gaza Theſſalonicenſis in ſuo a ſe uerſo Ariſtotele, echinum marinum non aliter quàm echinum interpretatus eſt, Plinium forte imitatus: Terreſtrem uero echinum erinaceum uertit. Eſt igitur echinus marinus ſiue erinaceus marinus,piſcis rotũdus, aculeis armatus,ueluti caſtanearũ echinus,unde & nomen, ἐχῖνον enim Græce,Latini hirtum uertunt non minus enim hirtus piſcis iſte eſt, quàm caſtanearum calices, aculeis ſiue ſpinis armatus,quibus pedum uice ambulat rotaturue. Cęterum piſcis iſte eſui idoneus eſt,& mari Adriatico,& Tyrrheno familiaris, quo pro lotio proritando multi ueſcuntur. Porro echinorum genera ſunt plurima, quorum Ariſtoteles quarto libro de Hiſtoria animalium,unum minutum ſpinis lõgis, præduris,ornatum,non niſi in alto gurgite gigni ſolitum, maxime contra deſtillationes urinæ laudat. Vnde Paulum Iouium hic decipi certum eſt,quum libello ſuo de Piſcibus,capite.41.non hoc genus, ſed aliud maius, echinometram, quaſi echinorum matrem,aut matricem dicas, appellatam ab Ariſtotile,laudari contendat. Certum enim eſt, citato loco ab Ariſtotele non echinometram contra urinæ deſtillationes laudari, ſed potius minutum illud genus à nobis delineatum, ut legenti manifeſtum erit. At de utroq; echino,Galenus libro undecimo de Facultatibus ſimpl. medic. ita tradit: Erinacei utriuſq; tum marini tum terreſtris corpus uſtum cinerem efficit, facultatis tum extergentis,tum digerentis tum detrahentis. Itaq; eo quidam & ad excreſcentia & ad ſordida uſi ſunt ulcera.

Echinus marinus.

Paulus Iouius errat.

De Erinaceo terrestri.

Græce, ἐχῖνος χερσαῖος: Latine, echinus terrestris, erinaceus terrestris: Hispanice, orico quacheiros: Italice, riccio terrestre: Gallice, ericcio terrstre.

Enarratio capitis secundi.

Echinus terrestris. ECHINVS siue erinaceus terrestris, marino admodum similis est, qui taxo uel potius histrici similatur apparetue. Animal omni ex parte spinis horridum, & aculeis armatum. Quod quum uuis aut fructibus aliis adheret, eos spinis transfixos, onustum incedit, & ad cuniculos & nidi sui anfractus portat. Est enim animal hoc frigidum natura, multis scatens superfluitatibus. Quā de causa eius caro potius in medico usu, quàm in continuo uictu accipiēda est. Habet enim animal hoc ut obiter hoc notem, testiculos renibus adhærentes, de quo Razes multa tractatu de sexaginta animalibus scripta reliquit: quæ omnia apochrypha, & non Razis esse certissime crediderim. Ad multa tamē ualet, quæ Dioscorides in præsenti scribit, inter quę alopeciam pilorumue defluuium præcipue nominare est.

De Hippocampo.

Græce, ἱππόκαμπος: Latine, hippocampus: Hispanice, caualinho marino: Italice, caualin marino, caualin ritorto, dragonetto: Gallice, draconeto.

Enarratio tertii capitis.

Hippocampus. NVSQVAM quod equidem notauerim frequentius hippocampus, quàm in Anconitano flexuoso hoc mari cernitur, ubi piscatores illum, draconē, alii uero equulum circūflexum appellitāt, pisciculus scilicet, subniger, equinum habens caput, oblongum & rotundum, collum uero latū multis clauatum ordinibus; nam cauda quadrata, subtilis, ac circūflexa in eo cernitur. Verum, hunc pisciculum marinum Dioscorides nō descripsit, ipsius nomenclatura contentus, quæ satis ipsum exprimit declaratue. Dicitur enim Hippocampus Græce, ἀπὸ τοῦ ἵππου καὶ κάμπτω, id est ab equo & flecto, quasi flexuosus equus. Vnde Mathiolus Senēsis hæc ignorans, plura non nisi absurda, de hippocampo scripsit: inquit enim ille, particulam hippo, magnum significare, ut in hipposelino, & hippomaratro fit; ignorabat enim Mathiolus, hippon equum crebrius significare, ut in præsenti euenit, & capite. 22. sequenti, ubi de hippopotamo, id est fluuiatilis equi testiculo agit, ut sexcentos alios prætercam locos, in quibus hippos pro equo accipitur. Cæterum, mulieres Anconitanæ, pisciculo isto in puluerem redacto, *Mathioli error.*

& uino excepto, pro lacte euocando in potu utuntur, ac ea uero quoque quæ Dioscorides ualere tradit, potentem esse, experimento compertum habeo.

De Purpuris & Buccinis.

Græce, πορφύρα: Latine, purpura, buccina concharum genera: Hispanice, buzios: Italice, buccine.

Enarratio 4.

PVRPVRA & buccinum, è genere concharum in mari repertarũ sunt, nam purpura aculeis clauata, lingua digitali, firma, torosa, & ualida, ut reliqua conchilia perforare ualeat, est; in cuius colli uena liquor ille pretiosissimus, purpureus dictus reperitur, quo purpureæ Imperatorum & Regũ uestes tingebantur. Hunc uero liquorem, casu canem Herculis inuenisse dictitant, quem Latini non solum liquorem uel succum, & florem; uerum etiam, rorem, & sarranũ, & tyrium, & saniem, & pelagium, ueluti Vitruuius, ostrum appellant. Extrahitur enim liquor iste à uiuis purpuris, nam in mortuis illico euanescit: qua de causa, piscatores uiuos purpuras ad manus habere, maxime soliciti sunt. Viuunt autem purpuræ extra mare, quinquagenis diebus, saliua sua; si tamẽ aquam dulcem gustare illis cõtigerit, illico moriuntur. Latitant uero, ut placet Aristoteli libro octauo de Historia animalium, & libro quinto eiusdem uoluminis, circa Canis ortum tricenis diebus. plura uero Apud Plinium legito, & illius enarratorem Massarium lib. nono, capite trigesimo sexto. Buccina uero ut prædiximus, purpurarum sunt species, minor tamen, quæ ideo buccinum dicitur, quia ad similitudinẽ eius buccini quo sonus editur, est: habet uero orificium quo sonus illiditur, ut ori sonantis applicetur, aptissimum: hoc enim buccinum crederem ipse, concham illam esse, qua olim Triton apud Olyssipponenses canebat, ut eorum legato ad Tiberium Cæsarem, (referente Plinio) nunciauit: cæterum, iis buccinis ut diximus, purpuræ sunt maiores, quæ rostrum canaliculi modo oblongum, in quo lingua continetur, habent; non nisi clauatũ, ad turbinem usque: septenis fere in orbem aculeis, qui in buccino non repeiiuntur: at cõmune purpuris & buccinis, unum est, quòd tot orbes siue uolutas habent, quot annos: Buccina tamen non nisi petris adhærent, circaque scopulos leguntur: quarum puluis, ut hodie operatur uel cinis, ut Dioscorides & Galenus suadent, ulcera maxime purgat. Buccinis hodie uice cadorum Lusitani nostri utũtur, præsertim ex India delatis, quæ procul dubio, alba, nitida, margaritarum colore conspiciuntur, & in maximo pretio habentur. Non est quoque in præsenti silere id quod dicit Dioscorides, scilicet, quòd ex buccinis calx fit, quum hodie apud Indos, non alterius calcis

Purpura quid.

Buccina.

Tritõ apud Olyssipponenses.

quam huius, pro ferruminandis lapidibus, & construendis parietibus cōpia detur. Sed quum de conchis agimus, non alienum erit, inter eas anumerare eam in qua margaritæ siue uniones nascuntur, quum de illis, nec Dioscorides, nec Galenus, ullam fecerunt memoriam. Nascuntur igitur margaritæ in concha non multum ab ostreorum conchis differente, ut quotidiana experientia testatur, & Plinius non siluit; libro Naturalis Historiæ nono, capite trigesimo quinto, non quatuor aut ad summum quinque in concha una, ut ille tradit, inclusæ, sed plures, centum numero excedentes, quæ procul dubio ut Arabes testantur, cordis & oculorum affectibus subueniunt. Nec audiendi sunt hodie nonnulli, qui ut aliquid noui afferere uideantur, margaritarum contemnunt uires, ignorantes alioqui, margaritarum usum, rei medicæ magnum ornamentum, ac ægrotantibus non infimum nec contemnendum iuuamentum esse, ex quibus conditum diamargariton dictum passim in officinis paratum habetur, sed quòd margaritæ integræ, uel perforatæ in usu medico accipiendæ sint, id recentiorum est commentum. Nam quæ ex India adferuntur margaritæ, Solis ingentissimo æstu, flauescunt: secus autem ex Peru prouincia, ex qua hodie ad nos abissimæ, rotūdæ admodum in magna quidem copia aduehuntur, quarum si quis exactam desiderar historiam, legat Plinium, loco citato, qui recte mea sententia uniones præstanantissimos, in mari Rubro reperiri tradit, id quod nos hodie uerum esse deprehendimus, quum Lusitani nostri, apud Ormusium, insulam Persiæ, nō procul à mari Rubro negotiantes, inde præstantissimos albissimosq; portent uniones; Senio tamen confectæ margaritæ flauescunt, & rugosæ fiunt. In Hiberniæ uero mari, hodie margaritæ reperiuntur, non admodum tamen excellentes, olim tamen perfectissimas ac maximi pretii reperiri, Iulii Cesaris thorax indicat. Sunt quoq; hodie buccina quædam parua, quęex Aegypto aduehūtur, Italica uoce porcelletta dicta, quibus mulieres pro decoranda facie maxime utuntur. Hæc enim in succo limonis quum merguntur, liquefiunt, & tanquam unguentum euadunt, quo mulieres ut dixi suas fucant genas, & tanto magis, si parum sublimati, illi miscuerint.

Margaritæ usui medico deseruiunt.

Porcelletta.

De Mytulis.

Græce, μύακες: Latine, myaces, mytuli, musculi: Hispanice, Lusitanice mixilhus: Italice, una sorte di lumache marini.

Enarratio 5.

NON eleuo iudicium Pauli Iouii uiri doctissimi, quum dicat Athenæum insequendo in eo libello quo de Romanis piscibus egit, mytulum tellinam esse, ut apud ipsum est uidere capite quadragesimo primo, Dioscoridis forsan oblitus, qui mytulum à tellina differentem facit, ut ex præsent

Mytulus.

capite, & sequenti satis clare patet. Nec minus ex Hippocrate hoc satis probari potest, libro secundo de Diæta, ubi mytulum à tellinis differentem facit, quum dicat: mytuli uero & pectines, ac tellinæ, magis aluo secedunt. Est igitur mytulus, conchæ margaritiferæ species quædam, testa leui, subtili, nigricante, hirsutaue, nam intus lucens, nitensue est, quæ ut tradit Plnius, libro nono capite trigesimo quinto, ubi de margaritis & unionibus agit, in Bosphoro Thracio; ruffos ac paruos uniones producebat, at hodie mytulos non solum in mari, sed fluminibus intrantibus mare, non tamen margaritiferos obseruamus, quos musculos Latiniores appellant, quanquàm nō me lateat Theodorum Gazam libro tertio de Historia animalium, mystocetum in Aristotele, musculum uertisse, imò Hippocrates, citato loco, musculum diuersum à mytulis facit. Verum mytuli sua sponte in arenosis, extra mare, & fluuiis mare intrātibus nascuntur, ut meminit Plinius citato libro, capite 51. Qui capite decimo libri trigesimi secundi, myacas in mytulos degenerare, & in algosis, non arenosis uiuere asserit. Cæterum, mytuli, ut cætera conchilia, in uictus usum ueniunt, quorū cinis quoq; causticam uim habet.

De Tellinis.

Græce, τελλῖναι: Latine, tellinæ: Hispanice, brignigois: Italice, telline, calcinelli.

Enarratio 6.

HAEC conchulæ quoque sunt, & è conchiliorum genere, quæ ubiq; in mari reperiuntur, & in uictus usum quotidianum ueniunt, gustui admodum gratæ, uerum ob arenulas quibus scatent, renibus officiunt, & nephritim generant. Tellinæ.

De Chamis.

Græce, χῆμαι: Latine, chamæ.

Enarratio 7.

SVNT ut paucis dicam chamæ, conchiliorū genus, ueluti plura alia, ut digiti, ungues, patellæ, & alia uaria, quæ Dioscorides prætermisit, & eorū ius esculentum, tantum aluum prorritant. Chamæ.

De Oniche.

Græce, ὄνυξ: Latine, onix, conchula Indica, ungula odorata, blatta bisantia: Vulgo blatta bisantia.

Onix blatta bisantia est.

Enarratio 8.

EST onix, Indica conchula dicta, unguem magnum referēs, quæ quia

odorata, ungula odorata appellatur, hodie uero officinæ eam blattam bisantiam appellant, cuius odor teter, ac castorei, quàm bonus uel suauis reputandus est, ut ex Dioscoride in præsenti colligitur.

De Cochleis terrestribus.

Græce, κοχλίαι χερσαῖοι: Latine, cochleæ terrestres, limaces: Hispanice, caraqueles: Italice, chiocciole terrestri, lumache, bugoni.

Cochleæ marinæ.

Græce, κοχλίας θαλάσσιος: Latine, cochleæ marinæ: Hispanice, caramuyos: Italice, lumache marini.

Enarratio 9.

Cochleæ terrestres. COCHLEAE terrestres omnibus sunt notæ, ex equino capite cornibus armato, illis saltem insito, quarum, magnæ, paruæ, & mediocres, comperiuntur, & illarum quoque aliæ bonæ, aliæ malæ & uenenosæ; aliæ uero mediæ. Sunt autem bonæ, in cibum ganearum receptæ, quæ in bonis & odoriferis reperiuntur herbis, ut calamento, origano, fœniculo, petraselino, stœchade, & aliis. Verum, iis nostri medici, ad antiquorũ imitationem, pro tuberculis maturandis per se uel aliis admixtis medicamentis utuntur. Non minus quoque, nonnulli hodie eas hectica febri laborantibus concedunt, non contemnendo profecto iuuamento: de quibus Galenus libello de Cibis boni, & mali succi dixit; cochleæ crassi succi censentur; & undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ubi de uiperæ carnibus agit: At cochlearum inquit, caro prius in mortario cõtusa ac postea ad leuorem redacta, omnium ualentissime desiccat partes superfluo humore grauatas, adeo ut & hydericis conueniat, & cætera, quæ in eodem capite sequuntur, & capite proprio, à lectore uidenda, de quibus quoque Plinius consulendus est, libro nono capite quinquagesimo sexto, & libro octauo capite trigesimo nono. Cochleæ marinæ. Porro, marinæ cochleæ, stomacho quoque sunt gratæ, qua de re in cœnis maxime expetuntur, quas Lusitani uoce sua caramuyos appellitant.

De Cancris.

Græce, καρκῖνος: Latine, cancer fluuiatilis: Hispanice, cangreio pescado de agoa dulce: Italice, granchi di fiume, mollecche, macinette.

Enarratio

Enarratio. 10.

CANCRI & fluuiatiles, & marini sunt; quorum alii parui, alii magni, alii uero ingentis sunt magnitudinis; cauda omnes carent, & lato rotūdoq; corpore constant. Cæterum, de fluuiatilibus cācris, hic agit Dioscorides, à quibus assatis, cinis, tantopere decantatum medicamen, contra rabidi canis morsus paratur, ut ex Galeno, libro undecimo de Facult. simpl. medicamentorum percipitur, qui ibidē à tota substantia, non uero qualitate manifesta, medicamen hoc agere, contra Pelopem præceptorem suum contendit. Sic enim antidotum hoc parari, ut illi placet, debet, hoc uno proposito, quòd mense Iulii cancri in patella uiui urantur, & inde cinis paretur. Recipe cineris cancrorum fluuialium, partes decem; thuris partem unam; gentianæ partes quinq;, misce, fiat puluis, cuius pōdus drachmę in aqua bibendum propinetur. Est enim cochleare magnum sex continens obolos; paruum uero tres tantum. Animaduertendum tamen, quod pondus hoc, singulis quadraginta diebus dari debet. Si tamen demorsus nō illico ab eo die in quo inflictum fuit illi à cane rabido uulnus, antidotū hoc acceperit, tunc potius drachmarū duarum pondus quotidie, ad quadraginta usq; dies bibere debet, & tanto magis, quanto morsus uenenosior fuerit. Solet enim perniciosum hoc canis rabidi uirus, aliquando illico interficere, sæpe uero post aliquot mēses, imo & annos, repullulare, ut ex Galeno tertio libro de Morbis uulgaribus commentario 3. didicimus, & res ipsa experimento cōprobata attestatur: ob actiuitatem enim ueneni, & dispositionem patientis, actio & reactio illa, breuis uel longa fit. Cæterū cancri fluuiales ii quoq; dicuntur quos testudines appellamus, qui hecticis & lenta febre laborantibus maxime commendātur, quoniam humidum, leue, & ualde refrigerās præbent alimentum: Sunt enim harum pulpamenta tanquam gallinæ, aut capi, quæ prius optime lauari debent, ut illis innatam salsedinem exuant, & postea, per se uel pullorum carnibus admixtæ, in aqua coqui debent. Vnū tamen præterire non est, quod Dioscorides inquit; Elixi cancri, cum iure suo in cibo sumpti, tabidis opem ferunt. Quibus uerbis Aëtius subscribēs sermone. 10. suæ medicinæ, inquit, ut iure albo incoquantur: est enim ius album, cōpositū ex porro, anetho, & cepis, & aliis similibus, quæ proculdubio phthisicis, & hecticis, magis obsunt q̄ prosunt. Proinde intelligere opus est apud Aëtium, cancros iure albo coquēdos, id est, in aqua nulla sibi re admixta, tunc enim ius albū quoq; appellamus, quū pręter carnes, & aquâ, in elixatione nihil quicq̄ superaddimus. Porrò, cācer fluuiatilis tritus illitusq;, spicula, & surculos extrahit, ut testatur Gal. lib. de Theriaca ad Pisonē.

Cancri fluuiatiles.

Cinis cancrorū fluuiatiliū cōtra canis rabidi morsum.

Venenum canis rabidi repullulat.

Testudines

Ius album quid.

De Scorpione terrestri.

Græce, σκόρπιος χερσαῖος; Latine, scorpio terrestris: Hi-

ſpanice, alacral: Italice, ſcorpione: Gallice, ſcorpion.

Enarratio. 11.

ſcorpio terreſtris. SCORPIO animal familiariſſimum ubiq; eſt, quod uenenoſum, & hominibus infeſtum omnes norunt, quāquam in nonnullis regionibus nō admodum uenenoſum percipitur, ut apud Germanos, & illos qui ſub Septentrione agunt; Ex illis uero hodie oleum irritanda urina paratum ubiq; habetur, quod & Auicenna in aurium dolore præcipue commendat. Verum nonnulli hodie oleum contra omne genus ueneni cōficiunt, cuius fundamentum ſcorpiones ſunt, & illius deſcriptionem annis ſuperioribus uidimus, imò eo oleo doctiſſimus Antonius Muſa Braſauola in duobus ad *Ant. Muſa Braſauola.* ſuſpendium paratis, periculum fecit, & ille cui oleū datum fuit, per aliquot ſuperuixit horas, ualet autem oleum hoc inuncta cordis regione, & pulſantibus arteriis, circa corpum, in peſte, ueluti contra lumbricos.

De marino ſcorpione.

Græce, σκόρπιος θαλάσσιος: Latine, marinus ſcorpio: Hiſpanice, alacral del mare: Italice, ſcorpione marino: Gallice, ſcorpion marin.

Enarratio. 12.

PVTANT multi, hodiernam ſcorpenā, ſcorpionem marinum eſſe, hac de cauſa, quia ſcorpena piſcis rufus eſt, uarius, multis armatus aculeis, & qui gobionis ſimilitudine lubricus, uenenato aculeo inſignitur, ſed re uera, ii omnino falluntur; quia ſcorpio marinus longe alia res eſt, â ſcorpena, ut *Scorpio marinus.* ex Ariſtotele percipi poteſt & Atheneo illi ſubſcribente. Eſt igitur ſcorpio marinus, piſciculus terreſtri ſcorpioni admodum ſimilis, quem ſemel mihi tantum apud Luſitanos uidere contigit, in eo oppido Alkobacia dicto, non niſi è portu à Pedarneria aduectum.

De Dracone marino.

Græce, δράκων θαλάσσιος: Latine, draco marinus: Hiſpanice, dragon dela mar: Italice, dragone marino.

Enarratio. 13.

Draco marinus. DRACO marinus, piſcis nobis ignotus eſt, quem Albertus Magnus, ingentis magnitudinis feram, & aligeram depingit. De quo Plinius libro. 9. capite. 27. inquit, captus â piſcatoribus draco marinus atq; immiſſus in harenam, cauernam ſibi roſtro mira celeritate excauat.

De Scolopendra.

Græce, σκολόπενδρα θαλάσσια*: Latine, ſcolopendra, centipes: Hiſpanice, centopea: Italice, cento gambe: Gallice, centi piedi.*

Enarratio. 14.

EST ſcolopendra aquatilis, & terreſtris: terreſtris, uermis eſt oblongus, digitalis longitudinis, & maior, ad ruborem declinans, multis ſed paruis, ſuper quibus ambulat, pedibus armatus, qui aſplenio herbæ, quam Arabes ceterac appellant, ſimilis eſt, & ea de cauſa, herba hæc ſcolopẽdra quoq; appellata eſt: Verum aquatilis ſiue marina ſcolopendra, in rubore plerũq; magis uiget, quàm terreſtris, de qua Ariſtoteles, nono de Hiſtoria animaliũ ita inquit; Piſcis qui ſcolopendra appellatur, ubi hamũ deuorarit, euomit foras ſua interiora, donec hamũ eiiciat, tum recipit intro, ac ualet eadem qua ante ſalubritate, & ſubdit, mordet nõ ore ſed tactu totius corporis, ſimiliter ut quæ urticę uocantur. Plutarchus porro ſcolopendram nõ interanea euomere tradit, ſed potius ſe ipſam, quum hamum deglutiuit, inuertere: re uera tamen Ariſtoteli plus fidei tribuendum eſt, quàm Plutharco, cum Ariſtoteli quoq; Plinius ſubſcribit libro. 9. capite. 43.

Scolopendra terreſtris.

Plutarchus ab Ariſtotele uariat.

De Torpedine.

Græce, νάρκη*: Latine, torpedo: Hiſpanice, Luſitanice, hugia: Italice, tremolo, battipota, ſoterigia, torpedine.*

Enarratio. 15.

TORPEDO piſcis inter chartilaginea, planus eſt, à Græcis narce dictus, qui ita appellatur, quia ſi quis manu uiuam tenuerit, torpedinem brachio inducet, imò à lõginquo retis interuallo, uel uirga tacta, lacertos quãuis præualidos torpefacit, ut dixit Auerrois, libro octauo Phyſicorum, & ſecũdo de Cœlo & mundo: ſed ante illum Plato diuinus in ſuo Menone, Torpedinem appropinquantibus torporem inſpirare dixit: quem ſecutus Ariſtoteles nono libro de Natura animalium, ita prodit: Torpedo inquiens, piſces quos appetit, afficit, & ipſa quam ſuo in corpore continet facultate torpefaciendi, atq; ita retardos prę ſtupore capit & ueſcitur, abdit ſe in harena & limo, tunc piſces adnatantes torpore affectos, corripit, quam rem pleriq; conſpectam à ſe retulerunt. De qua Galenus libro. 11. de Facult. ſimpl. medic. ita differit: Si applicetur uiua cui caput dolet, fieri poteſt ut dolore liberet, ſimiliter aliis quæ ſenſum obſtupefaciunt.

Torpedo.

De Vipera.

Græce, ἐχίδνης σάρξ *; Latine, uiperæ caro, uipera, maraſſus:*

Hispanice, biuora, bicha: Italice, marasso: Gallice, uipere.

Enarratio. 16.

Libelli duo de uipera.

EXTANT duo libelli de uipera conscripti, quorum unus, Leoniceni est, uiri omnium consensu doctissimi: Alter uero Pandulphi Colinutii Pisaurensis, contra ipsum Leonicenum euulgatus, quos diligens lector percurrere poterit. Nos uero hodie rei medullam tenentes, relictis eorum iudiciis & controuersiis, paucis summam comprehendemus. Est igitur echis, siue echidna, uipera, quam Itali marassum, Hispani uero biuorã, id est uiuũ parientem appellant, animal in uniuersum uenenosum, maleficum, & hominibus infestum, in Hispania cubitale ad summum, capite presso, acuto, in quo uerruca cernitur, dorso uariegato, & catena quadam depicto. Dicitur autem uipera, non quod ui pariat, ut hucusq; omnes crediderunt, sed potius, quia uiuum animal pariat: unde rectius, mea sententia uiuipera, quàm uipera appellari meretur, ut ex Aristotele inferius comprobabitur. Receptum enim est, uiperam fœminam per os concipere, atq; ea amplexus dulcedine, masculi caput abrodere, postea fœtus ex tali semine prognatos, naturali quadam ultione, maternum uterum abrodere, & foras prorumpere, ita ut tanquam patris uindices, matrem perimant: ita enim Nicander in suis Theriacis hoc scriptum reliquit, quod postea Galenus quoq; memoriæ cõmendauit, libro de Theriaca ad Pisonem, dicens; Vipera autem inter omnes alias feras caput habet perniciosius, siquidem aiunt ipsam os aperire ad suscipiendam maris geniturам, qua accepta, caput illius abrodere, atq; hũc ipsis esse praui complexus modum. Deinde fœtus ex semine prognati, naturali quadam ultione, parentis uterum erodere, & foras prorumpere, ac ita ipsos patris uindices, matrem perimere, quod nobis egregius Nicander Aetolus Poeta Græcus uersibus suis ingeniose scriptum reliquit, sunt autẽ hi è Græco in latinum conuersi.

Echis uipera.

Vipera qua uiuum pariat dicta.

Ne sis in triuijs quum morsus uipera coniux.
Fœmellæ fugiens agitatæ uulnera abhorret.
Et quum dente caput magno maris amputat atri.
Fœmina dira nimis, labijs & mordicus hærens,
Sed catuli ultores patris sunt protinus, ut qui
Perrumpant latera occisæ iam rara parentis.

Contra antiquos.

Hæc Galenus, ex Nicandro, cui quoq; subscribit Plinius libro decimo capite 62. At re uera, quum res ita se non habeat, contra doctissimos uiros, sententiam contrariam referre, mirum non erit. Vidimus enim nos, & plures alii experientia comprobarunt, uiperas prægnantes pyxidibus inclusas parere, quæ inde ex partu, nec mortuæ nec uisceribus perforatæ manserunt, imò potius uiuæ illæsæ ut prius, in dies multos perdurarunt, unde credendũ

est, uulgi famam, uiros doctissimos istos, quam rem experientia comprobatam, literis mandasse, uel potius quòd Aristotelem minus bene intellexerunt, quod de Plinio libere asseueramus, qui dubio procul in istum deuenit errorem, quia Aristotelis mentē assecutus non fuit, capite ultimo libri quinti, de Natura animalium, ubi ita inquit; Vipera è serpentibus una animal edit, cum intra se oua primum peperit; ouum hoc unius coloris, & molle, ut piscium est, & subdit, parit catulos obuolutos membranis, quæ tertia die rumpantur: euenit interdum, ut qui in utero adhuc sunt, abrosis membranis prærumpant, singulos, diebus singulis, parit, & plures quàm uiginti, hæc Aristoteles. In quibus, ut cernitis, hæc inquit, Vipera ex ouo intra corpus gignit catulum, qui catulus membranis obuoluitur, quæ membranæ post exitum catuli in lucem disrumpuntur; sed cum hoc contingit, quod catuli membranis obuoluti, interim dū adhuc sunt in utero matris, disrūpant ipsas membranulas, & foras exeant. Plinius uero quum hunc textum interpretatur, ut dixi libro decimo capite 62. illum corrumpit, quum dicere deberet, quòd catuli ultimi, in utero existentes, aliquando membranas, quibus sunt obuoluti disrumpant, ut exeant, uertit, quod catuli prærumpunt latera matris, uerba longe profecto aliena ab Aristotelis mente. Quæ uero à Galeno de uiperæ carnibus, libro undecimo traduntur, ac quantum elephanthiasi conueniant, legere ne pigeat; simulque ea quæ de illis scripsit libro primo de Antidotis, ubi pastillos theriacos parare docet. Sed hic adnotare decet, quòd Dioscorides in præsenti eos irridet, qui uiperarum extremas partes ad quatuor digitorum mensuram amputare contendunt, quum tamen laudet, caput & caudam ut partes uenenosiores, & duriores amputandas esse; super qua re Galenus iudicium suum ferens inquit, libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, caput quidem totum abiici, ob uenenum quod ore continent, uerum à ratione alienum esse adimere & caudam. Item taxat Dioscorides illos, qui contendunt affirmare, uiperinis carnibus uescentes, pediculosos fieri, quod tamen Galenus pro uero affirmat, in illis præcipuè, qui multis & corruptis, ac uitiosis abundant humoribus, ut ex suis uerbis, citati loci, satis liquet, ubi inquit: quibus igitur copia mali succi in corpore abundat, iis pediculorum numerosa multitudo exoritur.

Plinius errat.

Aristoteles exponitur.

Viperæ partes extremæ sint amputandæ uel non.

Exponitur Dioscorides à Galeno.

De Anguium senecta.

Græce, γῆρας ὄφεω: Latine, anguis senecta, anguina uernatio, spolium anguis, spolium colubri: Hispanice, pele de la culebra: Italice, spoglia delle serpi: Gallice, spoglie de serpent.

Enarratio 17.

Anguium senecta.

ANGVIVM senecta, siue anguinea uernatio, inter lapides, sepes,

ac parietes reperitur,quæ ad omnia quæ Dioscorides citat,ualet: ego tamen illa,axungia porcina excepta,palos,spinas,ac spicula carni affixa,extrahere soleo,loco affecto superimposita.

De utroque lepore.

Græce, λαγωὸς θαλάσσιος: Latine lepus marinus: Hispanice, Lusitanice, lula: Italice, lepre marina: Gallice, lieure marine.

Lepus terrestris.

Græce, λαγωὸς χερσαῖος: Latine, lepus terrestris: Hispanice, lieure: Italice, lepre: Gallice, lieure.

Enarratio 18.

Lepus marinus. EST enim lepus marinus,animal pusillum tetri cuiusdam odoris,inter loligines computatum,quod ideo lepus dicitur,quia capite lepori terrestri simile. In India uero pilosum reperiri, ac tactu ueneficum, & pestilentem,tradit Plinius libro nono cap. 48. qua de causa, nec uiuus ibi capitur.

Lepus terrestris. Lepus terrestris,notissimum animal,& uelocissimum est,quod ex omnibus coagulum habentibus,solum dentes in parte anteriori, tam supra quàm infra habet, quia enim timidissimum animal, apertis dormit oculis, parit omni mense,& superfoetat,ita ut foetum educans, alium in utero pilis uestitum habeat,alium uero implumem, unde leporum infinitus crescit numerus, coëunt autem (natura ita constituente) naribus aduersis, quibus duo iecinora inesse,circa Briletum, & Thernem,& in Cherroneso ad Propontidem,testatur Plinius,libro undecimo capite trigesimo sexto. Caro leporis siccum præbet alimentum,ut de ea Manardus abunde, & docte disseruit libro decimo tertio suarum Epistolarum epistola quarta. Cuius pili admodum sunt constringentes,ut ex Galeno, & medicorum choro percipitur, At de capite leporino, ita Galenus dixit libro undecimo de Facult. simpl. medic. Alius capite leporis usto utebatur, ad alopecias cum adipe ursino: de cerebro uero eiusdem,uno interposito capite,ita quoq; dixit, id attritũ & esum utile dicimus esse pueris dentientibus. Quidam etiam aduersus tremores,utiliter edi cerebrum hoc prodidere. Verum,cuniculus,figura leporì similis est,specie uero dissimilis.

Cuniculus.

De Pastinaca pisce.

Græce, τρυγὼν θαλασσία: Latine, trygon, pastinaca, piscis co

lumbus: Italice pesce columbo.

Enarratio 19.

PASTINACAM, Trygona Græci dicunt, quam Ambrosius turturem uertit, & eam Veneti hodie piscem columbum appellitant, è raiarum & squatinarũ genere, qui radium digitalis, & interdum semipedis longitudinis, in modum serræ denticulatum, dentibus retrouersis super caudã retinet, quo nihil (ut tradit Plinius) in mari uenenatius reperitur, adeo ut si radicibus arborum innitatur eas exsiccat marcescereque facit. Tripudio cantuue maxime delectatur, unde iis etiam capi consueuit. Coit pastinaca quemadmodum raia, & latrocinatur ex occulto, cuius solertiæ indiciũ est, quòd sepius eam capiunt habentem in uentre mugilem piscem uelocissimum. Hæc in cibo sumpta, uentrem exonerat, sed ut placet Plinio, ex illa extrahi debet totum quod croco habet simile, non minus & caput, quibus & caudam aliqui addunt. Quo modo uero aculeo isto, siue radio utendum sit, in sedandis dentium doloribus, docet Plinius libro trigesimo secundo capite octauo ad istum modum; Pastinacæ quoque radio scarificare gingiuas, & in dolore utilissimum, conteriturque iis & cum helleboro albo illitus, dentes sine uexatione extrahit. Cęterum, piscis columbus aliquibus is piscis dicitur, quem rotundum, ueluti ollam, suspensum, in domibus principum tanquam prætereuntium spectaculum cernimus, quem quoque alii piscem hirundinem appellant, ut Dalmatæ & Illyrici, qui eum hodie sua lingua, lastouica, id est hirundinem uocant, & merito, quia piscis hirundo uere dicitur, & est.

Pastinaca piscis columbus est.

Piscis columbus.

De Sepia.

Græce, σηπία: Hispanice, siba: Italice, sepia: Gallice, sepe.

Enarratio 20.

SEPIA piscis marinus est, plebeis & baiulis satis notus, qui ex se atramentum, quũ apprehendi se a piscatore, uel alio pisce nouit, ut aquam nigrã reddat, effundit; cuius osse, Aurifices & Argentarii, pro parandis, & poliendis monilibus, & annulis, hodie præcipuè utuntur. Est sepiæ congenus loligo, polypus, & alii lubrici & plani pisces; differt tamen sepia à loligine in hoc, quòd sepia latior, loligo uero longior est: item sepia nigrum atramentum, ut diximus in timore ex se emitit; loligo uero rubrum; adde, quod loligini hæret, quæ hodie calamarium dicitur, Gladiolus uero perspicuus est, & crystallo persimilis, polypus uero, à pedum multitudine, quasi multi pes dictus est. Constat enim octonis pedibus per quos acetabula quædam dispersa habet, quibus haurit quodam modo id cui adhæsit, & ita tenet ut nequeat diuelli, de quo extat per grata lectori historia apud Plinium, libro

Sepia piscis.

Loligo polypus.

nono. Cæterum, omnes isti pisces, crassum & difficilis coctionis præbent alimentum, ut de eis tradit Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum capite trigesimo quinto sub iis uerbis; mollia, inquiens, uocantur, quæ neq; squammas, neque asperam cutim, aut testaceam habent, sed mollem instar humanæ; cuius generis sunt, polypi, sepiæ, loligines, & alia quæ his sunt similia: hæc certe quoniam neque squammeum, neque asperum, neque testaceum tegmen gerunt; mollia tangenti apparent: duræ tamen sunt carnis, & ad coquendum difficilis, exiguumque in se succum salsum continentia; Si tamen concoquantur, alimentum non paucum corpori exhibebunt, cæterum hæc quoque succi crudi plurimi gignunt. Hæc Galenus. Quæ omnia ex Hippocrate deprompsit libro de Diæta, quum dicit; Sepiæ uero & polypi & huiusmodi pisces, neque leues, uelut uidentur sunt, neque per aluũ secedunt, quapropter etiam oculos comesti grauant, iuscula tamen horum aluum mouent. De sepiæ uero testa, plura apud Galenum legito, lib. 11. de Facult. simpl. medic.

mollia, quæ

De Mullo pisce.

Græce, τρίγλα: Latine trigla, mullus piscis, mullus barbatus: Hispanice, Lusitanice, salmonete: Italice, barbone, triglie: Gallice, barbono.

Enarratio. 21.

Trigla mullus est.

TRIGLA piscis, hodie Græco nomine seruato, in multis Italiæ locis trigle appellatur, quanquam tamen Venetiis, & aliis uariis locis, seruata Latinorum uoce, barbone illum uocant: nominat autem eum Cicero libro Paradoxorum, barbatulum, ueluti Varro tertio de Re rustica libro, barbatum mullum, quia duplici barba, illum ornari uidemus. Sed dicitur mullus, quia mulli colore, hoc est ad ruborem declinante insignitur, uel potius dicitur mullus, ut Fenestellæ placet, à mulleorum colore: est enim mulleus, ut Festus inquit, genus calceorũ, quibus Albanorum reges primi, deinde patritii usi sunt. Dicitur quoque à Græcis trigla, non quia triformis, aut quia Dianæ triformi dicatur, sed melius, quia ter anno pariat, ut ex Aristotele quinto libro de Historia animalium percipitur, quum ex piscibus, solum mullum, ter anno parere dixerit, & Plinius libro nono subscripsit. Est procul dubio mullus piscis, hodie in maximo pretio habitus, ueluti quoque olim habebatur, adeo ut Asinius Celer, Claudii temporibus, mullum octo millibus numûm, hoc est ducentis aureis emerit, raro binas libras pondere superare uidemus, quod Martialis scriptũ reliquit iis uerbis, nolo mihi ponas rhombum mullumque bilibrem: & Horatius, laudas insane trilibrem mullum, At Seneca libro decimo quinto suarum Epistolarum, mullum quatuor librarum,

brarum, Tyberio Imperatori donatum, quem postea in macellum uendi iussit, ab Octauio quinq; sestertiis emptum fuisse scribit. Iuuenalis quoq; mullum sex librarum fuisse, sexq; millibus sextertiis emptum commemorat. In mari quoq; Rubro octoginta librarū, mullum captum, Licinius Mutianus, ut refert Plinius, testatur. Mullus, testāte Cornelio Celso, optimi succi est, ut postea attestatus est Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum, capite. 27. dicens: Hic quoq; pelagicis piscibus annumeratur; celebratur autem apud homines tanq̄ uoluptate cibos reliquos superet, omnium ferme aliorum carnem habet durissimam, & ualde friabilem, quod idem significat, ac si dicas nihil in eo esse lentoris neque pinguedinis: nutrit certe quum probe confectus fuerit, omnibus aliis piscibus copiosius, & cætera. Sed hic lectorem monitum uelim, ne nominum uicinitate decipiatur, quū trigla, ut diximus, mullus est, Trichia uero, sardinia: at Thrissa, clupea, uel alosa, saualusue est, quem Itali chiepam appellant. Quòd uero mullus claritati oculorum officiat, Dioscorides testatur, an uero recte, dubito, quum gratus stomacho sit, & optimum gignat nutrimentum. Item quòd humanas carnes insequatur, ridiculosum mihi uidetur, quum piscis mitis, paruus, & haud truculētis sit. Dicitur uero ab Hispanis piscis iste, salmonetus, quasi salmoretus, quia ex eo olim præcipue salmuria parabatur. Sed quia de mullo pisce egimus, non ab re erit, de asello pisce quoq; sermonem facere ueluti & de lupo. Est igitur asellus piscis ex iis qui in alto capiuntur mari, antiquissima uoce Bacchus nominatus, quā uocem hodie Hispani, & Germani inferiores seruantes, illum, licet corrupte, bacchalhao uocant. Melius igitur Bacchus apud Plinium legitur, quam banchus, ut olim Hermolaus Barbarus contendebat. Sed q̄ asellus ut diximus piscis iste, in foris piscariis uacchalhao dictus sit, ab Erasmo Roterodamo, uiro omnium consensu maximo, uiua uoce accepimus. Dicitur uero asellus, ut Varroni placet, à colore asinino illi insito, uel ut Oppiano, ob ignauiā segnitiamue. Lupus uero piscis, ore immenso conspicitur, aspero, sed sine dentibus, squāmosus, candicantibus minutis squammis, præsertim supina parte, quem olim spigolam Romani uocabant, hodie uero Veneti uarolum, Hispani autem robalū nominant. Hunc olim antiquitus Romana in maximo habuit pretio, cuius altera species, absoluta uoce, piscis dicebatur, quem hodie quoq; Hispani piscem, uel piscatam, seruata Romanorum uoce, appellant; quia inter cæteros pisces, excellentiam obtineat, ita ut piscis nomine solus appellari dignus sit. Is enim, ut placet Galeno tertio lib. Alimentorum, cum perdicis carnibus, maximam habet conuenientiam. Possumus quoq; lupi speciebus addere piscem illum fluuiatilem, quem luciū Itali, hechtum & snuchū Germani, Galli uero bruxetum appellitant. At Angli uoce Lusitanica eum pique uocant, quanquam in uniuersa Hispania non reperiatur.

Mulli uires

Trigla mullus est.

Trichia sardinia est.

Trissa clupea uel saualus est.

Salmonetus Hispanorū piscis.

Asellus piscis Bacchus, uel bacchalhaus.

Erasmus Roterodamus.

Lupus piscis spigola est.

Varolus robalus.

Lupi altera species piscis absoluēte dicitur.

Lucius piscis.

De testiculo fluuialis equi.

Græce, ὄρχις ἱπποποτάμου: *Latine, testiculus fluuiatilis equi: Hispanice, coyon de cauallio marino: Italice, coglion di caualo marino: Gallice, coion di cheual marin.*

Enarratio. 22.

Venæ sectio unde adducta.

HIPPO Potamum, id est æquum marinum, hucusq; uidere nunquã mihi contigit, in Nilo tamen reperiri, & quòd ex eo uenæ sectio in usu medico adducta fuerit, tradit Plinius libro. 8. capite. 25. & 26.

De Castorio.

Græce, καστόρειος ὄρχις: *Latine, amphibium, castorium, castoris testiculus, fiber: Hispanice, biuaro, biueiro, luntra de lhagoa: Italice, biuaro: Gallice, castor.*

Enarratio. 23.

Castoris testiculi.

CASTOR animal, & in terra & aquis uitam degit, qua de causa, amphibium appellatur, cuius testiculi castorium dicti, magni usus in re medica sunt, adeo ut Archigenes integrum uolumen de illis, ut tradit Galenus lib. undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, scripserit. Parũ enim animal hoc à lutra differt, imò Hispanorum aliqui, ob magnam quã habet cum lutra similitudinem, lutram aquaticam, illud appellant, sed neq; figura tantum animalia hæc duo similia sunt, sed etiam uiribus. Nam lutræ testiculi ad eadem ualere nouimus ad quæ castoriũ, imò carnes lutræ eædẽ fere sapore cum carnibus castoris sunt, quæ in cibo ad omnia quæ testiculi ualent, magnum sumptæ præbent iuuamentum. Proinde medici recte deinceps facient, si huiuscemodi carnibus neruorum ægritudinibus à repletione pendentibus, male affectos aluerint, quum procul dubio & calidæ & siccæ sint, & magnum præbeant iuuamentum. Quòd uero hoc animal, quum à canibus persequitur, sibi testes amputet, falsum esse tradit Dioscorides, id anno. 1541. nos quoq; experti sumus, quum Ferrariæ in officina Nicolai Nicolutii pharmacopolæ à Pinea, integrum castorem habuimus, & eum circa testes dissecuimus, quos adeo spinæ hærentes inuenimus, ut illos difficulter cultro extrahere potuerimus, quorum uires Dioscorides in præsenti exacte prosequitur, & illis Galenus libro. 11. de Facult. simpl. medic. subscripsit, quas illic legere ne pigeat.

Lutræ testiculi.

Exploditur error.

De Mustela.

Græce, γαλῆ: *Latine, mustela domestica: Hispanice, do*

ninha, duenha de casa: Italice, donnola: Gallice, donnola.

Enarratio. 24.

MVSTELA duplex est, aquatica & terrestris. Est enim mustela aquatica, piscis lampreta hodie dicta, uariis foraminibus in collo perforata; terrestris uero, animal paruum quadrupes sciuri magnitudine dicitur, quæ domestica, & syluestris reperitur. Domestica ea est, quæ mures in domibus nostris, tãquam felis uenatur, de qua ad præsens Dioscorides loquitur: syluestris uero illa dicitur, quæ in syluis & montibus uiuit: utraq; uero catu los suos, de loco ad locum quotidie, eorum timentes raptum transfert: con tra serpentes mustela inuadit, non nisi prius rutæ pabulo munita, ut placet Plinio libro octauo capite. 27. uel cicerbitæ, ut aliis uidetur. De qua legito Galenum libro undecimo de Facult. simpl. medic. ubi mustelam, pro podagricis, & arthriticis, nunquam combussisse fatetur.

Mustela aquatica & terrestris.

De Rana.

Græce, βάτραχος: Latine, rana: Hispanice Italice, rana: Gallice, rana.

Enarratio. 25.

RANA notissimum animal, cuius species sunt plures, quas omnes tanquam uenenosas, & hominibus indignum cibum, omittendas cum Mose consulimus, à quibus quoq; Galenus abstinere suadet, lib. de Cibis boni & mali succi, & libris de Morbis uulgaribus, qui penuria urgente, uel luxus potius gratia, has ueluti legumina omnia fere, fungos, cochleas, carnes ferorũ animaliũ, & alia id genus reliqua, in uictus usum homines (inquit) ueni re permittunt: imò Aëtius libro. 13. capite. 55. palustres ranas inter uenena connumerat, quanquam libro secundo capite. 162. earum ius tanquam alexipharmacum descripserat. Terrestris porro rana, obmutescẽs dicta quam rospum Itali, Hispani uero sapum appellant, ab omnibus tanquam præsen tissimum uenenum, non minus ac rubeta habetur. De quibus si placet, legito Mundellam Brixiensem epistola octaua sui uoluminis. Cæterum rana marina piscatrix dicta, inter pisces planos & chartilagineos adnumeratur, qui hodie ab Istriæ piscatoribus, piscis rospus dicitur, à nostris uero piscis sapo.

Rana.

Rana piscatrix.

De Siluro pisce.

Græce, σίλουρος: Latine, silurus, sturio: Hispanice, Lusitanice, solho: Italice, sturion: Gallice, sturion.

Enarratio. 26.

RECTE mea sententia, Paulus Iouius, uir hac nostra ætate doctissimus, libello suo, quem de Romanis aliquot edidit piscibus, post longam disceptationem, ac multorum confutatis opinionibus, conclusit silurũ Græcorum, nostrum esse sturionem, cui Hispanica nomenclatura multum faue re uidetur, unde enim Hispanis, lingua Romana, sed parum emendate loquentibus, in mentem uenit, ut sturionem solho, uocarent, nisi ita à maioribus suis, hoc est, ab his qui Latina lingua incorrupte utebantur, uocatum quasi per manus accepissent, facile enim à siluro uox solho deduci creditum est. Proinde Manardus, & alii illum sequentes, in hac re ueluti scopum nõ attingentes, non sunt audiendi, quum re uera, silurus sturio sit, piscis ingentis magnitudinis, præsertim apud Belgas; in Pado uero Ferrariam præter labente frequens is piscis est, qui si non adeo prægrandis magnitudinis sit, sapore tamen cæteros excellit. Cæterum ex sturionum ouis, cauiarium, in Ponto conficitur, & ad nos salitum in massas ingentes coactum affertur, quod primatũ inter salsamenta hodie habet.

Silurus Sturio est.

Manardus errat.

Cauiariũ unde extrahitur.

De Smaride pisce.

Græce, σμαρὶς : Latine, smaris piscis, girrulus : Italice, giroli.

Enarratio. 27.

SMARIS piscis, mænis similis est, quẽ hodie Græci quoq; smaridem uocant, Veneti uero giroli, uel girrulos, uel gerrulos nominant. Dicuntur autem smarides, pisces ii, ob colorem illis album insitum : unde homines præ metu albidos, & exangues redditos, smaritos hodie Itali appellant. De iis uero piscibus, Aristoteles libro octauo de Historia animalium mentionem fecit.

Smaris piscis.

De Mænis.

Græce, μαινίδες : Latine, mænæ : Italice, menole : Hispanice, pandelhas.

Enarratio. 28.

MAENA pisciculus digitalis longitudinis est, qui in hieme albescit, æstate uero nigrescit, ex albo cæruleus quodammodo redditus, de quo Plinius libro. 9. uerb um facit, & Aristoteles libro octauo de Natura animalium.

Menulæ pisces.

De Gobio pisce.

Græce, κωβιὸν : Latine, gobius, gobio, cobio : Hispanice.

Lusitanice, cadozes: Italice, goo: Gallice, gobioni.

Enarratio 29.

GOBIVS, siue gobio, aut ut Plinius cobio, piscis paruus est, ex nigro & albo uariegatus, capite magno, inter præstantes hodie habitus, quem Veneti uoce deprauata, hoc est prima tantum syllaba mutilata goo appellāt, Hispani uero Lusitani, Hebraica uoce, pisces istos, cadozes, id est sanctos appellant. Sunt tamen pisces alii, quos uniuersa Hispania gobiones appellat, quos potius inter tincarum species adnumerandos esse autumarem, quum parum cum figura tum temperamento inter se differant, de quibus Galenus libro tertio de Facultatibus alimentorum capite uigesimo nono ita tradit: Gobio littoralis est piscis, ex numero etiam eorum, qui parui perpetuo manent: præstantissimus autem omnium ad uoluptatem, coctionē, distributionem, ac denique succi bonitatem is est, qui in arenosis littoribus, aut saxosis promontoriis degit. Cæterum gobiorum caro, ut carne saxatilium est durior, ita mollior quâm mullorū, ipsa igitur proportione uescentium corpus nutrit.

Gobius cobius idem.

Gobiorū alteras species.

De Thynni salsi carne.

Græce, ὠμοτάριχος: Latine, thynnus piscis: Hispanice, atuni: Italice tonina: Gallice, tonine.

Enarratio 30.

THYNNORVM præcipua hodie est captura in Algarbiis Lusitaniæ, unde in uniuersam Europam, eos cadis membratim dissectos salitosque tanquam celebre mercimonium deferunt. Cæterum, in thynno duæ seruantur partes, altera nobilior, circa abdomen, quam Romani, tarantellam dicunt, nostri uero à uentre uentriscam appellitant; quæ ut pinguis & palato grata est, ita facile stomachos subuertit, ad nauseam eos promouendo: altera uero pars, dorsi, & caudæ, totiusue corporis, melandrya à Plinio nucupatur, sicca, omni pingui succo admodum carens, quæ deiectum stomachum reuiuiscere omnino facit. Dicitur autem thynni fœtus quum primum ab ouo prodit, cordylla, postea uero limaria, tandem adolescens, pelamis, siue palamia nominatur; quum uero pedalem excesserit magnitudinem, in thynnum abit, qui ut placet Aristoteli, intra biennium moritur, nec amplius uiuit, de quo Galenus, citato loco, intra dura carne, prędictos pisces, mentionem fecit.

Thynnorū partes.

Thynni fœtus quomodo appelantur.

Thynnus intra biennium moritur.

De Garo.

Græce, γάρον: Latine, garum: Hispanice, salmora: Italice

salmuoia: Gallice, salmoire.

Enarratio 31.

Garum.

GARVM liquamen ex salmuria saliti piscis gari apud Græcos dicti, confectum est, ut ex Plinio libro trigesimo primo capite septimo didicimus: quod in uarios culinæ usus ueniebat, olim apud Aphros optimū confi-

Garum sociorum.

ciebatur, quod sociorum quoque appellabatur, in uniuersum abolitum; hodie tamen ex scombris sardis apud Hispanos dictis, garum, ueluti ex thynno, & aliis uariis piscibus habetur, quod salmuriam uocamus, de qua ueluti

Salmuria quid.

ea, in qua carnes seruantur, Dioscorides in præsenti loquitur, intelligitur. Animaduertendum tamen, quod garum ut diximus, proprie sanies intestinorum piscium est, halme uero muries & salsugo piscium inueteratorum,

Halme quid

hoc est, ius salsum, in quo pisces seruantur, & illud, salimuriam appellamus, quam Dioscorides intelligit. Cæterum, ex aceto & muria, compositum paratur quod oxalme nominatur, ueluti ex muria & allio, scordalme dictum.

Oxalme quid.

De Recentium piscium esculento iure.

Græce, ζωμὸς: Latine, ius, recentium piscium esculentum ius: Hispanice, caldo de pesce, brodio de pesce; Italice, brodo dei pesci: Gallice, broet de poisson.

Enarratio 32.

Ius piscium.

RECENTIVM piscium esculentum ius facile paratur: pro quo animaduertendum, quod Dioscorides, illud parari iubet ex piscibus petro-

Pisces saxatiles de marinis & fluuialibus dicuntur.

sis & saxatilibus, qui omnino marini sunt, non autem fluuiatiles, ut multi falso rentur, credentes quum pisces saxatiles, aut petrosos apud authores legunt, non marinos, sed fluuiatiles intelligi. Cæterum phycides ex iis piscibus sunt, qui colorem mutant, & in alga nidificant, atque pariunt, ut placet

Phycides pisces.

Aristoteli libro octauo de Historia animalium, qui omnino tincarum uiridium colorem atque effigiem referunt, uulgo Romanorū, dicti fici, omnino insipidi, qua de causa, raro procerum mensas occupant. De scorpionibus uero supra abunde diximus. At iulides qui sint piscess, non satis con-

Iulides pisces.

stat. Hermolaus Barbarus, in Corollario, iulidas siue iulides, ait porcos uocari, ut cumque tamen crederem ipse, piscem paruum & saxatilem esse, sed

Perca piscis.

perca piscis satis est notus, quem Itali, prȩcipuè Ferrarienses, apud quos magna illius est captura, persicum piscem appellāt, Theutones uero Anthuerpienses, illum sua lingua basim dicunt, & eum maximo in pretio habent, fluuiatilem & marinum, brāchis subrufum, dorso spinis armatum, pondere ad summum semilibrem, gustui gratum, & languentibus salubrem.

Quomodo uero, ius hoc parari debeat, ut aluum moueat, aut quantum anethi, olei, & salis iniici debeat, quæret aliquis: cui respondemus, id coqui arbitrio relinqui, qui secundum piscis quātitatem, plus & minus addere uel detrahere poterit. Cæterum antiquitas esculentum ius hoc, ueluti gallinaceorum, post purgationem, ad infringendam eius erosionis acrimoniam propinabat, ut libro quinto capite de Aqua marina testatur Dioscorides, & nos ibidem uberius dicemus.

De Cimicibus.

Græce, κόρεις: Latine, cimices: Hispanice, chismes, chimesas, parauelhos: Italice, cimici: Gallice, puneses.

Enarratio 33.

CIMICES tam sunt noti, ut eos ob putidum & pestilentem, quem emortui relinquunt, fetorem, satius esset præterire: quòd uero Dioscorides illis, in quartanæ curatione tribuit, id ut fabulosum Plinius refutat, libro uigesimo nono capite quarto dicens: Cætera quæ de iis tradunt, uomicæ & quartanarum remedia, aliorumque morborum, quanquam ouo aut cera, aut faba, inclusos censeant deuorandos, falsa, nec referenda arbitror: quòd uero uirgæ pro irritanda urina concisi immitti debeant, id hodie consultius factum iri puto, quum uiuos in urinæ canali indunt quia sua uelicatione, ex pultricem quoquo modo uirtutem, ad excretionem incitant. Sunt præterea cimices agrestes, in maluis & uariis aliis herbis uigentes, de quibus Plinius ita inquit: eos qui agrestes sint, & in malua nascantur, crematos cinere permixto rosaceo, infundunt auribus. hæc Plinius. quæ ideo in istum locum transcripsimus, ut Mathiolum parum oculatum in hac re monstraremus, qui de illis nullum usum in medicina, apud aliquem reperiri contendit.

Cimices. *Mathiolus parum oculatus*

De Millepedibus.

Græce, ὄνοι ἢ κουβαρίδες: Latine onisci, millepedes, uermes centipedes, multi pedes, aselli: Hispanice, gallinilha: Lusitanice, porquinhas, bicho: Italice, porcelletti.

Enarratio 34.

SVNT onisci, id est aselli uermes, admodum parui, multorū pedum, & cineritii coloris, qui sub hydriis, & humectis locis maxime reperiuntur, & tacti illico in globum plicantur, quorum frequens apud uulgares in potu pro cienda urina usus est: eos enim siccatos & in puluerem redactos, in uino uel iure aliquo, offerunt. De quibus Galenus libro undecimo de Faculta-

Onisci Mille pedes.

tibus simpliciorum medicamentorum, capite de dracone marino mentionem facit, non minus quoq; libro secundo de Compositione medicamentorum secundum locos, capite de cephalea.

De Blatta molendini.

Græce, σίλφη: Latine, blatta uermis: Hispanice, Lusitanice, rapa coua, rapa cona: Italice, piattole.

Enarratio 35.

Blatta uermis.

BLATTAE, testante Plinio libro uigesimo nono capite ultimo, plures sunt species, quæ tamen a Dioscoride in præsenti describitur, ea est, quæ circa molas, & in pistrinis reperitur, uermis scilicet gliri admodum similis, quem nostri Hispani, rapa coua, uel rapa cona, quasi dicerent, scalpentem foueam appellant.

De Pulmone marino.

Græce, πνεύμων θαλάσσιος: Latine, pulmo marinus: Hispanice, Lusitanice, natura de uieya, capacha, de uelha: Italice, potta marina.

Enarratio 36.

Pulmones marini.

SVPERNatant Pulmones marini, carnositate quadam chartilaginea, & translucida constantes, forma rotunda, superne concaua, ut inde uulua marina ab Italis & Hispanis, communi uoce dicatur. Ii enim silicea testa inclusi, ueluti ostreæ, stellæ, & alii pisces, plantarum modo, sine ullo uiuunt sensu, ut tradit Aristoteles, libro quarto de Partibus animalium, & Plinius libro nono capite 47. Præsagiunt enim pulmones marini, ut idem Plinius tradit, futuram tempestatem, ex quibus si uirgæ ligneæ inungantur, nocte tanquam accensæ candelæ lucent.

Qui pisces sine sensu uiuunt.

De Pulmonibus nonnullorum animalium.

Græce, χοιρεῖον πνεύμων: Latine, pulmo, pulmo suillus: Hispanice, leuianos de puerco, bofes de puerco: Italice, polmone di porco: Gallice, polmon de porceau.

Pulmo agninus: Hispanice, leuianos de cordero, bofes de cordiero: Italice, pulmone di agnello: Gallice, polmon de aigneau.

Pulmo ursi: Hispanice, leuianos de uso: Italice, polmone de orso:

de orso: Gallice, pulmon de urso.

Pulmo uulpis: Hispanice, leuianos de raposa, boses de raposa: Italice, pulmone de uolpe: Gallice, pulmon di renart: Germanice, pulmon uon fochs.

Enarratio. 37.

PVLMOMES prædictorum animantium, facile habentur, uulpis tamen, in usu quotidiano est medico, quum ex eo loch officinæ contra pectoris uitia paratum habeant.

De Iocinore animalium.

Græce, ἧπαρ: Latine, iecur, iociner: Italice, Hispanice, figado, ficato.

Enarratio. 38.

IECVR asininum, quod tostum comitiali morbo conueniat, id à tota substantia conuenire credibile est, quum iecur, sanguis coagulatus est, crassum præbens alimentum. Medicamenta uero quæ comitiali morbo medentur, incidentis opus est, sint facultatis, ut Galenus lib. 11. de Facult. simpl. medic. capite de sanguine adnotauit. Ad caprinum iecur assatum, & ipsius saniem, ad eadem ualere, ad quæ Dioscorides notat, subscribit Galenus lib. à nobis citato: obnoxium tamen tam caprinum quàm hircinum iecur epilepticis esse, imo illo comesto, morbum irritari, ac de nouo moueri tradit Galenus quoq; libro prædicto: Proinde qui hircinum iecur tanquam sanum laudant, animaduertant etiam atq; etiam moneo. Porro aprinū iecur, id est porci syluestris, ad ea quę Dioscorides tradit ualere, credere est: canis uero rabidi iecur, ad ea non ualere quæ tradit Dioscorides testatur Galenus eodem citato lib. 11. imò omnes mortuos esse, qui eo solo usi fuerant eodem capite confirmauit. Nec id mirum uideri debet, quum ex iecore canis rabidi, uenenum inter cætera ueneni genera potentissimum paretur, ut ipsi nouimus. Mergi hepatis non meminit Galenus; At Paulus Aegineta lib. 7. suæ medicinæ, siccū & potū calculos eiicere tradit, sed ut opinor textus ille corruptus est, quum loco earum uocum, secundas eiicit, ut scribit Dioscorides, calculos in eo legitur. Cæterū & si Galenus mergi iecoris mentionem nullam fecerit, fecit tamen de illius uentre, quum dicat: Ventrem mergi quidam commendant tanquam medicamen cōcoquens, & pepticum, idq; siue protinus elixum, siue arefactum comedas. At nos id experti uanam esse promissionē comperimus, sicut sane etiam quod de interna tunica gallinarum memoriæ est proditum. Aiunt enim quidā, si ea arefacta bibatur, iuuare stomachicos.

Asininum iecur.

Caprinum iecur pessimum est.

Aprinum iecur.

Ex iecore canis rabidi uenenū præstans fit.

Mergi hepar.

Mergi uenter.

Lupinum iecur. Quum igitur, de iecore animalium agimus, lupinum prætermitere extra rationem erit, quum de illo hodie multi ambigunt, dubitantq;, nec sane immerito, quum Galenum in eo dubium ac fere sibi ipsi contradicentem animaduertant. Dubitant igitur, an iecur lupinũ, hepaticis, id est epar male affectum habentibus, siue influxu hepatico, hydrope, uel alia quauis affectione iecoris conueniat. Et quod sic, cum Galeno lib. de Cõpositione medicamentorum secundum locos.8. & eiusdem numeri capite, respondent, ubi ait: Videtur autem hæc iuxta totam substantiam efficacia esse, non secundũ unam aut alterã qualitatem, quale est & lupinum hepar, cuius abunde experimentum habemus. & subdit: teritur enim exacte hepar lupinum, & datur drachma una, cum uino aliquo dulci. Porro libro undecimo de Facultatibus simpl. medic. dictis contraria innuere uidetur, quum de illo nullam habere experientiam tradat, quum dicat: iecur lupinum sæpenumero in medicamentum indidi hepaticum, quod ex eupatorio conficitur, neq; tamen quod mentione dignum sit, amplius præstare comperi, ad illud uidelicet comparans, quod sine ipso componitur. Hæc Galenus. in quibus nullam de iecore lupino experientiam habuisse inquit, quæ dubio procul, contraria illis à nobis citatis è lib.8. de Cõpositione medicamentorũ secũdum locos uidentur, imò sexto lib. huius citati uoluminis, capite.2. tradit ipse Galenus, in compositione quadam Archigenis, oris crustis dicata. De lupino hepate nõ habeo quod dicã, ob quæ multi ut dixi, in hac re ambigui dubiiq; sunt, imò quod Galenus sibiipsi contradixerit, clamant; Quibus nos paucissimis respondemus, & primo apud Galenum nullam esse contradictionem; fatetur enim Galenus lib. 8. κατὰ τόπους lupinum iecur hepaticis conuenire, quod & undecimo de Facult. simpl. nõ negat, imò si quis interius aduerterit, inueniet hoc dicere, uidelicet, quod tanta inest uis iecori lupino, quanta medicamento ex eupatorio pro hepaticis cõfecto; uel aliter respondemus Galenũ nunquam de illo experimentũ habuisse, quousq; locum illum, libri de Cõpositione medicamentorum κατὰ τόπους attigit, ita enim illi euenire posse arbitramur, ueluti & morbis, quibus nonnulla hodie innotescunt, quæ antea ignorabamus.

Cõciliatur Galenus.

De Cerui masculi genitale.

Græce, αἰδοῖον ἄῤῥενος ἐλάφου: Latine, uirga cerui: Hispanice, uergalho de ceruo: Italice, uerga del ceruo: Gallice uerge de cerf.

Enarratio. 39.

Virga iecur NON solum contra uiperæ uenenum Virga cerui ualet; sed etiam ut testator Rasis, ad colicas affectiones, & urinæ retentionem, uel ut aliis placet,

ad ſtimulandam uenerem. Cæterum, circũfertur hodie lapillus quidam ex India ad Luſitanos primo aduectus, ut plurimum, magnitudine & figura glandis, colore cineritio, ad cyaneum inclinante, multis compoſitus laminis, quem cerui lachrymam quidam, alii uero lapidem belzahart appellant, & illum tanquam præſtantiſſimum ac diuinum antidotum, contra omne genus ueneni approbant. De quo Abinzoar libro ſui Theiſir teſtatur, ſe illo quendam deploratum à perniciosiſſimo ingurgitato uenerio liberaſſe, cui granorum hordei trium pondere belzaharti, in quinq; unciis aquæ cucurbitæ propinauerat. Nam æger ille illico in auriginem icteritiam dictam deuenit, in qua bilis uigebat, pro qua infringenda ac domanda, antidotum in cucurbitæ aqua dedit. Quo uero modo lapis iſte gignatur, aut unde gignatur, non alienum erit inquirere. Glorioſus Abinzoar, eo citato loco, hunc quem modo citaturi ſumus, ordinem inſequitur. Nam cerui ut teſtatur Plinius capite. 32. libri octaui, cum ſerpentibus habent pugnam, ita ut inueſtigent cauernas, & eas narium ſpiritu extrahant, renitentes: quod libro. 28. capite. 9. prope finem confirmauit, dicens; exitio iis (hoc eſt ſerpentibus) eſſe ceruos nemo ignorat, ut ſi quæ ſunt extractas cauernis, mãdant. Hoc innuit Regius Propheta Dauid in pſalmo, quum dicat, ſicut ceruus deſiderat ad fontes aquarum, ita anima mea deſiderat ad te domine. Nam poſt eſum ſerpentiũ, in orientalibus regionibus, ubi prægrandes reperiri ſolent, tuuc uero ea inſeſtus ſiti, ceruus præſto ad ſtagnantes aquas confluit, in quibus immerſus, natura ita docente, uelut Tantalus in mediis fluctibus, ſitiens, nõ bibit, nam ſi quid aquæ deguſtaret, illico concideret mortuus: interim ad eius oculos humor defluit quidam qui paulatim craſſeſcit, cogitur, & coagulatur, atque in glandis magnitudinem excreſcit, quem poſtquam ex aquis exiuit ceruus, deciduum homines quęrũt, & tanquam rem pretioſiſſimam ſeruant, lachrymam cerui appellantes, uel potius lapidem belzaharticum, id eſt, lapidem antidotum. Hodie uero Luſitani noſtri, qui ex India multa referunt, quæ hucuſq; de iſto tradidimus lapide fabuloſa eſſe teſtantur, quum illum potius, è ſtomacho uel cuiuſdã animalis corde extrahi, pro firmo contendant, quod ita eſſe certum eſt: quũ lachryma cerui lapillus alter eſt, coloris mellei, latus, in pyramidem tẽdens, à paucis hucuſq; uiſus, quem nos, quum hęc ſcribimus, ob oculos habemus & Belzaharticus dictus ad ea ualens, ad quæ lapillus ex corde uel ſtomacho animalis extractus. Datur enim ad minus põdere trium granorum hordei, non nunquam contra uenena in oleo, uel aqua naphæ, potu, contra febres peſtilentes magno datur iuuamento in aqua nenufaris, uel acetoſæ, uel alia frigida: puerorum uermes extirpat, uigẽte febre, in aqua portulacæ datus, uel ſine febre in uino potus, experti ſumus, rebellem pleuritidem huius potu domari. Cõplet enim opus ſuum lapis iſte aliquando per uomitum, non nunquam uero per ſeceſſum, plerunq; tamen per

Lapis belzaharticus

Abinzoar

Lapis belzaharticus ex ſtomacho animalis extrahitur.

Beatrix à Luna mulier opulentissima.

sudorem. Nunc quum hæc literis cõmẽdabamus, illustris Domina Beatrix à Luna, mulier opulẽtissima, Venetiis agens, lapillum unum ex iis quos describimus ab Indiæ animali extractum à quodam nobili Lusitano, qui apud Indos Prorex fuerat, centum & triginta aureis ducatis emit: erat enim lapillus ille, ut hoc quoq; dicamus oualis fere magnitudinis. Cæterum, non ab re quoq; esset, in præsenti, postquàm de præstantissimis antidotis contra uenena egimus, de unicornio quoq; memoriam facere, sed quoniam capite de cornu cerui, de illo sermonem facimus, ideo supersedimus, lectorem ad citatum locum relegantes.

De Vngulis animalium.

Græce, ὄνυχες ὄνων: *Latine, ungulæ asinorum, ungues: Hispanice, unhas de animal: Italice, unghie.*

Enarratio. 40.

Vngues animalium.

SVNT enim ungues animalium, ex iis medicamentis, quæ paratu facillima dicuntur, præter tamen ungues asini & capræ, de quibus Dioscorides in præsenti agit, à Rasi summo Arabum medico, bouis quoq; laudantur, præsertim manuum, ad lactis euocationem, modo usti & in cinerem redacti, in liquore aliquo, poti dentur, non minus quoque multæ ungulæ pro sterilitate inducenda, ab eodem commendantur.

De Equorum lichenibus siue callis.

Græcis, λειχῆνες ἵππων: *Latine, lichenes equorum, calli equorum: Italice, porri delle gambe de i caualli: Hispanice, impigenes delos cauallos.*

Enarratio. 41.

Loch equorum.

PEDVM equorum lichenes, ad cuiusuis feræ morsum quoq; ualere tradit Galenus lib. 11. de Facult. simpl. medicamentorum.

De ueterum calciamentorum corio.

Græce καττυμάτων παλαιὰ δέρματα: *Latine, corium ueteris calceamenti, solea calceamenti: Hispanice, suella de zepatos uiegos: Italice, scarpe uecchie.*

Enarratio 42.

Gatinariæ historia.

FVMVM ueterum calciamentorum, matricis strangulationibus ualere, omnes uetulæ nouerunt, quo serpentes quoque fugari certum est, de quo Marcus Gattinaria admirãdam enarrat historiam, quum dicat: in agro

quum quidam aperto ore dormiret, uipera per os ingressa est, quæ multis adhibitis remediis, nunquam à corpore profligari potuit, tandem suffumigiis ex iis ueteribus calciamentis apparatis, & naribus admotis, illico uipera per anum exiuit, quæ an uera sit historia, dubito, quum Hippocrati remedia hæc ignota non esse, sciam, qui libro quinto de Morbis populariter uagantibus, ita de quodam, qui serpentem dormiendo deuorauit, & mortuus fuit, dixit: Adolescens (inquiens) quidam multo meraco poto, supinus in habitaculo quodam dormiebat, huic serpens arges appellatus, in os ingressus est, & sane quum sensisset, & loqui non posset, dentibus stridit, & serpentem deuorauit, & dolore magno tenebatur, & manus prætensas adhibebat, uelut qui strangularetur, & iactabat seipsum, & conuulsus mortuus est.

Hippocratis historia.

De Gallinis & gallis.

Græce, ἀλεκτρυόνιδες καὶ ἀλεκτορίδες: Latine, gallinacei, gallinæ: Hispanice, gallinas: Italice, galli e galline: Gallice, galz & polles.

Enarratio 43.

SVNT procul dubio in regionibus temperatis, gallinæ, optimum gignentes succum, secus autem in frigidis, ueluti apud Germanos inferiores, apud quos experientia comprobauimus, gallinas illius regionis, carnes hircinis uel caprinis duriores habere, quæ malum, & uiciosum præbent alimentum, quo fit, ut ibi raro in cibi usum ueniant. Cæterum, gallinarum esculentum ius simplex, retinendi uim possidet, ueluti gallorū subducendi, ut enarrat Galenus undecimo libro de Facultatibus simplicium medicamentorū, capite alectorides, quod animaduersum à practicis deinceps uelim, qui post exactam medicamentorum purgationem, tanquàm (lauatiuum ut dicunt) nihil præter ius gallinæ purgatis bibendum porrigunt, ut purgantium medicamentorum reliquias stomacho herentes, descendere ad intestina faciat, quod sane contrarios effectus, utpote adstringentes, non uero abstergentes, aut lauantes inducere, ipse Galenus expertus est. Porro ius gallorum subducendi uires habet, & eo magis si polypodio, aut mercuriali, soldanela, aut cartamo, sena uel epithimo coquatur. Pullorum tamen gallinaceorum nondum coeuntium ius, ueluti eunuchorum gallorum, optimum esse pro prædicta exequenda operatione, credendum est, quod hodie admixto saccharo, pro parandis ad expulsionem humoribus, delicatioribus damus, imò eorum testes & iecinora, tanquàm cibum corpori multum alimenti præbentem, extenuatis concedimus. Irridendi proculdubio sunt illi, qui gal

Gallina.

Gallinarū esculentum ius retinendi uires obtinet.

Gallorū ius subducendi uim habet.

Iecur gallinaceorū bonum gignit alimentū.

linaceorum iecur, tanquam nutrimentum obstructiones gignentem, detestantur, quum re uera extra Galeni mentem, & ueritatem ipsam loquantur. Quòd uero Dioscorides inquit, dissectas gallinaceorum carnes serpentium morsibus subuenire, id omnium consensu, hodie melius exequitur, si gallinaceorum deplumato ano, uenenato morsui, gallinaceos uiuos apponant, ut inde tanquam uentosa, ipso ano uenenũ attrahant: sed hoc opus, nõ una gallina tantum fieri debet, sed pluribus, quæ in uniuersum uenenosæ inde manent, ita ut si canibus postea dentur, superstites non maneant, sed certo peribunt. Item irridet Galenus eos, qui interiorem tunicam stomachi gallinarum, tanquam stomachicorum præstans iuuamentum laudant, quam tamen Dioscorides in præsenti summopere ualere contendit. Cæterum tradit Plinius libro 29. capite 4. hoc mirum uidelicet, dicens: non prætereibo miraculum, quanquam ad medicinam non pertinens, si auro liquescenti gallinarum membra misceantur, consumunt illud in se, ita hoc uenenum auri est, & subdit quod si collo gallorum circulus uitis imponatur, desinent consuetis horis cantare, sed hæc forsan in præsenti potius omittenda erant.

Interior tunica stomachi gallinarum.

De Ouis.

Græce, ὠὰ: Latine, ouum: Hispanice, hueuos, ouos: Italice, uuoua: Gallice, des œufs.

Enarratio 44.

OVVM ex multis habetur altilibus: gallinarum tamen Dioscorides in præsenti prosequitur, in quo album & luteum includitur: ex albo pullus gignitur: ex luteo uero nutritur, ut experientia quotidiana indicat, & Aristoteles scripsit libro sexto de Natura animalium, capite tertio: quanquam Hippocrates, libro de Natura pueri prope finem, potius ex luteo generari, & ex albo nutriri contendat. Cæterum candidum oui, frigidum est ex quo & gypso mixtis, frons illita, narium sanguinis fluxus cohibetur. Hippocrates quoque libro tertio de Morbis capite uigesimo, quo frigefactoriæ potiones, contra ardentes febres describuntur, ita de candido oui tradit: ouorum trium aut quatuor, candidum in aquæ congio concussum bibat, hoc ualde frigefacit, & ægrum ad aluum exonerandam conturbat, eo quoque mulierum facies poliuntur, & uulnera recentia curantur, non minus quoque intestinorum ulcera ex eo & tracagantho gummi, amiloue, ad cicatricem in dysentericis, modo per clysteres iniiciantur, reducuntur. Vitellus uero oui, fundamentum digestiui unguenti dicti est, quo passim chirurgici, uulnera, & ulcera sordida, rubra & ad statum sanitatis prope reducunt. Conficitur enim unguentum hoc, digestiuum dictum, ex uitello oui, oleo

Pullus ex albo gignitur ex luteo nutritur.

Candidum oui.

Vitellus oui

rosaceo, & terebinthina, cui, modo abstergere quoque uelis, addere possis, mellis rosacei colati portiunculam, ut alia plura præteream. Fit quoque ex uitello oui, uenenum irremediabile, quod subticere satius erit: non minus quoque ex oui uitello, oleum conficitur, quo mulieres pro facie polienda passim utuntur, & eo quoque chirurgici insigniores, in uulneribus capitis, ubi cerebri meninges sunt affectæ, utuntur. Cætera uero quæ de ouo traduntur, Galenus præ cæteris melius libro tertio de Alimentorum facultatibus, memoriæ scripta reliquit, quę ita habent, capite uigesimo secundo: gallinarum & phasianorum oua, omnibus sunt præstantiora: deteriora autem anserum & struthocamelorum; porro quæ oua dicuntur tremula, ad nutriendum, omnium sunt præstantissima; sorbilia autem minus quidem nutriunt, sed subducuntur facilius, & pharyngis asperitates læuigant, cocta uero, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, corporique crassius alimentum largiuntur: his autem tardius permeant, & crassioris sunt succi, quę in calidis assantur cineribus: quæ uero in sartagine sunt inspissata, pessimum habent modis omnibus alimentum. Porro quæ suffocata appellant, sunt elixis atque assis meliora, parantur autem ad hunc modum, ubi enim ipsa oleo & garo, & pauco uino conspersa fuerint, uas quo continentur, cacabo aquam calidam habenti indunt, deinde ubi ipsum totum superne obturarint, ignem substruunt, quoad oua mediocrem consistentiam sortiantur. Cæterum, hic adnotare est, quod oua non semper gallinis submittuntur, ut ex illis pulli gignantur, quum in terris frigidis, & regionibus nimis calidis, stercore obrutis ouis, aut furno tepente immissis, intra uiginti dies, pulli nascuntur, ut Constantinus Imperator in libro de Agricultura docuit. Non minus quoque te scire decet, quod ut oua recentia in Europa, antiquis meliora sunt, ita apud gentes Bengallos Indiæ, nisi putrida aut in pullos fere redacta fuerint, in cibi usum non admittuntur, tantum enim recentia oua apud illos odio & contemptui habentur. Cæterum, ouum symmetro temperie frigidius est, cuius naturæ & ipse uitellus est, ut refert Galenus libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, erit igitur ouum frigidum in primo gradu in quo & uitellus reponi debet.

Oleum ex uitello oui.

Ouum frigidum in primo.

De Cicadis.

Græce, τέττιγες: Latine, cicadæ: Hispanice, ciguattregas: Italice, cicala: Gallice, sigale.

Enarratio 45.

CICADAE cantatrices, notissimæ sunt, de quibus legito Galenum libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum.

De Locustis.

Græce, ἀκρίδες: Latine, locustæ: Hispanice lagostas de tierra, gafanhotes grandes: Italice, cavalletti, saltelli, saiuppi: Gallice, locuste.

Enarratio 46.

Locusta terrestris.

LOCVSTA terrestris, animal notum est, & segetibus, ac fructibus maleficum, quo non solum Scythæ, sed Aphricæ Iudæi etiam, in Lepti, ciuitate Cepta hodie dicta, & aliis uariis locis uescuntur. Hæc enim locusta est, quam Diuus Ioannes Baptista, quum in deserto esset, in uictus usum accipiebat, non uero herba raponcolus, quam locustam nõnulli appellant neq; herbarum summitates quas Græci ἀκρίδας uocant, sed de raponcolis, quũ de rapis sermone fecerimus uerbum unum uel alterum attingemus, de locusta uero animali plura apud Plinium legito.

De Ossifrago aue.

Græce, φήνη: Latine, ossifragus secundum Aristotelem, & Plinium, species aquilæ: Hispanice, quebranta uesso aue: secundum uero Albertum, auis, ossifraga: Italice, groti dicitur.

Enarratio 47.

Ossifraga auis.

VARIA de ossifraga aue referuntur. Nam Plinius libro decimo capite tertio ossifragam, aquilæ halieti id est marinæ dictæ, filium esse tradit, dicens: halieti suum genus non habent, sed ex diuerso aquilarum coitu nascuntur, id quidem quod ex iis natum est, in ossifragi genus abit. Aristoteles uero libro nono de Natura animalium capite trigesimo secundo & trigesimo quarto ossifragam auem aquilæ similem facit, & benignam, quæ non solum suos nutricat pullos sed optime etiam aquilæ, solet enim aquila suos pullos, cogente fame, adhuc parentis operam desiderãtes nec uolandi adeptos facultatem, è nido mittere, quos ossifraga benigne recipit, & tuetur, ac alit, dum quãtum satis sit adolescant, parũ hæc oculis ualet, nubecula enim oculos habet læsos. Albertus uero cognomento Magnus, longe aliam de ossifraga sententiam profert, inquit enim, ossifragum auem aquaticam cygno maiorem esse, rostro oblongo, sed inferiori parte, adeo amplo, ut saccum quis, eius collum diceret. Hanc uero auem semel apud Belgas me uidisse recordor, pro qua educanda uetula quædam à Carolo Quinto Imperatore, singulis diebus, tres stuferos accipiebat, postea uero Ferrariæ alteram emortuam uidimus apud Ioannem Baptistam Cananum, anatomicũ insignem, & amicum singularem, sed ut audio apud Senenses auis hæc familiarissima

Albertus quid de ossifraga.

Ioannes Baptista Cananus.

miliarissima est: cæterum, non desunt quidam, qui ossifragum ab ossifraga differre specie dicant.

De Galerita.

Græce, κορυδαλλὸς: Latine, galerita, alauda: Hispanice, cucu yada: Lusitanice, cotouia: Italice, lodola, cappellina.

Enarratio. 48.

GALERITA auis pusilla est, cuius duo genera, apud Aristotelem libro nono de Natura animalium, capite. 25. referuntur; Alterum terrenum, cristatum, galerita, à crista ex plumis in capite eleuata, appellatũ, auis nobis in itinere plerunq; obuia, uermes & semina herbarum quærens, & quæ ex auiculis prima, uer pronunciat, & eam Lusitani nostri à cantu suo, cutu uia, appellant, ita enim nomen hoc, auis hæc referre uidetur, quam Dioscorides in præsenti intelligit: Alterum uero genus gregale, nec singulare, more alterius, uerum colore simile, quanquam magnitudine minus, & galero carens, cibo uero idoneum: est uero auicula hæc ex iis quæ optime canunt, ita ut cum lusciniola certare de suauitate concentus dicatur, quam communi uoce, calandram omnes fere nominant, & de ea Galenus libro undecimo de Facultatibus simpl. medic. agit, ubi ut in antiquo exemplari Græco legitur, passeribus qui pyrgitæ appellantur, similis est, sed & crista secernitur, & paulo maior est ipsis. Cæterum est & herba corydalis appellata, quam quoq; colicis multum ualere Galenus ibidem testatur. Troglodytes uero, iuxta sepes & muros uictum quæritans, longe alius est passerculus, qui nephriticis, & uesicæ calculo laborantibus unice prodest, ut apud Aëtium legere est, undecimo sermone suæ medicinæ, capite nono, quo ita legitur: Est autem passerculus minimus iuxta sepes, & muros uictum quæritans, estq; hoc animalculum omnium auicularum minimum, ea excepta quæ regulus appellatur, similis est autem regulo in multis, præterq̃ q̃ in fronte auricolores pennas non habet. Est etiam troglodytes, passer regulo paulo maior, & nigrior caudamq; semper subrectam & albo colore, retro interpunctam habet. Magis item garrulus quàm regulus est, & sane iuxta summũ alæ lineamentũ cinerei amplius coloris, breues itẽm uolatus facit.

Galeritanis.

Calandra auicula.

Troglodytes.

De Hirundine.

Græce, χελιδὼν: Latine, hirundo auis: Hispanice, golandrina, andorinha: Italice, rondinella, rondine.

Enarratio. 49.

HIRVNDINE nulla est nobis magis domestica auis, ut quæ in do

Hirundo.

mibus nostris nidificat, cuius pullos sæpe dissecui, & lapillos in eorum stomachis inueni, magnitudine milii granorum, colore uero ad cyaneum declinantes. Verum hoc tempore practici, pro angina curanda discutiendaue emplastrum ex nido hirundinis collo imponunt, non sine magno & euidenti iuuamento, quanquam non desint aliqui, qui quum nidum ex terra & paleis compositum animaduertant, rebus, ut apparet, stypticis, illius admotionem timent uerenturue, ne forsan sua stypticitate, materiam intus retrocedere faciat; quo fit, solo nidi decocto, in quo cæteræ res anginam discutientes miscẽtur, tantum utantur: Sed re uera falluntur, quum omnia in hirundinis nido contenta, potius discutiendi uim, quàm constrictoriam aliquam habeant. Prisci tamen omnes nõ nido aut aqua in qua incoquitur nidus, pro discutiẽda angina utebantur: sed potius, crematarum hirundinũ cinere, quem deinceps utinam medici pro extirpandis & remouendis anginis in usum traherent medicum. Curent igitur pharmacopolæ, pyxidem huius cineris plenam continuo in apothecis suis habere, quum maximi sit profectus & iuuamenti.

Emplastrũ ex nido hirundinum.

Cinis crematarũ hirundinum.

De Ebore.

Græce, ἐλέφας: *Latine, ebur, dens elephantis: Hispanice, marfil: Italice, auorio: Gallice, ebore.*

Enarratio. 50.

LONGVM profecto esset hic de elephanto sermonem habere, nec minus superfluum huius animalis effigiem, naturam, ac mores describere præsertim quum Plinius ea omnia exacte depinxerit libro octauo suæ Naturalis historiæ. Affertur enim animal hoc sæpe ex India ad Lusitanos, cuius admirandæ magnitudinis dentes ebur dicuntur, & ex illis pectines, scutulæ, uascula, ac speculorũ circuli parantur. Valet enim eboris scobes, ut experientia comprobauimus, morbo regio laborantibus. Datur uero uentriculo uacuo, nonnunquam drachmæ unius pondere, ubi non est febris, in uino: Secus uero in aqua cicoreæ & lupulorum. Confert quoque medicamen hoc diuturnis obstructionibus, & remouet insuper stomachi dolores: Vsus præterea ipsius in potu, mulieres ad concipiendum fœtum aptissimas reddit.

Ebur dens elephantis.

De suis talo.

Græce, ἀστράγαλος ὑός: *Latine, talus, porci talus, suis talus: Hispanice, tornizuelo de piee del puerco: Italice, talone del porco, osso dela cauichia del porco.*

Enarratio. 51.

TALVS os pedis est,quod cruri inseritur,& illud multi, cauilham alii uero os balistæ appellant,falso multi eum malleolum nominant.

Talus à malleolo differt.

De Cornu cerui.

Græce, ἐλάφου κέρας: Latine, cornu ceruinum: Hispanice, cuerno de cieruo, punta de cieruo: Italice, corno de ceruo: Gallice, corne de cerf.

Enarratio. 52.

Cornu cerui.

CORNV cerui, præter tam multa ad quæ crematum Dioscorides ualere tradit,hodie contra puerorum uermes passim datur,tum per se, tum quoq; admixtum semini santonico, cum aqua portulacæ, uel decocto coriandri,ubi præsertim febris fuerit complicata, secus autem cum uino aut melle. De osse porro cordis ceruini quid in præsenti dicemus, quum præstantissimum antidotum contra uenenum & febres pestilentes sit; eius tamen loco pigmentarii os bubulum tradant,subtile & flexibile,quod ex capite bouis extrahunt,ut apud Venetos plerunq; id fieri percepi:plectendi merito balatrones isti sunt,omnium rerum peruersores,qui quum falsa & adulterina omnia reddãt,nigrum pro albo uendentes,sic in hoc osse, quod facillime,& paucis nũmis emere poterant,ne absq; fraude prætereãt,mores suos exercent. Cæterũ de cornu monocerotis,id est animalis, unicornis dicti,nõnulla in præsenti dicemus,quũ cornu hoc exoticum & pretiosissimum sit,& contra quoduis uenenum efficax antidotum.Depinxit autem Plinius monocerotem,ferocissimum animal,libro octauo capite.21.sic dicens; Asperrimam autem feram monocerotem, reliquo corpore equo similem,capite ceruo, pedibus elephanto, cauda apro,mugitu graui, uno cornu nigro media frõte,cubitorum duum eminente,hanc feram uiuam negant capi.Hæc Plinius; qui de illius cornu uiribus nihil quicq̃ memoriæ tradidit; At Albertus Magnus, libro.22. de Animalibus, monocerotem ab unicornu differentem facere uidetur, cui utpote erranti non accedimus, quia monoceros animal,unicornis,ut eius indicat etymon dicatur: sed rhinoceros animal, omnium consensu, differens ab unicorne est, quod anno quintodecimo supra millesimum quingentesimum, uniuersa Olyssipona, magno omnium applausu uidit,nõ nisi ex India ad Emanuelem regem inuictissimũ Lusitanorum aduectum,& illud postea cum nonnullis elephantibus,potentissimus rex ille ad summum pontificem,tanquam spectaculũ admirandum misit,sed naufragio prope Massiliam amissa nauis,in mari fera periit, cuius corium ad Franciscum Regem Galliarum ut rem uisu di-

Os cordis ceruini.

Vnicorniũ efficax antidotum.

gnā accolæ attulere. Erat enim bellua hæc, figura & magnitudine bouis,latior tamen,mitis omnino,quę cōchis quibusdam uariegatis per uniuersum corpus uestiebatur. Nam supra nares cornu semicubitale,carneam referēs substantiam habebat,unde rhinocerontis nomen illi inditum est,animal in uniuersum à monocerote,unicorne dicto differēs. Quale uero animal hoc unicornis sit,præter ea quę ex Plinio accepimus,nihil quicquam habemus; nec Lusitani nostri qui interiora Indię penetrarunt,de animali hoc aliquid nobis referre norunt; fatentur tamen apud Indiæ reges,cornu unicornis,siue monocerotis, in maximo esse pretio, imò Medici Lusitani nostri, qui diu apud Indos artē medicam exercuerunt,& ad nos reuersi sunt,dicere solent,nullum apud Indos ualidius aut potentius antidotū,cōtra uenenum & febres pestilentiales reperiri hoc cornu unicornis;de quo & nos cum pluribus celeberrimis medicis,tam Hispaniæ quàm Italię,sententiam ferre possumus,quum illius scobem,scriptuli quantitate,in oleo contra epotum arsenicum dederimus,& per uomitum totum reiectum fuerit, & æger liber, & ab orci faucibus ereptus manserit.Datur quoq; in aquæ naphæ pro irritando uomitu, non minus in aqua nenupharis contra pestem, ueluti in aqua acetosæ,uel quauis alia frigida,pueris uermibus uexatis in aqua graminis,uel uino,aut præsente febre,in aqua portulacæ,aut aqua decoctionis coriandri,trium granorum hordei pondere,certo datur iuuamento: complet autem opus suum plerunq; uomitu,aliquando sudore,nonnunquam uero secessu.Hodie uero in ęrario diui Marci Venetiis duo reconduntur cornua brachiali crassitudine,longitudine bicubitali pretii inæstimabilis,quę semel in anno; Ascensionis die, cum pluribus & uariis pretiosissimis rebus, omnibus palam ostenduntur. Eligendus uero est in isto cornu color niger, uel saltem subcineritius. Item curandum ne nimis uetus cornu sit, quum dubio procul uires suas senio confectum amittat,ut de metallis quoq; uetustis Galenus libro primo de Compositione medicamentorum secundum locos innuit.Caueto tamen in eius electione, ne decipiamini, quum multi ex calce & aliis uariis rebus,mixturam,ad formā cornu redactam, pro cornu monocerotis monstrent; alii uero balenæ os pro eo uendant; Nec aures præbeatis illis, qui quū cornu unicornis esse probare nituntur, in aquā ramentum,aut scobem infundunt, quam illico sudare, aut in ebulitionem uenire dictitant, quum illud ex quacunq; ossis scobe in aqua infusa, euenire percipere possitis,ut in ebore experiri poteritis. Dignoscetis igitur uerū unicornis cornu hoc pacto: duos apprehendetis catulos,uel pullos, quibus uenenum aliquod in aqua uel uino dabitis.Alteri quorum scobem siue ramentum illius cornu, quod experiri uolueritis, æquali uel maiori pondere, ueneni illius quod antea dederatis:alteri uero non dabitis;Si uero cornu uerum & legitimum fuerit,ac ueri unicornis, dubio procul,catulus uel pullus

Cuius coloris cornu hoc esse debet.

Notæ ueri unicornu.

cui ramentum alexipharmacum dedisti, non morietur; alter uero omnino peribit: Ita enim Venetiis anno elapso periculum feci, de quodam cornu, libras duas ponderante, in duobus pullis columbinis, pro quo mercator duo millia ducatorum petebat, quibus arsenicum præbuimus, quorũ unus, qui alexipharmacum non ebiberat, intra horam obiuit: alter uero qui ebiberat, quinque superuixit horis, unde iudicauimus cornu optimum & uerum esse, nam arsenicum, corrodit, cuius uenenum, pauca uel nulla antidota emẽdant, imo certi eramus, si homini datum esset, quòd liber euasisset quũ patentiores uias habeat, per quas extrudi uenenum, aut uomitu, aut secessu, aut sudore possit. Ab hoc uero experimento, Magnificus Bartholomæus Panciaticus, nobilis Florentinorum mercator, Florentiam cornu hoc, ut illustrissimo Duci, tanquam rem pretiosissimam, ac raram indicaret, secum adduxit, cui cõsului, ut illic cornu, in duobus hominibus suspendio paratis, experiretur. Cæterum, fertur, quum inopia aquarum, ad paucos amnes feræ in confinibus Indiæ se congregent, earum nullam prius ebibere uelle, quousque unicornis aquas, suo cornu è uenenatis salubres attingendo reddat, unde argumentum desumptum est, contra uenena ualere.

Bartholomæus Panciaticus.

De Eruca animali.

Græce, κάμπη: Latine, eruca, bruchus: Hispanice, Italice, bruchi.

Enarratio 53.

ERVCA, uermis dirus olera erodens est, de quo Plinius libro undecimo, capite trigesimoprimo breuiter sed confuse locutus fuit, quæ ex Aristotele mutuatus est, libro quinto de Natura animalium, capite decimonono, & ea de causa Aristotelem in præsenti adducamus, qui clare ut solet, ita loquitur: Nascuntur papiliones ex erucis, erucæ ex uirentibus foliis maximeque ex brassica: primum minus quid milio consistit in folio, mox uermiculi inde contrahuntur & accrescunt; tum intra triduum eruculæ afformantur, quæ auctæ motu cessant, suaque forma immutantur, appellanturq; tantisper chrysalides, quasi aurelias dixeris: duro intectæ putamine sunt, ad tactum mobiles, meatibus araneosis obductæ, non os, non aliud ex membris, quod conspicuum sit, possident, longo post tempore, putamine abrupto euolant inde animalia pennigera, quos papiliones uocamus: itaque primũ dum erucæ sunt, cibo aluntur, atque excrementum emittunt, at uero cum in aurelias dictas transierint, nihil uel gustant, uel excernunt & subdit: Fit ex quodam uerme grandiore, qui ueluti cornua gemina protendit, suique generis est, primum toto immutato, eruca, deinde quę bombyx appellatur, ex quo necydalus, in ualidam, quæ uaria formarum successio in semestri tem

Eruca uermis.

poris ſpatio completur: ex hoc animalis genere bombycina illa, mulieres nonnullæ retorquendo in filum deducunt, deinde texunt, prima texiſſe in Co inſula Pamphila Latoi filia dicitur. Hæc Ariſtoteles: in quorum ultimis uerbis, bombyces ſericeos effigiare uiſus eſt.

Ariſtoteles bombyces ſericeos nouit.

De Cantharidibus, bupreſtidibus, & picearum erucis.

Græce, κανθαρίδες: *Latine, cantharides: Italice, Hiſpanice, cantarides, cantarelle: Gallice, cantharides.*

Bupreſtides.

Græce, βουπρήστεις: *Latine, bupreſtides: Hiſpanice, arebenta buei, uaqua loura: Italice, bupreſti.*

Picearum erucæ.

Græce, πιτυοκάμπαι: *Latine, erucæ picearum: Hiſpanice, guſano del pino: Italice, bruchi de i pini.*

Enarratio 54.

Venenum in cantharidibus qua parte.

KANTHARIS, muſcarũ effigie animal eſt, nocte tanquam ignis lucens, quod officinæ hodie ſub eodem nomine ad ciendas ueſicas ſeruant, cui, an pedes, pennæ, & caput in eius exhibitione abiicienda ſint, antiquiſſima quæſtio eſt, dicente Plinio, libro uigeſimonono, capite quarto prope finem: Ipſarum cantharidum uenenum, in qua parte ſit, non conſtat inter authores: alii in pedibus & capite exiſtimant eſſe: alii negant: Conuenit tantum pennas earum auxiliari in quacunque parte ſit uenenum, quod Dioſcorides quoque in præſenti confirmat, dicens; Retulerunt plerique etiam potarum cantharidum maleficio aduerſari remedioque eſſe eiuſdem animalis alas & pedes, cui ſententiæ Hippocrates totus contrarius uidetur, quum cantharides abſque alis & capite, imo & pedibus concedit, ut apud ipſum eſt legere libro de Internis affectionibus, in regii ſiue arquati morbi dicti curatione, ita enim eo loco eius leguntur uerba: Exhibeto & cantharidas, ſine alis, & capite quatuor tritas, & in uini albi hemina dimidia dilutas, modico etiam melle affuſo, atque has bis aut ter in die bibat: libro quoque de Natura muliebri, non longe à principio, idem ita inquit: cantharides quatuor bibat, pedibus, & alis, ac capite reiectis, & folio ſequenti ubi potiones & ſubditìtia medicamenta, ſecundas & menſes educentia deſcribit, ita retulit: Cantharides quinque auulſis alis & pedibus ac capite, deinde tribolos ad mare naſcentes bibat, & cætera. Sed ut cæteros omnes prætercam locos, quarto de Ratione uictus in morbis acutis, ipſemet Hippocrates textu

Hipp.

124.ita concludit,dicens:poculum hydropi,cantharides tres,abiectis singularum tum capite, tum pedibus, tum alis, in cyathis aquæ tribus terantur, atque quum bibens laborauerit,calido perfundatur, ungatur prius, ieiunus bibat. Iis omnibus Galenus,tanquam certissimus experientiæ author,& naturæ secretorum inuestigator diligentissimus opponitur, confirmans cantharides nõ nisi integras propinandas esse, ut ex enarratione prædicti textus facile quis percipere poterit, & multo clarius libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum ubi inquit:cum idoneis emplastris impositæ, adeo scabros ungues educunt,ut toti cadant: Cæterum præceptorum meorum quidam earum nonnihil solet diureticis medicamentis iniicere: at nonnulli solas alas & pedes iniiciunt,alii contra: Cæterum nos totas indimus. Porro aptiores sunt eæ cantharides,quæ inuentæ in frumento, lutea transuersim in alis cingula obtinent. An uerò cantharides in potu pro lotio euocando dandæ sint,nõ mediocre dubium est,quũ Plinius,citato loco dicat; Cantharides diximus, sed in iis magna quæstio, quoniam ipsæ uenena sunt potæ, uesicæ cum cruciatu præcipuo: & ultra, Cossimum quendam equitem Romanum amicitia Neronis principis notum, cum is licheneo correptus esset,uocatus ex Aegypto medicus ad hanc ualetudinem eius à Cæsare,cum cantharidum potum præparare uoluisset interemit. Galenus porro,ut legitis,paucis ab hinc interpositis lineis,præceptoris sui authoritate,earum nonnihil diureticis medicamentis iniici meminit. Consulo tamen ipse,ne quis audax in cantharidum exhibitione sit,quum uenenosę tam integræ quàm secundum partes sint, ut experientia compertum habemus. Audiuimus enim nos, & uidit doctissimus ac maximus medicamentorum explorator Antonius Musa Brasauola, quendam cui pharmacum datum fuerat, paratum in mortario, ubi antea cantharides pistæ fuerunt, & totus excoriatus à faucibus ad anum usque euasit. Efficacissimæ autem omnium cantharidum habentur,quæ in fraxino nascuntur. Buprestis uero ut placet Dioscoridi, cantharidum genus est, uirtute scilicet,secus autem figura, quũ uermis digitalis sit longitudinis, ruber, multis & nigris maculis pictus, & ut tradit Plinius libro trigesimo capite quarto; Animal in Italia rarum, simillimum scarabeo longipedi,fallit inter herbas, bouem maxime, unde & nomen inuenit, quod hucusque Lusitani seruarunt, rumpentem bouem appellantes, deuoratum enim tacto felle, ita inflammat, ut rumpat: hæc cum hircino seuo illita lichenas ex facie tollit, synectica ui ut dictũ supra est. At erucæ picearum,ubi arbores pineæ sunt,reperiuntur.

Galenus cõtra Hip.

Cantharides integræ dandæ sunt.

Cantharides an sint dandæ in potu.

Antonius Musa Brasauola.

Buprestis

De Salamandra.

Græce, σαλαμάνδρα: Latine, salamandra: Hispanice, salaman

tegua : Italice, ſalamandra : Gallice, ſalemandre.

Enarratio 55.

SALAMANDRA in aquis hodie potiſſimum reperitur, animal uenenoſum, lacertæ magnitudine, ſubnigrum, de quo falſum fertur, in igne non cremari, ut Dioſcorides in præſenti adnotat, & Galenus libris de Temperamentis illi ſubſcribit, dicens: In igne aliquandiu incolumen uiuere poſſe, ſed ſi diutius in eo manſerit, non ſecus ac alias res comburi, id quod nos uerum eſſe comprobauimus, ſalamandram in igne iniicientes.

Salamandra. *Salamandra comburitur.*

De Araneis.

Græce, ἀράχνη : Latine, araneus : Hiſpanice, arana : Itace, ragni : Gallice, ragne.

Enarratio 56.

ARANEORVM plura ſunt genera, ex quibus altera ſunt uenenoſa, altera ueneno carentia, de quibus hoc loco Dioſcorides intelligit. Ex uenenoſis uero phalangium eſt, cuius una ſpecies, tarantola, à ciuitate Taranto hodie dicta, in qua, ditionis Regni Neapolitani frequens eſt, dicitur; ex cuius morſu mira ſed non dictu falſa ſubſequuntur ſymptomata, quæ pati uidemus huius animalis ictu percuſſos. Nam quidam plorant: alii rident, alii ululant, alii ſtrident, alii ſaltant, quidam uero canunt, nonnulli tremunt, ſed & alii dormiunt, alii uigilant, alii ſudant, alii geſtiunt, taliter ut demone ipſos correptos diceres. Quæ ſymptomatum uarietas, à uaria huius animalis natura euenire creditur, tametſi non deſint aliqui qui potius ad dierum & horarũ uarietatem, in quibus animal hoc momordit reiiciant; ſed omnium rationum hæc uincit admiratio, quòd huius animalis uenenum, ueneficiumue, ſono cuiuſuis inſtrumenti muſices mitigetur ac ſuperetur, ita ut morſi, interim dum ſonoram uocem illam audiant, coërcitum ac uictum morbum, ſiue affectionem illam habeant, & tanquam liberi ac ſani ſint redditi: At ſi muſicus inſtrumentũ deſinat pulſare, de repente ad ſymptomata redeunt prima, ſed curatio, interim dum muſices melodia uiget, conficitur, theriacam, uel mithridaticum illis propinando, quouſque omnino ab affectione leuati ſint. Cæterum Galenus de Theriaca ad Piſonem libro, ubi Democritum Damaſippi filium & Epicurum philoſophos redarguit, quia principium rerum omnium, Indiuiduum atque Vacuum, Inaneq; eſſe opinabantur, non minusq; Aſclepiadem medicum dictis adiiciens, qui ut cæteri opinabatur, permutatis tamen nominibus, ut pro indiuiduo corpuſcula, pro uacuo meatus dicat, refert, quis namque artes ab animalculo araneo factas inſpiciens non credit, etiam telam per dilucida adeo tenui aque fila parari, ut etiam aliqui dicant, texendi artem homines primum

Araneorũ plura genera. *Tarantola genus Phalangij.* *Tarantolæ ictus curatio.* *Texendi ars ab araneo accepta*

mum ipsi referre acceptam. Hanc uero araneorum telam, pro uulnerum sistendo sanguine, ualere omnes norunt.

De Lacerta.

Græce, σαῦρα: *Latine*, *lacerta*: *Hispanice*, *la gartixa*: *Italice*, *lucertola*: *Gallice*, *lacerta*.

Enarratio. 57.

Lacertarũ species.

SVNT lacertarum plures species, oua, ueluti serpentes, parientes omnes; alia parua, domorum parietibus & muris familiaris; alia maior, inter saxa uiuens, quæ cum serpentibus, hoc est colubris, bellũ habet, de quibus duabus Dioscorides intelligit; quia harum caput, palos, surculos, & corpori infixa spicula extrahit, præsertim contusum & loco admotum. Altera uero species maxima est, insulæ sancti Thomæ, æquinoctiali subiacenti admodum familiaris, ueluti apud insulam Caprariam, alteram Fortunatarũ; apud quas animalia hæc ingentis magnitudinis cernuntur, pro quibus interficiendis, bõbarda, uel sclopettis aliisq; bellicis tormentis opus est. Sed has potius forsan inter crocodilos reponendas putarẽ, quia à crocodilis aquaticis nihil quicquam differãt. Cæterũ stercus lacertæ, in usu medico habetur, præsertim pro delendis oculorũ nebulis, ut docti norunt medici, chirurgiciue.

Stercus lacertæ.

De lacerta, quæ dicitur seps.

Græce, σὴψ: *Latine*, *seps*, *Chalcidica lacerta*: *Hispanice*, *salta rostro*: *Italice*, *tarrantola*.

Enarratio. 58.

Seps quid sit.

SEPS ut Dioscoridi & Nicandro placet, Chalcidica lacerta est, & illa quidem uenenosa, parua, uariis coloribus depicta, muris & parietibus fere semper adhærens, quam nostri Hispani timent, quia sæpe in hominum faciem saltat, & ea de causa illam sua uoce, facie saltantem appellant: Romani uero, quia sub terra longo tempore anni permanet, eam terrantolam nominant. At Aëtius libro. 13. capite. 26. longe aliud animal, per sepem intelligit, quum dicat; serpens qui seps appellatur, longitudine quidem duorum cubitorum reperitur, ex crasso autem in tenuem abit, recta uero ac tarde pro serpit, caput habet latum, os acutum, uniuersum autem corpus multis albis notis respersum, & cætera.

De Scingo.

Græce, σκίγκος: *Latine*, *scingus*, *terrestris crocodilus*: *Hispanice*, *stinco*: *Italice*, *stinco del Nilo*.

Enarratio. 59.

Scingus. SCINGVS tametsi à Dioscoride terrestris appelletur crocodilus, uerus tamen hodie ex Nilo adfertur, quē officinæ stincū aut stingum uocant, lacertæ magnitudine, figura crocodili, cuius carnes renibus propinquas passim in electuariis uenerem irritantibus immittūtur. Porro illius loco Venetiis, species quædā in lacubus uicinis nascens uēditur; minor tamen, & uiribus ignauior. De crocodilo uero, quid dicturi sumus, quum non solum in Nilo, sed uariis aliis locis reperiatur, animal quadrupes hominibus infestissimum, ut nostri nouere castellani, qui in Perù terram nouam adnauigarunt. *Crocodilus.* Veluti Lusitani nostri quoq; in insula sancti Thomæ quotidie experiuntur, non sine tamen eorum magna iactura, ubi non solum quindecim cubitorum, ut Aristoteles, sed decē & octo, ut tradit Plinius, aliquādo uisus fuit. Causam uero referre, cor crocodilus superiorem maxillā mobilem habet, inferiorem uero immobilem, anatomici uiri est, quum id ossium in structura, compagineue eueniat, quæ contrario modo quàm in aliis animalibus cōnectuntur, ut anno superiori Ferrariæ, quū caput crocodili disecuisset Ioannes Baptista Cananus, amicus noster integerrimus, uir hac ætate cū ipso Vesalio facile conferendus, percepimus. At cætera de crocodilo apud Plinium legito.

Crocodilus superiorem maxillam mobilē habet.

Ioānes Baptista Cananus.

De lumbricis terrestribus.

Græce, τὰ τῆς γῆς ἔντερα: Latine, terræ uermes, terræ intestina, lumbrici: Hispanice, lumbrizes de tierra, minhoquas: Italice, lumbrichi.

Enarratio. 60.

Lumbrici terrestres. LVMBRICI uermes, quibus hamo affixis pisces capiuntur, notissimi sunt, ex quibus oleum pro iuncturarum & neruorum sedando dolore, in officinis & extra officinas, paratur, quod utinam deinceps, in balneo Mariæ fieret.

De Mure araneo.

Græce, μυογάλη & μυγάλη: Latine, mus araneus: Hispanice, mus ganho, murganho.

Enarratio. 61.

Mus araneus. MVS araneus, ut tradit Aëtius libro. 13. capite. 14. colore similis est mustelæ, magnitudine autem muris, unde & mygale apud Græcos nomen obtinuit, os autem oblongum habet, caudam exiguam, dentes tenues, ac eos duplici ordine sitos in utraq; maxilla; quo fit, ut quatuor dentium or-

dines habeat; appellant autem Hispani animal hoc sua uoce mus ganho pro mure araneo.

De Muribus.

Græce, μύες: Latine, mures: Hispanice ratones: Italice, toppi, sorgi: Gallice, sorizes.

Enarratio. 62.

MVS animal omnia rodens, plures habet species, à quibus hodie nullum desumimus medicamentum, campestrem tamen multi pro delitiis in uictu recipiunt.

Mus.

De Lacte.

Græce, γάλα: Latine, lac: Hispanice, leche: Italice, latte: Gallice, du lat.

Enarratio 63.

LAC sanguis biscoctus in uberibus animantium fœminarum est, quod ex triplici, dissimiliq; substantia cõstat, scilicet, caseosa, serosa, & pingui siue butyrosa. Desumitur enim lac hodie nõ solũ pro uictu, sed medicinæ usu, ab homine, à capra, à boue, à uacca, à bubulo, ab asina, ab equa & camelo. Primas humanũ obtinet, caprinum secũdas: Ouillum uero crassum & pinguæ est, & parum seri habet: at uaccinum crassum & cæteris pinguius est, à quo butyrum precipue conficitur, ita dictum, quia à bouis lacte fiat: unde Galenus. 10. lib. de Facult. simplicium medicamentorum, capite de butyro, inquit; Miror autem quo pacto Dioscorides ex ouillo & caprino confici referat, ego nãq; ex bubulo fieri noui, ac proinde nũcupatum esse butyrum existimo. Asininum autem lac, admodum aquosum est, & serosum, in quo nihil quicquam pingue reperitur, & ea de causa, hecticis maximo iuuamento datur: suillum quoq; lac crudum aqueumq; est. Porro equinum & camelinum caseosum est. Cæterum dignoscitur optimum lac ex colore, sapore, odore, & ipsius substantia: ex colore, quia oportet albissimum lac sit, splendidum, clarum, & minime liuidum; ex sapore, ut gustui sit suaue, non acre, non amarum, non acidum, non salsum, aut qualitatis alicuius excedentis particeps: ex odore, ut bono sit odore præditum, uel saltem omnino odoris expers: ex substantia quoq; diximus, ut neq; liquidum neque nimis crassum sit, sed substantia medium, quale est quod in pollicis ungue iniecta gutta, nõ cadit, sed simul adiuncta retinetur, & minime spargitur, tale enim optimum iudicandum est, & in optimum uertetur sanguinem, modo ab animante sana, & nouiter emunctũ sit, ieiunoq; stomacho bibatur, nec desu-

Lac ex triplici substãtia dissimili constat.

Galeno Dioscorides in lactis descriptione non satis sacit.

Lac asininũ hecticis datur.

Suillũ lac.

Equinum camelinũ lac.

Optimum lac in quibus cognoscitur.

per aliquid uini uel nutrimẽti acetosi, uel qualitatẽ aliquam excedentẽ possidẽtis sumatur: imò ut hæc omnia consequãtur, opus est, ut stomachus lac bibentis, ab omni superfluitate mundus sit; ꝙ si hæc non fuerint, lac proculdubio in pessimos uertetur humores, & stomachũ & aluũ turbabit. Datur enim lac maximo iuuamento iis quibus Dioscorides concedit, sed dysentericis pręcipue, modo ferris candẽtibus ferueat, ut suadet Galenus, lib. 10. huic dicato operi, non uero ignitis marinis calculis, ut Dioscorides uult; sed lac nocet febricitantibus, caput dolentibus, oculorum affectibus, paralysi, neruorum contractionibus, distillationibus, nephriticis, obstructionibus, dentibus, & gingiuis: quod cum ita sit, opus est ab ipsius bibitione dentes lauentur, sed optimum fore consilium arbitror, si lacti semper aliquid mellis uel saccari adiiciatur, ne in stomacho coaguletur, uel lateribus illius adhæreat. Quòd uero lac cum piscibus non sit comedendum, uulgatum iam est, quanquam tamen Galli & Germani consilium hoc floccifaciunt, non sine eorum tamen iactura, quum eorum plures elephantiasi, Mauritanorum lepra corripiãtur, ut apud Belgas per septennium percepimus. Verum quod Dioscorides in præsenti asserit, de lacte canino, id Galenus tanquam falsum reprobat, libro decimo de Facult. simpl. medic. ad istum modum dicens: alii uero palam mentiti sunt, ut de lacte canino, quod in palpebris pilos renasci prohibeat, si prioribus auulsis, ei loco foret illitum, unde pilorum radices extractæ essent. Cæterum lac frigidum temperatura est.

Lac dysentericis quo modo dari debeat.

Lactis nocumenta.

Ab epoto lacte os lauari debet.

Lac caninũ

Lac frigidũ est.

De sero lactis.

Græce, ὀῤῥὸς γάλακτος: Latine, serum, lactis aqua: Hispanice, suero de leche: Italice, sero, aqua de latte: Gallice, ser du lat.

Enarratio. 64.

SERVM una ex quibus substantiis lac constat est; quod an calidum uel frigidum sit, dubitant Authores, quam quæstionem quum nullus hucusq; Brasauola melius disseruit, illius uerbis placuit subscribere; quæ libro tertio Aphorismorum ita habent, præsertim super illis Galenianis uerbis dicentibus: Hæc autem lactis pars, serosa dicta, uim habet abstergendi, inquit igitur Brasauola: serum abstersiuum dicitur, propterea dubitandum uidetur, quam qualitatem abstersiuam habeat, & an serum tale sit, uimque exulcerandi habere possit. Videtur in primo statim disputationis uestibulo, si serum abstersiuum sit, calidam qualitatem habere, imò Dioscorides serum non solum abstergere dicit, sed etiam è corpore humores educere; quod est caliditatis indicium, unde & Galenus in tertio libro de Alimentorum facultatibus, ubi de sero pertractat, inquit: Veteres ad aluum exone-

Serum cuius temperaturæ sit.

randam creberrima hac potione usi sunt,& de lacte ipso tractans,causamq; cur soluat,assignans, inquit esse propter multum serum, quod habet admixtum, in fine etiam huius partis, in qua de lacte agit, lac triplicem substantiam habere docet,caseosam, serosam,& butyrosam:de serosa parte loquẽs, inquit:crassitiem humorũ extenuat,& aluum subducit. Et in fine illius partis,in qua de acido lacte differit,inquit: Tanto magis lac subducere, quanto plus habebit seri,hæc autem sunt caliditatis opera, nosque experientia docet iecoris obstructionem sero aperiri, & singulis annis multi ex seri caprini potu ab obstructione liberantur. Mauritani quoque & Damasceni medici serum calidum esse testantur. Mesue etiam dicit, aquam lactis, calidæ & siccæ complexionis esse in primo gradu,usque ad secundum: & Auicenna,capite 444. secundi libri,de lacte tractans, inquit, quod natura eius aquositatis est calida,nosque idem hoc medio suadere possumus,quia nullus est, qui nõ concedat, urinam esse calidam. Vrina autem est aquositas sanguinis. At simile est in lacte serum, quod in sanguine aquositas, ideo eandem qualitatẽ habebit: à natura enim aquositas ad hunc finem generatur, ut sanguis per omnes corporis uenas deducatur.Deinde illa aquositas reuertitur,& ad urinæ meatus transit,atque exit, quia nullum aliud officium habet, nec nutrire potest: in lacte serum est hæc aquositas, quæ lacti mixta est,lac enim nihil aliud est quàm sanguis in carne illa mamillarum glandulosa iterum coctus, quæ dum concoquit,rubrum colorem aufert, & album inducit: talis autem glandulosa caro frigida & humida est, unde hoc quod in lacte serum dicitur,est sanguinis aquositas; quæ cum per uias urinarias exit, urina nuncupatur,quum uero urina sit calida,& ipsa sit aquositas sanguinis, quæ serũ dicitur,serum ipsum calidum esse oportet.Nec ad illud tanquam ad asylum fugiendum est, quòd urina in renibus caliditatem acquisiuerit per quos aquositas illa quæ serum dicitur, non transiuit, quoniam & in ipsis mammis altera coctio facta est.Nec ad istud tutò confugere poteris,quòd mammarum caro frigida sit, quia id opus concoctionis lactis per caliditatẽ fit. Adde,quod in uenarum dissectionibus,aquositas illa quæ à sanguine separatur, calorem, saporem, & urinæ substantiam habet, tamen ad renes adhuc non transiuit: nec tamen iremus inficias,illius aquositatis caliditatem in renibus magis intendi,quum & ipsa suapte natura calida sit;quum uero ad renes profluit,& per meatum urinarum exit, sanguinis dispositionem ostendere putatur, ex his igitur inferendum uidetur, serum calidæ temperaturæ esse. At in oppositam sententiam,Galeni uerba facere uidentur,qui libro quarto de Simplicium medicamentorum facultatibus, capite decimo sexto ubi disputat, propter quid mel ob caliditatem ualidiorem amaritudinẽ con trahat;lac uero dulcius efficiatur,in illo capite dicit,lac ex tribus substantiis compositum esse;caseo butyro & sero:postea addit, at excrementum illud

Lactis definitio.

Galenus.

ſeroſum & frigidum & humidum eſt, & in tertio libro de Arte curandi, ſerum frigidum facit, & in ſeptimo eiuſdem de Arte curandi libro, idem colligi poteſt, immo & ad hoc probādum ratio quædā philoſophica in promptu eſt; Nam Ariſtoteles in quarto libro Meteororum, ſi is liber Ariſtotelis ſit, docet, ſolum ea quæ frigida ſunt, liquida, coagulari per frigus, At illa enumerans quæ frigore coagulantur, inquit: ut ſunt quædam uina, acetum, lixiuium, ſerum, igitur ſerum frigidum eſt, tum ex philoſophi ſententia, tum ex ratione ipſa quæ ita eſſe demonſtrat. In hac igitur ambiguitate, quid dicere oporteat, inexplicatum uidetur; quoniam rationes & magnorum uirorum authoritates hinc inde tanquam inſtructæ acies militare uidentur, immo ſi calidū ſit quia euacuat, & abſtergit, erit in Galeno contradictio, qui in tertio libro de Alimentorum facultatibus, ipſum ſoluere dicit, in quarto autem de Simplicium medicamentorum facultatibus, capite decimo ſexto, frigidum & humidum eſſe iudicauit, immo & in decimo de Simplicium medicamentorum facultatibus, ipſum calidum ponit, quia & extergendi & ſubducendi uim habet; Nos igitur ut hanc controuerſiam eo meliori modo quo fieri poteſt conciliemus, aliquam caliditatē ſero ineſſe dicamus, tamen non talem, tantamue, quin à frigidioribus partibus ſuperetur, ratione huius caliditatis & acredinis cuiuſdam, non multum manifeſtæ, tamen quæ aliquo modo ſentiatur, ſi quis penſiculate guſtet, in ipſo uires ſunt attenuandi, detergendi, & ſubducendi per aluum, ſuapte autem natura, & pro maiori parte frigidum & humidum eſt, ob maiorem mixtæ aquoſitatis copiam. Dioſcorides libro ſecundo propter hanc paruam caliditatem & acredinem dicit ſerum efficacius in purgando eſſe quàm lac, & quod his datur, quos ſine àcrimonia purgare uolueris, quales atra bile laborantes, comitiales, lepræ, elephantiaſes, & toto corpore papularum eruptiones. Experientia uero frigidum eſſe docet, propterea uulgus noſtrum in menſe Maii, ut bilis calorem ſupprimat, & erumpentibus pruriginoſis puſtulis ſuccurrat, ſerum copioſe propinat; ſed caprinum potiſſimū quærit, aut aſininum, & intentum aſſequitur: adde, quod id lac apud authores frigidius exiſtimatur in quo plus ſeri inuentum ſit, ut de aſinino Galenus infert. Serum igitur frigidum eſſe conſtat, quod eius quoque guſtus, qui inſipidus eſt probare uidetur. Nec ratio illa te commoueat, ut ipſum calidum eſſe fatearis, quoniam abſtergat, etenim aqua ordei idem efficit, tamen frigidam eſſe conſtat, ſubducit uero ſerum ob modicam illam acredinem & caliditatem, quam in ſe habet. Hæc de ſero dicta ſuper ſint, in quo & caliditatem aliquam, & aliquam acredinem ineſſe putamus, quæ abſtergit, & aphthas in pueorū ore facit, his autem modicis qualitatibus, Damaſceni & Mauritani illecti, ſerum calidum eſſe profeſſi ſunt, quum tamen abſolutè non ſit.

Serum frigidum eſt, ſed ſecunda in parte calidum.

Serum frigidum eſt.

De Lacte ſciſsile.

Græce, σχιςὸν γάλα: Latine, lac ſciſsile, lac acetoſum: Hiſpanice, leche azeda: Italice, latte acetoſo.

Enarratio 65.

LAC ſciſſile, acetoſum lac eſt, quod hodierni Græci & Thurcæ in maximo habent uſu.

De Caſeo.

Græce, τυρὸς: Latine, caſeus: Hiſpanice, queſo: Italice, formagio, caſo: Gallice, formage.

Enarratio 66.

CASEVS, ubique tanquam uinum, ſuas habet laudes, uetus uero calidus & ſiccus eſt, diſcutiendique uires poſſidet, ut ex Galeni præclara hiſtoria deprehenditur: recens uero, frigidus eſt, ac aſtringendi nõnihil uirium habẽs. Proinde qui caſeo recenti, uiperæ morſus curare nituntur, toto ut dicitur aberrant cœlo. At hippace, equinus caſeus eſt, cuius Hippocrates meminit, libro de Aëre, aquis, & locis, ubi de Scythis agit, & libro quarto de Morbis, ubi morborum cauſas inquirit, dicens: Et habet hæc res ſimilitudinem ad id quod Scythæ faciunt ex equino lacte, lac enim in caua uaſa lignea infuſum concutiunt, illud autem dum turbatur, ſpumeſcit ac ſecernitur, & pingue quidem, quod butyrum uocant, quum leue ſit, in ſuperficie conſiſtit, graue uero & craſſum deorſum ſidit, quod etiam ſecretum ſiccant, ubi uero concretum ac ſiccatum fuerit, hippacen ipſum uocant.

Caſeus uetus calidus et ſiccus eſt

Hippace caſeus equinus.

De Butyro.

Græce, βούτυρον: Latine, butyrum: Hiſpanice, mantequa: Italice, burro, butiro, unto ſottile, botero, ſmalzo: Gallice, beure.

Enarratio 67.

BVTYRVM, è pinguiſſima lactis parte fit, ita ut ſpuma lactis concretior dici poſſit, à boue ſic nominatum, ut diximus, quia è bubulo lacte potiſſimum paratur, ut Galenus quoque capite proprio, Dioſcoridem admiratus dixit, facultatis enim cõcoquentis butyrum eſt, digerentiſque, præſertim in corporibus temperatura mediis, non uero duris: Nam corporum plane durorum tumores præter naturam hoc nequit medicamen digerere: At quæ in mollibus phlegmonæ, eas & concoquit, & digerit perfacile. Nam

Butyrum à boue dictũ.

parotidas & bubonas,& oris phlegmonas, aliaque innumera prorsum illo solo curauimus,nimirum puerilibus corporibus,ac muliebribus perpetientibus. Sed & gingiuis puerorum dentientium, assidue illitum; nihilo imbecillius melle gingiuas extenuat,per quas exitus est dentibus, & alios omnes in ore affectus phlegmonosos, postea quàm fluxio restiterit, digerit pariter & concoquit.Proinde cataplasmatis inditur, quæ extrinsecus imponuntur parotidibus, hypochondriis, & bubonibus: sed & in uentrem deuoratum, & ex eo distributum, magnifice confert, expuitionibus ex pulmone, idque in pleuriticis, & peripneumonicis affectibus, cum hoc quod eos etiam concoquat atque si solum lingatur, magis quidem concoquit; uerum minus educit: Sin cum melle & amygdalis amaris, plus educit, sed minus concoquit. Cæterum fit quoque ex lactis suprema parte,ex quo butyrum conficitur, id quod uniuersa Italia,lactis caput appellat, Hispani uero natam uocant,cibus ori suauis, sed per se solus non admodum stomacho gratus,quum sua pinguedine, ipsum mollificet, relaxetue, & crassum præbeat nutrimentum, ac ab stomacho cibum intempestiue descendere faciat. Proinde,cibus iste absque saccaro uel melle nunquam comedatur consulo. Secernitur quoque ex sero cocto pars quædam,quam recoctam, siue pouinam Itali uocant, Hispani uero recaseum,quasi alterum caseum dixeris,appellant; Cibus frigidus, biliosis stomachis gratus, sitim extinguit, somnum conciliat, & fluxus biliosos compescit, salitus quoque cibus iste uenditur presertim apud Longobardos,qui sitim excitat,& pessimi ac crassi est nutrimenti. Porro fuliginis butyri, cuius Dioscorides mentionem facit,nullus hodie usus est.

Lactis nata.

Recocta.

De Lana.

Græce, ἔρια: *Latine,lana: Vulgo lana.*

Enarratio 68.

LANA succida, præcipuè ex ouibus extracta, rei medicæ conducibilis est.

Oesypus.

Græce, οἴσυπος: *Latine, œsypus,ouium sordes: Hispanice, isopilho humido: Italice,isopo humido: Gallice, isopo humide.*

Enarratio 69.

OESYPVS hodie in officinis corrupte isopus humida uocatur, scilicet lanarum succidarum pinguitudo, habet enim concoctoriam uim similiter ut butyrum, & parum quid de discussoria, ut refert Aëtius sermone secundo suæ medicinæ.

De Coa-

De Coagulo.

Græce, πτύα: Latine, coagulum: uulgo, coaglio, coalho.

Enarratio. 70.

COAGVLVM ex multis & uariis extrahitur animalibus, quod pro coagulando lacte, ex quo caseus resultat deseruit. De quo Galenus lib. decimo de Facultatibus simplicium medic. ita prodit: Coagulum omne acris & digerentis potentiæ est, atque etiam exiccatoriæ, nam necessario id superiora comitatur: ac leporis quidem coagulum comitialem morbum, si cum aceto bibatur, præterea profluuium muliebre sanare proditum est, necnon coactum in uentre lac dissoluere, id quod nos sumus haud dubie experti, non solum in leporino, sed etiam in aliorum omnium animalium coagulo, sed & sanguinem in uentre concretum simili modo epotum coagulum leporinum dissoluit, ac efficacius quidem cæteris, uerum nõ solum, quum hoc omni sit commune coagulo.

Coagulum.

Coagulum leporinum concretum sãguinẽ dissoluit.

De Adipe.

Græce, σίαρ: Latine, adeps, pinguedo: Hispanice, gordura: Italice, seuo o uero grasso de animali, o uero assungia.

Enarratio. 71.

DIFFERT à pinguedine adeps quòd crassior sit ac propterea animantibus totam naturã terrosiorem habentibus, ut bobus & capris, adeps prouenit; uelut humidioribus, ut suibus bene habitis, pinguedo. Proinde pinguedo celeriter in ignẽ posita, colliquescit, nec facile ubi semel liquata fuerit, rursus concrescit, aut cogitur: At adeps, nec facile funditur, liquescitue, & fusus celerrime congelatur. Porro adeps suillus aliorum omnium est humidissimus, ob idq; actione sua uicinam oleo uim possidet: uerum qui mordicationes perpetiuntur, aut in recto intestino, aut in colo, iis potius caprinum adipem quàm suillum iniicimus, nõ quòd plus acrimonias obtundat, sed quòd concrescat citius; suillus autem instar olei defluat, quare caprinus potius dysentericis & tinesmosis iniicitur, quando morsum eorum mitigare est consilium. Cæterum, quum inter pinguedinem & adipem differentia sit, tu si uoles, oleosam & pinguem in animalibus substãtiam omnem, adipem appellato, ut pleriq; medici, sed & pinguẽ appellare totũ hoc genus licet, ut ait Galenus lib. undecimo de Facultatibus simplic. medic.

Adeps sepũ est.

Cur caprinum sepum dysentericis iniiciatur.

Adeps equiuoca uox.

Cæterum utimur pinguedinibus pro leniendis, ac sedandis doloribus, emolliendisq; tumoribus. Ex auibus uero anserina partium tenuitate penetrabilior præferur; Deinde gallinacea, mea tamen sententia; anatum & syluestrium anserum pinguedo siue adeps, ea quæ ab anseribus domesticis

Auium pinguitudo.

desumitur adipe tenuioris essentiæ dicēda est, imò adeps & pinguedo agrestium animantium & uolatilium, in uniuersum potetior est, quàm quæ ab animantibus quæ in urbibus otiose aluntur, extrahitur, modo speciem speciei conferas; & quæ à masculis, calidior quàm quæ à fœminis. Ex quadrupedibus uero leonina primas obtinet, deinde ex pardo, mox quæ ab urso habetur, tandē taurina, mox hircina, postea caprina, tandē bubula, deinde uitulina, ac hedina, suilla uero ita habet, ut intra illam & anserinam gallinacea medium teneat, ut ex Galeno desumitur libro septimo de Compositione medicamentorum secundum genera. &.2. de Febribus ad Glauconem; damæ porro pinguedinem Dioscorides tum Galenus, & Paulus præterierunt, quum tamen pro emolliendis scirrhosis tumoribus multum ualeat. Cæterum Galenus libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, inquit: Dioscorides Anazarbensis multa profecto bene dixit eorū quæ de medica materia memoriæ prodidit; significata tamen uocū Græcanicarum non satis pernouit. Hic ergo quum ait, magis esse adstrictorium adipem caprinum suillo, siquidem acriorem significare uelit per magis astrictorium accipimus sermonem ceu uerū; At si illud talem habentē qualitatē qualem rhus, rheon, hypocistis, balaustium; haud uerum esse sermonem dicemus. Porro quoniam uiperarū adipem ubi radicitus pilos sub alis euulseris, prohibere illos recrescere illitum referunt, uisum est mihi eius facere periculum esse satius. At ubi prout iubent fecissem, mentitos comperi. Sicut etiam quod initia suffusionum sanet; Verum ursorū adipem alopecias curare uere est proditum, quum tamen probatiora habemus ad eum affectum remedia. Porro quum dicant uulpinum adipem dolores aurium sanare, nec dicant quos aurium dolores, ceu nō noscentibus ipsos distinguere, attendendum non est. Alii piscium adipem laudant, tanquam ad suffusiones aut quemcunq; alium affectum nominare uelint, cōgruat, & cætera.

Adeps quadrupedum. *Damæ pinguedo.* *Viperarum adeps.* *Vrsorum adeps.*

Sed & hoc iterum repetere, non extra rationem est, quū quæ bona sunt, bis & ter, ut Plato suadet, repetenda sunt, hircino igitur & caprino sepo, hodie pro cohibendis fluxionibus dysentericis, priscorum more, utimur. sed animaduertant medici, quod pinguedines emollientes, & parum digerentes pueris & fœminis, & carnes molliores habentibus conueniunt, quales sunt, suilla, gallinacea, & uitulina: corporibus uero duram carnem & siccam possidentibus, ut messoribus, fossoribus, laboratoribus, & baiulis, digerentes potius pinguedines cōueniūt, ut leonina, taurina, uulpina, pardi, hyenæ, damæ & similium animalium; inueterascens quoq; pinguedo recenti calidior & tenuior efficitur, ac proinde quoq; ualentius deficcans. Cæterū, omne pingue æstuosum est, & stomachum subuertens, pauci præterea nutrimenti, ut ex Hippocrate elicitur libro secūdo de Diæta, & Galeno libro tertio de Facultatibus alimentorum capite undecimo. Verum, dubitant aliqui, an pin

Quæ bona sunt bis et ter repetenda sunt. *Pingue æstuosum.*

guedines, calidæ & humidæ natura sint, uel potius siccæ; ratio huius dubitationis in hoc consistit, quia in Aldino exemplari græco legitur, ξηραντικὴ, id est, desiccatoria, ita ut legatur, omnis igitur pinguedinis facultas est calfactoria, & desiccatoria: sed reuera textus iste Aldinus corruptus est, quum loco θερμαντικὴ, ξηραντικὴ legendum sit, sic; omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria & excalfactoria, quam lectionem confirmat quoq; uetus interpres, & Galeni sententia ita legendum monet, quum eo loco pinguedinum duas faciat comparationes; alteram ad corpus humanum; alteram uero pinguedinum inter se; quum uero ad corpus humanũ Galenus pinguedines refert, eas humidas esse tradit, ut eius indicant uerba, quæ ita habent; Omnis igitur pinguedinis facultas est humectatoria & excalfactoria, humanorum corporum, ubi nota uerbum humanorum corporum, & subdit, ut res clarius comprehendatur; Nam pinguedo suis ut ad nos quidem, largius humectare potest, sed non æque excalfacere, sicuti neq; oleum. Ex quibus satis manifestum est collatione facta ad corpus humanum, pinguedines calfactoriam & humectatoriam uim habere; quam Aetius aduertens, ita libro secundo suæ medicinæ capite. 152. dixit, omnis pinguedinis uis est, humana corpora humectandi ac calfaciendi. Alteram uero comparationem facit Galenus pinguedinum inter se, quo fit, dicat, pinguedinum una siccior altera est, id est, una non ita humida est ueluti altera. ut paucis igitur absoluamus, lectio communis tanquam uerior retinenda. Cæterum pinguedo in quantum pinguedo, calida est, quia sanguinis unctuosa pars: inquantum uero à frigore concreta, frigida dicitur; quibus paucis Galeni uaria dicta conciliari possent, ut alibi dicemus. Reliquum erit in præsenti citare, sepum, quod ex pinguedinibus hodie ad mulierum ornamentũ paratur, quod Hispani sepum confectum, Itali uero pomatam uocant, cuius ueram descriptionem talẽ habeto. Recipe adipis ceruini, uel illius qui ab hædi renibus extrahitur, libras duas, pinguedinis suillæ recentis librã mediam, quas pinguedines à membranulis purgatas, albo uino lauato, deinde lineo panno exprimito, taliter ut à uino pinguedines sincere maneant, quas postea in olla uitreata, aqua rosacea semiplena infundito, modo aqua pinguedines cooperiat, quibus tunc addes, pulueris gariophyllorũ unciam mediam, nucis moschatæ drachmas duas, spicæ nardi grana quatuor, pomorũ camusiorum mundatorum & incisorum numero octo, postea optime cooperta olla, lenibus prunis eam admoueto, atq; baculo interdum misceto, feruereq; permittito ut aqua ad cõsumptionẽ fere deueniat: tandem deposita ab igne olla, contenta per linteum nouum in uas fictile rosacea aqua respersum percolato, feces tamen relinquendo, quæ percolata, iterum in alterã infundantur uitreatã ollã, quibus addas, olei amygdalarum dulciũ uncias sex, ceræ albæ uncias quatuor, & ad ignem omnia liquefacta, iterum co-

Pinguedinis duæ cõparationes.

Pinguedo calida et frigida dici potest.

Pomata siue sepũ confectum.

lato,& in uasculum uitreatum,rosacea aqua roscidum, cadere sinito, demũ omnia illa aqua rosacea moschata abluta, in uase uitreo optime cooperto seruato,quod albissimum sepum euasit, minio tamen rubrum confici potest. Valet autem ut diximus,pro manibus & facie emolliendis,ac dealbandis,labiorum quoq; fissuras & narium ac manuum rupturas sanat,sed id ualidius efficit,si coralli pauxillum admiscueris illi.

De Medulla ossium animalium.

Græce, μυελὸς: Latine, medulla: Hispanice, tuetanos, tutanos: Italice, medolla delle ossa; Gallice, moelle.

Enarratio. 72.

Medulla.

DE medullis nihil quicquam melius aut elegantius dici potest, quàm quod Galenus de illis scriptum reliquit, libro undecimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, proinde illius uerba suscribere in præsenti minime grauabor, quæ ita habent: Medulla uim habet corpora indurata & scirrhosa emolliendi,optimam sum expertus semper ceruinam, dein uitulinam: At hircorum & taurorum,tum acrior est, tum siccior, itaque duritíes scirrhosas mollire nequit: ex uitulina igitur & ceruina pesi componũtur,ad emolliendos uteros, & extrinsecus uteris medicamenta imponũtur, quæ ex medulla parantur,uim emolliendi habentia. Accipitur autem non solum medulla ex ossibus,quæ sane re uera est medulla, sed ex spina etiã, quę tum durior,tum siccior est altera,utrãq; autem hyeme collectam,in sicca editaq; domo cum foliis lauri siccis repone, ne uidelicet computrescat, & cætera,porro in cibo medullæ sumptæ ad uomitum stomachos incitãt.

Pessi ex uitulina & ceruina medulla parãtur.

Medulla uomitum irritat.

De Felle animalis.

Græce, χολὴ: Latine, fel: uulgo, fel.

Enarratio. 73.

Fel.

FEL tanto potentius & calidius est, quanto ab animali desumitur calidiori, proinde taurorum fel calidius quàm castratorum boum persentitur. Hodie autem ex felle, linimentum contra puerorum lumbricos ab omnibus fere paratur, cuius compositio, ut tyrunculi in re medica addiscant, ita habet: Accipe pomum narantium ab interna medulla excauatum, in quo infunde, fellis taurini uel hircini, aut saltem bouis, pro cauitatis capacitate, cui addas, aloes, myrrhæ, añ. drachmam unam; croci scriptulum unum, & supra calidos cineres, calefiat, quo umbilicus, & anus inungantur, interficit enim uermes, & secedere facit. Cæterum in felle taurino porissimum, & bubalo, lapillus quidam reperitur, quẽ Dioscorides & Galenus præterierunt,

Compositio contra lumbricos.

Lapis in felle repertus.

magni tamen iuuamenti, ut apud nonnullos legimus authores. Nam in puluerem redactus & uino ebibitus, uesicæ calculos frangit, non minus quoq; per nares impulsus uisum clarificat, & oculorum ægilopas retrahit, ac epilepsiam emendat, modo per nares cum succo maioranæ uel radicis betæ impellatur, quod uero lapillus iste ieiuno stomacho in iure capi ebibitus incrasset, obesumque corpus reddat, ac fedum faciei colorē detergat, experti sumus. Cæterum felle auratæ piscis, uel lucii, aut perdicis, galli ue, in coitu mulieres illitæ delectari certum est.

De Sanguine.

Græce, τὸ αἷμα: Latine, sanguis: Vulgo sangue.

Enarratio 74.

SANGVINIS uanas promissiones Galenus comperit, quã de causa, nõ eo uti satius est. Nam in primis, nec humano aut suillo unquam usus fuit, ut eius apparent uerba, quum si quis sanguinem humanum morbo alicui utilem esse dixerit, id in suillo primo experiri oportebat, quum similia effectus similes efficiant tradat, At Marsilius Ficinus, summus Platonicus, libro de Vita longa, capite undecimo, senes potu sanguinis boni à iuuene temperato accepti, repuerascere contendit, & ab aniculis dictis strygibus, argumentum desumit, quæ puerorum sanguinem, ut reiuuenescant, sugunt, quæ uera esse credendum est ut multi alii celebres uiri affirmarunt, sed præcipuē Comes Mirãdulensis, in eo doctissimo libello quem de strygibus edidit. Non minus quoque Arnaldus Villanouanus reprehensione dignus est qui in emplastro siue ceroto de pelle arietina, ad crepatos conscripto, sanguinem hominis ruffi admiscere mandat, ac si ab alio animali, efficaciori iuuamento desumi non poterat. Porro Antidotum quod à sanguinibus inscribitur, contra uenena accommodatum est, ut apud Galenum & omnes fere Græcos uidere est. Columbæ tamen sanguine, aut palumbi, turturisue Galenus in uulneribus capitis meninges attingentibus, nunquam usus est, quum oleum rosaceum pro illa complenda operatione satis illi esset, dicit enim: Ego uero sexcentos noui eorum quibus Romæ perforata fuere capitis ossa, nec quicquam ab usu rosacei, citra columbæ sanguinem offensos, & subdit; Itaque melius inuenire nihil possis in capite perforato, quàm ut rosaceo probo utare. Item pro sanguine in oculo concreto, eo quoque nunquam fuit usus, quũ collyria sint plurima quæ medeantur hyposphagmatis, & maxime quod plurimam recipit myrrham, quale est, quod à Damocrate compositum est. Ad eundem modum falsum est, quod noctuæ, siue nycticoracis sanguis asthmaticis ualeat, ueluti quod quidam dictitant de sanguine uespertilionis, ut si uirginis uberibus illinantur, plurimo tempore ea ab excrescentia tueri, & pilos sub alis enasci prohibeat, quod Xenocrates

Marsilius Ficinus.

Stryges uere reperiuntur.

Arnaldus Villanouanus.

Antidotum ex sanguinibus.

Sanguis columbæ.

Sanguis nycticoracis.

Sanguis uespertilionis

tanquam falsum calumniatus est. Non minus quoq; quod de galli uel gallinæ sanguine ab aliis ferebatur, quod sanguinis eruptioni meningum conferebat, tanquam inexploratum experimentum, prætermisit, quum periculosa sit huiuscemodi experientia. Agnorum quoque sanguinem comitiali morbo, potum non mederi tradit ibidem Galenus; quum quæcunque potu iuuant epilepticos, ea facultatis sunt incidentis: At sanguis agninus omniū minime talis est. hedinus quoque sanguis ab eo tanquam inutilis pro sanguinis è pectore reiectione prætermittitur. Ranarum quoque uiridium siue terrestrium sanguinem euulsos ex palpebris pilos inunctum, eorum renascentiam non prohibere, ut nonnulli opinabantur, expertus fuit, unde hic apud Dioscoridem mendam esse certus sum. At hircinus sanguis præparatus, contra calculos renum & uesicæ datur. Cæterum inquit Dioscorides, rabidi canis morsus, sanguinis canini potu curari, cuius causam, quærens Marsilius Ficinus, loco à nobis citato, ita inquit: Galenus atq; Serapio morsum rabidi canis, sanguinis canini potu curari dicunt; rationem uero illis assignare non placuit; ego igitur biduum eam quæritans, opinor deniq; saliuam canis rabidi uenenosam impressam hominis pedi lęso per uenas paulatim ad cor adscendere more ueneni, nisi quid interea distrahat: Si igitur interim canis alterius sanguinem ille biberit, sanguis ille crudus ad multas horas natat in stomacho, eum denique uelut peregrinum deiecturo per aluum, interea caninus sanguis iste saliuam caninam superiora membra prehensantem, prius quàm ad præcordia ueniat, deriuat ad stomachum: Nam & in canino sanguine uirtus est ad saliuam canis attrahendam, & in saliua uicissim uirtus ad similem sanguinem prosequendum: Venenum igitur à corde semotum, sanguinique imbibitum in aluo natanti, unà cum sanguine per inferiora deducitur, hominemque ita relinquit incolumem. Quorsum hæc? primo quidem ut rei tam ocultæ succurrentem inter disserendum causam aperuerim, deinde, ut moneam, sanguinem potari posse, & quidem salubriter, atque in sanguine humano uirtutem esse, qua humanum sanguinē attrahat, & mutuo prosequatur, ne forte diffidas iuuenilem sanguinē à sene bibitum trahi ad uenas, membraque posse, ibique prodesse quam plurimū, Reliqua uero de sanguine olim abunde disseruimus, in hoc quoque capite præcipue quærendo, an sanguis anima esset.

Epilepticis, medicamenta cōuenientia.

Textus Dioscoridis corruptus est.

Sanguis caninus opitulatur morsui canis rabidi.

Sanguis salubriter bibi potest.

De Stercore animalium.

Græce, κόπρος: Latine, stercus.

Enarratio 75.

STERCVS alterum altero calidius est, secundum quod à calidiori excernitur animali: caninum, ut affirmat Galenus, anginam curat, & dysenteriam constringit, præcipuè in cocto lacte epotum; non minus quoque

Stercus caninum.

medicamentis maligna ulcera sanantibus adiungitur. Porro humanum, gutturis phlegmonibus & anginis mederi celebri historia scripsit Galenus, sed lupinum colicis affectibus magno iuuamento propinatur, præsertim album, super fruticibus collectum. Verum ego, quum lupus interficitur, iubeo illius intestina cum stercore seruari, ac exsiccata & in puluerem redacta in potu contra colicas affectiones dare, non contemnendo profecto iuuamento. Caprarũ uero stercus, acris & digerentis est facultatis, proinde strumis & scirrhosis tumoribus conuenit, præsertim in corporibus duris, & rusticorum; Secus autem puerorum ac mulierum. Extrinsecus quoque pulticulę modo uentri impositum, ipsius doloribus subuenit: At bubulum exsiccatoriæ est facultatis, ueluti columbinum causticæ, & exedentis potentiæ, quod Abinzoar inter antidota contra pestem adnumerat, & de eo Galenus libro tertio de Temperamentis historiam de domo in Asia combusta enarrat. Ciconiarum uero, cõ mitiali morbo mederi, falsum Galenus inuenit: At lacertarum unice oculorum nebulas, eorumque concursus sanguineos delere, certi sumus, de quibus omnibus Galenus consulendus est, lib. decimo tam sæpe à nobis in hoc opere allegato.

Humanum stercus. *Lupinum stercus.* *Caprarum.* *Bubulum.* *Columbinum.* *Ciconiarũ stercus.* *Lacertorũ stercus.*

De Vrina.

Græce, οὖρον: Latine, urina, lotium: Vulgo urina.

Enarratio 76.

FREQVENTER hodie urinæ usus in clysteriis habetur, quum abstergendi uires obtineat, præcipuè pueri stomachum ieiunum habentis. At Galenus, ulcera digitorum pedis, maxime quæ ex illisione atque offensione essent inflicta, sæpenumero, ubi nimirum phlegmone carerent, curabat; hoc præcipuè in seruis & rusticis, & in agro, & rure, ubi medicamentorum aliorum non erat copia; nec tantum in prædictis ulceribus, sed omnibus à thorace ad imos usque pedes corripientibus, uti, illa concedit. Capitis porro ulcera, aut faciei, ea lauari non assentitur Galenus ueluti nec eam dare in potu. Proinde orthopnoeæ curãdæ gratia, eam ebibere, necessarium non esse tradit. Auicenna tamen, illius potu, nonnullos sanitati restitutos memorat, ut ex secundo sui Canonis libro capite proprio percipi potest. Cæterum urina hominis omnium propè aliarum urinarum est imbecillima, excepta ea quæ à sue castrato domestico mingitur, quum hæc humanę persimilis sit. Aprorum uero ualida est, ut eius acutus indicat odor, quam Florentini in propria uesica oleo admixtam ad fumum seruant, appenduntue; & ea mellis crassitudine inspissata, contra puerorum uermes utuntur, nares & pulsus ac abdomen inungendo. Ex urina uero chrysocolla cõficitur, ut Galenus bis docuit, & nos ipsi experti sumus, quanquam ueram chrysocolla minerale esse sciamus, quod potissimum ex India in Lusita-

Vrina. *Vrinam in potu Galenus nõ dat.* *Auicẽna urinam in potu dat.* *Vrina hominis omniũ imbecillima est.* *Chrysocolla ex urina.*

Lapis lyncis electri species est. niam adferri solet. Cæterũ lapis lincurion dictus, electri species est, alio nomine quia plumas attrahit, pterygophoron appellatus, unde qui lapidem istum urinam lyncis siue lupi ceruarii esse opinantur, toto ut dicitur, aberrant cœlo, ut capite de electro quoque meminimus; Respondet urinæ Saliua. saliua, cuius uis differens quoque est, tum in animalium speciebus, tum in eorum unoquoque sano, & ægro, ieiuno & sitibundo, aut contrà. Etenim ut urina & fel, sic & saliua sumpto quidem cibo imbecilla est, ualida procul dubio & acris est eorũ qui ingenti aut inedia, aut siti premuntur; sed in medio utriusque est eorum qui probe concoxerunt, nondum tamen cibum potumue hausere, qua puerorum lichenes, id est impetigines curantur, non minusque illius causa, triticum ore mansum dothienes, id est furunculos Saliua scorpios interficit. concoquit, & digerit, porro saliuam, scorpios interficere, memoriæ tradidit. Nicander, & Galenus ut uerum quoque approbat, quod nos ita esse quoq; experientia nouimus.

De Melle.

Græce, μέλι: Latine, mel: Vulgo mel.

Enarratio 77.

Mel quale bonum. MEL, liquor dulcis, ab apibus condensatus, ac fabrefactus, ubiq; uulgatissimus est, quod rutili coloris Dioscorides & medici desiderant, quum tamen hodie albissimum primas obtinere sciamus, præsertim quod à nimia calidirate ita album traxit colorem: Nam album ob frigiditatem multam habens spumam, quod incoctum recte dixerimus, non bonum est. Reperitur enim præstans hoc mel tanquam butyrum albissimum apud Olyssipponenses, quod ex oppido Hueiras dicto aduehitur. Cæterum uenenosum Mel uenenosum. mel, uaria symptomata inducens, uariis in locis reperitur, præcipuè ubi apes rosa nerienis, uel flore aconiti, uel napelli cucullato, pastæ fuerint. Sub- Mel crudũ subducit aluum. ducit autem mel crudum aluum magis quàm coctum, ut libro primo capite de Rosis diximus, quod desiccandi & excalfaciendi secundo ordine uires habet, facile enim calidis in corporibus in bilem uertitur: proinde pituitosis summum est iuuamen. Verum, saccarum quod Dioscorides mellis Saccharũ antiqui cognouerunt. genus, in India & Felici in Arabia proueniens facit, absque uerborum ambagibus & cõtrouersia ulla, nostrum uulgatum & commune est succharũ. Magna etenim succhari copia, & prouẽtus apud Indos semper fuit, & est hodie, ut quoque Lusitani nostri fatentur; apud quos ordo ac modus illius conficiendi, nõ ita pridem fuit exploratus, quum saccharum de locis ad locos in utribus deferebant inclusum. Vnde non mirandum si Dioscorides & Galenus, cæterique qui de saccharo locuti fuerunt, tanquam de re illis nõ probe cognita & explorata locuti fuere, unde succharum, mel, aut sal in harundinibus concretum dixerunt: nec ab re, quum in ipsis harundinibus nõ

quidem

quidem fistulosis, sed succo plenis, magno æstu, succus foris attrahitur, & ibidem ac resina, uel gummi, in ipsis harundinibus densatur ac concrescit, similis omnino succharo cando dicto, hodie arte parato, uel sali dulci, unde, multi, illum salem Indicum appellabant; Nec tantum in India hoc euenire nouimus, sed etiam hodie in insulis Maderiæ, & sancti Thomæ, ac Fortunatis, quas Canarias dictitant, in quibus sicuti in nonnullis Italiæ locis, ac Aegypto, & noua terra Brasilio dicta, fertilis est prouentus, cuius modus conficiendi ac in turbinatas massas reddendi, nouus est, & antiquis plane ignotus: imò si uerum fateri debemus, succharum olim in perexigua reperiebatur copia, adeo ut illius usus, parua aut nulla erat cura, utcumq; tamen sit, illius Varro meminit, iis carminibus.

Sal Indicus succharum est.

Indica, non magna nimis arbore, crescit harundo,
Illius & lentis premitur radicibus humor,
Dulcis, cui nequeant succo contendere mella.

Varro meminit succhari.

Floruit enim Varro Narbonensis, Latine linguæ peritus ante Dioscoridē & Galenum, annis multis, qui iis carminibus adeo saccharum describit, ac suis coloribus depingit, ut nihil amplius desiderare queas. Illius quoq; Galenus noster meminit, non solum libris Simplicium, sed libro octauo Methodi medendi, capite quarto, ubi saccharum inter res febribus ut excessiue non calidas, conuenientes adnumerat, ut liquido constet, antiquorum saccharum, nostrum cōmune esse. Nec enim Manardus, aut Fuchsius, qui oppositum contendunt, audiendi sunt; quum nullis aut momenti alicuius rationibus fulciantur, nobiscum autem Leonicenus agit atq; Curtius, aliique celebres uiri, ut demum cōcludere debeam, hoc saccharum Dioscoridis nostrum commune esse. Sed Dioscoridis tempore, parua admodum extabat copia, ita ut Plinius libro duodecimo capite octauo dicat, suo tempore ad medicinæ usum tantū stare; nunc uero illius magna est copia, & ad multos uenit usus, ganeæ præsertim, quia stomacho pergratū sit, & pectori prosit, quod quanto albidius redditur, tanto magis caliditatis metas fugit. Succharum uero quod ex in ula sancti Thomæ affertur, officinæ rubrum appellant, caliditatis primum gradum non excedens, ex quo Venetiis albissimū, refinatum dictum, præcipue paratur. Porro in succhari confectura, mel liquidum & crassum quoddam remanet, quod remel dicitur, cuius magna copia ex insula Maderiæ, Anthuerpiam florentissimū emporium aduehitur, & ex eo nō nisi placentulæ popularibus hominibus dicatæ cōficiuntur.

Sac charū antiquorū nostrū commune succharū est.

Manardus et Fuchsius errant.

Succharū ad medicinæ usus tātum ueniebat.

Remel quid.

De Cera.

Græce, κηρός: Latine, cera.

Enarratio 78.

CERA ut testatur Galenus septimo de Facultatibus simplicium me-

Cera temperata est.

dicamentorum, medium quodam modo tenet calfacientium, refrigerantiū humectantium, & desiccantium; habet uero quiddam etiam essentiæ crassæ atq; emplasticum, quamobrem aliorum medicamentorum materia existit; ipsa autem per se ex genere fuerit debiliter concoquentium, habet tamen quiddam digerentis, calidæq; potentiæ, quæ plurima melli inerat.

De Propoli.

Græce, πρόπολις: Latine, propolis: Hispanice, betun de colmena.

Enarratio. 79.

Propolis. PROPOLIS fauorum stabilimentum, ut Plinio placet, est; quanquam Dioscorides & Varro, circa alueorum foramina, per quæ apes ingrediūtur, reperiri tradant; de qua Galenus libro octauo tam sæpe citato dixit; propolis modice quidem extergit, cæterum ualide trahit; est enim essentia tenui, excalfacit porro ordine secundo completo, aut certe incipiente tertio.

De Tritico.

Græce, πυρὸς: Latine, triticum, frumentum: Hispanice, trigo: Italice, grano, formento: Gallice, du ble.

Enarratio. 80.

Triticum. TRITICVM ut bonum dicatur, optime maturum sit oportet, cōtumax frangenti, plenum, graue, lucidum, splendidum, auri colorem ferere ferens, ex tali enim triū mensiū ætate, farina fieri debet. Nā præstans triticū plus farinæ reddit; deterius uero minus. Porro farina recēs calida est, uetus uero frigida, qua de causa mediæ ætatis eligenda est, ex qua panis quinq; genera, ut placet Galeno libro primo de Alimentis, parantur. *Panis quinque genera.* omnium purissimus siligineus est, ex siligine, parte subtiliori farinæ tritici factus; secundus autem panis similagineus dicitur, ex similagine paratus, farina tritici, nō tam perfecte pura, quam hodie è Græcia, ad nos Turcæ & Græci homines aduehunt, farinam scilicet granulosam, albissimam, arenæ similem, quam semolam uel similam uocant, quam Galenus dixit esse difficilis coctionis, ac obstructiones gignentis, ut libro quinto de Sanitate tuenda, ubi senum regimē describit, legere est: tertius panis, autopyros, cum ipsis furfuribus coctus & conflatus, ex toto tritico dicitur: quartus, sordidus ex multis furfuribus cōfectus: quintus, totus est furfuraceus, canibus tantum deseruiens. Vt autem panis optimus dicatur, opus est, sit bene fermentatus, bene subactus optime pinsus, mediocriter salitus, ac iuste coctus, non est edendus calidus

panis,quia æstuosus est, & capiti & uentriculo nocet: nec multorum dierũ coctus, quia natiuam caliditatem humiditati naturali cõiunctam deperditã habet, ut ex Hippocrate libro secundo de Diæta desumitur. Panes porro caseo,aut butyro,lacteue confecti difficilis coctionis sunt,& in epate obstru ctiones parientes,cum oleo uero parati,sulphuri,ut Auerroi placet,similan tur. Maza quoque oleo frixa, aut clibano, uel sub cineribus cocta, ueluti quoq; azymus panis,maxime obstruunt,& multum lædunt, melle tamen hæc comesta,ab noxiis suis temperantur,remittũturq;,ueluti ex farina triti cea omnes paratæ placentæ, ut tradit Galenus lib.5.de Sanitate tuenda, & primo de Alimentorũ facultatibus,capite tertio. Triticum aqua coctum, difficillime in stomacho coquitur, ut ex Galeni historia percipitur libro primo de Facultatibus alimentorum, capite septimo, qui fame urgente cũ duobus adolescentibus suis,semel in rure comedit. Est demum triticum ut refert Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorũ calidum primo ordine, non tamen nec resiccare, nec refrigerare manifesto potest; habet uero etiam quiddam lentoris obstruentisq; naturæ.Ex eo ue ro oleum ferramentis candentibus extrahitur ad multos usus accomodatum,ut ex uariis authoribus percipi potest.Non hic tamen silentio prætereundus est panis dissectus,& aqua lauatus,quem hodie succharo respersum febricitantibus concedimus,ut Galenus olim quoq; suis propinabat ægrotantibus,quum optimi sit nutrimenti, ut ex curatione Sexti filii Antonini Imperatoris apud eundem Gal.libro de Præcognitione percipitur,ut librũ primum de Alimentis tam sæpe repetitum sileam, in quo illius abunde lau des describit.De fermento uero Dioscorides abunde differit,& ea de causa de illo nihil quicquam agimus.

Tritici tẽperatura.

Panis lauatus.

De hordeo.

Græce, κριθὴ: Latine, hordeum: Hispanice, ceuada: Italice, orgio: Gallice, orge: Germanice, gersten.

Enarratio. 81.

Hordei duplex species

HORDEI duplex species reperitur, altera communis, equis & iumentis in cibo deseruiens; altera uero Gallis,& nonnullis Italiæ populis fa miliaris,granum scilicet habens ab spicæ paleis facile explicabile, unde ordeum mundum appellari meretur, Granum per omnia ferè grano tritici si mile,sed crassius & albidius, ex quo ptisanam olim præparari crediderim, quum cibo idoneum sit,& hodie quoq; sorbitiunculæ ex eo febricitãtibus conuenientes conficiantur.unde Manardus Ferrariensis,hanc hordei differentiam parum aduertens,in totum ptisanam,& hordei usum, tanquam re probum damnauit.Re uera tamen ex isto hordeo mundo à Galeno nudo

dicto, ptisana ita ualida & potens ac antiquorum ptisana parari possit, quæ duplici modo conficitur, colata, & non colata: Non colata ptisana ea dicitur, quando hordeum totum probe decoctum, cum ipsa aqua manet: Colata uero, quando ab hordeo probe decocto, expressio fit, quam cremorem ptisanæ nonnulli quoq; appellant: quanquam Galeno succum ptisanæ eã aliquando appellare placuit; tametsi non ignorem aliquos, qui differentiã, inter ptisanam nõ colatam, & cremorem ptisanæ faciant. De ptisana uero Galenus libro de Euchymia & cacochymia ita tradit: Ptisana probe ex optimo hordeo confecta, inter cibaria omnia prorsus omni noxa caret; nutrit tamen q̃ panis minus: de qua plura legito lib. de Ptisana Galeno inscripto ac libro de Ratione uictus in morbis acutis. Humectat enim ipsa ptisana, ubi plurimũ intumuerit coctione longa, ut refert Galenus libro de Alimentis, capite de hordeo, quod & de aqua hordei idem dicendum crediderim. Nã hordeum in exiccando & refrigerando primi est ordinis, habetq; pauxillum abstersionis, ut Hippocrates libro secundo de Diæta non procul à principio tradit: At secundum se totum hordeum à paleis non purgatum, magis abstergit & purgat: decorticatum uero magis refrigerat, & aluum sistit.

Ptisana colata & nõ colata.

Hordei tẽpera tura.

De Zytho & curmi.

Græce, ζῦθον κοῦρμι: Latine, zythum, curmi, ceruisiæ genera: uulgo ceruoisa, bira.

Enarratio. 82.

HABET unaquæq; regio, uini loco, suas sibi deputatas potiones. Nã Aegyptus olim ut testatur Plinius libro uigesimosecundo, ultimis uerbis; zythum habebat, Cantabria uero ex pomis in hunc usq; diem suam cæreã parat: Angli, Flandri, multi Germani, Boëmi, atq; Galli nonnulli ceruisiã parant ex hordeo & tritico lupulorum adiectis floribus, in aqua maceratis; aliquando simplicem, nonnunquam uero lauri baccis compositam. Est proculdubio ceruisia, optimus potus, & febricitantibus conuenientissimus, præsertim simplex. Quia lupulus, quem Dioscorides & Galenus prætererunt, & salictarium, siue reptitium lupum Plinius appellat, iecori maxime cõuenit, & illius obstructiones curat, ex quo ho die syrupus in officinis instructioribus paratus habetur, ueluti & aqua per campanam siue lambicum destillata. Nam herba ipsa ut paucis dicam, in uniuersa Germania, & Flandria, ac Anglia seritur, non nisi pro hac conficienda ceruisia, quanquã sua sponte in topiariis passim proueniat, folio uitis aspero, allia, & uinum, fricato subolente; unde herbam hanc calidam aliquantulum esse affirmarem, tametsi Ioan. Ruellius, natura frigidam, peramplo suo uolumine,

Zithum. Cærea. Ceruisia.

Lupulus herba parũ calida est.

Ruellius errat.

eam constituit;sed qua fulcitus methodo,ignoro. Huius enim stolonibus, ac sparagis,in acetariis utimur. Vocat autem herbam hanc Hispania luparum, Italia uero lupulum, & nonnunquàm quia arboribus circumuertitur,uerticem. At ebur,in zytho madens tractabile, & plicabile fieri, ut falsum prætermittimus.

De Zea.

Græce, ζεία: Latine, zea, semen, spelta: Longobardice, alga: Italice, biada: Hispanice, spelta, de lespe autre: Germanice, spelta.

Enarratio 83.

ZEA, quæ olim priuatim semen à Latinis dicebatur, hodie spelta appellatur, & eius duas dignoscimus species, equis & mulis in cibum uenientes, de quibus legito capite 89. huius præsentis libri. *Zea. spelta.*

De Crimno.

Græce, κρίμνον: Latine, crimnum, granum tritici, uel speltæ crasso modo tritum: Hispanice, farina ator colada, rolum.

Enarratio 84.

QVVM enim triticum, uel spelta, zea dicta, crasso quodam modo moluntur pinsunturque, farina resultans crimnon dicitur, ex qua quondam Romani pultem parabant, & ea panis loco usi fuere, ut refert Plinius libro decimooctauo capite octauo.

De Olyra.

Græce, ὄλυρα: Latine, olyra: Hispanice, centeno blanquo: Italice, segala bianca: Gallice, du seigle blanche: Germanice, rocken, & korn.

Enarratio 85.

OLYRA, semen est, in Orientalibus præcipuè regionibus nascens, quod Hispani centenum, Itali uero segalam appellitant, quod ideo centenum Hispani nominant, quia ab uno grano centena enascuntur, hoc uero falso quidam siliginem appellitant, quum siligo purissimum optimumque triticum sit. Apud Plinium tamen, centenum hoc, siue secala, farrago dicitur, ut libro decimosexto capite decimooctauo uideri potest, nigrum omnino & aspectu triste. Nam olyra, dubio procul candidum est, ex quo post triticeos panes, optimi conficiuntur, quibus rustici in Hispania, ueluti nobi *Olyra. Farrago secala est.*

les septentrionales cum butyro aluntur, à quibus tiphini panes, à tipha sic dicti, parum differunt: qui, referente Galeno, calidi adhuc furni caliditatem retinentes, minime uero duri, trium quatuorue dierum, edendi sunt. Est enim tipha semen in Asia frequens, parum à zea differens, quod Asiani sua uoce brizam uocant, ut dixit Galenus primo libro de Facultatibus alimentorum, capite decimo tertio. Animaduertat tamen candidus lector, quod tipha à typha differt, nam tipha semen de quo diximus est: typha uero iuncus quidam, de quo suo dicemus capite.

Tipha à typha differt.

De Athera pulticula.

Græce, ἀθήρα: Latine, athera: Hispanice, papas: Germanice, moesa.

Enarratio 86.

ATHERA, puls ex zea in tenuissimum pollinem sub mola redacta est, quam hodie quoque non solum ex spelta, sed tritici & milii farina, pro pueris & adultis, Germani & Lusitani cum lacte, uel melle parant. Differt enim crimnon ab athera, quod crimnon ex non bene molita & pista farina paratur: athera uero ex subtilissima.

Athera differt à crimno.

De Trago.

Græce, τράγος: Latine, tragus.

Enarratio 87.

TRAGVS, semen farri, aut zeæ persimile describitur, quod olim ex Orientali plaga aduectum erat, nunc uero eo caremus, Hippocrates porro libro secundo de Diæta, tragum cum olyra idem facit.

De Bromo.

Græce, βρῶμος: Latine, auena: Hispanice, auena, auea: Italice, lauena: Gallice, auoyne: Germanice, habern.

Enarratio 88.

Auena.

AVENA, granum uulgatissimũ est, iumentorum cibo deseruiens, ex cuius farina, Germanorum nonnulli pulticulam parant, quam moesam ab illis nominari, capite de Athera diximus. Est enim semen boc calidum, digerendi uim possidens, id quod ex gustu patet, leuiter enim est acre, unde & ex eo liquet, quod phlegmonas induratas, & ęgilopas sanat. Est enim semen hoc, ut Hippocrati placet, natura frigidum, ut uero Galeno libro primo Alimentorum calidum; Nam hæc de qua agimus auena, domestica est, & cultura elaborata; de syluestri uero, sua sponte in agro ueniente, quarto libro, capite de ægilope, uidendum est.

Galenus ab Hipp. discrepat.

De Oryza.

Græce, ὄρυζα: Latine, oryza, hordeum Galaticum, rizum: Hispanice, atroz: Italice, riso: Gallice, du ritz.

Enarratio 89.

ORYZA, in genere frumentaceo etiam adſcribitur, hominum non aſpernandum edulium, quo pro compeſcenda aluo paſſim utimur. *Oryza rizum.*

De Chondro & farre.

Græce, χόνδρος: Latine, alica, altera ſpelta, far: Italice, ſcandella, farro.

Enarratio 90.

CHONDRVS, uagum nomen eſt, nam quandoque ualentiſſimũ ſignificat triticum, quod Hiſpani triticum à Candia; Luſitani uero canorũ; Itali autem album, ſiue caluiſium triticum appellant, ex quo panes albiſſimi hodie parantur, in quo ſignificatu apud Galenum ſemper reperitur, pulticula uero ab hoc tritico parata alix uel chondrus appellatur. In alio uero ſignificato chondrus reperitur, zeæ id eſt ſpeltæ ſpeciem quandam ſignificans, quæ in ſpica alas duas tantũ habet, id eſt duos ordines, in quibus granum continet, qua de cauſa, dicoccum quaſi duo habens grana uel duos ordines, à Dioſcoride uocatur, quum tamen in hordeo quatuor comperiantur, hoc autem frugis & zeæ genus, ab Italis ſcandella dicitur, ex qua far paratur, quanquam ex Galeni chondro, far quoque parari ſciamus. Huius uero ſcandellæ pulticula halica appellatur. Olim granum hoc gypſo ſiue creta conſeruabatur, ueluti hodie zinziber rubra terra, à qua quum pro cibo ſumebatur, optime lauabatur, ut meminit Galenus libro primo Alimentorum capite ſexto. *Chondri nomen uagũ. Alix quid. Halica.*

De Milio.

Græce, κέγχρος: Latine, milium: Hiſpanice, milho, miyo: Italice, miglio: Gallice, millio, du mil ou du milliet: Germanice, hirſz.

Enarratio 91.

MILIVM, uulgo notum ſemen, quod foris impoſitum in ſacculis, colicis doloribus, idoneum eſt remedium. Verum Galenus ipſum refrigerare primo ordine, tertio uero exſiccare libro ſeptimo fatetur; Poſteriores uero illi uires refrigerandi, in tertio gradu, ſiccandi uero in ſecundo aſſignarunt. At ex illius farina cum lacte placentæ parantur, quas ruſtici in uictu tanquam Deorum ambroſiam habent: non minus quoque panes ex *Milium.*

ea cum melle conficiunt, quibus rustici præcipuè Portugalliæ maxime oblectantur, & eos sua uoce boroas appellitant. Cæterum aliud milium crassum est, figura & colore maliguetæ, ex quo Italiæ infima plebs panes conficit, & illud sua uoce, meleguam, uel sorgum, ueluti Lusitani, milium zaburrum uocant: unde Ruellius hic taxandus uenit, qui panicum apud Italos meleguam appellari dixit.

Ruellius fallitur.

De Panico.

Græce, ἔλυμος: Latine. panicum: Hispanice, panizo, painso: Italice, panico: Gallice panico, du panir semblable au milliet: Germanice, heydelpfenich, oder fenich.

Enarratio 92.

Panicum.

IN Hispania, & uniuersa Italia, panicum suauius quàm in Asia prouenit, ut refert Galenus libro primo de Facultatibus alimentorum, capite centesimo quinquagesimo primo, & ut libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ait, ex leguminum genere est, milio specie simile, facultate certe pauci nutrimenti, & exiccatoria, sistit quoque nonnihil uentris fluxus, ceu ipsum etiam milium, si uero foris illinatur exiccat atque refrigerat, At huius farinam, ad eosdem usus, rustici usurpant, ad quos, milii.

De Sesamo.

Græce, σήσαμος: Latine, sesamum: Hispanice, iorgilim, alegria: Italice, sisamo: Gallice, sisame.

Enarratio 93.

NON tam contemnendum sesamum in cibo est, quàm hic à Dioscoride & Græcis describitur: quum re uera sesamum gratum stomacho esse percipiamus, abunde corpora pinguia efficiens: ex quo placentulæ sesamoides cum melle, non quidem crudo, ut Galeni tempore, sed discocto hodie conficiuntur, stomacho admodum gratæ. Ex eo uero oleum, apud Græcos & Turchas in maxima copia hodie paratur; in cibo secundum locum bonitatis post oleum oliuæ habens. Nascitur autem sesamum, ut propriis uidimus oculis, in planta quadam tricubitalis altitudinis, caule quadrato folio parietariæ sed ampliori, siliculis triquetris; in quibus semen obcluditur sesamum dictum, quod moderate calidum esse Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum fatetur dicens: sesamon non parũ in se continet uiscosum & pingue, quare emplasticum est & emolliens, ac moderate calidum. Eiusdem facultatis est quod ex eo conficitur oleum, &

Sesamũ stomacho gratum. Sesamoides placẽtulæ. Oleum sesaminum. Sesamũ moderate calidum est.

herbæ

herbæ quoq; decoctum similem uim obtinet, cætera uero apud ipsum lib. primo de Facult. alimentorum capite trigesimo legere ne pigeat.

De lolio.

Græce, αἶρα *: Latine, lolium: Hispanice, yoio: Italice, gioglo: Gallice, giolio du ble.*

Enarratio. 94.

QVI mecum olim lolium pseudomelanthium esse opinabatur, omnino retrahendi sunt, quum re uera, lolium granum perniciosissimum inter triticum & farraginem hordeumue nascens, sit; nō uero pseudomelanthium dictum, flosculus scilicet purpureus, segetibus frequens. Est igitur lolium, quod Hispani & Itali seruata uoce, parum tamen corrupta iolium appellant, granum scilicet farragini, secale dicto, persimile, quod quum anni constitutio praua pluuiosa, & plus iusto humida est, multum innasci cōtingit, quinimo tunc triticum in lolium uertitur, ut Galeni pater agriculturæ studiosior factus, adnotauit, ut de eo Galenus ultimo capite libri primi de Facultatibus alimentorum memoriæ commendauit. Est enim lolium, ut eodem loco idem meminit, ingratissimum perniciosissimumq; hominibus, capitis grauedines, dolores, & uertigines faciens, imō homines ipsos furiosos, & cæcutientes reddens: Vnde & merito Aristoteles, in libro de Somno & Vigilia, inter ea quæ capitis grauedinem efficiunt, lolium adnumerat. Curandum igitur est, triticum optime à lolio purgetur, quum eius esu succorum prauitas maxima gignatur, à quibus tot tantaque dicta mala oriuntur; eius tamen farina, ad curandas nomas, uetera ulcera, gangrænas, lichenes, strumas & lepras multū ualet. Cæterum spica lolii, parum à phœnicis herbæ spica differt, & nisi quis exacte instructus in re herbaria fuerit, proculdubio inter utrāq; discrimen ponere nesciet. habet enim loliū, folia super spicam, phœnix uero non habet, calidū enim lolium est, in principio tertii ordinis ex calfacientium, secundi uero extremo exiccantium, ut Galenum adnotasse legimus libro sexto de Facultatibus simpl. medic.

Lolium quid.

Triticū in lolium uertitur.

Lolii farina ad quid bona.

Phœnix herba, & loliū similes.

Lolium calidum in. 3. siccum uero secūdo.

De Amylo.

Græce, ἄμυλον *: Latine, amylum, amydum: Hispanice, Italice, amidon.*

Enarratio. 95.

AMYLON ex tritico fit, sic dictum quod sine mola conficiatur, hodie uero indocte aromatarii amidum uocant, quod natura frigidum est; ut tradit Galenus libro octauo Simpliciū, capite de tritico; Similem quoq; panibus lotis facultatem habet, ut ipsemet scribit libro primo de Alimen-

Amylon.

torum facultatibus, ex eo uero & successaro, sauonea pectoris & pulmonis uitiis accõmodatum medicamentum paratur. Nam amyli quoq; in re medica multus usus est: miscetur enim maximo iuuamento clysteribus ad dysenterias & biliosos fluxus facientibus, quia qualitatis expers est, & adstrictionis particeps.

De Fœno Græco.

Græce, τῆλις, βούκερως: Latine, fœnogræcũ, fœnum Græcum: Hispanice, alforuas, alboluas: Italice, feno greco: Gallice, fene grec,: Germanice, bockshorn, oder kuhorn.

Enarratio. 96.

FOENVM græcum, semen uulgatũ est, in siliculis corniculatis, cuiusdam herbæ trifolio persimilis, nascens: quod referente Galeno octauo lib. Simplicium, calidum est secundi ordinis, desiccat primo. Proinde feruentes phlegmonas irritat, acerbatq;: quæ uero minus sunt calidæ & magis duræ, eas digerendo curat. Verum admiscendum est fœnogræcum decoctionibus & medicamenti pectori conuenietibus, ut ex Galeno deprehenditur primo libro de Facultatibus alimentorum capite. 25.

Fœnugrecũ calidum. 2. ordine, siccũ primo.

De Lino.

Græce, λίνον: Latine, linum: uulgo, lino.

Enarratio. 97.

NON opus est, quicquam de lino dicamus, quum ubiq; uulgatissimũ sit, cuius semen ad eosdem fere usus medicos usurpatur, ad quos fœnugræcum deseruit, eo tamen lini semen temperatius est, quum Hippocrate teste, libro. 2. de Diæta, comestum aluum sistit, habet & quiddam frigefactoriũ. Quibus uerbis Paulus subscribit: Galenus tamen, in primo ordine quodam modo calidum, ac humiditatis & siccitatis medium tenens, libro septimo Simplicium collocat; At ex eo cõfectum oleum ad neruorum ægritudines multum ualet.

Lini semen temperate frigidũ est.

De Cicere.

Græce, ἐρέβινθος: Latine, cicer: Hispanice, grauancos: Italice, cice, ceci: Gallice, cices: Germanice, ziſſern.

Enarratio. 98.

TRIA hodie cicerum genera reperiuntur, alba, rubra, & nigra; Alba in uictus usu cæteris meliora sunt: nigra uero & rubra, rei medicæ expe-

Cicerũ tria genera.

tuntur, præsertim arietina, quæ nigra & parua sunt, arietina dicta, quia caput arietis figura referãt. Ex ciceribus autem satius est ipsorum succum in aqua coctum bibere, ut consulit Galenus libro primo de Facultatibus alimentorum capite. 22. & nos ipsi in praxim duximus: de quibus Galenus sexto de Facultatibus simpl. medic. ita loquitur: Cicer legumen est flatuosum, copiosi nutrimenti, aluo mouendæ habile, ciendæ urinæ idoneum, lacti & semini generãdo aptum; prolicit uero & mẽses; Cæterum quod arietinum dicitur, efficacius urinam prouocat, cuius decoctum renum calculos frangit: Reliquum erebinthorum genus eadem ui pollet, puta attrahendi, digerendi, incidendi, extergendi, sunt enim calidi & modice sicci, participes item amaritatis: cuius ui & lienem & iecur, & renes expurgãt, psorasq; & lepras & lichenes extergunt, tũ parotidas, & testes induratos discutiunt, tum ulcera maligna cum melle sanant. Viridia namq; cicera, ab effrenatis pueris, & gulosis hominibus ubiq; hodie comedũtur, quæ excremẽtosum alimentum, & humidum præbent, nõ minus frixa sale, ut tempore Galeni quoq; ac fabæ parantur; quæ licet flatum deponant, concoctu tamen sunt difficillima, & succi crassi alimentum corpori exhibent, ut de aliis omnibus latius Galenus lib. 1. de Alimentorum facultatibus capite. 9. differit.

Arietinum cicer.

Cicerum uires.

Cicer uiride.

De Fabis.

Græce, κύαμος: Latine, faba: uulgo faua.

Enarratio. 99.

Κύαμος faba oblonga, aliquantulum plana, compressaq; facie, in siliquis, nunc ternæ quaternæq; nascuntur, nigro umbilico, seu oculo, ita magnæ, ut duæ drachmam unam pendant, qua ratione, nostratem fabam, diuersam ab antiquorum faba esse certo crediderim; & primo quòd ita res se habeat, monstratur, quia antiquorum fabæ, non latæ, planæ, aut oblongæ sunt, imò potius rotundæ ac admodum paruæ, quod ex Galeno elicitur libro primo de Facultatibus alimentorum, capite de aphaca & uitia, ubi inquit: Horum seminum figura non rotunda ueluti fabarum, sed aliquantulum latiuscula similiter lenti, ex qua comparatione similitudineue facta, satis percipitur, fabas antiquorum, rotundas paruasq; esse. Item Galenus lib. undecimo de Facultatibus simpl. medic. oniscos, multipedes uermes, etiam cyamos, id est fabas appellari tradit, hac tantum de causa, quia dum contrahuntur, fabarũ figuram imitantur: nũc uero easdem bestiolas in rotundissimas pilulas con uolui experiẽtia indicat, cui subscripsit Scribonius Largus, ac Paulus libro septimo suæ medicinæ, quum dicat; onisci uermes in humidis locis agunt, & tacti in orbem se conduplicant; iis Dioscoridis uerba suffragantur capite de iunipeto, in quo illius semina rotunda, fabis comparare uidetur. Prætera describũt authores caput, cui titulus est, si faba, uel aliud quippiam ro-

Cõmunes fabæ diuersæ sunt ab antiquorũ fabis.

tundum in aures ceciderit. Quibus omnibus satis conuincitur, quòd antiquorum faba exigua rotundaq; sit. Accedunt quoq; dictis, quod libello Galeno inscripto, de ponderibus, & mensuris, legimus, in Aegypto cyamo obolus semis, id est, Aegyptia faba semi obolum ponderis habet. At obolus drachmæ sexta pars est, ita ut fabam Aegyptiam duodecimam drachmæ partem habere statuat, quum semioboli pōdus habeat, sed quum faba hæc Aegyptia multo maior sit, q̄ hæc à Dioscoride & Græcorũ nōnullis descripta, sequitur fabam hanc Dioscoridis admodum paruam esse, quum semi obolum nondum ponderare tradat. Sed quòd faba Aegyptia, Dioscoridis hac descripta faba sit maior, sequentis capitis uerba attestantur, quæ ita habet: comeditur uiridis faba hæc, etiã nigrescit siccata, maiorq; cōmuni faba est. ex quibus uerbis luce meridiana clarius patet, quòd fabæ hæ Græcorũ, multum à nostratibus sunt differentes, quum nostrates, non tam obolum, quam semidrachmam fere ponderent, quare antiquorum fabas à nostratibus diuersas esse, nemo deinceps dubitabit. Cætera uero de fabis, legito apud Galenum, & Erasmum Roterod. libro Chiliadum. Sunt enim fabæ frigidæ & siccæ, ac flatuosæ, ut libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum legitur.

Antiquorũ faba exigua & rotũda erat.

Obolus quid.

De Faba Aegyptia.

Græce, κύαμος αἰγύπτιος: Latine, faba Aegyptia: Hispanice, inhame: Italice, faba de Egitto.

Enarratio centesimi capitis.

RECTE admodum tradit Dioscorides Aegyptiæ fabæ radicẽ, olim homines comedere, quum hodie sciamus, ea, multo plures quàm tritico aut fruge altera ali. Nam innumeri fere dixerim Aethiopum populi, Nigritarumq; amplissima regio, hanc radicem in cibo, panis loco, tantum habet, quam sua uoce, inhame uocant, radicem albam, quam meliorem dicunt, ruffam uero minus bonam, brachialis crassitudinis, magnitudinis uero uulgarium raporum: quam crudam, & sub cineribus coctam, aut aqua elixam, per se uel cum oryza mandunt; Nec enim in Aethiopia tantum, aut Aegypto, ubi colocasium appellatur, radix hæc inuenitur, sed in Lusitania, præcipue apud Salatium, oppidum Setubalum hodie dictum, ubi in lacubus nonnullis perbelle crescit, Dioscoridis historiæ in uniuersum respondens: nec minus Venetiis faba hæc Aegyptia, in nōnullis amenissimis hortis sata cernitur, folio peramplo, nenupharino æquali, quod Ioãnes Falconerius Anglus, uir doctus, & simplicium medicamentorum diligentissimus inuestigator, mihi & doctissimo Brasauolæ tanquam rem raram Ferrariæ monstrauit. Nos uero ut uerum dicamus, millies hanc comedimus radicem, & illam

Faba Aegyptia inhame est.

Ioãnes Falconerius Anglus.

quidem sub cineribus coctam, cuius sapor, castanearum sapori respondet. Nam alimentum penitus humidum radix hæc præbet, non minus ac radices aliæ, quæ ex insulis Capiuiridis afferuntur, batatæ dictæ; quibus quoque populi illi, loco panis utuntur, & eas Olyssipponenses frequentissime habent, & in uictu pro delitiis sumunt. Præterea alias plures apud insulam Maderiæ nascentes radices quæ inter res nouiter inuentas adnumerari debent, de quibus uolumen amplum confici possit.

Batata radix.

De Lentibus.

Græce, φακὸς: Latine, lens: Hispanice, lenteyas: Italice, lenticchie: Gallice, lentille: Germanice, linsen.

Enarratio 101.

ΦΑΚΟ'Σ, lens est, legumen uulgo notum, quod comeditur & in cibi usum hominibus uenit: Cæterum dissensionem inter Dioscoridis interpretes habitam, prætermissam facimus, quum quidam, lentem cum suo cortice in cibo sumptam aluum cohibere tradat: Alter uero, potius eam emollire fateatur, quum re uera Galeno, ac Paulo, imo & Plinio adhærentes, fatendũ est, lentem secundum sui totum, corpus adstringere, sed in præsenti mirari satis non possum, medicorum tam stupidam credulitatem (ne uecordem cæcitatem dicam) eorum præcipuè qui lentes ægrotis, maximo, ut dicunt, porrigunt iuuamento, quum re uera, ut Antiquis placet, maxime obsint, & sæua secum afferant symptomata: Sed quòd ita sit, nemo est qui ignorat, quum omnes ferme nostri seculi medici id maxime conentur, ut omnibus ægrotantibus, tertiana, quartana, scotomia, uertigine, ac cephalalgio, ueluti aliis morbis, inter quos pleuritim nominare est, lentes, tanquam præstantissimas ac boni succi, in uictus ratione, dent: quod quantum errent, ac contra rationem agant, primo ueterum testimoniis; deinde ratione una aut altera demonstrabimus. Ne tamen Andabatarũ more incedamus; sciant qui hæc legerint, si modo quis legerit, errorem, & malam consuetudinem istam, ex quibusdam male uersis ac traductis Auicenæ uerbis, Fen decima libri tertii, de Cura pleuritidis, effluxisse, quæ sic habent: Et maximi quidẽ erroris est, in potu tribuere infrigidantia uehementia, nisi in factis ex colora, & nõ dentur in potu infrigidantia styptica, & cibi eorũ sint sicut lentes, cum acetositate, & similibus. Hæc Auicennæ uerba, quæ ut nõ solum, reliquis in ægritudinibus ansam, medici lentes cõcederent, sed etiam in pleuritide dederũt; quibus simul Rasis uerba annectere possumus, libro ad regem Almansorẽ nono, capite de Cephalalgia, id est capitis dolore, qui tapsil siue taxil ibi cõcedit. Est autem taxil, ipso Rasi teste libro suorum Synonymorum, cibus qui de lentibus coctis fit, quibus quoque addere possumus sexcentorum

Lentes in praxim nõ ita trahendæ sunt.

Taxil quid.

aliorum Arabum confirmationes quorum authoritatibus fulciti hoc tempore practici, præcipuè Hispaniæ, omnibus ægrotantibus lentes dare nituntur; Sed quàm male agant, ac contra rationem operentur, indicemus, & primo, occurrit Galenus commentario primo, de Ratione uictus in morbis acutis, enarratione decima octaua, cuius uerba ita habẽt; Lens siquidem, & milium, & fœnogræcũ tanquam medicamenta ob quosdã uentris morbos exhibẽtur, & nõ tãquam nutritura cibaria, hęc Gal. Quibus percipitur, quòd lentes inter cibaria non reponuntur, ac inde nullatenus pro uictus ratione ægrotis dandas fore concludendum est, quòd sane Galenus diligens, quanquam ibidem non exposuit, alibi tamen non siluit, quin imo non minorẽ in hac re legem sanxiuit, illa Platonis, libro nono de Legibus, quæ habet, medici qui curantes sponte occiderint, morte plectantur, locus autem Galeni est, commentario citato, enarratione uero uigesimaseptima, ubi ni fallor suadet, monetque capitali poena, ne lentibus quisque utatur, sed præcipuè in pleuritico morbo, in quo & Auicenna eiusque sequaces unanimiter maxime laudant. Galeni igitur hæc sunt uerba: Qui lenticulam ex aceto confectam pleuritico in ea morbi declinatione, quæ nihil aliud quàm coctorũ expuitionem desideraret, exhibuit; is non immerito languenti ipsi qui sequente nocte suffocatus est, mortis occasionem dedisse est uisus, imo lenticulam nemo qui mentis compos fuerit dederit. Hactenus Galenus; qui clarissime inquit, nullum medicum rationis participem esse qui lentibus alat ægrotantes pleuritide affectos: quòd si quis uero ita amusos, & irrationalis, declinante iam morbo, ægrotanti eas dederit, & sequenti die obierit, talem medicum mortis causam esse, tanquam legem adscribit, ut inde iudices, & recuperatores, damnũ illatæ mortis uindicarent, sed hæc multo clarius Vetus traductio indicat, quæ sic habet: & medicus etiam qui dat infirmo, qui habet pleuresim, postquam declinat eius ægritudo declinatione completa, ita ut indigeat non aliqua rerum, excepto sputo illorum humorum qui digesti sunt cum sputo, lentes frigidas factas cum aceto, necessario putatur de eo, quia ipse est causa mortis eius, propterea quod suffocatur in nocte secunda; Verumtamen, tu non inuenies aliquem ex iis quibus est ratio, qui lentibus cibet infirmos. hactenus uetus traductio, quæ uniuersalius quàm noua loqui uidetur, nec sane immerito hæc à Galeno prodita sunt, quum lentes omnino pessimi sint nutrimenti, ac multarum affectionum causæ primariæ, ut Dioscoridis præsentia uerba indicant, quæ ita habent: Lens hebetat oculorum aciem, si eius multus est cibus, ægre eadem concoquitur, stomacho nocet, stomachum & intestina inflat, aluum cum suo cortice in cibo sumpta compescit, adstringendi uis & natura ei est, ideoque aluum sistit, cortice suo denudata diligenterque elixa, & prima in coquendo diffusa aqua. Aluum enim soluit primum eius decoctum: grauia etiam & tumul-

Medici lentibus in pleuritide uti non debent.

Lentium natura.

tuosa insomnia lens facit, neruis, pulmonibus, & capiti inimica, felicior illi contra alui fluores sua uis est, Hæc inter multa Dioscoridis. Quibus Galenus libro primo Alimentorum, & octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum subscripsit, qui iis in locis lentibus, adstrictoriam uim tanquam præcipuã tribuit, à quo nec Paulus dissidet, imo Auicenna ea omnia dicta confirmat, dicens libro secundo sui Canonis: lens est inflatiua, & cõposita ex uirtute constrictiua & abstersiua, & facit uidere somnia mala, & stypticitas eius corticis est plurima, & in ipsa tota est inflatio plurima, & inspissat sanguinem, ut non currat in uenis, & ipsa minorat urinam & menstrua propter illud, & generatur ex ea humor melancholicus, & ægritudines melancholicæ, & fortasis res hordei est ei contraria. Rasis præterea libro tertio ad Almansorem capite secundo, non procul à dictis, inquit, lenticulæ frigidæ sunt & siccæ, & sanguinem generant melancholicum, corpusque desiccant, sperma quoque destruunt, atque sanguinem sedant, cuius quoque extinguunt caliditatem, infrigidant enim, atque oculorum tenebrositatem & melancholicas ægritudines efficiunt; præsertim quum aliquis in comestione eis frequenter utitur, quod & in Aphorismis, ut uerum, ueluti multis aliis in locis, repetere uoluit. Si igitur à lentibus tales oriuntur affectus, ut omnes fatentur, proculdubio earum usus reprobus iudicandus est. Nam earum præcipuum iuuamentum, sanguinem condensare est, ut omnes ipsis utentes, pro uictus ratione ægrotantium fatentur; Nocumenta uero quamplurima dicta sunt, quare nõ mentis compos medicus cum Galeno dicendus est ille, qui propter unum, tam multa obnoxia ac sæua accidentia inducere ægrotis ueritus non est, præsertim quum eius intentio reliquis non ita pessimis medicamentis, aut cibariis perfici posset, sed age, illas nullius, in medico usu, commodi esse, indicemus, & primo præter tam multa quæ habent incommoda, pauca hæc attestantur; ægre concoquuntur, prægrauant stomachum, difficillimum reddunt uentris officium, grauia & tumultuosa insomnia faciunt, quorum quodlibet ægrotis superueniens, maximum est malum, & ægrum ad uitæ periculum trahens. Non me præteriit tamen, hac in re nonnullos extare, qui lentium substantia ægrotos non ali, sed earum decocto tantum asserant, qui mea sententia, non minore errore quàm cæteri comprehenduntur; Nam ut cætera mala lentibus omnes tribuunt, sic earum decoctum primum, aluum prorritare fatentur; qua ratione, reliqui earum iure siue decocto tantum utantur, non uero substantia, suadent; sed re uera à ratione quàm maxime distrahuntur hi, quum & si earum decoctum uentrem subducendi uim habeat, non ea tamen de causa, ut rem bonam ægrotis propinare debent. Iure enim censendum est, quum lentes pessimæ sint, earum quoque decoctum pessimum esse, præsertim hodie, quum & si decocto earum ægri tantum utantur, lentibus ipsis

Auicenna.

Rasis.

reiectis, quod difficile fieri est; ipsarum tamen cortices à decocto inseparabiles sunt, qui lentium corporibus peiores sunt, ut testatur Hippocrates, libro quarto de Ratione uictus in morbis acutis, quum dicat: lens adstringit, atque turbationem facit, si non detracto cortice ingeratur; cuius uerba enarrans Galenus, ibidem ita inquit; Vocem hanc, ἀράδον turbationē quandam, & ueluti pugnam quæ in uentre ex discrepantibus facultate cibariis oritur, significari dixi, quomodo & nunc significat, si cum cortice adsumatur, utpote quæ quàm caro ipsius longe coctu difficilior existat. Hæc Galenus. Quibus satis mõstratur, lentium cortices, qui cum decocto eueniunt, lentium ipsarum corporibus peiores esse, atque inde ipsorum decoctum, propter corticum admixtionem malum proculdubio censendum est. Dictis adde, quòd licet cortices decocto non misceantur, non eo tamen uti debemus, quum olim si lentium ullus erat usus, præparabantur tamen oleo, garo, satureia, uel pulegio admixto, quod sane hisce temporibus minime fit, uel saltem aliis ipsas commiscebant eduliis, ut ptisanæ, illis contrariam facultatem habenti: ex quorum commixtione, quoddam præstantissimum edulium componebatur, quod Græci sua uoce φακοπτισάνην uocant, uel potius betis adiungebantur, ut Heraclites Terentinus consueuit, qui mixtum inde resultans, πευτλοφάκην appellare consuebat. Quum igitur iis temporibus, nullo horum modorum lentes præparentur, sanum consilium esse crederem, si ipsis nequaquam uteremur, quum per se sumptæ, malę sint, imò omnino interdicendæ, uti fabæ inter Pythagoricos. Prædictis Hippocratis uerba astipulantur libro de Ratione uictus in morbis acutis, quum dicat, legumina omnia flatuosa sunt, & cruda, ubi ea omnia seu suam singula malignitatem habentia, penitus à consortio bonorum ciborum eliminantur. Cui sententiæ Cornelius Celsus libro secundo suæ medicinæ apertissime subscribit; quare nullatenus lentes esse dandas manifeste percipitur, atque id magis, quum quoque illud sit notum ex Epidimiarum libro, quàm male id successerit iis qui ænio legumina esitarunt, quod etiam Galenus repetit libro tertio Aphorismorum, aphorismo decimo septimo; quibus perpendere debemus, omnino noxium esse ægrotos ipsis leguminibus alere, inter quæ lentes præcipuè adnumerare est, quas non immerito Iudæi tanquam funebre edulium, in cibo, luctus tempore accipiunt. Præterea cibi illi qui non conueniunt sanis, minus conueniunt ægrotis, quatenus cibi sunt, sed nulla legumina quatenus cibi rationem subeunt, sunt sanis conducentia, ut ex Auicenna percipitur, capite de eo quod comeditur & bibitur; & Hippocrate, ultimis uerbis libri de Affectionibus, quæ habent: cibaria & potus & obsonia excepto pane, & maza, & carnibus, & piscibus, & uino & aqua, reliqua omnia tenues ac debiles utilitates exhibent ad augmentum, & ad robur, & ad sanitatem, tenuia item ac debilia mala ab ipsis fiũt; sequitur quod

Lens funebre eduliũ est.

nec ægrotis

nec ægrotis danda sunt. Iis adde præcipue lentesquum Galeno authore libro secundo de Locis affectis capite sexto, leguminum omnium maxime lentes inter melancholicos cibos numerantur. Animaduertant igitur, qui libros de Victus ratione febricitantium, inscribunt, in quibus lentes laudant, quanto deprehensi sint errore, præcipue Brudus Lusitanus, qui etsi sæpe à me de hac re monitus fuerit, nũquam tamen à prauo errore & inueterato se abstinere & retrahere uoluit, forsan patris sui secutus opinionem, qui Arabum maximus erat assecla, nomine Dionysius, qui olim cum Brisoto Gallo, de pleuritide longos habuit sermones. de qua re extant utriusq; Apologiæ. Cæterum si quis nobis opponat Paulum & alios Græcos uiros, lentes ægrotantibus dare, id uerum esse fatemur, quum eas tanquam repercussorium medicamen concedunt, ut capite de dolore capitis proueniente ex uini nimio potu legitur, ueluti pro exiccandis corporum humiditatibus, & sanguine condensando, illis Galenus & Hippocrates utuntur. Vt receptui igitur canamus, firmiter asseueramus, lentibus nullatenus in uictus usu utendum esse, quum atrabiliosæ sunt, uitiosum ac pessimũ succum gignentes, ut ex dictis luce meridiana clarius percipitur. Nec enim candide lector, te moueat Auicennæ authoritas à nobis allegata, quum proculdubio nobiscum agit, & ad Galeni mentem, à lentibus & rebus stypticis in pleuritide abstinẽdum esse suadet, ita enim Bellunensis lectio habet, & maximi quidẽ erroris est, in potu tribuere infrigidantia, uehementia, nisi in factis ex cholera, & dare in potu infrigidantia styptica, aut dare eis in cibo lentes cum aceto, & similibus. Hæc enim Auicennæ uerba, sic à lentibus pleuriticum abstemium esse mandant, ut nihil clarius dici, aut excogitari possit, ut olim Doctor Alteretus præceptor meus nũquam pœnitendus, Salmanticæ, primus, uiua uoce detexit.

Brudus Lusitanus de uictus ratione febricitantium scripsit.

Alteretus Doctor Salmanticẽsis.

De Phaseolo.

Græce, φασίολος: Latine, phasiolus, phaseolus, dolichus, lobus, eruilia: Hispanice, eruiyas fauas, eruilhas fauas: Italice, Rouiglione grandi: Gallice, Eruille grosse.

Enarratio. 102.

PHASEOLVS siue phasiolus, quadruplici syllaba scriptus, magna & non uulgaris eruilia est, magnam dico, ad differentiam alterius paruę, & communioris eruilię, quam Galenus ochron appellat. Hęc igitur de qua agimus eruilia, à Theophrasto dolichus uocatur, quæ Galeni tempore, phaseolus uel lobus appellabatur, quã uocem uel hodie adhuc Lusitani nostri, maximi Græcanicarũ uocum seruatores, incorruptam seruarunt, uocantes utique eruiliam hanc, eruiliam fabam; nam quũ fabam superaddunt, fili-

Phaseolus eruilia magna est.

Lusitani maximi seruatores uocum Græcarum.

quam magnam, uel uaginam, qua eruiliũ istud grana sua occlusa habet, ob quam quoq; olim lobos appellari meruit, intelligunt, unde Theodorus Gaza optime admodũ (ut mea fert opinio) hanc siliquam uertit, tametsi alteri quoq; legumini uox hæc conueniat. Crescit enim eruilia hæc ita procere, ut ex ea & tentoria, & scenæ ac tabernacula recte cooperiri possint, cuius siliquæ uidentur magnæ, oblongæ, splendentes, & minime pilosæ: Cõmunis uero eruilia parum propagatur, serpitue, cuius siliquę semidigitales sunt crassæ & hirsutæ, quas Galenus, ut dixi, libro primo de Facultatibus alimentorum capite uigesimo octauo, ochron appellat, & de illis Hippocrates, libro de Diæta secundo, mẽtionem fecit. Nam phaselus tribus syllabis inscriptus apud Dioscorid. smilax hortẽsis est, hodie phaselus nominatus.

Theodorus Gaza.

Ochron eruilia uulgaris est.

Phaselus smilax est.

De Orobo.

Græce, ὄροβος: Latine, orobus, eruum: Hispanice, yeruos, biezgos, cizylaon, eruilhaqua: Italice, mocho: Gallice, uesse, au desers: Germanice, eruen.

Enarratio. 103.

O R O B V M uerum pauci dignoscunt, quum pleriq; eius loco eruiliam accipiunt, non sine ingenti tamen errore, etenim uero multi hodie abũdant, albo, & rubro, nam album in eius paranda farina Dioscorides eligendum suadet, Galenus uero rubrum potius desiderat, quum potentius albo sit, ut libro primo de Facultatibus alimentorum legitur, & de illius uiribus octauo de Facultatibus simplicium medicamentorũ ita quoq; tradit: Desiccat quidem excessu secundo intenso, calfacit uero primo: porro quatenus amaritatis est particeps, eatenus incidit, extergit, atq; obstructiones expedit. Cæterum si sumatur copiose, sanguinem per urinas euocat.

Eruum rubrum eligẽdum.

Erui temperatura.

De Lupinis.

Græce, θέρμος: Latine, lupinus: Hispanice, entra muces, entra mocos: Italice, lupini: Gallice, lupin: Germanice, feigbom.

Enarratio. 104.

L V P I N I ubiq; sati, prospere crescunt, qui circa triticum, & segetes, feruntur, ut terram nidorosam, ad se, tanquam proportionatum nutrimentum trahant. Sunt enim ut tradit Hippocrates libro de Diæta secundo, natura robusti & calidi, uerum per præparationem leuiores ac frigidiores fiũt & aluo secedunt, Galenus porro de lupinis ita tradit: Lupini dura ac terrestris est substantia, quocirca ipse concoctu sit difficilis, succumq; crassum

Lupini calidi.

gignat est necesse,ex quo non probe in uenis confecto crudus proprie appellatus succus aceruatur. Hæc de amaris; De dulcibus uero ita subdit. Cæterum, quum inter parandum quicquid habuit amaritudinis deponat, τῆς ἀποίοις, id est, qualitatis quæ sensu deprehẽdatur expertibus, similis euadit: par igitur est ipsum neque ad deiectionem, neque ut adstringentia, ad fluentis uentris cohibitionem esse accommodatum, & tarde descendere & difficulter deiici, ac pertransire, & cætera. Huius uero farina in officinis perata habetur, quæ exterius umbilico admota aliis admixta rebus, puerorum uermes interficit. Cæterum, in descriptione syrupi de cichorea legitur, lupinorum, loco, ut arbitror, lupulorum, tametsi lupini in eo syrupo merito iniici posint, quia extergendi digerendique ac iecur & lienem expurgandi uires possedeant.

Lupini dulces.

Syrupus de cichorea examinatur.

De Rapis.

Græce, γογγύλη: *Latine, rapum, rapa: Hispanice, nabos: Italice, rape: Gallice, naueau: Theutonice, rape, ruben.*

Enarratio. 105.

SVNT esui communissima rapa, quorum oblonga quædam sunt, alia uero rotunda, alia alba, alia uero rubra, & ex illis quædam parua, nonnulla uero ingentis magnitudinis, ut singula. 50. & . 60. pendeant libras, ut apud Sabaudienses cõspicitur, & Lusitanos, in oppido Sabugalio dicto: Nam apud Hispanos parua quædam oblonga reperiuntur, non nisi tenera, optima, & gustui per quàm grata, quæ à loco ubi nascuntur, beyarana appellantur, quibus Ferrariensia non cedunt figura, colore, & sapore, ac coctura. Rapa crassum & flatuosum generant nutrimentum, cocta uero præsertim cum carnibus non aspernenda sunt, quum optimum gignant sanguinem, & uenerem incitent, atq; ut nonnulli opinantur, uisum acuant. De quibus Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: Gongylidis semen, uenerem excitat, utpote spiritum flatuosum procreans; Sic & radix coctu difficilis est, inflatq; & semen generat. Hæc Galenus. Syluestre uero rapum apud Hispanos in aruis nascitur, quod Itali nõ contenenda cura in hortis serunt, & eum omnes communi uoce raponeolum siue ripancũ appellant, alii uero locustam, ut alibi quoq; meminimus, ex quo acetarium non aspernendum parant.

Rapa.

Rapa beyarana.

Raparum natura.

Syluestre rapũ raponeolus est.

De Napo.

Græce, βουνιὰς: *Latine, napum: Hispanice, nabicas: Italice, nagoni: Gallice, nauet: Germanice, steckrub.*

Enarratio. 106.

Napus bunias. EST enim napum bunias dictum, raporum species, cuius semen antidotis contra uenenum miscetur: animaduertat tamen diligens lector, quod bunias napum, à bunio napo differt, de quo lib. 4. sermo habendus est.

De Raphano.

Græce, ῥάφανος: Latine, raphanus, radicula: Hispanice, rauano: Italice, rauanello, radice: Gallice, raue, ou refort: Germanice, rettich.

Enarratio 107.

Raphanus radicula dicitur. RAPHANVM Columella radiculam appellat, oleris uulgatissimum genus, quo ad ciborum prouocandam appetentiam, & urinam promouendam utimur, herba caule uno arboreo fere ut in ruta conspicitur, assurgens: quare multorum Græci, δενδρολάχανον. quasi olus arborescens nominant, Nec Gaza Theophrasti interpres aliter uertit. Huius præterea tria Plinius memorauit genera, leue, crispum, & campestre. Dioscorides quoque simul trium mentionem facit, hortulani, syluestris, atque alterius apios dicti, de quo in sequentibus sermonẽ habebimus. Porro hortulani seminis decocto, plerunq; Galeni cõsilio, ad prorritandum uomitum utimur. Nam supremi raphani cortices, cibum in stomacho, ut aiunt coquere adiuuant, secus uero illius medullaris pars, quũ terrestris & difficilis concoctionis sit; Si quid tamen in se caliditatis habet, id à corticibus traxisse credendum est. Verum Radicula ut tradit Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, tertio gradu excalfacit, secundo uero desiccat; & ut libro secundo de Facultatibus alimentorum legitur, eius radix ex iis est quibus assidue uescimur: estq; obsonium magis quàm alimentum nimirum quæ & ipsa cũ manifesta calefactione attenuandi facultatem sortitur; nam qualitas acris in ipsa superat, sed caulis eius elixus magis nutrit quàm cruda radicula: paucissimum tamen & ipse alimentum præstat. Mirari autem subit eos medicos & idiotas, qui non sine multorum incommodo, post cœnam, crudas eas esitandas tradunt. Hæc Galenus, qui Dioscoridi in præsenti omnino contradicit, quum eos taxet medicos, atque idiotas, qui post cœnam coctionis iuuandæ gratia, crudas radiculas esitant, quum potius in principio cœnæ comedendæ sint, quæ uerba ut nostis in uniuersum Dioscoridi contradicunt, quum Dioscorides ex illis est, qui post cœnam, radiculas comedendas esse tradunt, quem sequitur quoq; Alexander Trallianus, pro quibus conciliandis authoribus, dicimus: Si uentriculus calidus sit, & facile fluat, nec ad flatum gignendum aptus sit, tunc radiculas in initio cœnæ esitare bonum esse; Si uero contrà, post cœnam satius esse. Hanc uero

Radicula tertio ordine calfacit, secundo desiccat.

Galenus contradicit Dioscoridi.

Cõciliatio.

nostram conciliationem Simoni Sethi, ut uerum dicamus, acceptam referimus. Syluestris porro radicula, in aruis & campestribus nascitur à satiua nō multum absimilis.

De Sisaro.

Græce, σίσαρον : Latine, siser : Hispanice, chiriuias : Gallice, des chiruites : Germanice, geirlin.

Enarratio 108.

Siser quid.

IN altum procere siser crescit, folio elaphobosco uel apio grandiori persimili, cuius radices apud Hispanos Lusitanosque in uictu frequentes sunt, quas Græca uoce deprauata, suo idiomate chiriuias appellant. Qui uero siser bauciam albam esse credunt, omnino falluntur, quum in siseris centro, neruea quædam pars admodum dura reperiatur, & eam ut inutilem, quum radice utuntur, reiiciunt; quam in baucia non uidemus. Cæterū adeo gustui gratæ radices iste sunt, ut olim Tiberius Cæsar, (ut narrat Plinius) eas singulis annis, è Germania Romam, pro suo uictu afferre curauerit, de quarum uiribus ita tradit Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Sisari radix stomacho grata est, & urinam mouet, secundo ordine excalfaciens, adiectam habens amaritatem quandam, cum leuicula adstrictione.

De Rumice.

Græce, λάπαθον : Latine, lapathus, lapathū, lapatium, rumex, lapathum acutū : Hispanice, labaca : Italice, rombice : Gallice, de la pareille ou de la patience : Germanice, mengel uurtz.

Domesticus Rumex.

Domesticum lapathon, domesticus rumex, spinachia : Hispanice, spinaques, spinafres : Italice, spinachi : Gallice, espinarts: Germanice, spinet, oder spinat.

Oxalis.

Oxalis, acetosa : Hispanice, azederilha, azedas : Italice, acetosa : Gallice, acetosa : Germanice, ampffer.

Enarratio 109.

Rumicis plures species.

SVNT rumicis, siue lapathi, plures & illę quidem uulgatissimæ spe-

ties,nam quædam quia in acutum, aut in mucronem, cuſpidemque eius folia tendunt,oxylapathon dicitur, quæ plerunque in locis humidis & aquoſis reperitur, & iſta quidem magna,aliquando uero parua, ſuibus & ſcrofis ſaginandis apta. Nam hippolapathus uel grandis rumex, foliis permagnis enulæ ſimilibus,in aquoſis cernitur locis. Domeſticus uero rumex ſiue hortenſe lapathum, ſpinachia noſtra eſt; nec enim de hoc mirari eſt, quum ſpinachia alata ut acetoſa quædam eſt, quæ in hortis hodie ſeritur ueluti olim quoque exculta habebatur, ſpinachia dicta, quia ex Hiſpania forte primo allata in alteras regiones fuerit,aut ut ego credo, quia ſemen ſpinoſum habeat,quam Galenus merito inter olera, libro ſecundo de Alimentorum facultatibus collocat, & eam betæ non guſtu modo, ſed uiribus ſimilem facit,quæ omnia illi conuenire,manifeſtius eſt,quàm à nobis explicari poſſit. Nec enim unquam perſuaderi potui ut crederem quòd lapathon, rumex uulgatus,in uſu uictus aliquando ueniſſet,quum herba inſipida & palato ingrata ſit. Oxalis uero,acetoſa noſtra eſt,quam Galenus oxylapathum uocat,cuius ſpecies plures ſunt: nam quædam hortenſis eſt,lata quæ in acetariis plerunque euenit:altera uero parua ſagittæ modo alata, quę plerunq; ad ruffedinem tendit,ex qua aqua per campanam elicitur, & in officinis habetur. Eſt & tertia, folio hederaceo acetoſo, quam biſacutam recentiores uocant,in montibus & ſaxoſis locis plerunque naſcens. Iis oxytriphyllon, id eſt acetoſum trifolium, quod aleluiac uel acetoſellam nõnulli appellant, adiungere eſt,de quo alibi ſermonem habituri ſumus:cæterum,omnium harum herbarum acetoſarum ſemen conſtringendi uires poſſidet.

Rumex domeſticus ſpinachia eſt.

Oxalis acetoſa eſt.

Biſacuta herba.

Oxytriphyllon.

De Lampſana.

Græce, λαμψάνη: Latine, lampſana, napum ſylueſtre, ſerum napum: Hiſpanice, ſaramago: Gallice, ſaunes blanches.

Enarratio 110.

QVI miſera pauperie uexantur,apud Hiſpanos, lampſanam optime, uel inuite norunt, quum ad eorum menſas quotidie ueniat, herba pedalis altitudinis,tria uel quatuor ad ſummum emittens folia hirſuta, napi ſimilitudine,unde olus hoc,Hiſpani ſaramago,quaſi ſerum napum appellare ſolent. Dicitur quoque lampſana,quòd foliis humum lambat; nam eius folia terram lambere uidentur, illi ſemper hærentes, Galli quoque olus hoc, ſaunas albas,quaſi ſylueſtres napos,nominant. Vnde recte Dioſcorides à Romanis napum appellari dixit. Naſcitur enim herba in aruis,& locis,præcipuè iam ſatis, cuius flos albus eſt, radix uero inutilis, eſtur enim herba hæc cocta, malum & peſſimum gignens ſuccum, ita ut de ea prouerbium feratur, uetulas interficere, & Galenus dixerit ſeptimo de Facultatibus ſimpli-

Lampſana cur dicta.

cium medicamẽtorum: equidem esa succos prauos procreat: at illita abstergendi nonnullam digerendique facultatem possidet.

De Blito.

Græce, βλίτον: Latine, blitum, blitus: Hispanice, bredos: Italice, biedoni, blito: Gallice, blete: Germanice, maier.

Enarratio 111.

BLITVM, ignauum, & insipidum ac fatuũ omnium olus est, unde inutiles, & rudes homines, blitos appellamus, & ita uulgare est olus, ut non cognoscenti illud, obiiciatur, blitum te merito dixerim, qui blitum ignoras. nascitur enim rubrum & herbaceum, & ut tradit Galenus, frigidum & humidum in secundo gradu, cui mea sententia in coctura acetum uel res aliqua acetosa adiungenda est, quum aliter stomachum subuertit, & uomitum prorritat.

Blitum frigidũ & humidũ in secundo ordine.

De Maluis.

Græce, μαλάχη: Latine, malua: Hispanice, maluas: Italice, malba: Gallice, malues: Germanice, pappel.

Enarratio 112.

MALVA à molliendo dicta est, uel ut Varroni placet, molua, quod aluum molliat dicitur, quæ ubique familiaris est. Satiua tamen prisci olim in acetariis cum lactuca ad emolliendam aluum utebantur, unde Martialis dixit: Vtere lactucis aut mollibus utere maluis. & alibi;

Malua.

Exoneraturas uentrem, mihi uillica maluas
Attulit, & uarias, quas habet hortus, opes,

Quibus quoque multi, hodie ex oleo & sale conditis, tanquam olere in cibo utuntur, quarum decocto, in clysteribus ad aluum ciendam, & urinam prorritandam passim utuntur. Cæterum, est & malua quædam, arborescens, flores, rosæ similes, autumno gerens, quæ cum cæteris, parumper calfacit, ac emollit.

Malua arborescens.

De Atriplice.

Græce, ἀτράφαξις: chrysolachanon: Latine atraphaxys atriplex, aureum olus: Hispanice, armolles: Italice armola, trapese, reppese: Gallice, arrouches, des bones dammes: Germanice, molten, uel milten.

Enarratio 113.

Atriplex.

ATRIPLEX, chrysolachanon, quasi aureum olus dixeris, appellatur; unde Hispani aureum olus exprimere uolentes, corrupte Armoles, eam uocant, omnibus satis uulgatam herbam, quæ octauo die, à satu prosilit, folio aureo, unde nomen traxit, crasso, in acutum sagittæ modo desinente, à quo nec syluestris atriplicis folium multum deuiat. Nam spinachia, atriplicis species non est, quum lapathum hortense illam esse, prædiximus. Galenus porro, de atriplice, ita prodit, libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum: Humida & frigida temperie est: humida quidem secundi ordinis à mediis: frigida uero primi, quam utique tepidam esse caliditatem posuimus, cuiusmodi rosis inest; non tamen adstrictionis est particeps, sed aquea est, & minimum terrena, similiter maluæ: quin & uentrem celeriter permeat, ut illa, ob lubricitatē. hortenses autem atriplex, & malua, quàm agrestes, tum humidiores sunt, tum frigidiores: proinde phlegmonis, & phygethlis incipientibus agrestes magis conueniunt. Semen eius abstergendi uim habet, itaque icteritię ab obstructione iecinoris ortæ: auxiliatur. Cæterū huius semen pondere duarum drachmarum uomitum & secessum prouocare, tradit Serapio, quam sententiam uera esse nouimus.

Spinachia atriplicis genus non est.

Atriplex ictericis conuenit.

De Brassica.

Græce, κράμβη: Latine, crambe, brassica, caulis: Hispanice, colbes, couues: Italice, caulo, uerza: Gallice, des chauls: Germanice, koel. Altera species.

Lacuturris, caputium: Hispanice, repolho, colbes morcianas: Italice, caputio.

Enarratio 114.

Brassica.

KRAMBE brassica est, de qua Satyricus dixit, occidit miseros crambe repetita magistros. cuius plures & uariæ sunt species, quas Dioscorides ut hortis & culinę familiares, silentio preteriuit: Plinius tamen uerbosius eas prosequitur, libro decimonono capite octauo, ubi sabellicam maxime laudat, quam quoque hodie in honore uniuersa Italia habet, admiranda foliorum crispitudine, & eam caulem florē appellat, primo ex Syria aduectam, iam nunc in Flandriam & alias exteras nationes transportatam, aduehitur: namque ut dixi, semen istius brassicæ ex Syria, quod primo anno satum ex se predictam emittit brassicam, ex qua postea semen ortum ac satum non quidem brassicam gignit, sed potius in rapam degenerat; quod aduertens Plinius, dixit libro decimonono capite decimo ex semine brassicæ ueteris rapæ fiunt: proinde brassicam pro radice rapam habentem, ex semine caulis

flons in

floris in Italia sati oriri certum est: quod pauci hucusque adnotarunt quo fit quoque ut semen hoc ex Syria delatum, primo anno, caulem florem tan tum producat; quum semen à caule illo ortum loco producendi caulem florem, rapam potius gignit, & illam quidem suauissimam, & cibo gratissimam. Est quoque altera brassicæ species, quam citato loco Plinius & me rito lacuturrem appellat, quia primo ex conualle Aricina, Lacuturre dicta, quia ibi olim lacus & turris fuerant, Romam traxit, in orbem porrectam, clausam, & apprime duram, quæ quum secatur per medium, innumero cer nitur folio. Cæterum discordiam inter brassicam & uitem, omnibus notã crederem, atque inde brassicam in cibo sumptam, contra temulentiam & ebrietatem ualere, Androcydes quidam putauit, quum tamen Aristoteles in Problematis, non contrarietatis causa id euenire dicat, sed potius quia brassicæ succus dulcis discutiendi, & humores in aluum eliciendi uires possideat; quibus deorsum conuersis, sequax uini uapor ad ima deuocatur, & sic crapula aboletur. Syluestris uero brassica domesticæ similis est, foliis ta men crassis, & hyoscyami modo hirsutis, gustui amaris. De domestica uero, siue esculenta tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, quòd desiccandi uim habet, tum esa, tum foris imposita, non tamen etiam admodum acrem, utcunque tamen quiddam abstersorium in se habet, & ut libro secundo de Alimentorum facultatibus ait; huius succus facultatem habet purgatricem, quanquam & partes in se brassica ipsa contrarias habeat, unde quum quod brassica soluat, cupimus, parũ coquatur permittimus, quia in eo primo decocto, excretoria facultas transit, manente in corpore & brassicæ substantia constringente, ut in lente quoque fit. In huius porro uiribus Galenus à Dioscoride discrepat; nam libro citato de Alimentorum facultatibus, uisum brassicam hebetare tradit; Dioscorides uero, oculorum hebetudini, in cibo subuenire, & tremulis fatetur. Re uera tamen Dioscorides intelligendus est sic, brassica subuenit iis quibus oculi hebetiores sunt, modo hebetudo illa à nimia eueniat humiditate, quia sua siccitate talem emendat hebetudinem, ut Galenus quoque fatetur, quum inquit: lens itaque & brassica æquali inter se mensura siccant, ob idque uisum hebetant, nisi forte totus oculus humidior fuerit, quàm na turalis habitus postulet. Non præteribo tamen in coquendis esculentis her bis documentum à Galeno traditum, in hoc capite, quod sic habet: Huius ante omnia memor, nihil quod bis coquitur, oportere nec aërem neque aquam frigidam contingere: non enim poterit amplius etiam si diutissime coxeris plane tabescere: sed oportet ut paulo ante diximus, aquam calidam habere paratam, ut quum ex priore extraxeris, in illam protinus coniicias. Hæc Galenus. uideant igitur, boni coqui, quum herbas coquunt, ne illis inter coquendum, frigidam aquam superinfundant, quum quoquo modo

Galeni & Dioscoridis discordia.

In coquẽdis herbis documentum.

recrudescere, eæ uideantur. Ex caulibus uero siue brassica hodie in officinis, eclegma loch dictum contra pectoris uitia paratum habetur; At brassica syluestris, quodam modo calidior ficciorque domestica est, ut Galenus citato loco tradit.

Loch de caulibus.

De Brassica marina.

Græce, κράμβη θαλασσία: *Latine, brassica marina, soldanella: Vulgo soldanella.*

Enarratio 115.

Soldanella.

BRASSICA marina, omnium consensu uulgaris est soldanella, hydropicis admodum conducibilis herba, quanquam non desunt hodie qui eam maxime uituperent, & hydropicis non conuenire contendant; ex quibus Cardanus quidam nominandus uenit. Cęterum Matthæus Syluaticus, hic ut solet, pueriliter errat, quum credat chachile apud Serapionem soldanellam nostrã esse, ut ex foliis chachile à Serapione tributis, manifeste suus deprehenditur error, quæ proculdubio usneæ aut nasturtii esse tradit, non uero aristolochiæ, qualia, soldanellam habere nouimus. Proinde emẽdandus hic Dioscorides uenit, quum dicat, folia habet longissima, quod falsum esse, ut diximus, liquet, quum potius soldanella folia habeat parua, tenuia, rotundę aristolochiæ similia. Sed error iste nõ aliunde ut credo uenit, quàm ex Græco codice corrupto, in quo loco μικρὰ, id est parua, μακρὰ id est longa legebatur. De soldanellæ uero uiribus ita Galenus libro septimo tam sæpe repetito meminit, dicens: Non solum aluum deiicit, subsalsa & subamara existens, sed etiam ad externos corporis usus idonea.

Cardanus medicus Mediolanensis. Matthæi Syluatici error. Dioscorides emendatur.

De Beta.

Græce, τεῦτλον: *Latine, beta, sicla, olus siculum: Hispanice, aselgas: Italice, beta, bietola: Gallice, de la porree, ou de la iotte: Germanice, mangolt, oder pissen.*

Enarratio 116.

Betæ tres species.

REPERITVR hodie, præter duas betæ à Dioscoride signatas species una tertia, omnino rubra, alba tamen & nigra hortis familiares sunt, alba sic dicta, quia non multũ herbaceum ac uiridem colorem possideat. Hęc cocta bonã facit aluũ, ac eam subducit, unde Martialis dixit: & pigro uentri nõ inutiles betas. Huius quoq; decocto in clysteribus maxime utimur; sed illius succus pondere unius libræ, pro laxando uentre, ubi alia nõ profuere medicamenta, primatũ obtinet. Quo quoq; ueluti maioranæ succo, pro expurgando per nares capite, quotidie utimur, quod medicamentum Græci

errhinum uocant,ut apud Galenum,de iſtâ herba ampliſſime legitur,lib.8. de Fac.ſimp.med.quum dicat:Beta nitroſæ facultatis eſt particeps,qua tum digerit, tum extergit, & per nares expurgat: Cæterum cocta nitroſitatem exuit,euaditq; leniter digerens,ad detergendum tamen digerendumq; ualidior eſt beta alba. Hactenus Galenus, in quibus uerbis betam calidam potenter eſſe percipitur,præſertim in purganda à capite pituita,quam caliditatem in coctura exuit;& eam primum eius decoctum recipit, unde educens aluũ euadit.Cæterũ,beta ſylueſtris ut Plinio placet,limonium eſt herba,de qua lib.4. ſermo habendus eſt, quanquam Gal.lib.2. de Facult. alim.cap. 43.nullam eſſe betã agreſtem,niſi quis lapathon ita nominare uelit, tradat.

Beta calida eſt.

De Portulaca.

Græce,ἀνδράχνη: Latine,portulaca: Hiſpanice,uerdolagas baldroegas: Italice,porcellana,procacchia: Gallice,de la purceline: Germanice,burtzelkraut.

Enarratio 117.

HVIVS duo nota ſunt genera,foliorum magnitudine tantum differentia,quæ in cibo ſumpta exile,frigidum,& humidum, ac lentum præbent nutrimentũ,refrigerat enim portulaca tertio ordine, humectat uero ſecundo,& ea de cauſa, illius ſtillatitia aqua,in officinis familiaris habetur. Datur enim pueris, uermibus correptis cum febre, magno, ut experientia indicat, iuuamento.

Portulaca.

De Aſparagis.

Græce,ἀσπάραγος: Latine aſparagus: Hiſpanice,eſparagos: Italice,iſparagi: Gallice,des aſperges: Germanice,ſpargen.

Enarratio 118.

ASPARAGOS in hortis ſerendi, nulla hodie apud Hiſpanos cura eſt,tantum campeſtribus & ſua ſponte naſcentibus contenti: At Itali, præter campeſtres, hortenſes habent aſparagos,cibo gratiſſimos,præſertim Rauennates, qui quoque olim,in maximo fuerunt honore, ut ex Martiale deprehenditur, quum dicat.

Aſparagi.

Mollis in æquorea quæ creuit ſpina Rauenna,
Non erit incultis gratior aſparagis.

Verum aſparagos quũ dicimus, ſtolones, ſiue tenellos cauliculos intelligimus,non uero ſpinis armatũ fruticem,quos primis menſis,oxolæo cõditos, mica ſalis addita comedimus,& ita facile ad ignẽ coquuntur,ut quũ rem celerrime perfici cupimus, dicere ſoleamus, citius quàm aſparagi coquantur.

Cæterum asparagi radix, inter radices diureticas adnumeratur, ita ut inter illas primatũ obtineat, quod percipitur, quia illius qui comedit asparagos, urina maxime fetet, stomachum enim maxime iuuãt omnes asparagi, urinasq; cient, & parum nutriunt, de quorum temperatura, Galenus ita disserit, libro sexto de Facult. simpl. medic. Asparagus petræus abstergendi uim habet, citra manifestam caliditatem aut frigiditatem: hinc iecur ac renes infarctu liberat, & maxime radices eius, & semen, quod & dentium dolores sanat.

Asparagi tẽperatura.

De Plantagine.

Græce, ἀρνόγλωσσον πολύνευρος ἑπτάπλευρος: Latine, arnoglossa, plantago, lingua agni, septineruia, stelaphuros: Hispanice, lhantem, tamchagem: Italice, plantagine: Gallice, du plantain: Germanice, scaffzungen.

Minoris plantaginis latina nomina.

Lanciolata, plantago minor, lingua arietis, lingua agni: Hispanice, lengoa de oueya, lengoa de carnero: Gallice, lengue de moton.

Enarratio 119.

GRAECorum ἀρνόγλωσσον plantago nostratũ est; ἀρνὸν Græci agnum uocãt, γλῶσσαν uero linguam id est linguã agni, cuius plura sunt genera, duo tamẽ præcipua, maior & minor: Minor, angustioribus foliis, & nigrioribus, linguæ pecorũ similis, caule angulo so, interdum inclinato, in pratis cum reliquis nascẽs, quam officinæ quinqueneruiam, aut agni siue arietis linguã uocãt: maior uero, foliis laterũ modo inclusis, quę quia septena sunt; Gręci ἑπτάπλευρον uocauerũt. Nascitur in hortis atq; uallibus nec nõ paludibus, & pratis, cuius plura alia sunt genera, quorũ aliquot, diuino fauente numine, lib. 3. attingemus. Cæterũ plantaginis dotes in pręsenti audire est, quas Gal. lib. 6. ut solet, sapienter admodum persequitur, dicens: Refrigerat pariter & siccat in secũdo gradu, habetq; nonnihil austerũ, ratione terrearum partium. Porro medicamenta, quæ cum hoc quod refrigerant, una etiam astringunt, ea & ad ulcera rebellia omnia, & ad fluxiones & putredines conueniunt, ac proinde & ad dysenterias: Nam & sanguinis profluuia sistunt, & si quid aduratur, refrigerant, tum sinus quoq; glutinant, & alia ulcera recentia, & uetera simul, atque in omnibus fere id genus medicamentis, primas tenet, aut certe nulli secundum est arnoglossum, ob temperaturæ symmetriam, & conuenientiam. Nam siccitatem obtinet morsus expertem, & frigiditatem quæ nondum stupefaciat. Fructus etiam & radix similis sunt facultatis,

Plãtaginis species.

Plantaginis temperatura.

nisi quòd tum ficcioris,tum minus frigidæ; quin & semen subtiliũ est partium.Radices uero crassiorum: at herbæ folia exiccata,subtilium partium existunt,& minus frigidæ facultatis. Radicibus utuntur ad dentium dolores tum mandentes, tum collutionibus incoquentes, præterea ad iecinoris renumq; obstructiones, non has tantum adhibent, sed folia quoque, & multo magis semina.

De Sio.

Græce, σίον : *Latine, sium, lauer, anagallis aquatica: Hispanice, rabacas; Italice, gorgolestro: Gallice, la berle: Germanice, pungen.*

Enarratio. 120.

SION herba sic dicta, quid excutiendi uires habeat; in riuulis & locis aquaticis semper nascitur, apio per q̃ similis, quam crudã, aceto mulieres & pueri ineunte uere comedunt. Nam post aduentum auis cuculi dictæ, non amplius herbam esui aptam, mulieres Hispanicæ dictitant, imò illam inutilem & tanquam ab aue dicta affectam prædicant. Nascitur enim aliquando cubitalis, stomacho admodum grata, quæ & urinam euocat, & uesicæ calculos excernit. Plinius porro huius herbæ uires, cum facultatibus aquatici sisymbrii, id est cressonis confundit libro. 22. eiusdem numeri capite. Ne tamen sii temperaturam desideres, Galenum audi, libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita dicentem: Sion quantum gustu odoratum est, tantum etiam excalfacientis facultatis est particeps, sed & digerit, & urinam mouet, & calculos renum frangit, & menses euocat.

Sion herba.

Plinius errat.

De Sisymbrio.

Græce, σισύμβριον : *Latine, sisymbrium, corona Veneris, balsamita, menta aquatica: Hispanice, herua buena delhagoa, ortellana delhagoa: Italice, balsamita, menta aquatica: Gallice, balsamita: Germanice, bachmuntz: oder fischmuntz.*

Enarratio. 121.

EST enim primum hoc sisymbrium, officinarum balsamita, herba plerũq; in aquis, & locis humidis nascens, & quæ facillime, ut refert Plinius libro. 19. capite decimo, in mentam degenerat, adeo suauis odoris, ut Venerem incitare certum sit, quo fit, nomen Veneris ei inditum sit, qua hisce tẽporibus homines in coronis plerunq; utuntur, & seplasiarii male loco nepithæ eam usurpant. De qua Galenus libro octauo citato: ita tradit: tenuiũ

Sisymbriũ.

Seplasiarii errant.

est partium, facultatisque digerentis, calfacientis, & exiccantis in tertio ordine, quidam, semen cum uino exhibent singultientibus, torminaq; patientibus. Verum, ne quis nominis uicinitate decipiatur, sciendum est, quod balsamina, à balsamita præsenti differt; Est enim balsamina herba de qua Dioscorides nullam penitus fecit mentionem, uulneribus glutinandis commodatissima, quam Hetruria Hierosolymitanum pomum uocat, Mirabile Gallia, alii uero garantiam: quoniam, ut tradit Ruellius Gallus libro secundo de Stirpibus, capite centesimo uigesimoquarto, septi modo in hortis fenestrisq;, per cancellos opere topiario digeritur. Ea tenuibus prælongisq; flagellis, ultro citroq; reptantibus euagatur, foliis uitis albæ, articulatioribus, exilibus pampinis, ex alarum sinu prodeuntibus, quibus illigantes sese cancellatim uicinis implicant statuminibus, flore cucumeris ex albo in luteum languescente, turbinato utrinq; fructu, carnosa cute & per uersus uerrucosa, ac rigidioribus bullis intumescente, cucumeris pusilli uel citrii similitudine, malo uerius ac tubere quàm grandi bacca, aut folliculo: aureus maturo color, cartilago intus punicea uel lutea, sanguineusq; succus, pomum maturitate dissilit, inanitasq; confracto patet, semina intus aliquot lenticulæ figura continens, ruberrima, ex quibus oleum exprimitur, ad uulnera præcipuum. Aliqui pomum oleo prius imbutum aliquot dies insolant, deinde uel fimo uel terra tantisper obruunt, dum prorsus intabuerit, sic balsami uires glutinandis uulneribus adsciscere pollicentur, inde tractum balsaminæ uocabulum, mirabile pomum Gallis dicitur, quod uel pulchritudine sua uel insolita nouitate conspicientes in admirationem sui trahat. Hæc Ruellius.

Balsamina à balsamita differt.

De altero Sisymbrio.

Græce, σισύμβριον ἕτερον: *Latine, sisymbrium alterū, aquaticum nasturtium, aquaticum sisymbrium, crissones: Hispanice, berros, agriois: Gallice, du cresson: Germanice, brunēkersz.*

Enarratio. 122.

ALTERVM sisymbrium, omniū doctorum hominum in re herbaria consensu, cōmunes sunt cressones, sic dicti, quia facile, & cito, in aquis crescūt, folio pseudodictamni, sapore acuto, esui apta omnino herba, de cuius uiribus & temperamento Galenus ita differit, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: sisymbrium, quod quidam cordaminem uocant, quandoquidem cardamomo simile quiddam gustu præfert, quum siccum est, tertii est ordinis excalfacientium & desiccantium; quum humidum & uiride, secundi.

Grissones.

De Crethmo.

Græce, κρίθμον: *Latine, crethmon, batis, baticula, crethamus, petroselinum marinum, fœniculum marinum, unguis aquilæ: Hispanice, perexil dela mar, unhas de agnula yerua: Italice, finochio marino: Gallice, dela creste marine, dela bacille.*

Enarratio. 123.

CRETHMON uel batis, crethamus in officinis hodie dicitur, herba ubiq; nota, sua sponte prope mare crescens, foliis multidiuisis, pinguibus, oblongis, aquilæ ungues repræsentantibus, unde multi Hispanorum, herbam istam, unguem aquilæ appellant, quanquam alii petroselinum marinum, uel fœniculum marinum quoq; eam nominent, ac oxelæo, & sale, ut cappares condiant, & in multus orbis partes cum aliis mercibus, ueditũ trahant: urinam autem prorritat, & renum ac uesicæ calculos comminuit, de qua Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Gustantibus salsum est, cum paucula amaritudine, quamobrem uis eius est exiccatoria & abstersoria.

Crethamus, fœniculũ marinum.

De Coronopo.

Græce, κορωνόπους: *Latine, coronopus, cornu cerui herba, stella maris: Hispanice, guia belha: Italice, stella herba: Gallice, capriole: Germanice, kraen.*

Enarratio. 124.

DIOSCORIDIS coronopus, hodie ab hominibus doctis ea putatur herba, quam pharmacopolæ cornu cerui, & stellam maris appellant, quæ quia multidiuisa per terram spargitur, cornu cerui dicta est, & ex ea aquam per elambicum extrahunt. Aduertendum tamen duximus, quod coronopus hæc, longe à coronopo Theophrasti differt: Est enim Theophrasti coronopus, herba spinosa, & esui minime apta: At de præsenti ita tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simpl. medic. coronopodis radix, cœliacis prodesse creditur manducata. Cæterum coronopus non est pes cornicis herba, ut quoq; Mathiolus fatetur, quanquam, capite de batrachio sibiipsi contradicat, ut legenti notum euadet.

Coronopus cornu cerui est herba.

Mathiolus sibiipsi contradicit.

De Soncho.

Græce, σόγχος: *Latine, sonchus, lactucella, cicerbita, palatium leporis: Hispanice, serraya, sarralha: Italice, cicerbi-*

ta, crespine: Gallice, du latteron, ou palais au lieure: Germanice, mosz, oder genzdistel.

Enarratio. 125.

Sonchos herba.

SONCHOS herba, ideo dicta est, quòd salubrem fundat succum, ἀπὸ τοῦ σῶον χέειν: Nam ebibitus stomachi rosiones lenit, & lactis abundantiam nutricibus subministrat, & multa alia commoda elargitur; quæ communiori uoce cicerbita uocatur; & interdum parua est & tenella, inter herbas acetarium adornantes connumeratur; imò multi solam per se tantum, aceto sumunt; quum uerò grandior fit, spinosa euadit, & minime esculenta, syluestri respondens. Vnde Galenus hæc animaduertens dixit; ubi adoleuerit sonchus ex spinosis plantis est. Cæterum uiridis etiamnum & tener estur, perinde ut cætera olera syluestria. Hæc rursus illa herba est, qua mustella dimicatura contra serpentem se prius munit, adeo enim salubris est, & contra uenenum ualet.

Cicerbita.

De Endiuia.

Græce, σέρις ἀγρία, κιχώριον, καὶ πικρὶς: *Latine, cichorium, cichorea, intubus agrestis, intubum agreste, ambubeia, picris: Hispanice, almerones, cichoria: Italice, cichorea: Gallice, cichoree: Germanice, uueguuarten.*

Secunda species cichorii agrestis.

Græce, ἡδυπνόις, ἀφάκη: *Latine, dens leonis, rostrum porcinũ, tarraxacon: Hispanice, dente de leon hierua: Italice, gruni, radice, girasole: Gallice, tarraxacon: Germanice, korlkraut.*

Endiuia domestica

Græce, σέρις: *Latine, intubus, intubum satiuum, endiuia domestica, latifolia: Hispanice, endiuia: Italice, endiuia: Gallice, delendiuie: Germanice, endiuien.*

Alia domestica strictioribus folijs.

Græce, σέρις: *Latine, seriola, scariola: Hispanice, serraya*

enuide

uide: Italice, la ſcariola: Gallice, ſcariola: Germanice, ſcariol.

Enarratio 126.

DIFFERT endiuia à cichorea, tãquàm domeſtica à ſylueſtri: Nam endiuia, domeſtica & hortis familiaris eſt, ex qua aqua & ſyrupus in officinis parari debent: Sylueſtris uero, cichorea ſiue cichorium appellatur. Nam ſylueſtris endiuiæ dictæ cichoreæ, duplex eſt ſpecies: quædam ambubeia dicta, ſiue cichorea libere naſcens, quæ ex ſe tricubitales emittit uirgas, fiſtuloſas, difficulter frangibiles, flore cæruleo, interdum albo, quæ apparente Sole panditur, & cum eo circumagitur: eo uero nubilo, aut non apparente, clauditur, & compreſſa uidetur, unde Ambubeiæ herbæ, aut ſolaris nomen accepit, non ideo tamen heliotropium, dicenda eſt, quum heliotropium longe alia ſit herba, de qua ſuo loco plura dicenda ſunt. Secunda uero cichoreæ ſpecies, illa eſt herba, quam leonis dentem pharmacopolę, aut tarraxacon, uel roſtrum porcinum appellant, & illam uniuerſa Italia, in hortis tanquam celebre oxyporum, ſatam habet, quam multi quoque cichoream appellant, & differentem à dente leonis herbam eam faciunt, quum tamen eadem fere ſit, & in nihilo præterquàm cultura differant; uocat autem hanc Plinius hedypnoem, id eſt ſuauiter dormire, ſomnumque irrepere facientem, non minuſque aphacam, libro uigeſimoprimo capite decimoquinto ut Theophraſtus quoque libro ſeptimo de Plantarum hiſtoria, capite ſeptimo. Sed aduertendum eſt, quod aphaca hæc multum differt ab alia aphaca, ſylueſtri dicta uitia, de qua breui ſumus dicturi. Domeſtica uero endiuia duplex eſt, altera latifolia, hortis familiariſſima, & quæ terra obruta, alba reddita, hibernis menſis, oxelæo & ſale, cruda, & cocta ante ponitur, quanquam uniuerſa Hiſpania, ſic paratam eam nunquam quod ſciam, uiderit, quam aliqui endiuiam, alii uero cichoream uocant. Altera uero arctioribus foliis endiuia, à feri ſeriola, poſtea uero ſcariola nuncupata eſt. Cæterum, ab intybo ſiue intyba, corrupte endiuia deducta eſt, cuius omnes ſpecies in amaritudine conueniunt, magis & minus, unde prouerbium, intyba ſucceſsit ambroſiæ, & illud Virgilianum, amaris intyba fibris. De quarum uiribus, ita differit Galenus, libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: Seris, holus eſt ſubamarum, & magis quod agreſte eſt, id namque eſt frigidæ & ſiccæ temperaturæ, ſecundo exceſſu. At domeſtica magis quàm agreſtis refrigerat; Porro utraque aſtringẽtis qualitatis eſt particeps, ut condrilla, quæ eſt etiam ſereos ſpecies.

Endiuia à cichorea in quibus differat.

Heliotropium.

Aphaca differt ab aphaca uitia.

Endiuia domeſtica latifolia alba fit.

Endiuiæ deriuatio.

De Condrilla.

Græce, κονδρίλη; Latine, condrilla; Hiſpanice, Luſitanice,

leitugas, lechugas dentre los planos: Italice, lattaiuola, latte dan gelli: Gallice, du lettron.

Enarratio 127.

Condrilla. EST proculdubio condrilla, intybi ſpecies, qua de cauſa Galenus capite citato, de ea ſimul cum aliis mentionem fecit, quanquam tamen libro ſecundo de Alimentorũ facultatibus, ipſe non inter ſeres, id eſt intybos, eam connumeret, ſed potius capite de lactuca. lactucæ condrillam olus ſimile facit: quo fit, noſtri Luſitani, herbam iſtam in hunc uſque diem lactucam appellent. Naſcitur enim inter ſegetes, & uineas, & aliis locis quoque, qua acetarii uice mulieres & homines ruſtici utuntur. Ineſt autem huic condrillæ, folium endiuiæ ſimile, lac ex ſe quum rumpitur mittens, cui quoque altera ſpecies ſimilis ubique cernitur, eaſdem fere cum intybis uires obtinens: dicitur autem condrilla iſta, ab Hiſpanis, lactuca inter ſegetes naſcens, ut differentiam inter uulgarem lactucam, & iſtam de qua agimus, faciant.

De Cucurbita.

Græce, κολοκύνθη ἐδώδιμος: *Latine, cucurbita: Hiſpanice, la calabaca: Luſitanice, abolara: Italice, ſucca: Gallice, une courge: Germanice, kurbs.*

Enarratio 128.

Cucurbita. COLOCYNTHE, ea eſt cucurbita, quæ in cibi uſum quotidie uenit, & multiformis conſpicitur aliquando uentroſa, ſic dicta quia in uentre multum turgeſcit, nonnunquam curua, quandoque uero tantæ longitudinis, ut modo nouem modo decem pedum uiſa ſit, quę ſępe (natura artifice) ita eueniunt, quandoque uero ab hortulano uinculo formantur, & finguntur, quum cucurbitæ quia coguntur forma, creſcunt, ut in harundine oblonga experti ſumus, quæ ſecundũ harundinis longitudinem creuere: unde merito, cucurbita à curuatura dicta eſt, quia facile in quãuis figurã dempto impedimento curuari poſſunt, non minus quoque in amplis uaſculis immiſſæ, uentroſæ fiunt; Sic ornatæ, ut poſtea maturis, & ſiccis, ac inanitis, uaſorum uice, utantur. Vnde Plinius Naturalis hiſtoriæ libro, dixit, nuper enim cucurbitarum uſus uenere, urceorum uice, iam pridem etiam cadorum ad uina condenda. Columella quoq;, de media inquit parte cucurbitæ, ſemen inuerſo cacumine ponito, ut fiat incrementi uaſtioris, nam ſunt ad uſum uaſorum ſatis idoneæ, quod hodie in uſu uidemus, atq; ipſis præcipuè utuntur, qui per æſtatem atque ardores maximos in agris negociantur. Medici noſtri temporis, cucurbitam, pro bona uictus ratione febricitantibus præbent, quum humidæ ac frigidæ poteſtatis ſit; meo tamen iudicio, repurgato

uentriculo, edenda cucurbita est, quia facillime in eos conuertitur humores, quos stomachus in se cōtinet, ut author est Gal. lib. 2. de Facult. alim. cap. 3. qui quoq; lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita eius persequitur uires. Humida & frigida est in secundo ordine cucurbita, quare succus eius rosaceo mistus, auriū dolori contracto ex phlegmone, est utilis: præterea restinguit sitim.

Cucurbita non nisi repurgato stomacho edenda est.

De Satiuo cucumere.

Græce, σίκυος ἥμερος*: Latine, cucumer satiuus, cucumis: Hispanice, cogombro: Italice, cocomero, Gallice, cocombre, Germanice, cucumern.*

Pepo.

Græce, πέπων*: Latine, citrullus, pepo: Hispanice, pepinos: Longobardice, cocomero, citruolo: Gallice, citrullo: Germanice, citrullen.*

Enarratio 129.

CVCVMER, non ubiq; satiuus reperitur, qua de causa multi nō sine ingenti errore, citrullum quem peponem esse certò scimus, cucumerem appellāt, uulgarium forsitan uoce seducti, qui in Italia fere uniuersa, & Flandria ac Germania, citrullum cucumerem uocant, sed ut dixi, nō sine magno, ne dicam pudendo errore, inter quos nouissimus extat Mathiolus Senensis, in suo Dioscoride Hetrusca lingua confecto. Est igitur Græcorum cucumer, siue cucumis, dictus sic, ut Varroni placet, quia facile curuatur, baculi crassitudine, colore uiridi, longitudine cubitali, & maiori, præsertim, si in flore existens, in fistulam mittatur: tunc enim ut tradit Plin. lib. 19. cap. 5. mira longitudine, & ad fistulæ complementum crescit; & hac de causa Columella anguinum cucumerem eum appellat, quia oblongus, crassus atq; instar anguis flexuosus sit. Nascitur enim in simili planta, qua cucumer syluestris oritur. Cæterum est cucumer, natura frigidus & humidus, appetentiam concūbendi minuens, unde sicys à Græcis dictus est. Hinc de cucumere (quia textrices magna ex parte impudicæ sunt) adagiū ortum est; texens pallium mulier, cucumerē deuoret. Raro in Lusitania cucumer uidetur; Secus autē in altera parte Hispaniæ, præcipuè apud Salmanticences, ubi in magna cernitur copia, hirsutus, colore omnino uiridi, longitudine cubitali & curua At pepo is est, quem officinæ ob colorē citri, in maturitate acquisitū citrullum appellant, Græci uero illum πέπωνον id est maturū, Graia uoce dixere, quam uocē Hispani uel hodie seruātes, nulla immutata litera aut syllaba, illum quoque pepanū uocant, & eius supremā partem concisam, fronti, æstus hora, in qua illum plerunq; comedimus, tanquam refrigerantē, admouemus, quod olim

Cucumer.

Cucumer anguinus.

Pepo citrullus est.

quoq; à Græcis fieri Dioscorides innuere uidetur. Vescimur enim pepone Hispani,dum uiret:nam postquam maturuit,& colorē luteum, citri maturi contraxit,tanquam cibo inutilem reiicimus,si quid tamē illius comedendū sit,eius suprema & cartilaginea pars tantum pro uictu,reiecta eius medullari parte,accipienda est;ut apud inferiores Germanos plerunq; fit,qui peponibus iis,non nisi maturis,cōtra Hispanorū consuetudinem,in uictu utuntur, quorū medullarem & interiorē partem,in qua semen continetur,tanquam improbā & malam reiiciunt,suprema & cartilaginea illa,crebris uerrucis ornata parte,contenti, qui mos apud Græcos quoq, fuit,ut ex Galeno deprehēditur,lib.2.de Alim.fac.cap.5.ubi inquit:huc accedit,quòd in peponibus homines à carne intima in qua semē habetur,abstinēt.Sed hæc ignorās Mathiolus,nihil in hoc cap.præter alios uillicare facit. Subdit quoq; Gal.eodē loco,in melopeponibus autē mandunt,id est carnem interiorē,pro quo scire licet,quòd melopepones, hodierni sunt melones, quorū uarietas ingens est,quū alii cortice subtili tegūtur,alii uero crasſiori,& tardius maturi fiunt quos Clodiēses (Venetiis prope Riuumaltū) uendentes,peponas appellāt; alii autē intus sunt rubri, & illorū quidam muschatelli dicti, odore & sapore præstantiſsimi,ut apud Lusitanos, Abrantini dicti,ab oppido Abrātes dicto,quod Tagus aurifer præterlabitur,quibus Neapolitani respōdent. Alii autē sunt albi,& illorū nonnulli hiemales dicti,quia per uniuersam hiemem suspensi in domibus seruātur,apud Salmanticenses frequentes,qui quoq; è Græcia in Italiam hodie aduehūtur.Sunt quoq; pręter istos, melones aquei dicti, quos angurrias multi appellant,alii uero, bateccas, Turcæ, carpuzes. Thusci,præter omnē loquendi consuetudinem,cucumeres nominant. Dicuntur uero melones aquei, quia intus aquam habeant,quam cum interiori substantia,adiecto succharo Mauri & Turcæ,uigente ęstu,pro refrigerandis uentriculis,in cōtinuo uictus usu habēt,magnæ enim sunt anguriæ istæ, uentrosæ,lucidæ,colore uirides,quanquam nonnullæ paruæ reperiantur,multis uariegatæ coloribus,quarū omnium,interior pars dulcis admodum est,qua febricitantes,sitim arcere conātur. Sunt præterea,ut plures alias pręteream species, Saracenicæ quædam, uel Transmarinæ dictæ cucurbitæ, quas nonnulli pepones appellant,aliæ exterius albæ,aliæ uero subluteæ, omnes crasſi & peſsimi nutrimenti;& ea de causa à rusticis in hieme tātum comeduntur, Frigidæ enim & siccæ,temperatura sunt, ueluti priores omnes species, quas crudas comedere solemus,frigidæ & humidæ, in secundo gradu,Attamen, si quis aut semen aut radicē arefaciat,haud etiam humidæ fuerit naturæ;sed iam desiccantis,idq; in primo quodam ordine, aut in secundo incipiente,ut latius Gal.dixit lib.citato de Facult.alim.Porro,cucurbitam ac omne genus peponis uel eorum semina,saccaro hodie condiri,magno ægrotantium oblectamento,uel tonsores norunt,nedum aromatarii.

Mathiolus errat.

Melo pepones sunt melones.

Angurria.

De Lactuca.

Græce, θρίδαξ: Latine, lactuca: Lusitanice, alface: Hispanice, lechuga: Italice, lattuca: Gallice, une lactue: Germanice, lattich.

Enarratio. 130.

DICITVR lactuca, ut Palladio in Ianuario placet, quod abundantia lactis exuperet, quod quidem lac uentrem mouere leuiter, olim credebatur, quare apud ueteres, in primis epulis ueniebat, ut Martialis sequenti carmine testatur, quum dicat. Prima tibi dabitur, uentri lactuca mouendo Vtilis: de qua quoq; ille dixit, Claudere quæ cœnas lactuca solebat auorum, Dic mihi, cur nostras inchoat illa dapes? Syluestris uero lõgiori caule in cãpis nascitur, folio satiuæ simili, sed spinoso, præsertim quum ad cõplementum peruenit, Satiua uero quæ in uictus usu quotidie uenit, ut refert Galenus, humidum frigidumq; est olus, non tamen extreme. Dicenda igitur lactuca, humida, & frigida est secundum aquæ fontanæ frigiditatem, & ut libro secundo de Facultatibus alimentorum legimus, hoc olus, succi est quàm alia omnia laudabilioris. Nam quum reliqua omnia sanguinem gignant paucissimum, ac praui succi, lactuca non multum quidem generat, id tamen nec mali succi est, neque omnino laudabilis. Porro dum essem iuuenis, uentriculusq; mihi infestaretur bile, lactuca, qua ipsum refrigerarem utebar: quum uero ad ætatem declinantem perueni, hoc ipsum olus fuit mihi contra uigilias auxilio, quæ senibus esse annexæ uidentur. Habet itaq; lactuca succum quidem frigidum atq; humidũ, minime tamen prauum, quare nec concoctioni resistit, nec perinde ut reliqua olera, uentrem cohibet sicuti neque, etiam prorritat.

Lactuca (margin)

Lactucæ tẽperatura. (margin)

De Gingidio.

Græce, γιγγίδιον: Latine, gingidiũ, chærefoliũ: Italice, cerefolio herba: Gallice, du cerfueil: Germanice, kerbelkraut.

Enarratio. 131.

RECTE mea sententia, Ruellius Gallus, & post illum Fuchsius, in suo herbario, gingidium chærefolium esse, opinati sunt, quum re uera inter se maxime conueniant. est igitur gingidium chærefolium, herbula, non diu è Syria, & Cilicia in Italiam aduecta, & inde in alias regiones transportata, quanquã ad Hispaniam nõdum quod sciam peruenerit, syluestri pastinacæ similis, tenuior, tamen, & amarior, & culinæ satis commoda, radice subalbi-

Gingidiũ chærefoliũ est. (margin)

da, aliquantulum amaricante, floribus candidis, semine in siliquis exiguis, oblongo, angusto, & acuminato, quæ ideo chærefoliũ dicitur, quod foliis luxuriet. Quod uero Hispani, herbulam hanc, in hortis suis hucusq; satam non habeant, id in causa mihi esse uidetur, quod coriandro uiridi maxime utantur, id ferculis quotidie infundẽdo, quod tamen uniuersa Italia, & Germania, ac Gallia, respuunt, & tanq̃ noxiam herbã horrent, cuius loco hanc amplexãtur, chærefoliũ dictam, quæ in uniuersum alia est, ab ea quam Plinius chærefolium appellat. Huius porro uires, Galenus libro 2. de Facult. alimentorum, capite quinquagesimo quinto; & sexto libro, de Facultatibus simplicium medicamentorum, enarrat, dicens; Gingidium gustu amarum & astringens quum sit, temperie calidum frigidumq; uidetur: Secũdũ uero utramq; qualitatem, desiccatoriũ est, cætera porro, stomacho amicũ existit.

Chærefoliũ Plinii differt ab hoc præsenti.

De Scandice.

Græce, σκάνδιξ: Latine, scandix.

Enarratio 132.

SCANDICEM gingidio similem herbã, nobis diligentissimus uir Ioannes Falconerius Anglus, primo Ferrariæ indicauit, nec enim illam aliis nominibus appellari nouimus, qua de causa nomenclaturas alias non adiecimus.

Scandix. Ioãnes Falconerius Anglus.

De Caucalide.

Græce, καυκαλίς: Latine, caucalis herba, daucus agrestis: Hispanice, queyones, ierua: Italice, pitrosello saluatico.

Enarratio. 133.

ADEO caucalis herba, daucum refert, cum figura, tum foliorum incisura, & umbella, ut merito daucus syluestris à multis appelletur. Nascitur enim hęc ubiq;, in aruis, folio inferiori petroselino simili: superiori uero, inciso, minuto, ut in fœniculo, cernitur, unde ab Italis, petroselinum agreste, herba ista dicta est. Præterea, huic similis folio & umbella alia est herba, caule hirsuto, cuius radices rotũdæ, nucum magnitudine sunt; exterius nigræ, intus uero albæ, & esui aptæ, quas pueri in Hispania, frequentissime comedunt, & eas, eadem uoce, quã iuncum auelanam appellari diximus uocant, nusquam quàm in Hispania à me uisas; nec mirum, quum, ut ait Virgilius. Nec uero terræ ferre omnes omnia possunt. Cæterũ de caucalide, ita prodit Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum, quidam daucum syluestrem nũcupant, est enim ei adsimilis gustu simul ac uiribus, excalfacit enim ut ille & desiccat, tum urinam ciet, & muria ad repositionem conditur.

Caucalis herba.

De Eruca.

Græce, εὔζωμον: Latine, eruca, salax eruca: Hispanice. arugua: Italice, rucola, rucheta: Gallice, dela roquette: Germanice, uueilzsenff.

Enarratio. 134.

ERVCA tam domestica quàm syluestris communissima est herba, quæ plerũq; in acetariis uenit, & ideo eruca dicitur, quia in gustu erodat; euzomos uero, quia iura commendet, detq; illis gratum saporem, Venerem enim eruca mouet, qua de causa, à poetis salax eruca appellatur; de qua Galenus libro secundo de Alimentorum facultatibus capite quinquagesimo tertio, ita inquit: hoc olus manifestissime calfacit, semenq; gignere creditur, & coeundi excitare appetitum, capiti etiam dolorem infert, præsertim si quis ipso solo uescatur. hactenus Galenus. Quibus, tu adde, modo quo eruca uescitur, calidus temperatura sit, quum si frigidus fuerit, tantum abest ut illi dolorem capitis inducet, ut potius magnum adducat iuuamen.

Eruca.

De Ocimo.

Græce, ὤκιμον: Latine, ocimum, basilicon regium, ocimum gariophyllatum: Hispanice, albahaca: Italice, basilico, basilico gentile: Gallice, du basilic: Germanice, basilique.

Enarratio. 135.

NON solum in hortis satum ocimum uidetur, sed passim ad fenestras figulinis uasis repositum, quod mulieres ob fragrantissimum quem habet odorem fouent, unde ocimum ab ὄζω uerbo quod est redoleo, deductum est. Reperitur enim gariophyllatũ dictum suauioris odoris, sic dictũ quòd nescio quid gariophylli redoleat. proprie uero basilicon minutis foliis ornatum, acinos est, de quo tertio libro sermonem faciemus. Cæterum in ocimi uiribus multi dissident, Galenus tamen cui habenda fides est, sic de eo libro octauo, de Facultate simpl. medicamentorum, tradit: Ocimum ex secũdo est ordine calfacientiũ, habet autem recrementitiam humiditatem, proinde nec commodum est, quod in corpus sumatur: cæterum foris illitũ ad digerendum & concoquendum idoneum est. At Simeon Sethi, de eo ita quoq; iudicium suum fert, quum dicat, basilica ocima, olfacta, cor, & caput, iuuant, si aqua irrigantur humidiora fiunt, & somnum conciliant, semen eorum cardiacis affectibus succurrit, animi mœrorem ex atra bile ortam, in hilaritatem & letitiam mutat.

Ocimum.

Acinos quid.

Simeon Sethi.

De Orobanche.

Græce, ὀροβάγχη: Latine, orobanche, erui angina: Hispanice, yerua uaqua: Italice, herba lupa, coda di leone, herba tora, herba uacca: Gallice, teniam.

Enarratio. 136.

Orobanche cauliculus est.

NASCITVR orobanche inter legumina, hordeum & canabim, pedalis altitudinis, cauliculus, & minoris, ad ruborem declinans, sine foliis, hirsutus, pinguis, tener, asparagi modo crassus, flore subrutilo, ad album declinante in totum hypocisti similis, nam radix illi, tenera, policaris crassitudinis est. Orobanche ex maleficio nomen traxit, quod uidelicet, legumina, præcipue orobum, inter quæ nasci diximus, strangulet, non illis, se circunligando, ut Theophrastus dixit, sed tantum inter ea nascendo, ut experientia indicat. Dicitur uero herba hæc, à nonnullis, herba tauri; ab aliis autem herba uaccæ, eo quòd uacca quum eam comedit, illico ad taurum accedit, non minus quoq; cynomorion appellatur, quod canis genitale membrum referat, nam una parte crassa uidetur, alia uero subtilis. De qua ita Galenus lib. octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum inquit, breuissime, siccæ frigidæq; temperaturæ est, in primo ordine.

De Tragopogone.

Græce, τραγοπώγων: Latine, tragopogon, barbula hirci: Hispanice, barba de cabron, yerua, nozelhas: Italice, sassafrica.

Enarratio. 137.

Tragopogon.

EST dubio procul herba hæc similis omnino herbæ croci, præsertim illa flores purpureos emittens: nam altera luteos potius flores producit, sed utriq; radix est parua, bulbosa, aliquantulũ oblonga, auellanæ magnitudine, dulcis, esui apta, quam pueri in Hispania in campis eradicantes, à similitudine paruarum nucum, nozellas appellitant, & illarũ esu maxime oblectantur. Dicitur enim herba hæc barba hirci, quia in calice, nescio quid hircinã barbam repræsentet, quanquã Hermolaus Barbarus uir alioquim doctissimus, parum hoc animaduerterit.

Hermolaus taxatur.

De Ornithogalo.

Græce, ὀρνιθόγαλον: Latine, ornithogalum, lac gallinaceum: Hispanice, leche de gallina yerua: Italice, latte de gallina: Gallice, churlos.

Enarratio.

Enarratio 138.

SCATENT uniuersi campi fœno referti, ornithogalo herba, Dioscoridis picturę omnino respondente. Nec minus quoque inter segetes reperitur herba hæc, sine foliis caulem producens, tenerum, subtilem, tribus quatuorue agnatis, & ipsis etiam tenellis, ex quibus flores prodeunt primo aspectu albi, sed postea penitius introspecti, exterius herbaceo, intus uero tantum lacteo colore deprehenduntur; in medio quorum postea tanquam in pillula semen seruatur, pistrinæ accommodatum, quum id panibus tanquam melanthium iniiciant: Radices quoque huius herbæ dulces sunt, bulbosæ, in uictus usu quotidie uenientes, non minus ac castaneæ, quas rustici deficiente annona, non prætermittunt, famem, crudis & coctis propulsantes.

Ornithogalon.

De Tuberibus terræ.

Græce, ὕδνον: Latine, tuber terræ: Hispanice, turmas de tierra: Italice, i tartufi, tarensola, zunesta: Gallice, trufla: Germanice, trufle.

Enarratio 139.

PARIT intra se tubera tellus, sine caule, sine foliis, aliisue agnatis, quę pessimum & terrestrem præbent nutrimentum, & ut tradit Auicenna neruis & stomacho inimica sunt, qua de causa, cōsulto iure carnium pinguium tubera elixanda sunt, uel ut Platinæ libro de Obsoniis placet, uino lota sub cineribus coquenda sunt, ac sale & pipere aspersa, adhuc calida in conuiuiis, post esum carnium comedenda, Erumpunt enim, ut obiter hoc dicamus, tubera tonitru, unde Aquinas poëta dixit: & facient lautas optata tonitrua cœnas.

Tubera.

De Hortensi smilace.

Græce, σμῖλαξ κηπαία: Latine, smilax hortensis, phaselus: Hispanice, feyones: Italice, fagiuoli, faseli: Gallice, phasiole: Germanice, faselen, uuild bonen.

Enarratio 140.

ADEO clare phaselus uulgatissimum legumen à Dioscoride in præsenti describitur, ut non multis opus sit comprobationibus. Nam renum figura legumen hoc cernitur, aliquando rubrum, aliquando uero album, nonnunquam quoque nigro colore compunctum. De quibus omnibus hic Dioscorides simul agit, non uero, ut quidam putat, de uno tantum genere, pluribus uariegato coloribus, quod hodie, Italia phaselum Turcicum

Phaselus.

appellat, ut capite centesimo primo, abunde diximus. cæterum coquuntur hodie in Italia pro cibo, teneræ ac uirides cum semine phaseli siliquæ, ueluti quoque olim fieri Dioscorides meminit. Cæterum, flatuosum nutrimentũ phaselus gignit, nec omnino malum.

De Medica herba.

Græce, μηδική: Latine, medica herba: Hispanice, alfalfe, eruaye.

Enarratio 141.

HAEC non ubique prouenit herba: at in regno Valentino apud Hispanos, abundantissime crescit, ubi quoque illius serendæ diligens, pro saginandis iumentis cura habetur, quam Arabica uoce, alfalfe, uel alfasafat appellare solent, in Gallia quoque eam nasci Ruellius est author, ubi trifolium magnum, aut potius Burgundiæ trifolium appellari tradit. Dicitur tamen herba ista Medica, quòd ex Media, in Italiam olim adducta fuerit, ubi quoq; magna diligentia, pro iumentorum pabulo serebatur, sed nunc quod nouerim, uniuersa Italia ea caret.

Alfalfe Medica herba.

De Aphace.

Græce, ἀφάκη: Latine, aphace, syluestris uitia.

Enarratio 142.

NASCITVR in pratis. & prope sepes aphace herba, caule quadrato, folio lentis, aut campestris eruiliæ, flore subrubro, sed postea siliculas quasdam emittit paruas, in quibus semen, ad speciei conseruationem recondit. Nam aphaca, apud Theophrastum longe alia est herba, ut pote cichoreæ altera species, quam dentem leonis, aut tarraxacum, uel altarraxacum appellari diximus. Porro Fuchsius in præsenti errat, quum aphacen, os mundi, herbam esse dixerit, quum proculdubio, os mundi, folia maiora habeat, filicis modo alata, herba in altum crescens, & ea de causa, à multis spectaculi gratia in hortis sata habetur: Hodie uero aphace, in Hispania non seritur, quia ubique, & in omnibus campis, præcipuè fœno refertis sua sponte nascatur, ut audio tamen, in nõnullis Italiæ locis, illius, non minus ac alterius cuiusq; leguminis cura serendi habetur, de qua, Gal. lib. 6. de Facult. simpl. medic. ita inquit: Aphace astringit, editurque ut ipsa lenticula, ægrius tamen concoquitur: Cæterum ualentius deficcat, & moderati caloris est, cętera uero legito libro primo de Facultatibus alimentorum, capite 36.

Aphace herba.

Aphaca endiuiæ species.

Fuchsius errat.

De Porro capitato.

Græce, πράσον κεφαλωτόν: Latine, porrum capitatum: Hispa

nice puerros: Italice, porri: Gallice, poureaulx: Germanice, lauch schnittlauch, & bryszlauch.

Enarratio 143.

PRASVM, porrum est, prasium uero marrubium, cuius inaduertentia Plinius quandoque lapsus fuit. Agit igitur Dioscorides de porro capitato, non quidem quòd ab aliis communioribus radices habentibus longas, differat; sed potius, quia olim in isto capitato, maior suauitas & teneritudo quàm in cæteris, percipiebatur. Parabatur autem porrum capitatum, id est, capitis latioris, utpote cepæ modo incrementum habens sequenti modo: quum enim transplantabatur, folia à radicibus auferebantur, ac subtus parum tegulæ, aut cuiusuis alterius testæ ponebatur, ne porri radix in altum cresceret, sed magis cepæ modo lata fieret, de quibus, & cepis, ac alliis, Galenus libro secundo de Alimentorum facultatibus capite ultimo sermonem fecit, quum dicit: corpus enim calefacit, & crassos in eo humores extenuat, glutinososque incidit, bis tamen aut ter in aqua decoctum, acrimonia spoliatur, quanquam nec sic quidem uim perdit extenuandi. At Simeon Sethi, porrum calidum & siccum in secundo ordine constituit, dicens quoq;, urinam cit, & mali succi est, assidue comestum uisus hebetudinem efficit, difficilia inuehit somnia, & stomacho nocet, genitale semen calefacit, & capitis dolores excitat, iecur, renes, & uesicam ledit, confert ad hęmorrhoidas, bis uero aqua coctum & aceto, & garo & oleo, cuminoque conditum, salubre est, iis qui frigido sunt stomac ho.

Prasum porrum est. Prasiũ marrubium.

De Ampeloprasо.

Græce, ἀμπελόπρασον: Latine, ampeloprasum, uinearum porrum, agreste porrum: Hispanice, ayos de las uinhas, puerros de las uinhas: Italtce, porro saluatico, porrandelo: Gallice, poreau sauluagez.

Enarratio 144.

DICITVR ampeloprasum, quod in uinetis frequentissime nascatur, quo rustici allii loco uescuntur. Duram enim substantiam ampeloprasum habet, & acutum ex se spirat odorem. De quo Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita inquit, ampeloprason, si inter allium & prason, hoc est, porrum, medium quiddam concipias, facultatem ampeloprasi inueneris. Est enim agreste ut sic dicam porrum, quamobrem & acrius eo & siccius est, sicut agrestia omnia reliqua hortensibus, ac proinde stomacho quàm illud no-

Porrum uinearum.

centius,sed & crassos & lentos humores potentius incidit, ualentiusque infarcta organa obstructione liberat,hac quoque ratione,urinas sæpe prouocauit,ubi à crassis & lentis retinebantur humoribus, adeo uero est calidum,ut illitum cataplasmatis modo exulceret. Dictum autem est antea,quòd quæ eum in modum sunt calida,extremi sint ordinis. Hæc Galenus:in quorum uerborum primordio,animaduertendum duximus, quod Galenus,ampelopraſum uiribus constituit inter allium & porrum,quum tamen hæc potius scorodopraso, hoc est allioporro, quam ampeloprasο, uineto porro, conueniant; quæ quoque Gal.lib.8.eiusdem citati uoluminis confirmauit, quum dixerit scorodopraſon,sicut gustu & odore mediam scorodi, hoc est allii,& prasi id est porri, qualitatem possidet;ita & uiribus, unde prima illa uerba,capitis ampeloprasi,addita superesse pro firmo crediderim.

De Cepa.

Græce,κρόμμυον: Latine,cepa,cepe: Hispanice,cebolhas: Italice,cipolle: Gallice,oignon: Germanice,zuuibel.

Enarratio 145.

Cepa. **CEPA** lachrymosum olus, ubique uulgatissima est, cuius dulcis & acris ac media, ueluti rubra & alba reperitur, quæ quoque inter bulbos reponitur, imo Celsus omnia capitata olera, uel quorum radices in uictum ueniunt, inter bulbos reponit, ut capite de scilla quoq; meminimus. Ex quarto enim ordine excalfacientium cepa est, ut tradit Galenus, libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum, de quo certe haud admirari non possum, quum cepam in quarto collocet gradu; scillam uero medicamen uenenosum in secundo tantum. Cæterum, cepa ut Simeoni Sethi placet, lotium cit, & semen genitale gignit, cibi appetentiam excitat, capitis dolores facit, & stomacho officit, rationem etiam ut aliqui ferunt lædit: si uero coquatur, plurimum malignitatis deponit, & utilis fit ad thoracis asperitates, & tusses, hæmorrhoidas imposita aperit, & cum aceto inunctum, alphos extergit, etsi autem crassarum partium substantiam habeat, humores tamen crassos & lentos extenuat, uentriculum uero inflat, si crebrius quis ea utatur, in lienis uitia incidit.

De Allio.

Græce, σκόροδον: Latine,allium,scorodon,rusticorum theriaca: Hispanice, ayos: Italice,aglio: Gallice, ail, ou aux: Germanice, knobloch.

Enarratio. 146.

SCORODON quasi σκαιὸν ῥόδον, id est rudē rosam, quod aspere supra modum redoleat, dictum puto, & allium, quod exiliendo crescat, honestum ac gratum rusticæ plebi obsonium est, adeo ut à Columella libro secundo, inter hortorum delitias numeretur, & à Galeno rusticorum theriaca, siue rusticorum antidotum appelletur, quòd ad allium tanquam ad sacrum antidotum, & theriacam, quum male sint affecti, concurrant: cuius à Dioscoride in præsenti duo describuntur genera, Hortense siue domesticum; alterum uero syluestre quod Græci ophioscorodon, id est anguinū allium uocant, sua sponte in aruis crescens, folio prælongo, tereti, intus concauo, junceam speciem repræsentante, radice uero domestico non absimili. Tertium autem genus, præter hæc duo citata comperitur, ursinum dictū, in nemoribus nascens, & nunc hortis Italiæ familiare factum, folio persimili lilio conuallis, flore multiplici, albo, odorem allii respirātē, radice uero tenui. Cæterum an allium pestilenti morbo conueniat, & in eo tuto dari possit, dubium est: cui quæsito facile respondemus, quòd in præseruatione pestis, alliis uti, optimū est cōsilium, quanquam Abinzoarem oppositum asseuerantem uideamus: sed re uera, allium ueneno aduersari, & optimum esse antidotum, non solum comestum pro pestis præseruatione, sed etiam ut ex eo conficiatur rubricans emplastrum in bubone pestifero certū est. Verum allium in curatione morsus uiperæ multum ualere, omnes tradūt, & nos ipsi experientia comprobatum habemus: quo fit, Auicenna Fen sexta, quarti libri, capite trigesimo tertio, quo de uiperæ morsus cura agit, emēdandus ueniat, quum loco alliorum, Interpres somnum ineptissime interpretatus est. Vocum forsan Arabicarum affinitate deceptus; Nam taumi Arabes allia uocant, naumi uero somnum. Quum igitur Auicēna dicat, quod affectus uiperæ morsu, utatur si possibile est, alliis & uini multitudine in potu, quū omnem excedat curationem, medicamen hoc Interpres, nō alliorū & uini multitudine, utendū dixit, sed potius somni & uini quantitate; qui sane error uitæ humanæ periculosissimus est. Proinde Auicenna in eo loco ut diximus, emendandus est. Allium authore Galeno libro octauo de Facultatibus simpliciū medicamentorum, desiccat & excalfacit quarto excessu. Porro, ophioscorodon, agreste allium est, domestico ualentius, ceu reliqua agrestia omnia. Sed hæc de scorodo sunt dicta: nam scordion herba, longe alia res est, de qua suo loco plura dicturi sumus.

Scorodon allium

Anguinum allium.

Vrsinum allium.

Allium an in peste cōueniat.

Allium in uiperæ morsu iuuamē.

Auicēna ab errore uendicatur.

Scordion herba.

De Scorodoprasso.

Græce, σκοροδόπρασον: Latine, allium porrum, allium Turcicum, allium Thurcarum: Italice, aglio de Turchi.

Enarratio. 147.

Decipitur Marcellus Virgilius.

SCORODOprason herba, à natura producta est, non uero ab holitore ex allio & porro composita, ut Marcellus Virgilius putat. Nascitur in aruis foliis porri, quę & in hortis iam hodie spectaculi gratia cernitur, & illā Turcicum allium uel turcarum porrum appellant, allii & porri uires possidens, ut de eo testatur Galenus loco superius citato dicens; Scorodoprason, sicut gustu & odore mediam scorodi hoc est allii, & prasi id est porri, qualitatem possidet, ita & uiribus.

De Sinapi.

Græce, σίναπι: Latine, sinapis, sinapi, napi, semen sinapis: Hispanice, mostarda, mostaza: Italice, senape: Gallice, seneue: Germanice, zamoder garten senff.

Enarratio. 14.8

Sinapis.

SINAPIS ut Athenæo placet, hic dicitur quod olfactu suo luminibus officiat, cuius duo habentur genera. Alterū, caulem habens hirsutum, longum, ramosum, folia rapi, minora tamen & asperiora, flores luteos, siliquas rotundas ac hirsutas, plenas semine paruo, minuto, & candicante. Alterum uero hirsuto quoq; caule præditum est, minore tamen, foliis erucæ, sed maioribus & latioribus, ac laciniatis, floribus albicantibus, crucisq; effigiem referentibus, siliquis teretibus, & oblongis, semine pullo rufescenteue refertis. Cæterum, ex sinapi, adiecta panis medulla & aceto, conditum paratur, pro bubula potissimum & duris piscibus comedendis, accommodatum, non minus quoq; ex musto rubro & sinapi, apud Gallos frequentissime quoque cōcinnatur, ueluti ex pomis sinape, cinnamomo & melle, est enim sinapis semen calidum & siccum quarto ordine, ex quo sinapismus ad exulcerationē paratur, ut Galenus ex mente Archigenis libris de Locis affectis meminit, oleum porro ex eo confectum in officinis prostat.

Sinapis teperatura.

De Nasturtio.

Græce, κάρδαμον: Latine, nasturtium, cardamum, cynocardamum: Hispanice, nasturcyos, malpica: Italice, agreto: Gallice, du cresson, alenois, du nasi tort: Germanice, garten kressen.

Enarratio. 149.

Nasturtiū.

NASTVRTIVM appellatum est, à naribus torquendis, quòd odore & seminis acrimonia sternutamēta prouocet, cuius genera sunt duo,

ſylueſtre & domeſticum: de ſylueſtri paulo antea diximus libro primo, capite de Hiberide ſiue uicetoxico: nunc autem de ſatiuo, ſiue domeſtico ſermo habetur, quod egregie inter olera prouenit, & Venerem ſtimulat, quanquam Plinius libro uigeſimo, capite decimotertio, illud eam inhibere contendat, non abſq; errore tamen, ut experientia quotidiana docet. De quo Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum ita prodit: Naſturtii ſemen, adurentis facultatis eſt particeps, ueluti napy. proinde omnia quæ rubrificationẽ poſtulant, eo excalfaciunt: miſcetur quoq; remediis quæ exhibentur aſthmaticis, tanquam ualenter craſſos ſuccos incidere ualeat: porro & herba areſacta ſemini ſimilem facultatem ſortitur; nam quæ humida eſt, & uiridis, multis numeris inferiorem.

Naſturtiũ uenerem incitat.

Plinius errat.

De Thlaſpi.

Græce, θλάσπι: Latine, thlaſpi, capſella, ſcandulaceum, ſinapi ruſticum, naſturtium tectorum: Hiſpanice, Luſitanice, paniqueſo de flor blanquo yerua: Gallice, ſeneue ſauluaige: Germanice, beſemkraut.

Enarratio. 150.

TANTA eſt thlaſpis herbæ ſimilitudo, cum ea quam officinæ burſam paſtoris appellant, ut nonnulli herbariorum, eam quoque burſam paſtoris nominauerint: At re uera inter ſe multum differunt, quum folia in thlaſpide diuiſa in ſummitate eſſe uidemus, craſſa, ſtricta, longitudinis digitalis, ſaporis acuti, nõ inſuauis. Vnde fit, quod pueri Hiſpaniæ illis ueſcentes, panem & caſeum, herbam iſtam appellent: accedũt iis, quod flores thlaſpis, albi ſemper ſunt: in burſa uero paſtoris, plerunq; lutei conſpiciũtur. Semen quoq; in thlaſpi, rubrum acutum, & latum percipimus, ut eas inter ſe, ut uiribus, ita & figura differẽtes dicamus. De qua Galenus lib. 6. de Facultat. ſimplicium medicamentorũ ita tradit: Semen eius facultatem acrem ſortitur, adeo ut internos abſceſſus potum diſrumpat, menſes ciet, & fœtum enecat, per ſedem infuſum ſanguinolenta euacuans, iſchiadibus prodeſt, euacuatq; ſuperne & inferne bilem oxybaphi menſura epotum. Verum, herba burſa paſtoris dicta, frigida & ſicca cum quadam ſtypticitate eſt, cuius ſuccus recens extractus, uulnera recentia glutinat, & aceto mixtus, inflãmationes & eryſipelata ſanat. Nam ex ea, & plantagine, parata in aqua pluuiali decoctio, cum bolo armeno, dyſentericis & hæmoptoicis, id eſt ſanguinem è pectore ſcreantibus, medetur. Demum, herba iſta pro ſiſtendo quocunq; ſanguine fluente, accommodata eſt, & merito uulneraria dicta.

Thlaſpis.

Burſa paſtoris herba.

De Arabide.

Græce, ἀράβις*: Latine, arabis, drabe, Orientale nasturtiũ, Babylonium nasturtium, cuminum sylueſtre.*

Enarratio. 151.

Arabis.

HANC & ſi Ruellius in Gallia naſci, præſertim in locis nuper cultis, eamque cuminum ſylueſtre à uulgo appellari tradat, hucuſq; tamen nunquam eam uidere potui. Proinde, crederem herbam hãc, potius apud Cappadoces particularem eſſe, cuius ſemine frequentiſsime in cibariis utuntur, quàm uel in Hiſpania, uel Italia naſci.

De Eryſimo.

Græce, ἐρύσιμον*: Latine, irion, rapiſtrum, ſylueſtre ſinapi: Hiſpanice, rinchaon: Gallice, uelar, ou dela tortelle: Germanice, bederich, & uulden ſenff.*

Enarratio. 152.

DIOSCORIDIS eryſimon, ſiue irio, multũ ab eo quod Theophraſtus deſcribit, differt, quum eryſimon hoc Diſcoridis, herba paſsim in ruderibus, & foſsis naſcens ſit, folio ſylueſtri erucæ perſimili, flore luteo, caule ramoſo, lento, frangenti, contumaci; nam floris loco, ſiliquæ corniculorum figura prodeunt, in quibus ſemen minutum, ſinapi uel naſturtio ſimile includitur: de quo Galenus loquitur libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, & Plinius libro. 22. capite ultimo. Nam Theophraſti eryſimon frugum genus quoddam eſt, hordeo uel ſpelte per quàm ſimile, de quo Plinius libro decimooctauo, capite ſeptimo, & decimo locutus fuit, & Galenus, primo de Facultatibus alimentorum libro, ubi ſeſamo, irionis ſemen ſimile fecit. Quod uero frugis genus hoc hodie ſit, dubitatur, quum Ruellius, tritici quoddam genus, ab Italis frumentonum dictum, eſſe credat, mea tamen ſententia non ſine errore, quum irionis folia, interdum uirent, ut refert Theophraſtus, à iumentis non edantur, quũ tamen folia huius frumentoni auidiſsime, ab illis comedantur, nec ullam cũ ſeſamo contrahit ſimilitudinem, ut facile Ruellius conuincatur, quòd Theophraſti eryſimon tritici genus dictum non ſit.

Eryſimon Theophraſti frugum genus eſt.

Ruellius errat.

De Pipere.

Græce, πέπερι*: Latine, piper: Hiſpanice, pimienta: Italice, pepe: Gallice, pepre: Germanice, pepre.*

Enarratio.

Enarratio 153.

Piper.

NASCITVR piper apud Indos, eo modo quo apud nos hedera, sic enim quoque piperis planta parietibus & arboribus hæret, circumuoluiturque folio mali cotonei, sed rotundiore, quanquam piper quoque in planta folia uitis ferente, nasci à nõnullis uisum est, & hodie Venetiis in nõnullis hortis conspicitur. Nascitur enim prius piper, affixum ramulo, tanquam uerruca carni, sed postea, pediculis tanquam hederæ bacca pendet. Virides namque piperis racemos, aceto seruatos, ex India, ad nos Amici transuexerunt: ex quibus exacte conscii sumus, quod piper eo modo dicto crescat, nascaturue, sed quum ad maturitatem peruenit, colligitur, & in storeis ad torridum Solem ponitur, ubi eo modo quo nos corrugatum uidemus efficitur. Interdum autem granum hoc omphax, ac immaturum est, album piper appellatur, ita ut piper nigrum, & album eiusdem sit arboris fructus, nec in alio differant, quâm maiori uel minori maturatione. An uero piper album, nigro calidius sit, uel econtrario, uariant Authores. Nam Dioscorides, nigrum calidius, ac maiori acrimonia præditum, gratiusque cibis esse testatur: Galenus uero, libro octauo Simplicium, contrarium cõtendit, utcunque tamen sit, uterque errat, quia piper longum eiusdem arboris, fructum esse credant, quum re uera, piper longum, alterius arboris fructus sit, qui ex insula Somatra, Taprobana dicta adfertur, ualenter enim omnia hæc tria piperis genera calfaciunt, tum desiccant, & ut quarto libro de Sanitate tuenda refert, piper longum, flatuosi spiritus crassitudinem soluit, & quæ in præcordiis pigra cessant, ad uentrem inferiorem depellit, & concoctioni ciborum subuenit, & subdit; Si huius copia non est, utique albo utendum, quippe quod supra duo reliqua genera uentrem roborat; Sin hoc nõ adest, optimum nigrum petendum est; id uero fuerit, quod pondere præcellit. Paratur enim ex omnibus compositum, diatrion pipereon dictum. Cæterum quum de pipere locuti simus, non ab re quoq; fuerit, de caryophyllo prestantissimo aromate, uerbum facere, quum culinæ multum deseruiat, tametsi eo antiquitas pro odoramento, referente Plinio, tantum utebatur. Est igitur caryophyllon festucarius quidam flos cuiusdam arboris apud Indos nascentis, buxo, tum figura, trunco & folio persimilis: falluntur qui caryophyllo folium nucis, aut cinnamomi inesse autumant, quum re uera, arbor caryophyllorum, buxi folio uestiatur: unde Paulus Aegineta, libro septimo suę medicinæ recte hoc animaduertens dixit; Caryophyllon, quasi dicas, nucifolium non eam habet substantiam, quæ nomine prætenditur: sed ex India, ueluti flores cuiusdam arboris festucacei, & nigri sunt, longitudine pollicari, propemodum odorati, acres, subamari, calidi & sicci in tertio ordine, qui multiplicis usus sunt, tum in faciei medicamentis, tum in aliis. Apud Galenum tamẽ, nusquàm quod meminerim, de illis mentio facta est,

Piperis genus quod calidius sit. *Galenus errat.* *Diosc. errat.* *Piper longum.* *Diatrion pipereon.* *Caryophyllum.*

quanquam Serapio, cap. 307. Galenũ citet, & paulo post dicat: Paulus quidem dixit sicut Galenus de litera ad literam, unde significatur, quod ea ab eo transtulit, & subdit: confert enim stomacho caryophyllon, & epati, & cõfortat cor, uentrem constringit, & cibum concoquit, pondere uero quatuor scryptulorum cum lacte, ieiuno stomacho, potentiam ueneream corroborat. Iis carpesium proximum est, quod cubeba officinis dicitur, ut lib. 1. meminimus, & Actuarius confirmat, nõ enim carpesium, zedoaria siue zurumbet Arabũ est, ut Mathiolus augurat, quũ potius, ut dicimus carpesium cubeba sit, de quo Galenus libro septimo de Facult. simplic. medic. ita inquit: Carpesium simile est ualerianæ, tum gustu, tum facultate, sed plus habet tenuitatis, proinde magis ea uiscerum obstructiones extergit, urinam mouet, renesque calculis degrauatos expurgat.

Carpesium cubeba est.

De Zingibere.

Græce, ζιγγίβερις: Latine, zingiber: Hispanice, gengiure: Italice, gengero: Gallice, zengenbri.

Enarratio 154.

Zingiber.

ITA enim apud Indos zingiber seritur, quo apud nos allia, imo zingiber, cannarũ & ueluti alliorũ folia emittit, quibus in iusculis, & coquinario usu, ac acetario, Indiani, ueluti nos alliorũ foliis, utũtur: aduehitur porro zingiber ex insula Cananoris; Radix alba nodosa, multidiuisa, odorata, saporis acuti, quæ ne euanescat, ac uermibus corrodatur, terra quadam rubra aqua dissoluta, inficitur, ac sic infectam, rubrũ zingiber appellant. Affertur enim ex India saccaro conditum, senibus, & pituitosis, ac frigidis, & male concoquentibus stomachis accõmodatum, quanquam Venetiis & uariis aliis locis, siccum zingiber lixiuio emollitũ prius, saccaro quoq; paratur, non adeo tamen bonũ, ut ex India aduectum. De zingiberis uero uiribus, ita meminit Gal. lib. 6. de Fac. simpl. med. zingiberis radix excalfacit, sed non primo statim occursu, ueluti piper, unde sane & minus esse subtilium partium quàm piper, existimanda; Etenim illaboratã quandam, & crassam retinere in se uidetur humiditatẽ, quemadmodum piper longum; quare diutius perseuerat quæ proficiscitur à zingibere, aut pipere longo caliditas, quàm quæ ab albo aut nigro. Porro ubi totũ corpus celerrime calfacere consilium est, ea tunc exhibenda sunt, quæ & celerrime à caloris nostri contactu incalescant, & promptisime undequaq; ferantur. Verum ubi partẽ quamuis refrigeratam recalfacere studemus, contrà agendum, nimirũ quę tarde calescẽtia, plurimo tempore perdurent, ea præbendo. Cæterũ, licet zingiber & piper longum, hac prædicta ratione à nigro pipere differãt, nõ magna tamen est differẽtia. At nasturtium, napy, thapsia, & agrestium columbarũ stercus, maiori tẽpo-

re perfecte accenduntur,& plurimo tēpore perdurāt. Cæterū zingiberi aroma aliud simile uidetur, quod zedoariā; Arabes uero, zurūbet uocant, à Græcis ut dixi, prętermissum; quia carpesiū cubeba est, nō uero zedoaria, de qua Serapio, capite centesimo sexagesimo nono, ita inquit: zurumbet, id est zedoaria, calidum & siccum, in secundo gradu est, impinguat cōueniente obesitate, & aufert uentositates, & de eius proprietate est, alliorū, ceparum, & uini, tetrū odorem auferre, item morsui uenenosorū animantium opitulatur, & crassas uentositates resoluit, ac uentrē constringit: quibus adde apostemata quæ sunt in matrice resoluit, uomitū retinet, & colicam affectionē curat.

Zedoaria. *Zurumbet.*

De Hydropipere.

Græce, ὑδροπίπερι: Latine, hydropiper, persicaria non maculata: Hispanice, hierua pexiguera sin manchas: Italice, herba persecaria: Gallice, herba persicaria.

Enarratio 155.

HYDRO piper siue aquaticū piper, ut paucis dicamus, persicaria herba absq; literulis est, sic dicta, quia folia persicę arboris similia habet; Nam absq; literulis siue maculis aut notis dicitur, ad differētiam alterius, maculis insignitę. Est igitur herba hæc persicaria immaculata dicta, sapore acuta, acinosum semen, & acutū quoq; habens, aquosis in locis plerūq; nascēs, in uniuersum descriptioni hydropiperis respondens, ut merito affirmare debeamus, persicariam officinarū absq; notis, Græcorum hydropiper esse. Vnde mirari satis nō possum Ruelliū uirū alioqui doctissimū, qui tā intentate scriptū reliquerit, quòd eupatorium cōmune officinarum, canabis folia habēs, hydropiper sit, quū tantum re uera inter se differant, quantū beta à portulaca. Cæterū siliquastrū uel piperitis à Plin. descripta, lib. 20. ca. 17. ea est herba, cuius mētionē lib. 1. cap. de Cardamomo fecimus, quæ pyramidales siliquas, cordis modo, profert, unde siliquastri nomē meruit, & piper Hispanū siue piper Indianū appellant. Auicēna uero zingiber caninum appellare uidetur, cuius siliquæ maturæ rubrę coralli modo lucētes sunt, tāti feruoris & acuminis, ut piper excedere, ac sapore superare uideātur. Nā piperitis, uulgaris herba, ut diximus, alia res est. De hydropipere uero persicaria dicta, loquitur Gal. lib. 6. de Fac. simp. med. dicens: Hydropiperi à locis in quibus nascitur, & à similitudine quę illi cum pipere in gustu est, nomen sortitū est. Cæterum, non usq; adeo calidum est q̄ piper, attamen herba ipsa etianū uiridis, cataplasmatis in modū imposita sugillata & tumores induratos digerit.

Hydropiper *Persicaria immaculata.* *Ruellius errat.* *Siliquastrū*

De Ptarmice.

Græce, πταρμική: Latine, sternuētamtaria, syluestre pyrethrū:

Hispanice, pelitre saluatico: Hetrusce, la herba de le scope: Gallice, agreste pyretro: Germanice, uuilder bettram.

Enarratio 156.

Sternutamentaria herba.

ΠΤΑΡΜΟΝ Latini sternutamentum uertunt, unde ptarmice, quia sternutamentum iterare faciat, nomẽ habet, herba pyrethro non absimilis, tum folio, flore, & saporis acutie, uellicat enim linguam pyrethri modo, quanquam mitius, flores porro, anthemidis siue camomillæ, rotũdi in huius herbæ summitate apparẽt, qui acri suo odore, nares ferientes sternutamentum irritant, & ut tradit Galenus libro octauo citato, præterdicta, sugillata & cæteras ecchymoses digerit; Viridis porro calfacit, secundo ordine, tertio autem siccat.

De Struthio.

Græce, στρούθιον: Latine, radicula, lanaria, saponaria, herba fullonum: Arabice, condisi: Hispanice, yerua xabonera: Italice, herba lanaria: Gallice, le herbe à fulon: Germanice, seyffenkraut.

Enarratio 157.

Struthion condisi est, Saponaria dicta herba.

STRVTHION, siue radicula, aut fullonum herba, Arabum condisi est, quam nostri saponariam appellant, cuius species duæ hodie uisuntur, altera parua, flores lanosos producens, humi sparsa, & ea de causa, à Græcis, χαμαίρρυτον, appellata, quæ aqua manibus fricata, ex se spumam emittit, qualem à sapone oriri uidemus, Hispanis admodum familiaris, sub nomine saponariæ. Altera uero ab herbariis hodie indicatur lanaria herba, siue saponaria, hortis familiarissima, clymeni folia habens, caulem uero rotundum, nodosum, non uero fabaceum, ut in clymeno conspicitur, quæ dubio procul, multum ab ea quam Plinius, libro decimonono, capite tertio describit, abest, utriusque tamen radix, pro sternutamento euocando, in usum trahitur. De qua Galenus libro octauo citati uoluminis dixit: Radix eius est acris, calida, siccaque temperamento, ex quarto propemodum ordine excalfacientium, sed & abstergit, & irritat, proinde & sternutationem prouocat. Cæterum, unde herba ista, struthion, sit dicta, non satis constat, nisi forte à foliorum ordine, quæ quodantenus auium alas imitantur, nam Græcorum struthon, siue struthion, Romanis passer est. Sed quum de struthio loquor, in mentem uenit herba quædam, apud Lusitanos, non nisi in muris patriæ meæ Castelli Albi, & Nisiæ, oppidi circumuicini, nascens, quæ dubio procul, tanquam naturæ

Castellum Album propria patria authoris.

miraculum adduci potest. Est enim herba hæc,in muris, uastissimis lapidibus constructis, illis, nascens, nec aliter quàm inter utrunque lapidem crescens,caule bicubitali,& ampliori,lanuginosi,folio parietariæ, resinoso, florem uero si spectes,passerculum,aut auiculam albissimam,lanugine quadam uestitam dices,ut inde nostri,herbam istam non nisi passerculorum,aut auicularum herbam appellent,floret autem ueris tempore,ac in hyeme emarcescit,postea uero, uerno tempore repullulat. Nec enim alibi, quàm in iis duobus citatis locis, herbam hanc unquam mihi uidere contigit. Nullius præterea ut hæc dicamus,odoris flos hic est, imò tota ipsa herba ad nullos usus medicos seruabatur: Olim uero causam huius floris inuestigans, non aliã inueni,quàm quod struthii,passeres dicti, inter illos magnæ molis lapides,nidificant,ex quibus semen eiaculatum herbæ radicem attingere, ac eã inficere,erat possibile,adeo ut inde, & cœlo fauente: flos ille auiculæ modo effigiatus euaserit.

Herba passerculorũ.

De Cyclamine.

Græce, κυκλάμινος: Latine, cyclamen, cyclaminus, rapum, umbilicus terræ, arthanita, panis porcinus, bothomarien: Hispanice, pan de puerco hierua: Italice, pan porcino, ciclamino: Gallice, pain de porceau: Germanice, erduurtz, oder apffel, schu u ein oder seuubrot.

Enarratio. 158.

DICITVR cyclaminus, panis porcinus, quia à porcis auidissime eius radix tuberosa manditur. Nota enim herba est, & à seplasiariis in continuo usu habita, cuius uires Galenus inuestigans ita libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit: Abstergit, incidit, ora uenarum aperit, attrahit, & digerit, succus eius hæmorrhoidas reserat, uiolenterq; ad secessum prouocat in floccis appositus. Sic etiam facultatibus phymata, strumas, aliasq; durities digerentibus commiscetur, ac suffusis cũ melle illitus competit; ad hæc per nares expurgat, adeo uehemens eius facultas sit, ut abdomine illito, subducat aluum, & fœtum perimat. Tota autem radix succo imbecillior est, quanquam & ipsa uehemens satis. Nam & menses siue epota, siue apposita, euocat & aurigini prodest. Modus eius bibendi est drachmarum trium, siue cum melicrato, siue cum passo, cutem detergit, ac tum alopecias, ephelidas, omniaq; exanthemata curat, necnõ auxilio est lieni indurato. Mesue uero, calidam & siccam in tertio ordine hanc collocat herbam.

Cyclaminus.

Cyclamen herba calida & sicca in tertio ordine est.

De Altera cyclamino.

Græce, κυκλάμινος ἑτέρα: *Latine, altera cyclaminus, alterum cyclamen, cyssanthemon*

Enarratio. 159.

Secũda cyclaminus. QVAE nam herba hæc, secunda cyclaminus sit, non satis constat. Nam Ruellius herbam quandam, ab Italis tamaro dictam, pro ea indicare solebat, quam quoq; sigillum Mariæ appellari, ob id quod ab Arabibus bothomarien dicebatur, cõtendebat; sed re uera Ruellius fallitur, quia Arabes, primam cyclaminum, bothomarien appellant, non uero secundam hanc: item, quia herba ab eo delineata, magis uitis nigræ descriptioni, quàm huic respondere uideatur ut suo dicemus loco. Porro Mathiolus Senensis, hanc secundam cyclaminum à se conspectam affirmat, radice parua, auellanæ persimili, quam hucusq; nos nunquam uidere potuimus. *Ruellius fallitur.*

De Dracunculo maiori.

Græce, δρακοντία μεγάλη: *Latine, dracunculus maior, dracontium magnum, collum draconis, colubrina, serpentaria, uiperina: Hispanice, la terragontia maior, yerua culebrera maior: Italice, dragontea maggiore: Gallice, serpentine: Germanice, schlangenkraut.*

Enarratio. 160.

Dracunculi uariæ species. VARIAS esse dracunculi species, testatur Plinius libro uigesimo quarto, capite decimosexto, ubi ita inquit; Id autem quod Græci dracontion uocant, triplici effigie mihi demonstratum est, foliis betæ, non sine thyrso, flore purpureo, hoc est simile aro: Alii radice longa, ueluti signata articulosaq; monstrauere, tribus omnino cauliculis, folia eius ex aceto decoqui contra serpentium ictus, iubentes: Tertia demonstrata fuit, folio maiore quàm cornus, radice harundinea totidem ut affirmabant geniculata nodis, quot haberet annos, totidemq; esse folia. Libro quoq; uigesimoquinto capite secundo. In Lusitania, inquit, cognoui in agro hospitis, nuper ibi repertum dracunculum, appellatum caulem pollicari crassitudine, uersicoloribus uiperarum maculis, quam ferebant cõtra omnium morsus esse remediũ. Alius est, quẽ nos in priori uolumine, eiusdem nominis diximus, sed huic alia figura, aliudq; miraculum, exeuntis è terra ad primas serpentium uernationes bipedali fere altitudine, & cætera. Ex hac igitur multiplici dracunculi differentia, satis clare patet, quàm perperam dicant ii, qui ca-

put sequens Dioscoridi superadditum esse contendunt, quum dracunculus maior, in multis crescat prouinciis, longe à minori differens. Nam apud Flādros, & Gallos, Italosq; procere crescit, ita ut Seplasiarii ad tabernas, tanquam spectaculum, ac prætereuntium remoram, eum ponant, præsertim quando purpureo illo flore, cornu modo oblongo floret. Nam tunc, res mira, ac horrenda apparet. Cæterum Galenus dracuntiorum omnium, utpote easdem fere facultates habentium, sub uno capite mentionem fecit, dicens: Quiddam aro persimile obtinet, tum foliis, tum radice: cæterum illo acrius est, & amarius, ac proinde calfactorium magis, & tenuioribus partibus. Habet etiam & astrictionem leuiculam: radix omnia uiscera expurgat, optimumque remedium est contumacium ulcerum. Verum exterget etiam cætera omnia, quæ extersionem desiderant; folia præterea similem facultatem sortiuntur, ob idq; si sint uiridia, recentia uulnera glutinant, fructus ualentior est, non foliis tantum, sed radice, itaq; & cancros, & polypodas creditur eliquare, succus eius quoq; uitia oculorum expurgat. Hæc Galenus. Cæterum dracontium hoc calidum & siccum in secundo ordine est, aluum quoq; tentans, ut experientia quotidiana indicat, quare Manardum hic minus bene Mesuem taxare, certum est.

Manardus non bene Mesuem taxat.

De Dracunculo minori.

Græce, δρακόντιον μικρόν: Latine, dracunculus minor, dracuntiū minus: Hispanice, la taragontia, hierua colubrina, hierua cobreira: Italice, dragontea minore: Gallice, serpentine petit: Germanice, schlangen clein.

Enarratio 161.

DRACVNculus minor, qui uiperina, aut dracontia, ob eius quoque maculatum caulem dicitur, ubiq; uulgaris est, & officinis satis cognitus, cuius radix abortum facit, & aluum subducit, ac magnifice faciem abstergit: qua de causa, ex ea mulieres pro polienda facie, quotidie unguentum parant. Cæterum, in uniuersa Italia, herba quædam hodie comperitur, quam draconem, siue draconeam, aut dracontium appellant, folio oblongo, hyssopi modo, sed ampliori, sapore feruido, acetum & salem referente, & ea de causa, acetariis expetita, quia utriusq; saporem, in ea herbarum miscella superet, ita ut nec salem, nec acetū, sit opus addere. Nascitur autem herba ista, ex semine lini in cepa incluso.

Dracunculus minor.

Dracon herba.

De Aro.

Græce, ἄρον: Latine, arum, canis priapus, sacerdotis uiri

le: Hiſpanice, yaro, foia de yaro: Italice, aro, iaro: Gallice, uit de prebſtre: Germanice, paffenpint.

Enarratio. 162.

Arum.

ARVM communis, & nuſquam non familiaris habetur herba, diuerſimode tamen, quum non ubique æqualiter naſcatur, acris, imò aliquando adeo mitis eius comperitur radix, ut rapæ modo, edi poſsit, quemadmodũ Galenum adnotaſſe legimus libro ſecundo de Facultatibus alimentorum, capite ſexageſimotertio, qui quoq; de illius uiribus libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorũ, ita inquit: Mediocrem extergendi uim poſsidet, eſtq; primi ordinis calfacientium, & exiccantium, radices eius comeſæ mediocriter humorum craſsitiem incidunt, ita ut ſint excreationibus ex pectore idoneæ. Hæc Galenus. Verum herba iſta, ut uiribus differens quandoq; reperitur, ita quoq; & radicis colore uaria cernitur, quo factũ eſt, ut Dioſcorides, candidam radicem habere arum tradat; Plinius uero nigrã libro uigeſimoquarto, capite decimoſexto.

De Ariſaro.

Græce, ἀρίσαρον: Latine, ariſarum, Hiſpanice, fraylillos bierua, fradinhos bierua: Italice, eriſaro.

Enarratio. 163.

Ariſarum.

EST ut refert Plinius lib. uigeſimoquarto, capite decimoſexto, & res ipſa indicat, ariſaris, uel ariſaron, aro ſimilis herbula, minor tamen, & minoribus ornata foliis, radice uero oliuæ magnitudine, qua multi tanq̃ pretioſiſſimo ſecreto apud Germanos inferiores contra peſtem utuntur, uocant autem Hiſpani herbam iſtam, plurali numero, fraylillos, id eſt fraterculos forſan quia figura monachulum referre uideatur.

De Aſphodelo.

Græce, ἀσφόδελος: Latine, aſphodelus, haſtula regia, affodilus, albucus: Hiſpanice, gamones, gamonitos: Italice, amphodello: Gallice, haſte royalle, Germanice, golduurtz.

Aſphodelus.
Haſtula regia.

Enarratio. 164.

ASPHODELVS officinarum affodillus eſt, herba haſtula regia dicta, ob id quòd omnium plantarum, quæ bulbos habent, maximum proferat caulem, cui radices coaceruatæ, multæ glandibus ſimiles, in longitudine ſunt, colore uero aureo, ſapore acri, quæ in uniuerſa Hiſpania paſsim in pratis & conuallibus reperitur, Nam in frigidioribus regionibus difficulter

naſcitur

nascitur, & Anthuerpiæ semel tantum, & eam quidem in horto Martini chirurgici satam uidi. Nostro hoc tempore, huius radices in usum uictus non ueniunt, ut olim ueniebant; & Hesiodus ac Plinius cæterique antiquissimi uiri affirmant, imò tam nûc alienus hominibus cibus, asphodelus est, ut potius pro muribus interficiendis, ipsa hodie utantur. Vnde & merito illius radices, inter medicamenta erodentia, censendæ sunt, non uero inter olera, ut prisci faciebât. De qua Galenus, libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita prodit: Huius radix extergentis est facultatis, ustæ autem cinis, calidior, exiccantior, subtilior, ac digerere potentior existit, ac proinde alopecias sanat.

De Bulbo uomitorio.

Græce, βουλβὸς ἐμετικὸς: Latine, bulbus uomitorius.

Enarratio 165.

BVLBVS uomitorius, ad differentiam cibarii bulbi, quia uomitum ciet, dicitur, planta quæ foliis nigris, & radice allio persimili uestitur.

Bulbus.

De Bulbo, qui edendo est.

Græce, βουλβὸς ἐδώδιμος: Latine, bulbus qui edendo est, bulbus cibalis, bulbus Ascaloniæ, cepa Ascalonita: Hispanice cebolha ascalonita: Italice, ascallogna ceguola: Gallice, des eschallotes, des appetites: Germanice, ascalonitez.

Enarratio 166.

FREQVENTI in usu, bulbus qui edendo est, habetur; cepa quidem parua, oblonga, rubra, quæ uenerem irritat, & Ascalonitam, siue Ascaloniæ cepam, quia ab Ascalone oppido Syriæ aduectam, appellant, de qua Martialis in epigrammate dixit:

Quum sit anus coniux, & sint tibi mortua membra,
Nihil aliud bulbis quàm satur esse potest.

Vnde & merito, Marcus Varro, in nuptiis bulbos edendos suadet, cui Apitius assentitur, dum modo, nuclei pinei, erucæ succus, & parum piperis dictis addatur. Cæterum, tanti fecit Pythagoras bulbos Megarenses, ut de eorum natura, integrum, ut fertur, composuerit uolumen, inter quos scillam, & pancratium præcipuè numerare est, aliaque diuersa genera, ut apud Theophrastum, libro octauo de Plantarum historia legere est, & Plinium libro decimonono, capite quinto.

De Scilla.

Græce, σκιλλα: *Latine, ſcilla, ſquilla, cepa maris: Hiſpanice, cebolha albatrana: Italice, la ſquilla: Gallice ſtipoulle, ou charpentairie: Germanice, meer zuuibel.*

Enarratio 167.

Scilla. SCILLA, ſuſpenſa in officinis, ſquilla eſt, quæ in taleolas, ſic ne inuicem ſe tangant, per interualla, ſuſpenditur, ex qua acetum ſcilliticum, & oxymel ſcillinum, parantur, cuius uires inueſtigans Galenus, ita prodit libro octauo Simplicium: Scilla, admodum quidem incidit, calfacit autem ſecundo ordine, porro præſtat eam aſſam, aut elixam ſumere, quod ſic eius uehementia exoluatur. Hæc Galenus. Cæterum an acetum ſcilliticum, leniat aſperam arteriam, uel eam potius exaſperet, in dubium uertitur. Tu Cardanum Mediolanenſem lege, contradictione decima ſui libri, quum paucis rem illic abſoluit, ac utinam non ita obſcure, ut ſolet loquatur, ut inde tyrunculi in re medica illum intelligant.

Acetum ſcilliticum.

Cardanus Mediolanenſis medicus.

De Pancratio.

Græce, παγκράτιον: *Latine, pancratiũ, ſcilla minor, ſcilla nigra.*

Enarratio 168.

Pancratiũ. HAEC minor ſcilla, & illa quidem nigra, ab herbariis indicatur, quam maſculum appellarem; Superiorem uero, ut pote albam, fœminam, quanquam Ruellius, contra naturæ ordinem, albam, maſculum appellat, nigram uero fœminam.

De Cappare.

Græce, κάππαρις: *Latine, capparis, cappares: Hiſpanice, alkaparras: Italice, cappare: Gallice, cappez.*

Enarratio 169.

Cappares. NOTISSIMAE ſunt cappares, & officinis, & tabernis fere omnibus, ſalitæ proſtant. Nam hortenſes cappares, in frutice, non ſpinoſo naſci Ferrariæ uidimus, appetentiam enim deiectam incitant, & lienem minuũt, atq; obſtructiones aperiunt, qua de cauſa, capparis radice, & ipſius oleo pro liene atque meatibus obturandis, frequentiſsime medici utuntur, ipſi porro cappares, non admodum probum gignunt ſuccum, imo ut tradit Galenus libro ſecundo de Facultatibus alimentorum, tenuium quidem eſt partium capparis, ac proinde minimum alimẽti exhibet, utimur autem fructu huius

plantæ magis ut medicamento, quàm ut alimento: sale enim conspersus ad nos importatur, propterea, quod putrescit, si reponatur solus: ubi igitur sal suginem deposuerit elota, collapsam appetendi uim excitat, pituitam uentris detergit, atque subducit, purgatque tum lienis, tum hepatis obstructiones. Vti autem ad eas res oportet, ante alios omnes cibos, ex oxymelite, uel oxelæo. Huius etiam plantæ uirides ac teneros surculos, nō aliter quàm terebinthi mandunt, in aceto simul & muria, aut solo aceto condientes. Cæterum capparis pugnantibus facultatibus constat, ut libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum legitur: extergit enim radix eius, & probe purgat, incidit, discutitq; tum amaritudine, tum acrimonia, at acerbitate contrahit, stringit, & densat, quapropter lienes induratos, & pota & extrinsecus imposita iuuat, menses promouet, pituitam per os educit, maligna uiscera sanat, dētium dolores sopit, tumores digerit, & uitiligines, quas alphos dicunt, aurium uermes enecat, folia autem & fructus similem quidem, sed imbecilliorem uim posside[n]t.

Capparum natura.

De Lepidio.

Græce, λεπίδιον: Latine, lepidium, biberis, nasturtiū sylvestre.

Enarratio 170.

LEPIDIVM ut Galeno placet, iberis est herba, de qua libro primo, capite ultimo diximus: non desunt tamen, qui dicant, piperitim hortorum, lepidium esse: alii uero qui credant raphanum Gallicum potius esse, quæcunq; tamen ea sit herba, exulcerandi, ac ex cute squamas pellendi uim habet. Porro Plinii lepidium, eadem est herba cū secundo à Paulo Aegineta descripto lepidio, quod raphanum dictum Gallicum esse, omnino crederem, seitaragi à nonnullis Mauritanis appellatum.

Seitaragi.

De Batrachio.

Græce, βατράχιον: Latine, batrachion, ranunculus, apium risus herba scelerata, pes coruinus, herba Sardonia: Hispanice, Lusitanice, bierua belida: Italice, pie de gallo, pie coruino: Gallice, ramanculo herba: Germanice, hanenfusz.

Enarratio 171.

BATRACHION, id est ranunculus, herba à nostris pes coruinus dicta est, cuius genera plura, officinis nota sunt satis, quæ exulcerandi, & ignis modo, urendi uim possident, unde mirari satis non possum, ut multis ab hinc annis dixi, cur Otho Brumphelsius, huius tria genera effigiata, non

Batrachiō.

Otho Brūphelsius erat.

batrachio, sed coronopo potius tribuerit, quũ illorum quodlibet gustatũ linguam exulcerat, non uero ut coronopus astringit: Vos uero illorũ uiuas herbas gustate, & ut spero non inuiti pedibus in meã sententiam ibitis. Est enim primum horũ genus, radicem rotundam habens, castaneæ magnitudine, qua pro excitãda uesica, ac exulcerãdo loco cutaneo, sępe utimur. Secundum uero genus, apium risus dicitur, uel potius herba Sardonia, quæ ridendo interficit; de qua Apuleius dixit, si quis eam gustauerit ieiunus, ridendo exanimabitur, unde risus Sardonius dictus est, & ut Salustio placet, neruos labiorũ & oris musculos, illius qui eam comedit, contrahere facit, adeo ut ridendo mori uideatur. Nouimus nos, apud Anthuerpiam, hodie omnium ciuitatũ facile reginam, nonnullos iuuenes Italos, in acetario herbario, hãc degustasse herbam, quorũ nonnulli illico uitam cum morte cõmutarunt: alii uero, qui subito ad antidota, & medicamenta uomitoria confugere, euaserunt, uenefica enim herba hæc est, & uitæ humanæ aduersa. Tertium uero genus, cõmune est, & ubiq; obuium, insunt autem iis omnibus folia apii, flores uero aurei, de quibus apud Hispanos, prouerbium circumfertur, sic: dela herua belida, prseue lheno, barrigua uazia: quod sic sonat, quũ batrachium herba in præsepio est, præsepium ea semper est plenum, at uentres iumentorum uacui sunt: Nam illa non uescuntur, nec immerito, quia exulcerandi uim possident, ueluti & quartum genus folia lactea habens: de quibus Gal. libro sexto de Facult. simplic. medic. ita tradit: Huius omnes quatuor species adeo acres existunt, ut cum dolore exulcerent; quare si conuenienter utare, psoras & lepras excoriant, & ungues diuellunt, tum leprosis stigmata digerunt, & uerrucas detrahunt, quin & alopecias iuuant, exiguo tempore admotæ. Radix arefacta sternutationem prouocat, sed & dentes dolentes iuuat, sic ut eos frangat. Est itaque ualde calida & sicca, tum radix tum uniuersa herba.

Sardonia herba.

Prouerbiũ.

De Anemone.

Græce, ἀνεμώνη: Latine, anemon, orci tunica, herba uenti: Hispanice, amapollas de frol chiquita: Italice, il anemone.

Enarratio 172.

QVVM olim Ferrarię, unà cum doctissimis uiris, & rerũ naturalium curiosissimis inuestigatoribus, Gaspare de Gabrielis nobili Patauino, ac Gabriele Mutinẽsi, nec nõ Ioanne Falconerio Anglo, in horto amœnissimo, Magnifici Azaioli cõuenissemus, illic anemon inter plures alias herbas, indicata fuit; quę dubio procul, multũ à rheade, idest papauere erratico, papaueralide dicto, differt, nã folia in anemone, diuisa ueluti in coriandro, cernuntur.

Gaspar de Gabrielis.

radices uero rotundæ ad oliuæ magnitudinem, flores uero parui, nec ita magni ueluti in erratico papauere, rubro, passim obuio sunt, purpurei ut plurimum, aliquando lactescentes, nonnunquam albidi, & punicei: item, in anemone, quum rumpitur caulis, nullum ex se emittit lac, quod contrarium in papauere erratico euenire animaduertimus. Dicitur enim anemo, quia non nisi flante uento, aperiatur. Est & altera anemonis species, hodie cauda uulpis dicta, herba hirsuta, lanuginosa, quæ loco floris, lanuginem in summitatibus cauliculorum producit, & illam, nonnulli potius inter batrachii genera reponunt, quia omnino caustica, & ulcera faciens est. At de anemone ita tradit Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medic. Radix eius commansa pituitam euocat, succus è naribus purgat, & oculorum cicatrices extenuat. Insuper sordida ulcerum anemonæ expurgant, & lepras detrahunt, mensesq; appositæ eliciunt, & lac trahunt.

Anemonis nomen:la-tura.

De Argemonio.

Græce, ἀργεμώνη: Latine, argemonium, agremonia, Liburnica herba.

Enarratio. 173.

ARGEMONIA hæc, multum ab agrimonia uulgari abest, nam uulgaris agrimonia, Græcorum eupatorium est, ut suo diximus capite. Quæ uero hæc Græcorum argemonia sit, mihi albo coruo rarior est.

Argemonia

De altera Argemonia.

Græce, ἀργεμώνη ἑτέρα: Latine, argemonia altera, argemonium alterum, argentina berba, argentea berba: Vulgo argentina herba.

Enarratio. 174.

HOC alterum argemonium, ut paucis dicamus, argentina recentiorum est herba, sic argentina dicta, ab argenteo colore, quem in foliorum parte exteriori habet.

Argentina berba.

De Anagallide.

Græce, ἀναγαλλὶς: Latine, anagallis, morsus gallinæ, sanguis oculi herba: Hispanice, muruges: Italice, anagallo: Gallice, mouron: Germanice, gaiochheyl.

Enarratio. 175.

Anagallidis genera. ANAGALLIDIS multa sunt genera, omnia officinis satis nota, sub morsus gallinæ nomine, quanquam Dioscorides in præsenti duo tantũ eius memorat, alterum cœruleo flore ornatum, fœmininum dictum; reliquum uero masculum, phœniceo, siue rubro corallio persimili colore, *Corallium herba.* unde corallium quoq; à multis ob colorem sui floris dictũ est, quo fit ut Paulus Aegineta libro septimo suæ medicinæ, quum antidotum articulari morbo conueniens describat, cuius titulus ab anagallide sumendus erat, ille potius à corallio, id est anagallide flores rubros, corallio similes habente, illum desumpsit, & diacorallium appellauit, cuius inaduertentia, *Auicenna errat.* Auicenna atque eius omnes asseclæ, aberrauere, credentes à corallio potius antidotum denominationem sumpsisse, quàm ab herba corallio dicta, ut Ferrarieses primo magna uigilantia indicarunt. At Galenus, utriusq; anagallis facultates ita libro sexto citato enarrat. Anagallis utraq;, & quæ cœruleum, & quæ purpureum fert florem, extergentis est facultatis, habet uero non nihil etiam caloris, & quandam trahendi uim, qua corpori infixa extrahunt, succus earum ex naribus purgat, eadem de causa, in summa, desiccandi uim habent citra mordicationem; quamobrem uulnera glutinant, & putrida corrigunt.

De Hedera.

Græce, κισσὸς: Latine, hedera: Hispanice, la edera, la era: Italice, hedera: Gallice, du liere: Germanice, epheuu.

Enarratio. 176.

Hedera. CISSOS hedera est, non uero cisthos, ut alias monuimus, cuius inaduertentia Plinius errauit: cæterũ hederæ plura & uaria sunt genera, ut apud Plinium est uidere libro. 16. capite trigesimoquarto, & Theophrastum libro tertio, capite decimooctauo. Dioscoridis tamen, tria tantum descripta *Hederæ triagenera.* genera omnibus sunt nota, unum album, à fructu & folio sic dictum; unde Virgilius dixit; candidior cygnis, hedera formosior alba. Alterum uero nigrum, corimbos ferens nigros, atque racemos in orbem circũactos, de quo dixit quoq; Virgilius, atque hederæ pandũt uestigia nigræ. Hæc ipsa, apud Plinium mas est, quæ olim Bacchica & Nisia dicebatur, quia in Bacchi sacrificiis, quæ Dionysia appellabantur, ex illa confectis corollis uterentur. Tertium uero genus, Helix dicitur, quia multas habeat inuolutiones. Hedera omnino sterilis, nullum præbens fructum; de quibus omnibus Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita inquit: Ex contrariis facultatibus hedera constat, habet enim quiddã astringentis substantiæ, quæ terrea & frigida existit, habetq; non nihil acris; quam calidam

esse,uel gustus comprobat, præterea si uiridis sit, obtinet etiam quandam aqueam & tepidam. Viridia igitur folia,in uino decocta, grandia ulcera glutinat, malignaq; ad sanitatem reducunt, igne factas exulcerationes cicatrice obfirmant,cum aceto decocta lienosis opitulantur : flores autem quodammodo ualidiores sunt, succus medicamen est errhinon, uetustas auriū fluxiones sanat, nec non uetera ulcera tum aurium tum narium, lachryma hederæ perimit lendes, pilisque nudat, adeo quippe est calida, ut etiam obscure adurat.

De Chelidonio maiori.

Græce, χελιδόνιον τὸ μέγα *: Latine, chelidonium maius, chelidonia : Donum cœli, Hirundinaria maior : Hispanice, la celiduenha, yerua de las golundrinhas, celidonia : Italice, celidonia : Gallice, chelidonie, ou esclere : Germanice, schelkraut.*

Enarratio. 177.

SCATENT omnes ferme nunc horti & parietes chelidonia. Quæ hirundinaria,ut Theophrasto placet, appellatur quia aduentu hirundinis, suum excitat florem, ut apud ipsum legere est,lib. septimo, capite decimo quarto. Plinius uero libro uigesimoquinto,capite octauo,chelidoniam (inquit) uisui saluberrimam hirundines monstrauere, uexatis pullorum oculis,illa medentes. Cæterum,hæc non memithe est,ut Gerardus Cremonensis,& alii multi,nono ad Almansorem regem dicato libro, Rasem interpretati sunt, quia memithe Dioscoridis glauium est, ut Ferrarēses primo indicarunt,& post illos Leonardus Fuchsius libro Paradoxorum. At chelidonii uires, prosequitur Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita; Admodum extergit & calfacit. Succus eius ad acuendum uisum est commodus, quidam radicem eius, ad auriginem ab obstructione iecoris ortam,in uino albo cum aniso propinant, Mansa etiam confert dentium doloribus.

Chelidonia.

Gerardus Cremonensis & plures alii errat.

Memithe Glaucium est.

De Chelidonio minori.

Græce, χελιδόνιον μικρόν *: Latine, chelidonium minus, chelidonia minor, hirundinaria minor, scrofularia minor : Hispanice, scrofularia menor, Italice, fauosello : Gallice, scrofularia minor ; Germanice, feiguuartzen, oder blaternkraut.*

Enarratio. 178.

Chelidoniū minus.

VERNA herba hæc est,atque ob id, quod apparentibus hirundinibus,è terra erumpit, hirundinaria appellatur. Humi enim serpit herba ista, passim obuia,folio hederaceo,paruo tamē,sine caule,flore luteo,quē Dioscorides siluit,nam radices,illi paruæ insunt, tritici granis per quàm similes, albæ,inter quas capillares nonnullæ comperiuntur, parum tamen acutæ sapore; nam in alio loco,acres reperiri non dubitarem,ut de Aro quoq; Galenus dixit libro secundo,de Facultatibus alimentorum,& nos proprio capite meminimus. Proinde dotes huic chelidonio minori tributas, in nostro non reperiri crediderim,quum acredinem illam propriam,qua potissimum operatur,amissam habeat. Vt de eo ita dixit Galenus,ubi supra,chelidoniū minus,quum maiori sit acrius, celeriter cutem exulcerat, unguesq; scabros eiicit,succus eius per nares purgat. Hæc itaq; siccat,& calfacit,in quarto incipiente ordine: At chelidonium maius in tertio.

De Othonna.

Græce, ὀθόννα: *Latine, othonna.*

Enarratio. 179.

Othonna.

OTHONNA quid sit,non satis inter priscos cōstat; Paulus tamen, illis adhærere uidetur,qui credūt,othōnam succum maioris chelidonii esse.

De Myos otide.

Græce, μυὸς ὦτα: *Latine,myosotis,alsines,auricula muris.*

Enarratio. 180.

Myos otis auricula muris Alsines est.

PRIMA hæc myos otis,id est auricula muris,quarto libro,alsines dicta est,quare cum Marcello Virgilio,quum hic de ea semel factum fuerit, non esse de ea iterum agendum,dicendum reor, quum utrobiq; eadem est historia,& medicina,sequens tamen myos otis altera est.

De altera Myosotide.

Græce, μυὸς ὦτα ἑτέρα: *Latine,myosotis altera, Auricula muris,pilosela: Hispanice,oreya de raton yerua: Italice,orecchia di topo; Gallice,orelge du ratte.*

Enarratio. 181.

Auricula muris. Auicennæ error.

HOC secundum auriculæ muris genus, primo in Flandria uidimus, præcipue in oppido Beueres dicto,in uniuersum herbula,cuius folium auri muris respondet,unde merito nomen contraxit. Cæterum Auicennam cōfuse admodum loqui,ut qui herbas quatuor,helxinem,alsinem,myosotidā, & anagallidem,

& anagallidem, natura & figura, multum differentes, sub Auriculæ muris nomine confundit, Ferrarienses primo patefecerunt. Huius porro temperaturam ac dotes breuissime attingit Galenus, lib. septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum dicens: Myosotis desiccat secundo ordine; cæterum nullam euidentem caliditatem possidet.

De Isatide satiua.

Græce, ισάτις ἥμερος: Latine, isatis satiua, glastum, guadum: Hispanice, pastel: Italice, guado: Gallice, le guade du guesde ou pastel: Germanice, uueydt.

De Isatide syluestri.

Græce, ισάτις ἀγρία: Latine, syluestris isatis, glastum minus, guadum minus: Hispanice, pastel saluatico: Italice, guado agreste: Gallice, le guade sauluaige: Germanice, uueidt, agrien, uuilduueydt.

Enarratio 182.

NIHIL nunc isatide notius, qua infectores lanarum maxime utuntur, adeo ut sine illa, nihil in tingendis pannis proficere possint, quæ glastum, & hodie guadum uulgo dicitur, cuius Galli, serendi maximam curam habent, & ex ea maximum faciunt quæstum, ueluti insulares, regi Lusitaniæ parentes: de cuius uiribus Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Isatis domestica, qua quidem utuntur tinctores, facultatis est ualenter exiccantis, nondum tamen mordentis: est enim simul amara & astringens, proinde magna uulnera corporum durorum glutinat, & sanguinis profluuio laborantibus partibus utiliter illinitur, tumores laxos mirifice digerit, simul ac reprimit, & aduersus omnia maligna ulcera mirabiliter resistit, At isatis syluestris, manifeste iam acre quiddam, tum gustu, tum actione præfert, proinde quam domestica magis desiccans, ualentius etiam putredinibus obsistit, ad cætera iam comprehensa deterior, hactenus Galenus. Cæterum, ex succo isatidis Indicum confici, suo dicemus loco: Plinium quoque errasse, qui isatim, inter lactucæ genera computauit, notum est.

Glastum guadum.

Indicum Isatidis succus est.

De Telephio.

Græce, τηλέφιον: Latine, telephium, portulaca sylue-

ſtris tertium ſedi genus uermicularis herba: Vulgo, la uermicular.

Enarratio 183.

Telephium.

TELEPHIVM non eſt craſſula maior, ut multi rentur, quia craſſula maior, faba inuerſa dicta, frigida eſt; Telephium uero calidum. Proinde telephium, ſylueſtrem portulacam; ſiue tertium ſedum apud Dioſcoridem eſſe, pro firmo crediderim, de quo ſermo illic habendus eſt, At fabam craſſam inter ſedi quoque genera reponi debere, & illa quidem frigida, non inepte quis dixerit.

Finis libri Secundi.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI LIBRVM TERTIVM ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI PRAESTANTISSIMI.

De Agarico.

Græce, ἀγαρικόν: Latine, agaricum: Vulgo agarico.

Enarratio capitis primi.

EX IIS medicinis, agaricum est, quibus pasſim, magno cum ægrotantium iuuamento utimur, nõ enim radix est agaricum, tametſi Galenus illud radicem appellet, fungus autem potius dicendus est, qui ad radices multarum diuerſarum arborũ, naſcitur, non quidem ita albus aut politus, ut in officinis cernitur, ſed cortice potius quodã coopertus, quo ueterinarii mulomedici dicti, plerũq; utuntur, ex eo clyſteres pro irritandis iumentorũ fecibus parantes: optimus hodie ex Aphrica affertur, ex Allobrogibus uero non ita bonus aſportatur, quo uniuerſa Gallia ac Italia utuntur. Fœmina agaricus, primatum obtinet, modo ut inquit Meſue, ſit habens quinque dotes, prima quarum est, ſit leuis; ſecunda, ſit albus; tertia uelociter frangibilis; quarta, poroſus; quinta rarus. Nam agaricus fœmina, à Dioſcoride deſcriptus, intus rectas pectinum modo uenas, & diuiſiones habens, proculdubio peſsimus iudicandus est, qua de re, in iſto textu, mendam eſſe, aliquando ſum ſuſpicatus, quum quæ maſculo peſsimo debentur, Dioſcorides fœminæ, agarico optimo tribuit, ſed utcunque res ſe habeat, ut bonus dicatur agaricus, albiſsimus ſit oportet, leuiſsimus, & minime lignoſus: talis proculdubio erit, abſque lineis percurrentibus, quas in malo ſæpe conſpicimus, & optimus dicendus erit, quem Democritus familiæ medicamen ſolebat appellare, quia in omni tempore, & omni ætate tuto dari poſsit. Agaricus, calidus in primo gradu est, & ſiccus in ſecũdo, & ut tradit Gal. lib. 6. de Facult. ſimpl. med. Agarici radix, primo quidem guſtu dulcis, ſed paulo poſt ſubamara apparet, acrimoniæq; & aſtrictionis leuiculæ quandam ſpeciem temporis ſpacio inducit, eſtq; conſiſtentia laxa; quare compoſita hæc radix eſt, ex ſubſtantia aërea & terrea à calore extenuata: Minimũ autem habet eſſentiæ aqueę, hac ratione & digerendi uim poſsidet, & craſsitudinem incidendi,

Agaricum.

Agarici boni notæ.

Agaricus medicamen familiæ.

Agarici temperatura.

tum anfractus uiscerum expurgandi: Iccirco regio morbo laborãtes ex obstructione iecinoris, nec nõ morbo comitiali obnoxios sanat, tũ rigores per circuitus recurrẽtes, ex crassis uiscidisq; humoribus ortos, exterminat; iuuat & morsos à bestiis frigore lædentibus, aut cõpunctos, tũ foris in affecta parte impositũ, tum intro in corpus assumptũ, pondere drachmæ unius, cum uino diluto. Est etiam & purgatorium, in iis autẽ Gal. uerbis, adnotandum duximus, quòd in agarico sapor amarus comperitur, quo mediante (etsi à tota substantia) pituitæ purgatorius agaricus sit, biliosos quoq; & serosos educit humores, prçter quas dotes, reperitur quoq; in eo, ut tradit Gal. & experientia ipsa indicat, acrimonia pauca, & uix post longũ tẽpus perceptibilis, qua crassa incidit, At quia acrimonia ista ut diximus, pauca est, parum incidere potest, ideo sapientissime, medici, huius agarici facultates inuestigantes, quũ ex illo pastillos parant, zingiber, uel cinnamomum, aut cassiam, cum sale gema, & oxymelite, illi adiungunt, ut acrimonia parua, à natura illi data, prædictis acribus medicamentis fortior euadat, & consequenter potentius crassa incidat, & educat. Sed unum est, in iis pastillis, siue trochiscis admonendum, quòd pharmacopolæ omnes, illos paratos in suis habent pyxidibus, ut quum à medicis descriptum sit, Ex trochiscorum de Agarico, illico ad eas, nulla interposita mora, confugiant, parum alioqui animaduertentes medici, in iis trochiscis, uires agarici deperditas esse, quia siccitate acquisita, subtiliores particulæ, quibus opus perfici solet, euanuerũt, manentibus crassis, & terrestribus: & ea de causa, medici prudentiores, & qui rerum curam habent, nunquam agaricum nisi nouiter in pasta paratum ægrotis præbent, scientes trochiscatũ illum uires suas omnino amisisse. Proinde caueant Medici deinceps, ne suis ægrotantibus trochiscatum istum præbeant agaricum, imo pharmacopolas, ut ab ista abstineant cõpositione, moneant, quũ prudentius multo facient, si quoties agarico uti opus fuerit, de nouo ut diximus conficiant, & in pastam redigant, Sic enim melius operabitur, imò in pasta, eo modo quo pilularũ massa, redigitur, longiori tempore, quàm forma trochiscorũ seruabitur, nec ita celeriter suas amittet uires. Soluit autem agaricus, pituitam, ac bilem crassam, uiscidosq; & crassos humores, Verum agaricum internis inflammationibus obesse, Silanus quidam commentariis super 9. lib. Rasis, regi Almãsori dicato, cõtendit, de qua re Nicolus Florẽtinus, ac Matthæus de Gradis consulendi sunt, nunc uero rẽ tetigisse sufficit.

Agarici uires.

Taxantur medici.

Silanus.

De Rhapontico.

Græce, ῥαπόντικον: Latine, rhaponticum, rhecoma, radix Pontii: rheon, rha, rhabarbarum Ponticum: Vulgo rheubarbaro da ponto, reupontico.

Enarratio secundi capitis.

ANCONAM ueni nobile apud Italiam emporium, ad quod omne genus hominum mercatorum, totius Orientalis plagæ confluit, eo consilio, ut ab illis, si quæ sunt medicamenta à nostris desiderata, quæ ex Oriente afferri solent, haberem; nam quum hodie nullus extat princeps, qui pro illis ueris cognoscendis sollicitus sit, aut qui medicis suis, modum aliquem inquirendi cum impensis constituat, ut olim Alexander Magnus præceptori suo Aristoteli summo philosopho opes ingentes ad hæc inquirenda naturę secreta affatim largiebatur: Decreui, non ut principibus placerem, aut ex illis stipendium aliquod sperarem, sed magis ut animo satisfacerem ac posteritati prodessem quoad fieri posset, rerum occultarum, & de quibus authores hodie maximas habent contentiones, certam afferrem notitiam; quo factum est, ut res uotis non infeliciter successerit, ut in rhapontico iudicare quis poterit, quod ad me aduectũ fuit, in maxima quidem copia, & id Gerardus Caroli Quinti Imperatoris, apud Solymanum Turcarum Imperatorem doctissimus orator, propriis manibus, in regione Ponti eradicauerat. Est enim uir ille doctissimus, & uariarum linguarum peritissimus, ac medicamentorum simplicium diligentissimus inuestigator, qui hoc tempore, primo radicem istam in lucem traxit, digitalis longitudinis & crassitudinis, fungosam leuem, coloris exterioris subnigri, sub quo luteus alter uidetur, nam intus ea fracta, eiusdem cernitur coloris, quo uulgare rhabarbarum, præcipue immaturum, insignitur, quam si dentibus tractaueris, labia, & sputum, crocei coloris reddi certum est, porro saporis mixti est, communis fere aut uulgati rhabarbari ex se saporē reddens: Nam tota ista radix, styptica est, ut experientia compertum habeo: illius enim drachmarum duarum pondus sæpe dedi, & nullus bibentium egessit, imò potius eorum uentres constricti magis fuere. Proinde rhaponticum hoc Græcorum, diuersum a uulgari rhabarbaro esse, non solum figura, sed uiribus ipsis, certissimum est. Quum autem hæc literis mandaremus, huius radicis Pōticæ partem, ad Antonium Musam Brasauolam uirum doctissimum, misimus, uelu ti ad Antuerpienses, ut inde singularis doctrinæ uir, Ludouicus Nunius Santarenēsis Lusitanus, in Hispaniam ad amicos transmittat. Eam uero hodie quoque Monachi, qui Mesues Antidotarium enarrarunt, habent, ueluti alii plures doctissimi uiri Romæ agentes. Quapropter, de isto rhapontico nihil amplius agendum decreuimus, modo Discoridem sic in præsenti intelligendum monuerimus, eo modo quo Manardus olim interpretatus est, circa uerbum hoc, Datur agarico similiter, in singulis prædictis morbis eodē pondere, in iisdem liquoribus, & cætera, non autem Dioscorides per hæc uerba, rhaponticum purgatorium, ut agaricum intelligit, ut multi falso interpretantur, sed inquit, potius: Dosis rhapontici in prædictis morbis, eadē

Rhaponticum. *Ludouicus Nunius.* *Exponitur Dioscorides.*

est,qua agaricus conceditur,tuto enim rhaponticum hoc dysentericis conceditur. De quo Galenus libro octauo de Facultatibus simpl.medic. sub rheo & rha sermonem habet dicens: Quiddam habet terrestre frigidum, ceu indicio est astrictio; adiuncta est illi tamen quædam caliditas.Siquidem si mandatur plusculum,subacre conspicitur: est etiam aëriæ cuiusdam substantiæ subtilis particeps, quod indicat laxitas, leuitasq;: quare conuulsis, ruptis, orthopnœæq; prodest,sic quoq; liuentia & lichenas cum aceto illitum persanat.Astructionis ratione,sanguinem expuentibus, cœliacis & dysentericis confert.Libro quoq; de Antidotis,ita de eo tradit: Rheon quoq; ipsum adulteratur,quãdo quidem statim in regionibus ubi gignitur, recens nonnulli capientes ipsum,decoquunt,donec totum cremorem reddat,quẽ postea cremorem,ubi accuratius percoxerint ceu purum, atq; ab aquæ mistura alienum, ad nos transmittunt, sicuti & rheon ipsum siccatum, tanquam neque id prius cocturam fuerit expertum . Cognoscetur tamen facile dolus, nam eiusmodi rheon , nec densam compactamue substantiam possidet,ut quod integrum est,sed rarius apparet,astrictionemq; aut obscuram,aut plane nullam gustanti exhibet,quam tamen rheon uigens, ualidissimam posside t.Hæc uero Galeni uerba,Mesue suo tribuit rhabarbaro, de quo nunc paululum disserere,non ab re erit.Est igitur R H A B A R B A R V M uulgare,Medicamentum benedictum,& sanctum dictum . Radix è Scythia prope Persiam,hodie aduecta,figura orbicularis,põdere ad summum unius libræ: quæ quanto grauior, ac ponderosior fuerit, eo melior erit.Calidum enim & siccum rhabarbarum hoc est,& ut Mesue placet, in secundo gradu,quod natura sua bilem purgat,deinde pituitam,imò ut subdit inibi Mesue,maior eius proprietas est,mundificare & confortare hepar & stomachum,& conferre doloribus pungitiuis eorum,& clarificare sanguinem,& auferre oppilationes,& morbos quorum mater est obstructio,sicut hydropem & icteritiam,& splenis crassitiem,& febres oppilationum,& similia.Super quibus uerbis adnotandum est, quòd quando Medicus decreuerit,meatuum obstructiones aperire,ac uias obclusas reserare,tunc rhabarbari infusum offerre ægrotantibus melius est: quando uero simul aperire, & roborare,tunc rhabarbari substantiam dare sanius est consiliũ: sua enim stypticitate laxam particulam cõstringit,ac roborat.Vnde Arnaldus Villanouanus, reprehensione dignus est, qui ob stypticitatem insitam rhabarbaro ipso prægnantibus interdicebat,ignorans alioqui uir doctus,& practicus insignis,nullam rhabarbaro inesse partem præstantiorem,ob quam tuto utero gerentibus dari possit,hac styptica,ob quam quoq;,& pueris,& senibus,æstate,& hyeme,frequenter, absq; noxa ulla,datur: totum enim rhabarbarum in substantia exhibitum,optime educit, & multo melius ac securius,quàm eius infusum,uel dilutum dictum ; nam astrictione sua,quæ pur-

Rheon Galeni.

Rheon adulterabatur.

Quæ debentur rheo, Mesue suo tribuit rhabarbaro.

Rhabarbarum.

Methodus dandi rhabarbarum.

Arnaldus Villanouanus errat.

gationem non impedit, uiſcera fortificat, & ea roborat; quo fit, extenuatis & debilibus, iiſq; qui uiſcus aliquod debile habent, in ſubſtantia ipſum dare, melius fit. Comperiuntur autem in rhabarbaro, tres nobiles facultates, quarum una, acrimonia eſt, qua craſſa incidit, extenuat, ſubtiliat, & ad deiectionẽ præparat, ad quam facultatem iuuandam, neoterici, tanquam rhabarbaro opem ferentes, ſpicam nardum illi adiungebant, credentes rhebarbari acrimoniam, ſpicænardi acrimonia, intendi & adiuuari, quorum ratiocinatio licet optima ſit, in hoc tamen claudicat, quòd licet ueram ſpicam habeamus, ut uere habemus, qua multos carere diximus, in ea tamen, uel Galeno teſte, libro de Facult. ſimplicium, adeo pauca, & memoratu indigna comperitur acrimonia, ut certum ſit, ea parum aut nihil adiuuari poſſe. Quare prudentius medici ii feciſſent, ſi loco nardi ſpicæ, cinnamomum, aut caſsiam illi adiunxiſſent, pro qua complenda operatione, optimo profecto conſilio, medici in illius infuſione, parum uini albi generoſi, & aromatici infundere ſolent. Qui uero rhabarbarum uſtum dyſentericis propinant, miro detinentur errore, quum tantum abeſt, ut uſtum rhabarbarum conſtringat, ut potius ulcerata inteſtina magis rodat, & fluxum augeat. Mordacitatem enim, & acredinem quandam ab igne cõtrahit, quam Ariſtoteles empyreuma appellat; qua mediante, corrodens ac mordicans efficitur, præſertim ſi nõ lauetur: nam Galeno authore libro citato, capite chalcitidis, ut ſexcentos alios locos ex libris de Compoſitione medicamẽtorum taceam, uſta omnia ſi lauentur, moderatiora redduntur, minuſq; mordacia. Mea igitur ſentẽtia, rhabarbarum ſi dyſentericis dari debet, Græcorum rhabarbarum ſiue rhaponticum dictum, eſſe debet, nam cõmune & uulgare rhabarbarum, non quidẽ uſtum aut toſtum, offerri debet, ſed potius eius ſubſtãtia à ſubtilioribus particulis denudata, quas in aqua plantaginis, uel roſacea, prius optime piſta, & per diem merſa, amittit, ſic enim rhabarbari ſubſtantia tuto dari poteſt. Teſtis enim Deus eſt, nos plures Luſitanos, fluxu laborantes, uidiſſe, quibus rhabarbarum aſſum, tanquam rem præcipuam medici dabant, quorum plures, è uita illico diceſſerunt. Nam quum uirtus expultrix tribus de cauſis, ad expellendum prouocatur, multo pondere, multa mole, & roſione; fit inde, ut excoriata inteſtina, rhabarbari aſsi roſione, magis corrodantur, ac ulcerentur, & conſequenter diem ſuum obeant ægrotantes. Eſt uero Rhabarbarum alterum, hortis familiare, folia habens ampla, longa, enulæ campanæ ſimilia, cuius radix non infeliciter quoq; ſoluit, quod Fuchſius, neſcio quo augurio ductus inter rumicis genera collocauit.

Rhabarbari tres facultates.

Spica nardi rhabarbaro adiungenda non eſt.

Rhabarbarum uſtum dyſentericis dari nõ debet.

Vſta omnia ſi lauentur mitia redduntur.

Rhabarbarum quomodo dari debeat.

Hiſtoria.

Virtus expultrix quibus de cauſis ad expellendum prouocetur.

De Gentiana.

Græce, γεντιανή: Latine, gentiana: Hiſpanice, la gentiana:

Italice, gentiana: Gallice, gentiane: Germanice, entzian, oder bitter uurtz.

Enarratio. 3.

Gentiana. NOTISSIMA officinis, Gentiana herba eſt, à Gentio Illyricorũ rege, qui eam in bello inuenerit, ſic dicta. De qua Galenus exacte dixit libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum, hoc modo: Huius herbæ radix, multum eſt efficax, quum opus eſt extenuatione, purgatione, abſterſione, obſtructionis liberatione: nec mirum ſi hæc poſsit, quum impenſe ſit amara.

De Ariſtolochia.

Græce, ἀριστολοχία: Latine, ariſtolochia, malum terræ, erraticum malum: Hiſpanice, la aſtronomia: Italice, aſtrologia, Gallice, dela ſaraſine, Germanice, holuurtz, & oſterluce.

Enarratio. 4.

Ariſtolochia. DICITVR Ariſtolochia, quod ἀρίστη τοῖς λοχοῖς ἢ τοῖς λοχείαις, id eſt, optima puerperis ſit, nam remoratos menſes, & hærentes ſecundas, à partu optime expellit, cuius duo uulgatiſsima genera ſunt, altera rotunda; altera uero lõga; tertia uero clematitis, id eſt ſarmentaria appellatur, hodie herbariis ignota. Præter has Plinius libro uigeſimoquinto, capite nono, alterã, piſtolochiam dictam deſcribit, denſis radicis capillamentis, iunci plenioris craſsitudine, quam quidam polyrhizon cognominant. Hæc uero, à bonis herbariis ineunte uere conſpicitur, folio tenero, diuiſo, ranunculo perſimili, radice craſſa, bulboſa, inferiori parte lata, intus uacua, colore lutea, ſapore uero & odore perſimili ariſtolochiæ, unde Germani, ea pro ariſtolochia rotunda, hucuſq; uſurparunt. Deliteſcit enim herba iſta in fine Maii, & nõ apparet. Cæterum, calidæ & ſiccæ, in fine ſecundi gradus, ariſtolochiæ ſunt, de quibus Galenus ita prodit libro ſexto de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: Radix eius eſt amara & ſubacris, ſed & ex illis omnium ſubtiliſsima eſt, quæ rotũda. Aliarum uero duarum, quæ clematitis appellatur, fragrantior eſt, infirmior tamen. At longa, tenuitate quidem à rotunda uincitur; abſtergendi tamen calfaciendiq; & ipſa potentiam obtinet minus tamen q̃ rotunda abſtergens, & digerens, ſed nõ minus calfaciens, imò forſan plus. Itaq; in quibus uſus eſt modicæ abſterſionis, commodior eſt longa, utputa in ulceribus carne implendis, at in quibus craſſum humorem ualidius extenuare oportet, illic uſus eſt rotundæ, proinde dolores à craſſo ſpiritu inductos, rotũda exactius perſanat; extrahit ſpicula, putredines corrigit, ulcera ſordida purgat, dentes & gingiuas ſplendidas facit, auxilio eſt

Ariſtolochiæ natura.

aſthmaticis

asthmaticis singultientibus, comitialibus, podagricisque, si cum aqua bibatur, tum ruptis, & conuulsis, ut si quod aliud medicamen idoneum est. Cæterum Mesue, aristolochiam inter medicamenta aluum soluentia adnumerat, ut legenti manifestum erit.

Aristolochia aluũ soluit.

De Glycyrrhiza.

Græce, γλυκύῤῥιζα: Latine, glycyrrhiza. Dulcis radix, liquiritia: Hispanice, regaliza: Mauritanice, alcasuz: Italice, regolitia: Gallice, erculisse, ou rigolisse: Germanice, suszholtz.

Enarratio 5.

DE hac, nihil dicendum erat, quum officinis familiarissima sit, liquiritia dicta, nisi Plinius in ea errasset, quum eam inter spinosas herbas adnumeret, libro uigesimo secundo capite nono, dicens: & ipsa sine dubio, inter aculeatas est, foliis echinatis, pinguibus, tactuque gummosis, id quod antea, capite decimoquinto, libri uigesimiprimi, quoque dixerat: quæ sane uerba falsa esse, Dioscorides testatur, & experimentum ipsum indicat, quum liquiritia non spinosa habet folia, sed lentisco potius similia, unde credendum est Plinium non aliunde in hac re errasse, quàm quia legit, in codice aliquo Græco, loco uocis σχῖνος lentiscum significantis, ἔχινος, id est asperum & spinosum: ex quo satis claret, Plinium glycyrrhizam nunquam uidisse. De qua Galenus prudentissime ita loquitur libro sexto, tam sæpe à nobis allegato; similiter radici ipse succus, dulcis leuiterque astringens existit, proinde non modo asperæ arteriæ, sed uesicæ etiam scabritiem lenire potest, idque temperaturæ mediocritate: quare fuerit sane natura eius familiaris nostræ temperaturæ; Cæterum, tepidam quãdam caliditatem sortitur, porro quoniam temperie quoque est humidum, id quod modice est dulce, iure sane etiam siti congruens medicamentum est, nimirum modice humidum, humanaq; natura frigidius. Dioscorides ait, arefactæ radicis pollinem unguibus oculorum mederi.

In liquiritia Plin. errat.

Plin. Glycyrrizam nunquam uidit.

Glycyrrhizæ temperatura.

De Centaurio maiore.

Græce, κενταύρειον τὸ μέγα: Latine, centaurium maius, centaurea maior, rhaponticum officinarum, rheuponticum commune: Hispanice, ruipontico: Italice, reupontico: Gallice, rhepontico.

Enarratio 6.

CENTAVREA hæc maior, absque ambagibus, & controuersia

Centaurea maior rhaponticũ officinarũ est.

ulla, rhaponticum officinarũ est, radix brachialis crassitudinis, nullibi non obuia, cuius uires prosequitur Galenus, lib. septimo Simplicium, ad istum modum: Radix eius gustui acris simulq; astringens apparet, cum leuicula quadam dulcedine, quod uero ad actiones pertinet, menses prouocat, uiuũ fœtũ extinguit, extinctumq; propellit, præterea ulcera glutinat, sanguineq; reiicientibus prodest: exhibentur autẽ eius binę drachmę, febrientibus quidem cum aqua, febri uero liberis, cum uino, quin etiam ruptis, conuulsis, dyspnoeæ inueterateq; tussi est auxilio, eadem quæ radix, & succus ipsius præstat. Cæterum Theodorus Gaza, in Theophrasto, perperam huic fel terræ nomen indidit, quum hoc nomen minori centaurio potius ob insignem eius amaritudinem conueniat.

Gaza errat.

De Centaurio minori.

Græce, κενταύριον τὸ μικρὸν*: Latine, centaurium minus, centaurea minor, fel terræ, febrifuga: Hispanice, fel de tierra: Italice, biondella: Gallice, fiel de terre centore: Germanice, fieber kraut.*

Enarratio 7.

VVLGaris admodũ herba ista est, & ob nimiam quam possidet amaritudinẽ, fel terrę dicta, quod nomen hucusq; Hispani, & Gallorũ plures incorruptũ seruant, cuius uires Mesue, cum maiore centaurio cõfundit, ut Ferrarienses doctissime ac euigilantissime primo indicarũt. Cæterũ clysteribus hæc quotidie uenit; de cuius uiribus, extat Gal. libellus ad Papiã inscriptus, lib. quoq; 7. Simplicium, de ea ita inquit: Huius radix plane inefficax est; at caulis & folia & flores, utiliores sunt, uincit enim in eis qualitas amara, paulũ lum habẽs & astrictionis: ob idq; admodum exiccatorium est medicamen, expers mordacitatis; ulcera itaq; magna herbæ ipsius recentis illitu glutinãtur, & uetusta, quæq; ægre ad cicatricẽ perduci queunt, cicatrice obducũtur; arefacta uero glutinatoriis & desiccatoriis miscetur facultatibus, miscetur etiã iis quæ rheumaticis medetur affectibus, in quibus ea medicamina præstantissima sunt, quę uehementer desiccantia cum quadam astrictione nullã habent mordacitatẽ. Decoctum herbæ quidam infundunt ischiadicis, ceu biliosa & crassa extrahens, nã & talia purgat, succus eius præter dicta, cũ melle oculis illinitur, mensesq; & fœtũ euocat, iecinoris quoq; obstructiones optime aperit, bonumq; durato lieni est remedium, & impositũ foris, & bibitũ.

Centaurea minor fel terræ dicitur.

Gal. de centaurea minore.

De Chamæleone albo.

Græce, χαμαιλέων λευκός*: Latine, chamæleon albus, carduus*

uarius, carduus suarius, carduus Mariæ, carduus Marianus: Hispanice, cardo pintto: Italice, cardo maria, cardo maculato: Gallice, cardõ mariano: Germanice, uiech distel, carden marien.

Enarratio 8.

CHAMAELEON albus, ut mea fert opinio, non aliundè nomen traxit, quàm ex multorum colorum uarietate in quos chamæleon animal uertitur. Quo factum est, ut carduum istum Hispani, pinctum, uel pictũ, appellet, & merito sane, quia eius folia multis & uariis insigniuntur maculis, & illis quidẽ lacteis, quandoq; uero nigrioribus, qua de causa, alterum albũ, alterum uero nigrũ uocant, iis uero in aqua decoctis, furfuribus adiectis Lusitani suos saginant equos. Cæterũ, conspicitur hodie ad radices utriusq; chamæleonis, lentus quidam humor uiscidus, quem uiscum multi appellant, & ea de causa, radix chamæleonis, ixia à nonnullis appellabatur. Est enim ἰξίας succus iste ad radices chamæleonis nascens, ueneni graue genus, de quo Dioscorides libro sexto, capite uigesimo primo sermonem fecit: quod Plinius quoque semper intelligit, quum antidotum contra uiscum describit. Nam chamælea, longe alia res est, cuius inaduertentia, Auicẽna libro sui Canonis errat, chamæleã cum chamæleone cõfundens. Est enim chamelea, officinarum mezereon. De qua proprio capite sermo habẽdus est. Dicitur autẽ carduus iste suarius, quia eius radix sues interficiat, unde charlinã uulgarem, chamæleonem istum non esse certissimũ est, quia eius radix, tantum abest ut sues interficiat, ut eos potius apprime nutrire ualeat. Item charlina, pauca emittit folia, caulem uero à radice denudatum, in cuius summitate, pappus quidã, tanquam cardui echinus apparet, latus, purpureus, undiq; aculeatus, ex quo polito, & ab horridis spinis denudato ac mundo, conditũ saccaro, uel melle hodie paratur, frigidiori uentriculo conducibile, ut hodie experimur, in quodam, quod ad nos reuerendus Ludouicus Bartholus Vrbinas Ancone apud Dominicanos prior dignissimus misit. Valet autem radix charlinæ, contra pestilentem luem, quæ ab angelo, Carolo Magno, ut ea exercitum à peste liberaret, indicata creditur.

Chamæleon à chamæleo ne animale sic dicto appellatur.

ἰξίας uenenum

Chamælea mezereõ est.

Charlinæ descriptio.

Ludouicus Bartholus.

De Chamæleone nigro.

Græce, χαμαιλέων μέλας: Latine, chamæleon niger, carduus niger, uennilagium: Hispanice, cardo pinto negro, cardo alioge-ro: Italice, chameleone negro.

Chamæleon niger.

Enarratio 9.

DE isto abunde superiori diximus capite.

De Crocodilio.

Græce, κροκοδείλιον: Latine, crocodilium: Hispanice, carlina: uulgo carina.

Enarratio 10.

Crocodiliū charlina est.

CROCodiliū, ut placet Ruellio Suesſionensi, ac Brisoto Parisiensi uiris doctiſsimis, charlina est, de qua ca.8. unū uel alterū uerbū fecimus: naſcitur enim, nō solum in ſyluis, ut tradit Dioſcor. ſed etiā arenoſis, & macris locis, ut Plin. adnotaſſe legimus, lib.22. cap.4. prope enim terrā, charlina ſuos emittit flores, de qua Gal. ſub crocodilii nomine, ita lib.7. agit, dicēs: Crocodilii ſemen acre eſt, atq; odoratū, urinam menſeſq; ciens, itaq; facultatē habet calidam, digerentem & exiccantē, ſuccus tum caulis, tum ſeminis, ut quæ ſimilis ſint facultatis, nephriticos adiuuat, radix pectoris excreationibus ualenter cōducit, trahit uero etiam per nares ſanguinē, hæc Gal. Quòd uero charlina noſtra, per nares ſanguinē nō trahat, id loci ratione euenire credendū eſt.

Galeni crocodilium.

De dipſaco.

Græce, δίψακον: Latine, labrum ueneris, cardo fullonum, uirga paſtoris, carduus Veneris: Hiſpanice, cardencha, cardo penteador: Italice, cardo con che ſi lauora la lana: Gallice, cardon a carder, ou uerge à bergier: Germanice, carten diſtel, bubenſtrel uueberkarten.

Enarratio 11.

Dipſacos uirga paſtoris eſt.

VVLGaris carduus, dipſacos eſt, & à pharmacopolis, uirga paſtoris dictus, quia uirgis oblongis, aculeis denudatis, gregem paſtores ducunt. Errat Matthæus Syluaticus, nonnullos alios imitans, qui uirgam paſtoris, carduum, cum corrigiola ſanguinaria, ac centumnodia dicta herba, confundit, ignorans hanc centumnodiam ſiue ſanguinariam, polygoniū apud Dioſcoridem eſſe, nō uero dipſacum, ut ſuo dicemus capite. Dicitur quoq; carduus iſte officinis, cardo fullonū, ſiue carduus fullonius, quia rudes pāni, ueluti & pilei, huius echino poliuntur. Naſcitur autem in Hiſpania, in aruis maxima quidem copia, ut nulla prorſus indigeat cultura: in Italia uero, præſertim apud Bononienſes, maxima cura ſeritur, ac ea de cauſa, multi inter domeſticum, & ſylueſtrē, differentiam faciunt, quum tamen nulla prorſus ſit, & in utroq; qui diligenter quærit, uermiculum in echino inuenit, cuius Gal. temperamentū inueſtigans, breuiſsime lib.6. de Fac. ſimp. med. ita dixit: Dipſaci ſpinæ radix ex ſecūdo ordine exiccatoria eſt, habetq; nōnihil & abſterſoriū.

Polygonium centūnodia herba eſt.

In dipſaco uermis inuenitur.

De Spina alba.

Græcæ, ἄκανθα λευκὴ : *Latine, ſpina alba, bedeguar, cinara ſylueſtris, ſylueſtris carduus ferens alkachoſlos: Hiſpanice, cardo ſylueſtre, que hecha alcachofres: Italice, cardo ſylueſtre deli carcioffi: Gallice, artichau ſauluage: Germanice, artitoca.*

Enarratio. 12.

SPINA alba, officinarum bedeguar eſt, apud nonnullos ſylueſtris dicta cinara, carduus ſcilicet, ſylueſtris alcichoſlos ferens, qui plerũq; in montibus, & ſyluoſis locis reperitur, & eius floribus uariis in locis lac coagulatur. Non eſt igitur ut pharmacopolæ putant, bedeguar ſylueſtris roſæ fructus, aut carduus benedictus, quanquam illius loco eo uti non extra rationẽ eſſet, ut ſuadet Braſauola in ſyrupo de eupatorio conficiendo. Eſt igitur, ἄκανθα λευκὴ, id eſt ſpina alba, Serapionis & Arabum bedeguar. Nam λευκάκανθα, id eſt alba ſpina, alia res eſt, cuius inaduertentia Manardus errauit. Succhaha uero, non eſt bedeguar, ſed potius apud Dioſcoridem Arabica, ſiue Aegyptia ſpina, quanquam reuera, utraq; ſoli ratione tantum inter ſe differant: nam bedeguar apud nos naſcitur, ſucchaha uero apud Arabas reperitur, & ea de cauſa loco ſucchahe, bedeguar recte accipi poteſt. An uero radices harum ſpinarum, ingredi debeant ſyrupum eupatorii Meſues; in dubium uertitur, Braſauolus eas utpote aſtringentes reiicit. Mathiolus uero Senenſis, acriter eum reprehendit. Ego uero, tametſi noſcam Braſauolum doctiſsimum, exercitatiſsimumq; in re medica eſſe, ut cui ſingulis annis, quingenti ſupra mille ægrotantes ſubiiciantur, non ſic tamen à Meſue diſcedendũ putarem, quum re uera, ſyrupus iſte pro morbis diuturnis, & febribus longinquis, paratus ſit, quibus languentium ſtomachi, languidi, deiecti ac debiles & relaxati, ſunt facti, pro quibus roborandis, uel ſaltem non omnino deſtruendis, prædictæ radices conſulto huic adiiciuntur ſyrupo: Quibus quoq; adde, quod radix bedeguar, id eſt acanthæ leuces, modice aſtringit, ut ex Galeno percipitur libro ſexto citato, ſic dicente: Radix eius deſiccatoria eſt, & modice aſtringens, quamobrem & cœliacos, & dyſentericos iuuat, & ſanguinis reiectiones cohibet, œdemataq; illitu contrahit, ac dentes dolentes iuuat, ſi decocto eius colluantur, ſemen tenuis eſſentiæ & calidæ facultatis eſt, itaq; potui dari iis qui conuelluntur conuenit.

Spina alba bedeguar eſt

Alba ſpina differt ab ſpina alba.

Diſcordia authorum.

De Aegyptia, ſiue Arabica ſpina.

Græce, ἄκανθα ἀραβικὴ : *Latine, Arabica ſpina, Aegy-*

ptia spina, succhaba.

Enarratio. 13.

Arabica spina succhaba est.

ARABICA siue Aegyptia spina, Arabum succhaba est, quæ natali tantum à spina alba differt, nam hæc apud nos crescit; illa uero apud Arabas & Aegyptios, unde cognomina traxit. Loco igitur Arabicæ spinæ, quę ad nos hodie non affertur, alba uti debemus. Cæterum Ruellius hic halluci natur, credens utiq; Arabicam spinam, acaciæ arbusculum esse, parum Galeni animaduertens uerba, quæ ita libro sexto habentur: Acantha Aegyptia, quidam Arabicam uocant, similis autem est spinæ albæ nostrati, uerum facultate ualidius astringente pariter & desiccante. Itaq; profluuium muliebre radix eius iuuat, & alia quibus auxilio est, quæ apud nos nascitur spina, sed efficacius tamen omnia adiuuant: tum radix tum fructus: Hic uero & columellæ prodest, & iis quæ inflata sunt, tũ ulcera ad cicatricem ducit, mediocrem habens & non molestam astrictionem. Hæc Galenus per quæ satis percipitur, quòd arbusculum ferens acatiam, tametsi in Aegypto nascatur, spina hæc Arabica, siue Aegyptia spina de qua agimus, nõ sit. Nec enim ignoro Oribasium ac Aëtium uiros graues, acatiam cum Aegyptia spina, idem facere, quos forsan Ruellius secutus est, sed ut dixi, non sine errore.

Ruellius hallucinatur.

De Scholymo.

Græce, σκόλυμος: Latine, scolymus, carduus, strobilus, cinara, carduus pinea: Hispanice, cardo de comer, cardos: Italice, cardoni: Gallice, artichaut: Germanice, artitoca.

Enarratio. 14.

Carduus comestibilis.

ETSI carduorum multa & uaria sint genera, carduus tamen absolute dictus, is est, qui in uictus usum uenit, & lautioribus mensis, pro sigillandis ac roborandis stomachis apponitur. Nam apud uniuersam Hispaniam frequens carduus iste habetur, qui hibernis mensibus terra obruitur, & albus ac delicatissimus redditur. At in Germania, raro carduus iste conspicitur: Porro in Flandria, Hispanorum diligentia, qui huiuscemodi delitiis multũ delectantur, non infeliciter prouenit, præsertim apud Brugas, & Antuerpiam. De quo Plinius candide ut solet, inquit lib. decimonono, capite quarto, & iam ne in herbis discrimen inuentum est. & subdit, & in iis aliqua sibi quoq; nasci tribus negant, caule in tantum signato ut pauperis mensa non capiat, syluestres fecerat natura horridos, ut quisq; demeteret, pasim, ecce altiles spectantur asparagi, & Rauenna ternis libris rependit, heu prodigia uentris, Mirum esset non licere carduis pecori uesci, non licet plebeis, item, capite octauo: eiusdẽ uoluminis, inquit, poterant uideri dicta omnia quæ in

pretio sunt, nisi restaret res maximi quæstus, non sine pudore dicenda. Certum est quippe, carduos apud Carthaginem magnam Cordubamq; præcipue, sestertia sena mi'ia è paruis iis reddere, quoniam portenta quoq; terrarum in ganeam uertimus, etiam ea quæ fugiunt, quadrupedes consciæ. Cæterum Galenus de isto ita tradit libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Radix eius, si quis illam in uino coctam bibat, graueolentem urinam abundanter elicit, fœtoriq; alarum medetur, succus enim eius est purgatorius, calfacit porro secundo & completo ordine, aut tertio incipiente, siccat uero secundo.

Scolymi téperatura.

De Poterio.

Græce, ποτήριον *: Latine, poterion, neuras : Hispanice, arzolla: Germanice, schlehen.*

Enarratio. 15.

POTERION & neurax, idem est frutex, quanquam Paulus differentes faciat, est uero, poterion Hispanis familiaris carduus, sub nomine dicto habitus; quem Cornarius Germanus uir doctissimus, sua uoce, schlehen appellari tradit.

Poterion et neulax idẽ frutex.

Cornarius Germanus uir Doctissimus.

De Acanthio.

Græce, ἀκάνθιον*: Latine, acanthium, Vulgo, acanthio.*

Enarratio. 16.

VIDETVR hodie acanthion, foliis minoribus acanthæ, sed lanuginosis, & aliquantulum per ambitum spinosis quæ manibus fricata, fabarum uiridium, ex se spirant odorem, ut in horto probi uiri Azaioli Ferrariẽsis experti sumus, sed in planta ista, non tanta reperitur lanugo, ut ex illa, uestes bombycinis similes parari possent, alibi tamen reperiri, credendũ est, at bombasium siue Gossipium, in planta nascitur spinosa, quam Dioscoridem nouisse, ex hac deprehendi potest similitudine, cuius semen tussi, & pectoris ægritudinibus prodest, calidum enim est, & emolliens, ac semen genitale augens, nam Gossipium ustum, sanguinis fluxiones constringere, certissimum est. Porro de acanthio, Galenus breuissime lib. sexto adducto, ita meminit. Radix huius & folia facultatis sunt excalfactoriæ, ut & iis qui cõuelluntur, auxilientur.

Acanthon olet fabas.

Gossipium quid.

De Acantho.

Græce, ἄκανθα *: Latine, acanthos, acantha spina, marmoraria herba, branca ursina : Hispanice, yerua giguante, branqua*

ursina: Italice, lo acanthospina: Gallice, branche ursine, Germanice, berneklauu.

Enarratio. 17.

Brancha ursina, acanthus est.

DIXIMVS ab hinc multis annis, id quod & nūc affirmamus, acanthum Græcorum, officinarum brancam ursinam esse, quum adamussim inter se conueniant, nec aliqua in parte differant: Quæ ideo branca ursina dicitur, non uero hircina, ut nonnulli contendunt, quia eius folia similitudinem quandam, cum ursorum anterioribus pedibus gerunt. Hæc quoq; depicta in columnis & marmoribus antiquissimis hodie cernitur, unde marmoraria à Romanis olim dicebatur. Hodie quoq; in pateris, & auleis, hoc est pānis depictis tapetariè, huius folia effigiata uidentur, sunt enim ut pau cis dicam, folia hæc lactucacea, cubitalia, subnigra, pinguia, palmaris latitudinis, incisuris quibusdam magnis diuisa; ex quorum decocto clysteres quoq; passim componuntur, & ut tradit Galenus libro sexto, de Facultatibus simplicium medicamentorum, huius folia mediocriter digerentem facultatem obtinent· At radix exiccatoria est leuiter incisoria, & tenuium partium.

Marmoraria herba.

De Syluestri acantho.

Græce, ἀγρία ἄκανθα: Latine, acanthus syluestris, branca ursina syluestris.

Enarratio. 18.

Branca ursina syluestris.

HAEC hodie quoq; conspicitur, aspectu tristior, quàm prima, cui folia nigriora & strictiora uidentur.

De Ononide.

Græce, ὀνωνὶς: Latine, ononis, anonis, resta bouis, remora aratri, acutella: Hispanice, Gatilhos, gathinos: Italice, bonaga: Germanice, bauuhechel uel stalkraut.

Enarratio 19.

NORVNT hanc anonidem, uel ononidem, dictā herbam, laboratores, ob id quod eorum aratra, illius implicitis radicibus remorentur, unde remoræ aratri nomen traxit, quæ plerunque (silente Dioscoride) flore purpureo ornatur, raro tamen luteo, & de ea Plinius libro uigesimoseptimo, capite quarto, ita tradit: Anonim, quidam anonida malunt uocare ramosam, similem fœnugræco, nisi fruticosior, hirsutiorq; esset, odore iucundo, post uer spinosa, in iis autem ultimis uerbis, aut Plinius emendandus est, aut omnino errat, quum afferat, post uer spinosa, nam Theophrastus, autumno

Plinius emēdatur.

spinosam

ſpinoſam fieri meminit,id quod ita eſſe,experientia teſtatur : legendus itaq; mihi Plinius uidetur ad iſtum modum,poſt æſtatem ſpinoſa. Cæterum,hu ius radice,medici ueterinarii, mulomedici dicti,plerunque utuntur,ex ea decoctum parantes quod equis meiere nequeuntibus offerunt:excellens enim contra nephriticam paſsionem eſt , & à cruciatu calculi celerrime liberat: unde de ea dixit Galenus,libro octauo uoluminis citati , ad iſtum modum: Radix eius calfacit, quodam modo in tertio ordine,abſtergitq; & nonnihil incidit,itaq; nō tantū urinas prouocat, ſed & lapides frangit, & cruſtas detra hit,præterea ad dolores dentiū, qui oxycrato in quo fuerit cocta colluūtur.

De Leucacantha.

Græce, λευκάκανθα: Latine, leucacantha, alba ſpina, ſpina ceruals: Hiſpanice, ſpino cerual, ſpino aluar: Italice, Gallice, merla.

Enarratio 20.

Leucacantha et acanthaleuce differunt.

LEVCACANTHA & acanthaleuce,multum inter ſe differunt, ut ex Dioſcoride,Galeno, Paulo, ac Plinio , facile deprehendi poteſt.Nam acanthaleuce id eſt ſpina alba, Serapionis bedeguar eſt,ut cap.12. ſuperiori diximus.Leucacātha uero,id eſt alba ſpina,de qua ad pręſens agitur , longe res alia eſt,& cuius exacta notitia haberi nō poteſt,ob prætermiſſam ipſius à Dioſc.& Plinio hiſtoriam:ut tamen coniecturis aſſequi poſſumus,arbuſcula quædam , leucacantha dici debet, ſepes maxime exornans,quę pyri folia habet, fructū uero nigrum, baccis liguſtri ſimilem,ex quo pictores uiridem quendam ſaturū colorem parāt,ut cap.de Rhamno meminimus. Proinde Ruellius hic dupliciter errat,primo quòd cū Manardo,leucacanthā ab acanthaleuce nō ſeparat,ſed rem unam eſſe credidit:Secundo,quòd arbuſculam hanc rhamnū eſſe deſcripſerit.Cæterum,ſi frutex iſte dictus, alba ſpina nō ſit,procul dubio,quæ illa ſit ignoratur. De qua Gal.ſeparatim à ſpina alba, caput pręfixit,& eius uerba li.7.huic dicato negotio ita legūtur:huius radix amara eſt,ac ꝓinde incidit, exiccatq; in tertio ordine; calfacit autē in primo.

Ruellius errat.

De Tragacantha.

Græce, τραγάκανθα: Latine, tragacantha, ſpina.

Huius liquor.

Tragacanthum gummi: Hiſpanice, Arabice, alquitira: Italice, gomma draganti: Gallice, gomma draganti.

Enarratio 21.

Gūmi dragacanthū.

HVIVS plantę liquor,gummi dragacanthum,uel tragacanthum officinis dicitur:quod ex Creta & Peloponneſo præcipuè aduehitur,& de eo

Gal.lib.8. ex citatis ita dixit: Tragacantha emplasticam facultatem similem gummi obtinet, nec non obtusiorem acredinẽ; ac sane similiter illi desiccat.

De Eryngio.

Græce, ἠρύγγιον: Latine, eryngium, iringus, centumcapita, carduus centum capitũ: Hispanice, cardo corredor: Italice, iringo: Gallice, cardon du cent testes: Germanice, mansztreuu.

Enarratio 22.

Eryngium, iringus idẽ quod centũ capita. Plinii centum capita Inguinalis herba est. Secacul polygonatum est.

ERYNGIVM nascitur passim in campestribus & asperis locis, carduus officinis satis notus, centum capita alioquim dictus, ob multa capita, quæ in summa continet parte, nam Plinii centumcapita, diuersa res ab eryngio isto est, ut etiam apud Serapionem deprehenditur, qui per centum capita, inguinalem herbam, siue aster Atticum, apud Dioscoridem intelligit. Hallucinantur certe qui hanc secacul esse putant, quum secacul Arabum, Dioscoridis polygonatum est, nostratum uero, herba dicta, sigillum beatæ Mariæ, uel sigillum Salomonis; quam alii geniculam, uel genichellam appellant, & cuius radices, hodierni pharmacopolæ, succaro pro instimulanda uenere, ueluti radices eryngii parant, quibus ego pro irritanda urina usus sum & feliciter successit. De eryngio uero Galenus libro sexto ita dixit: Calore quidem est temperatum, non paruam tamen siccitatem sortitur, consistentem in tenui substantia.

De Aloe.

Græce, ἀλόη: Latine, aloe, semper uiuum marinum: Hispanice, hierua babosa: Italice, herba di aloe.

Liquor aloes.

Aloe: Hispanice, azeure: Italice, aloe: Gallice, aloe.

Enarratio 23.

Aloe.

NON solũ hodie herba aloes, in hortis & fenestris seritur, sed in multis mercatorum officinis suspensa uidetur, succum ex se glutinosum destillans, quem aloen appellamus, unde Hispani à continua destillatione, illam, herbam babosam; appellitant, tam enim herba hæc descriptioni Dioscoridis respondet, ut in eius pictura immorari non sit opus. Affertur autem bona aloe, ex Indię quadam insula, Socotora dicta, unde Succotrina aloe appellatur, & cæteris anteferturi, iocinoris modo concreta, ruffa, splendens, friabilis, ac egregie amara, quæ ut tradit Mesue, uenarum orificia aperit, in qua re, immerito Manardus ac Fuchsius eum uellicant, quũ experientia ipsa, uerũ

Aloe Succotrina optima. Aloe orificia uenarum aperit.

dixisse Mesuem attestatur, ut Antonius Musa Brasauola optime dixit, & Guilhelmus Puteanus euidentissimis rationibus probauit, & nos ipsi ita esse nouimus, quæ ut tradit Mesue, pituitam, & bilem expellit, & ab illis, caput & os uentriculi mundificat, & confert iuuamento magno, doloribus eorum, & inflammationi stomachi, imò qui continuo ea utitur, non sentiet in corpore suo, nec instrumentis sensuum suorum ægritudinem, quæ non sit facilis sanatu, & præseruat à putrefactione: ita ut etiam cadauera, præcipuè cum myrrha mixta, & aliis, incorrupta seruet. Caue ergo inquit Mesue, dare aloen in temporibus frigidis, excoriat enim, ex solutione educit sanguinem. In quibus uerbis, Mesue à Manardo quoque reprehéditur, & merito sane, quanquam Brasauolus pro Mesue ab errore uindicando, rationes adducit, quas tãquam ficulneas dimittimus, quum re uera, aloe securius in hyeme quàm æstate operatur, & ualidius in æstate, sanguinem per ora uenarum aperta detrahit quàm in hyeme, ut cuique uel mediocriter in re medica exercitato notum erit. Vt tamen aloes temperaturam, & illius dotes, apud Galenum descriptas noscamus, ipsum in præsenti audiamus, qui ita libro sexto tradit: Hæc herba optima in India nascitur, cuius liquor est id quod ad nos importatur, cognominatum aloe, medicamẽtum ad plurimas res, propter siccitatem mordicationis expertem utile, quod quidem astringit modice, sed fortiter amarum est, ac proinde subducit uentrem. Est autem tertii ordinis exiccantium: calfacientium autem, aut primi intensi, aut secundi remissi. Ad hæc uero, gratum est uentriculo medicamen, ut si quod aliud, & sinus glutinat, sanat ulcera quæ ægre ad cicatricem perduci possunt, & maxime quæ in ano sunt, & pudẽdo: confert similiter si maceretur aqua, ad eorum phlegmonas, nec non eas quæ in ore, naribus, oculisque oboriuntur, in summa repellere & digerere simul potest, cum hoc ut paulum extergeat, quantum uidelicet ulceribus puris non sit molestum.

Mesue errat.

Aloes temperatura.

De Absinthio.

Græce, ἀψίνθιον: Latine, absinthium, absinthium Ponticum, absinthium Romanum: Hispanice, asentios, alosna: Italice, assenzo: Gallice, de la loine.

Enarratio 24.

ABSINthium uulgare, idem cum Pontico, & Romano absinthio est, quia in nihilo inter se quàm natali tantum differant, quo factum est, ut Gal. libris Methodi medendi, aliquando herbas diuersas facere uideatur, quũ tamen eadem sit: in Ponto tamen procerius crescit, cuius facultates & temperamentum ille lib. 6. de Facult. simp. med. ita prosequitur: absinthium astrictoriam, amaram & acrem qualitatem sortitur, excalfaciens, extergens, ro-

Absinthiũ uulgare Põticũ & Romanũ idẽ.

borans, & exiccans:proinde biliosos uentris humores deiicit,ac per urinas euacuat: Verum contentam in uentre pituitam,nihil adiuuat sumptum; sic nec si in thorace aut pulmone contineatur: Nam astringens in eo facultas quàm amara, ualentior est. Est autem calidum in excessu primo,siccum uero in tertio;at succus longe quàm herba est calidior.

Absinthiũ calidum in primo, siccum in tertio.

De Seriphio.

Græce, ἀψίνθιον θαλάσσιον: *Latine, seriphium, Absinthium marinum: Hispanice, assentios marinos, alosna marina: Italice, assenzo marino: Gallice, aloyne du mer.*

Enarratio 25.

Seriphium.

NASCitur seriphium non solũ prope mare, sed in multis Italiæ hortis, semine onustum:unde Fuchsium,hanc non nouisse herbã, certum est, quũ in suo Herbario,quibusdam siliquis ornatam eam depictam proposuerit;& de ea ita tradit Galenus libro octauo Simplicium, quum inquit: Seriphium absinthio est tum specie, tum gustu simile; Cæterum,non æque astringit: sed calfacit ualentius, nec non amaritudinem quãdam salsuginosam refert, uentriculoque est infestum: magisque absinthio lumbricos enecat; calfacit itaque secundo ordine intenso, siccat autem in tertio.

De Santonico absinthio.

Græce, ἀψίνθιον σαντόνικον: *Latine, santonicũ absinthium: Gallice, aloyne de santonge. Semen huius.*

Semen santonicũ, sanctum, lumbricorũ, Alexandrinum idem.

Semen santonicum, semen sanctum, semen lumbricorum, semen Alexandrinum, centonica, santolina: Hispanice, semiente contra lumbrizes: Italice, seme santto, seme contra uermi: Gallice, mort du uers.

Enarratio 26.

Absinthium sanctonicũ.

DICITVR absinthium santonicum, à Santonibus Galliæ populis, apud quos plurimũ gignitur. Cuius semen à santonico, corrupte sanctum deductum est, quod hodie saccaro incrustatur, pro uermibus puerorum interficiendis; & ea de causa, semẽ lumbricorum appellatur. Cæterum, qui Serapionis, canabel, semen hoc interpretantur, omnino errant, quia canabel Serapionis; arenosa quædam terra est, à cœlo pluuiæ tempore cadens, non uero semen plantæ; quæ non solum contra uermes in usu habentur, sed etiam pro figulinis uasis glutinandis.

Canabel apud Serapionem quid.

De Abrotono.

Græce, ἀβρότονον : Latine, abrotonum : Hispanice, abrotano, bierua lombriguera : Italice, abrotano : Gallice, auronne.

Enarratio. 27.

VVLGATA & inter communes herbas, abrotonum habetur, cuius fœmina & mas sunt: fœmina, infima siue syluestris cypressus, in hortis nascens est, quæ santolina uel camphorata à nõnullis quoq; appellatur. Mas uero, ubiq; reperitur, de quarum uirtutibus, Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, inquit: Abrotonum calidum & siccum est facultate in tertio recessu, aut ordine, qui ad temperatam naturam expenditur, situm, ualde siquidem est amarum, qui sapor, quum terrenæ essentiæ sit, à largo est calore extenuatus; porrò, si quibus per circuitus redeũt rigores, ante inuasionem rigorum eos abrotono confrices, minus utiq; concutientur, subitoq; sensum caloris percipiẽt. Quòd abrotonũ etiam lumbricos perimat, par quidem est, quũ sit amarũ; cæterum & digerendi & incidẽdi quandam uim habet, ipsoq; absinthio maiorem, quãdoquidem paucissimæ acerbitatis particeps est abrotonũ, haud autem exiguæ absinthiũ: unde inimicũ sane est uentriculo abrotonum, ueluti etiam seriphium, gratum uero & amicum absinthium, per se quippe amarum omnifariam est infensum uentriculo, austerum uero, aut acerbum, aut in summa astringens, amicum & familiare. Et subdit; abrotonum ustum, calidum siccumq; facultate est, magis etiam quàm cucurbita sicca usta, & anethi radix, illa enim ulceribus humidis simul & citra phlegmonem callo induratis cõueniunt, ac proinde maxime præputii ulceribus congruunt; At cinis abrotoni, ulceribus omnibus mordax est, atq; iccirco ex oleo aliquo tenui, cicino scilicet, aut raphanino, aut Sicyonio, aut ueteri, & maxime Sabino, ad alopecias accommodatur. Tum barbam tardius nascentem, in eorum aliquo, nec minus lẽtiscino maceratum elicit.

Abrotonũ.

Camphorata.

De Hyssopo.

Græce, ὕσσωπος : Latine, hyssopus herba : Hispanice, hissopo hierua, hissopilho hierua : Italice, hissopo : Gallice, dele hyssope : Germanice, hysop.

Enarratio. 28.

HYSSOPVS officinis cõmunis & uulgaris est herba, quam Dioscoridis & Græcorum hyssopum esse, uel ne, multi dubitabant; quia capite de origano Heracleotica, legũt, secundum Marcelli uersionem, folia hysso-

Hyssopus herba.

pi habet, non tamen umbellam hyssopi modo; rotæ figura, in quibus uerbis uidetur hyssopum, umbellam modo rotæ habere: sed re uera, textus iste uerus est, cui tamen falso uerba hæc adiecta sunt, hyssopi modo, quum Dioscorides in flore origani nullam faciat similitudinem cum hyssopo, sed potius in folio tantum, proinde hyssopum uulgarem, Græcorum hyssopum esse, non est dubium, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, breuissime ita dixit: Desiccat & excalfacit tertio ordine, sed tenuium est partium hyssopum.

Hyssopi temperatura.

De Stechade.

Græce, στιχὰς καὶ στοιχὰς: Latine, stichas Arabica, stœchas: Hispanice, cantuesso: Lusitanice, rosmarinho: Italice, sticados: Gallice, stechados: Germanice, stichaskraut.

Enarratio. 29.

Stœchas Stichados.

NON ubiq; stœchas reperitur, quam seplasiarii genitiuo casu, stichados appellant, imò Veneriis ubi maximus herbarum & simplicium confluxus est, ueluti Ferrariæ, nunquam huius flores, sed tantum denudatas spicas cum nonnullis stipitibus, uidere potui. Est enim herba ista, fruticosa, in uniuersa Hispania admodum frequens, quam Lusitani, rosmarinum appellant: in Gallia quoq; frequentem esse, Dioscorides testatur: imò huius herbæ nomenclatura, stœchas, ab insulis Stechadibus, prope Massiliā sitis, cōtrahitur, ex qua syrupus in officinis paratur & cum aromatibus & sine illis: ex illius quoq; floribus, conditum, capiti, uentriculo & matrici conueniens, cū succharo uel melle conficitur. De qua Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum ita inquit: Stœchas amara est, & mediocriter subastringens, quum nimirum ex terrena essentia frigida exigua, & extenuata altera terrena copiosa, constet, quare obstructione liberat, extenuat, extergit, roboratq; & uiscera & uniuersum corpus: cæterum, herba illa à nonnullis stœchas citrina dicta, longe alia res est, de qua alibi sermonem habituri sumus. Est porro stœchadi, herba folio, & figura persimilis, absq; flore tamen: quam pleriq, crispulam uocant, optimi sane odoris, & cuius radix, thuris odorem maxime refert, & eam in unguento marciatone iniiciunt.

Crispula herba.

De Origano Heracleotica.

Græce, ὀρίγανος ἡρακλεωτική: Latine, origanus Heracleotica, origanum Heracleoticum: Hispanice, oreganos: Italice, origano: Gallice, marioleine de Angleterre: Germanice, wol-

gemut, dosten.

De Asinina origano, onitide dicta.

Græce, ὀρίγανος ὀνῖτις: *Latine, onitis origanus, asinina origanus.*

De sylueſtri Origano.

Græce, ἀγριορίγανος: *Latine, sylueſtris origanus: uulgo, origano campeſtre.*

De Tragorigano.

Græce, τραγορίγανος: *Latine, tragoriganus, hircina origanus.*

Enarratio. 30.31.32.33.

Origani quatuor genera.

QVATVOR origani genera, à Dioſcoride deſcribũtur, quorum præſtantius, & uerius, ſylueſtre eſt, quod nullibi quàm in Hiſpania hucuſq; mihi uidere contigit: in Gallia uero, & Germania ac Italia, genere quodam utuntur, non adeo tamen potente ac bono: Habent tamen origani, ut refert Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorũ has ſequentes dotes. Heracleotica quidem efficacior eſt onitide, agreſtis tamen eſt ualentior utraq;, omnes uero incidendi, extenuandi, calfaciendi, & exiccandi obtinent facultatem, in tertio nimirum exceſſu. At tragoriganus etiã quippiam aſtringit.

De Pulegio.

Græce, γλήχων ἢ βλῆχον: *Latine, pulegium: Hiſpanice, poleios, poeyos: Italice, pulegio: Gallice, du pouliot: Germanice, poley.*

Enarratio. 34.

Pulegium.

OLIM uero cum nonnullis doctiſsimis uiris, ac diligentiſsimis ſimplicium medicamentorum inueſtigatoribus, in dubium uertebam, num pulegium uulgare, Dioſcoridis & Græcorum pulegium eſſet. Sed nunc re exacte contemplata, pro firmo tenemus, in idem conuenire, nec in aliquo inter ſe differre, Cuius duo genera reperiuntur, alterum flores albos, alterum uero purpureos ferens; illum marem, iſtum uero fœminam Plinius libro uigeſimo, capite decimoquarto appellat. Sed Fuchſius in hoc errat, credens, pulegium fœminam, purpureos flores gerens, nepitham eſſe, quum re uera res inter ſe differentes ſint, ut experientia ipſa indicat; de quo Galenus libro ſexto Simplicium ita inquit: Glechon id eſt pulegium herba, quandoquidem acris & ſubamara eſt, ualde extenuat, & calfacit. Quare & illita ru-

Fuchſius errat.

bricat, & exulcerat si diutius hæreat, quinetiã humida, crassa, & lenta, ex thorace & pulmone excreatu facilia facit, mensesq; mouet.

De Dictamno.

Græce, δικταμνος: *Latine, dictamnus, dictamnus Cretensis, dictamnus : uulgo dittamo.*

Enarratio. 35.

Dictãnus.

AFFERTVR è Creta insula dictamnus, foliis pulegii, subrotũdis, tomento quodam desuper uestitis, qua nulla quantũcũq; paupercula aromataria sit, in Italia iam hodie caret, tam enim frequens, ac cõtinua illius aduectio est. Cæterum, quod Dioscorides inquit, ferunt in Creta uulneratis telo capris, eius herbæ cibo, tela cuspidesq; omnes ex corpore decidere, hodie uerum esse nouimus, est certe herba hæc, ut refert Theophrastus libro nono de Plantarũ historia, capite decimoseptimo, mirabilis, præsertim pro partu accelerando. De qua Galenus libro sexto citato, ita tradit; Tenuiori essentia constat quàm pulegium; cætera illi simile.

De Pseudodictamno.

Græce, ψευδοδίκταμνον: *Latine, falsa dictamnus, falsum dictamnum: Hispanice, pulegium ceruinum, poleo cerual.*

Enarratio. 36.

Pseudo dictamnum.

HAEC in Hispania & Italia comperitur, quam Hispani, pulegium ceruinum appellant. De quo Galenus libro superius citato, inquit: At pseudo dictamnum ad omnia imbecillius existit.

De altera Cretensi dictamno.

Græce, ἕτερον εἶδος δικτάμνου: *Latine, altera Cretensis dictamnus.*

Tertia dictamus.

Enarratio. 37.

NON solum in hortis hodie altera hæc Cretensis dictamnus uidetur; sed etiam in fictilibus ad fenestras frequenter reponitur, folio cresonis, flore pulchro, purpureo, & qui fricatus odorem ex se refert, qualem ex flore narantii oriri uidemus.

De Saluia,

Græce, ἐλελίσφακον: *Latine, saluia; Hispanice, Italice, saluia, salua: Gallice, dela sauge: Germanice, salbey.*

Enarratio.

Enarratio 38.

NVLLVS extat hortulus, quantumcunque pauperculus, qui non saluia ornetur, adeo ubique frequens est, nam & syluestris quoque non minus obuia est, quæ uariis in locis fructum quendam gignit, gallæ omnino similem, paruum tamen, & colore subalbidum; de qua Galenus breuissime dixit libro sexto de Facultatibus simpl. medic. Elelisphacos, id est saluia, euidenter excalfacit, ac leuiter subastringit.

Saluia.

De Menta.

Græce, ἡδύοσμος ἥμερος: *Latine, menta: Hispanice, hierua buena, ortelana, ortelaa: Italice, menta: Gallice, de la mente: Germanice, muntz.*

Enarratio 39.

VBIQVE menta nota est, quæ quia in hortis semper reperitur, Hortulana ab Hispanis nonnullis appellatur. Dicitur porro menta, quòd odore suo mentem & uenerem excitet, ut ex Galeno & Dioscoride facile percipi potest, quanquam Plinius libro uigesimo, capite quartodecimo, oppositũ dicat, non sine tamen errore, ut ex Galeni sequentibus iis uerbis, facile percipitur, quæ ita habent: Tam menta quàm calamintha, gustu acris, & facultate calida est, ex tertio calfacientium ordine; infirmior tamen est menta, & minus excalfacit: ceterum mediocriter ad uenerem excitat, id quod omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam continent, At calamintha, quum ualentius calfaciat & exiccet, habet etiam quiddam amarum in se, ac acerbum: quare illo quidem lumbricos perimit, acerbitate uero, si cum oxycrato bibatur, recentes sanguinis reiectiones reprimit: Substantia est, ut si qua alia herba, tenuium partium. Cæterum Galenus hic mea sententia per calamintham, mentam syluestrem, dictam mentastrum intelligit, de qua sermo subsequitur.

Menta unde dicta.

Menta syluestris mentastrũ est.

De Mentastro.

Græce, ἄγριον ἡδύοσμον: *Latine, mentastrum, menta syluestris: Hispanice, Italice, mentastro: Gallice, mentastro: Germanice, rosz muntz.*

Enarratio 40.

MENTastrum syluestris menta est, quæ potissimũ in aquosis crescit, folio hirsuto, lanugine canescente, odore grauiori, quàm primi sisymbrii, ex qua lauacra quotidie parantur, & de illius natura, ac uiribus, Galenus capite de menta, sub calaminthæ nomine uerba fecit.

Mentastrũ.

De Nepeta, siue calamintha.

Græce, καλαμίνθα : *Latine, calamintha, nepita, calamenthum: Hispanice, laneuada: Italice, nipotella : Gallice, calamintha de le herbe au chat : Germanice, corn muntz.*

Enarratio 41.

Calaminthæ tres species.

TRES calaminthæ species à Dioscoride in præsenti describuntur, quarum secunda, nepeta siue nepita est, non ubique nascens, sed magis in regionibus calidis, unde in Germania rarissime uidetur. Est enim herba hęc parua, gracilis, folio pulegii, flore uero purpureo, albicante, paruo, odorem ex se gratissimum expirante. Altera uero species, herba cataria appellatur, eo quod ea cati maxime oblectantur, quam Ferrarienses quoque sua uoce neueda appellant, quum tamen uox hæc neueda, non huic catariæ, sed à nobis dictæ conueniat: melius igitur eam uniuersæ Italiæ residuum, herbam catariam appellat, quàm Ferrarienses, & Longobardi nepetam, quum ut diximus, nepeta siue nepita, prima à nobis descripta est, à Dioscoride uero secunda. Tertia quoque species reperitur, quam proprie calamenthum pharmacopolæ uocant, herbam longe à duabus diuersam, nec multum à sisymbrio differentem. Omnes tamen istæ herbæ easdem fere uires obtinent, de quibus Galenus capite primo libri septimi de Facultatibus simplicium medicamētorum ita tradit: Calamintha, id est nepita, essentia quidem est tenui, temperie autē calida & sicca quodam modo in tertio ordine. Est enim acris gustu, paulumque amaritudinis obtinet, extrinsecus admota, primum quidem ualde excalfacit & mordicat, cutemque exugit, postremo etiam ulcus efficit, in corpus autē intro assumpta, tum ipsa per sese sicca, tum etiam cum melicrato, perspicuo calfacit, atque sudores ciet, omneque corpus tum digerit, tum exiccat. Iccirco ea contra rigores repetentes per circuitum nōnulli utuntur, sicuti & contra ischiadicos morbos, trahit enim quæ in profundo hærent ad superficiem, totumq; adeo articulum excalfacit, & cutem non obscure adurit, mensesque tum epota, tum apposita admodum efficaciter prouocat, ac denique elephanticis etiam probe auxiliatur: præterea, cicatricibus atris candorem restituit, & sigillata digerit. Præstat autem in huiusmodi, ubi in uino decoxerimus, ipsam emplastri ritu apponere, & uiridem magis quàm siccam, at sicca ad uenenatarum bestiarum morsus assumitur, ueluti etiam cauteria, & quæcunque medicamenta calida sunt & acria. Succus eius aut infusus, aut epotus, ascaridas, lumbricos, & aurium uermes enecat, sic & conceptum interimit, eiicitque: igitur incidendi quidem ei uis adest, ob calorem, tenuitatem, amaritudinem; abstergendi uero propter solam amaritudinem: quare asthmaticis atq; ictericis conuenit,

ad omnia tamen dicta, montana efficacior existit.

De Thymo.

Græce, θύμος: Latine, thymus, serpyllum Romanum: Hispanice, tomilho: Italice, thimo: Gallice, du thin, du thim: Germanice, thym.

Enarratio 42.

THYMVS uulgaris & nota herbula est, aliquãdo flores purpureos, nonnunquam uero albos producens, quibus apes multũ oblectantur, mel inde facientes. Nam thymus purpureos flores habẽs, melior est, ac securior, quanquam qui albos emittit ualidior ac potentior censetur. A nigro porro thymo abstinendũ est, ut suadent nõnulli, quia uenenosum omnino sit medicamẽ. Nascitur autẽ super thymo, capillus quidam implicitus, epithymus hodie appellatus, cuius copiam Salmanticenses maximã habent, ad ripas fluuii Tormidis, nõ longe à fano diuæ Marinæ: De quo lib. 4. suus habetur sermo. Nunc uero thymi uires, ac temperamentum audiamus è Galeno, lib. 6. de Fac. simp. med. qui ita ait: Thymus incidit, & calfacit uehemẽter, ob idq; urinã & mẽses prouocat, fœtũ euellit, potus uiscera expurgat, educendis ex thorace & pulmone cõfert, ac deniq; excalfacit exiccatq; in tertio ordine.

Thymus.

Epithymus.

De Tymbra.

Græce, θύμβρα: Latine, thymbra, satureia, cunila: Hispanice, segurelha: Italice, coniella, sauoregia: Gallice, de la sarriette: Germanice, saturon.

Enarratio 43.

THYMBRAE, seu cunilæ, duæ sunt species, una hortensis seu satiua, culinæ deseruiens: altera uero agrestis, siue rustica cunila quæ proprie thymbra dicitur, & maiori acrimonia q̃ prima ornatur; de qua Gal. nullam facit mentionem: At Paulus lib. 7. suæ medicinæ, ita de cunila refert: Cunila utraque siccat & calfacit in tertio ordine; hinc etiam oleum in quo decoquitur, rigores febrium circuitu remeantes discutit, flores idem præstant, quorum decoctum menses citat, & fœtus extrahit, quæ uero in humidis regionibus nascitur, odore grauior & inefficacior est.

Thymbra.

De Serpillo.

Græce, ἕρπυλλος: Latine, serpillum: Hispanice, serpolho, serpam: Italice, serpillo: Gallice, du serpolet: Germanice, quendel.

Enarratio 44.

Serpillum.

SYLVESTRE & hortense reperitur serpillum, uarie tamen, quia nonnunquam hortense, humoris copia curuum, humi serpit, unde nomen à serpendo sibi uendicauit. Aliquādo uero in altum surgit, & in rectum attollitur, quæ quoque syluestri euenire percipimus, quo factum est, ut Dioscor. in presenti cum Plin. lib. 20. cap. 22. concors & unanimis sit, nec in aliquo inter se differant: Nam Dioscorides quia serpillum hortense per terram reptare; syluestre uero in altum erigi uidit, ita chartis mandauit: Plinius uero, quia in suo solo, contrario euenire uidit, memoriæ comendauit serpillum syluestre serpere, hortense uero in altum crescere; utcunque tamen de eo Galenus, libro, 6. de Facult. simpl. medic. ita breuissime dixit: usque adeo calfacit, ut urinas & menses moueat: estque & gustu admodum acre.

De Sampsucho.

Græce, σάμψυχον ἢ μαράκον: *Latine, sampsuchus, amaracus odorifera: Hispanice, maiorana: Italice, Persa, maiorana: Gallice, mariolaine: Germanice, maiorana.*

Enarratio 45.

Sāpsuchus odorifera amaracus est.

EST procul dubio, sampsuchus, amaracus odorifera, maiorana hodie dicta herba, nā altera amaracus fœtida, reperitur, quam Diosc. parthenium & uulgares cotulam fœtidam appellant. De presenti uero, agit Gal. breuissime lib. 8. de Facult. simpl. medic. quum inquit: Sampsychon tenuium partium, & digerentis est facultatis, desiccat enim & excalfacit, ordine tertio.

De Meliloto.

Græce, μελίλωτος: *Latine, melilotus, melilotum, sertula campana, corona regia: Hispanice, corona de rei, bierua: Italice, Gallice, meliloto: Germanice, meliloto.*

Enarratio 46.

Melilotum.

NVS Quam quod equidem obseruauerim, melilotū uerum q̄ in Hispania uidi, flore luteo, uel potius melleo, unde forsan nomē traxit, & illo quidē in orbē coronæ modo consito, unde Corona regia, dicta est herba, non nisi optimū, ac iucundum ex se spirans odorē: Nam herba ista, quæ passim pro meliloto à pharmacopolis usurpatur, tantū à uero abest meliloto, quantum cancer ab anguilla. Porro in Calabria, & Neapolitano regno, uerū quoq; nasci certū est, quod Diosc. ut diligētissimus inuestigator non siluit: de eo tamē Gal. lib. 7. de Fac. simp. med. ita tradit: Melilotū quiddam habet astringēs, digerit tamē, concoquitq; : copiosior enim in eo est substantia calida q̄ frigida.

De Maro.

Græce, μάρον; Latine, maron.

Enarratio. 47.

CONSPICITVR maron herba, apprime descriptioni Discoridis respondens & quam Colimbrienses, bonarum literarum studiosi habēt amaraco similem folio origani, admodum odoriferam, & amaram. De qua Galenus lib. de Antidotis mentionem tantum facit quum dicit in Italia sicuti alias quasdam herbas crescere uidi, ita & amaracum, porro hæc planta, à maro permultum odore uincitur, & cætera.

Maron.

De Acino.

Græce, ἄκινος Latine, acinus, basilicon: Hispanice, basilicon: Italice, basilico: Gallice, du basiliqui: Germanice, basilien.

Enarratio. 48.

ACINOS ut Ruellius credit, uulgare basilicum est, quod in Aegypto ut ex Plinio percipitur libro uigesimoprimo, capite decimoquinto, & uigesimo septimo, flores non emittit.

Acinos basilicon est.

De Bacchari.

Græce, βάκχαρις: Latine, Baccharis.

Enarratio. 49.

NORVNT iam hodie officinarum mangones, asarum à bacchari multum differre, quum tamen, antea eas herbas confunderent. Quid uero sit baccharis, non satis constat: nam Leonicenus scarleam herbam, quam galli cristam Hispani, & multi alii appellant, esse dixit, cui tamen non accedimus, quum & si inter se similitudinem quandam foliis habeant, radicibus tamen omnino differunt. Quia scarlea, nec elleboro nigro radices similes habet, nec cinnamomo odore referentes, imò eas albicantes, subtiles, & inodoras conspicimus: faciunt etiam ad hæc, quòd scarlea, quæ domestica & syluestris comperitur, ad orminium Græcorū magis accedit, ut proprio dicemus capite. Non præteribo tamen unum in præsenti, quòd mulieres Hispanicæ, contra puerorum fascinationes semine scarleæ continuo utuntur, & ut ipsæ aiunt, non sine quidem optimo successu & maximo iuuamento, quæ uires olim bacchari tribuebantur, ut canit Virgilius.

Baccharis.

Scarlea orminiū Græcorum est.

bacchare frontem.

Cingito, ne uati noceat mala lingua futuro.

Ruellius porro, baccharim in Gallia reperiri, eamq; à rusticis, mariæ chirothecas appellari, contendit, quam nos, quum diligenter in Gallia quesiuis-

femus, à fcarlea minime abeffe nouimus. Cæterum de bacchari, Galenus, quod equidem teneam, in libris Simplicium nullam facit mētionem. Paulus tamen ita de ea loquitur libro feptimo fuæ medicinæ: Baccharis odorata eft herba fimilis cinnamomo, coronaria & acris, huius radicis decoctū meatus obftructos aperit, urinam & mēfes citat, folia ipfius quū fint aftringentia fluxionibus opitulantur.

De Ruta.

Græce, πήγανον ὄρειον: Latine, ruta: Hifpanice, la arruda: Italice, rutta: Gallice, dela rue: Germanice, rauten.

Enarratio. 50.

Ruta.

TAM nota & uulgaris ruta eft, ut ex ea, quum rem obuiam, & omnibus manifeftam indicare uolumus, prouerbium ufurpetur, dicendo: ruta notior eft, quæ domeftica, fiue fatiua, & fylueftris reperitur: Satiua non adeo ingrata guftui eft, imò eam uniuerfa Italia, inter herbas acetariū componentes, mifcet. Sylueftris uero fua fponte nafcitur, fimilis omnino domefticæ; fed fapore & odore grauior, & confequenter uiribus potentior. Sed animaduerte, quòd fylueftris hæc ruta longe alia eft, ab hac fubfequenti fylueftri ruta, quam, harmel, fiue armala Græci uocant, ut inferius fequenti capite dicemus, potens enim ruta eft contra uenena, ut ex Plinio elicitur libro octauo fuæ naturalis hiftoriæ, capite decimonono, & ualida contra fafcinationes, ut ab Ariftotele libro Problematum defumitur, cuius temperamentum, Galenus libro octauo de Facultatibus fimplicium medicamentorum, ita profequitur: Peganon, id eft ruta, agreftis quidem, in quarto ordine excalfacit; domeftica uero in tertio. Eft autem non folum guftu acri, fed amaro: ex quo fane, digerere, incidereq; craffos & lentos humores poteft, atque mouere urinas, quin & tenuium eft partium, flatufq; extinguit, quare ad inflationes competit, ac Veneris appetentiam inhibet, digeritque atque exiccat ftrenue.

Rutæ tēperamentū.

De Syluestri Ruta.

Græce, πήγανον ἄγριον: Latine, ruta fylueftris, Harmel, armel, caryophylli ultramarini: Vulgo garofili ultramarini.

Enarratio. 51.

CONSVLTO prætermifimus, huius capitis magnam partem, quū illa fuppofititia huic capiti fit, & ex duobus aliis capitibus decerpta, uidelicet, ex capite de hyperico, & afcyro, ut cuiq; conferenti manifeftum erit, imò nonnulli extant codices, tam Græci quàm Latini, in quibus caput ita incipit; Vocāt & aliqui agreftem rutam, & cætera, ut merito & nos ex iif-

dem quoq; uerbis,capitis initium fecerimus.Hæc enim ruta ſylueſtris, longe alia eſt ab ea ſylueſtri ruta,quam capite ſuperiori deſcripſimus,quũ ſylueſtris ruta ſuperioris capitis, ut diximus uulgatiſsima ſit: hæc uero Capadociæ,& Aſiæ,particularis,quã harmel,ſiue armel aut armala Græci uocant unde fediſsimè,Matthæus uere Syluaticus,& alii Luminarii dicti,errant,credentes,quòd Harmel,cum litera H, ſcripta,ſignificat ſemen cicutæ,cum A uero rutam, res proculdubio abſurda,& à ueritate multum aliena,quum ſiue cum H, ſiue cum A, ſcribatur litera, ſemper Harmel uel armel, rutã iſtam ſylueſtrem ſignificat,ut ex Auicenna,& Serapione deprehẽdi quoq; poteſt. Animaduertant igitur deinceps pharmacopolæ, quum pillulas fœtidas,& aggregatiuas componunt,ne illis pro harmel,ſemen cicutæ adiiciãt, quum uenenoſum & mortiferum ſit, ſed potius immiſceant ſemen rutæ ſylueſtris. Sed unde error iſte ortus fuerit,ut pro ſemine rutæ ſylueſtris, ſemen cicutæ acceperint, nunc dicam. Nã Auerrois libro quinto ſui Collectorii ita inquit; Armel uel alharmel, id eſt cicuta,calida eſt,& ſicca, in tertio ordine,craſſos & uiſcidos, ac lentos incidit humores,& ob eam uim,urinas mouet,& menſes ſubducit, ex quibus uerbis, ſatis clarũ eſt quod harmel cicuta ſit, quibus nos facillime reſpondemus, quod textus ille Auerrois corruptus eſt,quum loco rutæ, cicutæ ſcriptum ſit,& quod uerum ſit patet,quia cicuta frigida eſt,& ſomnifera,& textus inquit,prout Galenus libro ſeptimo de Facultatibus ſimpl.medic.capite moly. Harmel tenuiũ eſt partium,& calida tertio ordine, unde craſſos humores & lentos diſſecat, ac digerit,& urinam mouet. Ex quibus uerbis ſatis cõſtat,quòd Harmel Auerrois,ſit ruta ſylueſtris,ſiue moly Galeni, quam quoq; harmolan Galenus & Græci,appellant,unde ſatis claret,quòd typographi, uel correctoris incuria factum ſit,ut pro ruta,cicuta ſcriptum ſit,quia uerba ſubſequentia, temperaturam atteſtantia,rutæ reſpondent,& non cicutæ:quia ut diximus, cicuta mortifera eſt,& quarto ordine frigida: non uero calida, ut harmola eſt, quemadmodum ex libro ſeptimo de Facultatibus ſimpl.medic. comprehenditur,ubi Galenus,ultimo capite prædicti libri,ita inquit. Moly hoc quidam uocant,peganon agrion,hoc eſt rutam ſylueſtrem, nõnulli harmolan, Syri beſaſan,ſicut Cappadoces Moly: quia radicem habeat nigram, & florem lacteum,uis eius tenuium partium eſt, & calida tertio ordine, unde & craſſos humores ac lentos diſſecat, & digerit, ac urinam mouet. Cæterum quæ herba hæc ſit,pauci norunt, nos tamen poſt longam inueſtigationem, eam inueniſſe credimus, quæ proculdubio, non alia eſt: quàm herba quædam, hodie in Italiam & Galliam, ex alieno orbe aduecta, flores ſimiles caryophyllis producens,quandoq; mellei coloris, nonnunquam uero, lutei, aut crocei,lacteiue,quos uniuerſa Italia ultramarinos caryophyllos appellat, nam ab una radice plures uirgas & longas herba iſta emittit,in quarum

Harmel ruta ſylueſtris eſt nõ uero cicutæ ſemen.

Auerrois locus caſtigatus.

Caryophylli ultramarini, ruta ſylueſtris hæc eſt.

summitatibus, capitula siue flores dicti caryophyllis perquam similes nascuntur.

De Moly.

Græce, μῶλυ: Latine, moly.

Enarratio. 52.

Moly.

MOLY ut fertur, à Mercurio deo inuenta herba est, incãtationibus & ueneficiis accommodata, ut ex Homero, decima Odysseæ rapsodia, & Ouidio in Transformationibus colligitur, nõ minusq; à Plinio capite uigesimoquinto libri quarti, quæ bulbosa & nigra radice ornatur, ut Ouidius loco citato dixit, ad istum modum; Moly uocant superi, nigra radice retentũ. flore uero quandoq; albo, quandoq; uero rubro ornari, ex Homero, tum etiam Græcis medicis, colligitur. Nam Homerus flore albo moly depinxit, & Ouidius illi subscribens dixit, Pacifer huic florem dederat Cyllenius album. Hæc uero hodie, non habetur, nec quæ sit dignoscitur: non desunt tamen aliqui herbarum inuestigatores, qui eam in agro Neapolitano nasci contendant.

De Panace.

Græce, πάναξ: Latine, panax heracleon, panaces Herculeon.

Enarratio 53.

Panax Herculeon.

PANAX heracleon, siue panaces Herculeon, ab Hercule illius inuentore, sic dicta herba, in monte Gargano, sancti Angeli dicto, apud Apuliam nascitur, quæ in multis Italiæ hortis quoque conspicitur, folio ficulneo, siue platani, ex qua liquor, opoponax dictus extrahitur. Cuius uires Mesue exacte prosecutus fuit, quanquam, non recte ibidem dicat, panacem istum folio ferulæ insigniri.

Opoponax liquor.

De Panace Asclepiade.

Græce, πάναξ ἀσκληπίου: Latine, panax Asclepias.

Enarratio. 54.

PANACES asclepion, hodie non uidetur, illius tamen inuentorem Aesculapium fuisse audio.

De panace Chironio.

Græce, πάνακὸς χειρώνιον: Latine, panaces Chironion.

Enarratio. 55.

HAEC uero à Chironẽ repertore dicta est, quæ quoque hodie difficulter uidetur.

De Ligustico

De Ligustico.

Græce, λιγυστικὸν: Latine, ligusticũ, libysticum: Vulgo, liuistico.

Enarratio 56.

LIGusticum, appellat Gal. libysticum. Nam alpibus Liguriæ herba familiaris est, unde nomen traxit, quæ quoq; hodie in Italiæ hortis passim uidetur, imo eius semen, officinis totius Italię uulgatissimũ iam est, sed aduertendum est, quod ligusticũ hoc de quo agimus, non est liuisticum uulgare, herba scilicet apii figuram referens, quũ hoc de quo agit Diosc. ferulæ cam panæ folia habeat, minime uero apii. De quo Gal. lib. 7. de Fac. simpl. med. ita inquit: libystici radix & semen ex genere excalfacientium sunt, adeo ut & menses cieant, & urinas prouocent flatusque extinguant.

Ligusticum libysticum idem.

Liuisticum uulgare.

De Pastinaca erratica.

Græce, σταφυλῖνος ἄγριος: Latine, pastinaca erratica, baucia alba: Hispanice, canaorias blanquas: Italice, pastinaqua: Gallice, des pastenades: Germanice, pastiney.

Enarratio 57.

PASTinacam præcipuè syluestrem Dioscorides describit, quia natura potentior, & uiribus ualidior quàm satiua est, cuius radix alba est, & in campis passim crescit; satiuam tamen culinæ deseruientem omnes habent: iis proxima tum figura sapore ac uiribus radix altera est, quæ quandoq; sanguinei coloris, quandoque lutei, nõnunquam uero nigri conspicitur, quam Hispani proprie canaoriam; Itali uero, carotam, appellant. Verum multi hodie falluntur, credentes pastinacam erraticam, daucum esse; Nam etsi uiribus, & temperatura, herbæ fere æquales sint, ut recte una alterius uice poni possit, herbæ tamen differentes sunt, sed cum hoc quoque non ab re esset fateri, quòd daucus uerus, pastinacæ syluestris quoddam sit genus: de quibus suo loco, sermo habendus est. Cęterum, Gal. lib. 8. de Facult. simpl. medic. de staphilino id est, pastinaca, ita tradit: Satiua imbecillior; agrestis ad omnia potentior est. Vrinas mensesque prouocat, abstergitque nonnihil, quum herba quidem tota, tum uel maxime semen & radix.

Pastinaca syluestris.

De Seseli Massiliensi.

Græce, σέσελι μασσαλεωτικὸν: Latine, seseli Massiliense, siler montanum: Vulgo, siler montano.

Enarratio 58.

QVOD officinæ hodiernæ siler montanum appellant, ut mea fert

Siler montanum.

opinio, seseli Massiliense est, quia omni ex parte, inter se maxime respondeant. Nascitur enim, in hoc Anconitano monte, fœniculi similitudine.

De Seseli Aethiopico.

De Seseli Peloponnesiaco.

De Tordylo: id est Cretico seseli.

Enarratio 59. 60. 61.

Seselis tres species. RARO tres istę seselios species, in officinis uidentur, quia ad nos non portantur, de quibus omnibus simul ita tradit Galenus, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum, dicens: Adeo excalfacit tum radix, tum fructus, ut moueat urinas: est etiam tenuium partium, ut comitialibus morbis, & orthopnœis competat; Cæterum seselim herbam à ceruis inuentam esse, tradit Aristoteles lib. nono de Natura animalium, cap. quinto, dicens: Ferarum quadrupedum, cerua maxime prudentia præstare uidetur, tum quia circa semitas pariat, quò scilicet beluæ propter homines minus accedunt, tum etiam quia cum peperit, inuolucrum primũ exedit, mox seselim herbam petit, quam cum ederit, redit ad prolem.

De Sisone siue sinno herba.

Græce, σίσων: Latine, sison, sinnon, sinnus herba.

Enarratio 62.

Sison. SISON, in Syria exiguum nascens semen est, quod nec in Hispania nec Italia quod sciam crescit.

De Aniso.

Græce, ἄνισον: Latine, Anisum: Hispanice, matahalua, anise, heruadoce: Italice, anisi, semenze de anisi: Gallice, anis: Germanice, anisz.

Enarratio 63.

Anisum. ANISVM, tam herba quàm semen, satis cognoscitur. De quo Gal. lib. 6. de Fac. simp. medic. ita inquit: Anisi semen calfacit, & siccat in tertio ordine, proinde urinam mouet ac digerit, flatusque uentris reprimit.

De Caro.

Græce, κάρος: Latine, karon, carum, careum, carui: Hispanice, alcarauea, alcorouia: Italice, carui: Gallice, des carottes: Germanice, mattkumich, oder uuysen kumel.

Enarratio 64.

KARVM, siue kareum, uocant pharmacopolæ carui, semen satis notum, uentositates dissoluens, quod bubulis carnibus iurulentis, præsertim cum brassica conditis dicatur, & illius uires Galenus libro septimo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita scribit: Cari semen calfacit, & exiccat, tertio quodammodo ordine, moderate acrem possidens qualitatē, itaque & flatus extinguit, & urinas ciet tum semen tum planta.

Karum kareum.

De Anetho.

Græce, ἄνηθον*: Latine, anethum: Hispanice, eneldo, endros: Italice, anetho: Gallice, anet: Germanice, dyllen, & hochkraut.*

Enarratio 65.

ANETHVM, satis nota est herba, quæ hortos suo odore magnifice exornat, & eius semen in continuo est usu. De qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum, ita tradit: Adeo excalfacit anethum, ut habēdum sit aut secundi ordinis intensi, aut tertii remissi, exiccantis uero ordinis est secundi incipientis, aut primi finientis: itaque merito in oleo decoctum digerit, dolorem sedat, somnum conciliat, crudos humores concoquit, ustum autem tertii ordinis, tum calfacientium, tum exiccantium fit: proinde ulceribus nimis humidis prodest, potissimum iis quæ in pudendis consistunt: At quæ in præputio sunt inueterata, ea probe cicatrice inducit. Cæterum, uiride humidius & minus calidum est, itaque magis concoquit, & somnum conciliat; sed minus discutit.

Anethum.

De Cymino.

Græce, κύμινον ἥμερον*: Latine, cyminum, cuminum: Hispanice, cominos, cominhos: Italice, cimino: Gallice, cumin: Germanice, cumin.*

Enarratio 66.

CYMINVM, semen uulgatissimum est, quod Hispanum Galenus sæpe desiderat, & ex ordine tertio calfacientium facit.

Cyminum.

De Cymino rustico.

Græce, κύμινον ἄγριον*: Latine, cyminum sylvestre, cyminum rusticum, cuminum sylvestre: Hispanice, cominos rusticos: Gallice, cumin sauluage.*

Enarratio 67.

Cyminum syluestre.

CYMinum syluestre, hodie in officinis, rusticum cuminũ appellatur, de quo in generali, lib. 7. de Fac. simp. med. ita breuiter dixit; Cymini semẽ calfacit in tertio ordine, urinam mouet, extinguitque flatus.

De Semine ammi dicto.

Græce, ἄμμι: Latine, ammi, semen ammeos, cyminum Aethiopicum: Vulgo, ameos.

Enarratio 68.

Semen ammeos uerũ.

AMMI cuius gignendi casus, ammeos est, semẽ albũ, & exiguum est, quod origani saporẽ & odorẽ habet, & nunc ex Alexandria affertur quod amomũ appellant, falso tamen, & corrupte, quum pro ammi, amomũ pronunciant, nam amomum ut dixi, botruosum tanquam uua minuta est. Est enim semẽ ammeos simile semini anisi, quod ut dixi nũc ex Alexandria afferri incipit, sub nomine amomi, & illud Ferrariẽses, apud officinã Nicolai Nicolutii à pinea, uidere possunt, nã Venetiis, in omnibus fere officinis, iam hodie prostat. De quo Gal. lib. 6. de Fac. simp. med. ita tradit. Eius semẽ est admodum utile, quum enim sit subamarũ & acre, constat ipsum & digerere: & prouocare urinas, calfacit autem, resiccatq; in tertio ordine intenso.

De Coriandro.

Græce, κόριον, κορίαννον: Latine, corianum, coriandrum: Hispanice, culantro, coentro: Italice, coriandro: Gallice, coriandre: Germanice, coriander.

Enarratio 69.

Coriandrũ.

CORIAndrum, herba est cõmunis & Hispaniæ hortis familiarissima, quia ea illic omnes, tanquam stomacho, & capiti cõueniente, ac aromatica, uiridi utuntur, unde mirari ipse satis non possum, quod præter Hispanos, cæteræ quidem nationes, tanquam fœtidam ac pessimi saporis, ab ea abhorreant, reiiciantue illam, eius tantum sicco semine contentæ, sed quum in hac re contemplor in mentem uenit, quod prisci, coriandri esum maxime uituperant, imo illum inter uenena reponunt, ut ex Dioscoride, libro sexto, capite nono percipitur, & multo magis ex Nicandro, in suis Alexipharmacis, ubi de Coriandro ita canit.

Quod si noxia quis biberit Coriandra repente
Ablato exagitur sensu stridenteque uoce
Edit acuta uelut furiosæ inbila bacchæ,
Seu Stygiæ iniecto quasi percitus angue Megæræ,

Contra hæc ex dulci de pramnia uina racemo,
Vt madido spumans fudit uindemia prælo,
Diluat infuso tamen hæc maris unda catino,
Quin & inanitis Gallinæ partulus ouis.
Confractis salsam testis superiniice spumam,
Qua uescens cepheus se seruat & interit esca,
Piscantes pueri structis ubi fraudibus illi
Insidiantur aui, sic ut capiatur ab his, dum
Albentem sequitur, non prouida in æquora spumam.

In iis enim carminibus Nicander coriandri uenenum, atque illius antidotũ describit, unde credendum est, emanasse, ut populus hanc herbam pro uene nosa habeat, ruputetue, illius tantũ semine contentus. Sed re uera contrariũ euenit, quia coriandrum, herba optimi est odoris, & saporis, grata stomacho, & capiti, ita ut inter medicamenta cordialia, digna sit adnumerari, & nõ ab re, uniuersa Hispania, ea tam sæpe in iusculis, & conditis utitur, ex cuius esu, n ullus unquam, noxam aliquam percepit. Proinde crederem ipse, quũ antiqui coriandrum uenenosum dicant, nõ hoc domesticum intelligant coriandrũ, sed magis herbulam quandam, cicutariam dictam, folio similẽ coriandro, quæ in uniuersum frigida est, ut sua frigiditate interimat: uel aliter respondemus, quòd prisci illi, de syluestri intelligunt coriandro, non uero de domestico. Nec obstat quòd Plinius lib. uigesimo, capite quoq; uigesimo, dicat, coriandrum syluestre non reperiri, quia falsum hoc esse, nunc in Italia deprehendimus, quum coriandrum syluestre cõperiatur, quod sua sponte, nullo interueniente satore, in aruis & campis nascitur, & crescit, ut hic Ancone, non procul ab urbe conspicimus, unde quot annis, mulierculę colligentes, ad pharmacopolas, uendendum portant. Verum, ad coriandri temperaturam accedamus, in qua Galenus à Dioscoride discrepat: nam Hippocrates, ut primo illum adducamus libro secundo de Dieta, id est uictus ratione, ita de coriandro tradit: Coriandrum, calidum est, & aluum sistit, & ructum acidum sedat, & somnum cõciliat, si postremum edatur. Hæc Hippocrates: Qui ut inibi uidetur, de herba loquitur, non uero de ipsius tantũ semine. Libro uero de Affectionibus, siue illius ipse sit author, siue Polybus, ita quoq; de coriandro testatur: stomacho gratũ est, & per aluũ secedit, tũ coctũ tum crudum. Diosc. porro, ut uidetis, coriandrũ, refrigerandi uires habere ita tradit, ut siquis copiosiore usu eo utatur, non leui periculo mente tentabitur, ut de hoc coriandro uulgari loqui libro sexto uideatur. Sed hoc falsum esse Galenus indicat, quum coriandrum calidum est, nõn uero frigidum, ut ex eius percipitur uerbis, quæ ita habent libro septimo de Facultatibus simpl. med. Hanc herbam refrigeratoriam esse, Dioscorides prodidit, quòd mista pani aut polentæ, illitaq; erysipelas curet, quanquam certe

Coriandrũ syluestre reperitur.

Coriandri tẽperatura.

Dioscor.

Gal.

exactũ aliquod erysipelas,quod utiq; inflammatum est,& flauum,haud unquam à tali cataplasmate persanabitur,sed illud tantum quod refrigeratum iam fuerit.Coriandrum itaq; ex contrariis facultatibus constat,plurimũ habens essentiæ amaræ,quæ tenuium partium est,& terrena : Nec parum etiã aqueæ humiditatis obtinet, quæ tepentis est facultatis. His adiunctum est quoq;astrictionis pauxillum.Quòd autẽ longe à refrigeratione absit coriandrum, hinc constat,quòd chœradas,siue strumas,cum lomento discutiat,id quod nullum refrigerantium medicamentorum facere est aptum.Hæc Galenus.Quibus clare percipitur,ipsum contra Dioscoridem asseuerare,coriãdrum esse temperatura calidum, non uero frigidum.Sed re uera, conciliatio facilis ex Galeno desumitur,qui coriandrum, ex cõpositis facultatibus, non uero una tãtum frigida,insigniri tradat. Componitur igitur coriandrũ ex partibus quibusdam calidis,quæ in superficie habẽtur,& ea de causa strumas & duros tumores dissoluit,ut Galenus cõtendit, cæteræ uero coriandri centrales partes, terreæ sunt & stypticæ, natura frigidæ, inter quas, aqueæ quoq; ut tradit Galenus inueniuntur : cæterum Auicenna, ne illum prætereã,cum Dioscoride contra Galenum agit,ut apud illum quis legere potest libro secundo sui Canonis,capite centesimo quadragesimo.

Auicenna.

De Hieraceo maiori.

Græce, ἱεράκιον τὸ μέγα : Latine, hieraceum maius, lactuca erratica.

Enarratio. 70.

HIERACION herba,ut placet Plinio libro uigesimo,capite septimo,ubi lactucæ uaria enumerat genera,ab accipitre suũ nomen traxit,quoniam accipitres,eam scalpendo, & eius succum oculis admouendo, ab eis obscuritatem quum sentiunt,discutiant, quæ quoque lactuca erratica uocatur,uariis in locis obuia. Cæterum hieracites, apud Galenum,lapis quidam est,profluentem ex hemorrhoidibus sanguinem sistens, ut lib. nono de Facultatibus simplicium medicamentorum legitur.

Hieraceum maius.

Hieracitis lapis.

De Hieraceo minore.

Græce, ἱεράκιον μικρὸν : Latine, hieraceum minus, lactuca erratica: Hispanice, coyon de galho hierua.

Enarratio. 70.

HAEC uero,potius chondrillæ similis est herba, quàm maiori hieraceo,quæ per terram tracta folia habet, ex quorum medio, tenellum cauliculum emittit,in cuius suprema parte,nonnunquam uero inferiori,tuberculum quoddam concretum nascitur, & illud quidem tenerum,succosum,&

Heraceum minus.

gustui perquam gratum, quod ideo pueri Hispanię auidissime comedunt, & herbam testiculi galli appellant: quum enim ad statum herba ista uenit, lacte abundat, & ea de causa merito inter lactucas reponitur.

Galli testiculi herba.

De Apio satiuo.

Græce, σέλινον κηπαῖον: *Latine, apium hortense, apium satiuum, petroselinum uulgare: Hispanice, perexil: Lusitanice, salsa: Italice, petrosemolo: Gallice, du persil cultiue: Germanice, epffich.*

Enarratio. 72.

SELINON ortense, siue apium satiuum, nostrum uulgare petroselinum est, cuius rami (testante Plinio) largis potionibus per iura innatant, & in condimentis peculiarem gratiam habent, quod hodie ita esse quoque percipimus, & ut tradit Galenus libro secundo de Facultatibus alimentorum capite quinquagesimo secundo, urinas mouet, ad quod opus usitatissimum est, nam & suaue est, & stomacho gratum. Nec hæc tantum de herba ipsa, intelligas opus est, sed etiam de ipsius radice, ac semine. Calidum enim petroselinum hoc uulgare in secundo ordine est, & siccũ in medio tertii, ut meminit Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum dicens: Adeo calidum est, ut & urinam & menses cieat, flatus, quoq; digerit, & magis semen quàm herba. Oreoselini & hipposelini similis uis existit: Verum hipposelinum imbecillius est: oreoselinum ualentius. Hæc Galenus. Cæterum, an apium hoc sit funebribus cibariis dicatum, quod ideo multi ab esu hominum explodebant, simul quia morbum caducum excitabat ignoratur: credere tamen est, longe aliud esse, utpote apium uulgare, Dioscoridis petroselinum, quod comestum, caput tentat, & morbum caducũ incitat: ita uero se rem habere, certissimus sum, nec rationes quæ ab Aegyptiis, & Hebręis desumi possunt hoc potissimum indicantes, in medium afferre est necesse.

Selinon petroselinum uulgare est.

Temperatura.

Apium uulgare funebribus dicatum.

De Palustri apio.

Græce, ἐλεοσέλινον, ὑδροσέλινον: *Latine, eleoselinum, palustre petroselinum: Hispanice, perexil dagoa: Italice, petrosemolo delaqua: Gallice, persil de leau.*

Enarratio. 73.

PALVstre apium, petroselinum nostrum est, in aquis tamen nascens, ad omnia fere potens ad quę hortense. Caueant tamen Hispani, ne herbã il-

Palustre apium.

lam in aquosis potissimum nascentem, quam rabacias appellant, apio uulgari simillimam, palustre hoc apium esse credant, quum illa, ut dixi, Sion est, de qua libro secundo sermonem fecimus. Nascitur enim hoc de quo agimus, aquaticum petroselinum in lacubus, quoq; & locis paludosis, simile omnino hortensi, uel satiuo dicto apio, quod nos petroselinum, communi uoce apdellamus. Cæterũ Hippocrates libro de Affectionibus, palustre apium satino maiorem uim habere, memoriæ commendauit.

De Oreoselino.

Græce, ὀρεοσέλινον: *Latine, oreoselinum, montanum apium: Hispanice, perexil montisino, salsa saluatiqua: Italice, petrosemolo agreste: Gallice, dupersil des montaignes: Germanice, petersilgen, peterlin.*

Enarratio. 74.

Oreoselinon.

EST uero, ut breui dicam, oreoselinon, hodiernum petroselinum in montibus nascens, herba herbariis nota, parum à petroselino communi differens, unde legendum crederem, in hoc capite, ad Theophrasti mentem, cum Plinio libro decimonono capite octauo, hoc modo: circa quem, ramuli, & capitula cicutæ similia, multo tamen tenuiora, in quibus semen oblongum, acre, tenue, odoratum, cymino simile comperitur, nec obstat, quod in pluribus exemplaribus Dioscoridis, capitulorum papaueris fiat mentio, quia uice, κωνείω, id est cicutæ, corruptè, μηκωνίω παρεμφέρει, legitur. Habet igitur oreoselinum, cicutæ folia, ut ex Plinio restituimus.

De Petroselino.

Græce, πετροσέλινον: *Latine, petroselinum, apium commune, uulgo, apio: Gallice, delache: Germanice, eppich.*

Enarratio. 75.

Apium commune.

PETROSELINVM Græcorum, officinarum apium est, quod & uulgares apium appellant, & cuius semen, herba, & radices, syrupos ingrediuntur aperientes, & decoctiones exornant diureticas. Est enim tertii ordinis tum excalfacientium, tum desiccantium. De quo plura capite septuagesimosecundo, si recte teneo, dixi.

De Hipposelino, quod olus atrum dicitur.

Græce, ἱπποσέλινον: *Latine, hipposelinon, olus atrum, grande apium, liuisticum: uulgo liuistico: Gallice leuesse, ou liuesche*

che: Germanice, liebstockel.

Enarratio 76.

VT enim coniecturis assequi possumus. Hipposelinon, leuisticum officinarum est, nam ligusticum, aliam rem esse diximus. Porro admonendus hic a me candidus lector est, quia in hoc Dioscoridis textu Græco, nulla nigredinis in radice mentio fit, proinde expungēda illa sunt uerba; à Marcello Virgilio superaddita, foris nigra, quum extra Dioscoridis mentem interposita sint, ut optime quoq; Manardus adnotauit, qua tamen de causa Marcellus, illa duo addidit uerba, dicam, quia Theophrastus suo hipposelino, radicem quoque nigram tribuit, dicens: hipposelinum radice ornatur crassa raphano simili, & illa quidem nigra, ut apud illum est legere, libro septimo de Plantarum historia, capite sexto. Sed re uera Marcellus in hoc lapsus est, credens utique quòd hipposelinon Theophrasti, idem sit cum hipposelino Dioscoridis, quod sane falsum est, quum potius inter se multum differant, ut cuique utriusque delineationem conferenti manifestum erit. Cæterum, hipposelinon ex secundo orine calfacientiū, tertio uero exiccantiū est.

Hipposelinō leuisticum officinarū est.

Marcellus errat.

De Smyrnio.

Græce, σμύρνιον: Latine, smyrnion, apium Macedonicum: Hispanice, perexil de macia anton, apio macedonico: Italice, maceroni; Gallice, apio macedonico, du persil macedoine.

Enarratio 77.

QVOD enim iudicium hodie de apiis tradimus, tale quidem abhinc quindecim annis in lucem emisimus, à quo Ruellius Gallus, Fuchsius Germanus, ac alii immerito proculdubio euariant. At Ferrarienses fere omnes, ueluti & Mathiolus Senensis in uniuersum nobiscū agunt. Est igitur smyrnion, apium Macedonicum, quum inter se multum conueniant, & de quo Galenus ita dixit, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Smyrnium ex eodem genere cum apio est, & petroselino: fueritque apio quidem ualidius, imbecillius uero petroselino, itaque & urinas & menses proritat, calidum siccumque tertio ordine. Cæterum, præter istas apiorum species, plures aliæ reperiuntur, inter quas Archangelica, siue Imperatoria dicta, primatum obtinet, herba hortis admodum familiaris, calida & sicca, tertio ordine, atque inde morbis opitulatur frigidis, contra quartanam magno datur iuuamento, partus faciles reddit, & cerebrū expurgat, ac illud à superflua humiditate liberat. Dicitur uero imperatoria, quia medium folium, ex tribus quibus ornari uidetur, coronam imitatur, quia in tres diuiditur partes, altera uero folia duo, a lateribus existentia, in duas tantum, ut de-

Smyrnion apium Macedonicum.

Archangelica Imperatoria dicta.

S

mum, medium dictum folium, inter illa duo tanquàm corona medium sit, appareatue.

De Elaphobosco, id est, ceruorum pabulo.

Græce, ἐλαφόβοσκον: *Latine, elaphoboscum, pabulum ceruorum, ceruiocellum.*

Enarratio 78.

INTER herbas, quæ non facile in hominum cognitionem ueniunt, elaphoboscum est, quam nos sedulo inquirentes, post longam tandem inuestigationem inuenimus. Nam quum Ferrariæ mihi contigerit herbatum ire, cum nonnullis uiris doctissimis, & rerum naturalium diligentissimis inquisitoribus, inter quos, mihi nominandi ueniunt, Ioannes Falconerius Anglus, uir mea sententia, cum quouis doctissimo herbario conferendus, & qui pro dignoscendis herbis, uarias orbis partes perlustrauerat, quarum plures & uarias, miro artificio, codici cuidam consitas, ac agglutinatas afferebat: Alter uero, Gabriel Mutinensis, philosophus doctissimus, & cui ob plures eius dotes, ac uariam doctrinam, hodie publice Dioscoridem interpretandi munus datum est Ferrariæ, elaphoboscum inter plures alias herbas offendimus, cuius folium non adeo oblongum erat, duûm digitorum latitudine, aliquantulum asperum ut lanugine cooperiri quis diceret. Nam caulis huic bicubitalis cernebatur, rubricans, cuius flores tunc uidere non fuit possibile. Hanc uero herbam Ruellius Gallus, in Gallia frequentem esse, & Gratiam Dei appellari tradit, à qua unguentum de Gratia Dei dictum, nomen sibi uendicat, ut apud Petrum de Largellata chirurgum non aspernendum uidere est, quo omnes chirurgici, in uulneribus capitis passim utuntur. At licet in Gallia herba hæc Gratia Dei dicatur, in Italia tamen longe alia herba, pro Gratia Dei indicatur, & quam Iacobus Manilius, in suo Luminari describit dicens: Herba Gratia Dei apud moder nos herbarios, sic est uocata, & est herba, cuius longitudo est unius palmi, aut parum plus, folia habet similia hyssopo, florem uero inter folia paruũ, cuius color tendit de bicoloribus ad album & purpureum, sicut herba quæ dicitur uolubilis, quæ in uineis nascitur, radicem habet paruam, nam apud nos in pratis ualde abundat, & cognoscitur propter saporem foliorum, in quibus est amaror ita potens sicut in centaurea minori, & maior. hactenus Iacobus Manilius in suo Luminari maiori. Hodie uero hanc quoque nasci percipimus locis paludosis & aquaticis, folio hyssopi, sed latiori, flore uero albo. Qua de causa multi eam syluestrem hyssopum appellare non dubitant, sed falsò, quia herba hæc illa uera est, Gratia Dei dicta herba, prædictum ornans unguentum, sapore cum quadam stypticitate, amara, & quæ

Ioãnes Falconerius Anglus.

Gabriel Mutinensis.

Herba Gratia Dei.

comesta potentissime bilem deponit, & ulcera facillime sanat. Cæterum, non me præteriit, quod Plinius elaphobosco folia hipposelini id est olusatri dicauit, ut apud illum est legere libro uigesimo secundo, eiusdem numeri capite: quanquam Manardus libro suarum Epistolarum nono, epistola tertia, locum istum emendare ac restituere conetur, re uera tamē Plinius recte inquit, quum siquis folia in caule nata conspexerit, quodam modo olusatri referre percipiet, de qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit: excalfacit & tenuium est partium, ob idque exiccat maxime in secundo ordine.

Plinius defenditur.

De Fœniculo.

Græce, μάραθρον: Latine, marathrum, fœniculum: Hispanice, funcho: Italice, finocchio: Gallice, du fenouil: Germanice, fenchel.

De Syluestri siue erratico fœniculo.

Græce, ἱπποµάραθρον: Latine, syluestre fœniculum.

Enarratio 79. 80.

SERITVR passim fœniculū, in Italiæ hortis, quod caule turgescente colligitur & esui dicatur. Lac enim potissimum fœniculum generat, & oculorum claritatem iuuat, ut testatur Plinius, præsertim eius in caule concretum gummi, quod calidioribus in regionibus reperitur, præcipuè in Hispania, ut recte admodum notat Dioscorides: Est enim herba hæc, ac eius semen, & radices, in continuo usu medico: Nam syluestre fœniculum in campis errat & nascitur, de quorum natura, ita tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Marathrum, calfacit in tertio ordine, deficcat uero in secundo, proinde lac gignit, auxiliatur suffusis, mensesque & urinas promouet. Radix & semen hippomarathri amplius quàm domestici siccant, quare & uentrem uidentur sistere, possunt etiam & calculos frangere, curare ictericos mensesque & urinas mouere: minime tamen lac gignere.

Fœniculū.

De Dauco.

Græce, δαῦκος: Latine, daucus: Hispanice, dauco cretico: Italice, dauco: Gallice, carote sauluaige, ou panet sauluaige: Germanice, berrutz.

Enarratio 81.

DAVCVS uerus non solum ex Creta aduehitur, sed Hispaniæ &

Daucus uerus.

Italiæ frequens eſt,quem Hiſpani,daucum uel Cretenſem daucũ appellant, naſcitur autem potiſsimum apud Colimbricenſes in Luſitania prope fanum diuæ Mariæ ab Spe dictæ, quanquam pharmacopolæ illius loci non ita illum facile noſcant. Eſt & quoque aliud genus,quo paſsim pharmacopolæ utuntur, quibus tertium addere eſt, quod Hiſpani uis nagam appellant, & illius umbellis pro dentifriciis optimis utuntur. Verum falluntur qui daucum,ſylueſtrem paſtinacam eſſe contendunt, quum ſylueſtrem paſtinacam, ſi quis recte Galenum animaduerterit à dauco aliam rem eſſe inueniet, ut ex ſexto, & octauo libro de Facultatibus ſimpliciorum medicamentorum clare res elici poteſt, in quibus, de iis tanquam rebus diuerſis, diuerſa capita faciat, à quo nec Dioſcorides in præſenti diſsidet. Proinde daucum à paſtinaca ſylueſtri rem diuerſam eſſe in confeſſo eſt. Cæterum, cum iis fateri quoque eſt Daucum ſylueſtris paſtinacæ ſpeciem eſſe. De quo Galenus libro ſexto citato ita tradit: Domeſticus eſui aptior, ſed imbecillior,acrem calidamque facultatem ſortitur,ac proinde etiam extenuat: At radix, ſane flatuoſum quid obtinet, ac uenereum, ſemen autem domeſtici quidem & ipſum quandam ad uenerem ciendum potentiam poſsidet: agreſtis uero plane flatu caret,ac proinde urinam menſeſq; ciet,quę uero ſubſequuntur de ſemine dauci per otium legito.

Vis naga dauci genus

De Delphinio.

Græce, δελφίνιον*: Latine, delphinium herba.*

Enarratio 82.

Delphiniũ.

DELPHINIVM herbam,conantur multi eam indicare, ſed falſo,quia folia, delphinorum figuram nullam habent, in Gallia porro naſci Ruellius tradit, cui fides habenda eſt, quum & in Hiſpania herba iſta creſcat, cubitalis altitudinis & maioris,caule rotũdo innodo,ramoſa, folia delphino piſci ſimilia habens, florem uero purpureũ, uiolæ, quam cheiri Arabes appellant,ſimilem: nam ſemen,in ſiliquis quibuſdam paruis recondit, ut optimi ſcholaſtici Colimbricẽſes in Luſitania uidere poſſunt, quum illic herba iſta feliciſsime creſcat, præcipue prope fontem Reginæ dictum, non procul à cœnobio ſanctæ Claræ dicato.Nam & apud Olyſsiponam in maxima quoq; copia reperitur. Huius uero herbæ, nec Galenus, nec Paulus, Oribaſiusue,ullam fecerunt mentionem. Qua de cauſa, caput hoc Dioſcoridi ſuperadditum eſſe,multi arbitrati ſunt, & hoc magis, quia in nonnullis Dioſcoridis exemplaribus caput iſtud deeſſe notabant; ſed utcunq, fit, caput hoc legitimum & germanum apud Dioſcoridem eſſe,pro firmo habemus,quia in omnibus exemplaribus hucuſq; à nobis uiſis reperiatur. Qui delphinium ſenam eſſe putant,omnino errant,quum ſena longe alia ſit res, nec cum delphinio ſimilitudinem aliquã habeat. Nec minori errore depre

Delphiniũ non eſt ſena.

henſi ſunt, qui ſenam alypon, aut empetrum putarunt: imò irridendi procul dubio ſunt, qui contendunt apud Dioſcoridem, ſenæ mentionem ullam factam eſſe, ſub quocunq; dicant nomine, ut olim ſenex bonus Vincentius Caprilis medicus Ferrarienſis mecum contendebat: Cui nõ aliud dedimus reſponſum, quàm quod contentio hæc ſua, antiquas ſuas ſapere uidebatur, ut ex plurimis, quas Manardus libris ſuarum epiſtolarum interpoſuit, iudicare quis poterit. Ruellius porro Dioſcoridem, Galenum, Paulum, Aëtium ac Plinium miratur de ſena mentionem nullam feciſſe, quum, ut ille putat, Theophraſtus illis ætate prior, de ea locutus fuerit, ac eam graphice depinxerit, ſub coluteæ nomine libro tertio de Hiſtoria ſtirpium, capite decimoſeptimo. At Ruellius (bona uiri pace dixerim) errat, ut ex infra dicendis quiſq; facillime deprehendere poterit, quia colutea à ſena multum differt, de qua Theophraſtus loco citato ita inquit: Colutea quoq; lipare proprie traditur, arbor magnitudine præſtans, fructum in ſiliqua ferens magnitudine lentis, qui oues mirum in modum pinguefacit; naſcitur ſemine & fimo præcipue ouillo, & ſubdit: habet folium non abſimile fœnogræco, germinat primo unicaulis triennio maxime, & cætera: quæ procul dubio, cum ſena in nihilo conueniunt. Nam SENA herba eſt in Liguria & Hetruria frequentiſſima, & quæ ſingulis annis, in campis ſeritur, & colligitur, & ex ea magnum uectigal, ac quæſtum populi illi faciunt, altitudine cubitali, ramoſa, folio uero oliuari, ſed minori, flore luteo, multis complicato uenulis, ad rubrũ uergẽtibus, in quo poſtea, folliculus pendet arcuatus, renum modo, ab utroq; latere planus & ueluti compreſſus, in quo ſemina claudũtur, tanquam uuarũ acini, nam folliculus iſte facillime à uento percuſſus in terram cadit, quia pediculo pendet ſubtili, & eum paſtores, ut Serapio adnotat, colligunt. Quæ uerba Ruellius aduertens, ſenam coluteam Græcorũ eſſe dixit. Sed re uera fallitur Ruellius, quia colutea arbor eſt, ſena uero planta, per unum tantum permanens annum, item colutea folia habet fœnugræci, ſiue trifolii, ſena autem potius oliuæ: item, colutea & ſi luteum producit florem, non tamen ſimilẽ braſſicæ flori, qualem ſena producit: quibus adde, colutea in folliculis ſemen latum lenti ſimile includit; Sena uero ſimile potius uuarum acinis, ut facile quis, ex iis collatis, differentiam inter utranq; ponere ſciat. Quæ uero hæc ſit arbor colutea dicta, poſſet quis quærere, cui breui reſpondemus, illam eſſe, quam nonnulli rei ruſticæ ſcriptores, alburnum appellarunt; Itali uero & nonnulli Hiſpanorum, aorno uocant, quam ego, primo Mechliniæ, celebri ciuitate Barbantiæ, ac media inter Anthuerpiam, & Louanium bonarum literarum nobilem academiam, uidi, & ut uerum fatear, primo intuitu, ſenam eſſe putaueram, ſed quum poſtea, ſenam herbam & non arborem deprehendi, ab ea diſceſſi opinione. Non deſinam tamen, unum fateri, quod colytea à Theophraſto eodem libro, capite deci-

Vincentius Caprilis.

Ruellius.

Ruellius errat.

Sena herba.

Colutea arbor.

Colutea arbor alburnum dicitur.

Colytea.

moquarto,descripta, sene magis respondere uideatur, quàm colutea, de qua supra, ita enim de colytea loco citato Theophrastus tradit: Colytea folio salici uicina est, ramosa, foliosaq; in totum ampla, fructum in siliqua sicuti legumina gignit, eaq; lata, non angusta, semen inclusum, paruulum, nõ magnum, durum modice. Hæc enim colyteæ descriptio, proculdubio, senæ cõuenire uidetur, ut iure quis dicere possit, colyteam Theophrasti, nostram esse senam. Sed age siue sit ut nos putamus, siue non sit, ut Auerroi placet, dubio procul, sena medicina est, multis digna laudibus, de qua Actuarius Græcus author ita tradit. Sene à Barbaris appellatum, siliquosus ille fructus est, qui citra noxam drachmæ pondusculo sumptus, pituitam & bilem purgat, & ut tradit Mesue, calidum est in principio secundi gradus, siccum uero in primo. Quæ uerba forsan ad sene siliquam siue folliculum referri debent, quia de foliorũ temperatura ita subdit: & folia sunt in primo calida, & uniuersaliter Sene est abstersiuum mundificatiuum, conuenienter & resolutiuum, & inferius inquit; Solutione educit cum facilitate melancholiam, & choleram adustam, & mundificat cerebrum, cor & epar, & splenem, & membra sensuum, & pulmonem, & confert ægritudinibus eorum, & aperit oppilationes uiscerum, & confert utenti eo in iuuentute, & generat gaudium, causam autem tristitiæ amputat, & ponuntur folia eius in lauacris ad caput, & proprie cum camomilla, & confortat cerebrum, & neruos, & secundum eius omnem administrationem, addit in uisum, & corroborat auditum, & est medicina bona febrium melancholicarum, & antiquarum, cuius infusionis dosis est, ad unciam unam: sed nos hodie absq; noxa ulla uncias quinq; & sex Serapionis consilio ægrotis præbemus. Verum hic dubitatur, an siliquæ dictæ folliculi sene, potentiores in operatione sint, quàm folia, uel contrà; Secundo, an sene noceat stomacho, uel non; Tertio, an pituitam sena euacuet; Quarto, quomodo infusum siue decoctio dicta sene parari debeat. Ad primum igitur respondentes, dicimus, quod Actuarius, de folliculis siue siliquis, utpote potentioribus tantum loqui uidetur, non uero de ipsius foliis sene: qua de causa Mesue, qui ab Actuario multa mutuatus in suum opus est, inquit, Melior id est potentior in euacuãdo, pars sene est folliculus, deinde folia, in quibus est uirtus debilis ualde, & melior folliculus est, cuius color accedit ad uiriditatẽ & subnigredinẽ quandã, & in quo est de amaritudine res modica cũ stypticitate, & qui est magis cõpletus, & cætera. In quibus uerbis, satis liquet apud Mesuem folliculos sene, uiribus potentiores esse, q̃ ipsius folia, quem secutus quoq; est Antonius Musa Brasauola, qui ut tradit expertus est. Decoctũ ex folliculis sene, ualidius operatur, q̃ ex foliis paratum, quibus & nos quoq; non possumus non subscribere, quum experimentum facientes, sæpe ex folliculis paratũ decoctum, potentius inuenimus, quàm quod ex foliis ornabatur: nec nobis ratio deest,

Colytea Theophrasti nostra est sena.

Senæ uires.

Sene folliculi an potentiores sint quàm folia.

Sene an noceat stomacho.

Decoctum ex folliculis sene potentius est.

quia pars, ubi semen ad conseruationem speciei occluditur, potentior esse debet, quàm folium; igitur folliculus cum toto ipso semine potentior ac ualidior dicendus est. Manardus uero contrarium dicit, nec aliquam rationem præter experientiam adducit. Inquit enim decoctum ex foliis sene, potentius multo esse, quàm ex folliculis parato. Fuit certe Manardus Ferrariensis uir doctissimus, & cuius iudicium, non sic spernendum facilè putarem, quo fit, quum senam describo, soleam ipse partem mediam folliculorum & mediam quoq; foliorum addere, quod in componendo decocto à pharmacopolis factitatum iri desidero. Ad secundum, an sena uentriculo noceat, respondet Mesue, dicens: est solutionis debilis & tardæ, & debilitat stomachum, uerum confortatur eius operatio in permiscendo cum eo aliquid ex rebus acutis, sicut zingiber, proprie & sal gema, & sal Indus, & medicinæ cordiales cum eo, & stomachicæ felicitant opus eius. Hęc Mesue, cui Actuarius cõtrarius uidetur, quũ dicat, cõtra noxam drachmæ pondere sumi, cui ratio quoq; suffragatur quia in sena amaritudo quædã parua coniuncta stypticitati reperitur: qui sane sapor Galeno authore lib. quarto de Simplicibus, tantum abest, ut obsit stomacho, ut potius illi iuuamentum ac robur magnum præstet, ut ab absinthio argumentum desumi quoq; potest. Nec enim confugere est, dicendo, quòd in sena, alia quædam extranea reperitur qualitas, ab illis dictis, prout in epimelide amaro & styptico reperitur, quemadmodum libro sexto citati uoluminis legitur, qui & stomacho nocet & capiti dolorem affert, iis de causis crederem ipse, senam stomacho nullam noxam aut detrimentum afferre posse; ut tamen maiori cautela operemur, & medicorum uulgarium scrupulos fugiamus, consulimus, ut senæ aliquid semper uentositatem resoluens admisceatur, ut docet Mesue, & Brasauola consentit. Ad tertium, an pituitam sena expurget, respondet Mesue, sene cum facilitate educit melancholiam, & choleram adustam, Serapio uero absolute bilem purgare dixit. Quibus consentire uidetur Auerrois, qui quinto libro sui Colliget, omnino negat senam posse purgare pituitam. Actuarius tamen uir Græcus & magnæ authoritatis, & cui ego plurimam tribuo fidem, senam purgare pituitam inquit, cui & experientia astipulatur quotidiana, quæ indicat senam pituitam remouere, præsertim in morbo Gallico, & febribus cotidianis, ueluti & atrabiliarios humores.

Manardus Ferrariensis uir doctissimus.

An sena uẽtriculo noceat.

Sena an pituitam expurgat.

Sena purgat pituitã

Ad quartum, Quomodo infusum siue decoctum sene, parari debeat, respondemus, quòd uarii uarie parant: pro illius tamen præparatione, Sena ex Alexãdria adducta eligatur, quæ Ligustica aut Ethrusca præstantior est. Ea igitur habita, eius decoctum aut infusum dictum sic paretur.

Decoctio sene quomodo parari debeat.

℞. Folliculorum foliorum sene, unciam unam: Polypodii, drachmas duas: Passularum, unciam mediam: Sebesten, numero decem: Pruna pinguia Damascena, numero octo: Zingiberis, drachmam mediam: Florum bora-

ginis communis: Violarum: Rosarum rubearum: Naphæ idest floris narantiorum, ana.3.i.

Modus autem conficiendi, talis seruari debet; Accipe, polypodium optime contusum, recens quercinum, ac passulas, pruna & sebestem, & in olla uitreata continente libram unam & mediam aquæ omnia iniiciantur, & ad lentum ignem, parum ferueant: quibus postea superaddas senam, cum prædictis floribus, & zingiberis radicem, quæ simul quoque ebulitione una, uel altera feruere permittas; ac ollam optime obturatam, ab igne depositam, per aliquot horas finito, postea fortiter exprimito, ac mellis rosacei colati uncias quatuor illi admisceto. Hæc enim, completa est decoctio sene, quæ uariis aliis modis parari solet, & plerunq; absq; melle rosaceo, quia cum aliis miscetur syrupis, ut syrupo rosaceo solutiuo, syrupo de fumo terræ, syrupo de epithymo, uel quouis alio, sed sæpe cum rhabarbaro datur, uel manna, aut cassia fistulari, aut alio simili medicamẽto purgante, imo senam multoties adiungi facimus, sero caprino, borragini, floribus cordialibus & fumi terræ, ueluti, iuri capi, aut gallinæ, castratiue, prout intentio nostra est; Sed & aliquando puluisculum ipsius sene, põdere trium uel quatuor drachmarũ in iure, uel stillatitia aqua, aut pulticula propinamus: Cæterum, infusi siue decocti prædicti sene quantitas, ad uncias sex describitur quæ tuto sine læsione, & pueris, & utero gerentibus, ac senibus in omni temporis constitutione dari potest.

Infusionis sene põdus.

De Pyrethro.

Græce, πύρεθρον: *Latine, pyrethrum: Hispanice, pelitre: Italice, pirethro: Gallice, pied dalexandri, ou pied de lisandre: Germanice, bertram.*

Enarratio 83.

Pyrethrũ.

PYRETHRVM, herba cum sua radice, in cõtinuo medico usui pro masticatoriis, & dentium doloribus sedandis est; quæ hucusque à me absq; umbella semper uisa est. Proinde crederem ipse, in hoc capite, ita esse legendum, scilicet, in pyrethro flores, umbellæ modo rotundi sunt, ut in camomilla apparent, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simpliciũ medicamentorum ita tradit: Radix eius causticam possidet facultatem, qua dentes refrigeratos mitigat, porro ad rigores ante periodum cum oleo confricatur, stupidosque & resolutos adiuuat.

De Libanotide, id est Rosmarino.

Græce λιβανωτὶς: *Latine, libanotis, rosmarinus: Hispanice,* romero

romero alichri: Italice, rosmarino: Gallice, & Germanice, rosmarin.

De Canchry.

Græce, κάγχρυς: *Latine, canchrys, fructus libanotidis: Hispanice, simiente di romero, fruto dalichri: Italice, frutto di rosmarino.*

De Rosmarino coronaria.

Græce, λιβανωτὶς: *Latine, rosmarinus coronaria: Hispanice, romero: Lusitanice, alichri: Italice, rosmarino.*

Enarratio 84. 85. 86.

LIBANOTIS, à libano, hoc est thure, nomen sibi traxit, quia una eius species thus redoleat. Primam speciem millies uidimus, & cuius fructus canchrys appellatur, & in eo semen obcluditur; Secundam uero speciem, non est difficile inuenire; Tertiam autem coronariam dictam, passim in syluis & montibus crescere, cum cæteris speciebus nouimus, & ita apud Hispaniam frequenter, ut non temere multi illic, pro calfaciendis furnis, altero utantur ligno. Est enim libanotis siue rosmarinus, frutex topiarius, simul & coronarius omnibus satis notus. De quo ita Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit: Libanotides tres existunt, una sterilis, duæ fructum ferentes. Omnes uero emollientis, digerentis, incidentis & abstergentis sunt facultatis, succus tum radicis, tum herbæ mistus melli, obtusam oculorum aciem ab humorem crassitudine emendat, decoctum eius, quam rorem marinum appellant, potum regio morbo auxiliatur. Hæc Galenus. Ex floribus roris marini, conditum saccaro paratur, uentriculo roborando accommodatum, & matrici conuenientissimum, quod Simon Genuensis, dianthos appellat, quasi peculiariter flores istos, anthos Græci appellarent, quod falsum esse omnes norunt, dicuntur tamen flores isti ab Arabibus, alkhilil.

Libanotis rosmarinus.

Conserua dianthos.

Alkhilil flores.

De Sphondylio.

Græce, σφονδύλιον: *Latine, sphondylium, spondylion, uerticillaris herba, rutmalis herba.*

Enarratio 87.

Spondylion, siue sphondylion, herba, in paludosis & aquaticis nascitur locis, folio platani, siue panacis, caulæ fœniculi, aliquando cubitali, in quo umbella albi conspicitur floris, qua decidente, semen innascitur seseli montano persimile, latius tamen, ac albidius, squamosius'ue, sapore quodam ingrato, quo multi sileris montani loco utuntur. Nam radix illi, rapha

Spondylion. Spondylium.

no æqualis est, alba & grati odoris, quo uero nomine herba ista apud Hispanos appelletur, Christophoro Oroscio medico probatissimo, & olim apud Salmanticenses, condiscipulo nostro, inquirendum committimus, nos uero ut qui ab hinc decem & octo annis, sponte ab Hispania discessimus, non sic in omnibus herbarum nomina tenere possumus, huius tamen uires, prosecutus est Galenus, libro octauo de Facultatibus simpl. medicam. ad istum modum dicens; Fructus eius acris & incidens est, itaq; ad asthma & comitialem morbum, aptum est medicamen, prodest & aurigini; At radix ultra iam dicta, fistularum callos tollit, si sit circumrasa, floris succus, ad diuturniora aurium ulcera conueniens reponitur.

De Ferula.

Græce, νάρθηξ: *Latine*, *ferula*: *Hispanice*, *cananheia*: *Italice*, *ferola*: *Gallice*, *ferula*.

Enarratio 88.

Ferula.

Nascitur Ferula in regionibus calidis, potissimum in insulis Canariæ, Portugallia, ac uniuersa Hispania, non nisi procere, & nodose, lanceæ altitudine, quam Hispani, à similitudine quam cum cannis in altitudine habet, cannam, & loco ferulæ, corrupte frescham, dicunt. Eam igitur cannam ferulam appellant, cuius plures uidentur species, sed duæ præcipue, altera lanceæ altitudine, altera uero humilis, anetho persimilem habens umbellam, quibus folia fœniculi modo insunt. In Apulia porrò, procerè quoq; ferulam nasci, certum est, ex qua interim dum uiret, pastores, meditulium oui uitello persimile, ut audio, extrahunt, ac sub cineribus coctum, pipere non iniucundo sapore, pro irritanda uenere mandunt, de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medica. ita inquit: Narthex, id est ferula eius semen calfacit, & tenuat, medulla autem astrictionis est particeps, unde hæmoptoicis, & cœliacis conuenit.

De Peucedano.

Græce, πευκέδανον: *Latine*, *peucedanum*, *fœniculum porcinum*: *Hispanice*, *heruatum*: *Italice*, *peucedano*.

Enarratio 89.

Peucedanū, fœniculus porcinus est.

Peucedanum, omnium consensu, officinarum fœniculū porcinum est, herba coma spissa, ac subtili fœniculi modo crescens, quod uero descriptioni omni ex parte non respondeat, id in causa est, quia in Sardinia, ac Samothrace, & Arcadia, laudatissimum crescens Dioscorides magis quàm nostrum describere uidetur; cuius uires, ac temperaturam Galenus ita libro octauo tam sæpe repetito describit, dicens: succus eius admodum excalfa-

cit, & digerit, estq; tenuium & incidentium partium, quare omnibus neruorum affectibus creditur opitulari, tum morbis in pulmone & thorace ex crassitudine humorum ortis. Nec uero intra corpus sumptus duntaxat, sed olfactu etiam prodest, ad hæc sæpe foratorum dentium dolores, cauitati impositus, protinus mitigauit, quin etiam induratos lienes iuuat, ad quæ omnia, licet etiam uti radice, quæ & squamas celerrime ab ossibus detrahit, & arida illita ulceribus contumacibus remedium est optimum, minus quidem quàm succus excalfaciens, nempe in secundo ordine iam completo, desiccans uero in tertio incipiente.

De Melanthio.

Græce, μελάνθιον: *Latine, melanthium, nigella, gito, aliud piper: Hispanice, alipiure, axenuz: Italice, nigella ortelana: Gallice, nielle ortelana.*

Enarratio 90.

Falluntur, qui nigellam in segetibus nascentem, folio porraceo, semine nigro, & rotundo, Græcorum melanthium esse putant, quum Græcorum melanthium, semen paruum sit, subnigrum, gustu aromaticum, cum quadam acuitate, ob quam Lusitani nostri semen hoc aliud piper appellant, quo mulieres frequentissime contra matricis, & stomachi uitia, maxime utuntur: hoc enim semen illud est, quod medici contra capitis destillationes potissimum laudant, nec sic facile reperitur, quia non nisi satum crescat, aliud uero subcitrinum granum, in non dissimili planta nascitur. quod aliqui nigellam quoque appellant, sed nos ipsum potius inter cardamomi genera libro primo numerauimus, nam in tritico repertam nigellam pseudomelanthium, ad Hippocratis mentem appellare quis poterit, quam Itali sua uoce, gittone, uel ruosolam nominant, & eam Leonardus Fuchsius non sine errore, pro lolio depinxit, sed de melanthio ita Galenus inquit libro septimo de Facult. simpli. medic. Melanthium, excalfacit & siccat in tertio ordine, estque amarum, atque tenuium partium, quare catarrhos sanat, in linteo admotum, atque assidue olfactum, flatus potum extinguit, lumbricos enecat: non esum modo sed etiam foris applicitum, lepras, clauos, atque myrmecias exterit, orthopnœam iuuat, & menses prouocat, in summa uero ubi sectione, extersione, desiccatione, excalfactione est opus, præstantissimum id remedium existit.

Melanthiũ non est uulgaris nigella.

Melanthiũ subcitrinum.

Gittone.

Fuchsius errat.

De Laserpitio.

Græce, σίλφιον: *Latine, silphium, laserpitium planta, la-*

ser, liquor Cyrenaicus, assa odorifera, belzuinum, belzuinum bonum: Hispanice, menzoin de boninas: Italice, belgioino, Gallice, belzoino.

Succus Silphij in Syria nascentis.

Græce, ὀπὸς σιλφίου: Latine, succus Syriacus, succus Medicus, liquor Syriacus, liquor Medicus: assa fœtida, stercus diaboli, uulgo, assa fetida.

Enarratio. 91. 92.

Silphium laserpitium

EX planta silphio, siue laserpitio dicta, liquor pretiosissimus, & in honore maximo ab antiquis habitus, & hodie quoq; ita receptus eiusdem cũ planta nominis colligebatur, cuius duæ erant differentiæ. Nam Cyrenaicus & Libycus, tanquam odore præstans & syncerus, primas obtinebat: Syriacus uero, tanquam odore uirosus ac fœtidus, postremas. Hanc uero differentiam apud Dioscoridem factam, inter laserpitium odoratum, & fœtidum animaduertentes Arabes, sic postea eam operibus suis indiderunt, corruptè tamen pro lasere, assam scribentes, & illius alteram odoriferam constituunt; altera uero fœtidam: Odoriferam uero assam eam dicũt, quam nos benzuinum appellamus: fœtidam uero, seruato nomine, assam fœtidam, quam quoq; multi, ob tetrum, & immensum quem habet fœtorem, stercus diabolicum uocarunt. Cæterum authore Hippocrate libro quarto de Morbis, non longe à principio, in Ionia & Peloponneso, hodie Morea regione dicta, silphium nunquam repertum fuit: fieri enim non potest, inquit ille, multis frustra iam id tentantibus, ut in Ionia, aut Peloponneso silphium nascatur; At in Libya sua sponte nascitur, non enim est neq; in Ionia neq; in Peloponneso, eiusmodi humor, qui ipsum alere possit, & cætera, quæ ad materiam nostram multum faciunt, à nobis in præsenti prætermissa. Vt re ceptui igitur canamus, silphium siue laserpitium odoratum, nostrum est belzuinum, præcipue subnigrum cum quodam rubore, quod Lusitani nostri à boninas appellant, ut capite de Myrrha copiose diximus; Nam uirosum laserpitium, assa fœtida est, quod & in Syria sagapeno & chalbane, aliis'ue gummis uariis adulteratur, & fœtidum euadit. Quòd uero laserpitiũ odoratum belzuinum esse dicam, hæ me permouent rationes, quia benzuinum satis odoriferum est lucidũ, transparens, ad ruborem inclinans, gustui gratum, & quod si lauetur, quoquomodo albicat, quæ omnia laserpitio conuenire certum est: hoc uero nonnulli ex recentioribus, ob dulcem quẽ habet saporem, dulcem assam appellarunt. At assam fœtidam, laserpitii spe-

Cyrenaicus succus.

Syriacus.

Assa duplex, odorifera, & fœtida.

Silphium ubi non nascitur.

Silphium odoratum belzuinum nigrum est.

ciem esse,illius attestatur odor,modo quis naribus, eam per spatium admotam habeat: tunc enim,qui huius periculum fecerit,deprehendet,assam foetidam,odorem belzuini non absimilem, dereliquisse. Affertur autem belzuinum,ex Indiæ uastissima regione,præcipue Sumatra insula, quã Taprobanam dicunt, ubi arborem benzuinum ferentem,incolæ, lasarum appellant, ut Ludouicus Romanus testatur, & Lusitani nostri confirmant, de quo Galenus libro octauo,de Facultatibus simpl.medic.ita tradit: Silphii liquor calidissimus est,nec non folia,caulis,& radix, strenue etiam sunt calida, omnia tamen flatulentæ magis essentiæ sunt, ac proinde difficilia concoctu,foris autem imposita corpori efficaciora,liquor precipue admodum trahentem facultatem possidens, attamen & excrescentias exterit, & quandam liquandi uim possidet.

Silphii temperatura.

De Sagapeno.

Græce, σαγάπηνον: Latine, sagapenum, serapinum: uulgo serapino.

Enarratio. 93.

SAGAPENVM officinarum Serapinum est, liquor scilicet ferulaceæ herbæ, ut Dioscoridi & Galeno placet, ut uero Mesue, ex arbore oleandro simili, destillans gummi est,quod raro ad nos syncerum & purũ ex Orientali plaga adfertur, quanquam ex Apulia nunc licet minoris nominis adferri quoq; incipiat.Cæterum,Serapinum aluum subducere, Arabes inuenere,& ea de causa,ex illo catapotia,pro euacuandis crassis, uiscidis & tenacibus humoribus,ueluti & serosis præparant,unde Mesue de illo ita tradit; serapinum calidũ est in tertio, siccũ uero in secundo ordine: & subdit: solutione educit humores uiscosos, & phlegma grossum, & aquam citrinam,& eius proprietas est mundificare cerebrum & neruos,& adducere materias eorum,& conferre ægritudinibus eorum frigidis,& cætera. Galenus libro de Antidotis, notas quibus uerum sagapenum ab adulterato & falso dignosci debet, describit, dicens breuiter: uerum sagapenum, statim aqua rigatum soluitur,quod non tale est eliquescit minime,& subdit: Sciẽdum autem est, chalbani partem in sagapenum degenerare,sicut etiam optima cassia,in cinnamomum, transit, & ut tradit libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum,Sagapenum liquor est calidus,& tenuiũ partium,sicuti & alii liquores,sed abstersionem quandam obtinet,qua oculorum cicatrices expurgat, extenuatq;: suffusionibus etiam & habitudinibus oculorum quæ à crassitie humorum proueniunt, non malũ est medicamen.At planta ex qua prouenit,ferulæ assimilis,imbecilla est,& inutilis.

Sagapenũ serapinum est.

Serapinũ aluum subducit.

De Euphorbio.

Græce, εὐφόρβιον: Latine, euphorbium: Hispanice, alforuiam, alforfion: Italice, euforbio: Gallice, euforbio.

Enarratio. 94.

VVLGARE & commune, officinis gūmi euphorbium est, quod Iuba Mauritaniæ rex in monte Athlante inuenit, & herbam arborescentē, unde effluit nomine sui medici, euphorbii dicti, & Antonii Musæ sui fratris, medici Augusti Imperatoris, euphorbiam appellauit, quæ ut placet Dioscoridi ferulacea est, quāquā Plinius foliis achantinis potius ornari tradat, non tamen sine textus menda, ut suspicor, quum loco, foliis narthicis, id est ferulæ, achantinis, scriptum fuit, sed quod ita Plinius emendandus sit Pintiano uiro doctissimo, & maximo Plinii instauratori, olim in bonis literis apud Salmaticenses, præceptori nostro, committimus, non minusq; Ioanni Ferdinando, unico literarum ornamēto, & apud Colimbricenses publico bonarum literarum professori, discernenda permittimus. Mesue tamen, folia polii marini eam habere tradit, sed utcunq; res se habeat, uero euphorbio non caremus, quod ut tradit Mesue, cætera omnia gummi genera, calfaciendo & subtiliando excedit; calidum enim & siccum ut illi placet in quarto gradu est, & calidius & subtilius omni eo quod calfacit: ex gummis, & est in eo uirtus adustionem faciens, & cætera. At Dioscorides, & Galenus, euphorbium, uim purgatoriam habere, non nouerunt: Paulus uero, Aëtius, ac Actuarius, maxime: de quo Actuarius libello suo, de Cōpositis medicamētis, ita tradit: Pituitā subducit, sed potentius aquam, est autem celerrimum, & maxime ignea ui flagrans, unde colicis, & aluum frigidiorem habentibus datur; cæteros uehementer conturbat, sitim maxime ciet, non nihil ex odoratis seminibus ei est cōmiscendum. Modus triobolaris ex aqua mulsa, præstat autem cum melle cocto in catapotia digerere, hactenus ille. A' quo postea Arabes desumentes, ex euphorbio pilulas parare ceperunt, asciti morbo, id est aquosæ hydropi, utiles. Porro recens euphorbium, & unius anni, fortissimum est, & cuius drachmæ tres, in potu hominem urendo interficiunt, quum uero sextum annum transcendit, uires in uniuersum amittit, & in totum elanguescit: unde Galenus hæc sciens libro tertio de Cōpositione medicamentorum secundum genera, ita de euphorbio tradit; Euphorbium sane cum principio bonum fuerit, & probe sit repositum etiam anno tertio adhuc uim aliquam retinet, interim anno quarto: quinto autē & sexto iam exoluitur: deinde procedente tempore in totum elanguescit, & ut libro sexto de Facultatibus simpl. medicamentorum de eo quoq; tradit; urentem & tenuium partium facultatem sortitur.

Euphorbiū.

Plinius restituitur.

Pintianus uir doctissimus.

Ioanes Ferdinandus.

Euphorbii tēperatura.

Euphorbiū purgat.

Euphorbii ætas.

De Chalbano.

Græce, χαλβάνη: Latine, chalbanes, chalbanum, galbanũ: uulgo, galbano.

Enarratio. 95.

VVLGAtiſsimum & tetri odoris galbanum eſt, quod chartilaginoſum ad ammoniaci ſimilitudinem, deſideratur; de quo Galenus libro octauo de Facultatibus ſimpl. medicamentorum ita dixit: ſuccus eſt plantæ ferulaceæ, molliendi & digerendi ui: calfacit enim ordine tertio incipiẽte, aut completo ſecundo, ſiccat uero ſecundo incipiente. *Galbanum*

De Ammoniaco.

Græce, ἀμμωνιακὸν: Latine, ammoniacum, armoniacum: uulgo, armoniaco.

Enarratio. 96.

POTIVS Ammoniacum, quàm Armoniacum, liquor iſte appellandus eſt, quia ut tradit Dioſcorides, in Libya, ad Ammonis Iouis templũ, naſcitur, unde & nomen trahere certum eſt: cuius duæ ſpecies ſunt: altera præſtans, Thrauſma dicta, thuri perſimilis, qua olim antiqui pro parandis ſuffitibus utebãtur, & ea de cauſa, Ammoniacum thymiama, à Paulo & Aëtio plerunq; appellatum comperimus. Altera uero ſpecies, phyrama dicitur, minus bona, harena & calculis permixta, quam dubio procul, cõmune noſtrum Ammoniacum eſſe crederem. Iis uero Plinius libro duodecimo, capite uigeſimo tertio ſubſcripſit, quum dicat. Ergo Aethiopiæ ſubiecta Africa, Ammoniaci lachrymam ſtillat in harenis ſuis, inde etiam nomine Hammonis oraculo iuxta quod gignitur arbor, quam metopion uocãt reſinæ modo aut gummi. Genera eius duo, Thrauſton maſculi thuris ſimilitudine, quod maxime probatur; alterum pingue & reſinoſum, quod phyrama appellant: de quo Galenus libro ſexto de Facultatibus ſimpl. medicamentorum ita tradit: Ammoniacum, cuiuſdam ferulæ eſt lachryma, intenſam emolliendi uim poſsidens, adeo ut articulorum tophos diſſoluat, & lienes induratos ſanet, & chœradas per halitum digerat. *Ammoniacum.* *Ammoniacũ thymiama dicitur.*

De Sarcocolla.

Græce, σαρκοκόλλα: Latine, ſarcocolla, carnem glutinans: Hiſpanice, lancarotes: uulgo, ſarcocolla.

Enarratio. 97.

SARCOCOLLA lachryma, ſiue liquor denſatus, officinis fami-

liaris est, quę ideo sarcocolla dicitur, quia mirificè carnis u ulnera, agglutinet porro, ad ruborem inclinantem, & mannæ thuris similem, cum quodam amarore gustatam, laudat Dioscorides: Plinius uero eam potius albam, quâm rubram eligit, ut libro decimotertio, capite undecimo apud ipsum quis legere poterit. Tu uero pharmacopola, si optimam dignoscere cupis, eam gusta: quòd si amaram inuenies, optimam esse dicas. Cæterum, sarcocollam uim purgatoriam habere, Mauritanorum inuentum est, & ut tradit Mesue, solutione educit phlegma crudum, & humores crassos, & proproprie quod est in iuncturis & anchis, & mundificat cerebrum, & neruos, & pulmonem, & confert tussi, & asthmati, & est ex rebus conferentibus senibus, & proprie phlegmaticis, & cætera. Calida enim in secũdo ordine est; Sicca uero in fine primi, & ut tradit Galenus lib. octauo Simplicium, mixtam uim habet, ex emplastica quadam substantia, & paucula amara, itaque citra morsum desiccat, ac proinde glutinare ulcera ualet.

Sarcocolla amara optima.

Sarcocolla purgat.

De Glaucio.

Græce, γλαύκιον: Latine, glaucium, memitha, succus herbæ Syriacæ.

Enarratio. 98

Glaucium Græcorum, uocant factionis Mauritanicæ medici memitham, ut ex Serapione deprehenditur, & ita esse res ipsa clamat, quum præter quòd uulgata in officinis memitha ex Sirya adferatur, in parte exteriori rubra est: in interiore uero, lutei est coloris, sapore amaro, & odore tetro: quibus addimus, quòd oculorum affectibus mirum in modum subuenit, ut omni ex parte affirmandum sit, hanc memitham, cuius usus frequens est, glaucium esse. Quòd uero memitha succus chelidonii non sit, aut cornuti papaueris, explosum iam est, unde fœde admodum Serapionis interpres hallucinatus est quum succum chelidonii, memitham esse dixerit, quũ re uera succus herbæ Syracæ sit, quæ licet in Syria nascatur, apud Louanienses quoque eam gigni nouimus Dioscoridis delineationi omnino respondentem, de qua Galenus libro sexto de Facult. simplicium medicamen. dixit ita: Astringit cum quodam fastidio, tum adeo insigniter refrigerat, ut solum sæpe erysipelata, si ualentia non fuerint, curare possit, constat enim ex aquea terreaque substantia, utraque frigida.

Glaucium memitha est.

Memitha.

De Glutino.

Græce, κόλλα, ξυλόκολλα: Latine, glutinum, ligni glutinum, taurocolla: Hispanice, colla, grudel: Italice, colla de carnicio: Gallice, colla.

Enarratio

Enarratio 99.

GLVtinum quod ex bubulo fit corio, notum est, Rhodium Dioscorides laudat: At nos Hispanum Salmaticense, apud pontem paratum non procul à domo Celestinæ mulieris famosissimæ, & de qua legitur in comœdia Calisti & Melibeæ, cæteris anteponimus. Cæterum huius Galenus quod sciam, in suis libris Simplicium, nullam fecit mentionem: illius tamen, quod ex farina paratur, pro libris agglutinandis meminit, libro septimo sic ad istum modum dicens: Gluten quod ad libros præparant ex similagine & garo, emplasticæ concoctoriæq; facultatis existit.

Glutinum ex bubulo corio.

Gluten ex similagine.

De Glutine piscium.

Græce, ἰχθυόκολλα: Latine, Ichthyocolla, piscium gluten: Hispanice, colla de pece: Italice, colla di pesce: Gallice, colla du poysons.

Enarratio 100.

ET hoc quoque satis est notum, cuius quoque Paulus meminit.

Gluten ex pisce.

De Visco.

Græce, ἰξὸς: Latine, uiscum: Hispanice, uisco: Italice, uischio: Gallice, uischio.

Enarratio 101.

DE uisco in præsenti ait Dioscorides, quo aucupes pro irretiendis auibus utuntur, nascitur autem pluribus in arboribus, præcipue quercu, unde uiscum quercinum per excellentiam est dictum: nascitur quoque super alias arbores, quorum acinis turdi uescuntur, ac postea in illis cacantes, inde uiscum enascitur, unde prouerbium hoc ortum est, turdus ipse sibi malum cacat. Verum ex Syria uiscum quoque Venetias in magna copia affertur, quod ex sebesten paratur, & a multis Damascenum uiscum appellatur, non minus quoque ex hibisci radicibus aqua maceratis uiscum conficitur, unde Poëta, aues fallere hibisco dixit. Est autem hibiscum, bismalua, siue malua uiscum dictum. Sed hic adnotandum est, quòd ligni uisci, in operibus artis medendi, longe plurimus est usus, ut Gentilis Fulginas, ac Iacobus de Partibus, in usum duxerunt, & ipsum ob præclaras illi insitas uires, lignum sanctæ crucis appellarunt, credunt enim, ac persuasum sibi habent, contra epilepsiam, ac apoplexiam, & paralysim, multum lignum hoc præstare, tum intus epotum, tum uero in collo appensum. Rursus meminimus, quum de Chamæleone egimus, quòd ixia, siue uiscum, ad radices utriusq; Chamæleonis nascens, ἰξιὰς est, ueneni quoddam genus, quod

Viscum.

Prouerbiũ.

Lignum uisci.

Ixia. ἰξιὰς, uenenum.

Dioscorides describit libro sexto huius uoluminis, capite uigesimo primo: At Galenus de uisco, ita libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum meminit: Ixos, id est uiscum, ex plurima aërea & aquea, paucissima terrena substantia constat, quare ex alto humores extrahit, eosque diffundit, & digerit, tempus autem ut calfiat postulat.

De Aparine.

Græce, ἀπαρίνη: Latine, aparine, philanthropos, rubea syluestris, aspergula: Hispanice, presera: Italice, speronella: Gallice grateron: Germanice klebkraut.

Enarratio 102.

Aparine.

EX iis herbis, quæ primo occursu herbariis se offerunt, aparine est, herba sepibus & leguminibus familiaris: præcipue lentibus, plurimis serpens ramis, & illis quidem quadratis, hirsutis, uestibus facile hærentibus; in quorum medio, rotæ quædam, tanquam in calcaribus conspectæ, ex ramusculis prodeunt, ueluti quoq; in rubea nasci uidemus: unde multi, hanc herbam, rubeam minorem, aut syluestrem rubeam appellare non dubitabant; quum tamen, re uera rubea minor, longe alia sit herba, radicem utpote rubram habens, qua aparinem carere, certum est. Pandolphus autem Collinutius aparinen, lapariam uocari scribit, & mercurialis foliis uestiri cōtendit, non sine ingenti tamen, ne dicam pudendo errore. Huius porro herbæ succo, multi tanquam præstantissimo medicamine cōstringente utuntur, & ut tradit Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicament. modice extergit, & desiccat, habetq; nonnihil subtilium partium.

Collinutius errat.

De Alysso.

Græce, ἄλυσσον: Latine, alysson, rubea minor: Hispanice, rubia menor: Italice, rubia minor: Gallice, Garance petite: Germanice, rote clain.

Enarratio 103.

Alysson.

VARIA de alysso iudicia referuntur, Nam Plinius lib. uigesimo quarto cap. undecimo, non procul à rubea differre alyssum contendit, ut eius hæc indicant uerba: Erythrodanus, id est rubea tinctorum, distat ab eo qui alysson uocatur, foliis tantum, & ramis minoribus, quippe nomen accepit, quod à cane emorsos, rabiem sentire non patitur; potus ex aceto adalligatusq; : ex quibus uerbis, satis constat, alyssum apud Plinium, rubeæ tinctorum herbam persimilem esse, sed re uera, Dioscoridis alysson, à rubea multum abesse uidetur, quia exiguus frutex alysson est, folia habens

circinata, secundum quæ fructus exigui sunt, duplicis clypeoli figura, in quibus semen est, in latitudinem se æqualiter explicans, quæ omnia rubeæ non conuenire, notius est, quàm explicari possit. Ruellius uero, alyssum, syluestrem canabem esse opinatur. Aëtius quoque, sermone primo, suæ medicinæ, alyssum aliam herbam à dictis facit, quum dicat: Alysson aiunt esse sideritim herbam appellatam, quæ iuxta uias nascitur, ubique purpureum florem habens, & folia crassiora, nomen inuenit, ex eo quòd commorsis à cane rabido mirabiliter succurrit. Nos uero, post tantam doctorum hominum dissensionem, & longam de hac re inuestigationem, concludimus, quòd Dioscoridis Alysson, eadem est herba, cum alysso à Plinio descripto, quæ procul dubio alia non est, quàm rubea minor dicta: non tamen ea, quam uulgares rubeam minorem appellant, nam rationabilius aūt alysson rubea minor appellari meret, quàm uulgata herbula illa aparines similitudinem gerens, quum & si ambæ radices rubras habeant: alysson tamen præter radicis ruborem, similitudinem in foliis magnam, cum foliis rubeæ tinctorum possidet, unde hæc, rubea minor potius appellari debet: de qua Galenus libro sexto Simplicium ita tradit: Nuncupata est herba hæc alysson, quod mirifice iuuet morsos à cane rabido, sed rabienti quoque data sæpe in totum sanauit, ob totius substantiæ similitudinem, siccat autem digeritque mediocriter: ac preterea detergit nonnihil, qua ratione uitiliginem & ephelim purgat.

Alysson rubea minor est.

De Asclepiade herba.

Græce, ἀσκληπιὰς: Latine, Asclepias.

Enarratio 104.

LONGE alia herba apud Ferrarienses asclepias monstratur, quàm hedera terrestris, non est igitur asclepias, hedera terrestris, ut multi falsò putant: nec illa altera foliis laurinis, sed acutioribus uestita, quam uicetoxicum uocant, ut Leonardus Fuchsius in suo prægrandi uastoq; Herbario putauit: quo nomine uero, uera asclepias apud uulgares uocaretur, expiscare non ualui; qua de causa, proprio tantum nomine eam insignitam dimittimus, de qua Galenus libro sexto citato, breuissime ita dixit: Huius nondum nos periculum fecimus.

Asclepias.

De Atractylide.

Græce, ἀτρακτυλὶς: Latine, atractylis, fusus agrestis, colus rustica, agrestis cnicus, cartamus syluestris, carduus benedictus: Hispanice, alacor montesino: Italice, cartamo syl-

uestre, cardo benedicto: Gallice, cardon benoit.

Enarratio 105.

Atractylis.

DEsudant aliqui multum in demonstrando, quòd atractylis non sit altera cartami syluestris species, sed re uera frustra, quum atractylis, cnici id est cartami siluestris, prima sit species, ut ex Plinio facillimè deprehenditur, libro uigesimo primo, capite decimo quinto, ad istum modum dicente: Sed Aegyptii maxime celebrant cnicon, Italiæ ignotam, ipsis autem oleo, non cibo gratam, hoc faciunt ex semine eius: differentia prima syluestris, & satiuæ: siluestrium duæ species, una mitior est, simili caule: tamen rigido, itaque & colu antiquæ mulieres utebantur ex illis, quam quidam atractylida uocant, semen eius candidum, & grande, amarum, & cætera. Ex quibus liquido constat, atractylida, primam syluestris cartami speciem, à Plinio uocari, cuius historiam, plenius capite sequenti, eiusdem libri descripsit, cum dicat: scolimus quoque floret sero & diu, a corna colore tantum rufo distinguitur, & pinguiore succo, idem erat atractylis quoque nisi candidior esset, & nisi sanguineum succum funderet. Nec enim Theophrastus libro sexto de Historia plantarum capite quarto à dictis dissidet, quin potius illis astipulatur, quum atractylida, inter syluestris cartami genera adnumeret, & ex illius incisis foliis, sanguineum succum efflui tradat: Hanc uero opinionem sequitur doctissimus Ruellius, cui quoque fauere uidetur Aëtius, sermone primo suæ medicinæ, ubi atractylida, cnicum syluestre interpretatur, ut demum concludere debeamus, quod atractylis syluestris cartamus sit. Secunda tamen cnici syluestris species, carduus benedictus est, quem alii carduum sanctum, alii uero herbam Turcam appellant, multis procul dubio dotatum uiribus, nam contra omne genus ueneni ualere fertur, simulque contra pestem: hodie uero illius magnus, & frequens est usus, pro uino uel aqua ex Guaiaco ligno, contra morbum Gallicum conficiendo, nec sane immerito, quia exiccandi ac maligna ulcera curandi uires insignes obtineat.

Atractylis prima species syluestris cartami est.

Secūda species cartami syluestris carduus benedictus est.

De Polycnemone.

Græce, πολύκνημον: Latine, polycnemon.

Enarratio 106.

Polycnemon.

SEMEL mihi tantū polycnemonem herbā, uidere contingit, & eam quidem, apud Ioannem Falconerium Anglum, quam libro suo, uariis referto herbis agglutinatam habebat, Dioscoridis descriptioni apprime respondentem; cuius uires ac temperaturam, Galenus uno uersu complexus est, dicens: polycnemon desiccat, & excalfacit, secundo excessu, itaque & ipsum ulcera glutinat.

De Clinopodio.

Græce, κλινοπόδιον: Latine, clinopodium, pes lecti, montanum pulegium.

Enarratio. 107.

CLINOPODIVM idem est, ac pes lecti, ita dicta herba: quia flores suos per interualla ut in marrubio, ac rotas, lecti pedes referentes, habeat; cui nomina uulgaria, ut nobis ignota, prætermittimus; qui uero ea tenuerit in lemmate scribat ac in medium proferat. At Galenus de clinopodio ita libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit: Clinopodium excalfaciendi uim obtinet, sed nondum adurendi, est uero etiam essentia subtili, ponatque ipsum quispiam in tertio ordine excalfacientium tum resiccantium.

Clinopodium. Pes lecti.

De Leontopetalo.

Græce, λεοντοπέταλον: Latine, leontopetalon, pata leonis.

Enarratio. 108.

PLINIVS capite undecimo, libri uigesimiseptimi, ita de leontopetalo tradit; Leontopetalon, alii rhapeion uocant, folia brascicæ, caule semipedali, alæ multæ, semen in cacumine, in siliquis ciceris modo: radix rapo similis, grandis nigra, nascitur in aruis: Radix aduersatur omnium serpentium generibus ex uino pota, nec alia res celerius proficit, datur & ischiaticis. Hactenus Plinius. Cæterum hæc in aruis non solum conspicitur, sed hortis perquam familiaris est, quam nonnulli patam leonis appellant, præsertim illius radicem nodosam, nigram, rapæ æqualem, de qua ita dixit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum: leontopetali radice maxime utimur: digerendi facultatem, & exiccandi excalfaciendiq; in tertio ordine possidet.

Leontopetalon.

Pata leonis

De Teucrio.

Græce, τεύκριον: Latine, teucrion, pimpinella: Hispanice, Lusitanice, freixinha, pimpinela: uulgo, pimpinella.

Enarratio. 109.

ADEO Teucri historia, pimpinellæ herbæ, acetariis familiari, respondet, ut contumax, & rudis dicendus ille sit, qui in hanc non condescenderit sententiam. Est igitur teucrium pimpinella herba, ideo pimpinella dicta, quod odore, citrullū pipinū, uel peponem dictū, referat, unde dubio procul, crederem, quod huic herbæ nomen, ab aliquo Hispano uel Græco homine impo-

Teucrion pimpinella est.

sitũ fuerit, quia citrullus pepo, apud Hispanos, Græco seruato nomine, pipinus dicitur: & quia herba ista, citrulli siue pipini odore dotata est, inde illi pimpinellæ nomen inditum est. Dictis accedunt, quòd pimpinella teucriũ sit, quia, ultra quòd delineatione respõdent, uiribus quoq; sunt pares, ut merito concludendum sit, quod uulgaris pimpinela teucrion Græcorum sit; cuius uires Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medicamentorum ita enarrat; Incidit & tenuium est partium, quare lienes sanat, ac exiccat quidem in tertio, calfacit autem secundo ordine.

De Chamædry.

Græce, χαμαίδρυς: Latine, chamædrys, trixago, infima quercus herba: Hispanice, chamedreos yerua: Italice, querciuola, chalamandrina, herba dele febre: Germanice, gamandarlim: Gallice, petit chesne, uel chesnette.

Enarratio. 110.

Chamædrys chamædreos. Trixago Gamandrea, eadẽ herba.

CHAMAEDRYS genitiuo casu apud pharmacopolas, chamædreos dicitur: latiniores uero, trixaginem uocant, quæ eadem cum chamærope siue gamandrea est: uulgaris herba ista est, chamædrys ita dicta, quod infima quercus uideatur, quam Itali tanquam antidotum à peste præseruans, ieiuno stomacho comedunt, & ut tradit Galenus lib. octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum: Vincentem habet qualitatem amaram, & quodammodo acrem, quare merito lienes colliquat, urinas & menses prouocat, crassitudinem humorum incidit, uiscerumque obstructiones repurgat, calfacit itaque & deficcat tertio ordine plus tamen calfacit quàm siccat.

Chamædreos temperatura.

De Leucade.

Græce, λευκάς: Latine, leucas, atriplex rustica.

Enarratio. 111.

Leucas herba.

QVOD in hoc capite principium deest, testatur Marcellus Virgilius, & quòd ita sit, ratio indicat, quia quum de montana egit Dioscorides, de domestica prius egisse credendum est: cui adde, quòd Marcellus ipse affirmat, se ita capitis initium, in quodam Dioscoride Latino, inuenisse, Leuces duæ sunt species, altera domestica, altera uero agrestis, siue montana, Montana in hoc genere, & cætera, Sed quæ hæc sit herba ambigitur, quia Dioscorides illius exactam prætermisit historiam. Ruellius tamen, & ante eum Hermolaus Barbarus Venetus patritius, herbã in uineis nascẽtem, mercuriali per-

similem,& quam plerique atriplicem rusticam appellant,leucada esse contendunt,de qua Galenus libro septimo de Facultatibus simpl.medic.ita tradit: leucas acrem possidet facultatem,exuberantem, temperaturam uero calidā siccamq; in tertio quodammodo ordine.

De Lychnide.

Græce, λυχνὶς: *Latine, lychnis,bellaria, lychnis coronaria.*

De Lychnide agresti.

Græce, λυχνὶς ἀγρία: *Latine, lychnis agrestis.*

Enarratio. 112. 113.

VTRAQVE lychnis nobis nota est, nam coronaria in hortis frequens uidetur,folio calendulæ herbæ, sed magis hirsuto,latoue, quod uiride, oleo inunctum in flammam ad ignem accenditur, unde nomen traxisse uidetur; flos uero purpureus huic inest,inodorus, aspectu gratus, similis uiolæ,cheiri Arabibus dictæ,à qua syluestris non multum abhorret. Cæterum,Plinius,lychnida coronariam inter rosas connumerat; Syluestrem uero,antirrhinum esse credit:extra tamen omnem dicendi rationem, ut cuiq; mediocriter in re herbaria exercito notum erit; At de lychnide, ita ut solet tradit Galenus libro septimo huic operi dicato: semen eius calidum & siccum est,secundo quodam modo,aut etiam tertio ordine.

Lychnis herba.

Plinius errat.

De Lilio.

Græce, κρίνον βασιλικόν: *Latine, crinon, lilium, lilium album, regius flos, Iunonis rosa: Hispanice, cebolla secen: Italice, giglio bianco: Gallice, lisso, fleur du lisso: Germanice, uuiesz lilgen, oder gilgen.*

Enarratio. 114.

LILIVM uulgare & officinis cōmune, sub lilio albo est,ex quo oleū paratum, mulieribus familiare habetur, cuius radix bulbosa emplastrum maturans apprime adornat, & de illius uiribus Galenus libro septimo de Facult.simpl.medic. ita tradit: Lilii flos temperaturam mistā obtinet, partim ex tenui, partim ex terrena essentia, partim ex aquea, eaq; temperata, quare quod ex eo conficitur oleum,digerendi,emolliendiq; citra morsum facultatē sortitur,unde fit,ut uteri sit duritiebus aptissimū.Porro radix foliaq; per se trita, desiccant, abstergunt, & digerunt moderate: proinde quoq; ambustis cōpetūt.Radicem ergo tostam,ac dein rosaceo contritam, ambustis,quoad obducatur cicatrix, imponunt, quum sit etiam ulcerum

Lilium,

aliorum remedium. Emollit præterea uteros, mensesq; prouocat: iterum, quũ aut uitiligines, aut psoram, aut lepram, aut achoras, aut aliquid id genus extergere uolumus, cõmiscemus illi aliquod aliorum medicaminũ ualidius extergentiũ, cuiusmodi est mel; imposuimus uero etiã quãdoq; & foliorũ succũ cum melle & aceto coctũ, eratq; respectu utriusq; portio ipsius succi quincupla; atq; ita conficiebatur insigne medicamentum ad omnia ulcera, quæ exiccari absq; morsu postulant. Hactenus Galeni uerba. Cæterũ liliũ al terũ Italiæ hortis familiare, & sua lingua martagum dictũ, flores albo simi- les, sed croceos mittens, quod Plinius libro. 21. capite octauo, petilium ap- pellat, huius speciem esse pro firmo teneo: Vnde Fuchsius reprehensione dignus est, qui lilium hoc asphodelum fœminam esse cõtendit, quum re ue ra, longe à descriptione abest, ut conferenti manifestum erit.

Martagũ.

Petilium.

De Ballote.

Græce, βαλλωτή: Latine, ballote, marrubium nigrum, marru bium fœtidum: Hispanice, marroios negros: Italice, marrob- bio nero, marrobbio fetido: Gallice, du marrubin noir: Ger manice, schuuartz andorn, oder andorn uueible.

Enarratio. 115.

Ballote.

ITA ballote siue marrubium nigrum melissæ herbæ foliis simile est, ut intuenti inter utranq; discernere difficile sit, & nisi dubio procul odor esset dispar, alterum ab altera separans, unam pro altera herbarii eradica- rent, fœtida enim herba marrubium nigrum est; melissa uero odoratissima: non minus quoq; marrubium nigrum hoc galiopsi persimile est, sed flore differentia percipitur. Nam galiopsis, flores rubricantes ac purpurascentes habet: nigrum uero marrubium, albos, cuius naturam Galenus siluit: Pau lus tamen de illo, ita libro septimo suæ medicinæ dixit: Ballote, quod alii marrubium nigrum dicunt, acris est, & abstersoriæ facultatis, impositum cum sale, rabidi canis morsibus medetur.

De Melissophyllo.

Græce, μελισσόφυλλον: Latine, melissa citrago, herba citra- ria, apiastrum: Hispanice, torongil, hierua cidrera: Italice, herba rosa, cedronella, melissa: Gallice, dela melisse: Ger- manice, melissen.

Enarratio. 116.

Melissophyl lon.

Melissa.

GRAECORVM melissophyllon, nostra est melissa, quæ ideo citrago

citrago dicitur,quia citri odorem habeat. Hæc enim ut Arabibus placet,qui bus non parum medicos debere,doctißimi homines fatentur,quia medicinam ipsam ampliarunt, cordialißima herba eſt, ut apud Auicennam legimus libello ſuo de medicinis cordi facientibus,et ut Serapio teſtatur,animã lætificat,& ieiuno ſtomacho comeſta,uentriculo frigido & humido,cõfert; nam uirtute m concoctricem illius roborat, & cerebri quoq; obſtructiones aperit; cordis quoque imbecilitati confert, & cardiacam affectionem curat: non minus quoq; ſolicitudines,umbras,timores, ac animi ſimiles affectus,à melancholia & atra bile ortos,remouet; qua de re,non ſolum aqua per campanam extracta paßim in officinis parata habetur, ſed etiam ſyrupus ex illius ſucco,quem cum ſucchara, meis monitis, præclaris in ciuitatibus,in quibus diu egi, confici curaui, reperitur. Calida enim & ſicca ſecundo ordine meliſſa eſt,ut tradit Auicenna,loco à nobis citato, cuius quoque Galenus libro ſeptimo de Facult.ſimpl.medic. meminit.

De Marrubio.

Græce, πράσιον: Latine, praſium, marrubium: Hiſpanice, marrois, marruios: Italice, marrobio: Gallice, du marubino: Germanice, marobel, adorndas uuerblin.

Enarratio. 117.

PRASIVM, marrubium eſt, praſſum uero porrum, cuius inaduertentia Plinius ſæpe in errorem labitur. Eſt autem marrubium herba uulgaris & officinis admodum familiaris, ex qua eclegma contra pectoris uitia paratum habetur, non minus quoq; ſyrupus ad eadem ualens, praſinus dictus, ubique proſtat, qui ad tußim antiquam, aſthma, & longas pectoris ægritudines, à craſsa uiſcida, & glutinoſa materia pendentes, multum facit, non minus quoque iecinoris, & uiſcerum interiorum obſtructiones poten ter aperit, illas præcipue quæ à longis febribus originem & labem quandam contraxerunt. Quia ut tradit Galenus libro octauo Simplicium, praſium amarum quum ſit, iecur ac lienem liberat obſtructione, thoracem & pulmonem expurgat, ac menſes promouet, ſed illitum etiam detergit & digerit: Calfacit itaque ſecundo exceſsu completo, ſiccat autem tertio ineunte, aut completo, ſucco eius ad aciei oculorum claritatem utuntur cum melle, per nareſq; auriginem purgat, ipſumq; ad inueteratos aurium dolores adhibent.

Porrum.

Marrubij temperatura.

De Stachy.

Græce, στάχυς: Latine, ſtachys, herba odoratißima: Hi-

ſpanice, yerua olodera: Luſitanice, bierua do ſouto.

Enarratio. 118.

Stachys.

EST ſtachys, herba inter cæteras herbas, odorem ſuauiorem, & præſtantiorem habens, qua de cauſa, Hiſpani à ſuaui illo odore, illam olode-ram ſua uoce, id eſt odoriferam appellant, quo fit, nos in lemmate quoque ipſam herbam odoratiſsimam appellare non dubitauimus, in uniuerſum enim, folijs meliſſæ herba iſta ſimilatur; ex quibus odor ut dixi ſua uiſsimus expirat, quam in Italia hucuſque nunquam mihi uidere contigit, Plinius porro, ut in hac re ſolet, hallucinatur, dicens Stachym folia porri habere, quum potius marrubii, dicere debuerat; Sed ille uocis uicinitate deceptus eſt, quia pro praſio, id eſt marrubio, praſſum id eſt porrum, interpretatus eſt, & de illius uiribus Galenus ita tradit libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum. Stachys guſtu eſt acri & amaro, tertiiq; calfacientium ordinis, unde menſes rationabiliter prouocat, facit tamen abortum, atque ſecundas eiicit.

Plinius hallucinatur.

De Phyllitide.

Græce, φυλλῖτις: Latine, phyllitis, lingua ceruina: Hiſpanice, lengoa ceruina yerua: Italice, lingua ceruina: Gallice, langue de cerf: Germanice, Hirſzung.

Enarratio 119.

Phyllitis lingua ceruina eſt.

SI quis exacte phyllitidis hiſtoriam introſpexerit, omnino inueniet phyllitim eandem cum lingua ceruina eſſe, quam peruerſe admodum multi ſcolopendriam appellant, quia ſcolopendria, apud Græcos, aſplenium eſt, Mauritanorum uero ceterach. Sed quòd phyllitis ſit lingua ceruina, hæc atteſtantur notæ, prima, quia lingua ceruina, rumicis oblongiora ſpecioſioraque folia habet, aliquando numero quinque, aliquando uero ſex. Et plura, & illa quidem lineis illis tranſuerſis, rubricantibus inſignita, quæ tanquam uermiculi apparent. Secunda, quia lingua ceruina in puteis & umbroſis locis plerunque naſcitur. Tertia, quod in ea quoque ſapor acerbus reperitur. Quarta, quòd nec caulem nec florem aut ſemen ex ſe emittit, quæ omnia phyllitidi conuenire, ſatis clare percipitur, nec enim moueor ob id quod Ruellius, Leonicenus, ac Fuchſius, linguam ceruinam hemionitidem eſſe dixerunt, quia re uera, lingua ceruina phyllitis eſt, quæ nihil omnino cum ſplene habet, nec illius, aut uiſceris alterius apperit obſtructiones, imo potius compeſcit, ac conſtringit, ut eius indicat ſapor; qualitas quæ nunquam errare ſinit; quia tamen pro ſcolopendrio, linguam ceruinam, in uſum multi trahebant, factum eſt inde, ut eas uires, ſcolopendrio ſi

ue asplenio aut ceterach dicto, debitas, linguæ ceruinæ tribuissent. Nouistis enim asplenium siue cæterach, lienis minuendi insignes uires habere, quibus contrarias lingua ceruina posside t, utpote constringentes ac obstruentes, ut eius sapor satis testatur, de qua, Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita tradit; Phyllitis acerba quum sit, merito & diarrhoeas & dysenterias epota iuuat.

De phalangio.

Græce, φαλάγγιον: Latine, phalangium.

Enarratio 120.

Phalangion ut meminit Galenus, trifolii species est, sic phalangion dicta herba, quia phalangiorum morsibus medeatur. Nam aliter imposita, aut applicita, similia inducere solet symptomata, quæ à phalangii animalis morsu oriri solent, quæ uero herba hæc sit, hodie ignoratur, de qua ita quoque Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum meminit, dicens: phalangites sic dicitur, quòd morsis a phalangis auxilio sit, Est autem facultatis tenuium partium, & exiccantis, quare tormina lenit.

Phalangiū.

De Triphyllo.

Græce, τρίφυλλον: Latine, trifolium, trifolium bituminosum, oxytriphyllon, trifolium pratense, menyanthes: Hispanice, angelina treuol, treuol de prado: Italice, trifoglio.

Enarratio 121.

Qui herbam Mauram, flauram, uel plantam leonis dictam, trifolium esse putarunt, omnino hallucinati sunt, quum herba matura illa dicta, trifolium odoratum, Dioscoridis cytisus est: nam trifolium hoc Dioscoridis, trifoliū in pratis nascens est, cuius tria genera passim uidentur, alterum foliis rotundis & magnis; alterum uero acutis; tertium aūt foliis quoq; rotundis sed minoribus, quę omnia, floribus lacteis, quandoque rubris, nonnunquam uero purpureis ornantur, & illa Plinius libro uigesimo primo, capite nono descripsit, dicens: Folio coronat & trifolium, tria eius genera, minyanthes uocant Græci, alii asphaltion, maiore folio, quo utuntur coronarii: Alterum acuto, oxytriphyllon: Tertium ex omnibus minutissimum, de quibus, capite trigesimo quinto libri decimi octaui tradit, quod immi nente tempestate, inhorrescunt. Cæterum Scribonius Largus, genus quoddam trifolii, apud montes Lunæ se uidisse inquit, præsertim quum Britanicum secare iret, quod in Italia nunquam antea conspexerat. Erat enim dictis simile, sed folio omnino acuto, ut in spinam terminari uideretur, lanuginoso & crasso, nam caulis illi duorum pedum altitudine & ampliori erat,

Trifolium.

Scribonius Largus.

quod genus trifolii nos hucusque nunquam uidimus: Nam Trifolium, de quo in presenti agimus, & pratense appellamus, primo rutam olet, postea uero quum ad consistentiam peruenit, bitumen olet, & odoratissimum est, De quo Nicander, in Theriacis, ita cecinit:

A tribus hinc dictam folijs, si sumpseris herbam,
Non leue præsidium contra illa uenena pararis,
Sunt & qui minyanthes eam, sunt qui tripetelon
Appellant, qualis loto est apparet imago,
Et similes rutæ, donec uiget, edit odorem.
At flores ubi magna suos adnataq; membra
Cœperit, ingratum solet eructare bitumen
Collectum illius sume, & bene contere semen.
Appositi quantum breue uas comprehendit aceti,
Atque bonum aduersus serpentes ebibe potum.

DE hoc uero Galenus, libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita meminit, dicens: Triphyllum, calfacit & siccat in tertio ordine, ut bitumen, cui odore est. proinde potum laterum dolores ab obstuctione natos iuuat, & urinam mensesque prouocat.

De Polio.

Græce, πόλιον*: Latine, polium, polium montanum: Hispanice, hierua ussa: Italice, polio montano: Gallice, polio montano.*

Enarratio. 122.

Polium. Decipiebantur annis elapsis pharmacopolæ, in colligendo polio montano, quum illius uice herbam quandam ramosam lino similem, & semine quodam rotundo ornatam accipiebant: nunc uero in ueri polii montani cognitionem omnes fere iam deuenerunt, in cuius summo, capitulum par uum cano hominis capillo simile apparet. Cæterum, Plinius, polium cum tripolio manifesto errore confundit, ut probe ostendit Leonicenus in epistola ad Hermolaum Barbarum, ter enim tripoliū in die, floris colorē mutat, ut Dioscorides libro quarto tradit; non uero polium ut Plinius scribit, libro uigesimo primo, capite septimo; imo quod peius est, quod quæ floribus tripolii tribuuntur, ipse Plinius foliis polii condonat. Scripsit autem de polio Galenus libro octauo citato, ad istum modum: Amarum est, ac modice acre. Obstructione itaque omnia uiscera liberat, urinamq; & menses promouet: at uiride magna etiam uulnera glutinat, & maxime species eius fruticosa, aridum sanat rebellia ulcera, præcipue quod minus est, & subdit: Polium minus, acrius & amarius est, quàm maius, adeo ut ex tertio sit ordine desiccantium: ex secundo uero completo calfacientium.

De Scordio.

Græce, σκόρδιον: Latine, ſcordium, trixago aquatica, paluſtris trixago, herba alliaria: Hiſpanice, ſcordio herba: Gallice, dela germandree: Germanice, uuarſſecbatenig.

Enarratio. 123.

EXPLOSVS ab officinis error ille eſt, quòd ſcordion allium ſylueſtre eſſet, qui ſane error non aliunde ortus fuit, quam ex nominum uicinitate; eſt enim ſcorodon, allium: ſcordion uero, herba folio trixaginis, in aquoſis plerunque naſcens, qua de cauſa, aquatica trixago dicta eſt. Huius enim folium fricatũ, allia ſubolet, cuius cauſa alliaria dicta eſt herba, & quæ in theriaces cõpoſitione immitti debet, nõ uero allium ſylueſtre. Eſt quoq; altera herba alliaria dicta, quòd eius quoq; folia manibus tractata, alliorum odorem expirent: cubitalis enim & amplior herba iſta eſt, folio atriplicis ar molæ dictæ. Cæterum, optimum ſcordion ex Creta affertur, ut tradit Galenus libro de Antidotis primo, ad iſtum modum; ſcordium optimum, ex Creta nobis aduehitur, quod quidem cadauera ſupra ipſum iacentia, diutiſſime tueri à putredine proditur.

Scordion, non eſt allium ſylueſtre.

Alliaria herba.

De Tuſsilagine.

Græce, βήχιον: Latine, bechion, tuſsilago, farfara, farfarella: ungula caballina, ungula equina: Hiſpanice, unha de aſno bierua, farfara: Italice, la farfara herba: Gallice, patte a cheual: Germanice, roſzhub, eſels hub oder brandtlattich.

Enarratio. 124.

BECHION ea eſt herba, quam officinæ farfaran, ſiue farfarellam, aut ungulam equinam, uel caballinam appellant, quæ mirum in modum tuſſi ſuccurrit, præſertim, ſi per infundibulum eius fumus ad prunas ſuſcipiatur & deuoretur, non immerito, recentiores ea in multis pectoris uitiis hodie utuntur, & ut refert Galenus ſexto Simplicium, bechium inde adeo nuncupatũ eſt, quod bechas, hoc eſt tuſſes & orthopnœas iuuare ſit creditum, ſi quis folia arida, aut radicem in prunis urens aſcendentem inde fuliginem inſpiratu attrahat. Eſt autẽ modice acris, ut ſine noxa, moleſtiaue omnes thoracis abſceſſus credita ſit rumpere: ſane folia uirentia partes cruda phlegmone obſeſſas illitu extrinſecus adiuuant, nempe ob aqueæ ſubſtantiæ admiſtionem, qua omnia uiridia teneraq; participant, alia plus, alia mi-

Bechion farfara eſt. Vngula caballina.

nus . Nam ſicca bechii folia acriora ſunt, quàm ut phlegmonis conueniat. Hæc Galenus. Ad radices uero tuſsilaginis maturæ & completæ, inchoante hieme, lana quædam reperitur, ex qua cocta, ignis fomentum, eſca dicta paratur, quæ celerrime, tacto ilice lapi de cum ferro, accenditur, & eam Germani paſsim in nundinis uendunt.

De Artemiſia.

Græce, ἀρτεμισία*: Latine, artemiſia, ualentina herba: Hiſpanice, artemiſa: Italıce, artemiſia: Gallice, de larmoiſe: Germanice, beyfuſz.*

Secunda tenuior artemiſia.

Græce, ἀρτεμισία λεπτόφυλλος*: Latine, tenuior artemiſia, matricaria: Hiſpanice, madricaria: Italice, amarella: Gallice, de lespargoute: Germanice, minerrant, & mettram.*

Enarratio. 125.

Artemiſia. *Matricaria* *Mathiolus errat.*

ARTEMISIA ab Artemiſia, uxore Mauſoli regis, quæ ſibi hanc herbam uendicauit, dicta eſt, & eſt duplex. Altera, latifolia hortenſis, odore acuto, ſapore uero amaro: Altera uero matricaria dicta tenuifolia, à Græcis lèptophyllos appellata, nec enim in eam imus ſententiam, quòd matricaria hæc parthenium ſit, ut Mathiolus contra omnes fere grauiſsimos medicos contendit, quum re uera, tenuifolia artemiſia, uulgaris matricaria eſt, nam parthenium bruſaculũ, herba fœtida camomille ſimilis eſt, ut ſuo dicemus loco. Galenus tamen de artemiſia ita libro ſexto Simplicium tradit: Duplex eſt, utraq; tamen calfacit ſecundo ordine, intenſo autem primo, aut ſecundo remiſſo deſiccat, eſtq; tenuium partium, unde calculis renum, uteriq; fomentationibus haud mediocriter congruunt. Hæc Galenus. Cæterũ ſequens caput, cui titulus eſt, de tenuifolia artemiſia, ut alienum, & in multis codicibus non repertum prætermittimus.

De Ambroſia.

Græce, ἀμβροσία*: Latine, ambroſia, tanacetum: uulgo, tanaceto: Italice, daneto: Germanice, reinfarn: Gallıce, tageten.*

Ambroſia tanacetum eſt.

Enarratio. 126.

GRAECORVM ambroſia, recentiorum tanacetum eſt, de qua

Galenus breuissime ita libro sexto Simplicium locutus fuit; illita uim habet astringentem, ac repellentem.

De Botry.

Græce, βότρυς: Latine, Botrys.

Enarratio. 127.

HAEC superiorum, species quædã est odorifera; quam uniuersi Germani inferiores, prope diem diui Ioannis colligunt, eamq; inter uestes suas panni pretiosissimas, quibus maxime abundant, interponunt, quam Galenus tacuit, sed Paulus libro suo septimo ita de ea dixit botrys, quam alii ambrosiam, alii artemisiam dicunt, planta est insigniter odorata. Hæc cum uino pota, subrecta ceruicem spirantibus quos orthopnoicos appellant succurrit.

Botrys.

De Geranio.

Græce, γεράνιον: Latine, geranium, gruaria herba, rostrũ ciconiæ, rostrum gruis, primum geranium: Hispanice, pico de ciguenha hierua, aguyas pampilhos: Italice, rostro di grua herba: Gallice, rostro di cicongie: Germanice, storckenschnabel.

Enarratio. 128.

PLINIVS libro uigesimo sexto, capite undecimo, Geranii tria facit genera, quorum ultimum, apud Dioscoridem primum descriptum geranium est, quod anemonis folia habet, & inter ea, oblongas quasdam acus, ciconiæ, aut gruis rostro persimiles, unde herba nomen accepit: nam radicem rotundam possidet, & illam quidem albam: secundum uero genus geranii Plinii, idem est, cum secundo, à Dioscoride descripto, folio maluæ, sed minori, & acubus quoque illis insignitum, quod multi pedem columbinũ appellant, herbam duorum cubitorum, quam nonnulli, sed falso amomum quoque uocant, cuius alteram nouimus speciem, à multis dictam momordicam, reliquam uero dictam robertianam, siue robertam, quam Ruellius, non sine errore Mirrhida apud Dioscoridem esse credidit, quum Mirrhis, longe alia est herba, ut quarto libro latius dicemus. Aduertendum tamen est, quòd primum genus geranii, apud Plinium delineatum, nostratum acus muschata est, quia inter se, cum foliis, tum odore, & sapore conueniunt, ideo enim acus muscata dicta herba, quia præter quod acus illas, gruis rostrum, referentes habeat, moschi odorem ex foliis exspirat, unde moschata potius q̃ muschata dicenda herba est, q̃ quoq; falso Ruellius primum genus geranii apud Dioscoridem putauit, quia ultra

Geranii genera.

Momordica.

Robertiana.

Roberta herba.

quod foliis non conueniant, radice quoque differunt; Nam primum geranium Dioscoridis radicem habet rotundam: acus uero moschata, ea caret, ut eas inter se differre, certum sit. Quare, ut nostram sententiam tandem interponamus, dicimus, quòd primum geranium Plinii nostratum est, herba acus moschata dicta; primum uero geranium Dioscoridis, ultimum est Plinii, herba ubiq; uulgaris; sed secundum geranium Dioscoridis, secundum quoq; est Plinii, herba pes columbinus iam ab Herbariis dicta, cuius duæ species sunt, altera dicta robertiana herba, altera uero momordica. Vulnerariæ omnes istę herbæ sunt, quarum decoctum, & puluis, contra intestinalem rupturam in potu multum prodest; De quibus omnibus Galenus libris Simplicium, nullam facit mentionem; Paulus tamen libro septimo suæ medicinæ, breuissime ad Dioscoridis mentem ita dixit: Geranium id quod foliis respondet anemonæ, radicem habet esculentam quæ cum uino denarii modo pota, uteri inflationes dissoluit, altera geranii species ad medicinam inutilis est.

De Gnaphalio.

Græce, γναφάλιον: Latine, gnaphalium, tomentum, centumculus, centumcularis herba: Hispanice, bierua golandrina, bierua tomento: Italice, zigi herba: Germanice, rhurkraut.

Enarratio. 129.

Gnaphalion. Centumculus tomentum herba. Herba zigi

GNAphalion, centumculus, uel centumcularis, aut tomentum herba dicitur folia habens tenuia, alba, & mollia, imò tota ipsa herba, albicat, & mollicula est, & ea de causa, uice tomenti, à multis usurpatur, quæ ab Anconitanis herba zigi appellatur, & ea pro restauranda intestinali ruptura, & constringenda aluo, ac glutinandis recētibus uulneribus, chirurgici passim utuntur, quam Plinius quoq; libro uigesimoseptimo, capite decimo, ita describit, quum dicat: gnaphalion, alii chamæzelon uocant, cuius foliis albis mollibusq; pro tomento utuntur, sane & similia sunt, datur in uino austero ad dysenteriam, uentris solutiones, mensesq; mulierum sistit; infunditur autem tenasmo, illinitur & putrescentibus ulcerum. Cæterum Hispani, Lusitani præcipue hanc herbam hirundinum uocant, an forsan quia ea hirundines suos exornant nidos.

De Typha.

Græce, τύφη: Latine, typha: Hispanice, bohordo, iunco amacorocado: Italice, mazasorda: Gallice, marteau: Germanice, mosz moskolben oder narrenkolb.

Enarratio.

Enarratio. 130.

TYPHA genus quoddam frumenti dicitur; At typha, iuncus quidam leuis, lacubus & paludibus familiaris, in altum crescens, & enodis est, in cuius summitate pappus quidã densus apparet, quem pueri, manu carpentes, per aërem tanquam passerculos mitunt, & illum Itali, mazam surdam appellant, ea de causa, quia si contigerit in aurem cadere surdastrum hominem reddit: cæterum è radicibus typhæ, folia enascuntur, quibus sedilia muliebria & puerilia texuntur, non minusq; phialæ, & œnophora uestiuntur, de qua nullam quod equidem obseruauerim, mentionem Galenus aut ipsius simia Paulus fecere: infimæ tamen plebis homines, in nonnullis locis, suas culcitras typha interius albescēte, uice gossipii, aut lanæ implent. Medetur enim panicula illa, siue pappus, ambustis præsertim si adipe excipia tur.

Typha & tipha differunt.

De Circæa.

Græce, κιρκαία: Latine, circæa.

Enarratio 131.

QVAE nam circæa hodie sit herba, ignoratur, quæ ideo circæa dicitur, quia Circe famosissima incantatrix, ea multoties ad ueneficia sua utebatur, de qua Plinius ad Dioscoridis mentem libro uigesimoseptimo, capite octauo, sic inquit; Circæa, strychno satiuo similis est, flore nigro, pusillo, paruo semine, ut milii, nascente in quibusdam corniculis, radice semipedali, triplici ferme, aut quadruplici, alba, odorata, gustus calidi, nascitur in apricis saxis, diluitur in uino, bibiturq; ad dolorem uuluæ & uitia, macerari oportet in sextariis tribus quadrantem radicis tusæ per noctem & diem, Trahit eadem potio secundas semine, lac minuit in uino aut mulsa aqua pota. In iis enim ultimis uerbis Plinius Dioscoridi contradicit, quum dicat, lac circæam minuere, nam Dioscorides potius circæam lac prouocare tradit, cui Galenus quoque libro, septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum fauet, dicens; Dioscorides ait, radicem eius ex uino dulci potam, secundas purgare, est enim boni odoris, & calfactoria: semen autem eius in sorbitione exhibitum, ad lactis generationem conducit.

Circæa herba.

Plinius cõtradicit Dioscoridi.

De Oenanthe.

Græcæ, οἰνάνθη: Latine, œnanthe, filipendula, saxifraga rubea: Hispanice, filipendola: Italice, filipendola: Gallice filipendula: Germanice, rotsteinbreth.

Enarratio 132.

OENANTHE multorum consensu, recentiorum filipendula est. Est quoq; altera œnanthe uitis syluestris flos, de qua suo loco plura.

Oenanthe filipendula est.

De Conyza.

Græce, κόνυζα: Latine, conyza, pulicaria: Hispanice, attadegua hierua: Italice, conyza.

Enarratio. 133.

Conyza.

OB oculos maiorem & minorem conyzam habemus, quas hucusque perpauci nouerunt. Est enim conyza minor, herba sarmentosa, ad summũ cubitali altitudine crescens, caule rotundo, & hirsuto, à quo plures ramuli prodeunt foliis acetosæ paruę similibus, sed circinatis, resinosis, ac boni odoris, in quorum ramulorũ summitatibus flos luteus, camomillę flori ęqualis, sed saporis acuti ad amaritudinẽ tendentis uidetur; Maior uero conyza duplo maior crescit, folio oliuę crasso, resinoq; : ex quo odor grauis, non adeo iniucundus oritur, in cuius summitate flos quoq; minori nõ absimilis nascitur. Crescũt autẽ herbæ istæ ubiq; præsertim hic Anconæ nõ procul à muro, quæ mense Augusto florent, & de illis ita Galenus lib. 7. de Facultatibus simpl. medicamentorum tradit : Conyza & maior & minor adsimilis sunt, tum temperaturæ, tum facultatis, gustu amaræ & acres, luculenter autem excalfaciunt, siue quis folia cum teneris ramulis parti infricet, siue ubi oleo incoxerit, eo utatur, siquidem rigores per circuitum redeuntes sanare tale oleum uidetur. Cõsimilis quoq; flores sunt facultatis, quos quidem nonnulli ex uino propinant, ad educendos menses, atque pellendum fœtum. Est & tertium conyzæ genus in locis humidioribus nascens utrisq; illis graueolentius & imbecillius; at primæ memoratæ calfaciunt & siccant in tertio ordine.

Conyzæ tẽperatura.

De Hemerocalli.

Græce, ἡμεροκαλλίς: Latine, syluestre lilium, lilium pallidum: Hispanice, lirio amarilho: Italice, giglio saluatico gialo: Gallice, lis gaulne: Germanice, gilgen geel.

Enarratio. 134.

Hemerocallis.

HEME Rocallis, lilium syluestre est, pallidum florem habens, quod in aruis & incultis uineis nascitur, radice bulbosa ad luteum uergente, qua de causa Hispani lilium pallidum, aut luteum lilium appellant. Qui hemerocalim lilium conuallium esse putarunt, omnino errant, de quo capite de ephemero plura legito: sed de hemerocalli, ita tradit Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum : Hemerocalles radicem habet lilii radici similem, & figura & uiribus : prodestq; ut illa, igni ambustis, nimirum tum leuiter digerens, tum nonnihil astringens.

De Violis leucoïs dictis.

Græce, λευκόιον: Latine, Leucoion, uiola alba, uiola matronalis, Arabice, keiri: Hispanice, alilis, uioletas amarillas, uioletas blanquas: Italice, uiola giala e biancha: Gallice, du keiri: Germanice, geel uiol.

Enarratio. 135.

VIOLAE quæ leucoia Græcis dicuntur, ab Arabibus keiri appellã tur, cuius differentiæ sunt plures, aliæ albæ, à quibus potissimum leucoia di cuntur, aliæ purpureæ; aliæ uero luteæ, quæ cæteris primatum obtinent, & in muris, & ueteribus parietibus, frequentissime nascuntur. Hæc uero omnes, tum qualitatibus, tum quoq; uiribus contrariæ sunt uiolis nigris, ferrugineis dictis, quæ proprie & absoluta uoce, uiolæ dicuntur, & ueris initio iuxta muros & sepes, & inter dumeta, non ingrato odore, purpureo colore nascuntur, frigidæ natura, de quibus libro quarto, sermo habetur. Hæc uero quibus de agimus, calidæ sunt, & morbis muliebribus familiares, de quibus Galenus libro septimo Simpliciũ, ita tradit: Leucoion extergit ac tenuium est partium, plus tamen flores, ac præcipue qui sunt ficciores; hi quippe & oculorum crassas cicatrices extenuant, præterea menses, eorum decoctũ mouet, secundas & partum emortuum elicit, bibitumq; facit abortum, maxime amarum quum sit; Quòd si eius uires multa mistione aquæ frangãtur, erit contra phlegmonas, & difficilia ulcera commodum medicamen: semen etiam eiusdem est facultatis, radicesq; similiter, nisi quòd hæ sunt crassioris essentiæ, terreæq; magis, cum aceto tamen lienes induratos persanant. Hactenus Galenus. Cæterum scire licet, quod planta siue frutex purpureas uiolas ferens, quas Dioscorides in præsenti describit, post tertium ætatis annum flores non simpliciter purpureos, sed albedine mixtos, ac emaculatos mittit, tam uisui gratos, ut cum caryophyllis, floribus cõmunibus certare, non solum pulchritudine, sed odoris suauitate uideantur. Quibus de causis, ab omnibus in fictilibus ad fenestras aluntur, & in omnium manibus frequentissime ueris tempore habentur.

Leucoion Keiri.

Keiri purpureum.

De Cratæogono.

Græce, κραταιόγονον: Latine, cratæogonos.

Enarratio. 136.

QVAE hodie cratæogonos sit, ignoratur.

De Folio, Herba.

Græce, φύλλον: Latine, phyllon, folium.

Enarratio. 137.

Phyllon herba.

Vnifolium herba.

HANC Ruellius alteram persicariam esse credidit, quo uero iudicio, alii iudicent. Est uero hodie herbula quædam, unico tantum ornata folio, inde unifolium dicta, semen racemosum, serpentis similitudinem ferens, ex qua oleum conficitur, pro glutinandis uulneribus accomodatissimum.

De Orchi.

Græce, ὄρχις: Latine, testiculus canis: Hispanice, coyon de perro, bierua, sed corrupte, satyrion.

Alter testiculus canis.

Græcis, ὄρχις ἕτερος: Latine, alter testiculus canis.

Enarratio. 138. 139.

Orchis. Testiculus canis.

Palma christi herba.

Fuchsius errat.

NON solum duo hæc genera testiculi canis in officinis habentur, sed plura alia, inter quæ, palma Christi herba reponi debet, sic ab herbariis dicta, quia similitudinem in radice cum humana palma habet, quam quoque Auicenna, digitum citrinum appellat, cuius folia punctis quibusdam, ueluti stigmatibus, decorantur. Verum Leonardus Fuchsius, in suo uastissimo Herbario, hanc inter satyriones reponit, ac depingit, quem quoq; imitari uideo, fratres Mesues Antidotarii enarratores, non sine errore tamen; quia satyriones, unica tantum nascuntur radice, & illa quidem bulbosa, pomi magnitudine; non uero duabus, ut illi delliniant: Re uera tamen ad errorem paruum conniuendum fortasis est, quum satyrionis loco, quodlibet genus testiculi canis, accipi potest, quia easdem fere cõmunes uires obtineant, præsertim, ad uenerem irritandam, & pruritum libidinis excitandum, calidæ enim & siccæ radices digiti citrini sunt, & ut Auicennæ placet, in secundo ordine. At de testiculis canis Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medic. ita tradit: Orchis, id est testiculus canis, radici eius bulbosæ & geminæ, uis inest humida, & calida, gustantibusq; dulciuscula. Cæterum maior radix multam habere uidetur humiditatem excremẽtitiam, & flatulentam: quapropter epota uenerem excitat; Minor uero, quum ad calidius & siccius uergat, tantum abest ut ad coitum stimulet, ut etiam cohibeat, & reprimat. Eduntur bulborum more, tostæ, sub nomine ut diximus satyrionum hodie.

De Satyrio trifolio dicto.

Græce, σατύριον: *Latine, ſatyrion triumfoliorum, ſatyrion triphyllon.*

De Altero ſatyrio.

Græce, σατύριον τὸ ἐρυθρόνιον; *Latine, ſatyrium alterum, molorticulum ueneris.*

Enarratio. 140. 141.

DESIDERANTVR hodie ueri ſatyriones, unum tantum bulbum pro radice habentes, ſic ſatyriones, a ſatyris ſalacibus animalibus dicti, quorum loco, teſticuli canum herbæ ſuperiori capite deſcriptæ ſuſcipiuntur ſic dictæ, quia duos habeant bulbos canum teſticulis ſimiles. Verum, cum Dioſcorides dicat, in hoc textu. 141. Venerem ſatyrionem ſtimulare, ſi quis manu tantum radices eius geſtauerit, in mentem uenit herba illa, de qua Theophraſtus dixit, libro nono de Cauſis plantarum, capite uigeſimo, ad iſtum modum: Ad rem autem Venereã mirum in modum herba pollebat, quam Indus attulerat; non enim ſolum edentibus, ſed etiam tangentibus tantum genitalibus uim dixere uehementem adeo fieri, ut quoties uellent coire, ualerent, & quidem qui uſi fuerunt duodecies egiſſe dixerunt. Indum autem ipſum, qui uel magno, atque robuſto corpore erat, ſeptuageſies aliquando coiuiſſe fatentem licuit audire, uerum emiſsionem ſeminis guttatim fuiſse, demumq; in ſanguinem deueniſſe & cætera. Porro de ſatyrionibus ita meminit Galenus libro octauo, de Facultatibus ſimplicium medicamentorum: Satyriõ, triphyllon, humidum calidumq; eſt temperie, ob idque dulce, recrementitiam tamen & flatuoſam humiditatem poſsidet, quocirca ad uenerem incitat.

Satyriones.

Herba uenerea.

De Orminio.

Græce, ὅρμινον: *Latine, orminum, ſcarlea, ſclarea, matri ſaluia, herba Sancti Ioannis, galli criſta, gallitricum, centrum galli: Hiſpanice, galli criſta bierua: Italice, gallicriſta, herba di San giouanni: Gallice, dela tutebone, uel oruale: Germanice, ſcharlach.*

Enarratio. 142.

EST proculdubio, orminum, ea herba quam hodie omnes communiuoce galli criſtam ſiue ſclaream, aut Sancti Ioannis herbam appellant,

Orminium

quæ hortensis & syluestris reperitur. Hortensis folia latiora & albidiora sunt, agrestis uero nigriora & strictiora, ex quibus Lusitani intinctus ad incitandum stomachum deiectum parant, utriusque tamen caulis, quadrangulus est, & in reliquis Dioscoridis historiis apprime respondent. Hanc uero Plinius describens libro uigesimo secundo, capite ultimo, manifestissime errauit, quum loco horum uerborum: Horminum habet folia similia marrubio; dixit porrò confundens, ut sæpe diximus, prasium, & prassum. Aduertendum diximus tamen, quòd Galenus in calce libri primi de Facultatibus alimentorum, alterum citat horminum, quod inter frumenti genera reponit, de primo uero, nullam penitus quod equidem ipse obseruauerim mentionem fecit; Paulus tamen, quæ à Dioscoride de illo tradita sunt, breuiter sic descripsit, libro suo septimo, dicens: Orminon marrubio specie simile est, calidum, mediocriter siccum & abstergens, uenerem igitur stimulat, & oculorum crassities cum melle repurgat, tumores laxos discutit, & extrahit aculeos, syluestre domestico est ualentius.

Plinius errat.

Orminium Galeni.

De Hedysaro.

Græce, ἡδύσαρον: Latine, Securidaca, pelecinus; Hispanice, yerua que aboga las lenteias.

Enarratio 143.

Securidaca. Pelecinus.

SECVridaca ciceris folia habet, flores luteos, & siliquas corniculorum figura inflexas, intra quas semen est ancipiti securi simile, & illud quidem amarissimum, ita ut triticum uel frugis quoduis aliud genus: in quod misceri contigerit, amarissimum quoque reddat, de qua Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita dixit: huius semen amarum & subacerbum apparet, ob idque potum stomacho gratum existit, uiscerumq; obstructiones expurgat, idem præstant totius fruticis germina.

De Onosma.

Græce, ὄνοσμα: Latine, onosma.

Enarratio 144.

Onosma.

NASCITVR Onosma plerunque inter rapunculos, sua sponte in aruis nascentes, ita illis similis, ut sæpe interdum parua est, pro illis erradicetur, postquam uero adulta est, & illi folia maiora facta, hirsuta aliquantulum apparent, quam nos Ferrariæ in horto magnifici Azaioli, scholasticis indicauimus, humi enim serpit, nec aliud præter folia emittit.

De Nymphæa.

Græce, νυμφαία: Latine, nymphæa alba, nenuphar album:

Hiſpanice, guolſam del rio blanquo, figuos del rio blanquos, adarguas del rio, eſcudetes del rio: Italice, nenuphar bianco: Gallice, blanc de eau: Germanice, Seeblumen uueiſz.

De Altera nymphæa.

Græce, νυμφαία ἄλλη: *Latine, altera nymphæa, lutea nymphæa, nenuphar luteum: Hiſpanice, Luſitanice, figuos del rio amarilhos, golſan amarilho: Italice, nenuphar giallo: Gallice, iaulne de leau: Germanice, Geel Seeblumen.*

Enarratio 145.146.

NYMPHAEA Græcorum, nenuphar corruptè ab Arabibus appellatur, cuius album & luteum, in paludibus, lacubus, & aquarum ſtagnis reperiuntur folio lato, amplo, ſuper aqua natante, ſed flore roſeo, aliquando albo, quandoque uero luteo, ex quo aqua per campanam elicitur, & inter cordiales frigidas adnumeratur. Non minus quoque ex eo ſyrupus conficitur, febribus peſtilentibus, & acutis conuenientiſsimus, ueluti, unguentum, quo cordis regio, loco epithematis cordialis, dum opus eſt, inungitur, & ut tradit Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medicamentorum; Tum radix eius, tum ſemen, deſiccandi citra morſum uim habet, itaque uentris profluuia, ſemenq; immodice profluens ſiſtit: At cui adeſt candida radix, ea & muliebri medetur profluuio, ex uino nigro & auſtero epota, utraque autem abſtergendi quandam uim poſsidet, quare maceratæ quidem aqua, ſanant alphos, liquida uero pice, alopecias, ad hæc tamen aptior eſt ea cuius radix eſt nigra.

Nenuphar.

De Androſace.

Græce, ἀνδρόσακες: *Latine, Androſaces.*

Enarratio 147.

EX herbis quæ ſupra lapides naſcuntur, Androſaces eſt, quam ſemel tantum uidi, & eam in muſæo ſuo mihi monſtrauit Antonius Muſa Braſauola uir cum quouis doctiſsimo conferendus, quam ex Illyrico ad illum aduexerant, erat enim herbula tota candens ſuper ſaxo naſcẽs, capillis albiſſimis loco foliorum ornata, digitalis altitudinis, in ſummitatibus quorum, capitula quædam ualde parua cernebantur, in quibus ſemen continebatur. Nam cirros illos, ſiue capillos guſtu ſalſos, cum quodam amarore, tunc eſſe deprehendimus, de cuius uiribus ita Galenus tradit, libro ſexto tam ſæpe citato: Amara & acris eſt herba, poteſt autem reſiccata ebibitaque tum

Androſaces herba qualis ſit.

ipsa,tum fructus eius magnopere prouocare urinam, & nimirum etiam digerere & desiccare.

De Asplenio, siue scolopendrio.

Græce, ἄσπληνον: Latine, asplenium, splenium, scolopendrium, scolopendria herba, cæterach: Hispanice, doradilha hierua, doura dinha: Italice, Argentina herba, tæterach: Gallice, ceterach: Germanice, Steinfarn.

Enarratio 147.

Asplenium Scolopendria. Ceterach.

ASPLENIVM, siue asplenum, aut scolopendrium, uel scolopendria, Arabum cæterach est herba, non uero lingua ceruina, ut multi olim putabant. Nam lingua ceruina ut diximus, phyllitis apud Dioscoridem est, quæ lienis potius obstructiones claudit, quàm absumit; cæterach uero ita lienem minuit, & eius oppillationes aperit, ut circa Cortinam urbem, ut author est Vitruuius, pecora propter abundantiam asplenii, multa sine splene inueniantur, de quo Galenus libro sexto citato, ita inquit: Asplenum tenuium est partium, non tamen calida est herba, hac utique ratione, lapides frangit, & lienes liquat.

De Hemionitide.

Græce, ἡμιονῖτις: Latine, hemionitis, species phyllitidis, species linguæ ceruinæ.

Enarratio. 149.

Hemionitis

VT capite de phyllitide diximus, perperam Ruellius, Manardus, & ante eos Leonicenus, opinati sunt, quod uulgaris lingua ceruina, hemionitis est, quum re uera lingua ceruina, quam corruptè admodum scolopendriam uocant, phyllitis ut dixi est, hemionitis uero herba est linguæ ceruinæ similis, sed lunata, quam nobis, Gaspar de Gabrielis nobilis Patauinus, primo Ferrariæ indicauit, quæ quoque in locis umbrosis & puteis nascitur: de qua Pli. ita lib. uigesimo quinto, cap. quinto dixit; Inuenit & Teucer eadem ætate teucrion, quam quidam hemionitim uocant, spargentem iuncos tenues, folia curua, asperis locis nascentem, austero sapore, nunquam florentem, nec semen gignit, medetur lienibus, & cætera.

Gaspar de Gabrielis.

De Anthyllide.

Græce, ἀνθυλλίς: Latine, anthyllis, herba uitri, kali: Hispanice, sosa hierua, soda: Italice, rocheta, soda: Gallice, soda.

Enarratio. 150.

Enarratio. 150.

Omnis cinis qui ex Syria aduehitur, pro conficiendo sapone, & uitro, ex herba anthyllide cōbusta conficitur, quam herbam & cinerem, Mauritani alkali appellant, ignorantes hodie multi quod cinis iste aduectus ex Syria, alkali sit, salem tamē concretum ex lixiuio huius cineris resultantem, salem alkali dicunt; Cinerem uero, alumen catinum. Nascitur autem herba ista, non solum in Syria, sed optima apud Hispanos in regno Valentiæ: ueluti in Gallia & Italia, præcipue maritimis in locis: Variat tamen, quum altera crassa sit, sua sponte nascens, quam Valentini propria uoce, bordam uocant, ex cuius cinere sapo paratur, quo etiam pictores, cyaneum colorem parant. Hæc enim secunda Anthyllis Dioscoridis est; Altera uero seritur dicta præstantior, quam quoque sua uoce, barrilham appellant, & eā Dioscorides capite de Traho, siue Trago, libro quarto depinxit. Tertia uero, in lacubus nascitur maritimis, quæ rara inuentu est, cæteris tamen nobilior, præcipue pro uitro conficiendo, quam Salicorniam nominant, & non seritur, nec uult seri. Adnotandum tamen est, quòd quum herbæ istæ ad ignē uruntur, quòd eliquantur, et tanquam plumbum fluunt, postea uero, quum refrigerantur, concrescunt, & cineres globati manent. Vnde si cinerem alkali uerum esse, quis experiri uoluerit, in ignem illum coniiciat decet, quod si eliquabitur, & ebullierit, uerum esse dicet; si minus, contrà. Sunt enim omnes istæ herbæ sapore salsæ, prope mare nascentes, quæ foliorum loco, grana quædam tritici modo confecta habent, quæ quum maturescunt, ad ruborem quendam tendunt, ut capite de Traho, siue Trago, lib. 4. dicemus. Omnes certæ herbæ istæ, abstergendi uires obtinent, ac stigmata & maculas faciei delent, & ut tradit Gal. lib. 6. de Facultat. simpl. medic. Anthyllis utraque modice desiccat, ut & ulcera glutinat; atque chamæpity assimilis est: subtiliorum est partium, magisque detergit, præterea comitialibus competit.

Anthyllis.

Alkali.

Sal alkali.

Alumen catinum.

Salicornia herba.

De Anthemide.

Græce, ἀνθεμίς: Latine, anthemis, chamomilla, chamæmalum: Hispanice, macella, manzanilha: Italice, camamilla: Gallice della camomille: Germanice, camillen.

Enarratio. 151.

CHAMOMILLA uulgaris est herba: At quæ flores luteos habet, raro uidetur: de cuius uiribus Galen. libro tertio de Facultatibus simplicium medic. cap. 9. ita tradit: Est & chamæmelum tenuitate quidem rosæ persimile: calore uero, ad olei uires magis accedens, homini tum familiares, tum temperatas. Quapropter lassitudini, ut si quid aliud, in primis con-

Chamomilla.

fert,doloresque sedat,præterea tensa remittit & laxat, mediocriter dura emollit,constipataque rarefacit, ad hæc febres quæ citra uisceris inflammationem infestant, concoctas discutit, ac dissoluit, & potissimum quæ ex cutis densitate & humoribus biliosis proueniunt,ob idque Soli a sapientissimis Aegyptiorum est consecratum. Est autem hypochondriis gratissimum, quibus etiam lini semen est gratum,minus tamen quàm chamæmelum,quum & minus calidum sit,& essentiæ crassæ: Libro uero sexto eiusdem uoluminis,ita quoque de eo tradit: chamæmelum calfacit & desiccat in primo ordine,estque tenuium partium,ac proinde digerendi,laxandi,& rarefaciendi uim obtinet.

De Parthenio.

Græce, παρθένιον: Latine, parthenium,cotula fœtida,amaracus fœtida: Hispanice,maguarca: Italice,brusaculo: Gallice,cotula fetida.

Enarratio. 152.

Partheniũ cotula fœtida est.

RECTE admodum Dioscorides,quum de chamomilla egit,de parthenio sermonem fecit,quum reuera,parthenium,chamomilla erat,nisi fœtor in parthenio inuentus indicaret; Vnde cotula fœtida herba dicta est, quam Hispani simul & Lusitani, magorcam, ac si dixisses, Heu quod ardet, appellant, Quæ uox non multum abest, ab ea per quam Italicè indicatur,brusa culum,id est, ardet culum. Proinde errant, qui parthenium, matricariam esse credunt,inter quos Mathiolum Senensem, reponere est: Quia parthenium,cotula ut dixi fœtida est, ut capite de Arthemisia quoq; meminimus,in ea enim odor uirosus,& amaror intensus reperitur, ut gustanti & olfacienti,experiendum committimus.Proinde si Mathiolus,iterum experiri uoluerit, non dubitamus, quin in nostram eat sententiam, est enim quoque parthenium Parietaria dicta herba,de qua, suo loco diximus. Fuchsius autem in suo Herbario cotulam fœtidam cum matricaria confundit,ut legenti notum erit.

De Buphthalmo.

Græce, βούφθαλμον: Latine, buphthalmus, bouis oculus, cappacorania, crispula herba: Hispanice, ben mequeres amarilho: Italice,occhio di boue herba,la chrispula herba: Gallice, oeil de beuf: Germanice,Rindsaug.

Enarratio. 153.

IN demonstranda herba ista errat Fuchsius,ueluti plures alii,quum tamen non difficilis inuentu sit. Nascitur enim in pratis & iuxta uias, folio chamomillæ,flore uero toto luteo,unde nomen accepisse creditur.Hæc uero chrispula à multis dicitur,unguentum exornans, marciaton dictum, & de ea, ita Gal. tradit lib.6. de Facultatibus simpl.medic.Buphthalmos, flos eius floribus chamæmeli est,tum maior,tum acrior;uehementiusque digerit,adeo ut & durities sanet,cerato mistus.

Buphthalmos. Oculus bouis herba. Chrispula herba.

De Pæonia.

Græce, παιωνία: *Latine, glycysida, pæonia: Hispanice, rosa del monte, rosa albardeira: Italice, piuoine: Germanice, peoniszbum.*

Enarratio. 154.

PAEONIA tam masculus,quàm fœmina, tum semina rubra, tum etiam nigra mittens,ubique uulgaris est, de qua Gal.lib.6. de Facultatibus simpl.medicamen.ita tradit: Radicem habet leuiter astringentem cũ quadam dulcedine: At si plusculum dentibus mandas,acrimoniam item quãpiam subamaram subesse percipies, proinde menses ciet ex melicrato, amygdali pota quantitate, expurgat porro etiam iecur obstructum & renes, uentrisque sistit fluxiones,si in aliquo austero uino cocta sumatur. Est præterea omnino reficcatoria,quare ex collo pueris suspensa,merito comitialem morbum persanat,idque aut aliquem a se fluorem, per infantuli inspirationem immittens,aut aërem asidue mutans,atque alterum reddens, Nam hoc pacto succus Cyrenaicus columellam phlegmone affectam iuuat,& melanthium frictum palam catarrhos & coryzas deficcat, si quis id in calidum lintheum rarum liget,asidueque calorem ex eo per inspirationem in nares attrahat,quin etiam si compluribus linis,& maxime marinæ purpuræ,collo uiperæ iniectis, illis uiperam præfoces, eaque postea cuiuspiam collo obuincias,mirifice profueris: tum paristhmiis, tum omnibus iis quæ in collo expullulant, pæonia itaque & exiccat: & tenuium est partium, calfacit autem mediocriter.

Paonia. Linea collo uiperæ adalligata.

De Lithospermo.

Græce, λιθόσπερμον: *Latine, lithospermon, lachryma, lachryma Mariæ: uulgo lachryma simiente.*

Enarratio. 155.

LITHOSPERMON non est milium Solis, ut hucusque om-

Lithospermõ lachryma est.

nes seplasiarii,& uulgares medici putarunt; Quũ milium Solis,phalaris est, ut capite sequenti dicetur:lithospermon uero, semen album, rotundum, durum,lapidosum magnitudine ciceris,quo mulieres, suos indices, quibus preces,& patres nostros ad deos fundunt, parant, & ipsum Italicè præcipue,lachrymam Mariæ appellant.Nascitur enim semen hoc,ut tradit Dioscorides,& uiua ipsa herba indicat,prope summitatem iuncei cuiusdam ramusculi,à quo quoq; per medium perforatur. iunco ipso, tanquam spica: in summa parte apparente,De qua Plinius lib.27.cap.11.admiratus,sic tradit:Inter omnes herbas, lithospermo nihil est mirabilius, Aliqui ægonychon uocant,alii dios pyron,alii heraclion,herba quicũcialis fere foliis duplo maioribus quàm rutæ,ramulis surculosis,crassitudine iunci,gerit iuxta folia singulas ueluti barbulas,& in earum cacuminibus,lapillos candore,& rotunditate margaritarum,magnitudine ciceris, duritia uero lapidea. Ipsi quà pediculis adhæreant cauernulas habent,& intus semen. Nascitur in Italia,sed laudatissima in Creta, nec quicquam inter herbas maiore quidem miraculo aspexi,tantus est decor, uelut aurificum, arte alternis inter folia candicantibus margaritis,tam exquisita difficultas lapidis ex herba nascentis, iacere atque humi serpere,authores tradunt, Ego uulsam non hærẽtem uidi:Iis lapillis drachmæ pondere potis uino albo,calculos frangi,pellique constat,& stranguriam discuti,nec in alia herbarum fides est:At de ista herba,quod sciam,Galenus libris Simplicium,nullam fecit mentionem: Paulus tamen,ut solet, egregie ita de ea differit: Lithospermon,quod alii diosporon,alii heraclion,uocant, herbæ aëtonychi dictæ semen est lapideum, album, quod cum uino albo potum calculos frangit,& urinas eiicit.

Plinius.

De Phalaride.

Græce, φάλαρις: Latine, phalaris, milium Solis: Hispanice, miio del Sol, hierua: Italice, milium solis: Gallice, Germanice, milium solis.

Enarratio 156.

HAEC officinarum milium Solis est,granum scilicet emittens herba, candidum,longum,milio persimile,quæ in uniuersa Italia frequens admodum est,& ubique nascitur,pluribus composita ramulis,in quibus folia oliuæ,parua sed hirsuta cõspiciuntur,& de illius uiribus,ita tradit Gal.lib.8.de Facult.simpl.med.Phalaridis tũ succus,tũ semen, tum folia potari utiliter creduntur ad uesicæ dolores,ceu in sese habeant tenue quiddã & calidum.

Milium Solis. Phalaris.

De Erythrodano.

Græce, ἐρυθρόδανον: Latine, rubia tinctorum, rubia passiua:

Hispanice, la ruuia, a ruiua: Italice, robbia da tingere: Gallice, carance: Germanice, rote.

Enarratio. 157.

NOTISSIMA omnibus rubia tinctorum est, cuius rubra radice, pāni lanei & sericei inficiuntur, & de illius uiribus, Gal. ita lib. 6. de Facult. simpl. med. dixit. Est autem tinctorum rubia radix acerba & amara: quare lienem & iecur expurgat, & urinas crassas multas, & interdum sanguinolentas promouet, quin & menses ciet, extergitque mediocriter, proinde uitiligines albas cum aceto illita iuuat. *Rubea tinctorum.*

De Lonchitide.

Græce, λογχῖτις: Latine, lonchitis, lanceola.

De altera Lonchitide.

Græce, λογχῖτις ἑτέρα: Latine, altera lonchitis, altera lanceola.

Enarratio. 158. 159.

NVLLVM hucusque inuenire medicum potui, qui mihi unam uel alteram lonchitidem indicare potuisset, proinde silentio eas præteribo. *Lonchitis.*

De Althæa.

Græce, ἀλθαία: Latine, althæa, agrestis malua, hibiscus, medica herba, maluauiscus: Hispanice, maluauisco: Italice, maluauisco: Gallice, guimmauues: Germanice, ibisch, uel uuuyld papelen.

Enarratio. 160.

DICITVR althæa, id est medica, quia plures facultates medendi habeat, herba omnibus ubique familiaris, de qua eclegma id est loch & cū aromatibus, & sine illis, in officinis contra pectoris & pulmonis uitia prostat, & ut tradit Gal. lib. 6. citato, facultate digerendi, laxandi, phlegmone liberandi, mitigandi, & concoquendi difficiles coctu affectus est prædita. Cæterum, radix & semen, quàm folia, & tenuiorū sunt partium, magis quàm exsiccatoriam & extersoriam facultatem ostendunt, ut & uitiligines detergant, & semen, renum calculos frangat: At radicis decoctum, ad dysenteriā, diarrhœam, & sanguinis reiectionem est aptum, quum nimirum etiam non nihil astringat, hæc Galen. Verum scire licet, quòd ebiscus siue hibiscus, ex iis herbis est, quarum radices, foliis potentiores sunt, ut tradit Gal. lib. 2. de Facultatibus alimentorum, cap. 61. *Althæa maluauiscus. Loch de althæa.*

De Alcea.

Græce: ἀλκέα, Latine: alcæa, herba Vngarica, herba Simeonis, siluestris malua: Hispanice, malua de Vngria, malua montesina: Italice, malua saluatica, buon uischio: Gallice, guimauue sauuaige, ou rustique: Germanice, sigmaus kraut.

Enarratio. 161.

Alcea herba Simeonis.

ALCAEA inter maluas plerunque nascitur, nec immeritò, quia semine, flore, caule, & folio, maluæ similis est, est tamen illi folium maiusculum, ac magis communi malua diuisum, cuius radix unice pro curāda dysenteria commendatur, ut Dioscorides fatetur, & Paulus illi subscribit, libro septimo ad istum modum dicens: Alcęa syluestris maluæ, & hæc genus est, in uino pota intestinorum torminibus & rupturis medetur, multo magis ipsius radix. Galenus de ista lib. Simplicium, nullum præfixit, quod equidem sciam, caput; credere tamen est, inter maluas, libro septimo eam collocasse.

Alcea Galenus non meminit.

De Cannabi satiua.

Græce, κάνναβις ἥμερος, Latine, cannabis satiua: Hispanice, canhamo, canauo domestico: Italice, cannape domestico: Gallice du chanure: Germanice, hanff.

De cannabi syluestri.

Græce, κάνναβις ἀγρία.

Enarratio 162. 163.

Cannabis satiua. Cannabis syluestris.

CANNABIS satiua uulgaris est, excellens tamen apud Hollandos nascitur, ex qua linei panni Hollādiæ dicti, quos Itali, de renzo appellant, fiunt. Huius porro semen comestum, hominibus genituram extinguit, gallinis uero auget, uidemus enim gallinas rigida hieme hoc semine pastas, oua parere, id quod aliis semen non comedentibus, non euenit: & ut tradit Galenus libro septimo de Facultatibus simpl. medicamentorum, cannabis semen adeo flatus discutit, exiccatq;. ut si largius edatur, genituram absumat. In fine uero libri primi de Facultate alimentorum, de illo quoq; ita tradit, multum autē calefacit, ideoq; sumptum paulo largius caput ferit, uaporem sursum ad ipsum mittens calidum simul ac medicamentosum. Ex quibus Galeni uerbis, satis clarè liquet, quàm perperam agant ii, qui semen hoc contra epilepsiam, ac capitis affectiones dent. Cannabis sylue-

ſtris,ſua ſponte in aruis naſcitur.nec enim eſt,ut multi rentur,eã herba quã multi pro eupatorio hucuſque arripiebant.

De Anagyri.

Græce, ἀνάγυρις, Latine, anagyris arbor: Hiſpanice, anagyro, Italice, eghelo arbore.

Enarratio 164.

NASCITVR anagyris arbor in ſyluis,quæ multorum ſpectaculo in hortis quoque ſeritur,procere enim creſcit,folio, quàm uiticis,maiori, flore racemoſo,aureo,pendente,uiſui grato,ſed omnino tetri odoris, ſemẽ in ſiliquis ſeruat,ſubnigrum, renum figura,uomitum maxime prorritans, de qua Galenus libro ſexto de Faculta.ſimpl.medic.ſic dixit; anagyris frutex eſt grauiter olens,& digerentis,excalfacientisq; facultatis,cuius folia uiridia tumores reprimunt:at reſiccata,incidentis ſunt,exiccantisq; potentię; ſimilem fere uim habet eius radicis cortex: Semen autem ſubtiliorum eſt partium,uomitum tamen prouocat.

Anagyris arbor.

De Cepæa.

Græce, κηπαία, Latine, cepæa herba.

Enarratio. 165.

HAEC ad littora arenoſa præcipue naſcitur, portulacæ perquam ſimilis,quam Galenus ſiluit, ſed Paulus de ea ita dixit; cæpea portulacæ ſimilis eſt,folia ipſius contra ueſicæ ſcabies utiliter bibuntur, radix cum aſparago,quem myacanthinum appellant,pota,urinæ ſtillicidia, quæ oppleto urinario meatu fiunt, abigit.

Cepæa herba.

De Aliſmate.

Græce, ἄλισμα, Latine, aliſma, Damaſonium, barba ſyluana, plantago aquatica, fiſtula paſtoris: Hiſpanice, herba fiſtola: Italice, piantagine aquatica: Gallice, plantain aquatique: Germanice, uuaſſer uuegreich: & froſchoffel.

Enarratio 166.

ALISMA ſiue damaſonium,doctorum hominum conſenſu,aquatica plantago eſt,quam barbam ſyluanam,ſiue fiſtulam paſtoris, pharmacopolæ appellant: Naſcitur enim aquoſis in locis,& lacubus, & eam Luſitani noſtri, cannam fiſtolam herbam ſua uoce appellant; cuius duas ſpecies meminit Plinius capite decimo,libri uigeſimi quinti, ſic dicens: Item aliſma quam alii damaſonion,alii lyron appellant,folia ei plantaginis, niſi

Aliſma damaſoniũ plantago aquatica idem.

Plinius.

angustiora essent,& magis laciniosa,conuexaq; in terram,aliàs & uenosa, similiter caule simplici, & tenui,cubitali,capite thyrsi,radicibus densis, tenuibus,ut ueratri nigri,acribus,odoratis,pinguibus,nascitur in aquosis: Alterum genus eiusdem in syluis nigrius,maioribus foliis, & cætera. De cuius uiribus Galenus ita meminit, libro sexto citato: Damasonii decoctum radicis,calculos renum cõminuit,quare abstersoriç facultatis est particeps.

Galeni Damasonium.

De Onobrychi.

Græce, ὀνοβρυχὶς, Latine, onobrychis, opaia.

Enarratio. 167.

Onobrychis.

NVLLVS ex multis,quibuscum uersatus sum medicis,pro dignoscendis herbis, hucusque mihi onobrychim monstrare ualuit, de qua Plinius, libro uigesimo quarto, capite decimo sexto, dixit, Onobrychis folia habet lentis,longiora paulo,florem rubentem,radicem exiguam & gracilem, nascitur circa fontes, siccata in farinæ modum & inspersa uino albo strangurias finit,aluum sistit,succus eius perunctis cum oleo sudores mouet,& ut refert Galenus libro octauo Simplicium,rare faciẽdi,digerendiq; uim obtinet,proinde folia eius uirentis illita,phymata digerunt,arefacta uero,& cũ uino pota,strangurias sanant,sudoresq; eliciunt, cum oleo inũcta.

De Hyperico.

Græce, ὑπερικόν, Latine, hypericum, milleperforata, fuga demonum, perforata: Hispanice, coraionzilho, mil furado, hierua de san Ioan: Italice, la perforata: Gallice, mille pertuis: Germanice, sant Ioans kraut.

Enarratio. 68.

Hypericõ.

HYPERICON, officinis familiarissima est herba,quæ ideo mille perforata dicitur, quia folia pertusa ac crebris foraminibus perforata habeat, in cuius lectione, male & corrupte Marcellus Virgilius Grecum exemplar suum,habebat,hypericum ornari,flore albo,uiolæ matronali simili,quia in melioribus,& emendatioribus exemplaribus, flore luteo hypericum,albæ uiolæ simili,ornari legamus. Proinde non est, quòd quis in hac re deinceps dubitet,ueluti multi hucusque hæsitantes,rutam syluestrẽ albo flore compositam,pro hypericone accipi contendebant, ut doctissime sane Mathiolus Senensem, hic adnotasse legimus, communis autem perforata,hypericon quoque dicta,Dioscoridis hypericũ est, in qua quoque Plinius,errore comprehenditur,libro uigesimo sexto, capite octauo, quum dicat, historiam Dioscoridis describens: hyperici semen in siliqua

Mathiolus Senensis.

claudi

claudi nigrum, quod cum hordeo maturescit, quum tamen Dioscorides hoc non afferat; sed potius hypericum siliquam habere non adeo hirsutã, in rotundo oblongam, magnitudine hordei, in qua semen nigrum clauditur, odore resinæ, Sed ultra quod Plinii error satis patet, ex hoc quoq; conuinci potest, quia hordeum in fine Maii exiccatur, hypericonis uero granum, in fine Iulii. Ex hipericone, quasi supra remedio, dicta herba, oleum conficitur saluberrimum, & ad multos usus accommodatum, cuius confecturam, elegantissime apud Ioannem Agricolam Ammonium, sic descriptam comperio: Sume, cacumina hyperici ad quantitatem trium unciarum, & in uinum odoratum infundantur, trium dierum & noctium curriculo, mox duplici uase optime obturato bulliãt, denique exprimantur, & abiiciantur cacumina, in eodemque uino eandem quantitatem cacuminũ hyperici infundito totidem diebus & noctibus; postea adde terebinthinæ uncias tres, olei ueteris uncias sex, croci scriptulum unum, misceantur hæc, & in duplici uase coquantur, quoad uinum euanescat, postea in uitriato uase, uitreoue seruato. Est enim oleum hoc, coxendicis dolori accommodatissimum, ulcera immedicabilia sanans, & ut tradit Galenus de ipsa herba, libro octauo de Facultatibus simpl. medicamen. calfacit & siccat, essentia tenui, adeo ut menses urinasque pronocet, illitum uiride, ad cicatricem omnia perducit ulcera: siccum contusumque si inspergas, mollia, humidã, & putrilaginosa sanabis, sunt qui & ischiadicis bibendum propinent.

Oleum de hyperico ne.

De Ascyro.

Græce, ἄσκυρον, Latine, ascyron, herba hircina: uulgo herba hircina.

Enarratio. 169.

ASCYRON, planta nobis satis est cognita, quã uulgares herbarii, herbam hircinam appellant, pluribus autem & uiticosis protenditur ramis, in quibus folia sunt, matris siluęfoliis similia, inter quæ, semina quędã ciceris magnitudine nascũtur, uiridia, resinosa, tetri odoris, unde hircina herba sit dicta, creditur. Cuius meminit Galenus, quum de androsæmo libro sexto Simpl. agit, dicens: Planta est fruticosa androsęmum, natura duplex. unum enim dicitur ascyron, species hyperici; alterum a quibusdam appellatur Dionysias, Est autem semen eorum purgatorium, foliorum uero facultas modice extergens, & desiccans, ut & ambusta curare credantur: cæterum in uino austero decocta, uinum ipsum uulnerum grandium glutinatorium efficiunt.

Ascyrõ herba hircina dicta.

De Androsæmo.

Græce, ἀνδρόσαιμον*, Latine, Androsæmum, hyperici species.*

Enarratio. 170.

Androsæmon. Errat Andreas Lacuna.

HANC Euritius Cordus, uulgatum hypericum esse putat, quem hodie quoque imitatur Andreas Lacuna Secobiensis, in epitomen à se redacto Galeno, sed re uera falso, quia hypericum Dioscoridis, cum nostro cõuenire certum sit. Est igitur androsęmum, hyperici altera species, cuius uires superiori captie, ex Galeno audiuimus.

De Cori.

Græce, κόρις*, Latine, coris, Altera species hyperici.*

Enarratio. 171.

Coris.

CORIS pro chamæpity ab aliquibus usurpatur, tam enim inter se herbæ istę conueniunt, similesue sunt, cuius Galenus, libris Simplicium nõ meminit: Paulus tamen libro septimo suæ medicinæ, ita de ea tradit; Coris herba, quam alii uocant hypericon, acris est, & odorata; semen eius ad urinam & menses ciendos bibitur. Succurrit & phalangiorum morsibus, item ad opisthotonon cum oleo inungitur.

De chamæpity.

Græce, χαμαιπίτυς*, Latine, chamæpitys, humilis pinus, infima pinus, aiuga, abiga, ibiga, iua arthetica: Hispanice, Lusitanice, pinilho: Italice iua, chamepitio: Gallice, iue: Germanice, yelenger, yelieber.*

De Altera chamæpity.

Græce, χαμαιπίτυς ἑτέρα*, Latine, altera chamæpitys, iua moschata: Vulgo iua moschata.*

Enarratio. 172. 173.

Chamæpitys.

Chamæpitys, in officinis gignendi casu, chamæpiteos appellatur, ab aiuga uero, siue abiga, uel ibiga, corruptè iua hodie dicitur; Altera uero mi

nutioribus foliis reperitur chamępitys, boni odoris, ac ea de causa a seplasiariis iua moschata uocatur, notæ enim hæ sunt herbæ, & a seplasiariis in frequenti usu habitę; quarum uires, prosecutus est Galenus, libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum; ad istum modum dicens: chamæpitys magis amara est quàm acris; quare abstergit, purgatq; uiscera, magis quàm calfacit, proinde auriginosis, & quibus facile iecur obstruitur, bonum remedium est, quin & urinam, & menses ducit, tum pota, tum illita cum melle: uiridis uulnera magna glutinat: ulcera putrescentia sanat: durities uberum discutit, Est enim in siccando tertii ordinis, in calfaciendo, secundi.

Finis Libri Tertii.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA, LIBRVM QVARTVM, ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI IN ITALIA CELEBRATISSIMI.

De Betonica.

Græce, κέστρον, Latine, Cestron, Betonica, psychotrophon, Vetonica, serratula: Hispanice, la bretonica: Italice, betonica: Gallice, betoine, ou de la betosne, Germanice, braunbetonick.

Enarratio Capitis Primi.

Betonica.

ADEO est communis, & uulgaris, herba Betonica, uel Vetonica dicta, ut eã indicare, uel delineare non sit opus. Vocatur uero serratula a nonnullis, ut testatur Plinius, quia circumcirca in modũ serræ diuisa est: De cuius uirtbus, ac laudibus, libellum Antonius Musa, Cæsaris Augusti medicus, descripsit. Cæterum, errat Otho Brumphelsius, qui betonicam, flores albos habentem, herbam paralysis esse dixerit, quãquam, ut noto, tomo ultimo erratum fateatur. Non minus quoque Auerrois, in presenti accusandus uenit, qui libro quinto Colliget, betonicam calidam & siccam in quarto gradu constituit, quum tamen eius sapor amarus indicat secundum non excedere, ut recte admodum elici potest ex Galeno libro septimo, de Facul. simpl. medicamentorum, ubi de eã ita loquitur; Cestrum, id est betonica, uim habet incidendi, ut gustus indicat, est enim subacris & amariuscula, quare calculos renum frangit, pulmonem, pectus, & iecur expurgat, menses promouet, comitialibus prodest, rupta conuulsaque curat, omnibusq; bestiarum morsibus illita auxiliatur, postremo acidũ ructantibus et ischiadicis bibita prodest. Ceterum, hodie ex herba ista, syrupus a seplasiariis paratur, quem Ferrarienses prætermittunt, nec eo unquam ante me usi fuerunt, quum tamen in omnibus ægritudinibus frigidis, sed præcipue capitis, inter cæteros syrupos primatum obtineat, non minus quoque ex ea un

Otho Brũphelsius errat.

Auerrois errat.

Betonicæ tẽperatura

guentum, ac etiam cerotum conficiuntur, quibus nunc chirurgici maxime utuntur.

De Britannica.

Græce, βρεταννική, Latine, Britannica, bistorta.

Secunda Bistorta.

Græce, βρεταννική δευτέρα, Latine, Heptaphyllon, septemfolium, bistorta secunda, tormentilla: Hispanice, sette enrama: Italice, settifoglio herba, la tormentilla.

Enarratio capitis secundi.

Britannica prima bistorta est.

QVVM de Britannica doctorum hominum uaria inquirerem iudicia, non aliud extorquere ualui, quàm quòd britanica, bistorta herba sit, acetosæ magnæ similia folia habens, nigriora tamen, & cuius radices uarie conspiciuntur, nam quandoque subtiles apparent, aliquando uero crassæ, rubricantes, & tortuosæ, de qua Plinius libro uigesimo quinto, capite tertio ita dixit: In Germania trans Rhenum, castris a Germanico Cæsare promotis, maritimo tractu, fons erat aquæ dulcis solus, qua pota, intra biennium dentes deciderent, compagesq; in genibus soluerentur, Stomacacen medici uocabant, & sceletirben. Ei malo reperta auxilio est herba, quæ uocatur britannica, non neruis modo, & oris malis salutaris, sed contra anginas quoque & serpentes, folia habet oblonga, nigra, radicem nigram, succus eius exprimitur, & ex radice, florem uibones uocant, qui collectus priusquam tonitrua audiantur, et deuoratus securos in totũ reddit. Frisii quà castra erãt, nostris demonstrauere illam. Miror quidem quæ nominis esset causa, nisi forte confini Oceano Britãnię ueluti propinquę dicauere: non enim inde appellatam eam quoniam ibi plurima nasceretur, certum est. Cęterum est & alia bistorta, herba satis uulgaris, & pentaphylli species, quę nonnunquã quinque, aliquando uero septem emittit folia, & ideo bistorta dicta quoq; quia eius radix tormentilla appellata, cum prædicta similes habeat potestates uiresue. Est enim ut obiter dicam radix hæc crassa, breuis, plena granis, ad ruborem inclinãs; quę ueluti prima astringentem uim habet, & ad omnia quæ densari syrupus utilis est, priuatim uero, uino austero pota, tũ etiam super aluum, ac renes, aceto mixta, & admota, foetum solitum per abortum perire, retinet, & seruat: eius quoque puluis cum succo plantaginis, iis propinatur, qui urinam retinere non ualent, non minus quoque super uulnera, puluis eius respersus, ad cicatricem facillime ea perducit, demum menses muliebres supprimit, & choleram morbum compescit. Porro tormẽtillam contra omne genus ueneni, præstantissimum antido-

Secunda bistorta Tormentilla est.

tum, recentiores affirmant, qua de causa, ab ea aquam per elambicum parant, ueluti ex radicibus decoctum, imò multi grassante peste, conditum ex ista radice parant, quo ieiuno stomacho muniti, luem pestilentem minime formidant. Contra dysenteriam quoque radicem istam multum prodesse fertur, imo internum omne ulcus, ad cicatricem ducere, tum epota ac foris applicita creditur. De Bretãnica uero, ita meminit Gale. lib. 6. de Facultat. simpl. medic. Huius folia astringentia sunt, & uulnerum glutinatoria, similia agrestibus lapathis, at expressus ex illis succus perinde natus est astringere, uideturque sanare iam putrescentia.

De Lysimachia.

Græce, λυσιμάχιον: Latine, lysimachia, salicaria: Hispanice, Lusitanice, lisimacho yerua.

Enarratio. 3.

Lysimachion, lysimachia.

LYSIMACHION siue Lysimachia, frequens & multis cognita herba est, quæ aquosis potissimum locis gaudet. Nascitur enim ad ripas Padi, magna in copia, flore quandoque ruffo, aliquando uero aureo, folio uero salicis, sed uiridiori, nam huic cauliculi cubitales sunt, & maiores, fruticosi, tenues, ac nodosi, & ut paucis dicam, persicariæ omnino similis herba ista est. Vnde Leonicenum, ac post eum Ruellium Gallum errasse, clarum est, quum corniolam herbam, qua infectores pro tingendis lanis utuntur, lysimachium esse crediderunt, Nam re uera corniola longe à lysimachio alia est herba, quam luteam quoque nonnulli appellant, & Hispani simul & Lusitani lirium infectorium sua uoce dicunt: Itali uero cerretam, uel bragliam, in qua nec salicis folia uidentur, nec in eis aliqua percipitur stypticitas, imo in ea potius cauliculi & folia lini conspiciuntur, ut liquido constet, corniolam Lysimachiam non esse. Lysimachium uero nos uerum nouisse, nouit uniuersa Ferraria, ad quam, quicunque de re herbaria, ueluti de bona medicina exactam notitiam habere desiderat, accedat consulo: Sunt enim Ferrarienses, cœlesti quodam influxu fauente, medici doctißimi, ac rerum naturalium cognoscendarum diligentißimi, qua de causa, apud eos, per sex annos, nũquam pœnitendos commorati sumus. Dicitur uerò lysimachion quia Lysimachus rex eam primo inuenerit, ut testatur Plin. lib. 25. cap. 7. dicens: Inuenit & Lysimachus herbam Lysimachiam, quæ ab eo nomen retinet, celebrata Erasistrato, folia habet salicis uiridia, florem aureum, fruticosa, ramulis erectis, odore graui, gignitur in aquosis. Vis eius tanta est, ut iumentis discordantibus iugo imposita, asperitatem cohibeat, & ut inquit Gal. lib. 7. de Facultatibus simpl. medic. Superantem astrictionem sortitur,

Ruellius errat. Corniola non est lysimachia.

Lysimachion unde dicta.

per quam omnes sanguinis fluxus reprimit, tum pota, tum cataplasmatis modo admota.

De Polygono masculo.

Græce, πολύγονον ἄῤῥεν: *Latine, Polygonon centinodia, centumnodia, seminalis herba, corrigiola, proserpinaca, sanguinaria, sanguinalis: Hispanice, cien nudos yerua, la corriola: Italice, corrigiola, centinodia: Gallice herba des innocens: Germanice, uueggrasz, denngrasz uuegdrit.*

De Polygono fœmina.

Græce, πολύγονον θῆλυ: *Latine, polygonon fœmina, sanguinalis fœmina, sanguinaria, corrigiola fœmina, centinodia fœmina, uulgo centumnodia fœmina.*

Enarratio. 4. 5.

TAM masculus quàm fœmina, polygonon, siue centinodia dicta herba, officinis familiaris est, quæ ideo sanguinaria uel sanguinalis dicitur, quia sanguinem undecunque fluentem maxime constringit compescit ue. Masculum quia serpit, humiue repit, Apuleius proserpinacam appellat, quam aliquis potius fœminam nominaret. Alteram uero in altum crescentem, masculum. Sed re uera, quæ humi serpit, masculi denominationem habens, uiribus potentior est, ut ex Galeno didicimus, lib. 8. de Facult. simpl. med. ad istum modum dicente. Vti astrictionis est particeps; ita in eo frigidum aqueum uincit, ut secundo excessu refrigeret, aut etiam initio tertii. Itaque æstuanti uentriculo, erysipelati, atq; calidis phlegmonis, si illinatur frigidum, auxiliatur, sistit præterea uniuersas fluxiones; qua ratione uidetur exiccatorium: quare ad herpetas, ulceraque bonum remedium est: quin etiam cruenta uulnera glutinat, auriumque puri & ulceribus confert, stillicidio & stranguria affectis exhibitum, urinam mouet, ut Dioscorides ait, fœminæ ad omnia mas præstat.

Polygonũ.

Proserpinaca.

De Polygonato.

Græce, πολυγόνατον: *Latine, polygonatum, geniculata fraxinella, secacul, sigillum Salamonis, sigillum Mariæ: Hispa-*

nice, fraxinella: Italice, fraßinella: Gallice, signet de Salomon: Germanice, uuißuurtz, id est radix alba.

Enarratio. 6.

Polygonaton.

POLYGONATVM, hodie fraxinella, siue geniculata appellatur, pratis frequens herba, & Italię quoque hortis satis familiaris, quam Manardus Secacul Arabum esse autumat, reclamante tamen Mathiolo Senense, Re uera tamen, polygonatum, siue fraxinella, a similitudine quam cum foliis fraxini habet, dicta, Secacul est, cuius radices saccharo pro irritanda libidine, à multis parantur, & ut tradit Galen. lib. 8. de Facult. Simpl. medic. Astrictionis pariter & acrimoniæ habet quippiam, cum fastidiosa quadam amaritudine. Quare non usque adeo est uescum; Sunt qui radicem eius illinant uulneribus, alii eo næuos in facie detergunt.

De Clematide.

Græce, κληματὶσ: Latine, clematis, uincaperuinca: Hispanice, peruinqua: Italice, prouenca: Germanice, ingrien, yngrum, uel syngrum: Gallice, du lisseron.

Enarratio. 7.

Clematis.

CLEMATIS prima, ut historia clamat, officinarum peruinca est, herba humi serpens, & quia hortulani, & hortorum mulierculæ, herbarum fasciculos ligant, uiciuntue, unde illi peruincæ nomen inditum est. Cæterũ, quidam peruincam, chamædaphnem esse contendebant, non sine tamẽ errore, quia chamædaphnes, alia ut dicemus est herba. De hac uero clematide, Gal. in medio capitis de clematide, lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita dixit: Dicitur etiam clematis illa herba, quam nõnulli polygono idem appellant, quæ tantum abest ut exulceret, ut profluuiis, & dysenteriis cnm uino pota auxilietur, mansaque dentium dolores mitiget, ac denique doloribus uteri in pesso admota sit usui.

De altera Clematide.

Græce, κληματὶς ἑτὲρα: Latine, altera clematis, ambuxum, flammula: Hispanice, Italice, flammola.

Enarratio. 8.

Flammula.

HAEC uero ab Herbariis, flãmula dicitur, quia flammæ modo urit, exulceratue: An uero alio nomine a flammula Hispani herbam istam uocent, mihi non succurrit, nobis uero herba satis nota est, quæ ualidisime linguam rodit: in secunda tamen editione huius libri, uiri doctisimi Hispani, quibus

quibus herbarum nomina uulgaria in promptu sunt, lemmati ea addere possunt, ut pharmacopolis, & aliis exteris nationibus, herbarum integram cognitionem præstent: porro huius naturam, & uires, Galenus initio capitis citati, ita prosequitur, dicens: Huius folia acrem & adurentem obtinent facultatem, adeo ut lepras excorient, fuerit itaque in quarti ordinis excalefacientium initio.

De Polemonio.

Græce, πολεμώνιον: Latine, polemonium, ruta capraria: Hispanice, yerua gallegua: Italice, giarca, lauanese, gallega, alchimiata, castracane, ualcha, uerceliga, alerone: Gallice, ruta capraria.

Enarratio. 9.

FERRARIENSIVM consensu, polemonium, ruta capraria est, herba ubique nota, & quam omnes ob raras eius dotes, plurimi faciūt: quum uero Ferrarienses dico, intelligatis uelim, Leonicenum, Manardum, ac Musam Brasauolam, ex quibus, ultimus, se frequentissime per huius herbæ succi potum, obseruasse tradit, plures pestilentia correptos, in sanitatem restitutos, id quod Dioscorides quoque fateri uidetur, quum contra serpentes, & uenena ualere tradat. Quibus de causis, ex huius succo, aloe, myrrha, & croco, contra puerorum uermes singulare paratur unguentum. Nec est, quòd Mundella Brixiensis, uir mea sententia doctus, sed in praxi parum instructus, Brasauolam in hac re uellicet, quum ex uariis simplicibus eandem uim habentibus, unum medicamentum componere, apud medicos nouum non sit. De polemonio Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicamentorum ita inquit: Polemonium tenuium partium est, & desiccandi uim obtinet, unde quidam radicem eius cum uino, ad ischiadas, dysenteriam, lienemque induratum propinant.

Polemoniū ruta capraria est.

Mundella Brixiensis.

De Symphyto petræo.

Græce, σύμφυτον πετραῖον: Latine, symphytum petræum, consolida: Hispanice, suelda bierua: Italice, simphito consolida: Gallice, bugle.

Enarratio 10.

EX herbis, quas Ioannes Falconerius Anglus, secum afferebat, symphytum petræum erat, quam consolidam nonnulli appellant, quæ ut te-

Symphytū petræum.

ſtatur Ruellius familiaris Gallis admodum eſt, & eam ſua lingua, buglam uocant; in Italia quoque naſci, cum Paulo Caſtiliono medico affirmamus, quanquam Mathiolus nunquam eam ſe uidiſſe tradat: de cuius uiribus Galenus libro octauo de Facultatibus ſimplicium medic. ita dixit: Habet quandam uim incidendi, qua collectum in thorace pulmoneque pus expurgare poteſt, ac ſimul contrahendi facultatis eſt particeps: qua eiectionibus ſanguinis auxiliatur, eſtque humidum, ac non immodice calidum, unde & dulce apparet, ac odoratu iucundum: Ad hæc, manſum ſitim extinguit, & arteriæ ſanat aſperitates. liquet igitur ipſum etiam & digerere & cōſtringere poſſe: unde & enterocæliis imponitur, & ad conuulſa & rupta cum oxymelite bibitur.

De altero Symphyto.

Græce, σύμφυτον ἄλλο: Latine, ſymphytum alterum, conſolida maior, alum, ſolidago: Hiſpanice, ſuelda maior, conſuelda maior: Italice, conſolida maggiore, alo: Gallice, de la conſyre: Germanice, uualtuurtz, ſchuuartzuurtz, ſchmec uurtz.

Enarratio II.

Conſolida maior. HAEC, omnibus conſentientibus, conſolida maior eſt, quæ flore non ſolum luteo, ſed rubro, & albo ornatur, cuius radicem, tum intus, tum extra, contra rupturas, caſus, ac uulnera, hoc tempore medici frequentiſsime adhibent, Dicitur uero, conſolida maior, alterius minoris reſpectu, quam falſo multi ſeplaſiarii, pro petræo ſymphyto uſurpare minime uerentur. *Sannicula.* iis Germani, ſanniculam addūt, quinque folio, aut fragariæ perſimilem herbam quam diapenſam quoque uocant, quia eius folium in quinque partes diuiſum habet, unde multi inter pentaphylli genera eam reponunt, cuius radix alba mira modorum concatenatione implicita, ad eoſdem dictos *Margarita* effectus ualet, eſt quoque præter dictas, alia conſolida, quam margaritam aliqui, alii uero primulam ueris, nonnulli uero herbam ſancti Petri, herbam paralyſis, uel clauium herbam appellant, hortis familiariſsimam, utpote flores iucundos, ex albo rubricantes, ac oculis gratos emittentem. *Conſolida regalis.* Eſt quoque altera conſolida, regia, uel regalis dicta, herba mira pulchritudine obuia, quæ flore purpureo, uiolæ magnitudine ornatur, & quam Germani, militis calcar appellant, quia calcaris ſimilitudine, corniculum, eius flos in infima ſui parte emittat. Huius herbæ flores, oculum ardori opitulari tradunt, præcipue ſi piſti, ac aqua roſacea excepti, deſuper apponatur, paratur quoque ex herba ipſa decoctum, quod multum ualere ſcimus, ardoribus tuſsi, inflammationibus, ueneno, ac cholericæ paſsioni, non mi-

nus quoque urinæ retentioni, renum calculo, & coxendicis dolori, prodest, demum pro aluo purganda a multis usurpatur. De altero uero Symphyto, quod magnum appellat, loco citato Galenus ita tradit: Symphytum magnum, similem dicto uim habet, cæterum neque uidetur dulce, neque odoratum. Est uero secundum uiscositatem mordacitatemq; scillæ simile.

Symphytũ magnum.

De Holosteo.

Græce, ὀλόστιον: Latine, holosteon, canis denticulum, gramen molle: Hispanice, dente de perro, yerua.

Enarratio. 12.

HALLVCINANTVR, qui Holosteum pilosellam esse autumant, quum inter se maxime differant, ut conferenti manifestum erit: nã pilosella folia oliuæ emittit, albis onusta pilis, unde nomen traxisse certum est, cuius quoque ramusculi serpunt, lanuginosi pilosiue, in quibus flores lutei nascuntur, nam radices tametsi illi graciles insint, longæ tamen non sunt, sed perbreues admodum, ut inter se differre certũ sit: Non ab re tamẽ esset, nec contra rationem actum, si quis uice holostei, pilosellam acciperet, & ea uteretur, quia utraque astringendi uires habet: ita enim pilosella potenter adstringit, ut animalia, præcipue pecora, quæ illam pascuntur, ob restrictos uentres, de uita periclitentur: unde pastores hoc scientes, præcauẽt, suos greges, à campis & pratis herba ista scatentibus. Caue tu tamen optime lector, ne Auriculam muris, pilosellam quoque dictam, hanc pilosellam esse autumes, de qua nunc sermonem habemus. Cæterum, est holeosteon, ea herba quam rura, molle gramen, uel canis denticulum appellant, quæ humi serpit, foliis, uiticulisque coronopo, aut gramini similibus, gustu astringentibus, radice alba, prætenui usque in capillamenti speciem protracta, longitudine quatuor digitorum, de qua Galenus libro octauo, de Facult. simpl. medic. ita tradit: Olosteum desiccandi uim obtinet, cum astrictione, ideoque propinatur ad rupta.

Holosteum a pilosella differt.

De Stœbe.

Græce, στοιβὴ: Latine, stœbe, colymbas, phleon.

Enarratio. 13.

PRAETERMITTIT Dioscorides, stœbes historiam tãquam herbæ uulgaris, & omnibus notæ, quæ Theophrasto phleos est, herba fruticosa, aculeata, tum caule, tum folio, semine molli, rubido, radice tenera, quam oues auidissime comedunt, nec alibi quàm in aquaticis nascitur, Galenus uero, lib. primo, de Antidotis, ubi de uinis sermonem facit, inquit:

Stœbe.

patrem suum, ad conseruanda uina imbecillia & aquosa, ne quoque acesce rent, stœbe copiosa, calida, apud domum calidissimam uasa plena uino coo periebat, & assecutus fuit id quod sperabat, & subdit: porro herba quę apud nos nascitur fruticosa, admodum est calida, acris, & odoratū quippiam resi piens. Vocant ipsam incolæ colymbadem, nōnulli stœben, ad uini conser uationem aptissimam, & cætera. Libro quoq; de Fœtuum formatione, stœben herbam, iecori assimilat, quum dicat, ipsa propria hepatis substantia, de qua antea dixi, in orbem circumnascitur, & media fissurarū spatia ad simi litudinem stœbes herbæ explet, atq; ita quidem exortus ex inferiore uena, in simis huius uisceris partibus fiunt. Hæc Gal. In quibus stœben herbam iecori similem facit, at quæ illa hodie sit, ignoratur: In Græcia tamē, uulgarem herbam esse, Græcus quidam medicus mihi retulit. Multi uero stœbē, scabiosam esse dixerunt, sed falso, quia scabiosa aculeata herba nō est, imo folia erucæ multidiuisa, ac subhirsuta habet, flores uero cęruleos, albicantes: item, scabiosa nascitur in cāpis, & siccis locis: stœbe uero in aquosis, ut liquido constet, scabiosam non esse stœben. Proinde Pandectarius, in hac, ut in aliis sæpe solet, hallucinatur, credens utique stœben scabiosam esse. Sed nos Matthęum istum Syluaticum, cū suis erroribus missum facimus, & ad scabiosæ facultates accedamus, quæ ita habent: Scabiem & psoram curat, non decoctum uel solum aqua ebibita, sed etiam unguentis eius succus mixtus, qua de causa purgat, & abscessus rumpit, ac carbunculos curat. De stœbes uero uiribus, ita tradit Galen. libro octauo, de Facultatibus simpl. medicament. Fructus eius & folia astringunt citra mordacitatem, desiccantque in tertio fere incipiente ordine, quare decoctum eorum iniicitur dysentericis, auribusque pure fluentibus, quod etiam magna uulnera glutinat, præcipue cum uino atro & austero. Valenter enim desiccat omnes præter naturam humiditates: folia uiridia illita erumpentem sanguinem supprimunt, suffusionibusque oculorum ex ictu medentur.

Colymbades stœbe.

Scabiosa herba.

Pandectarius errat.

De Clymeno.

Græce, κλύμενον: *Latine, clymenus*: *Hispanice, Lusitanice, Sexafrega.*

Enarratio. 14.

Clymenos herba.

CAVLE tantum, clymenos a saponaria uulgari, differre uidetur, quia clymeno, caulis fabaceus quadrangulus inest; Saponariæ uero rotundus, ac nodosus, utrique tamen eadem sunt folia plantaginis: cæterum, clymenum mulierculæ Lusitaniæ, apud quas, præ cæteris nationibus, Romanorum uoces seruatas inuenio, sua uoce, sexafriguam, uel saxifragam appellant, unde in mentem uenit, quod non ab re esset, herba hac, quadratum

caulem habente, quam nos clymenum dicimus, saponariæ ueræ loco uti, quia uera saponaria saxifragia dici potest, quia calculos uesicæ frangit, & eos cum urina pellit: imo Mathiolus Senensis, uir mea sententia, in re herbaria ueluti cæteris medicinæ partibus, satis instructus, pro uera saponaria, hanc quadrangulum caulem habentem recipit, & eam clymenum esse dicit, De qua Galenus, nullam libris Simpli. mentionem fecit, ueluti nec Paulus: Plinius tamen libro uigesimo quinto, capite septimo hanc a rege Clymeno, unde & nomen traxit, inuentam contendit, cui, quæ periclymeno debebantur, non sine errore tribuit.

Mathiolus Senensis.

Plinius errat.

De Periclymeno.

Græce, περικλύμενον*: Latine, periclymenos, uolucrum maius, mater sylua, uinciboscum: Hispanice, madre sylua: Italice, matri selua: Gallice, cheu refueille: Germanice, geyszblatt, speek oder uualdgilgen, & zeunling.*

Enarratio. 15.

PERICLYMENOS, omnium doctorum hominum uoto, Matrisilua est, quia omni ex parte inter se maxime respondent, quam quoque nonnulli caprifolium appellant, sed re uera non sine errore: quum caprifolii nomen pyxacanthæ Dioscoridis magis conueniat: Sed huius erroris Mattheus Syluaticus author fuit, quē subticere satius est. Cæterum ex periclymeni siue matris syluæ succo, optimum confici solet cerotum capitale, quod medici & chirurgici iuniores miris extollunt laudibus. At Ioānes de Vigo, non aspernendus chirurgus hāc herbam, crurium ulceribus, multum ualere scriptum reliquit, qui remedium hoc, a Galeno lib. octauo accepisse fatetur, sed sua pace bona dixerim, non sine menda, quum apud Galenum, hoc non reperiatur, ut ex suis uerbis percipitur, quæ ita habent: Fructus eius & folia adeo uehementer incidunt & calfaciunt, ut si diutius bibantur, urinam sanguinolentam efficiant, principio tantum urinam mouētia, foris cum oleo illita etiam excalfaciunt. Iuuant & lienosos, & difficulter spirantes, competens mensura est, drachmæ unius cum uino, desiccat etiā semen (& ut quidam tradūt) si liberalius bibatur, sterilitatē inducit.

Periclymenos mater sylua est.

Ioannes de Vigo errat.

De Tribulo.

Græce, τρίβολος*: Latine, tribulus: Hispanice, abroyos: abrolhos spinas: Italice, tribolo: Gallice, triboli.*

De Tribulo aquatico.

Græce, φίβολοσ ἄλλος, Latine, Tribulus aquaticus: Hispanice, abroyos delhagoa: Italice, tribolo aquatico, castagne del aqua: Gallice, tribol aquatici.

Enarratio 16.

Tribulus terrestris. NORVNT terrestrem tribulum, qui excalciati in pratis secus flumina,& in domorum areis uagantur. Humi enim serpit herba hæc, cuius folia minuta portulacæ figura sunt, inter quæ spinæ tribuli dictæ, magnitudine ciceris nascuntur. Cuius alteram speciem Theophrastus libro sexto, de Historia Plantarum, capite quinto, facit. Est præter terrestrem tribulũ, *Tribulus aquaticus.* alter aquaticus, ob id quod in aquis tam dulcibus, quàm maritimis nascatur, dictus, qui supernatat & triangularis magnitudine castaneæ apparet: qua de causa, Mantuani & Ferrarienses, imo omnes fere Longobardi, tribulos istos, castaneas aquaticas appellant, uel potius forsan, ob id quòd castanearum saporem in gustu referant, ex quibus quoque peregrini suas coronas parant, ut collo suspensis melius hypocrisim suam ostentent. Nam Venetiis apud Riuum altum tribuli ii uenduntur, & marini dicuntur. Nascuntur enim, ut sepe uidimus in lacubus prope Clodium portum. De quibus Galenus libro octauo de Facul. simp. medicamen. ita inquit: Tribolus ex humida essentia modice frigida, & sicca non mediocriter, cæterum similiter frigida constat: Vnde contra phlegmonarum generationes, & contra omnes influxus congruit: porro terrestris ipsius fructus, quum tenuium sit partium, potus renum calculos conterit.

De Saxifraga.

Græce, Ϭξξιφαγοι, Latine, Saxifraga, saxifragia: Hispanice, Italice, rompe saxo, saxifragia herba: Gallice, saxifraga: Germanice, maurauten, & steinrauten.

Enarratio. 17.

Saxifraga. TAM et si saxifraga, uerbum Latinum quàm Græcum potius referre uideatur; cuius causa, caput hoc multi cum Marcello adiectitium Dioscoridi esse putarunt; nihilominus tamen uerum & germanum esse attestatur quòd in omnibus Dioscoridis exemplaribus reperiatur. Quæ tamen hodie saxifraga Dioscoridis sit, multi non assequuntur, quum illius uice, herba quadam inter saxa plerunque nascente utantur, quæ pimpinellę similis uidetur, Sed in hoc differunt, quia pimpinella habet pilos; Saxifragia uero illos non habet, unde notum euadit, quòd recentiorũ saxifragia, apud Dio-

ſcoridem non eſt ſaxifraga, quia Dioſcoridis ſaxifraga epithymo potius, quàm pimpinellæ ſimilis eſt. Reuera tamen, Dioſcoridis ſaxifraga, epithymo omnino reſpondens in Italia conſpicitur, qua in minuendo renum & ueſicæ calculo, ac lotio euocando, non infelici ſucceſſu operamur, ceterum de empetro alibi caput habetur.

Saxifragia recentiorũ nõ eſt Saxifragia.

De Limonio.

Græce, λειμώνιον*: Latine, limonium, beta ſylueſtris: Hiſpanice, aſelga monteſina:*

Enarratio. 18.

V T teſtatur Plinius, libro uigeſimo, capite octauo, limonium beta eſt ſylueſtris, quanquam Galenus, libro ſecundo de Facultatibus alimentorũ, nullam reperiri betam ſylueſtrem dicat, Reuera tamen, Limonium hodie uariis in locis reperitur, folio paruo betam referente, caule cubitali, & maiori, ſubtili, ſimili corneolæ, ſiue luteæ dictę herbæ, Sed ſemine omnino onuſto, cui radix alba raphani ſimilitudine ineſt. Cæterum, non ſunt audiendi medici illi, qui contendunt Limonium apud Paulum Aeginetam, fructum uulgo limonem dictum, eſſe, ineſt enim limonii herbæ dictæ ſemini uel fructui dicto, auſteritas quædam, ob quam limonem fructum eſſe falſo opinati ſunt; Vnde Galenus libro ſeptimo de Facul. ſimpl. medicamen. ita quoque dixit: Eius fructum, utpote acerbum, ex uino exhibent cœliacis, dyſentericis, & hemoptoicis, iuuat & profluuium muliebre: Satis eſt oxybaphi menſura.

De Lagopo.

Græce, λαγώπους*: Latine, pes leporinus, lagopus, leporis cuminum, herba trinitatis: Hiſpanice, pee de lieure, yerua, la trinidad, yerua: Italice, herba trinitatis: Gallice, herba du trinite.*

Enarratio. 19.

I A M ſuccinctè ac breuiter de Lagopo loquutus eſt Dioſcorides, ut quæ illa ſit herba, difficile ſit diuinare, ut tamen coniecturis aſſequi potuimus, lagopum, herbam illam, quam trinitatis appellant, eſſe, credendũ eſt, Quæ ideo trinitatis herba dicitur, quia folia ſua maculata, in tres partes diuiſa, & longis pediculis a radicibus ortis, adalligata habeat, in cuius cubitali cauliculo, ineunte uere, ceruleus quidam flos peruincę ſimilis naſcitur: nã radix huic multiplex eſt, ſubtilis & in nigrum rubricans. Cæterum hæc herba trinitatis, pes leporis dicitur, quia eius folium in tres partes diuiſum pe-

Lagopus herba.

Lagopus herba trinitatis idem.

dem leporis animalis referat: Quæ aluum reprimit, uulnera consolidat, ac intestinali rupturę prodest, præcipuè si eius pulueris drachma in uino austero & styptico bibatur. Quę omnia, lagopo ex directo conuenire, certum est. Cæterum hanc Trinitatis herbam, Otho Brumphelsius, extra omnem animaduersionis modum, inter hepaticas reposuit, qua ratione illi in hac re nulla præstanda est fides. Item non minori errore comprehensus uidetur Matthęus Syluaticus, quū lagopum, caryophyllatam esse dixerit: quia lagopus in hortorum areis nascitur: caryophyllata uero, in montibus longe a sepibus & uiis, quam multi quoque, sanam mundam, alii herbam bene dictam appellant, Dicitur uero caryophyllata, siue gariophyllata quia eius radix odorē caryophylli expiret: Quę, ut mea fert opinio a Plinio, Geum libro uigesimo sexto, capite septimo, appellatur, Datur enim iis qui ex alto cadunt: Huius radix in puluerem redacta, per se uel consolidæ adiuncta, ac in uino pota, certo iuuamento, stomachum quoque roborat, ac fluxum omnem restringit, & solo odore spiritum recreat, calida enim & sicca est, ut eius attestatur sapor & odor. Porro de lagopo, ita breuissime tradidit Galenus libro septimo de Facult. simpl. medicamen. Facultatis est desiccantis, adeo ut fluxus alui probè exiccet. Verum meminisse decet, esse alteram herbam trinitatis dictam, inter coronarias cōnumeratam, quam trinitatis appellant, quia in eius flore, trinus reperitur color.

Brumphelsius errat. *Mattheus Syluaticus errat.* *Caryophyllata.* *Geum Plinij caryophyllata ē.* *Altera herba trinitatis.*

De Medio.

Græce, μήδιον, Latine, medion.

Enarratio. 20.

Medium.

DIFFICILE admodum est, medium herbam hodie dignoscere, quum in Media nasci tantum credatur regione, ac id magis, quia quibus ornetur foliis non cōstet. In quibusdam enim exemplaribus, legimus, mediū folia seridis habere, in aliis uero iridis: utcunque tamen, ne ordinem peruertamus, de eo Galenus, libro septimo de Faculta. simpl. medicamen. ita tradit: Radix quidem eius austera est, omnesque fluxiones cohibet, At semen tantum abest, ut id moliatur, ut etiam menses cieat, nimirum tenuium partium quum sit, & facultate incidendi præditum.

De Epimedio.

Græce, ἐπιμήδιον: Latine, epimedium, uindicta.

Enarratio. 21.

Epimediū.

QVAE hæc sit herba, mihi albo coruo rarior est, iis tamen quę Dioscorides de ea tradidit, subscripsit Plinius, libro uigesimo septimo, capite nono: & ut de illius uiribus tradit Galenus, libro sexto, refrigerat moderate, cum

te, cum aquea humiditate, uberibus illitum, surrecta ea seruare potest, aiunt uero, si potu hauriatur, sterilitatem parere.

De Xiphio.

Græce, ξίφιον: Latine, Xiphium, gladiolus: Hispanice, gladiolo deentre los panes: Italice, monacuccie.

Enarratio 22.

NASCITVR Gladiolus inter segetes ubique folio iridis, sed breuiori, angustiori, uenoso, & cultri modo in mucronem desinente, unde nomen traxisse uidetur. Caulem uero ex se cubitalem mittit, in quo purpurei flores, ordine bene dispositi uidentur, qui & si irinis figura similentur. breuiores tamen sunt, nam radices huic rotundæ duæ sunt, testiculorum canis, dictis radicibus admodum similes, quarum una alteri subsidet. Plinius uero libro uigesimo quinto, capite undecimo, per Xiphium, aquaticū gladiolum intelligere uidetur, quia Xiphium, aquæ accolam dixit, quum tamen Dioscorides, in aruis nasci tradat, de aquatica uero illa gladiolo, capite de acoro sermonem habuimus; sed multo ampliorẽ, capite suo proprio de Xyride: At de Xiphio ita meminit Galenus libro octauo, de Facultatibus simpl. medica. Xiphii radix maxime altera quæ superior est, attrahit, digerit, desiccatque.

Gladiolus.

Plinii xiphium.

De Sparganio, siue Xiphidio.

Græce, σπαργάνιον: Latine, Sparganium, Xiphidion, spatula fœtida: Vulgo spatula fœtida.

Enarratio. 23.

SPARGANION, siue xiphidion, officinarum spatula fœtida est, quum inter se maxime conueniant, unde Mathiolum Senensem hic errare certum est, quia sparganium non esse spatulam fœtidam cõtendit, & eo magis, quia in spatula fœtida pilulas non comperiri in quibus semen claudatur dicat, quod falsissimum esse, qui spatulæ fœtidæ mediocrem notitiam habent: norunt, proinde sparganium spatulam fœtidam esse certum est, cuius succus hodie unguentis, contra scabiem & psoram miscetur, & meritò quia ut inquit Galenus libro octauo de Facult. simpl. medicamen. Sparganium desiccantis est facultatis.

Sparganii spatula fœtida est.

De Xyride.

Græce, ξυρὶς: Latine, Xyris, Syluestris iris, Gladiolus purpurea: Hispanice Lusitanice, spadana lirio, lirio spadanal:

Italice, gladiolo di fior purpureo: Gallice, gladiolo du fleur purpureo: Germanice, gelb uel purpuren schuuertlin.

Enarratio 24.

Xyris gladiolus purpurea est. Gladiolus lutea.

NASCITVR Xyris aquosis in locis,& hodie gladiolus purpurea, a flore purpureo appellatur. Altera autem gladiolus luteis floribus reperitur, cuius radix pro acoro a multis usurpatur, ut capite secundo, libri primi diximus. De xyride uero Galenus ita tradit, libro octauo, de Facul. simpli. medicamen. Xyris, tenuium partium, attractoriæ, digerendi,& desiccandi facultatis est, cum radix, tum multo magis fructus, qui quidem & urinam ciet,& lienes induratos sanare potest.

De Anchusa.

Græce, ἄγχουσα: Latine, Anchusa: Hispanice, soagem: Italice, Anchusa: Gallice, Anchusa.

De secunda Anchusa.

De tertia Anchusa.

Enarratio. 25.26.27.

Anchusa.

ANCHVSAE omnes tres species norunt mulieres, quia earum succo radicũ rubro, suas fucant genas. Ornantur enim per uniuersum caulem, flore purpureo ad albedinem inclinante, buglossæ persimili: De quibus Galenus libro sexto, de Facul. simpl. medicamen. agit,& illis lycopsim adnumerat, dicens: Anchusæ quatuor sunt species, Onoclea, quam uocant, radicem habet admodum refrigerantem, desiccantem, astringẽtem,& subamaram, corporibus condensandis & modice extenuandis idoneam, tum abstergendis quoque & abluendis biliosis & salsis succis; quare aurigini & lienosis est utilis. Præterea cum polenta illita, iuuat erysipelata,& abstergit non modo epota, sed etiam admota extrinsecus. Proinde aceto macerata, uitiligines & lepras sanat: At folia ipsius herbę imbecilliora radice sunt, non tamen a resiccatione & astrictione aliena; itaque profluuium sanant cum uino pota. Lycopsos nominata refrigerans etiam & siccans, similiter erysipelatis congruit, uerumtamen radicem quàm onoclea magis astringentem sortitur. Onochilo cognominatæ uis & calidior & medicamentosior inest; quare eos qui a uiperis morsi sunt, admodum iuuat, tum illita, tum suspensa, tum esa. Reliqua uero quæ quarta est,& parua, cæteris est calidior, amarior & medicatior: ac proinde ad latos lumbricos idonea, oxybaphi mensura cum nasturtio & hyssopo epota.

De Lycopside.

Græce, λυκοψὶς: Latine, lycopsis, Anchusæ altera species.

Enarratio. 28.

GALENVS quum de anchusa egit, de lycopside quoque tanquã anchusæ altera specie, sermonem habuit, ut ex præcedente enarratione facile comprehendi potest. Ruellius tamen, aliorum iudicio, lycopsim eam esse herbam contendit, quam uulgares Italiæ pharmacopolę cynoglossam appellant; Sed re uera falsò, quia inter se maxime differunt, ut conferenti notum erit. Iis adde, quòd Plinius noscens lycopsim herbam differentem a dicta cynoglossa, libro uigesimo septimo capite undecimo, seorsum de ea agit dicens: Lycopsis longioribus quàm lactuca est foliis crassioribusque, caule longo, hirsutis, adnatis multis cubitalibus, flore paruo, purpureo: nascitur in campestribus, illinitur cum farina hordeacea, igni sacro, sudorem in febribus mouet, succo aquæ calidæ admixto. De prædicta uero cynoglossa, libro uigesimo quinto, capite octauo, sermonem habuit, quum dicat: Inungitur & cynoglossos, caninas imitans linguas, topiariis operibus gratissima, aiuntque, quæ tres thyrsos seminis emittat, eius radicem potam ex aqua ad tertianas prodesse, quę quatuor, ad quartanas: Est alia similis ei, & quæ ferat lappas minutas: eius radix pota ex aqua, ranis & serpentibus aduersatur: ut liquido constet, lycopsim alteram herbam a prædicta cynoglossa esse.

Lycopsis.

Ruellius errat.

De Echio.

Græce, ἔχιον: Latine, echion, Alcibiadion, Alcibiacum, buglossus syluestris: Hispanice, yerua de la biuora: Lusitanice, chupamel: Italice, la buglossa saluatica: Gallice, buglosso sauuage.

Enarratio. 29.

ECHIS Græcis, Vipera Latinis est, quæ ideo echis herba dicitur, quia semen, capiti uiperæ simile habet, multis satis nota, folio oblongo, stricto, aspero, buglosso uulgari simili, qua de causa multi syluestrem buglossum appellant: imo Otho Brumphelsius, pro syluestri buglossa, graphice eam depingit, quę purpurascentes flores, ad ruborem tendentes, a medio caulis, uersus partem superiorem habet, in quibus, dulcedinem quandã pueri in Hispania sugentes, percipiunt, unde nomen herbæ imposuerunt, quale in lemmate fiximus: Nam semen paruum est, nigrum uiperino ca-

Echion Alcibiadiõ Buglossa syluestris idem.

piti persimile, quod ueluti & radix nigricans, digitalis crassitudinis, uiperarum morsibus, in potu succurrit. Hanc uero Galenus siluit, libro suorum Simpl. quãquam Paulus ad Dioscoridis intentionem, de ea mentionem fecerit. Verum, echion eadem est herba cũ Alcibiadio, ut ex Dioscoride percipitur, quanquam Plinium hoc ignorasse satis claret, ut eius indicant uerba, quæ ita libro uigesimo septimo, capite quinto, habent: Alcibion qualis esset herba apud authores non reperi: Sed radicem eius & folia trita ad serpentis morsus imponi & bibi iubent. Hactenus Plinius. Ex cuius uerbis satis percipitur, quòd quia alcibium esset ignorasset, imò quod echion non esset alcibion, ex libro uigesimo quinto, capite nono, euidentissime comprehenditur, quum de echio ita dicat: Echios utriusque generis pulegio similis, foliis coronata, drachmis duabus ex uini cyathis quatuor datur: item altera quę lanugine distinguitur spinosa, cui & capitula uiperę similia sunt, hæc ex uino & aceto.

Plin. errat

De Ocymastro.

Græce, ὠκυμοειδὲς: Latine ocymoides, philiterium, ocymastrum, ocymũ syluestre, basilicum syluestre: Hispanice, albahaqua montesina, alfabega syluestre: Italice, basilico saluatico: Gallice, basilic sauuage: Germanice, uuildbasilg.

Enarratio. 30.

Ocymastrũ

NASCITVR Ocymastrum, basilicum dictum syluestre, in segetibus plerunque, folio ocymi ramulis quadratis, hirsutis, & illis quidem dodrantalibus, in quibus flores albi (silente Dioscoride) nascuntur, quibus decidentibus, siliquæ dentatæ, hioscyamo persimiles, semine quodam nigro melanthio æquali plenæ conspiciuntur. Quibus labiis admotis, pueri non tam Italiæ quàm totius Hispaniæ sibilum edunt, & de eo Galenus ultimo capite libri octaui, de Facult. simplicium medicamentorum, ita dixit: Semẽ ocymoidis, tenuiũ est partiũ, & citra morsum, facultatis desiccatorię.

De Erino, siue Echino.

Græce, ἔρινος: Latine, erinon, echinos, ocymum aquaticũ, basilicum aquaticum: Hispanice, alfabaqua de lhagoa, basilico de lhagoa: Italice, basilico aquatico: Gallice, basilic aquatique.

Enarratio 31.

Erinon Echinos.

QVI ex isto capite expungere contendunt, hæc uerba, lacteo liquore

abundant caulis & folia erini, omnino nunquam herbam istam se uidisse indicant, quæ proculdubio in aquastrinis nascitur locis, plena non nisi liquoris lactei, & de ea Plin. lib. 23. c. 7. ad istum modum dixit: Herba quoque quam Græci erinon uocant, reddenda in hoc loco propter gentilitatem, palmo alta est, cauliculis quinis fere ocymi similitudine, flos candidus, semē nigrum, paruum, tritum cum melle Attico oculorum epiphoris medetur ut cum duabus drachmis cum cyathis Atticis quatuor, manat lacte multo & dulci, herba perquam utilis aurium dolori nitri exiguo addito, folia resistunt uenenis. Hæc enim ultima uerba Dioscorides siluit, quum tamen Nicander, in sua theriaces compositione herbam hanc, utpote contra uenena ualentem miscuerit. Verum Gal. hanc non erinon, sed potius echinon appellat, nec mirum, quia in multis Dioscoridis exemplaribus, sic in lemmate, de echino legitur. de qua ille sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum tradit; echini herbæ fructus, acerbus est, ac proinde repellentis & exiccatoriæ facultatis, utuntur eo ad oculorum fluxiones, & aurium.

De Gramine.

Græce, ἄγρωστις: *Latine, gramen: Hispanice, grama yerua, gramenha: Italice, gramigna: Gallice, dent de chien: Germanice, grasz.*

De Calamagrosti.

Græce, καλαμάγρωστις: *Latine, harundinaceum gramen: Hispanice, grama gruessa, hierua, gramenha gruessa: Italice, gramigna cannaria: Gallice, dent de chien grosse: Germanice, grasz groß.*

De Gramine Parnassi.

Græce, ἄγρωστις ἐν παρνασσῷ: *Latine, gramen Parnassi montis.*

Enarratio. 32. 33. 34.

APPRIME dubio procul de gramine Plinius differit, cuius præter istas à Dioscoride citatas species, alias tres aculeati libro uigesimoquarto, capite decimonono, ad istum modum describit: Gramen ipsum est inter herbas uulgatissimum, geniculatis serpit internodiis, crebroque ab iis & ex cacumine nouas radices spargit, folia eius in reliquo orbe in exilitatem fastigiantur. In Parnasso tantum hederacea specie densius quàm usquam fru-

Gramen.

ticante,flore odorato,candidoq;. Iumentis herba non alia gratior,siue uiri dis siue in fœno siccata,tunditur aspersa aqua, Succum quoque eius in Parnasso excipi tradunt,propter ubertatem, dulcis enim hic est.In uicem eius in reliqua parte terrarum succedit decoctum, ad uulnera conglutinanda, quod & ipsa herba tusa præstat,tueturque,& ab inflammationibus placat. Decocto adiicitur uinum ac mel, ab aliquibus & thuris & piperis myrrhæque tertiæ portiones : rursusque coquitur in æreo uase ad dentium dolores & epiphoras. Radix decocta in uino torminibus medetur: & urinæ difficultatibus,ulceribus uesicæ. calculos frangit, semen uehemẽtius urinam impellit,aluum,uomitionesque sistit,priuatim autem draconum morsibus auxiliatur,& subdit: Quod è graminum genere septem internodia habet,efficacissime capiti contra dolores adalligatur, Quidam propter uesicæ cruciatus decoctum ex uino gramen ad dimidias è balneis bibi iubẽt. Sunt qui & aculeatum gramen uocant trium generum, cum in cacumine aculei sint plurimum quini,dactylon uocant, hos conuolutos naribus inserunt,extrahuntque sanguinis ciendi gratia. Altero quod est aizoo simile, ad paronychia & pterygia unguium,& cum caro unguibus excreuerit utũtur cum axungia,ideo dactylon appellantes,quia digitis medeatur. Tertiũ genus dactyli, sed tenuius nascitur in parietibus aut tegulis:huic caustica uis est, sistit ulcera quæ serpunt. Gramen capiti circundatum sanguinis è naribus fluxiones sistit. Camelos autem necare traditur in Babylonis regione id quod iuxta uias nascitur: Hactenus Plinius. Nos uero graminis primam speciem communissimam, ac ubique uulgarem esse nouimus, & qua iumenta optima pabulantur,& ex ea aquam per campanam in officinis paratam pharmacopolæ habent,quia angustiis urinæ prodest, & lapillos frangit: frigida enim aqua ista est,ueluti alkakengi,in summo pretio habenda,quum perpaucæ sint medicinæ natura frigidæ,calculos frangentes, & urinam elicientes. Cæterum perperam dixerunt, Leonicenus & Ruellius,quòd gramen aculeatum in quinque diuisum penulas, & quo pueri è naribus sanguinem prorritant,coronopus est,quum ut diximus, coronopus,herba cornu cerui,uel stella maris,appellatur. Nã de aculeato illo gramine, abunde Plinius citato loco meminit. Non minori quoque errore, olim a me comprehẽsus est,Otho Brumphelsius,quum in suis Tomis, gramen polygonion esse putauerit. Harundinaceum uero gramen uulgatissimum quoq; est,nascitur autem ad ripas fluuiorum,præcipue Eridani, Padi dicti,qui Ferrariam præterlabitur. Dulce autem hoc gramen est, & iumentis gratum,ex quo in farinam redacto, panes deficientibus frugibus, parari possunt,& multo meliores illis,quibus Brasilii homines, ali solent, non nisi ex puluere cuiusdam arboris apparatis, ac pistis, ad quam regionem utpote nobis nouam,quum Lusitani nostri, longa nauigatione fra-

Aculeatũ gramẽ triũ generum.

Ruellius errat.

Leonicenus errat.

Brumphelsius errat.

Harũdinaceum gramen.

Panis ex lignis scobe apud Brasilios paratur.

cti,appulissent,deficiente pane,ac omni genere cibariorum, coacti sunt fari nam illius arboris,pro pane,more incolarum in uictu gustare, sed non sine eorum magna iactura,quum ex multis perpauci euaserint, & in patriam re uersi sunt.Gramen uero Babylonicum aut Parnassi,à me hucusque uisum non est.De uiribus tamen graminis ita meminit Galen. lib.6. de Facultatibus simpl.medic. Graminis radix, modice frigida est & sicca,mordacitatẽ quandam exiguam,& partium tenuitatem obtinens: At herba ipsa primo quidem recessu refrigerat, in humiditate uero & siccitate existens quàm moderata,& subdit; Graminis esculenti radix, modice frigida & sicca est, proindeque cruenta ulcera glutinat:ipsa autem herba illita non uehementer refrigerat,in medio cõstituta humiditatis & siccitatis. Radici porro mordacitas & tenuitas quædam exigua inest, qua nimirum lapides frangit, si quis eam decoctam bibat: At semen alterius quidem, imbecillum est, eius uero quæ in Parnasso nascitur, urinam ciet, ac fluxus uentris & stomachi resiccat,uis enim eius est exiccatoria,tenuium partium, & subacerba.

Gramẽ Babylonicũ. Graminis facultas.

De Sideritide.

Græce, σιδηρῖτις*: Latine, sideritis, uertemnum, solastrum.*

Enarratio. 35.

CONSPICITVR sideritis hæc in nonnullis uallibus, folio aspero,saluiæ magnitudine,tanquam marrubii albicante, & per circuitum tanquam quercus dentato, quod fricatum,ex se odorem, qualem ex citoniis optime maturis oriri uidemus,emittit,quẽ Dioscorides subintelligit,quũ dicat,gustu non iniucundo cum adstrictione aliqua.Hanc uero Fuchsius, in suo Herbario,nouisse uidetur, quanquam Mathiolus oppositum contendat:sed re uera Mathiolus eam nunquam uidit, quia si eam cognouisset,illius odorem suauissimum nunquam prætermisisset. Porro Ruellius hanc Iudaicam herbam appellari contendit, quum tamen Iudaica herba apud Auicennam,erui herba sit.Est tamen,altera quoque herba Iudaica siue Pagana dicta,cuius caulis bicubitalis & maior est,colore subrufus, lucidus,& tersus,in quo folia oliuæ per circuitum minutim serrata apparent, Nam flores quoq; in herba ista,facile euanescentes,sed aurei coloris sunt, unde Aurea uirga,dicta quoq; est,qua chirurgici, & empirici cruenta uulnera glutinant,& fluxus compescunt. At de siderite ita tradit Galen.libro octauo de Facultatibus simpl.medic.Sideritis nonnihil abstergit,sed plurima pars eius est humida & mediocriter frigida, cum exigua astrictione, qua phlegmonem sedat & glutinat.Sideritis autem Achillea, dictam superans astrictione, sanguinis eruptioni, dysenteriæ,& muliebri profluuio est aptissima.

Sideritis olet citoniũ. Fuchsius. Mathiolus. Iudaica herba. Aurea uirga herba.

De Sideritide secunda.

De Syderitide tertia, Heraclea dicta.

Enarratio. 36.37.

Sideritis secunda et tertia.

SIDERITIM secundam hucusque nunquam uidi, tertiam uero Heracleam dictam, sub prædicto obseruaui nomine, & ea mulieres, pro cruentis glutinandis uulneribus utebantur.

De Achillea.

Græce, ἀχίλλειος: Latine, achillea, supercilium Veneris.

Enarratio. 38.

Achillea.

HAEC merito sideritis quarta species appellari meretur, quæ millefolium officinarum non est, quia millefolium stratiotes altera est, ut suo loco huius libri dicemus; Nec uero Achillea, uulgaris, & hortis familiarissima est herba; quia hæc Dioscoridis Achillea tenui & minuto ornatur folio, adeo ut Ruellius eam uulgatum millefolium esse dixerit: uulgaris uero Achillea, herba bicubitalis est, hodie pro hortorum ornamento habita, folio rotundo, diuiso, flore uerò uario, aliquando albo, aliquando purpureo, nõ nunquam uero subnigro, quæ quoque pro agglutinandis uulneribus, ac constringendis membris dissolutis usurpatur. Est igitur Achillea hæc Dioscoridis, herba pratis uulgatissima, & quæ a uulgari millefolio parũ abest. Hallucinatur certe Serapio, qui ex Constantini authoritate credidit, sanguinem draconis liquorem, huius herbæ succum esse, quum re uera Sanguis Draconis, proceræ arboris, apud insulas Maderiæ, & Canarias, olim Fortunatas dictas, crescentis liquor fit, quam arborem Hispani nostri Draconariam, uel Draconem appellant, & illius rubrum liquorem, sanguinem, unde sanguis Draconis liquor iste dictus est. Quod ignorans Plinius, ueri draconis animalis sanguinem esse credidit, ut quinto libro, capite de cinabari, diuinis fauentibus gratiis, uberius dicemus. Cæterum, quum de Achillea agebamus, ad nos herba quædam aduecta est, caput Aquilæ dicta, caulis subtilis, quadrati, dodrantalis altitudinis, in quo folia stricta, oblonga, hyssopi modo sunt, quibus a latere alia duo folia a caule orta hærent, in summitate uero caulis, flores stœchadis modo plures sunt, in quorum infima parte alii flores nascuntur, cum albedine rubricantes, per medium diuisi, ut unusquisque illorum flos, serpentis caput referre uideatur, uel potius Achillis caput, unde nomen traxisse uidetur. Hæc autem astrictoria herba est, & ut sapore percipitur, frigida temperatura.

Achillea uulgaris.

Serapio hallucinatur.

Sãguis draconis quid.

Caput aquilæ herba.

De Rubo.

Græce, βάτος: Latine, rubus, sentis rubus: Hispanice, sarca:

ca: Lusitanice, sylueira, sylua: Italice, rono: Gallice, des ronces: Germanice, bromber.

Enarratio. 39.

RVBVS mora ferens, in omnibus fere sepibus uidetur, & ex illius moris diamoron parari debet. Curent tamen pharmacopolæ ea immatura, ueluti ipsius rubi flores, in officinis seruare: fluxus enim constringunt, & decoctiones omnes constringentes ornant. Vnde Galen. hæc noscens, de rubo ita lib. 6. de Facult. simpl. medic. inquit: Rubi folia, germina, flos, fructus, & radix, qualitate astringente neque obscura participant. Sed folia germinaque recens nata plurimum in se habent substantiæ aqueæ, parum uero astrictionis, quare uulnera glutinant: At fructus maturus, non parum habet succi calidi temperati, quę existit dulcis, ob idque & ob modicam astrictionem non est insuauis gustui: At immaturus acerbus est & ualide exiccatorius, ac sane uterque reconditur, ualidius quàm recens desiccans, flos eandem uim fructui immaturo possidet. Vtraque ad dysenterias, uentris profluuium robur deperditum, sanguinisque expuitionem sunt idonea remedia. Radix præter astrictionem, non paucam habet substantiam in sese tenuem, per quam & lapides renum comminuit.

Rubus mora.

De Rubo Idæo.

Græce, βάτος ἰδαία: Latine, rubus Idæus, sentis Idæus: Hispanice, sarca sen spinas, sylueira sen spinhos: Italice, rouo ideo: Gallice, ung framboisier: Germanice, bromber ideo.

Enarratio. 40.

DICITVR Rubus Idęus, quòd in Ida monte multus nascatur, qui a prædicto differt, quia spinis careat, & eius mora rubra plerunque sunt, quandoque uero alba & odorata, nonnunquam autem nigra, quæ paucioribus granis constant, gustui perquā grata, ut ea ad ripas Padi, uiginti quinque milliaribus a Ferraria gustauimus, præsertim, quum Ariostum uirum doctissimum, & grauissimum, ac Herculis illustrissimi ducis Ferrariæ negotiatorem, Milliarii oppido à morbo liberauimus. Sunt præterea fragra fructus, moris simillima, sed rubra, quæ in herba trifolio magno humi serpente nascuntur, de quibus Virgilius ita cecinit.

Rubus Idæus.

Ariostus Ferrariensis uir doctissimus.

Fragra.

Qui legitis flores, & humi nascentia fragra.

Quæ Seruius eo loco, ob prædicta, terrestria mora appellat, & ea Hispani iuxta ac Lusitani, murangaos, uel muranganos, uocant. Galli autem, des frayses. Gustui autem grata sunt fragra, quæ apud Germanos inferiores, uino & saccharo mixta, incontinuo uictus usu sunt, ueluti quoque apud An-

glos, & alias nationes, ſtomachum enim refrigerant, & deiectam appetentiam incitant.

De Helxine.

Græce, ἑλξίνη: Latine, helxine, parthenium, parietaria, herba muralis, herba urceolaris, herba uitri, perditium: Hiſpanice, yerua del muro, alfaba quilla del muro, alfaba quilla de culebra, parietaria: Italice, parietaria, la uitreola: Gallice, paritoire: Germanice, tag und nacht, ſant peters kraut, oder glaſgzkraut.

Enarratio. 41.

Parietaria. COMMVNIS herba Helxine eſt, muralis, ſiue parietaria dicta, quòd muris & parietibus adnaſcatur, & hæreat, quam Auicenna quoq; herbam uitri appellat, ob uiriditatem forſan quandam, qua ueluti uitrũ ſplendeſcere uidetur, uel potius, quia ea uitrea uaſa lauantur. Qua de cauſa Scribonius Largus eam urceolarem, quod tergendis urceis idonea ſit, uocare non dubitauit. *Vrceolaris herba.* Hac iam medici in initio dolorum, tam frigidorum quàm calidorum, tanquam præſtantiſsimo remedio utuntur: nec ſane abſque ratione: quum omnis dolor attrahit & ſua attractione inflammationem plerunque minatur, quod opus parietaria, ſua ſtypticitate, maxime materiam propulſando, ac locum roborando inhibet. Vnde Gal. de ea ita prudenter lib. 6. de Facult. ſimpl. medic. inquit: Helxine, quam parthenium uocant, abſtergit, conſtringitque cum humiditate ſubfrigida, unde phlegmonas incipientes uſque ad augmẽtum ſanat, maxime ſi calidæ fuerint, incipientibus etiam phygetlis cataplaſmatis ritu illinitur, ad auriumque dolores phlegmonoſos ſuccus eius inſtillatus, ſicuti ad pariſthmia gargarizatus cõducit.

De Helxine Syſſampelo.

Græce, ἑλξίνη κυσσάμπελος: Latine, helxine ſyſſampelos, uitis hederacea, conuoluolum paruum, uolubilis parua: Hiſpanice, campanela yerua: Italice, uilucchio minutola: Gallice, lizet uel lizeron, aut campanette: Germanice, mitteluuinden, oder uuengartenuuinden.

Enarratio. 42.

Helxine cyſſampelos. REPIT herba hæc, & uitibus ac ſepibus circumuoluitur: unde cyſ-

ſampelos, idest hederauitis appellatur; quæ dubio procul alia nõ est, quàm conuoluoli ſpecies quædam parua, flores albos, campanarũ modo in æſtate ferens, quam quoque paruam uolubilem appellamus, & de ea Plin. lib. 21. c. 5. ſermonem fecit, ſub conuoluoli nomine dicens: Eſt flos non diſſimilis illi in herba, quam conuoluolum uocant, naſcens per fruteta, nullo odore, nec crocis intus, cãdorem tantum referens, ac ueluti rudimentum naturæ lilia facere condiſcentis. Hanc quoque Seruius Grammaticus, non ſine errore liguſtrũ appellauit, de qua breuiſsime Gal. lib. 6. de Facult. ſimp. medicamentorum, ita tradit: Helxine altera cyſſampelos dicta, digerendi obtinet facultatem.

De Elatine.

Græce, ἐλατίνη: *Latine, elatine.*

Enarratio. 43.

NISI elatine altera ſyſſampelos ſpecies ſit; quæ illa ſit herba ignoratur. Ruellius porro in Gallia reperiri, & rapiſtrum campeſtre uocari tradit, quam ruſtici inter oxypora quoque miſcent, & ea ueſcuntur, de qua Gal. libro ſexto de Facult. ſimpl. medic. ita ſuccincte dixit: Elatine modice tum refrigerat, tum aſtringit. *Elatine.*

De Eupatorio.

Græce, εὐπατώριον: *Latine, eupatorium, agrimonium, agrimonia: Hiſpanice, Luſitanice, agramonia: Italice, agrimonia: Gallice, delempatoire ouaigremonie: Germanice, odermenig, bruchuurtz.*

Enarratio. 44.

DIXIMVS ab hinc multos annos, Græcorum eupatorium, Officinarum agrimonium eſſe: id quod ita eſſe, hodie quoque confirmamus, quum re uera, inter ſe maxime reſpondeant. Proinde quum medicus Græcorum aliquam cõpoſitionem deſcripſerit, in qua eupatorium ingredi neceſſum fuerit, pharmacopolam admoneat decet, ut agrimoniam uulgarẽ, eupatorii loco iniiciat, quum re uera, officinarum agrimonia, Græcorum eupatorium ſit. Deſcribit porro Auicenna alterum eupatorium, foliis cannabinis, quo hucuſq; omnes pharmacopolæ pro uero eupatorio uſi ſunt. Naſcitur autem herba hæc prope riuos aquarum, altitudine trium cubitorum, foliis, ut dixi, cannabis, ſub albidis, hirſutis, guſtu amaris, cui caulis ſubruber eſt, rotundus, ſolidus, multis alarum cauitatibus plenus, in ſummitate cuius, flos in umbellæ modũ ornatus, ex albo ruffeſcens, cernitur, qui faci *Eupatorũ uulgaris agrimonia eſt.* *Eupatoriũ Auicennæ.*

de plumæ modo exhalat. Est proculdubio herba hæc omnino medicinalis, obstructiones aperiens, & quæ materias crassas, ac uiscidas incidit, & attenuat, quam Ruellius sed falso, apud Dioscoridem, hydropiper esse credidit, ut libro secundo meminimus. Hanc igitur herbam pharmacopolæ, quū Auicennæ compositiones parauerint, in quibus eupatorium ingreditur, accipere debent, non uero agrimoniam, aut eupatorium alterum. Vocant autem Hispani simul & Lusitani Auicennæ hoc eupatorium, Guafete. Mesue quoque alterum describit eupatorium, officinis quoque familiare, cuius flores, auri modo in umbella lucent, quod, ut mea fert opinio, ageratum Dioscorides appellat, & eo pharmacopolæ, Mesues compositiones ornare debent, in quibus eupatorium misceri debet. At de eupatorio præsenti agrimonio dicto, ita loquitur Galenus libro sexto de Facultatibus simpl. medicamentorum. Eupatorium tenuium est partium, incidendique & extergendi uim citra manifestam caliditatem obtinet, quo circa obstructiones iecoris aperit, inest ei quædam etiam astrictio, per quam robur uisceri addit.

Ruellius taxatur.

Eupatoriū Mesues, Diosc. oridis ageratū est.

De Pentaphyllo.

Græce, πεντάφυλλον: *Latine, pentaphyllon, quinque folium: Hispanice, cinco en rama: Italice, cinquefolio: Gallice, quinte fueille: Germanice, funfffinger kraut, oder funffblatt.*

Enarratio 45.

Pentaphyllon.

NASCITVR aquosis locis, & secus aquarum canales, pentaphyllon hoc, folio mentæ, sed minori, & per ambitum serrato, in singulis enim pediculis, quinque folia nascuntur, unde & nomen illi; Quæ a tormentilla differt, quia pentaphyllon quinque potissimum foliis constat, tormentilla uero septem; item pentaphyllum in aquosis nascitur locis; tormentilla uero in montibus siccis; Pentaphyllon quoque, radice ornatur russa, helleboro nigro persimili; tormentilla uero, ut capite de Symphyto diximus, multis implicita nodis, ut eas inter se differre, certissimum fit, quod Manardus Ferrariensis uir alioquin doctissimus ignorauit, porro de pentaphyllo Galen. libro octauo de Facultatibus simplicium medicamentorum sermonem habet, dicens, Radix eius desiccat uehementer, nimirum in tertio ordine, citra mordicationem tamen, Minimum siquidem habet cum acrimoniæ, tum conspicuæ caliditatis. Verum, præter quinque folium dictum, in pratis eius duo altera genera uidentur, omnibus ubique obuia.

Manardus ignorat.

De Phœnice herba.

Græce, φοῖνιξ: *Latine, herba phœnix, hordeum murinum, lo-*

lium murinum, auena sterilis: Hispanice, alcacer del muro, auea del muro: Italice, gioglio saluatico: Gallice, yuraie sauuage.

Enarratio 46.

TAM similis lolio, phoenix herba est, ut unam pro alia nisi quis instructus fuerit, facillime arripere poterit: Differentia tamen est, quòd phoenix foliola supra spicam non habet; lolium uero habet, ut capite de lolio diximus: item, phoenix supra muros, et domorum tecta nascitur, unde murinum hordeum dictum est: lolium uero inter triticum potissimum crescit: Constringens enim medicamentum est, ut eius indicat sapor, & ut tradit Paulus libro septimo suæ medicinę, in uino austero pota, omneis fluidos affectus sistit.

Phœnix herba.

De Idæa radice.

Græce, ἰδαία ῥίζα: *Latine, idæa radix, Radix e monte Idæ.*

Enarratio. 47.

NASCITVR Idęa radix in Ida monte, apud Cretenses, quam nullus mihi hactenus monstrare ualuit, & de illius uiribus ita ut solet tradit Galenus; Admodum gustu est acerba Idęa radix, quare sanguinis effusiones, lienterias & dysenterias, mensesque fluentes supprimit, tum pota, tum etiam extrinsecus.

Radix Idæa.

De Rhodia radice.

Græce, ῥοδία ῥίζα: *Latine, radix Rhodia.*

Enarratio. 48.

ADFERTVR hodie Rhodia radix è Germania, sic Rhodia dicta, quod rosarum odorem prę se ferat. Porro in Macedonia eam nobiliorem nasci, Græci testantur authores; Sed in Italia eam quoque non infeciliter nasci, tradit Mathiolus Senensis, cui placuit subscribere, eo quòd huius radicis ac plantæ exactè prosequitur historiam delineationemue, quam hactenus a nemine descriptam comperio; & eo magis quia illā in horto suo, Goritiæ, satam habere testatur: cui fides ampla habenda est, quum doctus, & harum rerum diligentissimus scrutator sit, inquit igitur: Radix Rhodia ex se caules emittit rotundos, nonnihil concauos, ad summum cubitales, in quibus folia cernuntur oblonga; acuminata, tanquam portulacę crassa, sed per ambitum minutim dentata, in quarum caulium summitatibus, umbella quędam uiridis est, similis illi quam in tithymallo nasci uidemus; quę quum ad supremum maturitatis deuenit, & iam iam collapsura, rubra euadit. Cęterum radix ista inæqualis est, crassa, costo similis, quæ interdum uiridis est, lenis & lucida in superficie apparet, intus uero alba: Sicca uero, le

Rhodia radix.

Mathiolus.

uis redditur, ac ex alba rubra in interiori parte effecta est, exterius uerò squammosa, quæ masticata, uel pista, ex se rosarum odorem spirat, unde Rhodiæ, ut dixi, nomen traxit. Viuax enim radix hæc est, adeo ut etiam lõgo tẽpore è terra eradicata permaneat, modo locis non admodum siccis ser uetur, Si postea terra obruatur ac plantetur, illico repullulare, & ex se germen mittere non dedignetur, tanta utpote illi inhęrens uiuacitas. Nascitur autem montibus altissimis, siccis, lapidosis, & locis quibus uix terra illam cooperire ualet. Hæc enim Mathiolus lingua sua Ethrusca dixit, quæ nos in hanc utcunq; reddimus, qui procul dubio in maximo deprehenditur errore, quum Rhodiæ radici temperatam tribuat naturam, ex Galeni authoritate, atque ea de causa omni capitis dolori, siue calido siue frigido ualere contendit, oblitus forsan, uir alioqui doctus, uerborum Galeni, quæ paucis interpositis uersibus descripsit, in quibus Galenus Rhodiam radicem, non temperatam describit, sed calidam in fine secundi ordinis, aut in initio tertii. Ita enim Galeni uerba ut studiosi uideant, habent, libro octauo de Faculta. simpl. medicamen. Rhodia radix, ea uidelicet quæ in Macedonia nascitur, tenuium partium, & digerentis est facultatis: In calfaciendo uerò secundi ordinis censenda est, aut certe tertii incipientis. Hæc Galenus. Proinde Rhodiam radicẽ frigidis tãtum doloribus capitis mederi, credendũ est.

Mathiolus errat.

De Hippuri, equiseto herba.

Græce, ἵππουρις: Latine, hippuris, equisetum herba, salix equina, cauda equina, equi cauda: Hispanice, cola de mula yerua, rabo de mula bierua: Italice, coda di cauallo, asprella: Gallice, prela: Germanice, schafft hay.

De altera Hippuri.

Græce, ἑτέρα ἵππουρις: Latine, altera hippuris, altera cauda equina: Hispanice, una altra cola de mula yerua, rabo de asno bierua: Italice, unaltra coda di cauallo, herba: Gallice, prela aultra.

Enarratio. 49. 50.

VTRAQVE Hippuris cauda equi dicta, in aquis nascitur, & ubique familiaris est, Dicitur uero earũ una species asprella, quia ea plerunq; mulieres stannea uasa expurgant, friccantue. Vnde Germani eam kanten kraut appellarunt, constringit enim hippuris biliosum uomitum, & maxime exsiccat, ac scabię, uesicæ malo intolerabili eam mederi, experiẽtia diu

Hippuris Asprella.

tina compertum eſt. De qua Galenus libro ſexto, de Facul. ſimpl. medicamen. ita inquit: Aſtringentem cum amaritudine facultatem poſsidet, ac proinde ualenter exiccantem, ſed citra morſum, itaque uulnera etiam maxima glutinat, uel ſi perfectos eſſe neruos contigerit; præterea uocatas enterocelas glutinat, nec non ſanguinis reiectiones, fluentes menſes, dyſenterias, ceteroſq; alui fluxus coërcet: Succus uero eius prodeſt ſanguinis eruptioni per nares, & fluxui obnoxiis in uentre paſsionibus, ex auſterorum uinorum quopiam epotus: ac ſi febre teneantur, ex aqua.

De Grano quod tingendo eſt.

Græce, κόκκος βαφική: Latine, coccus baphicus, granum infectorium, grana infectoria: Hiſpanice, grana para tennir: Italice, grana da tingere: Gallice, uermel.

Enarratio. 51.

NASCITVR hodie granum tinctorium primæ notæ, apud Luſitanos, ut quoque Plinius retulit, libro nono capite quadrageſimo primo, quod lentis magnitudine ex ilice quadam parua colligitur, & facillime ni aceto irroretur, in uermiculum uertitur, ut ſæpe experientia compertũ habeo. Huius grani duæ ſunt partes, altera medullaris ſiue interior, nobilior, quam grani puluerem appellant, duplo & triplo, quàm dicenda ualens: Altera uero exterior corticoſa, quam caſcolham Luſitani, uel ut Plinius libro decimo ſexto, capite octauo, meminit, quiſquilium uocant. Eſt certe granum hoc infectorium apud Arabas l:hermes dictum, ut ex Serapione elici poteſt, nam l:arbiſinium quo floridus ille ruber color efficitur, longe alia res eſt. Naſcitur autem ad radices ſaxifragię, pimpinellæ ſimilis, non ſolum in Italia, ſed Polonia, & aliis uariis regionibus: nec tantum ad radices prædictæ naſcitur herbæ, ſed ad radices farraginis, parietariæ & aliarum herbarum, magnitudine, qua grana noſtra, quod ocyſsime quoque in uermiculum uertitur, ni ut decet tractetur, unde quidam coccũ ſcolecion dici apud Pliniũ arbitrati ſunt, Sed hic ſcire decet, quod ab hinc ſex tantum annos, ex inſulis nouiter repertis Carbiſinium in Hiſpaniam aduectum fuit, & inde in Italiam, tanti magiſterii, & coloris ſupremi, ut illius uncia una ſuperauerit opus confectum libræ unius uulgati carbiſinii: qua de cauſa, Venetiis ſericum carbiſino infectum, uiliſsimo pretio habetur: imo nigrum, carbiſino, carius uenditur. De Cocco uero, ſiue grana noſtra ita tradit Galenus libro ſeptimo de Facult. ſimpl. medicamen: Coccus baphicus, aſtringẽtem ſimulque amaram poſsidet qualitatem, Vtraque ſine morſu exiccat, proinde ad ingentia uulnera congruit, & ad neruorum uulnerationes. Hęc Gal. Nos uero, medicorum omnium conſenſu, granam, mulieribus ſolitis abor

Granum tinctoriũ.

Grana l:ermes eſt l:arbiſinũ.

Carbiſinũ Hiſpanũ.

Mulierum abortientium remedium.

tire, uel in abortum paratis, magno iuuamento, cum pari thuris pondere, in ouo recenti, bibendam propinamus.

De Tragio frutice.

Græce, τράγιον *: Latine, tragium.*

Enarratio. 52.

Tragium.

NASCITVR tragium hoc non ſolum in Creta, ſed Hiſpania etiã, tam lentiſco ſimile, ut eum quoque Hiſpani lentiſcum appellare non dubitent, in cuius deſcriptione Plinium non ſatis conſtare, uel ex hoc percipitur, quia libro decimo tertio capite nono, Tragium terebintho ſimile facit: libro uero uigeſimo ſeptimo, capite ultimo, potius iunipero in uniuerſum æquale eſſe dicit: De cuius uiribus, Galenus libro octauo de Facul. ſimpli. medicamentorum, ita tradit: Tragii folia, fructus, lachrymaque, trahentis digerentiſque ſunt facultatis. Eſt uero & tenuium partium, & facultate in principio tertii ordinis calida: Stipites & infixa corporibus extrahit, lapides frangit, menſes mouet, drachmæ pondere potum: Porro in Creta ſola naſcitur, lentiſco ſimile: Alterum minus, cuius folia ſcolopendrio ſimilia ſunt, uiſitur quidem multis in locis, ſed non parũ habet facultatis aſtringentis, ut & ad fluxionum affectus conueniat.

Plinius inconſtans.

De Alio tragio frutice.

Græce, τράγιον ἄλλο *; Latine, aliud tragium, cornulaca.*

Enarratio. 53.

HOC mihi ignotũ eſt, de quo Galenus capite ſuperiori uerbũ habuit.

De Trago, ſiue trabo.

Græce, τράγος *: Latine, tragus, tragus ſcorpion, kali herba: Hiſpanice, ſoda barrilha: Italice, ſoda: Gallice, ſoda.*

Enarratio 54.

Tragus herba.

Vitrum ex qua herba cõficiatur.

VT capite de Anthyllide meminimus, tragus altera ſpecies illius herbę eſt, ex qua uitrum & ſapo conficiuntur, quam Hiſpani Valentini, Soſiani barrillam, uel Italica quoque uoce, Sodam appellant, & eam Galli maximo quæſtu quotannis ſerunt. Sponte enim in litoribus maris naſcitur, herba fruticoſa, foliis carens, ſed multis abundans ramulis, ex quibus grana quædam tritico ſimilia pendent, primo uiridia, poſtea uero quum ad maturitatem perueniunt, ſubrubra euadunt. Eſt enim tota hæc herba ſapore ſalſa, cum quadam aſtrictione mixta, quam exiccant, ac poſtea comburũt, & illius conflatum cinerem, cali, ſiue cinerem cali uocant: ex lixiuio uero huius cineris, ſal alkali reſultat; At cinis induratus ille, alumen catinum dicitur,

citur. Quũ enim anno a Christo nato millesimo quingentesimo, quadragesimo septimo, mense Maio, é Ferraria Anconã uenissem, litora maris, prope Mangeuaccam, hac herba cum crethamo scatere deprehendi, quam falso Leonicenus libello suo de morbo Gallico apud Dioscoridem telephiũ esse putauit. Quid uero Serapio per kali intellexerit, usnem uocando, ignorare fatemur. Si modo hanc de qua agimus herbam non intelligit. Differt enim usnen, ab usnea, tametsi barbara sunt uocabula, nam usnen kali est, usnea uero muscus. Nõ prætermittendus quoque est Ruellius, qui procul dubio, in dignoscenda herba ista, multum hallucinatus est, quum tragum iunci speciem esse crediderit, cui quoque Mathiolus Senensis subscripsit, nulla fultus ratione, quum é directo Tragus herba a nobis dicta sit, & ex ea uitrum conficiatur, ut latius in ea diximus epistola, quam de hac re, ad illustrem simul ac Philosophum insignem, Alexandrum Manzolum Bononiensem scripsimus. Cæterum, Galenus hanc subticuit herbam, credens utique easdem cum Anthyllide uires habere; sunt enim eędem fere herbæ, ut dixi, Tragus et Anthyllis. Proinde ad Anthyllidis recurrite descriptionẽ, quum de tragii uiribus scire desideratis.

Leonicenus taxatur. *Ruellius errat.* *Mathiolus errat.* *Tragi Galenus non meminit.*

De Iunco.

Græce, ὀξύσχινος *: Latine, Iuncus, acuminatus iuncus, leuis iuncus: Hispanice, iunco: Italice, giunco: Gallice, iunce.*

Enarratio 55.

SVNT Iunci omnia genera notissima, quæ prope aquas nascuntur, sed acuminatus tanquam acus extrema habens, potissimum in maritimis conspicitur, de quibus Gale. lib. 8. de Fac. simpl. méd. ita prodit: Quidam oxyschœnos, alius oligoschœnus, crassior, laxiorq; oligoschœnos, fructus huius somnum conciliat, Oxyschœni autem duæ sunt species, altera sterilis, cuius nullus usus in medicina; Altera quæ fert semen somni conciliatiuum, sed minus quàm oligoschœni, utrunque si cum uino bibatur, uentris fluxus desiccat, & muliebre profluuiũ rubrum sistit, Est itaq; eorum tẽperies composita ex terrena essentia leuiter frigida, & aquea leuiter calida.

Iuncus

De Lichene.

Græce, λειχὴν *: Latine, lichen, Iecoraria, hepatica: Hispanice, la heppatica yerua, figadella yerua: Italice, la epatica figatella: Gallice, hepatica: Germanice, stein, oder brumẽ leberkraut.*

Enarratio. 56.

Nascitur Lichen, prope puteos, & humentes lapides, ac asperginosas

Lichen.

petras, quibus hęret, folio lato, in quo foramina, ueluti oculi emissitii essent, conspiciuntur, Dicitur uero lichen, quia potissimum licheni, id est impetigini succurrit, porrò iecoraria, siue hepatica uocatur, quia calidis eius morbis præ cæteris remediis, antesignanum remedium est, Cuius Plinius duo genera facit, libro uigesimo sexto, capite quarto: ubi lichenis, id est impetiginis remedia prosequitur, dicens. Lichen uero herba his omnibus præfertur, inde nomine inuēto: Nascitur in saxosis, folio uno ad radicē lato, caule uno, paruo, lōgis foliis dependentibus, hæc delet stigmata, teritur cū melle. Est aliud genus lichenis petris tantum adhærens, ut muscus, qui & ipse illinitur: hic & sanguinem sistit uulneribus instillatus, & collectiones illitus, morbum quoque regium cum melle sanat ore illito & lingua; qui ita curantur, aqua salsa lauari iubentur, ungi oleo amygdalino, hortensibus abstinere, Lichenis uires sic prosequitur Galenus libro septimo de Faculta. simplicium medicamentorum, λειχὴν, λειχῆνας curat, extergentem, modiceq; refrigerantem, ac siccantem obtinens facultatem, nascitur enim in humidis roreque perfusis saxis.

Lichenis duo genera

De Paronychia.

Græce, παρωνυχία: Latine, paronychia, unguinalis herba.

Enarratio. 57.

Paronychia herba.

NASCITVR super lapides, & truncos ueterum arborum, paronychia herba, folio rotundo, & prope radicem maiori quàm in peplo conspicitur, in summitate uero caulis paruus est, nec ex se lac aliquod emittit, Dicitur herba ista paronychia, quia digitorum durities & redunias, emplastri modo imposita sanat, & ut tradit Galenus libro octauo de Facult. simpli. med. paronychias & fauos sanat, digeritq; ea quę discuti postulāt, calfacit enim & desiccat in tertio ordine, estq; tenuiū partiū, et sine mordacitate.

De Chrysocome herba.

Græce, χρυσοκόμη: Latine, chrysocome, chrysites, barba Iouis, amaran thus uulgaris, herba amoris: Hispanice, flor del amor: Italice, fior uelluto, fior di grana, fior damor: Gallice, fleur de amurs: du passe uelours: Germanice, samatblum, tausentchon.

Enarratio 58.

Chrysocome. Amaranthus. Flos amoris.

CHRYSOCOME, ut mea fert opinio, ea est herba quam amaranthum uulgarem appellamus, & eam quoque Dioscorides, olim amarāthum appellari meminit, quā hodie in hortis, & ad fenestras, magna cura

puellæ pro fucandis genis nutriunt, folia ocymi, flore ſpicato, ardentiſsimi cuiuſdam coloris purpurei, a quo herba iſta barba Iouis dicta eſt, quanquã & aizoon herba ſemperuiua dicta, a nonnullis barba Iouis dicatur, ueluti quoque ſtœchas citrina, eſt enim flos iſte, ut dixi purpureus, inodorus, & inſipidus, quo mulieres genas ſuas ornant, & rubras efficiunt, quem quoque multi florem amoris uocant, cuius radix ut tradit Galenus libro octauo, de Facul. ſimpl. medic. uincentes habet acrem & aſtringentem, qualitates; quare non admodum multi uſus eſt, quanquam cocta in melicrato perpneumoniis & morbis hepaticis auxiliatur. Sed & menſtruis purgandis eſt utilis. hæc Galenus. Proinde Ruellium ac Fuchſium erraſſe, manifeſtũ eſt, quum herbam iſtam uino elibitam, omnem fluxum conſtringere, ſcriptum reliquerint.

Ruellius errat. Fuchſius errat.

De Chryſogono.

Græce, χρυσόγονον : *Latine, chryſogonon, arilaria.*

Enarratio. 59.

HANC, natura ſibi reſeruatam habet, nec eſt aliquis qui eam demonſtrare ualeat.

Chryſogonon.

De Helio chryſo.

Græce, ἑλίχρυσον, ἑλιόχρυσον : *Latine, Helio chryſos, amaranthus, Galeni amaranthus luteus, amaranthus aureus, ſthœchas citrina: Hiſpanice, mancanilha de magan: Luſitanice, marella mouriſca: Italice, ſtichados citrina: Gallice, ſtichados citrina: Germanice, reinblumen.*

Enarratio. 60.

HELIOchr ſim uocat Galenus amaranthum, quæ procul dubio officinarum ſtœchas citrina eſt, alioqui genitiuo caſu, ſtichados citrina dicta herba, de qua Galenus lib. ſexto, de Facul. ſimpl. medic. ita inquit; Amarãthum, facultatis eſt incidentis & extenuãtis, quare coma eius cum uino pota fluxiones deſiccat, ſtomacho infeſta; grumos etiam ſanguinis diſſoluere creditur, Hactenus Galenus, Vnde clare percipitur, Mathiolum Senenſem male Galeni hęc uerba, ex Aëtio adducta, amarantho uulgari tribuiſſe, quũ potius huic de quo agimus conueniat, nam amaranthus uulgaris flos amoris dictus, ut dixi, chryſocome eſt.

Heliochryſos. Amaranthus Gale. Sthxcas citrina idẽ. Mathiolus errat.

De Chryſanthemo.

Græce, χρυσάνθεμον : *Latine, chryſanthemum, caltha, calen*

dula, Solis sponsa, herba totius mensis: Hispanice, marauilha yerua: Italice, calendula herba, fior de ogni mese: Gallice, du soulzılz: Germanice, ringelblumen.

Chrysanthemon.
Calendula

Enarratio. 61.

CHRYsanthemon multorum Doctorum hominum iudicio, calendula nostra est, quæ ideo calendula dicitur, quia quolibet mense, & singulis calendis, florere deprehendatur, qua de causa, Itali quoque herbam istam, Florem omnium mensium, appellare solent, Circumuoluitur autem flos aureus huius herbæ ad solis motum, ipso enim apparente, flos aperitur, occultato uero, illico clauditur: qua de causa, solsequia, uel Solis sponsa, a nõ nullis dicitur, ab Hispanis uero miraculum, Sed animaduertendũ est, quòd non ideo calendula, indicanda est, Heliotropium, quia heliotropium ut diximus, cicorea herba est. Verum & alia conspicitur calẽdula, quæ folia diuisa habet, & magis ad Dioscoridis descriptionẽ accedere uidetur, utraque autẽ, esui apta est herba, ac ut experientia uidemus, aluum mouet. De qua Galenus libris de Facul. simp. med. nullam prorsus fecit mentionem.

De Agerato.

Græce, ἀγήρατον: Latine, ageratum, nunquam senescẽs flos, eupatorium Mesues: Vulgo, eupatorio di Mesue.

Enarratio 62.

Ageratum
Eupatoriũ
Mesues.

AGERATVM, ut historia indicat, Eupatorium Mesues est, herba officinis satis familiaris, & quam seplasiarii, cordate admodum, uice eupatorii, in Mesues compositionibus iniiciunt, De qua Galenus libro sexto de Facult. simplicium medicamentorum, ita breuiter dixit: Ageraton, facultatem digerendi habet, & leuiter quadantenus a phlegmone liberandi.

De Verbenaca recta.

Græce, περιστερεὼν ὀρθός: Latine, peristereon recta, uerbenaca recta, uerbenaca masculus; crista gallinacea: Hispanice, uerbena, yerua: Lusitanice, urgıbaon, macho: Italice, uerminacola, berbena: Gallice, ueruaine: Germanice, eisenkraut, uel eisernhart.

De Verbeneca supina.

Græce, περιστερεὼν ὕπτιος: Latine, peristereon supina, uerbenaca supina, uerbenaca fœmina, hierobotane, herba sacra, cincinnalis herba: Hispanice, uerbena, urgibaon femea: Italice, uerminacola femina.

Enarratio. 63. 64.

PASSIM conspicitur uerbenaca, precipue aquaticis in locis, cuius recta siue mas; & supina siue fœmina, parũ inter se differunt, nec enim in alio inter se differre, qui utranque exacte nouit, percipiet, quàm quòd recta, paucioribus foliis ornatur: supina uero multis, quæ omnino frondosa est, ac cespitosa; utrique uero flos glaucus est, idest cœlestis, cum quadam albedine, coloris. Proinde Fuchsium in suo herbario, errasse certum est, ut qui uerbenacæ rectæ florem lutei coloris tribuat. Non minori quoque errore Othonem Brumphelsium, lapsum iandiu manifestauimus, qui ante Fuchsium, senetionem herbam uulgarem, pro uerbenaca supina depinxit. Galenus noscens utranque easdem ferè uires habere, ita de uerbenaca, libro octauo de Facultatibus simpl. medic. tradit: Peristereon, dicens, uim habet hactenus desiccantem, ut & uulnera glutinet.

Verbena utraque.

Fuchsius in uerbena errat.

De Astragalo.

Græce, ἀστράγαλος: Latine, astragalus, muris cauda radix: Germanice, erdmoren.

Enarratio. 65.

ASTRAGALI radices, familiares admodum apud Germanos inferiores sunt, quibus, teuthones castanearum uice, sub cineribus coctis, uescuntur, & nos ipsi apud quos per septenium egimus, aliquando gustauimus. Sunt enim radices nigræ hæ, intus albæ rotundæ, nucum magnarum magnitudine, ex quibus aliæ radiculæ subtiles, oblongæ: murium caudis similes prodeunt, ob quas Germani radices istas, caudam muris appellant, eas quoque prope Venetias nasci audio, quarum folia, hucusque à me uisa non sunt, sed ut referunt, in uniuersum Dioscoridis historiæ respondent, & de illis Gal. lib. 6. de Facult. simpl. med. ita tradit: Astragalos radices astrictorias sortitur, quare non instrenue siccat, nam & ulcera glutinat, & aluũ fluentem sistit, si quis in uino decoctam radicem bibat.

Astragalus

De Hyacintho.

Græce, ὑάκινθος: Latine, hyacinthus: Hispanice, Lusi-

tanice, los mayos flores: Italice, cipola canina: Gallice, hyacintho.

Enarratio. 66.

Hyacinthus. VIDETVR Hyacinthus in omnibus fere pratis, folio & radice, similis cepæ, caule cubitali, subtili, innodo, colore herbaceo, à cuius medio flores cærulei purpurescentes iucundissimi odoris, in fine Martii, & Aprilis initio pulcherrimi cernuntur: qui quum ad maturitatem perueniunt, terram respiciunt, & diu uigent. Est quoque alter hyacinthus florem habens rubentem, similem lilio, sed notis quibusdam emaculatum, quem poëtæ ex sanguine Aiacis ortum fabulantur, imò in illis notis siue literis, nomẽ Aiacis inscriptum esse ita canit Ouidius lib. 10. Metamorph. Hyacinthus alter.

Talia dum uero memorantur Apollinis ore,
Ecce cruor qui fusus humi signauerat herbas.
Desinit esse cruor, tyrioq; intensior ostro
Flos oritur, formamq; capit, quam lilia, si non
Purpureus color his, argenteus esset in illis.
Non satis hoc Phœbo est. (is enim fuit author honoris)
Ipse suos gemitus folijs inscribit, & αι αι
Flos habet inscriptum, funestaq; litera ducta est,

Sunt autem notæ istæ in floribus Hyacinthi repertæ non quidem literæ ueræ, sed maculæ quædam nigræ, ut in flore fabarum quoque conspiciuntur. Quum hæc scriberemus, utriusque hyacinthi radices, è Constantinopoli aduectæ sunt, ad magnificum & generosum uirum Ioannem Gondulanum, Patricium Ragusinum, quas præfectus nauis, ex horto Turcarum imperatoris eradicasse testabatur: sunt enim radices hæ cepis similes, sed paruæ, non gratum quendam odorem ex se inspirantes, quarum magnam partem, per uniuersam fere Italiam, amicis impartiuit, ut secundam speciem, ac primam familiarem haberent: De quarum uiribus, ita ut solet, tradit Galenus, libro octauo de Facultaribus simplicium medicamentorum dicens; Radix eius bulbosa est, desiccans primo ordine; secundo autem, aut initio tertii refrigerans, fructus leuiter extergit, astringitque: unde & regio morbo laborantibus exhibetur in uino, ordine quidem tertio desiccans, At in medio caloris frigorisque consistens. Ioãnes Gõdulanus.

De Papauere erratico.

Græce, μήκων ῥοίας: Latine, mecon rhœas, papauer erraticum, papauer rubrum: Hispanice, amapollas, papoullas: Ita-

lice, papauero saluatico rosso: Gallice, du coqueli coq: Germanice, crapen rose.

Enarratio. 67.

CERNITVR papauer rubrum, mense Maio, & Iunio, prope segetes, in pratis, ita copiose, ut aliquando è longinquo, quis rubros pannos, super campos, stratos esse arbitretur, ex quibus rubris floribus, nonnulli syrupum contra pleuritim certo iuuamento parant, quorum quoque stillatitiam aquam, rustici in Hispaniæ contra febres ardentes non infelici successu bibunt; imò eosdem flores tanquam saluti conuenientes, in uictus usu cõtinuo habent, quod olim quoq; a priscis factitatum iri apud Theophrastũ lib. 9. de Plantarum historia. c. 13. scriptum inuenio, præcipue, pro morbo comitiali præcauendo. Refrigerat papauer erraticum hoc, ut inferius ex Galeno dicemus.

Papauer rubeum. Papauer erraticum.

De satiuo Papauere.

Græce, μήκων ἥμερος: Latine, satiuum papauer, alterum papauer album, alterum papauer nigrum: Hispanice, dormideras blancas, dormideras negras: Italice, papauere bianco, papauere negro: Gallice, du pauoth bianche e noiro: Germanice, maosomen oder man.

Enarratio 68.

ANIMADVERTAT hic candidus lector quòd Dioscorides album papauer tantũ domesticum, siue satiuum aut hortense appellat; nigrũ uero syluestre, hac tantum de causa, quia album papauer, sic album a flore & semine albis, dictum, plerunq; in hortis serebatur, nigrum uero, sua sponte, inter segetes, & legumina nascebatur; At Plinius, libro. 19. capite octauo, non solum album & nigrum papauer satiuum facit. Sed etiam tertium, de quo supra sermonem habuimus, & erraticum siue rubrum nominamus, sub iis uerbis, papaueris satiui tria genera, candidum, cuius semen tostum in secundis mensis cum melle apud antiquos edebatur, hoc & panis rustici crustæ inspergitur, adfuso ouo inhærens. Hactenus de albo Plinius, quod hodie quoq; multi in uictus usu habẽt, & eduliis suis miscent, de quo dixit Auicẽna: Caue ne transcendas tale quale est papauer album: Somniferum enim mediocre albũ hoc semen est. Et subdit Plin. Alterum genus papaueris nigrum, cuius scapo inciso, lacteus succus exprimitur. Tertium genus rhœam uocant Græci, id nostri erraticũ, sponte quidem, sed in aruis cũ hordeo maxime nascitur, erice simile cubitali altitudine, flore ruffo, & proti

Papauer.

nus deciduo, unde & nomen a Græcis accepit. Ex iis enim clare percipitur, quòd Plinius omnia hæc papaueris tria genera, domestica constituat. Cæterum, ex papauere, opium & meconium parantur, nam meconium differt ab opio, in hoc, quòd meconium ex foliis & calicibus ac herba ipsa, tritis, & expresis, succus collectus, ac in pastillos redactus est, quod opio ignauius est; opium uero, lachrima siue lac ex papauere nigro cultro inciso, destillans, ac concretũ est, quod ex Apulia hodie Venetias afferunt, quod re uera meconium potius, quàm opium appellari meretur. Verum, ne sic illotis quod aiunt manibus, ab opio discedamus, scire decet, quòd amaritudo in opio reperta, non aliunde illi euenit, quàm à glaucio, uel succo agrestis lactucæ, quibus plerunque adulteratur, & illi miscentur, ut quoque Dioscorides fatetur: si enim opio naturalis illa esset amaritudo, dubio procul calidum dicendum esset, non uero frigidum, ut qui medicamentorum simplicium naturas, per regiam Galeni methodum sciunt, exacte norunt. De papauere uero ita tradit Gal. lib. 7. de Facult. simpl. medic. Quum quatuor eius insignes species sint, facultas omnium existit refrigeratoria: cæterum, satiui semen mediocriter somnum conciliat, uisu candidum: proinde pani ipsum inspergunt, ac melle maceratũ esitant; At ex syluestribus, eius quod rhœas dicitur, quia flos ipsius celeriter defluit, semen ualidius refrigerat, itaque nequaquam eo quis innoxie solo uti posit. Illius uero quod calicem incidentem sustinet, atrum existit semen, medicamentosumque, atque impense refrigerans: Quod autem longiorem emittit calicem, medicatissimum omnium est, admodumque refrigerans, idque omnibus partibus suis; adeo quippe refrigerat, ut stuporem ac mortem etiam inducat; est enim ex quarto & ultimo refrigerantium ordine.

Opium meconium. *Opii amaritudo.* *Galeni papauer.*

De corniculari Papauere.

Græce, μήκων κερατῖτις: Latine, papauer cornutum, corniculare papauer, fabiolum marinum: Hispanice, dormideras marinhas: Italice, papauere cornuto: Gallice, du pauoth marine: Germanice, gelbolmagen.

Enarratio. *69.*

Papauer cornutum. NASCITVR papauer cornutum ad litora maris, præsertim inter saxa, ut Pisauri & Anconæ, aliis ue maritimis locis deprehendimus, folio uerbasci incisuris diuiso, sed flore luteo, quo decidente siliculæ, oblongæ phaselorum modo, tanquam cornicula nascuntur: à quibus cognomentum traxit: nam radix huius adeo parua est, ut facillime è terra eradicetur. Cæterum hallucinati sunt multi, credentes glaucium quod Arabes memithe appellant,

pellant, huius cornicularis papaueris succum esse, ut candide Dioscorides indicat. Nam de cornicularis papaueris uiribus, ita tradit Galenus lib. 7. de Facultatibus simpl. medic. Mecon ceratitis, idest papauer cornutum, uim habet incidendi, extergendiq;. Itaque radix eius in aqua ad dimidium decocta, hepaticos affectus adiuuat, folia & flores sordidis & contumacibus ulceribus prosunt, sed ea reiicere oportet ulceribus iam repurgatis, alioqui sanā carnem excedent.

Memitha non est cornicularis papaueris succus.

De spumeo Papauere.

Græce, μήκων ἀφρώδης: Latine, spumeum papauer, Heraclium papauer, Herculeum papauer.

Enarratio. 70.

PAPAVER spumeum, nisi species quædam rhœadis papaueris, in aruis nascentis, florem tanquam spumam album emittens sit, quid sit ignoratur, de quo Gal. quoque breuiter dixit libro septimo: Semen habet pituitam expurgans.

Papauer spumeum.

De Hypecoo herba.

Græce, ὑπήκοον: Latine, hypecoon, hypecoum.

Enarratio. 71.

QVI inter segetes diligenter quæsiuerit, hypecoum certe inueniet; nascitur enim folio rutæ, flore uero luteo, & paruo, sed caule cubitali & ampliori, tenero, ac innodi, de quo Gal. lib. 8. de Facult. simpl. med. ita breuiter dixit: Refrigerat tertio ordine, parūque à papauere distat.

Hyperco ū.

De Hyoscyamo.

Græce, ὑοσκύαμος: Latine, hyoscyamus, iusquiamus, Apollinaris herba, altercum: Hispanice, el uelenho yerua: Lusitanice, meimendro: Italice, dente caualino, disturbio: Gallice, iusquiamo: Germanice, bilsen.

Enarratio. 72.

IN Italia ex tribus hyoscyami speciebus, quas Dioscorides citat, unam tantum mihi uidere contigit, & illam quidem flores luteos habentem, reliquas uero duas, olim in Hispania conspectas habebam, quas pharmacopolæ, corrupta uoce, iusquiamum appellant: soporiferæ enim omnes sunt, sed purpureos flores & nigrum semen habens, cęteris periculosior est, post quam luteos flores emittentem, adnumerare est: Tertiam uero albam, cæteris innocentiorem dicimus. Nicander porro in suis Alexipharmacis. Con-

Hyoscyamus.

tra hyoſcyami uenenum,perbelle ut ſolet,diſſerit: & Galenus octauo libro de Facult.ſimpl.medic.ita de illius uiribus tradit:Cui ſemen atrum eſt, inſaniam ac ſoporem inducit,cui uero mediocriter flauum,propinquam ei obtinet facultatem;utrique tamen fugiendi ſunt,ut deleterii & inutiles, at cui ſemen & flos eſt candidus,ſanitate idoneus exiſtit, ex tertio quodammodo refrigerantium ordine.

De Pſyllio.

Græce, ψύλλιον: Latine, pſyllium, pulicaris herba: Hiſpanice, zargatona: Italice, pſillio: Gallice, herbe apuces: Germanice, pſilien kraut.

Enarratio 73.

Pſyllium. Pulicaris herba. FREQVENS & officinis uulgaris,pulicaris herba eſt,ſic dicta,quia ſemen pulicibus æquale habeat,quòd omnes pſyllium uocant,& ex eo mucilagines infrigidantes parant;de quo Gal. lib.8.de Facult.ſimpl.medic.ita dixit,pſyllium ſemen habet admodum utile,ex ſecundo refrigerantium ordine:in deſiccando uero & humectando,mediũ quodam modo eſt & ſymmetrum.Hæc Gal.ex quibus ſatis patet,quàm perperam Meſue,de uiribus pſyllii ſentiat,quum dixerit,pſyllium quoad partes exteriores frigidum eſſe, quoad internas uero calidas & comburentes,in quarto gradu,quum re uera pſyllium ſecundum ſe totum frigidum ſit,& ita frigidum, ut illud inter medicamenta ſua frigiditate internecantia medici collocare non dubitent,ut apud Dioſcoridem,ut ceteros ſileam medicos hoc affirmantes, legere quis poterit,lib.6.cap.10. *Meſue errat.*

De Solano.

Græce, στρύχνος κηπαῖος: Latine, ſtrychnon, ſolanum eſculentum, ſolatrum hortenſe, herba Maura: Hiſpanice, yerua mora: Italice, ſolatro: Gallice, morelle: Germanice, nacht ſcatth.

Enarratio. 74.

Solanum. Solatrum SOLANVM officinis ſolatrum dicitur, quod olim in cibum ueniebat,& in hortis inter herbas eſui aptas ſerebatur,unde ſolanum hortenſe,ſiue ſolanum eſculentum appellabatur:hodie uero ubique ſub nulla olitoris lege naſcitur,& uagatur,quod ſemen emittit paruum,rotundum, primo uiride,poſtea uero indifferenter rubrum uel nigrum fit. Huius uero herbæ ſucco,ubi opus eſt ſimul & conſtringere & refrigerare,frequentiſſi-

me utimur,& merito, quia Galenus libro octauo, de Facultatibus simplicium medicament. de eo ita tradit: Solanum esculentum quidem astringit, refrigeratque in secundo ordine. Recentiores uero, quia strumas solanum hoc resoluere animaduertunt illi partes heterogeneas, ac quoque subtiles tribuunt.

Solatrum strumas resoluit.

De Solano uesicario.

Græce, στρύχνος ἁλικάκαβος: *Latine, halicacabon, solanum uesicarium, alkakengi: uulgo Arabica uoce alkakengi: Gallice, baga nauldes: Germanice, iudenbutlin, oder docklin.*

Enarratio. 75.

SECVNDA species solani, halicacabum hoc est, quod Arabes corrupta uoce, alkakengi uocant. Dicitur quoque planta hæc uesicaria, quia eius rubrum fructum, in uesicis, siue folliculis contentum habet, magnitudine cerasi, de quo ita tradit Gal. libro octauo de Facultatibus simpl. med. At eorum quæ esui non sunt, unum quidem dicitur Alicacabum, fructum habens rubrum, acino uuæ persimilem: & subdit: Alicacabum igitur, fructum fert ciendæ urinæ idoneum, compluribusque facultatibus quæ ad iecur, uesicam, & renes accommodantur, miscetur.

Halicacabon. Alcaclzengi

De Solano somnifico.

Græce, στρύχνον ὑπνωτικόν: *Latine, solanum somniferum, uel somnificum, solatrum somniferum, uel dormitorium: Hispanice, yerua mora maior, solatro somnifero: Italice, solatro maggiore, herba belladona: Gallice, morele que se dormir.*

Enarratio. 76.

RARO uerum solanum somniferum reperitur, & ut ipse uerum fatear id semel hucusque tantum uidi, ad ripas Belgici maris, folio cotonei arboris, flore rubente, cuius semen crocei coloris in siliculis paruis occludebatur, quod uero Officinę solatrum somniferum uocant, differens ab hoc, de quo agimus est; nam neque croceum semen producit, neque in siliquis occlusum, imò potius nigrum auelanarum magnitudine, merito tamen seplasiarii & uulgares medici, hoc quoque somniferum appellant solatrum, quia easdem fere cum Dioscoridis somnifero solano uires habet, & eius semina egregie urinam prouocant, & potentissime renes expurgant, ac so-

Solanum somnificũ

minum conciliant, & ut tradit Galenus citato loco, solani uero hypnotici, somni conciliatiui dicti, radicis cortex, si cum uino bibatur, somnum accersit, drachmæ pondere sumptus, existens succo papaueris similis, nisi quod imbecillior, utpote tertii refrigerantium ordinis, quum ille sit quarti: huius solani semen urinam ciendi uim habet: si plus tamen duodecim corymbis hauseris, dementiam asciscet.

De Solano furioso.

Græce, στρύχνον μανικόν: Latine, furiosum solanum, solatrum furiosum.

Enarratio. 77.

Solanum manicon furiosum. idem.

DIFFICVLTER hæc reperitur herba, proinde de ea nihil quicquam dicam; nonnulli tamen argitarum, & herbariorum affirmant, apud montem sancti Angeli prope Apuliam, qui latine Garganus uocatur, reperiri. Ita enim ob oculos, eam Dioscorides ponit, & suis coloribus depingit, ut non difficile esset, eam inter plures alias herbas dignoscere, & de illa ita tradit Galenus lib. Simplicium, inquiens; At tertium solanum quod ad insaniam adigat, omnes manicum nominant, & ad medicationes intra corpus inutile est; nam si quatuor eius drachmæ offerantur, mortem inferent; si pauciores, insaniam; una certe innoxie sumitur, nihil tamen utile præstat. At foris corpori illitum ulcera maligna persanat; uerum ad talia, radicis cortex præfertur, desiccans secundo ordine iam completo, aut tertio incipiente; secundo autem incipiente refrigerans.

De Dorycnio.

Græce, δορύκνιον: Latine, dorycnium, lunaris herba, lunaria herba, stella terræ: Hispanice, una suerte de adelfa: Italice, lunaria herba: Gallice, lunaria herba.

Enarratio. 78.

Dorycnium Lunaris herba.

CHIMICI & ii qui profitentur ex Mercurio argentum conflare, hanc cotidie inquirunt herbam, & eam lunarem siue lunariam appellant, quia eius folliculus rotundus in quo semina conduntur, nocturno tempore ad radios Lunæ aperitur, & ita splendescere uidetur, ut eam lucentē stellam è longinquo dixerit, quam incolæ sic uidentes, & diabolum putantes aufugiunt. Ea enim chimici argentum uiuum Mercurium dictum, fixum stabileque reddunt, & striges ueneficia parant, ac dæmones irritant. Falso certè Iacobus Manilius fabam inuersam, quam Lunariam herbam

Iacobus Manilius errat.

appellat,apud Dioscoridem,solanum somnificum esse dixit; Nam ut Euritius Cordus notat,historia omnino repugnat.Cęterum,Galenus libro sexto,de Fac.simpli.med.sub Dorycnidio,ita de ista herba inquit; Dorycnidion aquea excellit frigiditate,quamobrem, pauculum quidem, soporem conciliat, plusculum uero sumptum,perimit.

De Mandragora.

Græce, μανδραγόρας : Latine, mandragora, pomum terrestre, pomũ caninum, Circe: Hispanice, mandracola yerua: Italice, la mãdragora: Gallice, mandragore: Germanice, alraun.

Enarratio. 79.

NVNQVAM quod equidem meminerim, in Hispania mandragoram uidi; in Italia uero frequens est herba,præcipue Ferrarię,ubi nullus ferè extat hortulus,in quo mandragora non reperiatur. In cœnobio enim Carthusianorum,apud quod,unusquisque monachus suum proprium & particularem hortulum habet,ita felicissime crescit,ut nullus extet, qui nõ hac decoretur herba:crescit autem folio lapathi,lato, oblongo,per terram strato,ad cuius radices poma quinque uel sex numero nascuntur, magnitudine paruę pilæ,coloris interdum uirescunt herbacei; quum uero ad maturitatem perueniunt,lutei saturi efficiuntur; nascuntur autem,ut obiter hoc attingamus,poma hæc pediculis semi dodrantalis altitudinis, ita apposite, ut unumquodque pomorum,homuntionem quendam, absque brachiis repręsentare uideatur:qua de causa,Pythagoras,mandragoram anthropomorphon,id est figurã hominis,appellauit. Quem secutus Columella,mãdragoram in suo Horto,semihominem dixit,cui signatæ causæ, alterã addimus uulgarem; Quia mandragora, radicem in duas fibras, ueluti duo crura,diuisam habet,unde quoque semihomo appellatur.Hæc etiam Circe dicebatur,quia ea ad amatoria & ueneficia, Circe famosissima incantatrix passim utebatur,& de ea,in Pentateucho legitur,quã Hebræi,dudaim, sua lingua uocant.Ex huius uero radice, uinum mandragorite parandum Dioscorides,& medici suadent,quod plerunque propinant iis quibus secare aut membrũ aliquod urere uolunt,mirificæ enim stupefacit. Iustũ erit hic enarrare tyrannidẽ ac imposturam nugiuendulorũ ac impostorũ hominũ,qui homunculos quosdã,ex radicibus cannarũ sculptos,mulieribus sterilibus,& non parturientibus,loco mandragorę,nõ paruo uendunt pretio, Sculpũt enim hominis effigiẽ,in cannarũ ut dixi radice ita apposite & sollerter,ut ubi opus est appareãt capilli,ut in barba,capite,& pectine,Grana tritici quædã affingant,quæ cũ radice simul terra obruta, plures,tenues, ac capillis similes radices emittũt,ac inde tota ipsa radix,figura homuntionẽ

Mandragora.

Anthropomorphos.

Circe.

Impostura hominum.

repræſentat,quam è terra non niſi obturatis auribus eradicari poſſe, uel canis caudæ adalligatam,alta mente nugantur. Vendunt autem unam uel alteram harum radicem,triginta,nonnunquam uero quadraginta aureis ducatis. Pereant igitur balatrones ii falſarii,quos ut Italia uniuerſa fert,ita tota Hiſpania eos fugat,& non permittit imperitum uulgus impoſturis circumueniri. Tertia uero ſpecies mandragoræ,Morion dicitur,quæ procul dubio melongena non eſt,ut nonnulli opinati ſunt. Eſt enim melongena uel meleʒana,fructus ubique familiaris,quem aliqui berengenam uel belõgenam,alii uero Cupidinis pomum,uel inſanum pomum appellant,quod inter cucurbitas,& melones ſeritur, & uictui nõ aſpernendum obſonium eſſet,niſi triſtes ac atrabiliarios gigneret humores,ut Auicennam adnotaſſe legimus.Huius porrò altera ſpecies in Italia cernitur, pomum gignens luteum,quam ego morion eſſe dixiſſem,quia cum mandragora, magnam cũ figura,tum uiribus habet ſimilitudinem; de quibus Galenus libro ſeptimo de Facult.ſimpl.medicamentorum,ita tradit: Refrigerat tertio exceſſu mãdragora,non nihil tamen pomis caloris atque humiditatis ineſt,unde ſoporem conciliant.Radicis cortex non tantum refrigerat,ſed etiã ſiccat, quod eo includitur imbecillimum eſt.

De Aconito pardalianche.

Græce, ἀκόνιτον παρδαλιαγχές: *Latine, aconitum interficiens leones, pardos, aconitum interficiens pantheras: Hiſpanice, centelha yerua: Luſitanice, bugalhoo hierua, yerua de balheſteros: Italice, aconito: Gallice, aconito: Germanice, uuolffsbeer, uel doluurtz.*

Enarratio 80.

Aconiti ſpecies duæ

PRIMA hæc aconiti ſpecies pardalianches dicta, in multis reperitur locis,cuius radices nigras ad rubedinem declinãtes,luporum uenatores publice uendunt,& illis lupos interficiunt: Sed non ea de cauſa luparia dicenda herba hæc eſt,quum ſequens uere luparia denominetur,& radices non quidem ad ruborem inclinatas,ſed potius nigerrimas habet,quę minus potenter lupos interficiunt, quàm huius de quo agimus aconito. Carnibus enim radices utriuſque aconiti mixtæ,lupos interficiunt; Sed ut dixi, primi huius aconiti radices potentius eos interimunt. Ex utriſque quoque & taxo,uenatores conditum parant,quo ſagittas ſuas inficiunt,& toxicum appellant,quia Græci ſagittas telaque ſua, toxeumata uocant, Aconitũ hoc pardalianches,quia pardos,leones interimat,dicitur; cui folia aſpera cucumeris aſinini foliis ſimillima inſunt,de quo Plinius cum Dioſcoride, ita li-

Toxicum unde dictũ

bro uigesimo septimo, capite tertio dixit; Aconitum folia habet cyclamini, aut cucumeris non plura quatuor ab radice leniter hirsuta; radicem modicam cammaro similem marino, quare quidam cammaron appellauere; alii lycoctonon ex ea quam diximus causa; arida radix incuruatur paululum scorpionum modo, quare & scorpion aliqui appellauere: Nec defuere qui myoctonon appellare malint, quoniam procul & è longinquo odore mures necat. Nascitur in nudis cautibus, quas aconas uocant, & ideo aconitum aliqui dixere, nullo iuxta, ne puluerem quidem nutriente, & cætera. Ex quibus satis clarè patet, quàm perperam Leonartus Fuchsius in suo Herbario, pro primo hoc aconito herbam Paris depinxerit, nam primum hoc aconitum, præstantissimum ut dixi uenenum est, ut eo inunctis muliebribus genitalibus, eadem die mortem inferat; Herba uero Paris, tantum abest ut uenenum dicatur, ut potius contra quoduis uenenũ singulare sit antidotum, ut author ille qui additiones quasdam Pandectis adiecit, inquit, qui quoque contra fatuitates & insanias ualere, commendat. Quibus nos addimus, quod herba Paris, unicum tantum emittit caulem, & illũ quidem rotundum, duorum cubitorum altitudinis, in cuius medio folia quatuor, sanguineo frutici similia, & in crucem disposita sunt, in summo uero, alia quatuor quoque uidentur parua, oblonga, in quorum medio fructus purpureus, rotundus, acino uuarum paruo similis, uinosus, albo quodam paruo semine plenus, cernitur. Nam radix capillosa inter album & luteum colorem est, in qua scorpionis caudę figura non cernitur, nec alabastri splẽdor aliquis, quæ duo in aconito reperiri, Dioscorides tradit. Cæterũ Theophrastus libro nono, de Causis plantarũ, capite decimo sexto, inquit: olim aconitum ita componi, ut certis occidere temporibus posit, uidelicet bimestri, trimestri, semestri, anno completo, nõnullum etiam biennio, quod nos hodie quoque fieri a nonnullis percipimus.

Fuschius errat.

Herba paris.

De altero Aconito.

Græce, ἀκόνιτον ἕτερον : *Latine, lycoctonon, cynoctonon, alterum aconitum, herba lupos interficiens, luparia herba: Hispanice, yerua del lobado, mata lobo yerua, yerua de balhesteros: Italice, herba luparia, herba de la uolpe: Gallice, luparia herba: Germanice, uuolffsuurtz.*

Enarratio 81.

TRIA huius aconiti genera facit Dioscorides, quorum duorum historias non legimus, unde credere est, ut plerique doctissimi uiri credunt, textum istum corruptum & diminutum esse, quum in eo, tertii tantum Pon-

Licoctonos.

tici aconiti historia legatur, quod passim folio platani multis diuiso incisuris cernitur: Caule uero filicis, flore luteo, et illo ampliore, quem ranũculus siue batrachion producit. Hanc uero herbam, lupariam communes appellant, ob id quod eius radices ut capite superiori diximus, lupos potissimũ interficiant. Alterum uero genus uulgare quoque cernitur, folia stricta digitalis longitudinis habens, ad summum pro parte septem. Tertium uero in monte Anconitano uidimus, folium rutæ simile habens, ceteris uenenosius, ac pestilentius. Cæterum, adeo segniter, & frigide in examinandis simplicibus medicamentis Auicenna se gessit, ut illum in hac materia præterire consultius esset, quod nõ aliunde euidentius percipi potest, quàm in aconito herba, quam multoties cum cicuta confundit, aliquando uero cum toxico, nonnunquam autem cum napello, ut abunde Ferrarienses indicarũt, ac post eos Leonardus Fuchsius Germanus, qui quoque mea sententia reprehensione digni sunt, credentes utique aconitum Græcorum, apud Auicennam napellum esse, quum re uera multum inter se differant; quod noscens Auicenna, de utroque aconito uerbum fecit, uocans utique unũ strãgulatorẽ Adip. id est animalis, ita apud Hispanos dicti, ac medii inter uulpem, & lupum, quod gregatim incedit, & leones comitatur, ob id quod ex preda a leonibus derelicta comedit. Reperitur enim in Aphrica animal hoc Hispaniæ contermina, de quo alibi, Deo opt. maximo fauente plura dicemus. Alterum uero aconitum strangulatorem leonis pardi signat. At alibi de napello, tanquam ab aconito herba diuersa, caput præfixit, ut iure dicendum sit, napellum longe ab aconito differentem esse. Accedunt ad hæc, quòd Theophrastus, libro nono de Plantarum historia, aconiti foliũ, & fructum nihil penitus nocere, sed in radice tantũm uim mortiferam habere tradat: Cui subscribunt omnes recentiores, qui de Antidotis contra uenena scripserunt, ut Rasius, Alsaharanius, Cõciliator, Guainerius & plures alii. Sed quia quæ non sit herba napellus, diximus; nunc quæ sit, dicamus, ut liquido constet, napellum ab aconito differentem esse. Est igitur napellus apud Auicennam descriptus, herba folia habens artemisiæ maiori similia, flores uero purpurascentes, qui interdum aperti non sunt, cucullati apparent, & mortuorum capitibus similes; quasi uolens natura per eos, herbæ mortiferam uim hominibus indicare, ut ab ea abstinerẽt, ut in aliis pluribus quoque herbis cernimus. Nam postquam aperti flores isti sunt, galiopsis floribus similes euadũt, sed maiores, qui cauli bicubitali hærent, in quo paruæ quædam siliculæ quoque uidentur, in quibus semen nigrum admodum minutum occluditur, Huius radix, reti similis est, non uero scorpioni, aut cirris marinarum squillarum; ut liquido constet, inter napellum & aconitum differentiam non mediocrem esse. Est item apud Auicennã, napellus Moysis dictus, quem murem quendam esse ad radices napelli nascentem

Luparia herba.

Taxatur Auicenna.

Taxatur Fuchsius.

Adip animal in Aphrica repertum.

Napellus ab aconito differt.

Napellus herba.

Napellus Moysis.

ſcentem dicit,& qui in uniuerſum, Antidotum contra omne genus ueneni, & potiſsimum napelli ſit, quem multi celebres uiri uiderunt, & tanquam rem pretioſiſsimam, ac unicum contra quoduis genus ueneni remediũ ſeruant, quo factum eſt, ut mulieres Hiſpaniæ, huius animalculi pedes, pro amuleto, contra faſcinationes, & epilepſiam, puerulis ſuis, collo ſuſpendant. Aduertat tamẽ bonus lector, quòd apud Plinium libro uigeſimo ſeptimo, capite tertio, aconitum alterum, myoctonon id eſt mures interficiens appellari meminit, ut hac ſignificatione ductus, ne forſan in errorem labatur, credens utique napellum Moyſis, aconitũ quod mures interimit, ſit. Ex napello autem, compoſitio quædam alberzachali ab Arabibus dicta paratur, quæ (ut tradit Auicenna,) capite de napello; ebibita, uitiliginem albam curat. Proinde qui Auicennam hac in parte uellicant, digni ſunt reprehenſione, non enim Auicenna, ebibitum napellum uitiliginem albam, aut ut ille inquit, albaras curare tradit, Sed potius inquit, quòd ex napello compoſitio alberzachali dicta, in certa ebibita doſi, albaras delet & curat, ut nouam Bellunenſis correctionem conſulere eſt. Demum de aconito ac illius uiribus, ita tradit Galenus libro ſexto, de Facul. ſimpl. medic. Aconitum pardalianches, putrefacientis & deletoriæ facultatis exiſtit, quare in cibo potuque fugiendum, & ſubdit; Aconitum lycoctonum, ſimilis prædicto eſt facultatis, ſed peculiariter lupos interficit, ut illud pardos.

Alberzachali compoſitio.

De Cicuta.

Græce, κώνειον : Latine, conion, cicuta : Hiſpanice, cegu da yerua, caneuoria, ciguns : Italice, cicuta : Gallice, cigue : Germanice, uutzerling uel uuterich.

Enarratio 82.

VBIQVE uulgaris cicuta eſt, ſed alibi frigidior, & uenenoſior, quàm in Hiſpania aut Italia reperitur: cuius ſucco olim Socrates, ſummus philoſophus iniuſte mortuus fuit; homini enim cicuta uenenum eſt, pecudi uero & ſturno pabulum, de qua Galenus libro ſeptimo, de Facult. ſimpli. medicamen. ita breuiter dixit: Conion, id eſt, cicuta, quod extremè ſane refrigeret, omnes norunt. Hæc Galenus. Ego uero quandoque cicutæ radicem guſtans, eam ualenter linguam rodere, ac urere deprehendi, qua de cauſa illam calidam eſſe, in dubium trahebam, & niſi procul dubio uniuerſæ antiquitati contradixiſſem, illam calidam omnino aſſeuerarem: De qua quoque Dioſcorides libro ſexto, capite undecimo, ſermonem habet, & eã inter uenena connumerat, cuius efficaciſsimum remedium, meraci, ac generoſi uini potio eſt.

Cicuta.

Sturni cicuta nutriuntur.

Merũ Antidotum cicutæ.

De Taxo arbore.

Græce, σμῖλαξ *: Latine, ſmilax arbor, taxus arbor: Hiſpanice, texo arbore: Italice, naſſo, taſſo: Gallice, if.*

Enarratio 83.

Smilax. Taxus.

SMILAX, taxus arbor dicta, non ſolum in uniuerſa Hiſpania, ſed etiam maxima Italiæ parte creſcit, abieti cum figura, tum foliis ſimillima: humilior tamen aliquantulo abiete eſt, rubras ferens baccas, illis ſimiles, quas agrifolium gerit. Venefica enim arbor hæc eſt, cui folia perpetuo hę rent, de qua Virgilius cecinit, dicens; Sic tua Cyrneas fugiant examina taxos. A taxo enim toxicum deductum eſt, ut in aconito diximus. Cæterum adeo peſtilens & mortifera arbor hæc eſt, ut eius umbra ſubter dormientes enecet; hodie uero ex huius arboris ligno, ad antiquitatis imitationem arcus Punicei fere coloris parantur, quod quoque ad ſcrinia, menſas, tabulas, & ſubſellia uſurpatur, de qua ut ab ea fugiamus tantum ſcribitur: referunt tamen nonnulli, innoxiam fieri, ſi in ipſam arborem, clauus æreus adigatur.

De Apocyno.

Græce, ἀπόκυνον *: Latine, apocynon, braſsica ruſtica, braſsica canina: Hiſpanice, bauas de perros: Luſitanice, antramocos de quan: Italice, lupini canini.*

Enarratio. 84.

Apocynō.

REPERITVR herba hæc apud Hiſpanos frequenter, quæ ſiliquas quaſdam fabis, uel potius lupinis magnis ſimiles emittit, quo fit, ſua uoce, lupinos caninos uel fabas caninas, herbam iſtam appellent, quæ omnino uenenoſa eſt, & eā populus maxime fugit, & timet. De qua Galenus libro ſexto de Faculta. ſimplicium medicamentorum, ita tradit: Canibus iuxta & hominibus eſt uenenum, herba grauiter olens, ob idque uehementer calida, non tamen proportione deſiccat, itaque illita admodum digerentis eſt facultatis.

De Nerio.

Græce, νήριον *: Latine, nerion, rhododaphne, rododendrum: Hiſpanice, adelfa, eloendro: Italice, oleandro: Gallice, roſage, o roſagine: Germanice, olander.*

Enarratio. 85.

NASCITVR ad ripas fluuiorum nerion, perpulchras ferens rosas, quas Apuleius in asinum uersus, ueras rosas putauit, sed ultimo diuersas dignouit: planta enim fruticosa hæc est, lauri folia habens, & illa quidem amarissima, ex cuius uirgis, pueri in Hispania aclides, id est tela quædam, acutis ferris ornata parant, quæ in tauros eiaculantur. Cæterum, huius plantæ ligno, tactis aquis amaris, Moyses dulces reddidit, ut credũt Hebræi: & de illius uiribus, ita tradit Galenus libro octauo, de Facul. simpl. medicamẽtorum: Nerion rhododaphne, foris quidem illitus is frutex, digerendi uim obtinet; at si intra corpus sumatur, uirulentus homini & plerisque pecudibus est. *Nerion.*

De Fungis.

Græce, μύκητες : *Latine, mycetes, fungus: Hispanice, hongos, cogomelos, turtulhos, cylberquas: Italice, fonghi: Gallice, champignon.*

Enarratio. 86.

FVNGORVM plures sunt species, ex quibus, boleti in pratis plerunque principio Aprilis nascentes, primas obtinent, quos ego cum cæteris, tanquam noxios, ac pessimi & frigidi nutrimenti reiiciendos consulerem, ut curatione quadam Centuriæ primæ Curationum mearum abunde dixi. Cæterum, tantus est hominum hodie luxus gulositasue, ut pro habendis quotidie fungis, lapides quosdam excogitarint, quos in cellis uinariis, summa cura seruant, & eos terra cooperiunt, super quos, singulis octo uel decem diebus, fungi nascuntur, de quorum natura, ac malignitate tradit Galenus libro secundo, de Facult. alimentorum, capite sexagesimo nono, & libro de attenuãte dieta, capite nono, ubi omnium olerum, pessimos esse fungos tradit. Libro uero septimo de Fac. simpl. medic. ita quoque de illis disserit; Fungus, inquiens, frigida humidaque admodũ planta est, quare proxime ad enecantem facultatem accedit. Et sanè inter eos sunt, qui interficiant, maxime qui ex natura mixtam habent qualitatem putrilaginosam, quibus Galeni uerbis, tu addas, quales suilli fungi dicti sunt, qui maxime uenenosi sunt. *Fungi.* *Suilli fungi.*

De Colchico ephemero.

Græce, κολχικὸν ἐφήμερον: *Latine, colchicon ephemerum, ephemerum uenenosum, lethale ephemerum, hermodactylus, Mercurii digitus: Vulgo hermodactylos.*

Enarratio .87.

Ephemerū. DICITVR ephemerum, quod uno interficiat die, præsertim Colchicon hoc, in Colchide prouincia nascens, quo serui, tāquam refugium in desperatione quærentes, utebantur. Est autem præsentaneum uenenum, ad sanguinem usque soluens, præcipue ut dixi, in Colchide: in aliis uero regionibus, non ita uenenosum percipitur, quod ut Serapioni placet, Hermodactylus recentiorum est, quo plerunque contra rebelles ac diuturnos articulorum dolores utimur. Nec enim mirari est, si Paulus seorsum de hermodactylo, tanquam re a Colchico ephemero differente, sermonem habeat, alibi uero de Colchico ephemero caput præfigat, quum id cōsultò fecerit. Videns utiq; ephemerum non adeo uenenosum esse, præcipue ubi hermodactylus dicebatur, sed rei medicę potius conducibile; qua de causa, de eo ut uenenoso, cū cæteris Græcis caput cōstituit: alibi uero tanquā de re sibi nouiter cōperta, et nō admodū uenenosa, sub hermodactyli nomine, uerbū fecit, dicens: Hermodactyli radix & per se, & ipsius decoctū uim habet purgandi, priuatim & arthriticis, tunc quū humores defluūt exhibetur: uerū stomacho nimis q̄ aduersatur. De ephemero uero Colchico, ac uenenosissimo, & exitiali lib. 5. cap. 48. legere quis poterit apud ipsum. Est cæterū, hermodactylus ut Serapioni placet, calidus & siccus, in secūdo ordine, cuius frequens usus hodie contra morbum Gallicum antiquum habetur.

Hermodactylus.

Ephemerū non uenenosum colchicon hermodactylus est.

Hermodactyli temperatura.

De Ephemero.

Græce, ἐφήμερον: Latine, ephemerum, ephemerum non lethale, iris syluatica, lilium conuallium: Vulgo lilium conuallium.

Enarratio. 88.

Lilium conuallium. Hoc ut Fuchsio Germano placet, liliū conuallis est, quo omnes horti hodie ornātur, et merito, quia eius flores, tāquā arbuti figura, eximiā referāt redolentiā, odorem enim ex se emittūt, similē illi, quē narātii flores spirare solēt, de quo Gal. lib. 6. de Fac. sim med. ita dixit; Ephemerō nō uenenū illud, sed quod iris syluatica nominatˀ, astringit quidē, estq; suauis odoris, Quare & repellit, et per halitū digerit, Nō inefficaciter autē radix eius in dentiū dolore colluitur: At folia cocta in uino, phymatū augmēto & statui cōgruūt.

De Lente palustri.

Græce, φακὸς ὁ ἐπὶ τῶν τελμάτων: Latine, lenticula palustris, lens aquatica: Hispanice, lente yuela de stanque, lenteya dellagoa: Italice, lente de i paludi: Gallice, lentille aquatique: Germanice uuasser linsen.

Enarratio. 89.

SVPER natat in aquis præcipue stagnosis, lenticula hæc colore uiridis, qua de causa, lenticula palustris uel aquatica lenticula nominatur, de cuius uiribus Galen. libro octauo de Facult. simpl. med. ita dixit: Humidæ frigidæque temperaturæ existit, utrinque ex secundo ordine.

Lenticula aquatica.

De Sedo maiori.

Græce, ἀείζωον τὸ μέγα: Latine, aizoum maius, sedum maius, semperuiuum maius, semperuiua maior, barba Iouis: Hispanice, yerua puntera, sempre uiua: Italice, sempre uiua: Gallice, de la iou barbe, triquemadame.

De Sedo minori.

Græce, ἀείζωον τὸ μικρὸν: Latine, aizoum minus, sedum minus, semperuiuum minus, semperuiua minor, faba inuersa, faba crassa, crassula herba: Vulgo faba crassa.

Enarratio 90. 91.

DICITVR aizoon, id est semperuiuum, quòd nec ingenti æstu, nec atroce frigore unquàm moriatur, sed semper omni in tempore uiride, precipue supra tecta antiqua, & ueteres muros uigeat. Frigida enim ac constringens herba hec est, medico usui cotidiano ueniens; At minus sedum, ut ego opinor, faba crassa, siue faba inuersa, herba dicta est, natura frigida; non uero uermicularis, ut Mathiolus, & alii putãt, quia uermicularis herba, sapore acris est, natura uero calida, quæ duo minime sedo minori conueniunt, quum ut dixi sedum minus, natura frigidum, ut maius est. Cæterum, & planta ipsa descriptioni ex toto respondet, ut iure concludendum sit, quòd faba inuersa, siue crassa dicta, minus hoc semperuiuum sit, de quibus Galenus, libr. 6. de Facultatibus simplicium medicament. ita inquit: Aizoon utrunque tum maius, tum minus, desiccat quidem leuiter, utpote astringens modice: est tamen ex tertio ordine refrigerantium, in eoque aquea essentia præpollet; quare ad erysipelata, herpetes, & phlegmonas à fluxione ortas accommodatur.

Aizoon semperuiua.

Faba crassa

Mathiolus errat.

De Tertio sedo.

Græce, ἀείζωον ἕτερον: Latine, aizolon aterum, telephium, portulaca syluestris, uermicularis herba: Hispanice, uuas de

perro yerua, la uermicular yerua: Italice, herba granelosa, la uermicolare: Gallice, pain doyseau.

Enarratio. 92.

Vermicularis.

TERTIVM hoc sedum, uermicularis est herba, natura calida, sapore acris, cuius duæ species habentur, altera luteos habens flores, altera uero albos: hanc fœminam, illam uero masculum, nōnulli appellant. Cæterum, hæc ipsa telephium quoque dicitur, herba de qua capite ultimo, libri secundi sermo quoque habitus est. Proinde caput hoc idem cum illo esse, certū est, quod Gal. tacite confirmare uidetur, quum de hoc tertio sedo, non alibi quàm sub telephio, mentionem fecerit, dicens: Thelephium, exiccandi & detergendi facultate est præditum, non tamen insigniter calida, sed forsan secundi ordinis. Desiccat etiam secundo, intenso tamen, aut tertii principio, proinde ad putrida ulcera congruit, & cum aceto utranque uitiliginem sanat. Hæc Gal. Cæterum, huic nostræ assertioni fauet historia in Aldino exēplari scripta, quæ multa resecata habet, & ita incipit: Tertium sedi genus, folia habet oliuæ, multo tamen minora, numerosiora, & tenera, coliculos rubentes, ab una radice multos, in terram procliues, qui cōmanducati succo abundant, glutinosique & salso sapore sunt, calefaciendi uis & natura illi est, acrimoniam habet, exulcerat, & strumas cum axungia emplastri modo imposita, discutit.

De umbilico Veneris.

Græce, κοτυληδών: Latine, cotyledon, acetabulum, umbilicus Veneris, cymbalaria: Hispanice, Lusitanice, scudetes, coucilhos: Italice, cupertoiule: Gallice, des escudes.

De altero umbilico Veneris.

Græce, ἑτέρα κοτυληδών: Latine, alterum genus umbilici Veneris, cymbalion, alterum acetabulum.

Enarratio. 93. 94.

Acetabulū umbilicus Veneris.

HAERENT parietibus & humectis locis, utrunq; acetabulum, folio crasso, rotundo, concauo, coxendicis figura, quæ frigida sunt & combustionibus deseruientia: de quibus Gal. lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita inquit: Cotyledon, humidam, subfrigidam, obscure astringentem, ac leuiter amaram obtinet facultatem, unde refrigerat, repercutit, abstergit, & discutit, itaque phlegmones erysipelatodes, & erysipelata phlegmonodη persanat, æstuantique uentriculo commodissimum cataplasma existit.

De Vrtica.

Græce, ἀκαλήφη: Latine, acalephe, urtica: Vulgo, ortica, ortiga: Gallice, ortie griace: Germanice, messel.

Enarratio. 95.

OMNIBVS urtica nota est,& illius omnia genera, de quorum uiribus,ita tradit Galenus lib. 6. de Facultatibus simpl. medic. Huius herbæ, tũ fructus, tum folia, admodum digerentis sunt facultatis, adeo ut phymata & parotidas sanent, sed & quiddam flatuosum exhibent, dum coquũtur quo extimulant uenerem, & maxime ubi semen cum musto bibitur. Quod non calfaciat uehementer, sed nimis tenuium sit partium, testimonio est crassorum ex pectore eductio, tum pruritus quem in partibus excitat, porro subducit uentrem titillatione magis quàm purgatione, in uniuersum, quæ exiccari citra mordicationem postulant ea conuenienter persanat. *Vrtica.*

De Galiopsi.

Græce, γαλίοψις: Latine, galiopsis, urtica labeo, urtica fatua, urtica fœtida: Hispanice, urtiga muerta: Italice, ortica fetida; Germanice, binßaugen: Gallice, ortie morte

Enarratio. 96.

FAMILIARIS ubique galiopsis herba est, quæ prope uias, sepes, & domorum areas, folio & caule urticæ, nascitur, non tamen pungit, sed multum fœtet, qua de causa, urtica fœtida a multis dicitur. Cæterum, ita galiopsis baloto similis est, ut primo aspectu, herbarius unam pro altera eradicabit: differunt tamen, quia galiopsis, flores habet purpurascentes, balotus uero albos: item, qui scrophulariam herbam officinis uulgarem, quã ferrariam, ficariam, castrangulam, & millemorbiam uocant, Dioscoridis galiopsim esse autumarit, omnino falluntur; quia si per galiopsim Dioscorides scrophulariam intelligeret, illius proculdubio radices non subticeret, quas nodosas & turbinatas habet. Quibus adde, quòd galiopsis nascitur in sepibus, secus itinera, & in domorum areis: Scrophularia uero, potius prope aquarum riuulos. Argumentum tamen cui innituntur, ii qui galiopsim scrophulariam esse dixerunt, hinc desumunt; uident enim scrophulariam florem galeæ quodam modo similem producere, unde galiopsis nomen illi conuenire arbitrati sunt; sed re uera decipiuntur, quia Galea Latinum nomen est, Galiopsis uero Græcum, unde non credendum est, quod nomẽ Græcum à Latino deductum sit, ut olim Euritius Cordus patefecit, quem quoque Mathiolus Senensis sequitur, & Fuchsium in hac re reprehendit, *Galiopsis. Galiopsis a baloto in quibus differat. Scrophularia herba. Fuchsius cõuellitur.*

qui prædicta ductus ratione in suo Herbario, scrophulariam pro galiopsi depingit. Est igitur ut in pauca rem totam conferamus, galiopsis, prædicta fatua urtica, non uero scrophularia, uel ut Euritius augurat, & Mathiolus credidit, herba quædam urticæ similis, in cuius foliis lacteæ quædam maculæ conspiciuntur, ob quas, Galiopsim herbam hanc dici, à Gala idest lacte, creditur. De qua Plinius libro uigesimoseptimo, capite nono, eadem cum Dioscoride dixit, & illius Galenus, libris Simplicium nullam fecit mentionem, quanquam Paulus Aegineta ut solet, ita de galiopsi tradat: Galopsis uel Galiopsis, urticæ similis herba est, uerũ maiorem habet leuorem & odorem grauem, scirrhosos tumores dissipat & emollit, item ad ulcera serpentia facit, emplastri modo imposita.

De Gallio.

Græce, γάλλιον: Latine, gallium, lac coagulans herba: Gallice, floraſtre, uel petit muguet: Germanice, unser lieben frauen uueg, oder uual: Hispanice, coaia leche ierua.

Enarratio. 97.

CRVCIOR quum herbam uulgarem, & mihi notissimam, & qua omnia fere prata ornantur, innominatam reliquerim, possunt autem huic ueluti compluribus aliis nomina Hispanica indere uiri doctissimi Hispani, ueluti Christophorus Oroscius, qui apud Salmantiensis non infelici successu agit, Antonius Ludouicus Olyssipponensis, utriusque linguæ doctissimus, ac alii complures, quorum nomina Centuriis curationum nostrarum recensemus. Cæterum gallium herba est ad summum cubitalis altitudinis, cuius caulis gracilis, foliolis stellæ modo dispositis, ad aparine herbæ figuram, ornatur, in cuius summitate flos luteus, densus, exilis, numerosus, ac grati odoris est: lac enim herba hæc coagulat, & ea de causa Gallion dicta, ueluti illa altera herba, quam Ethrusci & Longobardi, pressurã uocant, quæ lac contrahit, & inde caseus dulcis dictus, conficitur. De gallio uero, ita ut solet Galen. lib. 6. de Facult. simpl. medic. tradit: Gallium unde nomen sumpsit, quòd lac coaguler, facultatem autem obtinet exiccatoriam, & subacrem, flos eius competere sanguinis profluuiis uidetur, & combustis mederi: est autem boni odoris, & coloris lutei.

Oroscius. Antonius Ludouicus. Gallium herba. Pressura herba.

De Senecione herba.

Græce, ἠριγέρων: Latine, erigeron, senecio, herba cruciata: Hispanice, bon uaron: Lusitanice, attaſtinha: Italice, car-

doncello

doncello, herba petrella: Germanice, grindt kraut, kreutz, uuurtz: Gallice, du senesson.

Enarratio. 98.

ERIGERON longe alia res est ab eryngo, cuius inaduertentia multi decepti sunt, credentes, erigeronen carduum esse benedictum, quum tamen eryngium ut libro tertio diximus, carduus centũ capitum dictus sit. Est igitur erigeron herba ubique obuia senecio dicta; quæ plerunque supra muros, & parietes ueteres nascitur, altitudine cubitali, multos a se cauliculos emittente, quibus folia multidiuisa sunt, quæ diuisiones, crucẽ referre uidentur, unde cruciata herba appellata est. Floret uero herba hæc initio ueris floribus luteis, cito dehiscẽtibus & in papos euanescentibus; unde erigeron dicta est, quia uere flores ii humani capilli modo, in ea canescant, uocant autem Græci ἔαρ uer: quibus γέρων senex dicitur, unde ueris senex, uel senecio herba appellatur. Cæterum, hanc falso Otho Brumphelsius, pro altera specie uerbenæ, in suo depinxit Herbario, ut iam diu patefecimus. Sed est quoque altera herba, huic proxima, sed procerior, utpote caules tricubitales emittens, cuius succo medici Hispaniæ contra morbum Gallicum utuntur, & eam Lusitani sua uoce, tasneriam, uel talasneriam uocant, quam nonnulli uocum affinitate instructi, credunt, tanacetum apud authores descriptum esse, non sine tamen ingenti errore, quum inter se maxime uarient, ut cõferenti manifestum erit. De erigero uero ita breuissime tradit Gal. lib. 6. de Facultatibus simpl. medic. Erigeron refrigerat, & modice digerit.

Erigeron ab eryngo differt.

Cruciata herba.

Brumphelsius errat.

Talasneria herba.

De thalictro.

Græce, θάλικτρον: *Latine, thalictrum, thalietrum.*

Enarratio. 99.

FALSO Ruellius, argentinam herbam, thalictrum esse dixit, quum argentina herba longe alia est ut suo diximus loco: at thalictrum hucusque quod sciam non uidi, de quo Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicamentorum ita dixit: Thalietrum folia habet coriandro similia, caulem crassitudine rutæ, uis eis inest citra morsum exiccatoria, itaque ulcera inueterata ad cicatricem perducit.

Thalictrũ. Ruellius in thalictro errat.

De Musco marino.

Græce, βρύον θαλάσσιον: *Latine, bryon thalassion, muscus marinus, corallina: Italice, corallina: Hispanice, malhorquina, yerua: Gallice, corallina.*

Enarratio. 100.

Corallina. OMNIVM doctorum hominum consensu, muscus marinus officinarum corallina est, qua hodie pro depellendis puerorum uermibus, medici frequenter utuntur: Merito enim corallina dicitur, quia cum corallo, similitudinem quandam gerere uidetur, uel quia cum eo plerunque quoque nascitur; hic uero Anconæ in magna reperitur copia, cuius uires uermes interficiendi, antiqui ignorarunt, ut ex Gal. quoque percipi potest, qui de eo lib. 6. de Facult. simpl. med. sermonem habet, & illi nullam similem tribuit uim, dicens: Bryon thalattion cōpositum est ex terrena & aquea essentia, utraq; frigida, siquidem & gustū astringit, & calidis quibusuis illitum, ea refrigerat, adiuuatq;. Cęterum Hispani herbā istam malhorquinā appellant, quia primo ad illos, ex Maiorica, altera insularū Baleariū, aduecta fuit.

De marina Alga.

Græce, φύκος θαλάσσιος: Latine, phycon thalattion, marina alga: Hispanice, las ouas del mar: Italice, alga marina: Gallice alga marine.

Enarratio. 101.

Alga marina. PHYCOS thalattios alga marina est, non ea tamen qua apud Muranum Venetiis uitrea uasa parantur; nam & illa alga marina dici meretur, de qua Galen. lib. 8. de Facult. simpl. med. ita tradit: Phycos ex mari exemptus & uirens, siccat refrigeratque in secundo ordine, habet enim quiddam modice acerbum.

De Potamogetone.

Græce, ποταμογείτων: Latine, potamogeton, fontinalis herba, pulmonaria herba: Vulgo, pulmonaria.

Enarratio. 102.

Pulmonaria. Fontinalis herba. POTAMOGETON, ut ego opinor, ea est herba, quam officinæ hodiernæ pulmonariam appellant, eo forsan quia pulmonis uitiis opituletur: quæ folio constat betæ hirsuto, notis albis emaculato, & prope fontes & aquosos locos nascitur, unde fontinalis nomen traxit, de qua Galen. lib. 8. ita dixit: Potamogeton astringit & refrigerat similiter polygono, sed essentia eius crasſior quàm polygoni est.

De Stratiote aquatico.

Græce, στρατιώτης: Latine, stratiotes fluuiatilis, stratiotes aquaticus.

Enarratio. 103.

STRATIOTES in aquis supernatans, sedo simile folium habet, quod ut creditur, nõ alibi quàm in Aegypto nascitur, de quo Plin. lib. 24. cap. 18. ita inquit: Celebratur autem & a Græcis stratiotes. Est ea in Aegypto tantum, & inundatione Nili nascitur aizoo similis, ni maiora haberet folia: refrigerat mite, & uulnera sanat ex aceto illita; item ignes sacros ac suppurationes; sanguinem quoque qui defluit à renibus pota cum thure masculo mirifice sistit.

Stratiotes fluuiatilis.

De Stratiote, millefolia dicta herba.

Græce, στρατιώτης ὁ χιλιόφυλλος: Latine, stratiotes millefolia herba, millefolium: Hispanice, milhoyas yerua: Italice, millefoglio: Gallice, mille fueille: Germanice, garben, schafgarben.

Enarratio. 104.

HAEC enim herba est, quam hodie pharmacopolæ millefolium appellant, quum ex directo descriptio illi cõueniat, nec enim myriophyllon millefolium herba est, ut multi crediderunt. Nascitur autem millefolium uulgare in pratis, locis siccis, & prope uias, non uero aquaticis locis, ut myriophyllon, à cuius millefolii radice caules semicubitalis altitudinis nascuntur, numero tres, quatuorue aut quinque, in quibus folia sunt auicularum pennis simillima, & ad ea multũ accedentia, quæ syluestre cyminum emittere solet. Cæterum, in summitate caulium, umbellæ albæ sunt, quæ aliquãdo ruffescunt, ut iure dicendum sit, terrestre hoc millefolium, officinarum millefolium esse, non uero myriophyllon. De quo Galen. lib. 8. de Facult. simp. med. ita tradit: Aquaticus stratiotes humida & frigida facultate est: terrestris uero, nonnihil habet astrictionis, proinde & ulcera glutinat.

Millefolium

De Verbasco.

Græce, φλόμος: Latine, phlomos, uerbascum, thapsus barbatus: Hispanice, uerbasco: Italice, tasso barbasso: Germanice, uuilkraut.

Enarratio. 105.

VERBASCI, uulgo tassibarbasi dicti, duæ seplasiariis notissime sunt species, quarũ altera flores albos habet, altera uero luteos, quibus pro sedandis doloribus, tãquã medicamento anodino, & tẽporatõ sæpe utimur. Cæterũ duas alias species huius uerbasci, Ruel. credidit, eas esse herbas, quas quidã herbas paralysis, alii uero herbas primi floris appellãt, alteri quarũ flos albus inest, alteri uero luteus, nã folia utriq; crispa admodũ sunt, uirgę pastoris dis

Verbascum

Herba primi floris.

psaci dicti, simillima, quas quoq; herbas Fuchsius, tãquã ueras uerbasci species in suo depinxit Herbario; quæ dubio procul cõstringẽdi uires obtinẽt. Porro ex uerbasco lychnia fieri possunt, unde à Dioscoride lychnitis, & thryallis appellatur. Cuius flores rustici in Italia, & nonnulli in Hispania, pro coagulando lacte usurpant, & illius semine contuso & pani uel caseo mixto, Hispani pro interficiendis lacustribus piscibus utuntur: de quo Gal. lib. 8. de Facul. simpl. med. ita inquit: phlomus, idest uerbascũ, eius duę sunt species; quædã enim foliis est candida, quædã uero nigra; Rursus, albæ qui dẽ mas est, cuius folia angustiora, fœmina cuius maiora uisuntur: Est & alia phlomus agrestis, flores habẽs aureos & luteos: necnon alia quã phlomida appellant; Priorũ duarũ radix acerba gustu est, & fluxionũ affectibus prodest, atq; adeo dentium doloribus: q̃q̃ folia digerendi uim habent, similiter & aliarũ folia, omniũ quippe folia desiccandi & detergendi uim possident.

De Aethiopide herba.

Græce, αἰθιοπὶς: Latine, Aethiopides herba.

Enarratio. 106.

HAEC in Aethiopia tantum nascitur.

De arctio.

Græce, ἄρκτιον: Latine, arctium.

Enarratio. 107.

Arctium. ARCTIVM non est lappa minor, ut multi falso credebant, quum lappa minor xanthion sit Dioscoridis; est uero arction herba ubique nascens, cuius tenelli cauliculi in cibo cardorũ uice usurpantur. Folia etenim crassa uerbasco similia herba hæc habet, de cuius uiribus ita tradit Gal. 6. de Facult. simpl. med. libro, dicens: Arctium quod thapso uerbasco est simile; radice tenera, candida, dulci, caule oblongo & molli, semine cymino simili: tenuium est partium, ob idque facultatis modice exiccantis & extergentis, quamobrem radix ac semen eius in uino cocta, quadantenus dentium dolores mitigant. Porro ambusta & chimethla non horum modo decoctum, sed & caules teneriores sanare possunt.

De Personacia.

Græce, ἀρκεῖον: Latine, arcium aliud, personacia, philanthropos, lappa maior, bardana: Hispanice, bardana, pagamacera maior: Italice, lappola maggiore: Gallice, gletteron, ou glouteron, Germanice, grosz kletten.

Enarratio. 108.

Lappa maior duplex

NASCITVR Lappa maior ubique cum caule,& fine illo; Quæ autem cum caule nafcitur folia cucurbitæ fimilia habet, fructum uero rotundum, hirfutum tenaci nexu ueftibus hærentem, unde philanthropos herba dicta eft.Cæterum,differt planta hæc a minori lappa,tum folio,tum etiam fructu,ut capite de Xanthio dicemus. Quæ autē fine caule nafcitur lappa,folia tantum habet,lata,ampla,quibus multi uice branchæ urfinæ,nō fine ingenti errore utuntur,hanc uero de qua agimus, lappam maiorē appellamus,At qui aparinem lappam effe dixerunt omnino errarunt, ut fuo diximus loco, de hac uero lappa maiori ita tradit Galenus libro fexto, de Fac.fimpl.med.Lappa maior digerit fimul & deficcat: aftringit tamen nō nihil,unde folia eius antiquis ulceribus profunt.

Error multorum.

De Petafite.

Græce, πετασίτης: Latine, petafites.

Enarratio 109.

Petafites.

NISI Fungorum genus aliquod Petafites fit, quid nā fit ignoramus, in Gallia porro eam nafci Ruellius tradit,pro qua Fuchfius lappam maiorem a nobis defcriptam capite fuperiori,in fuo depinxit Herbario.

De Epipactide fiue Elleborine.

Græce, ἐπιπακτίς: Latine, epipactis,elleborines, elleborina.

Enarratio. 110.

Elleborines. *Azzaiolus Ferrarienfis.*

SIMILIS nigro helleboro,elleborines herba eft, minutiori tamen folio ueftita,quam Ferrariæ in hortu Magnifici Azzaioli nobilis Ferrarienfis uidimus.Quū igitur Diofcorides dicat, elleborines folia habet minima, intellige comparatione ad folia nigri ueratri,ellebori dicti.

De Fumaria herba.

Græce, καπνός: Latine,capnos,fumaria herba,fumus terræ: Hifpanice, palomilha yerua: Lufitanice, bierua molari: Italice, fumo terre herba: Gallice, fume terre ou pied de geline: Germanice, erdtrauch.

Enarratio. 111.

Fumus terræ.

FVMARIA herba,officinis fumus terræ dicitur,quæ ideo a fumo denominationem traxit,quia eius fuccus oculos clarificat,& in eo iniectus, ueluti acutifsimus fumus,multas euocat lachrymas, præclara enim & multis encomiis,ob raras eius dotes,digna eft herba,quæ flauam bilem purgat,

& adustos depellit humores, ac puriorem & mundiorem sanguinem reddit, mirifice enim morbis biliosis opitulatur, & iis qui ex sanguine adusto originem trahunt, ut morbo Gallico, pruritui, scabiei, serpigini, lepræ, psoræ, elephantiasi, quartanæ, & aliis uariis, pro quibus, ex ea syrupus, ac per cãpanam destillata aqua, in officinis parantur. Cæterum, uentriculum, iecur, & intestina, herba hæc roborat, & unice obstructiones aperit, ut ex Galeno percipitur, qui libro septimo, de Faculta. simplicium medicamentorum ita tradit: Capnios, id est fumaria, acris, amaræ, & acerbæ qualitatis est particeps, quamobrem urinam biliosam, multamque prouocat; sanatque tum obstructiones, tum imbecillitates iecinoris; Succus eius oculorum aciem acuit, non parum trahens lachrymarum, ueluti ipse fumus, hactenus Galenus. Recentiores uero, ut Mesue, Serapio, & alii, nonnihil malignitatis huic herbæ tribuunt, quam facile corrigi, aut cocco, aut passulis enucleatis, uel earum melle contendunt, ut uero illius uires debiles efficaciores fiant, illi myrobalani, sene, & aqua casei, adiungenda sunt. Porro, ex floribus fumi terræ conditum saccharo paratur, prędictis cõueniens affectionibus, quod curiosi pharmacopolæ paratum in officinis habeant semper, uelim. At huius succi dosis, in potu ut testatur Mesue ab uncia media ad duas usque propinari debet, decocti uero ab unciis decem ad quindecim, pulueris uero a drachmis tribus ad quinque: parum enim calida herba hæc est, sicca uero in secundo gradu.

Fumariæ tẽperatura

De satiua Loto.

Græce, λωτὸς ἥμερος: Latine, lotos domestica, satiua lotos, trifolium satiuum, oxytriphyllon, acetosum trifolium, panis cuculi, alleluya, trifolium acetosum, oxys: Hispanice, azederilha de tres hoias, alleluya: Italice, trifolio acetoso: Gallice, trefle acetoso, uel pain a coquu: Germanice, saurercler.

Enarratio. 112.

LOTVS satiua, ut ego opinor, acetosum trifolium est, cuius folia cordis figuram imitantur, & eum Plinius oxyn, libro uigesimo septimo, capite duodecimo appellat; recentiores uero panem cuculi, uel panem cuniculi, aut alleluyam uocant, quod ad restinguendam sitim, & stomachum dissolutum a caliditate, recreandum multum ualere creditur; in hortis autem satum plerunque reperitur, & ut tradit Galenus, ut mediocriter concoquendi, ita etiam exiccandi uim possidet: demum in caliditatis frigiditatisq; coniugio, media quodammodo lotos satiua hæc existit.

Lotus satiua. Acetosum trifolium. Alleluya. Oxys. Panis cuculi.

De syluestri Loto.

Græce, λωτὸς ἄγριος : Latine, lotos syluestris, trifolium syluestre, falsum melilotum: Hispanice, Lusitanice, melgas: Italice, Gallice, Germanice, meliloto.

Enarratio. 113.

SYLVESTRIS Lotos, siue trifolium syluestre, ea est herba, quã hodie uniuersa fere Italia, Germania, ac Gallia, pro uero meliloto usurpant, De quo Galenus citato loco ita dixit: Semen agrestis loti, secundi est ordinis calfacientium, habetque nonnihil absterforium; porro Aegyptiæ loti semen etiam in panes fingitur.

Lotos syluestris.
Melilotum falsum.

De Cytiso.

Græce, κύτισος : Latine, cytisus, trifolium odoratum, herba Maura, herba flaura, planta leonis: Hispanice, trebol real, trebol de olor: Italice, trifoglio cauallino: Gallice, trefle odore: Germanice, sibengezeit, uel uuolriechderklee.

Enarratio. 114.

IN dignoscenda Cytiso herba, multi decepti sunt, ignorantes quòd uera cytisus, ea sit herba, quam uulgus trifolium odoratum appellat, ut eius figura & odor attestantur, & qua equi & iumenta multum in esu oblectantur. Cuius causa, Itali eam, trifolium caballinum nominant, imo ita ea beluæ delectantur, ut hordeum illius loco respuant, quod doctißime a Mathiolo Senensi primo animaduersum fuit, & non immerito Hispani, herbã, & Itali fœnum maxime laudant, in quibus cytisum maxime abundare uident; de qua Plinius merito libro decimo tertio, capite uigesimo secundo, ita tradit: Frutex est & cytisus ab Aristomacho Atheniensi miris laudibus prædicatus, pabulo ouium; aridus uero etiam suum: Sponderque iugero eius annuos perpluris uel mediocri solo redditus. Vtilitas herbosa, ergo & eo lætior satietas quod perquàm modico pinguescunt, & quadrupedia, ita ut iumenta hordeum spernant. Non ex alio pabulo lactis maior copia, aut melior, super omnia pecorum medicina a morbis omni usu præstante. Quin & nutricibus in defectu lactis aridum, atque in aqua decoctum potui cum uino dari iubet, & firmiores celsioresque infantes fore, & cætera: De quo Galenus libro septimo de Faculta. simplicium medicamentorum, ita tradit: Cytisi folia digerendi facultatem obtinent, aqueæ & temperaræ mistam, ut malua.

Cytisus.
Trifolium odoratum.
Mathiolus Senensis.
Cytisus lac euocat.

De Loto Aegyptia.

Græce, λωτὸς ὁ ἐν αἰγύπτῳ : Latine, Lotus Aegyptia.

Enarratio. 115.

Lotus Aegyptia.

HANC hucuſque non uidimus, eam tamen ſpeciem fabæ Aegyptiæ ignami dicti, eſſe, pro re certa teneo, cuius quoque radices, in uictus uſu, hominibus ſunt, & de ea Theopraſtus libro quarto, de Hiſtoria plantarum, capite decimo, ſermonem habet; Galenus quoque ubi de loto agit, ita tradit: Porro Aegyptiæ loti ſemen etiam in panes fingitur; cæterum lotus hæc Aegyptia, proprie Andacocha eſt, non uero quęuis altera loti ſpecies, ut multi putant.

Andacocha lotus Aegyptia eſt.

De Myriophyllo.

Græce, μυριόφυλλον : Latine, myriophyllon, millefolium aquaticum.

Enarratio. 116

Myriophyllon.

MYRIOphyllon non eſt millefolium uulgare, ut abunde capite de Stratiote terreſtri, millefolio dicto diximus. Hæc herba in paluſtribus naſcitur locis, non multum uulgari millefolio abſimilis.

De Myrrhide, herba.

Græce, μυῤῥὶς : Latine, myrrhis, cicutaria : Vulgo cicutaria.

Enarratio. 117.

Myrrhis cicutaria herba eſt.

NON eſt cerefolium myrrhis, ut iam diximus. Eſt uero Myrrhis herba cicutaria dicta, cerefolio admodum ſimilis, & ubique obuia, qua Salmãticenſes abundant, & de illius uiribus, ita meminit Galenus libro ſeptimo, de Faculta. ſimpli. medicamentorum: Radix eius eſt odorata & dulcis, menſeſque mouet, nec non thoracem atque pulmones purgat, calfacit itaque ſecundo ordine, cum partium tenuitate.

De Myagro.

Græce, μύαγρος : Latine, myagros, melampyron, triticum nigrum : Gallice, camelina, camamina.

Enarratio 118.

Myagros.

REFERT Ruellius libro tertio de Natura ſtirpium, capite centeſimo uigeſimo ſexto, myagrum in Gallia naſci, & in campis ſeri, a Galliſq; camelinam, uel camemiñ appellari. Cæterum, dicitur quoq; melampyron,

ron,id eſt nigrum triticum,herba hæc, ex cuius ſemine oleum exprimitur non ſolum lucernarum luminibus,ſed pauperum condimentis conueniẽs. In Belgica quoque regione nouimus nos plantam ſeri ramoſam folio hederaceo,gallinis,& alitibus dicatam,quia eius ſemine maxime gallinæ oble ctantur,& ex eo quoque promiſcue cum aliis ſeminibus,oleum exprimũt, de quo Galenus libro ſeptimo de Fac.ſimp.med.ita tradit: Oleũ quod ex ſemine ipſius funditur,emplaſticam facultatem obtinet.

De Oenagra.

Græce, οἰνάγρα: *Latine, oenagra, onagra herba.*

Enarratio. 119.

NEC in Hiſpania aut Germania,Italiaue,unquam herbam hanc uidere potui, quæ ad domandos equos,& alia cicuranda animalia optima procul dubio eſſet. De qua Galenus lib. 8. de Fac.ſimp.med.ita tradit; Onagri radix areſacta uinoſum qddã redolet, maximeq; ad uini facultatẽ accedit.

Oenagra. Onagra.

De Cirſio.

Græce, κίρσιον *: Latine, cirſion, bugloſſa, bugloſſus, lingua bouis: Hiſpanice, lengoa de bues yerua, lengoa de uacca: Italice, bugloſſa: Gallice, lãgue du beuf: Germanice, ochſenzũg.*

Enarratio. 120.

ADEO Cirſion,noſtræ uulgatæ bugloſſę reſpondet,ut omnino fatẽdum ſit,eandem eſſe herbam,cui ſententiæ Ruellius quoque patrocinatur, & merito; quia uidemus bugloſſam aliquando triquetrum habere caulem, ſpinoſum,ex cuius floribus neſcio quid euaneſcit,ut animaduertenti notũ euadet; nam in cæteris ita inter ſe reſpondent,ut ſpectanti nulla dubitandi maneat occaſio. Proinde Mathiolum in hac re,minus bene dixiſſe crediderim,quum cirſium alteram herbam a bugloſſa eſſe contendat. Dicitur uero,cirſion, quia uaricibus conueniat: Nã ut tradit Andreas Herbarius, eius radix ubicunque uarices infeſtant,religata, dolores finit, Hodie uero ex ea cum ſyrupus,tũ ſtillaticia aqua,in officinis habentur, febribus, & in aduſtionẽ inclinatis humoribus conducentes: non minus quoq; ex huius herbę floribus cordialibus,cõditũ ex ſaccharo paraẽ,cõſerua cordialis dicta.

Bugloſſa.

Mathiolus errat.

De Aſtere Attico.

Græce, ἀστὴρ ἀττικός *: Latine, Aſter Atticus, inguinalis herba, inguinaria, bubonium, alibium, ſtellaria herba: Vulgo, Stellaria herba, alibio herba.*

Enarratio 121.

Aster Atticus.
Alibium.
Buboniū.
Inguinalis herba.
Serapio errat.

NASCITVR ubiq; herba ista, quam nonnulli pharmacopolarū, filium ante patrem uocant, & eam alibium uulgares appellant, ut Leonicenus doctissimus uir, in eo libello, quem de morbo Gallico edidit, indicauit. Aduertendum tamen, quòd Serapio, herbam istam inguinariam, cum eryngio confundit, quanquam tamen nō sine errore ingenti. Dicitur uero aster Atticus stellaria herba, quòd foliola stellarum modo disposita habeat, de qua Gale. lib. 6. de Fac. simp. med. ita tradit: Aster Atticus, partim quidem digerens est, partim autem refrigerans, uerum id non astringit. Est & alia herba stellaria quoq; dicta, quam multi alchimillam, alii uero pedē leonis appellant, quæ maluæ folia habet, sed duriora, neruosiora, ac magis crispa, in quibus per circūferentiam extremitates octo dentatę sunt, & ita dispositę, ut quum folia ex toto aperta sunt, stellę modo eradiare uideantur: nam huic caulis in altum crescit, ex quo ramuli plures enascuntur, in quorum summitatibus, flores quidam stellæ modo dispositi sunt, qui ex luteo uirescunt: Porro illius radix digitalis crassitudinis est, longitudinis uero dodrātalis & amplioris. Nascitur autem herba hęc Maio mense, floret uero Iunio. Multis dotata uiribus herba hæc est, de qua Author ille qui ad Pandectas additiones adiecit, ita inquit: Stellaria herba nascitur in montibus Apenini, quę folia maluę gerit, & mirabilem habet proprietatē, scilicet ad reddendas steriles mulieres, fecundas; illis quolibet mane coclear unum prędictę herbę, in puluerem redactę, cum brodio capi, uel uino generoso, per uiginti dies, in potu propinando, Quibus nos addimus, modo mulieres steriles fiant & non cōcipiant, quia ob lubricitatem humorum, semen genitale non retinent. Est enim herba hęc constrictoria, & ea de causa, eius siccę herbæ puluis, iis qui ex alto cadunt, securissimo iuuamento conceditur, modo in decocto eiusdem herbæ, uel aqua stillaticia detur, non minus quoq; contra enterocelas ualet, & muliebres menses constringit, imo ita mulierū genitalia constringit huius herbę decoctum, aut stillaticia aqua, ut corruptas ęque ac uirgines reddat, modo super decocto, ad aliquot insedeant dies, nō minus quoque pendentes mamillas, rotundas, ac duras, cōtractasue reddit.

Alchimilla herba.
Pes leonis herba.

De Isopyro.

Græce, ἰσόπυρον *: Latine, isopyron herba.*

Enarratio. 122.

IGNORATVR hodie, quę Isopyron herba sit.

De uiola purpurea.

Græce, ἴον πορφυροῦν*: Latine ion porphyrion, uiola purpu-*

rea: Hispanice, uioletas: Italice, uiole mamole: Gallice, uio-lette de Mars: Germanice, blauu ueiel oder Mertzē uiolen.

Enarratio. 123.

NON minus ornamentū uiolę,q̄ rosæ Officinis hodie præbēt,quę nō solū purpureæ,sed etiā albę,& inodoræ frigidioribus quibusdā locis nascū tur:Ex uiolis multoties in infusione repetitis,syrupus uiolaceus solutiuus, nō minoris uis,ac syrupus rosaceus solutiuus,siue multarū infusionum di-ctus,cōficit,quo in pleuritide,ac pectoris uitiis,pro expurgāda aluo, ad qua tuor usq; uncias,utimur.De uiola ita meminit Gal lib.6.de Fac.sim. med. Ios,id est uiola,eius folia aqueā & subfrigidā substātiā superantē possidēt, pinde tū per se,tū cū polenta illita,calidas phlegmonas mitigāt,imponunt & ori uentriculi ęstuāti,& oculis.Plura uero de uiolis apud Mesuē legito.

Viola purpurea.

Syrupus uiolatus solutiuus.

De Cacalia herba.

Græce, κακαλία: Latine, cacalia.

Enarratio 124.

QVAE acacali conueniunt,cacalię Pliniū tribuisse deprehendimus; nouimus autē nos,acacalim fruticē erice nō absimilem,fructum rotundum album,margaritis simillimū ferre,ut primo libro diximus.Quę omnia Plinius cacaliæ lib.25.cap.11. tribuit,dicēs:Cacalia siue leōtice uocatur semen, margaritis minutis simile,depēdēs inter folia grādia,in mōtibus fere,huius grana q̄ndecim in oleo macerant,atq; ita aduerso capillo caput inūgit:porro Gal.de cacalia ita sub cācano tradit,lib.7. de Fac. sim.me. Radix cācani, crassā emplasticāq; et exiccātē habet essentiā,sed mordacitatis exptē,quare macerata uino sicuti tragacātha,et lincta,aut cōmāsa,arterię aspitates sanat.

Cacalia herba.

Cancanus Galeni,cacalia est.

De Bunio.

Græce, βούνιον: Latine, bunion,napum,scopa regia.

Enarratio. 125.

Nō ubiq; ut multi autumāt buniō nascit,q̄d ex Argēta quū apud Ferrar. agebamus,ad nos delatū est,caule quadrāgulo subtili,folio uero apii, nā ra dicē,oēs ꝑtermiserūt,quā ipse hucusq; nō uidi, ob cuius forsan cū rapis et napis similitudinē,multi raporū simul genꝰ esse dixerūt.cęterū huiꝰ decoctū purgationibus fœminarū,uesicę,et urinę,utile esse,certū est,et ut tradit Gal. lib.6.de Fac.sim.me.adeo excalfacit,ut & urinas moueat,et mēses ꝓuocet.

Bunion.

De Pseudobunio.

Græce, ψευδοβούνιον: Latine, pseudobunion, falsum bunium, mendosum bunium.

Enarratio 126.

Falsum bunium.

HAEC herba, ab Italiæ herbariis uisa non est, nascitur autem in Creta tantum, cuius semen contra uenena efficacissimum medicamen est, & ea de causa Antidotis miscetur.

De Chamæcysso.

Græce, χαμαίκισσος: Latine, chamæcyssos, terrestris hedera, terrestris herba: Vulgo hedera terrestris.

Enarratio 127.

Chamæcissos. Hedera terrestris.

HAEC nisi illa sit herba, quam terrestrem herbam, & terrestrē hederam appellant, quæ illa sit ignoratur, de qua Galenus libro octauo de Fac. sim. med. ita tradit: Chamęcissos, flos eius admodū amarus quum sit, iecur obstructū aperit, daturq; & coxēdice laborantibus: Cęterū Ruellius, hāc a se in Gallia uisam, lōge a terrestri & uiticosa illa dicta herba differētē testat.

De Chamæleuce.

Græce, χαμαιλεύκη: Latine, chamæleuce, chamæpeuce.

Enarratio. 128.

Chamæleuce.

TAMetsi indifferēter caput hoc, de chamęleuce uel chamępeuce, legatur, Plinius tamē tanquā de rebus diuersis sermonē habet, lib. 24. cap. 15. de chamęleuce sic dicēs: Chamęleucē apud nos farranū, siue farfugiū uocant; nascitur secus fluuios, folio populi, sed ampliore; Radix eius imponitur carbonibus cupresi, atq; is nidor per infundibulū imbibitur, in uetere tussi: De chamępeuce uero, ita inquit: Chamępeuce laricis foliis similis, lūborū, & spinę doloribus ꝓpitia est. Quę uerba, cū iis quę a Dioscoride dicūtur, multū cōueniūt, ut iure dicendū sit, chamępeucen Plinii, herbā esse de qua Dioscorides in p̄senti agit. Gal. tamē sub chamęleuce, lib. 8. de Fac. sim. me. ita tradit: Chamęleuce, calfacit quodammodo tertio ordine, siccat primo.

Chamæpeuce Plinii chamæleuce Dioscoridis est.

De Buglosso.

Græce, βούγλωσσον: Latine, buglossus, borrago: Hispanice, borraienes, borraies: Italice, borragine: Gallice, bourrache, ou bourroche.

Enarratio. 129.

Borrago.

Dioscoridis & Grecorum buglossus, nostratum est borrago, De qua carmina ita feruntur.

Ego sum borrago quæ tria dona ago,
Gaudia semper ago, semper uiresco, & in omni tempore cresco.

EX ea syrupus paratus habetur, non minus aqua per campanam elicita, ac ex floribus conditum cum succharo, inter cordiales dictas conseruas primatum obtinens. Cæterum, ob id quod lætitiam buglossus inferat, multi Græcorum nepenthen buglossum esse dixerũt, inter quos Erasmus Rot. in sua Moria, nominandus uenit. Galen. uero de buglosso, lib. 6. de Facult. simpl. medicament. ita tradit: Humidæ calidæque temperiei est, uinisq; iniectum hilaritatis causa esse creditur, sed gutturis etiam lenit aspredinem, si melicrato coctum sumatur.

Buglossus nepenthes est ex Erasmo.

De Cynoglossa.

Græce, κυνόγλωσσον: Latine, cynoglossa, canis lingua, lingua canina: Hispanice, uiniebla, lenguoa de perro yerua: Italice, lingua di cane: Gallice, langue de chien: Germanice, hundszzung.

Enarratio. 130.

VERA cynoglossa, omnes Hispaniarum seplasiarii utuntur, quam sua uoce, uinieblam uocant; secus autem Italiæ mangones, qui cynoglossam alteram lata folia habentem pro uera usurpant. Est autem uera cynoglossa herba folia oblonga, crassa, & hirsuta habens, quæ rotæ modo, instar Solis depicti, absque caule, flore, & semine apparet, ex qua pillulæ de cynoglossa dictæ, pro euocando somno parari debent; frigida autem natura herba hæc est; de qua Galenus nullam quod sciam mentionem fecit, libris suorum Simplicium.

Cynoglossa

Vera cynoglossa.

De Phyteumate.

Græce, φύτευμα: Latine Phyteuma.

Enarratio. 131.

HODIE hæc ignoratur, quæ apud Venerem deam forsan reperiri posset, quum amori tantum conueniat.

Phyteuma.

De Leontopodio.

Græce, λεοντοπόδιον: Latine, leontopodion.

Enarratio. 132.

ET hanc quoque Venus sibi seruatam occultatamq; habet, quia amorum ueneficiis ualere tantum dicitur.

Leontopodion.

De Hippoglosso.

Græce, ἱππόγλωσσον: Latine, hippoglossus, hippoglossidion, uuularia, pagana lingua, bonifacia, bislingua absque fructu, lau

rus Alexandrina sterilis, laurus Alexandrina fœmina: Hispanice, lengoa de caualho yerua.

Enarratio. 133.

Hippoglossus. *Laurus Alexãdrina.* *Epiphyllocarpos.*

HIPPOGLOSSVM differentem esse herbam, a lauro Alexandrina, satis ex Dioscoride percipi potest, qui utriusque historias differentes facit, tum etiam quia uiribus, dispares eas quoque constituit Est enim hippoglossus siue hippoglossidion, eadem cum lauro Alexandrina, nisi quòd plerunque in hippoglosso ex maiori & uero folio, minus folium ex medio non oriatur: quòd si illi inesse aut nasci contigerit, nunquam inter illa duo folia, fructum rubrũ illum gigni uidebitur, qualem in lauro Alexandrina oriri percipimus; & ea de causa, laurus Alexandrina à Theophrasto epiphyllocarpos nominatur, quia intra duo folia fructum rubrum ciceris magnitudine fert, quam nõnulli masculum, hanc uero hippoglossum de qua agimus fœminã appellitant, cuius foliorũ uel radicis puluis, drachmæ pondere in potu, contra matricis præfocationes ualet, ueluti contra intestinalẽ ramicem, quanquam in initio potius obesse quàm prodesse appareat; & ea de causa, primis diebus brachiali ligatura optime fasciandus est æger, ut suæ renitatur potentiæ, sed postea paucis interpositis diebus, mirum in modum agglutinat consolidatue.

De Antirrhino.

Græce, ἀντίῤῥινον: Latine, antirrhinon, anarrhinon, burranion, caput uitulinum, bubulum caput, oculus cati: Hispanice, cabeza de ternera, yerua: Italice, antirrhino: Gallice, moron uiolet: Germanice, orant.

Enarratio. 134.

Antirrhinon. *Simon Sosiẽsis pharmacopola.* *Plinius taxatur.*

NASCITVR uariis in locis antirrhinon, herba folio maiori anagallidis, fructu uero paruo, sed uituli capiti perquam simile, unde nomẽ traxit, quam apud Belgas primo mihi monstrauit, Simon Sosiensis pharmacopola diligentissimus. Qui antirrhinon, aparine similem faciunt, omnino errant, in qua re non minus Plinius taxãdus uenit, quum antirrhinon lino assimilat, eamq; lychnim agriam appellat. Nam etsi antirrhinon flore purpureo lychnidi simillimo insigniatur, non ea tamen de causa, antirrhinon lychnis syluestris dicenda est herba. quum tantum inter se differant, quantum penicillum ab arca. De qua Galenus libro sexto de Facultàtibus simplicium medicament. ita inquit: Semen habet inutile, estque cum bubonio similis facultatis herba.

De Catanance.

Græce, κατανάγκη: Latine, catanãce, unguis miluinus: Hispanice, Lusitanice, unhas de gato, yerua: Italice, unge de gatto herba.

Enarratio. 135.

NASCITVR catanance in maceriis, & prope uineas, filiculis aduncis, paruis, quæ quum exiccantur, tanquam milui aut cati ungues apparent, qua de causa, Hispani, herbam hanc, cati ungues appellant; secundam uero, hactenus non uidi, non est tamen bistorta, ut Ruellius falso credidit, utranque uero ad amorum ueneficia ualere, illisque ad eundem effectum, Thessalas mulieres uti Dioscorides testatur.

Catanãce.

Cati ungues herba.

De Tripolio.

Græce, τριπόλιον: Latine, tripolium, Serapionis turbit.

Enarratio. 136.

VOCAT Serapio tripolium turbit, quod hodiernum non esse turbit, tam album quàm nigrum, officinis commune, uel ex hoc satis probari potest, quia radix a Barbaris & Mauritanis hominibus turbit dicta, & hodie seplasiaris uulgaris, absq; odore est, nec in ea feruidus aliquis sapor percipitur: imò si Actuario uiro Græco & doctissimo fides habenda sit, a quo Mesue multa mutuatus est, & suo inseruit operi; fatendũ procul dubio est, turbit album radicem esse alypi herbæ, nigrum uero turbit, pityusæ, ut propriis capitibus abunde diximus. Cæterũ Plinium confudisse tripolium cũ polio, ac quæ tripolio debebantur, polio nõ sine ingenti errore tribuisse, certum est. De tripolii uero uiribus ita tradit Gal. lib. 8. de Fac. simpl. med. Tripolii radix gustanti acris est, & facultate calida in tertio excessu.

Tripolium turbit.

Turbit album radix alypi est.

Plinius errat.

De Adianto.

Græce, ἀδίαντον: Latine, adianton, capillus Veneris, coriandrum aquaticum, cincinnalis herba: Hispanice, culantrilho de pozo: Lusitanice, auenqua: Italice, capel Venere: Gallice, capillo Veneris: Germanice, uudertod, frauuenhar.

Enarratio. 137.

ADIANTVM officinis hodie capillus Veneris dicitur; cuius duæ species habentur, & de illis Plinius libro 22. capite 21. sermonem habet, dicens: Aliud adianto miraculum, æstate uiret, bruma non marcescit, aquas respuit, perfusum mersumque sicco simile est, tanta dissociatio

Adianton capillus Veneris.

deprehenditur.unde & nomen à Græcis,alioqui frutici topiario. Quidam callitrichon uocant,alii polytrichon,utrunque est ab effectu. Tingit enim capillum,& ad hoc decoquitur in uino cũ semine apii adiecto oleo copiose,ut crispum densumque faciat:defluere autem prohibet. Duo eius genera,candidius & nigrum breuiusque. Id quod maius est polytrichon, aliud trichomanes uocant. Vtrique ramuli nigro colore nitent, foliis filicis, ex quibus inferiora aspera ac fusca sunt. Omnia autē contrariis pediculis densa inter se ex aduerso:radix nulla,umbrosas petras, parietumque aspergines,ac fontium maxime specus sequitur,& saxa manantia,quod miremur, cum aquas non sentiat,calculos è corpore mire pellit,frangitque,utique nigrum. Qua de causa potius quàm quod in saxis nasceretur,& a nostris saxifragum appellatum crediderim;& cætera. Ex quibus uidetis, Plinium dixisse,adiantum ideo appellari, quoniam etiam aqua aspersum non madefiat,quem tamen effectum,harum rerum maximus experimentator Antonius Musa Brasauola, falsum esse deprehendit, cui & nos quoque assentimus,qua de re,adiantum potius dici ex puteis quos coronat, & propterid madida non est,uel quia nunquam attingat aquas,credendum est: pectoralis enim herba hæc est,& ut refert Gal. in calore & frigore adiantum symmetrum est,siccat tamen & extenuat,& digerit,caput ex alopecia glabrum capillis uestit,strumas & abscessus digerit,potum lapides frangit,uiscidorũ crassorumque e pectore pulmoneque excreationibus non mediocriter cõfert,ac denique uentris profluuium sistit.

Adianton cur dicatur. *Antonius Musa Brasauola.* *Adianti tēperatura.*

De Trichomane.

Græce, τριχομανὲς: Latine, trichomanes, polytrichum, callitrichum: Hispanice, politrico: Lusitanice, auenquam: Italice, politrico: Gallice, du polytricon: Germanice, uuidertodt, oder abthon.

Enarratio. 138.

HAEC altera adianti species est,trichomanes dicta,quam quoque polytrichum,quia multas trichas,hoc est capillos faciat,appellant; uel potius, callitrichum,quia pulchras trichas emittat. Falluntur quidam, qui callitrichum,polytrichum,ac trichomanem, tanquam tres differentes herbas faciant,inter quas saluiam quandam transmarinam, herbam folia lata habentem ostendunt; quum tamen, callitrichum polytrichum ac trichomanes, una tantum sit herba,hodie officinis,polytrichum dicta. Porro si quis trichomanem capillum Veneris esse contenderit,adiantum uero officinarum polytrichum,non multum resistemus,quum ut dixi utraq; easdem habeat

Trichomanes. Polytrichũ. Callitrichũ.

uires; ut testatur Galenus libro octauo de Facult.simpl.med.dicens: Trichomanes eadem præstat quæ adiantum.

De Xanthio.

Græce, ξάνθιον: Latine, xanthium, lappa minor: Hispanice, lappa menor: Lusitanice, pagamaceira menor: Italice, grapellas, lappola menor: Gallice grapellas: Germanice, betthles lers leusz.

Enarratio. 139.

NASCITVR lappa hæc minor passim, prope uias, & exiccatos lacus, folio atriplicis, fructu uero hirsuto, oliuæ magnitudinis, qui quum exiccatur tenaciter hæret, nō adeo tamen potenter, ut fructus personaciæ; nam fructus personaciæ rotundus umbilici figura est; xanthii uero oblongus, oliuæ æqualis: item, personacia folia habet ampla; xanthion uero circinata tanquam atriplicis, nasturtium odore referentia, de quo Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medicament. ita breuiter tradit: Xanthii semen digerendi uim obtinet.

Xanthion lappa minor.

De Aegilope.

Græce, αἰγίλωψ: Latine, ægilops, auena quædam syluestris: Italice, squala: Hispanice, una suerte de auena montesina.

Enarratio. 140.

QVI ægilopem auenam esse credunt, omnino falluntur. Est enim ægilops herba frequenter inter hordeum & auenam conspecta, folia hordei habēs, caulem auenæ, in cuius summo grana multa gerit, colore rubra, inter quæ aristæ ueluti capilli exeunt, & de ea Galen. lib. 6. de Facult. simpl. medic. ita tradit: Digerendi uim obtinet, existens leuiter acris, unde phlegmonas induratas, & ægilopas sanat.

Aegilops.

De Bromo.

Græce, βρόμος: Latine, bromos, auena syluestris: Hispanice, auena syluestre, auea montesinha: Italice, la auena saluatica: Gallice, auoyne sauuage: Germanice, uuild habern.

Enarratio. 141.

PRAEFIXIT Dioscorides libro secundo, caput de Auena domestica, siue satiua: nunc uero de ea quæ sua sponte in aruis nascitur agit. Est enim bromos aliud nihil quām auena, de qua quoque hic egit, ut cautos

Bromos auena syluestris.

tos nos redderet, quòd Aegilops alia sit herba, à bromo auena dicta. Nascitur igitur auena siluestris, in campis similis satiuæ, sed grano maiori, nigriori, ac hirsuto, de qua quoque Plinius lib. 22. cap. 25. memoriam fecit.

De Glauce.

Græce, γλαῦξ: Latine, glaux.

Enarratio. 142.

Glaux.

CONTENDIT Ruellius Gallus, in eo libro quem de herbarum & stirpium natura edidit, quòd glaux ea sit herba quam rutam caprariam, galeguam, siue giarcam multi appellant; sed re uera falso, quum giarca polemonium sit, ut suo diximus capite. Quæ uero glaux herba sit, non satis constat, de qua Gal. lib. 6. de Facult. simpl. med. ita tradit: Glaux herba ex lacticiniis quum sit, calida quodam modo humidaque fuerit.

Polemoniũ giarca est.

De Polygalo.

Græce, πολύγαλον: Latine, polygalum: Hispanice, Lusitanice, piorno.

Enarratio. 143.

Polygalum.

POLYGALI tametsi Dioscorides perbreuem fecerit historiam, ut coniecturis tamen assequi possum; frutex ille est, plures a se uirgas genistæ persimiles emittens, in quarum summitate flos aurei coloris cernitur: optimi sane odoris. Vocant autem fruticem istum Hispani piornum sapore amarissimum, ex quo magna pars Italiæ scopas parat; nec enim dubitandum est huius florem lactis abundantiam facere, tam enim suauis odoris est, & gratus.

De Osyride.

Græce, ὄσυρις: Latine, urinalis herba, linaria herba, linosa herba: Hispanice, la yerua dentre el lino, la linaria: Italice, linaria: Gallice, linaria herba: Germanice, flasch kraut, lun kraut, harn kraut.

Enarratio. 144.

Osyris linaria. Vrinalis.

OSYRIS multorum consensu linaria herba est, de qua officinarum seplasiarii cantant, Esula lactescit, sine lacte linaria crescit. Hæc uero, urinalis alio dicitur nomine, de qua Plinius libro uigesimoseptimo, capite duodecimo, ita inquit: Osyris ramulos fert nigros, tenues, lentos, & in iis folia nigra ceu lini, semenque in ramusculis nigrum initio, dein colore mutato rubescens, & cætera. In quibus uerbis, Plinium aberrasse satis constat;

Plinius errat.

quum quæ foliis Dioscorides tribuit, ille potius ad semen referat, ut consideranti notum erit. De Osyride uero ita meminit Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicament. Amara est, & aperiendi uim obtinet, quare iecur obstructum adiuuat.

De Smilace aspera.

Græce, σμῖλαξ τραχεῖα: Latine, smilax aspera, hedera Cilissa. uolubilis spinosa: Hispanice, Lusitanice, biguorda: Italice, hedera spinosa, estracia bragua: Gallice, du liere des ronches: Germanice, scarpff uuindt.

Enarratio. 145.

Smilax aspera. Hedera spinosa.

SMILAX aspera, proprie hedera est, horrida tamen spinis, & ea de causa eam Theophrastus lib. tertio de Plantarum historia, capite ultimo hederam Cilissam, uel Ciliciam appellat, dicens; Hedera ita se habet, smilax, idest hedera Cilicia amplexicaulis, ipsa quoque assurgit, fructus aculeatus, & uelut præhorridus, folium hederæ paruũ sine angulo, iuxta pediculi retinaculum, humectum, peculiare, quod medium illum callum qui in star spinæ animantium secat, prætenuem habet, & interualla staminea, non ex eo porrecta, ut cætera, sed circa eum in orbem circumacta, ab annexu pediculi ducit; ad caulem uero foliorum internodia consumantem, Villus ab eisdem pediculis, atque folia tenuis, seque conuoluens dependet; flos candidus, suauiter olens, uerno proueniens tempore: fructus proximus herbæ solano, atque melothro, & maxime uuæ labruscæ uocitatæ: racemi pensiles ut hederæ sunt, uerum ad labruscam potius accedunt; nam de eodem puncto pediculi acinorum exeunt, colore fructus rutilus est, nucleos in uniuersum quidem binos continet, quanquam grandior ternos, & paruulus unum. Nucleus durus admodum est, & colore forinsecus niger, peculiare racemis, quod per latera caulium sepiunt, postremoque caulis, racemus omnium maximus propendet, sicut in rhamno, & rubo, unde fit, ut extremo fructifera, & latere large fructifera ista spectetur. Hæc Theophrastus de smilace aspera, quæ proculdubio, ubique folio uolubilis sed aspero, & spinis horrido, arboribus circumuoluitur, unde ab Italis straciabrague appellatur, ex cuius floribus albis odoriferis mulieres Hispaniarum aquam per campanam eliciunt, inter odoriferas aquas non postremas laudes habentem, & eius asparagos Itali in continuo uictu habent. De cuius uiribus Galen. lib. 7. de Facultatibus simpl. medic. sub milace trachea, idest aspera, ita inquit: Variis clauiculis suis, arboribus circumuoluitur, folia eius & acria gustanti, & utenti calida existunt.

De Smilace Leni.

Græce, σμίλοξ λεῖα: Latine, smilax lenis, smilax sine aculeis, conuoluulus maior, uolubilis maior: Hispanice, la campanella corriola maior, correguela maior: Italice, uoluchio maggiore: Gallice, fasecles, uel liset maior: Germanice, uuinden kraut.

Enarratio. 146.

Smilax lenis uolubilis maior.

LENIS smilax, ea est herba quam officinæ hodie uolubilem maiorem appellant; cuius quoque recentiores plures alias faciunt species, præter illam alteram cuius capite de cissampelo meminimus, inter quas lupulus nominandus uenit, quem Plinius salitarium lupulum uel repticium lupum, ob id quod salices, & alias scandat arbores, appellat, de quo nos plura alias diximus, & ex eo syrupus in officinis concinnatus habetur. Cæterum smilax lenis, easdem fere cum aspera uires obtinet, ut testatur Galenus citato loco.

De Rusco.

Græce, ὀξυμυρσίνη, μυρσίνη ἀγρία: Latine, oxymyrsine, ruscus, syluestris myrtus: Hispanice, ius barba, gil barbera, yerua: Lusitanice, sfolinhadeiro: Italice, pongi topi: Gallice, brusco.

Enarratio. 147.

Oxymyrsine, ruscus, bruscus.

RVSCVS à seplasiariis & pharmacopolis hoc tempore, bruscus dicitur, frutex folia myrti habens, sed acuta, spinosaue, fructum uero rubrũ; cuius radices in usu medico cotidie ueniunt, & illis pro obstructionibus aperiendis merito utuntur. Cæterum, fruticem istum Græci syluestrem myrtum appellant, à quo cubeba carpesium uocatum, longe ut dixi abest, cuius inaduertentia Arabes hallucinati sunt, ut Ferrarienses primo indicarunt.

Syluestris myrtus ruscus est.

De Lauro Alexandrina.

Græce, δάφνη ἀλεξανδρεια: Latine, daphne Alexandrea, daphne Idæa, laurus Alexandrina herba, laurus Alexandrina masculus, laurus Alexandrina fructifera, uuularia:

Hispanice, lauro alexandrino: Italice, lauro alessandrino: Gallice, lauro alexandrino: Germanice, zapffin kraut, baucklatt.

Enarratio. 148.

DIFFERT Laurus Alexandrina, siue Idęa laurus, ab hippoglosſio, quia laurus Alexandrina, fructum in medio folii, altero foliculo coopertũ, rubrum ciceris magnitudine fert; hippoglossus uero sterilis est, nec fructũ emittit, ut suo diximus loco. De daphne uero Alexandrina, siue lauro Alexandrina, ita Galenus prodit, libro sexto de Facul. simpl. medica. Daphne herba quam Alexandrinam appellant, euidenter est calida, acris, & subamara, potaque tum urinas, tum menses prolicit, Hactenus Galenus. Cæterum herbæ huius folia, longe quâm rusci sunt maiora, quod propter hoc dictũ uelim, quia in nonnullis exemplaribus per Marcellum uersis, minora folia quàm rusci, herbam istam habere legitur, non sine menda tamen.

Laurus Alexãdrina.

Hippoglossus.

Emẽdatur Marcellus.

De Daphnoide.

Græce, δαφνοειδὴς: Latine, daphnoides, laureola herba: Hispanice, laureola: Italice, laureola: Gallice, de la laureolle: Germanice, zeilant, & zeidelpast.

De Chamædaphne.

Græce, χαμαιδάφνη: Latine, chamædaphne, humilis laurus, terrestris laurus: Italice, la chamedaphne: Hispanice, laurel baxo, laureoleta, yerua.

Enarratio. 149. 150.

SVB eodem capite de daphnoide, & chamędaphne, quasi herbis similibus, & easdem fere uires habentibus, Galenus sermonem fecit, ut apud ipsum est legere libro sexto, de Fac. simp. med sub sequenti ordine: Chamędaphne, persimilis quidem est uiribus daphne Alexãdrinæ: Sicuti & quod daphnoides uocant; uerum qui daphnoidem laureolam dictam, mezereõ esse credunt, omnino falluntur, quum mezereon longe alia sit res, ut capite de chamælęa dicemus. Est enim laureola, herba siue frutex cubitalis altitudinis folia laurina habens, quæ linguam & fauces feruido quodam sapore erodunt uruntue, cui flores albi purpurascentes insunt, & eam pharmacopolæ fere omnes satis cognitam habent. Huic affinis chamædaphne est, quæ uinca peruinca non est, ut multi falsò rentur, quia uinca peruinca, ut

Daphnoides.

Chamædaphne.

Mezereon chamæleæ est.

Clematis uinca peruinca est.

diximus clematis est; Vocat tamen Plinius lib.21. cap.11. uincam, chamædaphnem, hac tantum de causa, quia folia laurina habet, Sed re uera, Chamædaphne alia est herba, scilicet cubitalis altitudinis, ramulo singulari crescens, folio tenui, lauri similitudine, ut ipsemet Plinius describit libro uigesimo quarto, cap. decimo quinto, Quæ omnia ut nostis, a peruinca absunt, ut liquido constet, chamædaphnem non esse peruincam, quum potius clematis peruinca sit.

De Helleboro albo.

Græce, ἑλλέβορος λευκός: Latine, helleborus albus, ueratrum album: Hispanice, uerdegambre blanquo: Italice, elleboro bianco: Gallice, ellebore blanche: Germanice, uueisz nieszuurtz.

De Helleboro nigro.

Græce, ἑλλέβορος μέλας: Latine, helleborus niger, ueratrũ nigrum, melampodium: Hispanice, uerdegambre negro, ellebo ro negro: Italice, elleboro negro: Gallice, ellebore noire: Germanice, christuurtz.

Enarratio.151. 152.

Helleborus albus & niger.

SCRIBITVR Helleborus, & eleborus, sed Horatius, cũ duplici l, scribere uidetur, cum dicat, expulit helleboro morbum, bilemque meraco. Cuius duo genera sunt, album & nigrum, utrunque satis notum, Album folia plantaginis, lata ad albedinem inclinata habet: nigrum uero, folia nigra herbacei coloris, stricta, quibusdam partita diuisionibus, quod non solũ floribus purpurascentibus, reperitur, sed etiam albicantibus, & subluteis, Sed animaduertendum est, quod genera hæc hellebori nigri, habentia flores albicantes, uel subluteos, uiribus impotentiora sunt, & minus obnoxia, quàm illius flores purpurascentes posſidentis; utcunque tamen, albi & nigri hellebori radices, in usu medico frequenter ueniunt, quibus prisci indiscriminatim utebantur, non plus albi radices, quàm nigri ægrotis dando, Sed albi potius pro euocando uomitu; nigri uero pro aluo subducenda, At recentiores & medici ab hinc trecentis annis, nigrum exhibent helleborum, album tanquam uenenum formidantes, quo factum est, ut Mesue in suis Simplicibus dicat, Albus corporibus nostri temporis est molestus,

imo est eis sicut uenenum proprie præfocans; nigri autem usque ad tempora nostra uirtus tolerabilis est,licet adhuc difficilis.Ex Iunioribus quoque Mathiolus Senensis,nigrum albo periculosiorem facit, quia ita experientia deprehendidit,quum tamen hodie boni practici nigro correcto tan quam diagerdio continuo utantur: Cuius correctio hæc est, ex pulueris el lebori nigri,drach. I. cinnamomi fœniculi anisi mastichis ana ℈.ß.puluerizentur omnia subtiliter, & fiat puluis. Alii uero Mesue patrocinantur: quia ita quoque experientia uenarunt,quæ sane diuersitas non aliunde orta est,quàm ex regionum diuersitate,una enim in regione albus potentior nigro est,altera uero niger albo. Plures autem nouimus herbas, quæ uno in loco suas exacte seruant naturas,alibi uero ab illis degenerarunt, ut in cicuta uidere est:quinimo in animalibus quoque id euenire certi sumus, ut de serpentibus araneis,& aliis uariis animalculis,quæ regionibus frigidis uenenosa non sunt,alibi uero ueneno non carent,utcunque tamen,ab eorum substantiis, tanquam ab exitiali ueneno,fugiendum suaderem,quũ uterq; periculosus sit,& naturæ infestissimus.Solet tamẽ multis parari modis hel leborus,quos ego nunc prætermitto,modo recitem id quod a nonnullis factitatum iri animaduerti:pomum enim accipiũt,quod multis hellebori nigri radicibns transfigunt,ac sub cineribus coquunt,a quo postea radicibus detractis, in hieme post longam syruporum propinationem, quartana rebelli affectis,comedendum tribuunt,quod ualẽtissime purgat;& breui omnes fere quartana,& morbis eradicatu difficillimis,uexati liberantur.Compleri autem hoc opus posset, nõ tantum in pomo,quantum raphano, aut citonio,ut de scammonea Galenus libro primo de Alimentorum facultatibus suadet agendum,ubi iubet ex cauata interiori cotonei parte, scammo neam imponi,& aseri; postea uero concedit ipsum pomum mandi,& non scammonium; nam & in pane in furno excocto,hoc quoque fieri potest, ut cæteros plures alios prætereeam parandi modos.Cæterum dicitur helle borus,uel helleborum,ab Helleboro fluuio propre Anticyram ubi optimus reperitur: niger tamen helleborus ut testatur in præsenti Dioscorides,melampodion a Græcis appellatur,ob id quod credatur, Melampum pastorem illum inuenisse,ac furẽtes Prœti filias curasse, cui subscribit Plin. lib. 25. cap. 5. ubi adamussim de utroq; helleboro sermonem habet,Coturnices ali helleboro,ueluti sturnos cicuta,Galenus memoriæ commẽdauit, quod prius ab Aristotile dictum fuisse legimus,& a Theophrasto eius discipulo receptum,& ea de causa,coturnices in cœnis suis antiqui prętermiserũt: Cętera uero de helleboro ꝑtermittimus,de quo Hipp. libellũ scripsit, & multa libris Aphoris.& de Morbis populariter uagãribus,dixit; & de eorum uiribus ita dixit Galenus,lib. sexto de Fac.sim.med.tã albus quàm niger helleborus,extergentis calfacientisque est potentiæ,quamobrem ad

Coturnices ellebora sturni uero cicuta nutriũtur.

alphos,lichenas,psoras,leprasque,accommodi sunt,Quin etiam niger si in fistulam callo induratam infundatur duobus tribusue diebus, callum detrahit,dentibus prodest cum aceto colluentibus : Sunt autem in tertio ordine excalfacientium & desiccantium: porro niger gustu calidior est:Candidus amarior. Ex helleboro,syrupus hodie in nõnullis paratur officinis, qui contra morbum Gallicum difficilem & rebellem multum ualet.

De Sesamoide magno.

Græce, σησαμοειδὲς τὸ μέγα : *Latine, sesamoides magnum.*

De Sesamoide minori.

Græce, σησαμοειδὲς μικρὸν : *Latine, sesamoides minus.*

Enarratio. 153.154.

Sesamoides magnũ & minus. Gaspar de Gabriellis. Hortus Patauii herbis dicatus

VT uerum fateamur,hucusque a nobis herbæ istæ uisæ non sunt, Patauii tamen reperiri olim mihi duxit Gaspar de Gabriellis, nobilis Patauinus, uir singulari doctrina præditus, & herbarũ ac simplicium maximus indagator, cui fides ampla tribuenda est; hodie uero ibidem quoque reperiri certus sum,præsertim in eo horto quẽ Illustrissima Respublica Venetorum,Herbis & fruticibus dicauit,ut in eo tanquam in prõptuario quodam, omnes quoad fieri posit,plantæ satæ,ab omnibus uideantur,& temporis necessitate,contra quemuis morbum,eas carpere posint.

De syluestri Cucumere.

Græce, σίκυς ἄγριος : *Latine, sicyos agrios, cucumis agrestis, cucumer agrestis, cucumis anguinus, syluestris : Hispanice, cogõbrilhos amargos : Lusitanice, pipinos de sancto Grigorio : Italice, cocomeri saluatici : Gallice, cocombre sauuage : Germanice, uuild cucumer.*

De succo Cucumeris syluestris.

Græce, ἐλατήριον : *Latine, elaterium: Vulgo, elaterio.*

Enarratio. 155.

Cucumer syluestris. Elaterium.

NASCVNTVR Cucumeres agrestes,ubique simili in plãta, qua nasci solent cucumeres,magnitudine glandis,qui facillime quum tanguntur,exiliunt,saltantue,ex quorum succo elaterium paratur,medicamentum massæ modo concretum,officinis familiare,præcipue pro exoneranda aluo, cui

uo,cui ætatem Dioscorides a biennio ad decennium usque purgationibus accommodatam tribuit; quum enim decem annos supergreditur ineptũ effici,& purgationibus inutile tradit,quod adnotasse credendum est, propter Theophrastum,qui libro nono de Plantarum historia,capite decimo quarto,inquit; elaterium eo melius fieri quo uetustius,imò ex medicamẽtis nullum stare,quod longiore æuo duret,quàm elaterium, ita ut eius uires ad ducentos usque annos uigeant,contendit,quinquaginta uero annorum elateriũ lucernas ardẽtes extinguere ibidẽ Theophrastus tradit,quo experimento uerum a falso deprehenditur. Interdum enim in eo humiditas aquea uiget,optimum est elaterium,quà lucernas extinguit, quod nos quoque uerum esse experti sumus. Proinde textum istũ Dioscoridis corruptum esse pro re certa tenemus,quia loco illorum uerborum, quũ eius prosequitur probitatis signa; quodque lucernis admotum, facile eas extinguit; dicit facile accenditur: ut iure quis errorem istum in Dioscoride esse dicat. De quo Galenus libro octauo de Fac. simpli. med. ita tradit: Tum ipse,tum eius succus quem elaterium uocant,aut ex foliis & radicibus pressus,perutilis ad medicationes existit. Elaterium itaque menses ciet,fœtumque perimit applicatum,ceu alia omnia amara & tenuium partium; Summè siquidem est amarum,calfacitque in secundo ordine,ac proinde etiam digerit,Sic enim eo angina laborantes inungunt quidam cum melle aut oleo ueteri: bonum item est regio morbo affectis infusum cum lacte in nares; similiter dolores capitis sanat. Radicis atque foliorum succus similem, sed imbecilliorem facultatem sortitur. Radix etiam abstergit, digerit, emollitque. Cortex potentius desiccat: cætera uero de elaterio apud Mesuem legito.

Dioscorides emaculatur.

De Staphide agria.

Græce, σταφὶς ἀγρία: Latine, staphis agria, herba pedicularis, pedicularia herba, uua agrestis staphusaria: Hispanice, fabaraz, paparraz: Italice, staphusaria, semence de frati: Gallice, de le estaphisagrie, ou le herbe au poulx: Germanice, bisʒmuntʒ.

Enarratio. 156.

DICITVR Staphisagria pedicularis herba,quoniam eius commune semen & officinis familiare pediculos enecet. Hanc Cornelius Celsus libro tertio,capite uigesimo primo,& alii nonnulli medici, uuam taminiã uocant,sed falsò,quia uua taminia,uitis est nigra,de qua sermo in hoc libro habendus est,de hac uero staphidagria,sub agresti uua, Galenus libro sex-

Staphis agria. Pedicularis herba. Vua taminia

to sermonem fecit, quum dicat: At agrestis, uehementer acris existit, adeo ut ex capite purget, abstergatque ualenter. Itaque ad psoram accommoda est, sed & urendi uim habet.

De thapsia.

Græce, θαψία *: Latine, thapsia: Hispanice, Lusitanice, otom yerua: Italice: Gallice, Germanice, thapsia.*

Enarratio. 157.

Thapsia.

DICITVR Thapsia quia in Thapso insula prope Siciliam, abunde proueniat, & in ea primo inuenta fuerit, quæ uariis aliis in locis crescit, utpote apud montem Garganum, Sancti Angeli dictum, prope Apuliam, non minus in Hispania, Lusitaniaque fœlicissime nascitur, præcipue apud Conimbrienses, prope fanum diui Antonii, ut alios sileam locos, Dioscoridis historiæ in uniuersum respondens, quam ibidē a thapsia, corrupta uoce, tom appellant mulieres, & eam ad fugandos demones usurpant, & ea de causa de ea quoque prouerbium circunferūt, quod sic nostra lingua sonat, Eu som otom, quę o diabo fuge, dōde eu som, & Latine ita dici potest, ego sum thapsia, ex qua præsente, demones aufugiunt: Cæterum, hanc, omnes scholasticos Conimbricensis academiæ, ueluti cæteras cognouisse herbas, nō dubitarim, quum preceptore Reinosio uiro grauissimo, ac doctissimo utantur, quem, quum primum ex Italia in Hispaniam reuocatus esset, apud Almediam oppidum interueniente fratre meo Petro Brandano, inuisi, ut tāti hominis amicitiam, mihi cōciliarem. Sed ut ad thapsiā reuertar, Theophrastus libro nono de Plantarum historia, capite uigesimo secūdo, de ea sermonem habet; non minus Plinius lib. 13. cap. 20. ita quoq; de ea tradit: Nero Cæsar, inquiens, claritatem thapsiæ dedit, initio sui Imperii, quia nocturnis grassationibus, emaculatam faciem trahens, illam thapsia thure & cera illinebat, & contra famam sequenti die cutem synceram circunferebat. Porro ex thapsia Galenus libris Methodi medendi, initio destillationum, a capite in pectus, & subiectas partes cadentiū, emplastrū ad cutē materias reuocans describit. Est enim thapsię pars præcipua radix, de qua Galenus lib. 6. de Fac. simp. med. ita tradit: Thapsia acrem habet ac ualenter excalfacientem facultatem cum humiditate cōiunctam; quare ex alto uiolenter extrahit, & quod extraxit, digerit, celeriter tamen corrumpitur.

Reinosius doctor medicus doctissimus. Petrus Brādanus frater authoris.

De Sparto.

Græce, σπάρτιον *: Latine, spartum, genista: Hispanice, genestra, giesta, giesteira: Italice, genestra: Gallice, du genet: Germanice, ginst uel genist.*

Enarratio. 158.

GENISTAM hic describit Dioscorides, aureos flores producentem, quam prisci spartum siue spartium appellabant: Cuius uirgę natiuo lentore infragiles sunt, & illis rustici uites, & fasciculos ligant, imo Itali ex illis aqua maceratis, fila pro saccis & chordis cōficiendis parāt. Insunt enim genistæ phaselorum modo siliquæ, in quibus semen lētis modo clauditur: gallinis admodum infestum: Nam flos ut dixi, aureo quodam fulgore a longinquis apparens est, tametsi albus quoq; uideatur, qui mirum in modum aluum exoluit, & de illius natura, ita tradit Gale. lib. 8. de Fac. simp. med. Sparti (quo & uites alligant) tum fructus, tum succus uirgarum, ualentem trahendi uim possidet, reliqua uero de genista apud Mesuem legito.

Spartum Dioscoridis genista est.

Est spartum siue spartium, hodie longe aliud a genista, quod in Betica regione Hispanię parte, pręcipue regno Morsiensi nascitur: ueluti in Algarbia apud Lusitanos, Aphricę contermina, frutex iunci aculeati modo, in aceruis sponte sua nascens, absque folio, semine, & flore: nam uirgæ huic ad summum cubitales sunt, solidæ, ad frangendum difficiles, uinculorum usui præcipue, ex quibus cordę, funes, cameli, & nauium ornamenta parantur: nec minus in ipsa Algarbia & Bætica regione, ex isto sparto, infinitus sportularum, & corbium, calasthicorumue numerus, pro deferendis ficubus, & passis, aliisue mercibus, ad uniuersam Germaniā, Prussiam, & Boemiam, Galliam & Scythiam fiunt, hodie uero spartum hamato ligno conuolutum, eradicatus, ueluti quoque Plinii tempore, osseis siue ligneis conamentis, euellebatur, ut capite secundo libri deciminoni, ubi exacte sparti huius historiā ꝓsequit̄, meminit, fuit enim spartū hoc post Theophrastū, Grecis notū, ut ibidē Plin. testat̄, & lib. 24. cap. 9 in quo quęsitū ꝓponit, nū genista Grecorū spartū sit, de quo Homerus dixit, nauiū sparta dissoluta, Cui breuiter respōdet, certū esse, nondū eo tēpore Africanū uel Hispanum spartū in usu fuisse, ut credendū sit, genistā, Græcorum spartum esse, nostrū uero spartū, illis ignotū esse, nec de eo ullā posteritati reliquisse memoriā.

Spartum.

Spartum Græcis notum post Theophrastum.

De Silybo.

Græce, σίλυβον*: Latine, silybum.*

Enarratio. 159.

SILYBON quę sit spina ignoratur hodie.

Silybon.

De Glande unguentaria.

Græce, βάλανος μυρεψική*: Latine, balanos myrepsica, myrobalanus, glans unguentaria, Ben Arabum: Hispanice, auellana de la India: Vulgo, ben.*

Enarratio. 160.

Glans unguentaria. Balanos myrepsica. Ben.

NASCITVR glans unguentaria quam Græci balanon myrepsicam, siue myrobalanon appellant, frequentissime, non quod equidem nouerim in Hispania, sed potius in India, unde ad nos affertur, fructus persimilis auelanis agrestibus triangulatis, uel potius pistaciis, aut integro cappari triangulari, ex cuius nucleo, oleum de ben dictum, unguentarii hodie ad priscorum imitationem parant, ut libro secundo diximus: uocat enim oleum de ben, quia Arabes & Mauritani, ut Serapio & Mesue glandem istã unguentariam ben appellant. Fieri enim oleum hoc debet, ex nucleis, ut diximus, minime uero ex corticibus aut putaminibus, ut Theophrastus contendit. Cæterum, medici qui in India degunt glandem istam unguentariã, in potu, ad subducendam aluum, & prouocandum uomitum, ęgrotãtibus propinant, simul enim glans hæc opus istud complet, & ut tradit Galenus libro sexto de Fac. simp. med. succo eius, qui calidus est, unguentarii utuntur. Reliquiæ autem unde expressus est succus, uincentem habent qualitatem amaram, cui admista est quædam astrictio, proinde extergentem, incidentem, contrahentem & stipantem effectum possident. Quod si quis carnem eius drachmæ pondere, cum melicrato bibat, medicamen experietur uomitorium. Sæpe etiam per infernam aluum subducit largiter, sed lienes liquat, iecurq; indurescentia: ad quorum uiscerum expurgationẽ, ex oxycrato ipsam exhibere consueuimus. Ex aceto etiam lepras, psoras, lentes, uitiligines, ionthos, ephelim, exanthemata, achoras, aliosque id genus cutis affectus exterit. Abstergentem itaque & incidentem cum astrictione obtinet facultatem. Cortex autem eius, admodum astrictorius existit.

De Narcisso.

Græce, νάρκισσος Latine, narcissus, lirion: Vulgo narciso.

Enarratio. 161.

Narcissus.

PLINIVS libro uigesimo primo, capite decimonono: Narcissi inquit duo genera in usu medici recipiunt, unum purpureo flore, & alterum herbaceum, hunc stomacho inutilem, & ideo uomitorium, aluos quoque soluentem, neruis inimicum, caput grauantem, & a narce narcissum dictũ, non a fabuloso puero. Hæc Plinius. In quibus animaduertitis, narcisso flores purpureos, uel herbaceos tribuisse, quum tamen Dioscorides in præsenti, candido flore suum narcissum cum aliquantulo medio croceo ornari tradat, ex quo satis constat, narcissi plures & uarias species esse, ut nos quoque re ipsa experti sumus, uidentes Ferrarię, ac Venetiis narcissos uariis insignitos coloribus. Theophrastus porro libro sexto, eiusdem numeri capite, tradit, narcissum solum in autumnali æquinoctio florere; quod falsum esse experiẽtia indicat, quũ in ęquinoctio uernali florere quoq; depre-

Narcissus diuersis coloribus insignitur.

hendamus,imo ter aliquando in anno flores emittere narcissum, compertum est:de quo Gal.lib.8.de Facult.simpl.med.ita tradit:Eius radix desiccat adeo ut uel maxima tendonum uulnera glutinet,habet uero quiddam abstersorium,& attractorium,plura uero alia, & illa quidē fabulosa apud Ouidium legito,qui narcissum croceo flore nitere,candido uero ambiri iis carminibus cecinit.

Nusquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inueniunt, foliis medium cingentibus albis.

Quæ proculdubio ad Dioscoridis mentem scripta sunt.

De Hippophaë herba.

Græce, ἱπποφαὶς: *Latine,hippophaēs, lappago.*

Enarratio. 162.

TAMETSI hippophaēs exacte a Dioscoride delineetur, hactenus tamen quæ illa sit herba,ab omnibus ignoratur.

Hippophaes

De Hippophæsto herba.

Græce, ἱππόφαιστον: *Latine,hippophæston.*

Enarratio. 163.

ET hæc quoque quæ sit herba ignoratur.

Hippophæston.

De Ricino.

Græce, κίκι: *Latine,cici,ricinus,croton, cataputia maior, cherua maior, granum regum, palma Christi: Hispanice, figueira de lhinferno: Italice, girasole, fagiuolo Romano, fagiuolo Turchesco, mirasole: Germanice, uuunderbaum: Gallice, palma Christi herba.*

Enarratio. 164.

DICITVR ricinus planta hæc, ob similitudinem quam eius fructus cum ricino animali sordido habet,quod canes,asinos,equos,boues, ac potissimum capras & hircos infestat,& sua uoce Hispani carrapatum; Itali uero zeccam,appellant.Est enim planta hæc in altum crescens,ut sæpe arborescat,caule arundineo,folio ficus,qua de causa Hispani eam,ficum inferni uocant, ueluti Arabes cheruam maiorem, aut cataputiam maiorem. Mesue porro,inter sua simplicia abbemesuch, idest granum regis uocat,& ex eo libro secundo, oleum ricininum fieri tradidimus, & ut inquit Galenus libro septimo de Facultatibus simplicium medicamentorum: ut fructus eius expurgat, detergit,& digerit,sic etiam folium, sed undequaq; de-

Ricinus cici

Cherua maior,cataputia maior. Granum regis.

bilius, oleum quod ex semine conficitur, calidius atque tenuius est, quàm commune oleum, ac proinde potentius digerit.

De septem Tithymali generibus.

Græce, τιθύμαλον: Latine, tithymalum, lactaria herba: Hispanice, leche tresna: Lusitanice, aleitaria hierua: Italice, lactaria herba: Gallice, herbe a laict, uel du tithimale: Germanice, uuolffsmilich.

Enarratio. 165.

Tithymalorum septem genera. *Primum genus charatias.*

SEPTEM cõnumerantur tithymalorum genera, ultra plura alia à nobis cognita quæ ordine recensebimus. Est igitur primum eorũ genus sequens, Charatias, siue Cometes, aut Amygdaloides, a foliis amygdalarum dictus, quod alii cobion appellitant, & eum nos multoties uidimus, & ubique reperitur, folio lathyris, minoris cataputiæ dictæ.

Myrtites, Mirsinites, Caryites.

Secũdus tithymalus, myrtites, quasi myrtaceus uocatur, quia foliis myrti pungentibus tamen ornetur, unde melius myrsinites uel caryites quoq; appellari solet, & quem Manardus, Leonardus Fuchsius, & alii non pauci, uulgare officinarum turbit esse putant, quia ut referunt herbarii, & circulatores, ac radicisecæ, turbit hoc, ex planta folia myrto simillima habente, excauant, potissimum apud montem Garganum prope Apuliam.

Paralius.

Tertius, Paralius maritimus, siue tithymalus, uel lactariolus dicitur, quem Hetrusci piscatores, Mauram herbam appellant, & illius radice pisces interficiunt, ex ea escam parantes, ueluti ex platyphyllo, septimo nominando tithymalo.

Helioscopos idest solisequus.

Quartus Helioscopos, idest, solisequus, quia capitula cum Sole circumagit, dicitur, uariis in locis repertus.

Cyparissias

Quintus, Cyparissias nominatur, qui, ut mihi uidetur, & res ipsa testatur, esula minor est, officinis satis familiaris herba, quam Mesue alsebram minns uocat, porro alsebram maius, pityusa Dioscoridis est, ut sequenti dicemus capite.

Dendrodes arboresc͠es.

Sextus, dendrodes, quasi arborescens tithymalus est.

Septimus, platyphyllos, idest latifolia habens, dicitur, uerbasco similis herba & qua Hispani hodie quoque pro interficiendis piscibus utuntur: & eam Itali tortumaglium sua uoce appellant. Cæterum de horum tithymalorum uiribus, ac natura, legito Mesuem capite de Alsebram, & Galen. lib. 8. de Facult. simpl. med. qui sequenti modo tradit: Tithymali omnes, uincentem habẽt acrem, calidamq; potentiam, cum amaritudine quadam, ualidissimus eorum est liquor, dein fructus, & folia, postremo radix; Hæc

Alsebram Mesue tithymalus est.

aceto incocta,sanat erosorum dentium dolores:liquor in ipsa foramina inditur. Cæterum,si aliam partem contingat, continuo adurit ulceratque illam,ex quarto existens calfacientium ordine,qui ad exurentia pertinet.Sic pilos quoque & uerrucas,& myrmecias,& pterygia,& thymos, cum oleo inunctus succus euellit,detergitque lichenas & psoras, propter amaritudinem,nec non ulcerum phagedænica,anthracode, & gangrænode, quia ualenter calfacit,& desiccat,aliquando iuuare poterit.Ad hæc, fistularum callos eximit, prædicta omnia folia & fructus præstare possunt, sed imbecillius,quibus sane & ad pisces in aqua stagnali capiendos,uti assolent,celerrime enim ab illis ad uertiginem acti,ac semimortui redditi,ad aquæ superficiem feruntur. Porro quum septem sint tithymalorum genera ualentissimus est quem characiam maremque nominant, & fœmina nuncupata myrsinites:& qui in petris nascitur arborescens; deinceps qui phlomo assimilis est, & cyparissias, dein marinus, ac denique helioscopius proportione autem facultatis ipsorum,& cinis & lixiuium existet.

Tithymalorum omniũ fortius genus.

De Pityusa.

Græce, πιτύουσα: Latine, pityusa, turbit nigrum, alsebram maius, esula maior: Vulgo esula maior, turbit negro.

Enarratio. 166.

NASCITVR pluribus & uariis locis pityusa, similis omnino cyparissiæ, sed longe maior & procerior,& ea de causa,cyparissim minorem esulam, hanc uero maiorem appellamus, quam Mesue & Auicenna, alsebram & scebram maius appellant,ut ex Serapione facile percipi potest, qui ad uerbum ea quæ Dioscorides pityusæ tribuit,ille suo scebram cõdonat. Huius uero radix ut placet Actuario, turbit nigrum est, quod hodie ex monte Gargano apud Apuliam, multis & uariis abundante herbis aduehitur,intus aliquantulum album:exterius uero ex subruffo nigrum, natura pessimum,& omnino aspernendum. Album uero turbit,ut idem Actuarius in eodem libro de Compositis medicamentis testatur,radix alypi est,quod ex orientali regione Turcæ, & Hebræi, hodie ad nos portant, natura optimum, & quod seplasiarii ut habeant soliciti esse debent, pityusæ radice, ut infestissima relicta; de qua Galenus libro octauo de Facultatibus simplicium medicament. inquit: Viribus est similis tithymalo, succumque sortitur similem,& similiter purgat.

Pityusa

Turbit nigrum.

Esula maior.

Alsebram scebram.

Album turbit.

De Lathyri.

Græce, λαθυρὶς: Latine, lathyris, cataputia minor: Hispa-

nice, el tartago: Italice, cacapuzza: Gallice, espurge: Germanice, spring kraut, spring korner.

Enarratio. 167.

Lathyris, cataputia minor.

NOTA lathyris est herba, officinis cataputia minor dicta, cuius grana uiginti potentissime pituitam purgant, & illis rustici pro subducenda aluo frequentissime in Hispania & Italia utuntur: & de illius natura Galen. lib. 7. de Facult. simpl. medic. ita dixit: Et succo & purgatoria ui tithymallum refert, nisi quòd semen appareat dulce, licet maxime sit purgatorium.

De Peplo.

Græce, πέπλος: Latine, peplum, esula rotunda: Hispanice, mala leche yerua: Lusitanice, maleitas herua: Italice, esola ritonda: Gallice, reueille mantin des uignes: Germanice, teufelszmilch.

Enarratio. 168.

Peplos. Peplum. Malum lac.

NASCITVR peplos siue peplum, in uineis, prope uias, & in hortis, folio paruo, simili rutæ, ex quo lac emanat apprime purgans, & ea de causa, Lusitani & alii Hispani, herbam istam malum lac appellant, quam pharmacopolæ rotundam esulam uocant, & de ea Galenus libro octauo de Facultatibus simpl. medic. ita tradit: Succum habet similem tithymallis, quum in aliis, tum quia purgat ceu illi.

De Peplio.

Græce, πεπλὶς: Latine, peplion, peplis.

Enarratio. 169.

Peplion, Peplis.

NASCITVR peplion non multum absimile à peplo, prope mare, & alia uaria loca, folio rotundo aliquantulum circinnato; caule uero subruffo lactis liquore pleno, de cuius uiribus, Galenus citato loco, ita inquit: Etiam fruticulus hic succum habet ut tithymalli ualidumque non tamen admodum utilem, radix eius uidetur superuacanea, semen utile est, & flatulentum pepli semini similiter purgans.

De Chamæsyce.

Græce, χαμαισύκη: Latine, chamæsyce, peplum minus, ficus terrestris.

Enarratio. 170.

Enarratio. 170.

NASCITVR Chamæſyce ubique herba parum à peplo, præterquam paruitate differens, qua de cauſa, minus peplum appellari meretur, de qua Gal. lib. 8. de Facult. ſimpl. med. ita inquit: Chamæſyce abſtergendi ſimul & acrem uim poſsidet, itaq; acrochordonas & myrmecias caules eius teneriores intriti, quiq; ex eis profluit liquor, auferunt, cum melle craſſas oculorum cicatrices detergunt; hebetudinem uiſus à craſsitie ortam, adiuuant: ſicuti & ſuffuſionum principia. Hæc Gal. Verum, caue tu lector candide ne decipiaris, quia chamæciſſos longe alia eſt herba, quam chamæſyce, ut ex capite 127. deprehendere potes.

Chamæſyce, ficus terreſtris.

De Scammonia.

Græce, σκαμμωνία: Latine, ſcammonion, ſcammonia, colophonium: Vulgo ſcamonea.

Enarratio. 171.

SATIS nota ſcammonia eſt, baſis & calcar omnium ſoluentium medicamentorum, quæ cotoneo cocta, diagridium dicitur. Eſt enim ſcammonia, ſiue ſcammonium, ſuccus ſiue liquor radicis uolubilis cuiuſdam, quæ in Aſiæ Myſia, & Syria, ac Iudæa naſcitur, quanquam in Apulia, non poſtremæ notæ proueniat: quæ uero ex Aſia affertur ſcammonia primatum obtinet: Syriaca uero non ita bona eſt. Cæterum, bona ſcammonia ut dicatur, has notas habeat neceſſe eſt. Leuis ſit ſcammonia oportet, pellucida, fungoſa, taurino glutini colore ſimilis: ut tenues habeat diſcurrentes lineas: linguæ admota lacteſcat: ultimo loco ſignum hoc collocandum eſt, ſcilicet ut admota linguæ albeſcat, lacteſcatue, quia & adulterinæ permixtæ liquori lactariæ herbæ. Illud quoque eueniat, ut teſtatur Dioſcorides, quod in præſenti animaduertant pharmacopolæ uelim, ne ſic hoc tantum contenti ſigno, in bona eligenda ſcammonia decipiantur: nam quum eam ſputo madefaciunt, & in lac uerti uident, illico optimam eſſe aſſerant, quum tamen per ſe ſignum hoc ſolum fallax ſit; cæteris uero notis adiunctum, uerisſimum. Proinde hoc ante oculos habent decet, quum nullum hodie ſit medicamentum quo frequentius utantur, quàm ſcammonia, cuius optimæ, & Aſiaticæ Dioſcorides, ad ſcriptulos quatuor concedit, imo ipſius drachmam unam ſimul cum duobus ſcriptulis nigri ueratri; & integra aloës drachma, ad optimam obtinendam purgationem tribuit. Hodiernæ uero & communioris ſcammoniæ, decem uel ad ſummum quindecim grana, efficacisſime purgant; unde ſatis percipitur hanc adulterinam, & lacte liquoreue tithymali permixtam eſſe; ſed ſcammoniam & alia ſimilia medicamenta per ſe abſque correctione ulla ægrotantibus dare,

Scãmonia.

peritus medicus cauere debet,qualia sunt helleborus,colocynthis, euphorbium,esula laureola,tithymalorum septem genera, & alia plura, quæ non solum homines,sed etiam bruta enecant; de quibus Galenus semper quũ loquitur, inquit: Purgantium omnium medicamentorum naturam; corporum quæ purgantur naturis contrariam esse, quod minime benedictis medicaminibus euenire certum est,ut cassiæfistulari,mannæ, thamarindis, passulis Corinthiacis,myrobolanis, rhabarbaro, syrupo rosarũ solutiuo, syrupo uiolaceo solutiuo, sene,& aliis similibus,quæ improprie medicinæ dicuntur. Cæterum, unum in præsenti non prætereo,quod Actuarius memoriæ commendauit,dignum sane ut omnes medici præ oculis habeant, scilicet quod scammonia iuribus & brodiis miscenda non sit; ita enim inquit ille: Scammonium non censeo iuribus inferendum, quod experientia compertum est, id cum ipsis conciliari non posse, quod hodierni medici animaduertant suadeo, ut non scammonium aut pilulas iuribus eliquatas,in potu tradant,quum inde multis mors subsequatur; ut Venetiis uidimus & Ferrariæ in Samuelo Abarbanelio, qui ob epotas sic pilulas uitã cum morte commutauit.

Purgantia medicamẽta naturæ humanæ cõtraria.

Scãmonia iuribus & brodiis miscenda non est.

Samuelis Abarbanelii mors.

De Chamælæa.

Græce, χαμαιλαία: Latine, oleastellum, mezereon, chamælæa, leo terræ: Vulgo, mezereon.

Enarratio. 172.

CHAMAELAEA officinarum mezereon est, planta circulatoribus,& pseudomedicis familiaris,qua corpora exsoluendo excarnificant, ex ea uero pharmacopolæ pilulas parant,quibus medici ascitem morbum propulsant.Caueat tamen lector,ne pro chamælæa chamæleontam intelligat;de chamælęa uero ita tradit Galen. lib.8.de Facultatibus simplicium medicamentorum: Chamælea uincentem habet qualitatem amaram, quare admodum sordida ulcera,& quæ maximis inducta sunt crustis, purgare cum melle est potens.

Chamælea mezereon est.

Chamæleonta.

De Thymelæa.

Græce, θυμελαία: Latine, thymelæa: Hispanice, thoruisco: Italice, pepe montano: Gallice, thymelea.

Enarratio. 173.

EST thymelæa planta nobis satis cognita,uirgas singulares,& plures, cubitales,à radice mittens,quarum cortices pro ligandis scopis & fasciculis deseruiunt,in quibus folia chamæleæ sunt,sed minora,lentisci figuram imitantia: nam huic fructus piperis magnitudine inest primo uiridis, postea

Thymelæa.

uero quum ad maturitatem peruenit ruber euadit,& quo perdices & auiculæ auidiſsime ueſcuntur: & ea de cauſa,ruſtici Hiſpaniarum,ſingulis annis,prope infinitas dixerim auiculas hoc ſemine, curuatis uirgis & quibuſdam lineis diſpoſitis uenantur: Ob magnam enim quam thymelæa cum chamælæa ſiue mezereone habet ſimilitudinem, multi chamælæam, mezereon minus appellant. Eſt enim huius ſemen apprime ſoluens, ut teſtatur Dioſcorides, quod granum Cnidion dici, latius libro ſecundo adnotauimus.

De Sambuco.

Græce, ἀκτῆ: Latine, ſambucus, ſabucus: Hiſpanice, ſabugo, ſabugueiro, caninero: Italice, ſambuco: Gallice, ſus, du ſuin: Germanice, older.

De Ebulo.

Græce, χαμαιάκτη: Latine, chamæacte, ebulus, humilis ſambucus: Hiſpanice, biezguos, indios: Italice, ebulo: Gallice, hyeblu: Germanice, attich, uel nidererholder.

Enarratio. 174.

Sambucus. ARBORESCIT ſambucus ubiq; ex umbella flore albo & odorato, ex quo aqua per campanam extracta, ac fronti applicita capitis dolores mitigat, non minus quoque ſuccus ex cortice radicis expreſſus potentiſsime uomitum prorritat, ab hydropicis aquam depellit. *Ebulus.* Ebulus uero chamæacte, ideſt humilis ſambucus, herbæ modo, bicubitalis altitudinis ad ſummum creſcit, folio amygdalino, planta in uniuerſum uſui medico conuenientiſsima, cuius radicis ſuccus eadem præſtat quæ ſambuci, ultra quæ pituitam quoque iuncturis adhærentem craſſam & uiſcidam purgat, decoctum quoque totius herbæ pedum œdemata à longinquis morbis contracta reſoluit. Cæterum, in dubium uertitur, cuius temperaturæ, ſambucus & ebulus ſint: *Sambucus & ebulus cuius ſint tẽperaturæ.* cui quæſito Dioſcorides ita primo reſpondet, eadem ſambuco & ebulo uis eſt, ſiccant, adſtringunt, refrigerantque & aquas è corpore pellunt. Actuarius quoque libro de Compoſitis medicamentis, ita cum Dioſcoride tradit: Sambucus & ebulus refrigerant, aquas trahunt, ſtomacho aduerſantur. horum folia olerum more igni decocta eduntur. ad pituitam bilemque detrahendam, radicis in uino decoctæ uſus, hydropicis confert. Ex quibus ſatis percipitur, quòd ſabucus & ebulus, frigidam ſortiantur temperaturã, Quibus Auicẽna in oppoſitum eſt, qui lib. 2. ſui Canonis, *Auicenna.* capite 619. ſambucum calidum & ſiccum in tertio gradu potius conſtituit,

Nos uero ne in hac re a testibus contra testes discurramus, Galeni regiam uiam sequentes, quantum ab harum plantarum odore, sapore, & ipsis operationibus uenire possumus, inuenimus, eas potius ad caliditatem declinare, quàm frigiditatem. At quia caliditas, primum ordinem non superat, pro quo inueniendo opus est ratiocinatione, nõnulli frigidas esse dixerunt, sed quò d ita se res habeat, attestatur Galenus libro sexto de Facultatibus simplicium medicament. dicens: Vtraque potentiam habet & desiccandi & conglutinandi, nec non digerendi modicum: in iis enim ultimis uerbis, Galenum illis modicam tribuisse caliditatem, quum dicat digerendi modicum potentiam habet, satis claret. Nec enim Auicenna nobis in hac re cõtrariatur. quum citato loco (ut mea fert sententia) non de sabuco hoc agit, sed potius de sambac; hoc est hiasmino, uel ut uerius dicam, de uiolis, quas keiri Arabes appellant, ut ex suis uerbis, facile percipere quis poterit, in passiuis uero qualitatibus, potenter plantas istas exiccandi facultatem habere omnes concedunt.

De Pycnocomo.

Græce, πυκνόκομον: Latine, pycnocomum.

Enarratio. 175.

PICNOCOMON & si suis lineamẽtis & coloribus exacte Dioscorides depingat, quæ tamen illa sit herba ignoratur.

De Apio herba

Græce, ἄπιος: Latine, radix sylueſtris, apios: Hiſpanice, una ſuerte de rauano ſylueſtre: Gallice, une raue ſauuage: Germanice, erdnuſz.

Enarratio. 176.

Apios radix sylueſtris.

APIOS herba sic dicitur, quia similem pyro radicem habet, nascitur autem inter hordeum exacte Dioscoridis historiæ respondens, qua in Gallia rustici famis tempore, ut testatur Ruellius, uescuntur.

De Colocynthide.

Græce, κολοκυνθίς: Latine, colocynthis, cucurbita ſylueſtris, coloquintida: Hiſpanice, Italice, coloquintida: Gallice, des coloquintes: Germanice, uuilderkurbſz.

Enarratio. 177.

Colocynthis.

COLOCYNTHIS, corrupte coloquintida hodie appellatur, officinis satis familiaris, cuius uires ac earum correctionem legito apud Me-

ſnem in ſuis Simplicibus, Ex illa tamen trochiſci parati in officinis haben-tur, quos Alandach appellamus, quibus in clyſteribus, contra colicos affe-ctus, & rebelles dolores paſsim utimur, magno profecto iuuamento. De colocynthide ita refert Galenus libro ſeptimo de Fac. ſim. med. Guſtu a-mara eſt, uehementerque purgatoria facultate prędita: Ipſius uirentis ſuc-cus intritus iſchiadicis prodeſt.

Trochiſci Alandach.

De Epithymo.

Græce, ἐπίθυμον: *Latine, epithymum, flos thymi: Hiſpanice, cabelhos, flores del thomilho: Italice, epithimo: Gallice, epithimo.*

De altero Epithymo.

Græce, ἐπίθυμον ἕτερον: *Latine, cuſcuta, caſſuta, podagra lini, linodera, amplexi caulis, herba capillaris: Hiſpanice, ſir-go de rapoſa, rabo de rapoſa: Italice, la cuſcuta: Gallice, Germanice, cuſcuta.*

Enarratio. 178.

SOLENT hic herbarum inquiſitores, longas componere diſcepta-tiones; quas nos prętermittimus, rem paucis, ut ſolemus, abſoluentes. Eſt igitur epithymon, ſiue epithymus, crinis tanquam palliolum, thymum am-biens, uel potius flores thymi. Naſcuntur autem potiſsimum capilli iſti, tan quam inuolucrum ſuper thymo qui eaſdem cum floribus thymi uires ha bent, & ea de cauſa, authores nonnunquam per epithymum flores thymi intelligunt, nonnunquam uero crines ſupercreſcentes in thymo cum ſuis floribus. Naſcitur epithymus iſte Salmanticę (ut cęteros ſileam locos) ad ri pas fluminis Thormidis, & ſi recte memini, prope ſacellum Sanctę Mari-nę dicatum; Verum, & ſi potiſsimum epithymus ſuper thymo naſcatur, & ea de cauſa epithymus quaſi in thymo dicatur; ſuper aliis tamen herbis naſcitur, ut tradit Actuarius uir Gręcus doctiſsimus; naſcitur autem in ſatu reia, & ſtœba herbis, epithymbrum inde dictum, cum reliquo eaſdem fa-cultates habens, infirmiores tamen, de quo Galenus lib. 6. de Fac. ſimp. me. inquit; Epithymum thymi facultatem habet, ad omnia efficacius: exiccat & calfacit in tertio gradu. Meſue uero tractatu ſuo de Simplicibus, poſt-quam de eo multa ſecundum Galeni doctrinam dixit, ita quoque de illius uiribus tradidit, inquiens: Pręrogatiuam habet educere ſuper omnibus ſo lutione educentibus melancholiam, educit enim ſine moleſtia & facile,

Epithymus.

Epithymũ educit melancholiã.

curat melancholiam morbum,epilepsiam,& timorem, imo omnes morbos a melancholia ortum trahentes depellit,ut cancrũ,lepras,scabies,quartanas,splenis oppilationes,& huius generis alios. Dosis eius in decoctione, est in potu a drachmis quinque,usque ad uiginti: & pulueris eius a drachmis tribus,usq; ad septem: eius tamen usus in æstate, non adeo securus, ut in hieme est. Est & alius epithymus rubens, qui capillorũ modo absq; radicibus crescit,& aliis obuoluitur circũligaturue plantis, præcipue lino, & ea de causa,podagralini appellatur, quam Plinius cassutam aliquando nominare non dubitauit;quanquam libro uigesimo sexto,cap.8. illũ quoque inter epithymi genera commemorat.Cæterum falluntur Eurit. Cordus,Otho Brumphelsius,ac Manardus, credentes cuscutam androsacem esse.Est enim androsaces herbula super saxis & lapidibus nascens, quam semel apud Antonium Musam Brasauolam anno millesimo quingentesimo,quadragesimo quinto,die uero uigesimo Octobris uidi,quę a cuscuta multum abest,& albissima ac tenuissima fila,ueluti capillos, super saxo habebat,ut suo diximus loco: Habet autem cuscuta easdem cum primo epithymo uires,quę quoq; iecoris obstructiones apit, & sanguinẽ mũdificat.

Epithymus alter cuscuta est

Multorum error.

Androsaces cuscuta non est.

De Alypo.

Græce, ἄλυπον *: Latine, alypon,alypia, turbit album,turbit Orientale: Vulgo, turbit di Leuante.*

Enarratio. 179.

ACTVARIVS libro de Compositis medicamentis,ubi de triphera minori agit,inquit Alypum turbit album esse,quod ex Orietali plaga ad nos aduehitur,habet enim huius semen,uim bilem atram purgandi, radix uero pituitam,de qua Paulus Aegineta libro septimo suæ medicinę, ita dixit; Alypi semen bilem atram per inferiora purgat, pari epithymo mensura sumptum cum sale & aceto,uerum tamen intestina leniter exulcerat.Item capite eo quo medicamenta atram bilem purgantia describit, inquit; Alypi semen inferius atram purgare bilem,pari epithymo mensura cum sale & aceto,dictum est,intestina uero si fidem Dioscoridi accommodamus,leuiter exulcerat. Est uero meo iudicio,quæ nunc alypias uocatur:exhiberi debet in mulsa.

Alypon Turbit album est

De Empetro.

Græce, ἔμπετρον *: Latine,empetron, calcifraga.*

Enarratio. 180.

EMpetri historiam tam succincte narrauit Dioscorides, ut quæ illa sit herba;difficile sit addiuinare; olim uero quum apud Anthuerpienses age-

Empetron.

bam,apud quos,magna diligentia,simplicia medicamenta inuestigabam, Cornelius medicus Anthuerpiensis mihi herbam cespitosam, sapore salsam,prope mare nascentem,obtulit,quam empetrum esse cõtendebat: Nã & pastor qui illam ad eum attulerat,iure iurando affirmabat, oues quum male haberent,ad illam tanquam ad certum salutis asylum confugere; cuius esu munitæ,morbum propulsabant,& immunes manebant: Interpositis uero postea nonnullis annis,eundem Cornelium huius herbæ memoriam fecisse comperi, præcipue,in quadam epistola quã cõmentariis Hieremiæ Triuerii,Louaniẽsis medici,uiri doctissimi super Aphor.affixit,& de ea ita dixit Galenus, Ad solas purgationes esse uidetur commodum,bilem ac pituitam educens,iuuat tamen ad alia gustu salsum existens.

Cornelius medicus Anthuerpiensis.

Hieremias Triuerius sup Aphoris.scripsit.

De Syluestri uite.

Græce, ἄμπελος ἀγρία *: Latine, uitis syluestris: Italice, dafne.*

Enarratio.181.

DICITVR Vitis agrestis planta hęc, ob id tantum quia racemosum fructum rubrum,uitis instar gerit,quum tamen figura & uiribus multũ ab agresti uite differat; folia enim huic non uitis sed solani potius sunt, uires uero calidissimę causticæ ac depilatoriæ,quibus de causis mulieres Italiæ,& Hispaniarũ huius plantę fructu,pro rubricandis genis maxime utuntur. At uera uitis syluestris,tantum abest,ut solani folia habeat,ut ea potius uitis sint,quibus non caustica aut adurens,depilatoriaue uis inest; sed frigida potius & cõstringens:de hac uero de qua agimus,ita refert Galenus libro sexto de Faculta.simplicium medicamentorum: Racemi eius extergẽdi uim possident,ac proinde cutis extimæ ulcera purgare possunt,sed astrictionem quandam sortiuntur extrema germina,quę & sale condiri assolet, Hęc Galenus. Hodie uero Itali,pręsertim Anconitani,eius asparagis turionibus dictis maxime utuntur.

Vitis agrestis.

De Vite alba.

Græce, ἄμπελος λευκή *: Latine, ampelos leuce, uitis alba, bryonia: Hispanice, la anorca: Italice, zucca saluatica: Gallice, du feu ardant, de la couleuree: Germanice, Stickuurtz.*

Enarratio.182.

DICITVR Vitis alba, a seplasiariis hodiernis, bryonia, cuius

Vitis alba Bryonia.

Alfescera Mesues bryonia est.

radix crassa alba in usu medico est, de qua Mesue tractatu de Simplicibus, sub alfescera mentionem fecit, Galenus uero libro sexto de Fac. simpl. medic. ita de ea tradit: Prima huius germina uere edi solent, edulium propter astrictionem uentriculo acceptum: Cęterum subamaram & modice acrem astrictionem possident; quare & urinam modice cient: At radix & abstergentem & desiccantem uim habet, & moderate calidam, quamobrē & lienes induratos liquat epota, cum ficubusq; posita foris, psoram & lepram sanat. Porro fructus eius, racemi speciem pręferens, iis qui coria depsant, est utilis.

De Vite nigra.

Græce, ἄμπελος μέλαινα: Latine, ampelos melæna, uitis nigra, uua tamminia: Hispanice, Lusitanice, congorca: Italice, tamaro: Gallice, espece de coleure, ayant les racines & sementz noirs: Germanice, uualdreben, oder lynen, oder lenē.

Enarratio 183.

Vitis nigra. Vua tāminia.

HAEC illa planta est, cuius fructum, uuam tāminiam appellamus, & ex qua quoque cauliculi asparagorum modo, pro uictus usu colliguntur, quam Lusitani reliquiq; Hispani sua uoce, cōgorcam, id est quasi uitem albam appellant, uocant enim ut dixi, uitem albam, norcam, hāc uero conorcam, & corrupte congorcam, quæ omnia ad Galeni mentē nominata sunt, ut mirer Lusitanos hucusque rerum nomina tam incorrupta & ad Grecorum & Romanorum mentem, reseruata habeant, ita enim Galenus citato loco tradit: Vocatur autem hæc uitis nigra, proprie bryonia, prædictæ ad omnia similis, nisi quòd imbecillior.

De Filice.

Græce, πτέρις: Latine, pteris, filix, filix masculus: Hispanice, fechos yerua: Lusitanice, feitos, macho: Italice, il felci maschio: Gallice, feuchiere. Germanice, uualdt faer.

De Filice fœmina.

Græce, θηλυπτέρις: Latine, thelypteris, fœmina filix: Hispanice, fechos hiembra: Italice, il felci femina: Gallice, ut supra.

Enarratio. 184. 185.

Enarratio. 184. 185.

FILIX tam masculus, quàm fœmina, ubiq; crescunt, De quibus Galenus lib. octauo de Fac. simp. med. ita tradit; Radix eius latum lumbricum perimit, si in melicrato pondere drachmarum quatuor bibatur: Quare ipsam partum uiuum necare, mortuum autem expellere, nõ est mirum, si quidem amara existit, paulumq; astrictionis obtinet, unde ualide ulcera desiccat, citra morsum tamen, cui similem uim habet Thelypteris. *Filix.*

De Polypodio.

Græce, πολυπόδιον ; *Latine, polypodium, filicula: Hispanice, filipodio, polypodio: Italice, polipodio: Gallice, du polypode: Germanice, engelsufz baumfart, dropffuurtz.*

Enarratio 186.

NOTA Polypodii radix officinis est, cuius folia pennata, filicis modo sunt, & ea de causa, a Romanis filicula dicitur: nascitur autem optimũ polypodium in quercubus, qua de causa, a medicis continuo quercinum, in suis compositionibus describitur: quod uero super lapides nascitur, non ita bonum est, humiditatem enim superfluam indigestã (ut Mesue tradit) gignentem in corpore uentositatem, & subuersionẽ, ac nauseam possidet; Imo de omni polypodio tradit idem Mesue, corpora maxime extenuare, desiccare, ac ea ad nauseam & subuersionem trahere: quæ Manardus Ferrariensis non ferens, contra Mesuem insurgit, dicens magis credendum esse Auerroi dicenti polypodium esse securam medicinam, & epithymo meliorem, quàm Mesue uel Plinio, qui ab eo stomachum offendi affirmant. Est enim polypodium calidum in primo gradu ut eius indicat sapor. Cuius dosis ad integram unciam est, de quo Gal. lib. 8. de Fac. sim. med. ita inquit: Dulcem simul & austeram uincẽtem obtinet qualitatem, ut facultatis sit citra morsum, admodum exiccantis, & ut tradit Mesue, solutione educit choleram nigrã, cum facilitate, & phlegma grossum, & mucilaginosum, & materias iuncturarum, & confert colice secundum omnem modum administrationis eius, & duriciei splenis, & proprie cum epithymo, & sale Indico, & confert ad melancholicas febres, & proprie cum aqua mellis, & sanat scissuras, quæ fiunt in manibus. *Polypodium.* *Mesue.* *Manardus* *Polypodiũ calidum in primo gradu.*

De Dryopteri.

Græce, δρυοπτέρις : *Latine, dryopteris, filix quercus, filix quercina: Hispanice, fechos de sobre, el robre: Italice, felce*

di quercia: Gallice, feuchiere du chesne: Germanice, uualdt farr, uand eychenbaum.

Enarratio 187.

Dryopteris.

DRY opteris, filix in quercubus nascens est, folio parum inciso, radicibus implexis, hirsutis, dulcibus cum quadam acerbitate, uel ut tradit Galenus, dulcis, acris, amara, & in radice etiam acerba existit; habet autem facultatem putrefaciendi, proinde pilis glabram cutim efficit.

De Cnico.

Græce, κνίκος: Latine, cnicos, cartamus, crocus syluestris: Hispanice, alacor, acafran del horto, cartamo, semente de papagaios: Italice, cartamo, zaffarano Saracinesco: Gallice, saffran sauluaige: Germanice, uuilden garten saffran.

Enarratio. 188.

Cartamus

Cartami temperatura.

CARTAMI semen, in usu medico habetur, & ex eo conditū quoddam in rotulis ad mentem Guidonis, pharmacopoliorum seplasiarii componunt, de quo Galenus lib. 7. de Fac. simp. med. ita inquit: Cnici semine duntaxat ad purgationes utimur, estque tertii ordinis excalfacientiū, si quis foris eo uti uolet. Mesue uero illum potius calidum in primo ordine constituit, siccum uero in secūdo, & ut tradit solutione educit phlegma, per uētrem & uomitum, & similiter aquositates, & ualet ad ęgritudines ex eis, sicut est colica, & clysterizatus ualet similiter, & mūdificat pectus & pulmonem, & proprie lohoc predictum, & alii modi administrationis eius, & clarificat uocem, & similiter oleum ipsius, & usus ipsius in spermate augmentum efficit: flos uero eius cum aqua mellis remouet icteritiam, dosis eius a drachmis quatuor, usque ad aureos quinque, & floris eius, a drachma una, usque ad aureos duos.

De Mercuriali.

Græce, λινόζωστις: Latine, linozotis, Mercurialis: Hispanice, mercuriales, yerua, urtigua muerta: Italice, mercorella: Gallice, Mercuriale: Germanice, bingel kraut, Mercurius kraut.

Enarratio. 189.

Mercurialis.

Frequenti in usu clysteriorum, Mercurialis tam mascula quàm fœmina hodie uenit, de qua Plinius abunde lib. 25. cap. 5. dixit. Cæterum a no-

bis syrupus de succo mercurialis excogitatus est,quo bilem & aquosos humores absque noxa ulla, quatuor unciarum pondere,euacuamus. Fit quoque ex tenellis mercurialis cauliculis, pessulus, qui oris matrici admotus menses & secundas prouocat:familiare enim apud Hippocratem remediũ est,ut libro de Natura muliebri,& de morbis muliebribus comprehenditur.Galenus,porro libro septimo,de Facul.simpl.medicamen.ita inquit,de linozostide:Ea utuntur omnes ad subductiones alui duntaxat, quanquam etiam admota, ualenter digerit.

Syrupus de succo Mercurialis.

De Cynocrambe.

Græce, κυνοκράμβη *: Latine, cynocrambe, canina brassica, mercurialis canina: Hispanice, uerca perruna: Italice, mercorella canina: Gallice, mercurielle du chien.*

Enarratio. 190.

CYNOcrambe,id est canina brassica,ea est herba,quæ mercurialis folia habet,& prope fossas,muros,& uias nascitur, altitudine duorum & triũ cubitorum. Quapropter errat Ruellius, quum cynocrambem, atriplicem syluestrem esse credidit,quum Dioscorides capite de Atriplice, de domestica & syluestri sermonem habuit. Est præterea alia herba atriplici syluestri æqualis quæ fricata semen genitale redolet,& ea de causa,spermaria herba appellatur.Huic quoque altera similis est herba,uuluaria dicta, quæ fricata ac manibus tractata,fœtidum & putidum ex se expirat odorem,qualẽ ex putidis piscibus salitis & inueteratis attolli nouimus.Soluũt autem omnes istæ herbæ,& matrici auxiliantur male affectę.

Canina brassica, Ruellius errat. Herba spermaria. Vuluaria.

De Heliotropio maiori.

Græce, ἡλιοτρόπιον μέγα *: Latine, heliotropium maius, Herba cancri, solaris herba, scorpiurus herba, uerrucaria maior: Hispanice, torna sol, yerua de las uerrugas: Italice, herba de ippori: Gallice, uerruaria.*

De Heliotropio minori.

Græce, ἡλιοτρόπιον τὸ μικρὸν *: Latine, heliotropium minus, solaris minor, uerrucaria minor.*

Enarratio. 191. 192.

Heliotropium. *Verrucaria* *Herba cancri.*

QVI Chalendulam heliotropium hoc esse credunt, miro comprehẽdũtur errore, quum chalendula (ut dixi) chrysanthemum est, cuius flores caudę scorpionis minime respondent. Dicitur uero heliotropium, herba cancri, ob duo: Primo, quia florem similem caudę cancri possidet: Secundo quia mirum in modum cancris, & ulceribus malignis, cancerosisue auxilium prestet: minor uero uerrucaria, ita dicta, quia semen uerrucarum similitudine habet. Prope lacus, & stagnantes aquas nascitur: quam simul cum prima, Anthuerpię mihi monstrauit, Christiernus Morciensis, singularis doctrinæ uir, & qui Parrhisiis publice mathesin profitebatur: quẽ nos, quum Anthuerpiam ueniret, ut inde in Daniam nauigaret, per quatuor mẽses remorati sumus, a quo multa & pręclara didicimus, una cũ Iodoco Valareo uiro Anthuerpiensi, trium linguarum peritissimo; & cuius industria hodie Quintus Calaber Latinus legitur, ut plura alia taceam opera, per hunc doctissimum uirum composita; aderat quoq; eo tempore nobiscũ Hieronymus Lusitanus medicus, qui hodie apud Indos, regis Lusitanię mandato, magna cum gloria artem medicam exercet, simul enim præclaro uiro illi Christierno, discipuli facti summus.

Christiernus Morciensis. *Iodocus Valareus.* *Hieronymus Lusitanus medicus.*

De Scorpioide.

Græce, σκορπιοειδὴς: Latine, scorpioides.

Enarratio. 193.

Scorpioides herba.

SCORpioidem quoque apud Belgas uidimus, folio minoris heliotropii, semine scorpionum caudę persimili, unde nomen traxit. Non est scorpioides chalendula, ut multi putarũt, sed de scorpioide ita tradit Galenus, libro octauo de Fac. simpl. medi. excalfacit ordine tertio, deficcat secundo.

Finis Libri Quarti.

IN DIOSCORIDIS ANAZARBEI DE MEDICA MATERIA, LIBRVM QVINTVM, ENARRATIONES DOCTORIS AMATI LVSITANI MEDICI IN ITALIA PRAESTANTISSIMI.

De Vite uinifera.

Enarratio Primi Capitis.

Vitis.

VITIS planta, Baccho, ſiue Libero, Noe patri di cto dicata, ubiq; uulgatiſsima eſt, ex qua uuæ pendent, & ex illis diuinus ille liquor, uinũ dictum paratur: frigida enim omni ex parte uitis eſt, cuius capreoli comeſti ſtomacho calido magnum præbent oblectamentum, & ex illis, nos ante agreſtæ ortum, ſuccum cum aqua roſacea extrahere facimus, quo pullos gallinaceos uice agreſtæ principibus & dominis, comedant conſulimus. Porro, aqua ex uite amputata, deſtillans, ueluti quoque cõcretum gummi, urinam cit, & faciem pulchram reddit. Vitem quoque ſiccam; ſarmentum practici appellant, quo ignito, cauterii uice, uerrucas extirpare ſolemus, & illius cinis, unguentis præcipue ad morbum Gallicum facientibus, non minus ac thamariſci miſcetur.

De Labruſca.

Enarratio. 2.

Oenanthe.

CAPITE quinto ſequenti lege de Oenanthe.

De Vuis.

Enarratio. 3.

Vua.

RECENS uua collecta, ac roſcido humore madefacta, & comeſta, ſtomachum turbat, & aluum ſubducit, penſilis uero, in qua maior humoris ſui pars exaruit, optima eſt, & in optimum uertitur nutrimentum; ab uua tamen nutrimentum acquiſitum, facile euaneſcit, ut recte admodum meminit Galenus, exemplum à pinguibus uinearum cuſtodibus deſumens. Cæterum inter horæos fructus, uua primatum obtinet, ſecundum locum, ficus habet.

De Vua passa.

Enarratio. 4.

Vua passa.

VVA passa,siue Sole exiccata,magnopere a Galeno laudatur,præcipue pro pectoris ac iecoris affectionibus, modo absque seminibus in cibo detur:nam semina siue interna grana sua,pectus constringunt, & obstructiones parant,qua de causa Gal. lib.7.de Comp.medic.secundum locos, cap.2.in suis arteriacis,ad thoracis morbos,cõpositis,passas exacinari iubet, suadetq; earum carnem tantũ comedendam,id quod libro octauo sequenti prædicti uoluminis, corroborat dicẽs;uuas passas ad thoracis & iecinoris affectus,specifica uirtute quadam,uel ut aiunt a tota substantia,ualere,modo a granis & seminibus suis exacinatas patiens comedat.Quibus Gal.uerbis Alexander Trallianus subscribit,ueluti Aëtius,qui passas uuas seminibus repurgatas, peculiare iecinoris alimentum esse tradunt,a quibus Auicẽna sumens Fen decima libri tertii,inquit: Vua passa a tota substantia iecori conuenit,suple tu,seminibus munda,exacinata dicta.Quo factũ est, ut me dici hoc tẽpore,summo cõsilio,uuam passam Corinthiacam, absq; semine natã ægrotis cõcedant,quæ ieiuno stomacho sumpta, prius aqua uel uino mersa,trium unciarũ pondere,aluum mouet,& purgat: quæ uero seminibus ornatur uua passa,stomachum roborat,ut testatur Gal.lib.de Facile parabilibus,eo præcipue capite, quo de capitis dolore ob uini potum, orto, agit,ubi animaduertendum est,quod uua passa ante cibum, ut corpus moueat,absque seminibus comedi debet, ut uero stomachum roboret, cum illis; à cibo uero, cum granis & semine integra edi debet, nam & stomachum roborat,& aluum subducit; ut de cotoneis & pyris,austerisque fructibus Galenus historiam enarrat.

Passa Corinthiaca aluũ purgat.

De Oenanthe.

Enarratio. 5.

Filipendula œnanthe est. Oenanthe labrusca est.

EST œnanthe, ut alibi diximus, & Secretarius Florentinus ignorauit, ea herba,quam filipendulam pharmacopolæ appellant, nunc uero, œnanthe fructus est uitis syluestris florescentis, quem officinæ labruscam uocant, sua natura,constringentem,stomacho conducibilem; qua de causa,inter medicamenta stomachica persæpe miscemus.

De Omphacio, ideſt agreſta.

Enarratio. 6.

Omphaciũ.

OMPHACIVM, id est succus uuæ acerbæ,ubique paratur: in æreo porro uase ad Solem concretus, magno iuuamẽto contra oculorum nebulas,ac scabricies paratur,quo sæpe ipse usus sum. Videant tamen iuniores medici,quum agrestæ succum febricitantibus concedunt,ne plus iu-

ſtò ſalitus ſit, nam ſic ſalitus, ut plerunque paratur, febres acuit, & corpora plus iuſto ſicca reddit.

De Vino.

Enarratio. 7.

VINVM ubique ſuas habet laudes, quòd odore, ſapore, colore, dignoſcitur. & ut Eraſmus Roterodamus, olim uiua uoce ſuperaddebat, fama: bonum enim & generoſum uinum ſuſpenſa hedera non habet opus, quod contra cicutã & alia frigida uenena, meracũ ac potens, præſtantiſsimũ antidotum eſt, ut olim Angelus Politianus ad medicorũ mentẽ exactè expoſuit. Nõ minus quoq; uinum uinoſum œnodes ſiue polyphorũ dictum, ideſt multam ferens aquã, & multiferum dictum, poſt eſum melonũ, & fructuũ frigidorũ bibi debet, ut ex Hippocrate clare percipitur, libro de Affectionib. quũ dicat: Quicunq; cibi aut flatum, aut æſtum, aut morſum, aut repletionem, aut tormen faciunt, à talibus liberat uinum meracũ inſuper potatum, proinde uideant iuniores medici Auicẽnæ, & Arabum ſectatores, qui contendunt, ſuper ſimiles fructus aquã potius bibi, quam uinũ debere. Cæterũ, hic Dioſcorid. de Vetuſtis uinis primo ſermonẽ facit, pro quo ſcire licet, quòd uetuſta uina ea dicuntur ad Dioſcoridis & Græcorũ mentẽ, quæ quindecim uel uiginti excedunt ætatis annos. Mediæ autẽ ætatis uinum apud illos dicitur, quòd ſeptẽ ad decẽ uſq; annos continet, ut hic ex Dioſcoride percipitur, quum dicat: quæ media ætate ſunt tutiſsime bibuntur, qualia fere ſeptimo anno ſunt. Quibus uerbis Gal. ſubſcribit lib. 7. Methodi medendi, ubi uinum ſex annorum tanquam medium inter nouum & uetus laudat, quod idem fecit lib. 4. de Comp. medicament. per genera; ubi de epulotico medicamento ex collectaneis Primionis agit, quũ dicat: Etenim recens uinum penitiora corporis non permeat, uetus acre & mordax eſt, ergo ætate medium potius eſt, quod plurimum intra quinq; & decem annos conſiſtit. Hæc Gal. In quibus clariſsime inquit, uinum mediæ ætatis ad decennium uſque protendi. Cuius axioma, non ſic ſuperficietenus ab omnibus intelligatur, uelim, quum illud ueritatẽ teneat in uinis potentiſsimis, & diu perdurantibus, qualia Hiſpaniarũ ſunt, quæ ad triginta & quadraginta annos, perdurant, & uires ſuas potentiſsimas, ac ualentiſsimas ſeruãt, uelu ti duo illa uina, quæ nobis magnificus Ant. Muſa Braſauola guſtãda dedit, è cellario ſiue cella uinaria, illuſtriſſ. ducis Herculis Eſtenſis, quorũ alterum 150. annorũ erat, alterũ uero ducentorũ. Nam de uinis debilibus & oligophoris, id eſt pauciferis, nullã in dilutione aquã ferentibus, falſum eſſe dictũ putarẽ, qualia ſunt Galliæ uina, aut Ferrarienſia, aliaue Hiſpaniæ ſuſpenſa, ſic dicta, quia in alto enaſcuntur, quæ per duos ad ſummũ perdurãt annos hanc noſtram ſententiã uerã eſſe confirmat Gal. cõment. 3. in lib. Hipp. de,

Vinum.

Angelus Politianus.

Polyphorũ uinum, uel multiferũ poſt fructus bibi debet.

Taxatur Auicenna.

Vetus uinũ quale dicatur.

Vinum mediætatis.

Vinum debile.

Ratione uictus acutorum morborum, enarratione prima, ubi inquit, quòd ætas & tempus in uinis non sunt attendenda, sub iis sequentibus uerbis; Non enim ob tempus, inquit; uina uel iuuant, uel lædunt, sed ex propriarum differentiarum mutatione id habent, ergo quum de uinorum agimus differentiis, temporis mentionem facimus per accidens, & nõ proprie nec primum. Vina igitur uetusta sanitati aduersantur, modo diluta non suman tur: noua uero & recentia, corpus inflant, ægrè concoquuntur, ac grauia & tumultuosa faciunt in somnia. Nec est quòd aliquis mihi obiiciat, Teuthonas, & inferiores omnes Germanos, assuetos potu uini noui, & recentis, musti dicti, esse, quum illi non sine noxa, & corporum suorum iactura, uinum illud Rhenense recens ebibant, facillime enim à quouis morbo moriuntur, nec ad senectutem, eorum ullus immunis aut sanus peruenit, quod millies illis obieci, Hispanos nostros, & Italos aliosque exteros mercatores, cum quibus Anthuerpiæ magnam contrahunt familiaritatem, à tali usu præcauendo. Porro uinum Cretense, quod ex uuis sole siccatis conficitur, hodie Maluaticum ab insula unde primo fortasis afferebatur, dicitur, potens, & generosum, quod stomachum dissolutum reficit, & uires amissas facile recuperat. At Albanum, non quod equidem putem Antiquorum, sed sic apud Ferrarienses nominatum uinum, colore album, natura frigidum, quod (mea sententia) potentius quàm aqua infrigidat; Nam aqua suis qualitatibus tantum infrigidat; albanum uero uinum sua substantia, & præter hoc, austeritate quadam, quod uinum Galenus intelligit, quum uinum continuo febricitantibus concedat, ut Centuriis curationum nostratum abunde diximus, ad quem locum lectorem relegamus, ut cætera quæ de uino desiderantur, ibi legat.

Nouum uinum. *Vinum Cretense.* *Albanum.*

De Vino melitite.

Enarratio. 8.

Vinum melitites.

HODIE uinum hoc non paratur, facile tamen parari posset.

De Mulso.

Enarratio. 9.

Mulsum.

NEC hoc quoq; paratur hodie, quod à melitite parum differt, ut meminit Dioscorides capite superiori.

De Mulsa siue melicrato.

Enarratio. 10.

Melicratũ aqua mellis.

MVLSAM aquam, melicratum, siue hydromel, hodie aquam mellis uocamus, quæ ex octo aquæ partibus, una uero mellis paratur: quanquam & fortior & leuior parari potest, ut libro de Ratione uictus in morbis acutis legitur.

De Aqua.

De Aqua.

Enarratio. II.

AQVA fontana, uel fluuiatilis, pondere, ut bona sit, considerari non debet, ut recte admodum Plinius adnotat, quæ ut corpus nostrum ingredi tur, inter cæteras aquas primatum obtinet. Si uero ut elementum, ac frigi da, & tenuis cōsideretur, pluuialis præcipua est: proinde multi quum aquā tanquam potum considerant, eam fontanam uel fluuiatilem, summis laudi bus extollunt, pluuiatilem uituperantes, ut Plinius, & alii celebres uiri: quū uero aquam tanquam elementum cōsiderant, pluuialem maxime laudant, ut Hippocrates & Paulus. Cæterum, de aqua & eius facult. legito Galenum, libro primo Simpl. cap. quarto, quinto, sexto, & septimo.

Aqua non debet ponderari. Aqua fontana an pluuiatili sit melior.

De Aqua maris.

Enarratio. 12.

AQVA marina, dulci grauior est, & ea de causa, naues in mari securius nauigant, quàm in fluuiis, ut Galenum quoque adnotasse legimus libris de Facultatibus simpl. medic. Verum, aqua marina clysteri iniecta, aluum expurgat, & dolores coxendicos curat ac serpentia ulcera remoratur: Sed in præsenti, unum nō prætereundum est, quod Dioscorides in fine hu ius capitis attingit, uidelicet, quum dicat: Verum tamē post purgationem, gallinaceorum, pisciumue esculentum ius dandum est, ad infringendam erosionis eius acrimoniam: quæ uerba intelligatis uelim, ad Hippocratis & Galeni mētem lib. 2. de Ratione uictus in morbis acutis, & libro, Quos pur gare, qualibus medicamentis, & quando oporteat, ut illico post epotum pharmacum, ius gallinaceorum, uel piscium, ptisanamue, æger adsorbeat, ut eius pharmaci uis acrimoniaue infringatur debiliteturue, & consequens oris uentriculi læsio ab eodem pharmaco euitetur, uel ut tradit Gal. citato libello; Assumpto pharmaco conducit mox super sorbere cremorem pti sanæ, ut qui id quod in transitu affixum applicitumque est, abstergere, & deorsum trahere; qualitatem uero medicamenti, particulis insidentem, cō temperare & inalterare possit. Et hæc est ratio O uiri prudentissimi propter quam prisci illi medici, tam fortia medicamenta dare ægrotantibus au debant, quia pharmaco ab ægrotante ebibito, illico cremorem ptisanæ for bendum illi dabant, ob quem medicamentorū acredo, uenenositasue obtūdebātur, & à membris superioribus & nobilibus, ad inferiora descendebāt: non uero ut hodie inscii putant, & conciliator mouet, quia antiquitus aureo illo seculo, homines robustiores & maioribus uiribus præditi q̄ nunc sunt, erant; quum idem nunc sit mundus qui antea erat, nec ullus immuta tus stellarum ordo, ut meminit Gal. libello illo, Quòd optimus medicus sit & philosophus. Sed hoc nostro tempore medici, nacti meliora & securio-

Aqua marina.

Exponitur Hipp. & Galenus.

Cur medici prisci tam fortibus medicamentis utebantur.

ra medicamenta,tantum abest,ut illico post epota illa,ptisanam aut ius aliquod ebibendum propinent, ut potius absoluta purgatione, ius simplex pulli gallinacei,aut ptisanã concedant, quod opus summopere laudamus, quia quũ licebit comedere,licebit prius abluere, interim dũ tamẽ pharmacum operatur,ptisanã uel alium potum amplius non dabimus,ne actio medicamenti exoluatur:ut quoq; Auicẽna subscribit,dicens:Oportet ut potionatus nõ comedat uel bibat,donec medicamentũ suã conficiat operationẽ.

De Thalassomelle.

Enarratio. 13.

Thalassomel. THALASSOMEL hodie non conficitur:facile tamen & paucis nummis parari posset.

De Aceto.

Enarratio. 14.

Acetum. ACETVM natura sua tenue, refrigeratorium,exiccatoriumq; est, ac constringens, ut Gal.tradit lib.1.Simpl.capite 18.19.20.22.23.24. tenues enim & subtiles partes obtinet,quas aliquãdo calidas esse inquit, quũ tamen cap.23.prædicti libri,non calidas,sed potius subtiles,acutas, & frigidas esse,innuere uideatur,quũ dicat:Acetũ non proinde quod mordax est, calidum iudicãdum est,sed tenue ut aër borealis. In quibus uerbis, dicere uidetur, quòd subtiliores aceti partes,quibus fit penetratio,calidæ non sunt, sed potius illis similes,quas boreas uentus possidet siccas,& acutas,ac penetrantes,minime uero calidas,ob id uero sequenti capite 24.dicit:Sed igitur fuerit,tenue,refrigeratorium,exiccatoriũq; acetum dixisse, omissis super illis rationibus nimis physicis,quæque magis ad naturã rerum scrutantes attinent. *Acetum cõstringit.* Quòd uero maxime constringat,cap.18.prædixerat,in quo eorũ redarguit inscitiam,qui credebant acetũ instar cauterii calidum esse,quia sanguinis fluxus sistere uidebant,non aduertentes, illud non ut caustica agere,sed astrictione potius & refrigeratione,ut eius indicant uerba.

De Oxymelite.

Enarratio. 15.

Oxymel. ET simplex & compositum oxymel hodie in officinis paratur:non tamen ad Dioscoridis citatum modum.

De Oxalme.

Enarratio. 16.

Oxalme. OXALME, salmuria acetosa hodie dicitur.

De Thymoxalme.

Enarratio. 17.

Thymoxalme. EX THYMO herba & aceto,thymoxalme conficitur.

De Aceto scillitico.

Enarratio. 18.

ACETVM scillinum, siue scilliticum dictum, in Officinis hodie paratur non minus ac oxymel scilliticum quoque nominatum. *Acetũ scillinum.*

De Vino scillitico.

Enarratio. 19.

HODIE non paratur: parari tamen posset facillime. *Vinũ scilliticum.*

De Vinis aqua marina concinnatis.

Enarratio. 20.

NVLLIBI uina hæc nostro hoc æuo parantur, nec a quoquam concinnari uidi, nec audiui. *Vina aqua marina cõcinnata.*

De Vino cotoneorum.

Enarratio. 21.

EX cotoneis, cytoniis, siue cydoniis dictis, hodie conditũ saccharo uel melle cõcinnatur. & sine illis, quod caro cydoniorum uocatur; Vinum uero facile ex illis parari posset, non minus ac miua dicta ex illis ubiq; parata. *Vinum cotoneorum.*

De Hydromalo.

Enarratio. 22.

NON paratur, sed paucis expensis parari posit. *Hydromalum.*

De Omphacomele.

Enarratio. 23.

LOCO huius, syrupus de agresta cum succharo paratus, in officinis habetur, quo frequentissime contra febres tertianas utimur. *Omphacomeli.*

De Vino ex pyris.

Enarratio. 24.

VINI, ex pyris & pomis, hodie in Gallia apud Hispanos conficitur: ueluti pluribus aliis locis, ex pyris porro conditum cum saccharo, cordialissimum, adiecto pauco moscho & ambaro, nobiles Hispaniarum parant. *Vinum ex pyris. Conditum ex pyris.*

De Vino œnanthino.

Enarratio. 25.

NON paratur.

De Vino malorum granatorum.

Enarratio. 26.

HODIE succus ex acidis pomis granatis, uinum dicitur granatorum, quod ad arcendam sitim febricitantium in continuo usu est: *Vinum granatorum acidorum.*

Oxysaccha ra. Nam & succharo succus iste ad ignem inspissatus, oxysacchara appellatur, quæ simplex & composita quoque ornatur.

De uino rosaceo.

Enarratio. 27.

Vinum rosaceum. EX uino, & rosis, balaustiis, & pomis cupresi, ac rosmarino, adiectis aliis constringentibus, ut myrto, galla, summitatibus rubi, lentisco, absinthio, & aliis similibus, uinum roborans membra debilia & ulceribus affecta, quotidie paratur.

De uino ex baccis myrti.

Enarratio. 28.

Vinum ex baccis myrti. HODIE non paratur, parari tamen consonum esset, quum magnum pluribus ægritudinibus afferat commodum.

De uino myrteo.

Enarratio. 29.

NEC hoc quoque paratur.

De Lentiscino & terebinthino uino.

Enarratio. 30.

NON parantur, imo multi terebinthum non norunt.

De Palmeo uino.

Enarratio. 31.

Palmeum uinum. PALMEO quodam uino Indici homines, in potu utuntur. At Turcæ quoque ex dactylis, & passis uuis aliisque rebus, potum parant, quod uini uice accipiunt, & eo non raro inebriantur.

De uino ex caricis confecto.

De uino resinato.

Enarratio. 32. 33.

Vinum resinatum. REGIONIBVS frigidis, & ubi uina debilia sunt, & facile acescunt, uinum hoc paratur.

De uino ex pineis nucibus condito.

De uino ex cedro, ac aliјs fructibus confecto.

De uino picato.

Enarratio. 34. 35. 36.

VASIS picatis, idest pice illitis, uinum in Hispania reconditur, quod easdem uires ac a Dioscoride citatum, habere, certò crediderim.

De uino absinthite.

Enarratio. 37.

IN uniuersa Germania uinum ex absinthio nunc paratur, præcipue Mechliniç prope Louanium, ubi sæpius illud pitissauimus.

Vinum ex absinthio.

De uino hyssopite.

Enarratio. 38.

NON paratur.

De pluribus & ex diuersis plantis conditis uinis.

Enarratio. 39.

EX pluribus quoque, & aliis uariis nobis cognitis herbis, quarum prisci nullam habuerunt cognitionem, Vina similiter parari possunt, ut ex euphragia contra oculorum uitia: ex sena, contra atrabiliarios affectus: ex ligno Indico Guaiaco dicto, contra morbum Gallicum: ex radice cinarum contra destillationes, ueluti ex altera radice, nunc demum in lucem aduecta, falsa pirrilha dicta, ad prædictas affectiones.

Varia uina.

De uino aromatite.

Enarratio. 40.

AD huius imitationem, Hippocraticum dictum uinum, uel claream, Officinæ parant.

Clarea Vinum hippocraticū.

De uinis, pluribus diuersisque odoramentis conditis.

Enarratio. 41.

MVLTA huiusmodi uina parturientes mulieres preparant.

De uarijs uinis ex uarijs herbis confectis.

Enarratio. 42.

FACILLIME omnia hæc uini genera parari possent, quæ dubio procul rei medicæ magnum afferrent ornamentum. Multa tamen hodie, ut audio parari incipiunt, de quibus omnibus Arnaldum Villanouanum consulito, in eo pręcipue tractatu, quem uinis dicauit.

De uarijs lapidibus metallicis, & primo de Cadmia.

Enarratio. 43.

CADMIA, genus illud metallicum est, quod hodie Tutiam siue pompholigem omnes medici appellant: nec est quod quis miretur, quum res ita se habeat, ut ab hinc quindecim annis monstrauimus, quanquam hodie quidam maxime sibi arroget, quod primo ita se rem habere inuenerit. Est igitur cadmia botryitis, id est acinosa, granulo faue, ac cerulei coloris, communis tutia, quę in æris fornacibus fit, quum enim æris fauilla sursum

Cadmia Tutia uulgaris est.

fertur,& ferreis trabibus,quas acestides uocari Dioscorides tradit, insideat, fit inde ut indies magis & magis augescat,& in corpus euadat, cuius infima pars,ob insessum super illis ferreis uirgis,concaua efficitur & fistulosa; nam pars superior illius,cerulei est coloris, granulosa, siue acinosa, unde Gręci botryitim appellarunt,nam tota ipsa ponderosa,grauis, ac metallica percipitur: Cæterum,hucusque cadmia ista in officinis pro tutia, & pompholyge,habita & recepta est,hac forsan de causa,quia facilius eius habebatur copia,quam ueræ tutiæ: aut pompholygis, Sed quod pompholyx aut officinarum uulgata tutia,Græcorum pompholyx aut spodium non sit, uel ex hoc tantum satis percipitur, quia Græcorum pompholyx & spodium puluisculi sunt,qui facillime uolant,non uero corpus æneum, graue,quale cadmia est,& officinarum tutia. Est igitur ut receptui canamus, Tutia aromatariorum,apud Græcos cadmia dicta. De qua Galenus libro nono de Faculta. simplicium medicamentorum ita tradit; Cadmia fit, ubi in fornacibus æs paratur,nempe tota terra,aut lapide ex quo æs gignitur,in sublimem partem fornacis egerente ueluti fuliginem aut fauillam quandam,In argenteis etiam metallis simili secretione efficitur. Quin & ex pyrite lapide in fornacibus usto fit cadmia. Cęterum absque fornace in Cypro cadmia inuenitur,quam iure quispiam lapidem uocet,At eius quæ combusta est,aliam botryitin,aliam placitin medici nuncupant, Botryitin quidem, quæ in editioribus ipsius fornacis muris colligitur: placitin uero, quæ in humilioribus; Ac liquet sane botryitin partiū esse tenuiorum,crassiorum uero placitin,utranque autem ui desiccandi,ac mediocriter digerendi præditam, Quæ autem colligitur in fornacibus, igneæ qualitatis necessario etiam aliquid habet: Merito itaque eam abluentes, medicamen efficiunt mediocriter tum desiccans,tum extergens absque mordicatione,utile ad caua ulcera præhumida,& putrescentia,quæ in oculis & in toto corpore habentur. Igitur respicientes ad temperatam & mediam inter omnes excessus naturam,leuiter desiccatoriam abstersoriamque cadmiæ inesse facultatem dicimus: In caliditatis autem & frigiditatis differentia cadmia quodammodo temperata existit. Galenus libro quarto de comp. med.secundum genus,ita quoque tradit: Reuocanda (inquiens) ad memoriam sunt ea quæ citra morsum exiccant: cuiusmodi complura metallica existunt. Meminisse etiam oportet,combusta,&lota,acrimoniam, quam prius habebant,amittere,ac proinde ipsis utendum esse,in iis qui molli carne sunt præditi,admodumque ad sentiendum prompti,nec non cacochymi. Nam in aliis corporibus illita etiam usurpare licebit,siccam igitur modice,Lemnia sphragis,Cadmiaque præsertim quæ sponte nascitur, quam sub æstiuo Sole pluribus diebus ex aceto,aut uino giluo pellucidoque interea exiccantiorem reddo.

Tutia uulgaris non est pompholyx.

Tutia uulgaris, Cadmia est Græcorū.

Combusta lota acrimoniam amittunt.

De Pompholyge, & Spodio.

Enarratio. 44.

POMPHOLYX, ut diximus non est tutia, nam tutia cadmia est, ut capite superiori adnotauimus. Est igitur pompholyx, puluisculus duorum modorum, alter albissimus, qui pompholix idest bulla dicitur: Alter uero subalbidus, Spodium uero puluisculus quoque est in prædictis æris fornacibus inuentus, ponderosior tamen ac cineritii coloris, qua de causa cinerula uocatur, de quibus dicere solebat Galenus, se nunquam usum fuisse spodio, quum large illi semper pompholyx suppeteret. Vidimus enim nos, tres istos pulueres Ferrariæ, quos, unusquisque hodie quoque apud Antonium Musam Brasauolam uidere poterit, quum omnia simplicia uariis scriniolis disposita apud se reseruata habeat, & ea omnibus magna animi liberalitate uidenda promat; Cæterum, scire licet, quod spodiũ Græcorum, ab Auicennæ & Arabum spodio differt; nam spodium Grecorũ, ut dixi in æris fodinis repertus puluisculus cineritii coloris est, qui ueneni naturam habet, & per exteriora tantum admoueri debet; spodium uero Auicennæ, ex radicibus quarundam cannarum combustis tãtum fit, quod per os tuto exhiberi potest. Ex quibus prædictis radicibus Turcæ, & homines qui è Græcia ad nos ueniunt, uasa quędam confecta pro deferendo uino & aqua portant. Nascitur autem canna ista potissimum apud Vuandalos, a quibus hodie uerum Auicennę spodium ad nos adducitur. Proinde non putent pharmacopolæ quod spodium Arabum ex omni harundinis radice parari possit, quum ex amplissima quadam harundinis radice, quæ apud Vuandalos potissimum ut dixi nascitur, conficiatur. Est enim Vuandalorum regio, olim Romania dicta, in Thracia contenta, quæ hodie Turcarum Imperatori Solymano paret, & Regem proprium Christianum habet. Qui quum hęc scriberemus, nos per literas hortatur, ut ad eum accedere dignemur, ut apnd eum medici officio fungeremur; cui obedire difficillimum est, quia regio illa, dispar complexioni meæ est, utpote frigidissima, nam trigesimum octauum ætatis meæ annum perago, pro qua tuẽda, utpote declinante, calidam regionẽ incolere necessum mihi est. Itẽ quia rex ille uitæ discrimini quotidie expositus sit; quibus adde populi ruditatem, ac barbariem fœdissimam, quæ omnia homini politico, difficillima, & quasi mors altera, reputanda sunt, & tanto magis quũ ibidem homo ex libero seruus efficitur. Ob horum enim plurima, quum a Rege Poloniæ, interueniente probo uiro Iacobo Thebaldo, Illustrissimi Ducis Ferrarię, apud Venetos uigilatissimo oratore, uocatus etiã essem, a pfectione tali me retraxi, tenui mea fortuna cõtẽtus. Cæterũ de põpholyge, & spodio, ita tradit Gal. lib. 9. de Fac. simp. med. Põpholyx fit & in æris fornace, ueluti & cadmia, fitq; & dũ in fornacibus cadmia uritur, nimirum ab ipsa cadmia in tectum

Tutia cadmia est.

Pompholyx bulla est.

Spodium cinerula dicitur.

Brasauoli liberalitas.

Spodium. Spodium Auicennæ.

Vuandalorum regio.

Authoris ætas.

Iacobus Thebaldus

fornacis quadam fauilla ascendente, quę dum colligitur est pompholyx, Nam quod reflectens in pauimentum recidit, nominatur spodium, cui uidetur similem habere facultatem, quod antispodium appellant. At ego illo usus sum nunquam, quum large mihi semper pompholyx suppeteret. Nec enim quisquam ubi hæc adsit, spodio uti uelit, nedum antispodio: Est autē pompholyx medicamentum prope omnium quæ citra morsum desiccat, si elota fuerit, præstantissimum, Quamobrem ad ulcera cancrosa idonea est, & ad omnia maligna. Itaque inditur collyriis quæ ad oculorum imponuntur fluxiones, quęque bullas in eis natas curant, præterea ad pudendorum & sedis ulcera, optimum est remedium.

Spodium Galeni.

Galenus nunquam usus fuit spodio, contentus pompholyge.

De Antispodio.

Enarratio. 45.

Antispodium.

ANT Ispodium, ac dixeris pro spodio, uel uice spodii; Quia igitur antiquitus, spodium non sic facile habebatur, illius loco multa antiqui excogitarunt, quæ cum spodio uires pares haberet, qualia sunt a Dioscoride hic citata, quæ tu per otiū cognosces, quibus tu addas, ex harūdinis cuiusdā radice, ad Auicennæ mentem confectum, ut præcedenti capite dixi; non minusque ex elephanti osse combusto concinnatum, ut alia prætercam.

Spodii loco quæ habentur.

De Aere cremato.

Enarratio. 46.

Aes ustum

Aes ustum ubique paratum habetur, de quo Galenus libro nono de Faculta. simplicium medicamen. ita tradit; Chalcos cecaumenos, id est, æs ustum, habet & acrimoniam quandam, sed & astrictionis est particeps, proinde si lauetur, pulcherrimum est medicamen cicatrici inducendæ, quęquoque idem Galenus libro quinto eiusdem uoluminis prædixerat, capite decimo quarto, prope finem.

De Flore æris.

Enarratio. 47.

Flos æris non est uiride æris.

FLOS Aeris, non est ut multi putant, uiride æris, Est igitur flos æris, pars quædam subtilis granulosa, quæ ex ære ignito, & aqua resperso, in ferreo coopertorio ascendit, quum enim æs feruentissimo illo ardore ebullit, aqua frigida extinguitur, Cuius uapor in ferreo coopertorio ascēdit, & ibi frigiditate condensatur, ac granulosus & subrutilus euadit, qui flos æris nuncupatur: & de eo Galenus libro nono de Fac. simplicium medicament. ita dicit; Chalcuanthos, id est flos æris, tenuioris essentiæ est quàm aut æs ustū, aut squama; quare ex eo factis collyriis extergunt, auferuntque superciliorum magnas asperitates.

De Squama æris.

Enarratio 48.

SQVAMA æris, pars illa æris est, quę quum percutitur exilit, & illius lauaturam exacte Dioscorides docet.

Squama æris.

De Squama chalybis, dicta Stomoma.

Enarratio. 49.

STOMOMA Gręcis, idem est Latinis, quod ensis uel cultri acies quo scinditur, unde credendum est, quod squama stomomatis, squama chalybis sit, hodie azzali dicti; Nec est quòd quis obiiciat Dioscoridem; quum Dioscoridis historia per Marcellū descripta corrupte legatur, ubi inquit, Habet & squama æris, quam stomoma dicunt, easdem uires, nam re uera squama stomomatis, chalybis squama est, ut ex Galeno quoque percipi potest libro nono de Facul. simp. med. quum dicat: Squama, alia est æris, medicamen multo utilissimum; Alia ferri, & stomomatis, alia denique quam nonnulli uocant helitin; Atque omnes sane uehementer siccat; cęterum, helites principem in desiccando locum obtinet, nam subtilissimæ omnium substantię est, nimirum quæ æruginis non nihil assumpserit; maiorem obtinet astrictionem squama ferri, & hac etiam maiorem stomomatus, quam ob rem ad contumacia ulcera meliores sunt, quàm squama æris, & hac etiam ualentius helitis. Omnes autem squamæ non instrenuè mordaces sunt, quare essentia ipsarum non est admodum tenuis, siquidem inter ea quæ parem uim possident, minus est mordax quod est tenuius. hec Galenus. Ex quibus satis clare percipitur, quòd squama stomomatis squama æris non sit; sed potius ut diximus chalybis, quæ ex chalybe in incude percussa, uel in mola quum acuitur, cadit.

Stomoma.

De Rasili ærugine, quam Viride æris uocant.

De Aerugine scoletia, id est uermiculari ærugine.

Enarratio. 50. 51.

RASA siue rasilis ærugo, hodie officinis uiride æris appellatur, quod Hispani uerdete, quasi dixeris uiride, uel cardanilium, aut æris orin uocāt; Itali uero sua uoce, uerde rame uocitant, ex quo Lamphrācus insignis Chirurgus aquam parare docet, pro uirgæ curādis ulceribus. Scoletia uero ærugo siue uermicularis dicta, hactenus a me nō est uisa, de cuius uiribus Gal. lib. 9. de Fac. sim. medi. ita tradit; Gustantibus acrem exhibet qualitatē digerens, detrahens, & liquans non teneram modo, sed & duram carnē. Halluci nantur igitur qui talia medicamenta, epulotica appellāt: hoc est, quę cica-

Viride æris.

Aqua pro curandis uirgæ ulceribus.

Epulotica medicamēta quæ sint

tricem inducant, quum nimirum epulotica pharmaca contrahant, constipent,& in calli morem ipsam carnem indurent, Quin & gustam mordicat ærugo, non tantum ulcera, quòd si pauculum eius cerato non pauco admisceas, id quod ex ambobus mistum est, citra morsum exterget.

De Ferri rubigine.

De Scoria ferri.

Enarratio. 52. 53.

Ferri rubigo. *Scoria ferri.*

INEST ferro ueteri rubigo, de qua hic agit Dioscorides; cæterum ferrum igne candens, in aqua uel uino extinguitur, & contra uentris profluuium, ac choleram morbum, & lienis affectiones, utiliter aqua uel uinum ipsum conceditur: Verum scoria ferri nota est, quę sic ab Hispanis Scoria quoque appellatur, ab Italis uero loppa, uel ferri spuma, aut stercus ferri, Latiniores uero, ferri recrementum eam dicunt: manet enim scoria ferri hæc, in fabrorum ferrariorum fornacibus tanquam spongia, quæ postea nullatenus ferruminari aut in ferrum uerti potest; De qua Galenus libro nono de Fac.sim.med. ita dixit: Scoria omnis resiccatorium est medicamē, potissimum autem ferri, Siquidem ad leuorem redigens ipsam in aceto quàm acerrimo, posteaq; decoquens, ad aures iampridem fluentes purę, ea utor pro medicamento maxime exiccatorio. Cæterum hodie ex scoria ferri, electuarium quoddam in officinis paratur, apprime constringens & desiccans.

Electuariū de scoria ferri.

De Lotura plumbi, & eloto plumbo.

De Coctura plumbi, & cremato plumbo.

Enarratio. 54. 55.

Plumbum.

VRITVR & lauatur plumbum hodie frequentissime in officinis, quod & in laminas subtilissimas redactū, pharmacopolæ quoque habent, quas medici, pluribus foraminibus perforatas, supra calidos renes apponi iubent, non minus quoq; erysipelatis, ac membris nimio feruore accensis, eas superponunt, pro quibus complendis rebus, ac ulceribus curandis, unguentum quoq; ex plumbo dictum myropolæ paratum habent. Vocant autem Hispani plumbum ustum, Barbarorum Maurorum uoce, azarcō.

De Scoria siue recremento plumbi.

Enarratio. 56.

Plumbi recremētum.

TAMETSI pars hæc plumbi, scoria siue plumbi recrementum uo-

cetur.non est tamen pars subsidens,ut in ferro,sed potius tanquam spuma, quum percolatur manens, densa,dura,& tanquam uitrum translucens, ad ruborem inclinans,De natura plumbi ita refert Galenus libro nono de facultat.simpl.med.Molibdos,id est plumbum, facultatis est refrigeratoriæ: Siquidem non modo multam habet substantiam humidam à frigore congelatam,sed & aëriam,paucam autem terream.Igitur quod plurimum habeat essentiæ humidæ coactæ à frigore, indicium tibi esto, quòd ubi admotum est igni celeriter funditur fluitq;. Quòd uero & aëriæ sit particeps,hoc habeto signum, Omnium quæ nouimus unicum plumbũ tum mole ipsa, tum pondere augetur, si condatur in ædibus subterraneis, aërem habentibus turbidum, ita ut quæcunq; illic ponantur, celeriter situm contrahant, Iam uero si in mortario plumbeo liquorem quemlibet plumbeo pistillo contriueris, ita ut ex pistillo ipso, atque etiam mortario exprimatur etiam aliquis succus,id quod ex utroq; conflabitur, multo erit frigidius, quàm liquor infusus fuerat:cæterum,si iis magis refrigeratorium medicamen efficere,oleum omphacinum,aut rosaceum ,aut mellinum, aut myrtinum,sit liquor is quem infundes,eritq; remedium optimum ad sedis phlegmonas cum ulcere aut rugis, & ad eas quæ in pudendis, testibus,uberibusq; consistunt, similiter aduersus cæteras alias fluxiones quæ articulis accidunt, sed & ulceribus rebellibus etiam utile est: Nam ad cancros eo utens, uirtutem medicamenti miraberis. Quòd si celeriter multum succi plumbei uelis colligere, conare in Sole terere ,aut quocunque certe modo aëre excalfacto, Multo autem utilissimum habebis medicamentum,si affuso refrigeratium succorum aliquo teras,ut semperuiui, cotyledonis,intybi,lactucæ,condrilles,psillij,omphacis,portulacæ.In laminam etiam diductum plũbum, lumbisq; admotum,pollutionem per insomnia coërcet,nimirum haud obscure refrigerans,sed & bractea tenuis probe ganglio illigata,ipsum dissipat.Illigabit autem probe quisquis ab Hippocrate didicerit in ipsam noxam potius firmandum,quam hinc uel inde,porro plumbum ustum, ac dein ablutum,refrigerat,confertq; ad implenda ulcera,eademq; cicatrice obducenda, Conuenit & chironiis dictis, & omnibus cancrosis ulceribus, Ante lotionem autem,ulceribus pertinacibus etiam auxilio est.

De Lapide plumbario.

Enarratio. 57.

Lapis plumbarius.

MOLIBDOIDES, ideſt lapis plumbarius,in fodinis plumbi reperitur,quem aliqui plumbi matrem,aliqui uero uenam plumbi, uel lapidem plumbi appellant,nonnulli uero marchasite genus plumbarium lapidem esse dictitant,qui à prioribus in nihilo differunt.

De Stimmio.

Enarratio. 58.

Stibium Antimonium est uel alcohol

STIMMI, uel ſtibium, a ſeplaſiariis hoc tempore, antimonium dicitur, ab Arabibus uero & Hiſpanis alcohol, quod mulieribus & chymicis ſatis notum eſt, Ex eo enim chymiſtæ oleum parant, quo argentum ad auri colorem redigere conantur, & ex illo quoque multi oleum pro malignis curandis ulceribus præſtantiſsimum parant. Verum, qui antimonium non fundi contendunt, omnino errant, quum re uera, non minus antimonium quàm plumbum fundi nouerimus, ut quiſque conſcius euadet, ſi quęrat ab iis qui ſtannum tractant, & æs pro cymbalis & bombardis fundunt eliquátue, de quo Plinius lib. 33. capite ſexto ſermonem habet, dicens: Vis eius aſtringere ac refrigerare, principalis autem circa oculos, nanque ideo etiam platyophthalmum id appellauere, quoniam in collyriis mulierumq; epiphoris dilatet oculos, & fluctiones inhibeat oculorum, exulcerationeſque, & cætera, & ut tradit Galenus libro nono de Fac. ſimpl. med. cum facultate deſiccatoria habet aſtrictionem adiunctam, quamobrem & oculari bus medicamentis miſcetur.

De Molybdæna artificiali Galena dicta.
De Molybdæna foſsili, ſiue naturali dicta.

Enarratio. 59. 60.

Molybdæna factitia Galena eſt

Factitiam & foſsilem molybdęnam, in præſenti Dioſcorides deſcribit, factitiam Plinius galenam uocat, quæ aliud nihil eſt, q̃ pumblum nigrũm fundo fornacis ubi excoctum fuit aurum, uel argentum, ſubſidens, ut facile quis molybdęnam hanc lithargyrium appellare poſsit. Solent enim metallarii artifices, quum glebas auri, aut argenti fundere uolunt, in quibus nõ tantum plumbi, ut fundi poſsint, reperitur, illis plumbũ, uel uenã plumbi adiungere, ex qua mixtione plumbũ poſt aurum uel argentũ excolatum, in ima fornacis parte manens, molybdęna hæc factitia dicitur, Quæ eaſdem cũ lythargyrio uires obtinet, ut quoq; meminit Galenus. De hac uero Plinius lib. 34. cap. 16. ita dixit: Plumbi nigri origo duplex eſt, aut enim ſua prouenit uena, nec quicquam aliud ex ſe parit, aut cum argento naſcitur, mixtiſque uenis conflatur. Eius qui primus fluit in fornacibus liquor, ſtannum appellatur: qui ſecundus, argentum; qui remanſit in fornacibus, galena, quæ portio eſt tertia addita uenæ: hæc rurſus conflata dat nigrum plumbum deductis partibus duabus. Naturalis uero ſiue foſsilis molybdęna, plumbi eſt uena, ſiue plumbarius lapis, quanquam tamen proprie, colore, a lapide plumbario differat, quum molybdęna flaueſcit & ſplendet, molybdoides uero id eſt lapis plumbarius, plumbeum inſe-

Galenæ quid. Molybdæna naturalis.

quitur colore: nec enim de hoc mirari est, quia ut recte adnotat Georgius Agricola, in suo dialogo de Metallicis, cui titulus est Bermanus, Vena ista & si frequenter plumbei quasi, & splendidi sit coloris, reperitur interdum quoque nigra, interdum cærulea, interdum etiam iocinoris colore infecta, quam ad Plinii mentem idem Agricola, in uniuersum, galenam uocat, ita enim de ea Plinius memoriam facit, lib. 34. capite 18. dicens: Est & molibdæna, quam alibi galenam uocauimus, plumbi & argenti uena communis; & ut tradit, cap. 6. eiusdem libri, Vena siue terra argenti excoqui non potest, nisi cum plumbo nigro, aut cum uena plumbi, quam Galenam uocat Cæterum, hic non est immorari, cur Galena dicatur. Nam Marcellus Virgilius, galenam à Galitia, Hispaniarum prouincia, denominationem traxisse, ubi multa reperitur, contendit; quem merito Georgius Agricola, uir doctissimus, & eloquentissimus, redarguit. Dicitur igitur, ut ipse puto, terra siue uena ista, Galena, corrupte à uoce Hispanica Galana, quæ uox pulchritudinem refert. Quia igitur uena ista aspectu pulchra est, ea de causa Hispani apud quos in copia reperitur, Galenam siue Galanam appellarunt. Porro utcunque se res habet, ita de molybdæna tradit Galenus libro nono de Facul. simpl. medic. Molybdæna, idest plumbago, similem lithargyro uim possidet, tantum à media temperie ad frigidius paulum quid recedens, sed neque abstergentis facultatis est particeps; utrunque autem medicamentum liquari potest, celerrimeque, ubi oleo non nihil aceti est additũ, liquantur tamẽ etiam admista aqua, sed coctione longissima. Vidi equidem molibdænam proiectam plurimum cum multis aliis lapidibus in ea uia quæ ad ergasteria ducit à Pergamo.

Georgius Agricola.

Galena cur dicatur.

Molibdæna Galeni.

De Argenti scoria.

Enarratio. 61.

HELCYSMA Græcis, Romanis, argenti retrimentũ dicitur: quod ubi argentum funditur in magna cernitur copia, & Itali argenti loppam, Hispani uero argenti scoriam uocant, quam uarii coloris cernũt, præcipue nigri ad cyaneum inclinantis: de qua Galen. libro nono prædicto, capite de Scoria ita inquit: Porro argenti scoriam proprie helcysma appellant, uerum emplastris quibusdam reficcatoriæ facultatis commiscetur.

Argenti scoria.

De Lithargyro, idest spuma argenti.

Enarratio. 62.

LITHARGYRVM, auri & argenti hodie pharmacopolæ indicant, quum tamen ex argento solum colligatur. Est enim lithargyros, spuma quædam, ex plumbo, ære & argento conflata, quæ in argento quum purificatur supernatat: Si enim spuma hæc, plumbi magis habeat, ut inde argenti colorem ducat, argenti lithargyrum dicitur: Si uero plus æris do-

Litargiriũ auri & argẽti cur dicatur.

Chrysitis. minetur, lithargyrum auri, uel chrysitis appellabitur, de cuius uiribus ita tradit Gal. lib. 9. de Facult. simpl. medic. Lithargyros desiccat quidem, sed omnium moderatissime: & secundum alias tum qualitates, tum facultates, quodam modo in medio consistit, modica tamen astringendi, abstergendiq; facultas ei inest. Cæterum ad intertrigines femorum utilis medela est, iure itaque medii ordinis in metallicis habebitur, proinde frequenter utimur lithargyro ceu aliorum materia: sicuti in liquescentibus ad pleraque medicamenta adhibemus ceram, tanquam materiam mediam eorum quæ ualentem possident facultatem.

De Cerussa.

Græce, ψιμμύθιον: Latine, psimmithium, cerussa: Hispanice, aluayalde: Italice, biacca: Gallice, ceruse: Germanice, pleiuueis.

Enarratio. 63.

Cerussa sandyx cerussa usta est. CERVSSA ubique paratur, præcipue ex aceto & plumbo, At Sandyx cerussa usta est, quam sandaracham, nonnulli uero minium appellant, de quibus Galenus lib. 9. de Facult. simpl. med. ita inquit: Cerussa si ex acri aceto soluatur, gustu tamen neque acre erit neque mordax, sed emplasticum, & refrigeratorium. Cerussa adusta, in sandyca transit, medicamentum se ipso tenuius, non tamen excalfaciens, phycos autem seruata cerussæ frigiditate, tenuitatem assumpsit.

De Chrysocolla.

Græce, χρυσόκολλα: Latine, chrysocolla, auricolla, borax: Hispanice, attincar: Italice, borace: Gallice, Germanice borace.

Enarratio. 64.

Chrysocolla. Borax. Attincar. CHRYSOCOLLA, id est auricolla, hodie officinis borax dicitur, Hispanis uero, Arabica, ut plerunque fieri solet, uoce, attincar, quæ & naturalis & artificialis comperitur: utraque uero mulieribus pro decoranda facie, & auri fabris, ac pannorum infectoribus, nota est. ex India autem fossilis hodie in Lusitaniam optima utpote uiridis coloris aduehitur, de cuius uiribus ita tradit Gal. lib. 9. de Facult. simpl. medic. Chrysocolla carnem liquat, non tamen ualenter mordicat, quanquam sit facultate admodum digerente, exiccanteque: præparare autem hanc chrysocollam debes tempore æstiuo, aut aëre prorsus calido: urinam pueri, mortario & pistillo, utroque ex rubro ære, contundens: hoc medicamentum aptissimū est

ulceribus contum acibus, tum per se, tum aliis mistum. Nam quanto plus quam chrysocolla metallica desiccat citra morsum, tanto etiam ipsam excellit tenuitate. Hæc Gal. Hanc uero fictitiã chrysocollam, quidam mercatores Olysipponẽses, Olysipponę pararunt, longe alio ordine ab hoc Dioscor. citato, ex qua, incõparabilem quæstũ sibi cõpararũt, ut perfecte nouit Manuel Reinelius, uir medicus doctus, qui hodie apud Anthuerpiẽses agit.

Manuel Reinelius medicus.

De Armenio lapide.

Enarratio. 65.

QVIA ex Armenia lapis iste aduehi solebat, Armenius dicitur: hodie tamen ex Germania non minoris notæ quàm Armeniacus, & eiusdem fere coloris cum chrysocolla ad nos affertur, ex quo color uiridis, ad cæruleum tendens paratur. Lapis hic atram bilem unice purgat, ut Alexander Trallianus uir Græcus doctissimus, primo dixit, & Arabes omnes affirmarunt, quibus nunc practici ferè omnes fidem habẽt, imò Manardus Ferrariẽsis hoc lapide Armenio, morbos ab atra bile ortos, magnã cum gloria curasse testatur: Lauatur autem lapis iste, ut cæteri lapides, de quo Gal. lib 9. de Facult. simpl. med. ita tradit: Armeniacum uim habet extergentẽ cum leuicula tum acrimonia, tum astrictione, unde merito miscetur ocularibus facultatibus: præterea ipso per se redacto in pollinem, atque sicco, utuntur ad pilorum in superciliis incrementum, ubi præ humorum acrimonia partim excidunt, partim nec crescunt, nec nutricantur. Cæterùm huius purgatoriã uim, Galenus non nouit, nec Dioscorides, quia ut dixi, ex Græcis Alexander Trallianus, primo lapidem istum purgatorium esse, expertus fuit.

Lapis Armenius.

Alexander Trallianus

De Lapide Cyaneo.

Græce, κυανὸς λίθος: Latine, lapis cyaneus, lapis cæruleus, lapis lazuli: Vulgo lapis lazuli.

Enarratio. 66.

LAPIS cyaneus, Romanis cæruleus dicitur, quẽ hodie seplasiarii lapidem lazuli appellãt, & illum optimũ dicunt, quẽ multis auri scintillis ornari uident, ex quo, hodiernæ officinæ, pilulas pro depellenda atra bile cõponunt. Abluitur uero lapis iste ueluti Armeniacus, cui Gal. uires detrahẽdi siue deponendi concedit, & ut Arabes addunt, atram bilem, quod uerũ esse, experientia indicat: nec Fuchsius in suis Paradoxis audiendus est, qui contra Arabas insulse admodum contendit quòd lapis cyaneus atram bilem non deponat, argumentum desumens mere ficulneum, quod nec Dioscorides, nec Galenus, aut Paulus, uiri Græci, unquam illi facultatem deponendi atram bilem dederunt, ignorans ille, uir alioqui doctus, multa Arabas post Galenum & Græcos, inuenisse, quorum Græci nullam prorsus

Lapis cyaneus. Cæruleus. lapis lazuli.

Fuchsius errat.

notitiam habuerunt, & eo magis, quia Galenus huic lapidi facultatem detrahendi tribuit, & ut experientia indicat, atram bilem. Cæterum, ex lapide isto cyaneo siue lazulo dicto, color paratur cæruleus, quem ultramarinum pictores appellant, quia forsan, maris aquæ colorem superat, illum uero hodie tam purissimum, ac saturum, Nicolaus Nicolutius pharmacopola Ferrariensis, parat, ut aliquando unciam, centum aureis scutatis uendat. De hoc uero lapide ita tradit Gal. lib. 9. de Facult. simpl. med. Cyanos, id est cæruleus lapis, acrem possidet facultatem, ac tum detrahendi, tum digerendi quàm cinnabari potentiorem: inest quoque ei nonnulla astrictio.

Vltramarinum.

De Indico lapide.

Græce, ινδικὸς λίθος: Latine, lapis Indicus, Indicum, succus issatidis herbæ: Hispanice, anil: Italice, indico: Gallice, nihil: Germanice, nihil.

Enarratio. 67.

Indicum.

IMPROPRIE lapis dicitur: propterea indicum appellari, melius est, quo infectores lanarum potissimum utuntur, & eum in lotio dissoluunt. Est enim indicum hoc, succus defecatissimus issatidis herbæ, concretus, ac inspissatus, nam naturale indicum tanquam spuma ex harundinib. erumpens hucusque à nostris compertum non est: Plinius uero utriusque nullam fecit notitiam, ut ex illo facile comprehendi potest libro trigesimoquinto, capite sexto.

De Ochra.

Græce, ὤχρα: Latine, ochra: Hispanice, terra roya: Italice, terra gialla.

Enarratio. 68.

Ochra terra rubra.

OCHRA, terra rubra & lapidis modo concreta est, qua pigmentariæ officinæ fere omnes abundant, & ea pictores pro colore utuntur, ueluti sarcinatores pro signandis pannorum incisionibus.

De Cinnabari.

Græce, κιννάβαρι: Latine, cinnabaris, sanguis draconis, lachryma draconis arboris: Hispanice, sangue de drago, sangue de dragon arbore: Italice, sangue di dracone: Gallice, seng di dracon.

De Cinnabrio foßili, & artificiali.

Cinnabrium foßile, miniũ naturale: Hiſpanice, bermelhon de minèra: Italice cinnabrio naturale: Germanice, bergcinober.

Cinnabrium artificiale, minium artificiale: Hiſpanice, bermelhon artificial: Italice minio.

Enarratio. 69.

LONGAS hic moliuntur authores digreſsiones, quas nos ſubticebimus, rem paucis concludentes, & eo magis quum de re clara & nobis obuia, ſermonem habeamus. Agit igitur in præſenti Dioſcorides de Cinnabari, ideſt ſanguine draconis, pro quo ſcire licet, quod arbor quædam pro cera apud Hiſpanos præcipue in inſulis Maderiæ & Cannariæ naſcitur, quam illi præcipue Luſitani draconem, ſiue draconarium uocant, ex qua lachryma quædam lucida & rubricans defluit, quam ſi fricueris & ea lineas duxeris, colorem profundiſsimum ac ſanguinis oriri conſpicies. Qua de cauſa, nomen huic lachrymæ ſanguis draconis, inditum eſt. Ridiculoſum profecto eſt aſſerere; ut teſtatur Dioſcorides, cinnabrim draconis animalis ſanguinem eſſe, in quem errorē Plinium labi animaduertimus, ut apud ipſum uidere eſt, libro trigeſimo tertio, capite ſeptimo. Cæterum, exploſæ ſunt iam hodie rotulæ quædam, in officinis pendentes, quas ſanguinē draconis appellabant, & eas pro eo uendebant: componebant uero eas fallaces pharmacopolæ, qui nihil præter nigrum pro albo uendere ſemper ſolent, ex ſanguine hircino, ſorbis, ac laterum puluere, in unum redactis, uel potius ex rubia tinctorũ, bolo armeno, reſino, ac dragacātho ſimul mixtis.

Cinnabaris, ſanguis draconis.

Sanguis draconis.

Eſt porro in officinis cinnabrium, minium dictum, quod naturale & artificiale comperitur: naturale Hiſpanis, & Germanis frequēs, apud quos uomica argenti uiui ſcaturit, quum in argenti uiui fodinis potiſsimum naſcatur: lapis rubricans, grauiſsimus, non admodum durus, qui plerunque argento uiuo plenus conſpicitur, corroſiuus, putrefactiuus, ac lethalis. Artificiale uero, ex argento uiuo & ſulphure in igne conflatur: magni ualoris & pretii apud Indos, & ea de cauſa, ex Luſitania, in Indiam non niſi regis conſenſu portari poteſt, paratur uero apud Anthuerpienſes magna copia, ex quo ceram rubram inficiunt, qua literas ſigillamus, & de illis Plinius citato loco loquutus eſt, quem legere ne pigeat.

Cinnabriũ.

De Argento uiuo.

Græce, ὑδράργυρος: *Latine, hydrargyros, argentum uiuum.*

Hispanice, azogne: Italice, argento uiuo, mercurio: Gallice, argent uiue: Germanice, gedigen, queck silber.

Enarratio. 70.

Argentum uiuum.

MISSVM facimus, quod a philosophis & chymicis, de argento uiuo, mercurio dicto, circunfertur. Est igitur hydrargyrum Græcis, Romanis aqueum argentum, uel ex suo continuo motu, uiuum argẽtum dictum, quod naturale & artificiale inuenitur, ex quo unctiones pro Gallica scabie incredibili iuuamento parantur: quas inscii, ueram praxim ignorantes uituperant, ignorantes argentum uiuum suo pondere tantum lethale esse, nõ uero qualitatibus, ut testatur in præsenti Dioscorides, quum dicat: lethale potum argentum uiuum est, pondere suo interanea disrumpens: a quo Plinius siquis interius animaduertat uerba, libro trigesimo tertio, capite sexto, non dissidet, quin potius illius uerbis ut plerunque solet subscribit. Ita uero se rem habere, & argentum uiuum uenenum non esse, quotidiana indicat experientia, quum tantum abest, ut uenenum sit, ut potius pro præstantissimo antidoto, puerulis fascinatis & uermibus infectis, omnes medici Hispaniarum pondere semiunciæ, optimo successu, in potu concedant, nec ex eo symptoma aliquod, per tam longum tempus oriri hucusque perceperunt. Vidimus enim nos, si mihi uisa referre liceat, puerum quendam decem annorum, plus libra una argenti uiui ebibisse, ex quo præter pondus nullum inde symptoma contraxit, clysteribus tãdem adiutus, totum cacauit, & liber absque noxa ulla permansit: occludebatur enim argentum uiuum in quodam stricti orificii uase, in quo uinum antea recondi solebat, & ex eo puer sæpe ebiberat, unde semel uini uice integram libram, & plus argenti uiui ut dixi deglutiuit. Hoc uero sciens doctissimus Brasauolus, examine suorum Simpl. dixit, nos argentum uiuum infantibus in uermium semimortuis exhibuimus, & illico sanati sunt: nec Mundellę Brixiensi, qui cõtra illum inuehitur fides ulla habenda est, quum absque ratione & experimento loquatur; crederem tamen ipse, argentum uiuum arte paratũ, quod Hermolaus proprie hydrargyrum uocari contendit, corrodens, ac exulcerans esse, quod Galenus tantum nouit, & illius nullum habuit experimentum, ut lib. 9. de Facult. simpl. med. fatetur, ad istum modum dicens: Hydrargyros, non est ex sponte nascentibus medicamentis, sed ex iis quæ parantur, ueluti psimmithium, ærugo, psoricum, lithargyros. Cæterum, interimat ne deuoratum aut admotum extrinsecus, nondum feci periculum; libro tamen quarto eiusdem dicti uoluminis, capite decimooctauo, illud inter medicamenta erosione interimentia adnumerauit: facile enim credere est, arte factum uiuum argentum, non eam nancisci benignitatem, quã, sua

Historia de argento uiuo.

Mundella fallitur.

Argenti uiui Galenus nullum habuit experimentum.

ſponte infodinis fluẽs poſsidet,imo naturale hoc argentum uiuum, quum ignem perſentit, ex benigno, corrodens efficitur, quod in ſublimato, ex eo parato, uel argento ſublimato dicto, abundans argumentum habemus, quod ad hominum perniciem excogitatum fuit. Cæterum, cuius temperaturæ argentum uiuum ſit, ſub iudice lis eſt, à teſtibus enim contra teſtes res agitur, & à rationibus contra rationes. Ego uero frigidum & ſiccum eſſe, pro firmo crediderim: At Dioſcorides hic tradit, minutiſsima auri ramenta epota, auxiliari nocumentis ab argento uiuo derelictis: tametſi in nonnullis exemplaribus, uerba hæc non legantur, quæ annotata uelim, ut animaduertant nonnulli recentiorum, qui quum nihil præter calumnias norint, ut multa, ita auri uſum deteſtantur; quum tamen ipſi magis uituperio digni ſint, quòd eo careant, ignorantes aurum rem nobiliſsimam ac cordialiſsimam eſſe, præcipue ſi candens igne, iuribus, aut deſtillatis, uinoue demergatur: Opitulatur enim ut Serapio, & Auicẽna credunt, morbis melancholicis, cordis palpitationi, non ſolum ſic paratum, ſed etiam in puluerem redactum, Sunt enim uariis in locis auri fodinæ ex quibus aurum foditur, ſed puriſsimum obrizum dictum: raro inuenitur, quod noſtri Hiſpani, à tibar, aurum defecatiſsimum ac puriſsimum, è regione ſic Tibar dicta, appellant. Non eo inficias tamen, nos Hiſpanos plurimo abundare auro, præſertim eo inter Tagi fluminis arenas reperto, merito enim aurifer Tagus appellatur fluuius hic, quia inter ſuas arenas multum & prope infinitum dixerim aurum, trahat, ut abunde expertus ſum, apud Ferreriam oppidũ, quod Tagus præterlabitur quatuor leucis a Caſtello albo, propria mea patria, diſtans, imo ut uerum fatear, pauca extant flumina apud Luſitanos, quorum arenis aurum mixtum non ſit, non adeo tamen purum, ut a Tibar dictum, nec ita infimũ, ut quod ex Peru, terra paucis antea annis inuenta, aduehitur, ex quo cauterium paratum candens, minus mordicat, & fiſtulas facilius ſanat, ut ex Plinio prius didicimus, libro trigeſimo tertio, capite quarto.

Argentum uiuum cuius temperaturæ ſit.

Aurũ optimum medicamẽtum.

Tagus aurifer.

De Rubrica ſinopide.

Enarratio. 71.

RVBRICA ſinopis, quam milton Græci uocant, ea eſt terra quam hodie multi uice boli Armenici uſurpant, & eam Ioannes Manardus epiſtola prima, libri quarti ſuarum epiſtolarum à ſe Venetiis uiſam paſtillorum forma teſtatur, ueluti Georgius Agricola, quam ſibi Baptiſta Opizo ibidem Byzantio aduectam oſtenderat: Terra enim eſt rubrica ſinopis, denſa, grauis, iocinoris colore, non calculoſa, ſibi concolor, & copioſe cum diluitur ſe diffundit, quam Luſitani noſtri in maxima habent copia, præcipue apud Stremozium oppidum, ex qua uaſa pulcherrima

Rubrica ſinopis.

Georgius Agricola.

fiunt, quæ quũ labiis admouentur, ita hærent, ut difficulter nisi aqua madefiant auelli posſint, deſiccandi enim ac aſtringendi uires terra iſta habet, ut uice boli Armenici merito uſurpari poſsit. Cæterum, Mathiolus Senenſis imerito Manardum uellicat, quòd rubricam albam, ideſt exiguo rubore ornatam deſcribat, quum tamen Theophraſtus exalbidam quandam rubricam deſcribat, quam Plinius quoque minus rubentem uocat.

De Rubrica fabrili, quam Hiſpani almagri dicunt, Germani uero bergrotel.

Enarratio. 72.

Rubrica fabrilis.

HAEC in Hiſpania abunde reperitur, quæ tanquam ſanguis inficit, & ſua uoce Hiſpani almagre appellant, picturis admodum terra hæc deſeruit, parum ab ochra differens, imo ut inquit Dioſcorides, ex uſta ochra, rubrica fabrilis fit, ex qua mimi & perſonati, rubricati ſæpe incedunt, & pictores multa leuiter minimo ſumptu depingunt.

De terra Lemnia.

Enarratio. 73.

Terra Lemnia.

DE terra Lemnia, ſphragide, ideſt ſigillo inſignita, pauca dicturi ſumus, quia Galenus abundantiſsime libro nono Simplic. de ea dixit: Quam rubricam Lemniam quoque appellat, ob quod Plinius a Leoniceno facile defendi poteſt, quum terra Lemnia rubrica quoque dicatur: tametſi rubrica proprie alia ſit terra, ut capite ſuperiori dictum eſt. Eſt igitur terra lemnia uera; quæ a Lemno inſula, Stalimene hodie dicta aduehitur, nõ quidem in orbiculos ex albo rubentes, & characteribus Turcicis inſignitos, ſed illa potius quam ſub nomine boli armenici in quædam fruſta aut glebas, inde ad nos portant. Nam orbiculi illi effigiati ex eadem terra formãtur: adiecta tamen arenoſa quadam argilla, ob quam orbiculi ſiue paſtilli illi albeſcunt, quos ſub terræ Lemniæ, uel terræ ſigillatæ nomine, hodierni mercatores uendunt; At ne bolo Armeno nos carere, dicamur: imo quod eo abundemus terram illam ſic gleboſam quam ueram Lemniam eſſe diximus non ſub terra Lemnia, ſed potius ſub bolo armeniaco, ut inde quæſtum alterum faciant, uendunt; ſed quod terra iſta rubricans, bolus armenus hodie dictus butyroſus, uera terra Lemnia ſit, ipſa atteſtantur ſigna, ob quæ omnes nunc doctiſsimi uiri in hanc condeſcendunt opinionem; Quum igitur uiri prudentiſsimi, ac uos boni pharmacopolæ, terra Lemnia uti uolueritis, nõ quidem paſtilllos literis Turcicis ſigillatos, accipere debetis, ſed potius glebas illas, quas ſub bolo Armeniaco Orientali, ementibus indicant uenditores. Nam bolo Armeno uero nos carere certũ eſt, quẽ eaſdem cũ terra Lemnia uires habere, Gal. teſtatur, quũ dicat, in illa magna

peste, quæ similis fuit ei quæ Thucydidis tempore grassata est, omnes qui hoc medicamen biberunt, breui curati sunt, quibus autem nihil profuit, omnes mortui sunt, nec aliquo alio medicamine curari potuerunt: ex quo perspicuum est, quòd solum his qui incurabiles erant, nihil profuit. Bibitur uero cum uino tenui modice mixto si sine febre æger fuerit, uel saltem parum febrierit, cum aquoso autem si multum febrierit, nec tamen pestilentes ipsæ febres uehementer calent, Hæc Galenus. Qui in eo loco armeniam terram colore pallidam esse tradit. Cæterum, de terræ lemniæ uiribus, Galenum consulit citato à nobis loco, ubi ob eam nauigasse, & falsum deprehendisse, quòd sanguis hircinus illi miscebatur legimus, Cæterum, ut uera terra Lemnia abūdamus, ita breui speramus, ueram armeniacam habere, ab iis præsertim mercatoribus qui ex Ancona in Armeniam petunt, ut inde ex oppido Angoræ, undulatas uestes siue symballoticas aduehant.

Febres pestilentes parū calent.

De Chalcantho.

Græce, χάλκανθον: Latine, Chalcanthos, atramentum sutorium, uitriolum: Hispanice, capa rosa: Italice, copa rosa: Gallice, uitriolo.

Enarratio. 74.

QVI Galeni libros de Compositione medicamentorum, secundum genera scire exactè desiderat, atq; in illis emplastra, cerota, unguenta, & quę sunt alia, ibidē descripta, ut decet componere exoptat, in iis primo exercitatum iri, necesse est, ex quibus, chalcanthum, idest atramentum sutorium se offert, uulgo uitriolum dictum, quod naturale, & artificiale est: naturale ubiq; cupa rosam, uel caparrossam, tam Hispani, quàm Itali & Galli appellant, & uariis conspicitur coloribus. Nam alterum ex Germania aduehitur oculis gratum, coloris cærulei; Alterum uero Romanum est, non adeo tamen intensi, & grati coloris; Tertium uero ex Cypro adfertur, quod quum friatur aureas scintillas emittit. Ex omnibus uero, Romanum uitriolum, primas obtinet, secundas Cypricum, minus uero ualidum Germanicum, tam pro conficienda aqua forti argentariorum, quàm pro tingendis lanis, artifices experiuntur. Cęterum, monet Galenus, quòd post longum tempus chalcanthum chalcitis efficitur. quod experientia deprehendimus, chalcāthum in chalcitem mutatum aliqua ex parte esse. Videmus enim partem exteriorem chalcanthi idest uitrioli dealbescere, & cum albedine ad aliquam crassitiem peruenire, interiori eius parte in suo proprio perseuerante colore. De quo Galenus in epitomen redactus, per doctissimum Andream Lacunam Secobiensem, olim apud Salmanticenses cōdiscipulum nostrum, ita tradit: Chalcanthos (qui in Cypro ex uiridi quadam aqua concrescit.) ex-

Chalcanthos.

Vitriolum.

sima sui parte in chalcitim temporis processu degenerat, habet autem cum astrictione maxima, caliditatem non uulgarem coniunctam: Vnde omniũ maxime cõdire seruareq; carnes humidas potest, nimirum caliditate humiditatem absumẽte, astrictioneq; substantiam contrahente atq; constipante constringit itaq;, siccat, & contrahit in sese totius substantiam carnis. Ex uitriolo, oleum hodie conficitur, apud chymistas, quod potens cauterium est, cuius una uel altera gutta, in aquis cordialibus mersa, multũ contra pestilentes febras ualet, eas enim acetosas cum quadam stypticitate reddit.

De Chalcitide.

Enarratio. 75.

Chalcitis, colchotar est.

CHALCITIS in ærariis fodinis comperitur: quæ ut diximus, ex chalcantho quoq; efficitur: Exterior enim chalcanthi pars in chalcitidem uertitur, quum tamen interior illæsa permanet, & chalcanthum existit. Dicitur autem chalcitis ab Arabibus colchotar quę quoque in misy transformatur: non est ergo colchotar uitriolum combustum, ut multi putant, quũ potius ut dixi, chalcitis colchotar est; de qua Galenus libro nono de facult. simp. med. ita tradit: Mistas habet astringentem acremq; facultates; cæterũ, uincit acris, utpote adeo uehemens, ut carnem urat, necnon inducat escharam. Vstum hoc medicamen minus mordicat, non tamen minus desicat, uerum non parum astrictionis remittit; Itaq; melior est undequaq; chalcitis tum adusta, tum lota, quum euadat sic minus mordax.

De Psorico.

Enarratio. 76.

Psoricum.

PSORICVM medicamentũ quoddam est, quod contra scabrities, & cutis asperitates ualet, nam & scabiem mirifice sanat.

De Misy.

Enarratio. 77.

Misy.

CONTENDVNT nonnulli quod uitriolum Romanum, misy sit, quod falsum esse, paucis indicatur; primo ex chalcitide misy fit, nõ uero ex misy chalcithis, ut ex Galeno didicimus: nouimus enim nos ex uitriolo Romano chalcitim fieri, proinde Misy uitriolum Romanum nõ esse certum est, quum si misy uitriolum Romanum esset, ex eo chalcitis fieri posset, quod impossibile esse, Galenus tradit. Faciunt ad hæc, quòd uitriolum Romanum misy non sit, quia misy durum est, auri speciem præ se ferens, quod quũ friatur aut eas scintillas ex se mittit, & stellarum modo splẽdet, quæ omnia minime in uitriolo Romano cõperiuntur, proinde uitriolum Romanum non esse misy certum est; consultius autem mea sententia esset asserere, quòd sori uitriolum Romanum est, quũ ut chalcitis in misy, trans-

formatur,ita sori facile in chalcitim uertitur: Vtcunq; tamen sit,sori, chalcitis,& misy,tametsi figura,& compositione differant,quia sori crassior est materia, subtilior uero misy, media autem chalcitis:uiribus tamen & natura eadem sunt,ut,ex Galeno libro nono de Fac.simp.med. comprehenditur,quum dicat:In metallis ipsis,super chalcitim nascitur misy, ut ærugo super æs, Ac suspicor etiam sori longo tempore mutationem in chalcitim posse accipere. Quare mirum non est,tria hæc medicamina eiusdem genere facultatis esse, sori dico,& chalcitim, & misy:tenuitate & crassitudine inter se diuersa:crassissimum enim est inter ipsa sori,tenuissimum misy, mediam utriusq; facultatem habet chalcitis. Adurunt uniuersa hæc tria, & scharas efficiunt:attamen nonnihil etiam astringunt: Verum,misy admotum corporibus duris minus chalcitide mordicat, tametsi ea nō minus sit calidum; id quod beneficio tenuitatis sortitur. Porro quum utraq; hæc in decoctionibus fundantur,& magis chalcitis,quàm misy,sori tamen non liquescit,ni mirũ quod lapidosius sit,& uehementius cōpactum:sicuti rursus misy quia à cōgenito calore elaboratius est,ac proinde siccius chalcitide,icirco meri to quoq; liquescit ægrius:libro uero quarto, de comp. med. ẽm genera ita quoq;.de illis tradit:Misy aũt & sori,chalcitidi sunt cognata:tenuius tñ misy apparet,minusq; mordax & urẽs;crassius sori: & utrũq;siccat ibecillius, queadmodũ & stimmi maiorem astringendi siccãdiq; uim,ac sori possidet. Porro diphryges ulceribus ægre humoris uitio ad cicatricẽ uenientibus,ap tissimũ medicamẽ existit, ualide nãq; siccat,etsi sit mordax modice,ad hęc præter acrem tum qualitatem,tum potentiam, uim astrictoriam possidet.

De Melanteria.

Græce, μελαντηρία, Latine, melanteria, metallicum atramentum, Hispanice, aziche.

Enarratio. 78.

NIGERRIMA terra Melanteria est,quę sæpe in se aliquid continet argenti,porro sulphurei coloris in Hispania frequẽs est, quam pro conficiẽdo atramẽto librario scribæ usurpant,& eam Mauritanica uoce azige: uel aziche,uocant,tametsi uox hæc Arabica,azige,omne genus atramenti sub se comprehendat,de qua Galenus libro nono citato, ita inquit: Valde quidem astringit astringentiaq; omnia propemodum tenuitate superat.

Melanteria.

De Sory.

Græce, σῶρυ, Latine, sory, Vitriolum Romanum; Hispanice, Caparrosa Romana, Italice, uitriolo Romano, Gallice, Vitriolo Romano.

Enarratio. 79.

Sori.

SORY, ut dixi uitriolum Romanum est, de quo capite de misy legito.

De Diphrige.

Enarratio. 80.

Diphriges.

PASSIM & frequenter diphriges, in ærariis fodinis apud Germanos conspicitur: quũ enim æs funditur in ima fornacis parte residens pars quædam conspicitur, quam diphrigem esse certi sumus. Ex Cypro uero diphriges antiqua illa, ad nos hodie non portatur: De qua Galenus summatim libro nono de facult. simpl. med. ita inquit: Mistam habet tum qualitatem, tum facultatem, habet enim in sese quiddam & mediocriter astringẽs, & mediocriter acre: unde ulcerum rebellium optimum medicamen est, Eo siquidem ad putrescentia oris ulcera, siue per se siue cum melle, cum detracta erat spuma, tum ad anginam, ubi iam per astringentia medica consistit quod influebat, ac breuiter ad columellam præcisam, pudendiq; & ani ulcera cicatrice obducẽda, sum quàm felicissime usus. Porro, quo pacto adulterentur dictorum medicamentorum singula, non uidetur pretium operæ scribere, quum talia posse discere homines sceleratissimi in lucro ponant.

De Arsenico, id est auripigmento.

Græce, ἀρσενικὸν, *Latine Arsenicum croceum, auripigmentum: Hispanice, Italice, oropigmento.*

De Sandaracha.

Græce, σανδαράχη, *Latine, sandaracha fossilis, Arsenicum rubeum: Hispanice, fezes de oro.*

Enarratio. 81. 82.

Arsenicum sandaracha.

ARSENICVM, uagum nomen est, nam quoddam coctum arsenicum est, quod auripigmentum uocamus, Aliud uero rubeum dicitur, quod sandaracham fossilem, siue Græcorum sandaracham dixerimus, appellamus, ut tandem differentiam faciamus inter sandaracham Græcorum, & eam quam Arabes gũmi iuniperi nominãt, ut capite de Iunipero diximus, Tertium uero arsenicum, cristallinum album est, risalgalum dictũ, quod naturale siue fossile dictum, in eisdem fodinis auripigmenti & sandarachę nascitur, quamquam artificiale quoq; reperiatur ex auripigmento conflatum. Cæterum, Sandaracha hæc de qua agimus, eadem cum arsenico auripigmento dicto est, nisi quòd illa magis cocta & à natura elaborata uideatur, ad quod arte quoq; ita esse deprehendimus, quia si auripigmẽtum igni in catino admoueris, ita rubrum euadet, ut sandaracham esse dices, Hanc

uero

uero Græci per infundibulum super prunas ignitas, in fumum redactam, contra pectoris uitia, exibent, ut capite de Iunipero diximus, sed instabit aliquis, Mesue, & alii practici, inter præcedentes siue procatarcticas asthmatis causas hanc unam connumerant, fumorum eleuationem à sulphure, auripigmento, & aliis metallis, quomodo igitur Sandaracham asthmaticis cõuenire Græci dicãt? Nos huic dubio dupliciter respondemus; primo quòd difficultas anhelitus duplex est, altera materialis, altera uero sine materia: materiali sandaracha conueniens est, crassas lentas & tenaces materias, subtiliando & diuidendo, & hac de causa, recentiores, ut Nicolaus, ad Græcorum imitationem ex sulphure compositionem asthmaticis conuenientem præparant: in materiali uero, metallorum fumi maxime obsunt, imo ita obesse nouimus, ut metallarii, qui in fodinis metallum excauant, inquiruntue, asthmatici fere omnes breui moriantur, ita ut apud fodinas illas Gallicię, & Germanię, mulierem inuenire non sit difficile, quæ sex, & octo nupserit uiris.

De Alumine.

Græce, στυπτηρία *: Latinæ Stiptere, alumen: Hispanice, alumbre, ahume, Italice, Alume,*

Enarratio. 83.

ALVMINIS multa & uaria genera nouit Dioscorides, quorum tria tantum describit, scissile, rotundum, & liquidum, hodie uero, sex potius communerantur, silicet alumen roche, alumen plume, alumen fecis uini, alumen catini, alumen scaiole, & alumen zuccharinum: inter hæc autem sex hodie habita aluminis genera, unum tantum Dioscoridis genus describitur, quod plume dicimus, & scissile est, Alumen porro roche, quod non procul à Roma excauatur, non sic ut uideris effoditur, lapides enim primo sunt durissimi rubri, & nonnulli ad albedinem tendentes; non adeo tamen duri, qui tanquàm lapides communes, ex quibus parietes fiunt, ex uena siue fodina extrahuntur, quos postea tanquam calx infornacibus, per duodecim uel tredecim tantum horas ardentissimo igne coquunt, nec longiori tempore ibidẽ permanere illos sinunt, quum ex toto comburerentur, & inepta materia ad futurum alumen euaderent, Deinde uero sequenti die quum frigidi lapides iam facti sunt, ex fornacibus extrahuntur, & in acies quasdam debito quodam ordine reponuntur, ubi per quadraginta longos dies adaquantur. tanquam uiuæ calcis lapides, ubi quater uel quinquies, singulis diebus irrigantur, adeo ut intra tempus quadraginta dierum, ut diximus lapides in terram uertantur. Hanc postea terram, siue lapides in terram uersos, magnis æris cortinis, in aqua artifices ad ignem

Alumen.

Alumen quomodo paratur.

excoquunt, qui quum dextre terræ substantificam partem, ex qua alumen conflari debet, in aquam uersam esse norunt, terram ligneis instrumentis ad hoc paratis extrahunt, ac de nouo aliam terram prædictæ aquæ addunt, ac sic ut primo facientes, ter & quater, terram innouant, quousque aquam in alumen uerti pronam uident, quam postea per canales quosdam fluere permittunt, & capsis ligneis excipiunt, ubi intra octo dies gelascit, & concreta efficitur, ac densatur, & alumen roche dictum resultat. Cæterum ex lapidibus rubris, alumẽ fortius efficitur, ex albis uero, minus forte, & magis lucidum, quo pro inficiendo serico, ac optimis & pretiosissimis lanis tingendis usurpatur. Hoc uero alumẽ roche Græcorum esse alumen nonnulli crediderunt, sed mea sententia alumen liquidum longe alia res est. Ex alumine roche, albumine oui, ac aqua rosacea, alumen zuccharinum paratur, quo mulieres pro dealbanda facie utuntur, quod Græcorum rotundum non esse certum est, quum ex alumine roche zuccharinum fieri dixi, alumen uero catinum, ex herba alcali, Græcorum uero dicta traho conficitur: ut libro quarto diximus. Porro alumen fecis ex uini fecibus continuatur, de quorũ generũ facultatibus, & natura, Galenus ita tradit libro nono de Fac. simpl. med. Alumen uehementissime astringit: cæterum, quum sit crassarum partium, tenuius quodammodo est quod uocatur fissile, proximum est rotundum, & astragalotum: admodum crassum est tum liquidum, tum platites & plinthites dictum.

alumen zuccharinum.

De sulphure.

Græce, θεῖον: Latine, sulphur: Hispanice, piedra suffre: Italice, solfo: Gallice, sulphur.

Enarratio. 84.

sulphur.

SVLPHVR & uiuum, idest ignem non attingens, & uulgare id est igne paratum, reperitur, ex quo oleum chymistæ ad multos frigidos morbos curandos, mirificum parant, & ut tradit Galenus libro nono citato, theon, idest sulphur, omne trahendi uim possidet, estque temperamenti calidi, atque essentiæ tenuis, adeo ut ad multa uenenatorum animalium resistat, si siccum ictui inspergatur, aut cum saliua, aut urina, aut oleo ueteri, aut melle, aut resina terebinthina illinatur: Quin & psoras, & lichenas, & lepras, non raro hoc medicamento cum resina terebinthina sanaui, Extergit enim omnes id genus affectus, absque hoc ut in profundum repellat.

De Pumice lapide.

Græce, κίσσηρις : *Latine, cisseris, lapis pumex : Hispanice, piedra pomez: Italice, pomice pietra.*

Enarratio. 85.

PVMEX leuis, exustus, ac corrosus lapis est, quem ignes ardentissimi sulphurei, ex profundissimis cauernis euomere solent, ueluti in Aethna ac Veseuo montibus fieri percipitur, hodie uero uariis in locis lapilli ii reperiuntur: quibus cerdones pro poliendis pellibus pręcipue utuntur, & Plinius uaria de illis tradidit. Galenus porro nono citato libro, de pumice ita inquit: In sarcotica medicamẽta inditur, & ea quę dentes extergunt, partim ustionem non expertus, partim etiam exustus: quandoquidem aliis omnibus combustis similiter, substãtiæ tenuioris efficitur: cæterum, ustione quiddam acquirit acrimoniæ, quam rursum lotione exuit. Videri autem poterit, & conciliare splendorem, nõ tantum facultate, sed etiam asperitate, ueluti si smyrin, aut testam tritam admoueas: Eũdem in modum cornua deusta dentes reddunt splendidos.

De Sale.

De Spuma salis.

De Muria.

De Flore salis.

Enarratio 86. 87. 88. 89.

SAL & marinus & fossilis reperitur: Marinus in salinis ex aqua maris conficitur, & familiarissimus uictui hominum est, fossilis uero siue mineralis, uariis quoque in regionibus nascitur, qui lapis albus, densus, grauis, cristalli modo lucidus est, quem pharmacopolæ salem gemam appellant, nec enim sal gema, alia res à sale fossili est, quo uniuersa Turchia, ac magna pars Germaniæ, & Vngariæ, ueluti Calabria, utuntur. Cæterum, Ormusium insulam apud Persas, regi nostro Lusitanorum hodie subditam, salis fodinis uberrimis scatere, norunt Lusitani nostri, id quod Plinius quoque scriptum reliquit, libro trigesimoprimo naturalis suæ historie capite septimo ubi Ormusium, ut mea fert opinio,

Sal.

Oromenum appellat;ita enim eo loco Plinius legitur: Sunt & montes natiui salis,ut in Indis Oromenus,in quo lapidicinarum modo cæditur renascens, maiusq; regum uectigal ex eo est, quàm ex auro atq; margaritis, & cætera. Est præterea sal hammoniacus,qui ex Cyrenaica regione ubi Hammonis oraculum olim erat, aduehebatur:nascitur enim ibi sub arenis,Luna illi multum fauente,quo uero hodie caremus, & illius uice adulteratū turbinatis quibusdam masis exterius nigris ad nos afferunt, sed precipue ex Germania, Corrupte enim pharmacopolæ armoniacum salem pronunciant, quum Hammoniacum ob Hammonis oraculum, unde uehitur appellari debeat. Falsum quoq; est,quòd illorum multi dictitant, ex urina camellina salem istum hammoniacum parari, ut ex Plinio unusquisq; latius diiudicare poterit. Est quoque sal Alkali,de quo libro quarto capite de traho: abunde diximus. Dicitur quoque in officinis sal Indicus, qui dubio procul zuccharum candum, uel zuccharum in harūdinibus cōcretum est, iis adiungere est salem nitrum hodiernum, ex quo puluis bombardarum; & aqua fortis argentariorum,& aurificum conficitur: qui ab antiquorum sale nitro abest,ut capite sequenti dicemus. Spuma salis sequitur,quæ ad ripas maris,sæpe post tempestatem, nocte subsequente frigida, ac concreta, reperitur. At muriam non aliam esse dicam quàm aquam copiose salitam, qua carnes & pisces longo tempore seruātur, ut secūdo libro quoq; dixi. florem uero salis,qui salinas frequentant, norunt. Porro de salis facultatibus, ac natura,ita tradit Galenus libro undecimo de fac.simp.med. Sal eiusdem genere facultatis est,siue fossilis sit,siue marinus, uerum hoc differūt, quòd salis è terra effossi substātia magis compacta sit,ac proinde in eo maior partium crassities,& astringendi potentia. Marinus itaq; affusa aqua liquescit protinus, id quod non accidit fossili. Eiusdem speciei cum marino est, qui in stagnis quibusdā salsuginosis nascitur: æstate uidelicet aquis ex iis æstu absumptis:cuiusmodi est Tragasius, nō procul à Sminthio. Igitur quum qualitas salsa digerat simul & contrahat contactam ab ipsa substantiam Aphronitrum in hoc differt,quod in ipso unum saporem exuperantem sit uidere,quem uocant amarum,uim habentem digerendi; haud item contrahendi,uti sal: Nam hic quicquid in corporibus humidum est,id totum absumit,& quod reliquum est substantiæ solidæ,astrictione contrahit; ac proinde etiam conditura sua carnes seruat, à putredineq; tuetur: Quippe quæ putrescunt, excrementitium humorem continent, substantiamq; tum dissolutam, tum minime compactam, Quibus ergo corporibus nulla prorsum inest superflua humiditas, ceu melli optimo, & substantia solida & compacta est, ut lapidibus ea ut putrescant est impossibile; Quare in iis salis non probatur usus: sed in illis tantum, in quibus suspecta est putredo.

Hāmoniacus sal.

Sal alkali, Sal Indicus.

Spuma salis.

Flos salis.

De Nitro.

De Spuma nitri.

Enarratio. 90.91.

GRAECORVM uerum nitrum album, Ferrariæ Gaspar de Gabriellis uir nobilis Patauinus,& philosophus insignis, nobis dedit, quod hodie doctissimus Brasauola apud se reseruatum habet, & omnes illuc uenientes uident,quod antiquis frequens fuit,& rei medicę utile. Cæterum nitrum hoc Græcorũ,à nostro hodierno sale nitro differt, quo bombardarũ & sclopettorum puluerem,ueluti aquam fortem argentariorũ, conficiunt: nitri uero spumam hactenus nunquam uidi,de quibus uos per otium legite Plin.lib.31.cap.10. Non minus quoque Augustinum Ricchum Lucensem, medicum longe doctissimum, in ea præcipue annotatione quam sectioni secundæ operum Galeni indidit, quæ ipse, & doctissimus iuxta ac grauissimus Trinchauelius, medicus Venetus, formula octaua Venetiis excudi curarunt:in qua annotatione, Galeni textum ad hanc rem facientem,restituere,& à mendis liberare conatur: quem postea Andreas Lacuna Secobiensis,uir acri ingenio præditus,& qui Galenum felicissime in epitomen redegit,ita in pristinum nitorem reddidit, dicens lib.9. de Facultat. simpl. medic. Aphronitrum ab aphro nitri differt:nitri enim spuma medicamentum exiccatorium existit,aspectu triticeæ farinæ similis, etenim alba est,non ut Asiæ petræ flos cinericea; Aphronitum uero farinæ speciem nõ habet,neque solutum est,sed concretum & cõgelatum,quod quidem adeo extergit,ut non modo sordes expurget,sed etiam pruritum sanet; At spuma nitri eiusdem cum nitro est tum naturæ,tum facultatis,licet essentiæ tenuioris. Dictum autem est paulo ante in medio aphronitri & salis, facultatem nitri consistere: Aphronitro enim sola inest uis detergendi: sali uero etiam astringendi,sed multo magis,quàm detergendi. libro uero 11. eiusdẽ uoluminis,ita quoque de litro idest nitro, inquit: Ostensum est hoc medicamen in medio salis & aphronitri uires habere: qua uersione uniuersam dirimit dubitationem,ut cuique sapienti notum euadet.

Nitrum Græcorũ. Gaspar de Gabriellis. Nitrũ uulgare. Augustinus Ricchus medicus Lucensis. Trinchauelius medicus Venetus doctissimus. Andreas Lacuna medicus. Aphonitrũ. Nitri spuma.

De Fece uini.

Enarratio. 92.

EX fece uini combusta, aluminis quoddam genus conficitur, ut capite de Alumine meminimus: At credendum est, per fecem uini, quoque Dioscoridem sabulosam siue terream illam partem, uasis uinariis præsertim cuppis adhærentem, intellexisse; quam Tartarum hodie appellamus,& multi ad ciendam aluum iuribus infundunt, semiunciæ pondere, plus & minus.

Fex uini.

De Calce uiua.

Enarratio. 93.

Calx. CONFICITVR hodie calx, apud omnes fere Europæos, ex lapillo quodam fornacibus excocto, quæ tantisper dum aqua nō irrigatur: uiua calx, siue aqua non restincta calx dicitur, ex qua sæpe lauata unguentum, contra ignis combustiones, & ulcera nonnulla, pharmacopolæ paratum habent. In India uero, hodie calcem ex ostreis, & buccinorum, ac crustaceorum testis, fieri certo scimus; quod Dioscorides olim quoque fieri non siluit. Cæterum, de calcis uiribus, ita tradit Gal. lib. 9. de Facult. simpl. med. Titanos, idest calx uiua quidem uehementer urit, adeo ut crustas efficiat; extincta uero protinus etiam crustam molitur & ipsa; At post diem unum & alterum minus urit, minusque inducere crustam potest: at uero tēporis progressu prorsum nec crustam quidem gignere ualet, tametsi etiānum calfaciat, carnemque liquefaciat, porro si lauetur in aqua, suam mordacitatem exuit, efficitque nuncupatum lixiuium, at ipsa absque morsu deficcat.

De Gypso.

Enarratio. 94.

Gypsum. GYPSVM oui albumine exceptum, mirabiliter sanguinem undecunque fluentem sistit, potum tamen gypsum strangulando perimit: proinde animaduertant hoc tēpore homines, qui uino gypsum ut clarius reddant, ac potentius faciant, miscent. Cæterum ne Galenum prætereamus, ita de gypsi uiribus refert, lib. 9. de Facult. simpl. med. Gypsum quidem tum deficcat, tum uires habet emplasticas, quare siccis medicamētis quæ ad sanguinis eruptiones accommodantur, utiliter commiscetur, nam ipsum per sese lapidosum fit, coactum & congelatum. Ac proinde diluēdum est oui tenui & candida albugine, quæ & ad ophtalmias est utilis, admisto illi tenuissimo farinæ triticeæ polline, qui residet in molarum parietibus, excipere uero quod sic maceratum est, tenellis leporis pilis, aut qui perinde sint molles, expedit.

De Sarmentorum uitium cinere.

Enarratio. 95.

Cinis sarmētorum. SARMENTORVM uitium cinis, ad morbi Gallici unguenta componenda usurpatur: de quo Gal. lib. 8. de Facult. simpl. medic. in uniuersali, ita tradit: Ex partibus cum terrenis, tum etiam fuliginosis (quæ & tenues sunt, & cum aqua in qua macerati prius fuerint cineres, excolātur) constat, pro materiæ tamen combustæ differentia, cineris temperies uariatur: Quare haud scio, qua ratione Dioscorides, astringere cineres omnes

prodiderit: quum ficulneus cinis eius modi omnis qualitatis sit expers: nimirum ipsa arbore nulla parte sui acerbam qualitatem reddente; At ex acerbis lignis confectus cinis non parum quidem astringit, meminique me eo aliquando sanguinis suppressisse eruptionem, Verum nullus unquam ad tale uti ficulneo audeat, siquidem hic acrimoniæ plurimum, urentisque facultatis obtinet, mistæ absterſioni. Est & calx cineris quædā species. Cæterum tenuioris essentiæ quàm qui ex lignis fit. Porro elota, medicamē est citra morsum desiccans, magisque si bis terue lauetur. Cæterum si marina aqua abluta sit, admodum digerit.

De Halcyonio.

Græce, ἁλκυόνιον: *Latine, halcyonium, spuma maris: Hispanice, spuma della mar: Italice, alcionio: Gallice, alcyonio.*

Enarratio. *96.*

HALCYONIVM, hodierni seplasiarii spumam maris appellant, nec imerito, quia Dioscorides ita a nonnullis appellari meminit, cuius quinq; genera in flexuoso Anconitano mari isto reperiuntur: præter quæ, & sextum nouimus, globi modo rotundum, sparti colores, molle, ac spongiosum: de quibus omnibus, ita Gal. lib. 11. de Fac. simpl. med. tradit: Halcyonia omnia detergunt, ac digerunt, qualitatem habentia calidam & acrem. Est autem eorum unū densum & graue, odoris praui, olet enim pisces putridos, spongiæ in specie simile; Alterum uero figura longiuscula, leue, & rarum, odorem habens similem phyciis: Aliud tertium uermi simile specie existit, colore purpureo, consistentia molli, uocant id milesium: post quæ quartum secundo quidem iam posito similiter & leue & rarum, uerum lanis succidis simile. Denique & quintum extima superficie leui. Cæterum interna substantia asperum, nullius odoris, gustu tamen apparēs acre. Quod sane omnium halcyoniorum est calidissimum, adeo ut pilos deurere possit. Itaque quum duo prima lichenas, alphos, psoras, leprasq; adiuuent, præterea cutem splendidiorē efficiant, idem præstare non potest hoc ultimo loco positum: nec enim proinde ut illa cutem duntaxat summam extergit, sed etiam excoriat, ita ut ulcera inducat, porro quod tertio ordine recensuimus, omnium tenuissimum est. Quare ustum alopecias cu rat illitum cum uino, colore quidem fuluo, tenui tamen essentia; Quartum autē eiusdem cum hoc speciei uires obtinet, uerū haud parū imbecilliores.

Halcioniū.

Milesium.

De Adarce.

Enarratio. 97.

CONSPICITVR adarcion in multis Hispaniç paludibus, quod sua uoce Hispani fluminis stercus, appellare solent, siue fluminis lixum,

Adarcion.

& ad multos usus seruant, circa mare porro potentius inuenitur, quod ut tradit Galenus libro undecimo de Facult. simpl. medic. Essentia sua ueluti spuma est aquæ salsæ concreta, idque circa arundines & sarragines. Est autem acerrimum simulq; calidissimum pharmacum, proinde & per se inutile. Verum commisceri solet iis quæ uim eius retundunt, sicque fit multo utilissimum in iis affectibus, qui excalfieri postulant, foris impositum: nam id intra corpus sumi impossibile est. Cætera uero apud Plinium legito, & illius defensorem Collenutium; qui (mea sententia) nugatur, quum duas ponat adarces.

De Spongijs.

Enarratio. 98.

Spongiæ.

NOTAE sunt spongiæ, quibus præparatis, pro dilatandis & aperiendis fistulis, ac præclusis ulceribus, passim utimur, non minusque pro admouendis fomentis, in quibus lapillus inuenitur, ut suo dicemus loco: At de spongia ita Galenus meminit in fine libri undecimi de Facultatibus simp. medic. Spongia usta, acris est, & digerentis potentiæ, utebatur ea præceptorum meorum quidam ad sanguinis eruptiones, quæ manuali opera indigent; porro admouebat eam partibus sanguine profluentibus etiamnũ ardentẽ, ut & crusta parti induceretur, & ipsum spongiæ corpus, ceu operculum adhæreret; At uero spongia noua, non sicut lana aut lanimentum, materia dumtaxat est, quæ humores irrigandos excipiat, sed etiam manifeste desiccat; quarẽ uulnera glutinat, si aqua aut oxycrato, aut uino admoueatur imbuta, à qua sane, quæ antiqua est, longo spatio relinquatur.

De Corallio.

Enarratio. 99.

Corallium.

ALBVM & rubrum corallium, omnes norunt, nigrum uero antiphates a Græcis dictum, superioribus diebus Ferrariæ & hic Anconæ, uidimus: Astringendi autem & refrigerandi, omne coralli genus habet. Album tamen potentius; & ea de causa ubi refrigerare, ac magis constringere uolumus albo utimur. Cæterum Plinius capite secundo, libri trigesimi secundi, ita de corallio tradit. Quantum apud nos, Indicis margaritis pretium est, de quibus suo loco satis diximus, tantum apud Indos in corallio, nanque ista persuasione gentium constat. Gignitur quidem & in Rubro mari, sed nigrius, Item in Persico uocatur iace, laudatissimum in Gallico sinu circa Orchadas insulas, & in Siculo circa Heliam & Drepanum. Nascitur & apud Grauiscas, & ante Neapolim Campaniæ, maximeq rubens, sed molle, & ideo uilissimum erythris forma est ei fruticis, color uiridis, baccæ eius candidæ sub aqua ac molles: exemptæ confestim durantur & rubescunt, quasi corna satiua specie atque magnitudine. Hæc Plinius. In quibus suppinus

pinus quidam error deprehenditur, quũ dicat Corallium baccas quasdam rubras emittit, ueluti arbor cornus: norunt enim omnes qui corallium uiderunt, in mari tanquam fruticem, & arborem nasci, in quo nullus gignitur fructus, sed postea artifices baccas illas rubras parant, quas in coronas redactas, monilium, & torquium uice, mulieres gestant. Cæterum, corallium usui medico quotidie uenit, quod Auicenna, inter medicamenta cordialia connumerat, & ea quæ gaudium, & lætitiam causare solent.

De Lapide Phrygio.

Enarratio. 100.

PHRYGIO lapide isto, hodie caremus, quo Gal. sæpe uti solebat, ut tradit libro nono de Facult. simpl. med. dicens: Hoc semper utor combusto quidem ad ulcera putrida, idque ipso aut per se, aut ex aceto, aut œnomelite, aut oxycrato: Ad oculos uero ex eo permisto aliis, medicamen siccum efficio. Valide enim deficcat, habens quiddam astrictionis simul & mordicationis. Lapis hic potissimum ad uestium tincturam usurpari solebat, ut ex Plinio colligitur, libro trigesimo septimo, capite decimo nono, quod & Diosc. non siluit.

Lapis Phrygius.

De Lapide Asio.

Enarratio. 101.

LAPIS hic ad nos hodie non affertur, si tamen haberi posset, has dotes habet, quas Galenus describit, libro citato nono, quum dicat: Asius lapis, colore & consistentia est topho similis, friabilis, laxusque, innascitur ei quiddam instar farinæ tenuissimæ, qualis in molarum parietibus adhærescit, appellant hoc medicamen petræ Asiæ florem. Est uero tenuium partium, ut sine morsu nimis fluidas carnes eliquet. At petra ipsa in qua nascitur, actionis uehementia est inferior, habet etiam & salsedinem, quandam ipse Asiæ petræ flos, ita ut inde uideatur ducere originem, quod eos ex mari in petram residens, a Sole postea exiccetur.

Lapis Asius.

De Pyrite lapide, Marchasita dicto.

Enarratio. 102.

PYRITES sine dubio, Arabum Marchasita est, quia quæ Græci de Pyrite dixerunt, Arabes in suam linguam, sub marchasitæ nomine transtulerunt. Animaduertendum tamen, quòd pyritarum plures sunt species, quæ omnes percussæ scintillas edunt, & ea de causa, communes quoque lapilli, quibus quotidie ignis excutitur, sub pyrite reponi merentur. Cæterũ, ut Auicenna doctissime nouit, marchasita auri, argenti, æris, & ferri, reperitur. Quæ uero hodie officinis uulgarior cernitur argẽtea est, deinde aurea, quæ studiosis necessariæ sunt, quum ferro percussæ scintillas edunt, & sul-

Pyrites Marchasita.

pluratis cannulis ignem accendunt, pos uero marchasitā in emplastris resol uendi, ac excutiendi uim habentibus miscemus, & ut tradit Galenus, libro nono tam sæpe repetito, ualidam possidet facultatem, eoque utimur dige renti emplastro admisto: adiicitur etiam ei & schistos: Ab hoc medicami ne & pus sæpenumero, & consistentia grumosa in spatiis intermediis mu sculorum, nata, per halitum fuit digesta, nisi autem dum in usum ueniunt, pollinis instar comminuantur hi omnes lapides, ut profundum corporum quibus applicantur subeant, asimiles manent istis marinis fluuiatilibusque arenis, quæ & ipsæ communem omnium lapidum uim possident: Siquidem exiccant tumentem ab aqua inter cutem carnem, si in ipsis excal factis decumbat æger: non tamen ad aliud quippiam eis utimur.

De Hæmatite, lapide sanguinario dicto.

Enarratio 103.

lapis hæmatites sanguinarius.

FREQVENS apud Hispanos & Italos lapis hic est, qui sanguinarius Romanis dicitur: nam Hispani, illum albim, uel aluim sua lingua uocant, Itali uero ut audio absolute, lapidem nominant, de cuius uiribus ita tradit Galenus libro nono de Fa. sim. med. Hæmatites & galactites lapides, à colorum similitudine, quos repræsentant, sic nominantur, ille siquidem sanguinis, hic in succum solutus, lacti uidetur similis; At melitites non a colore sed à sapore mellis talem nomenclaturam sortitur. Quum igitur succus omnis dulcis a temperato calore proficiscatur, astringens uero a frigore, habebit sane hæmatites lapis tantum frigiditatis, quantum & astrictionis: Melitites uero temperatam caliditatem, at mediam utriusque temperiem galactites. Merito itaque ocularibus medicamentis lapis hæmatites miscetur, ac solo eo uti possis superciliis exasperatis: siquidem cum phlegmone sint aspera reddita, ex ouo ipsum diluens, ac si mauis, etiam per decoctum fœnigræci; sin uero citra phlegmonem, ex aqua. Hic idem lapis similiter in core contritus, sanguinem expuentibus conducit, ulceribusque uniuersis. Porro succus, redactusque in tenuissimum pollinem, reprimit excrescentia: ipsaque ocul orū ulcera solus per se cicatrice includit attritus, cæterum aut affusus, aut inunctus.

De Schisto lapide.

Enarratio. 104.

lapis schistos.

QVVM lapis hic apud Hispanos nascitur, non difficile esset illum hodie habere & illius proprium nomen capiti indere; sed quum iam diu extra Hispaniam uoluntarii exules simus, non sic facile illius notitiam habere possimus. Doctissimus tamen Oroscius, olim apud Salmanticenses con discipulus noster, hoc supplere poterit, qui ut audio, de hac re non nihil molitur, interim tamen dum eo caremus, eius loco hæmatite uti necessario

est, quia easdem fere cum illo uires possidet, ut adnotat Galenus capite proprio, de Schisto lapide.

De Gagate.

Enarratio. 105.

VVLGATISSIMVS Gagates lapis est, quem Hispani azauache appellitant, & ex eo pauperes, & mendici, Sanctum Iacobum petentes, sanctorum quasdas imagunculas, pileis & galeris suis affixas, inde portant. lapis est enim niger, crustaceus, leuis, qui igne facillime accenditur, & ex se odorem bituminosum expirat. Dicitur autem Gagas, a flumine sic dicto in Lycia, prope cuius ostia, lapis hic inuenitur. De quo ita tradit Galenus, lib. nono de Fac. sim. med. Colore gagates est atro, qui ubi igni fuerit admotus, persimilem bitumini odorem exhibet, confert autem ad discutiendos flatulentos tumores consistentes in genu, diuturnosque & ægre curabiles: ac præterea cruenta uulnera glutinat.

lapis Gagates.

De Lapide Thracio.

Enarratio. 106.

THRACIVS lapis hodie ignoratur, de quo Galenus cum Nicandro ita inquit, capite superiori de gagate,

lapis Thracius.

Si lapis uratur candenti Thracius igne,
Et post madefiat aqua, flagrabit totus ad idem.
Mox oleo affuso penitus restinguitur, etc.
Nullius tamen eius in medicina usus, nisi quod suffitu abigit feras.

De Magnete lapide.

Enarratio. 107.

VEL nautis, & tonsoribus magnes lapis, notus est, quem Hispani petram iman; Itali uero, calamintam appellare solent, qui optimus est, quum ferrum facile trahit, & ut tradit Galenus, hæmatiti assimilem uim obtinet. Cæterum, Fracastorius Veronensis uir doctissimus, quum rerum multarum abditas causas libello quodam inquirat, hanc unam proponit, quare magnes, polum astrum semper respiciat, quo mediante, nautæ nunc nauigant: cui respondet, id in causa esse, sub polo, montes magnetis altissimos, quorum species per incredibilem distantiam usque ad maria nostra, propagata, ad perpendiculum usque ubi est magnes, consuetam attractionem facit. Vult igitur doctissimus uir hic, quod magnes in perpendiculo nauigatoriæ pyxidis, ad polum stellam uertatur, quia attrahitur à potentia maiori montium magnetis, ita ut similia omnia per se, seinuicem trahere dicat, sed hoc in polo arctico, quod uerum sit dicatur: in antarctico uero falsum esse quis opinabitur.

Magnes lapis.

De lapide Arabico.

Enarratio. 108.

Lapis Arabicus.

QVVM de lapillis sermonem habere statueram, hinc inde omni data opera, eos inquirere, ac propriis oculis prius uiderem decreui, in qua inuestigatione, ecce occurrit, mercator quidam Ragusinus, harum rerum curiosissimus, ac indagator maximus, qui ducentos fere uarios lapillos, apud se reconditos, & ex uariis mundi partibus conquisitos, pro thesauro habet, inter quos Arabicus lapis est, ensis manubrii forma, quē ille albam cornio-lam appellabat: albus enim lapillus hic est, intus maculis, non adeo tamen albis infectus, de quo Galenus libro nono de Facult. simpl. med. ita tradit: Lapis est elephanto similis, desiccantis abstergentisque potentiæ.

De Galactite, idest lactario lapide.

De Melitite.

Enarratio. 109. 110.

Lapis lactarius. Alectorius Melitites.

LAPIDEM lactarium hucusque non uidi, alectorium tamen in quo caput Herculis effigiatum erat, inter plures illos lapillos notaui: Melitites quoque lapis à paucis uisus est, de quorum natura Galenus capite de Hæmatite abunde dixit.

De Morochtho lapide.

Enarratio. 111.

Morochthus lapis pantaurus.

ET hic quoque hodie ignoratur, pantaurum tamē lapidem, in quo depicta erat charitas, inter illos lapillos uidi.

De Onyche, idest alabastrite lapide.

Enarratio. 112.

Onix Alabastrites.

ALABASTRITES notus est lapis, cuius plures species uidentur, & de eo ita tradit Plin. lib. 36. cap. 8. hunc aliqui lapidem alabastriten uocant, quem cauant ad uasa unguentaria, quoniam optime, ea incorrupta seruare dicitur: Idemque etiam exustus emplastris conuenit & cætera, Galenus porro libro nono huic dicato negotio, ita de alabastrite tradit: combustus in medicinæ usum ingreditur, quidam eum bibendum dant stomachicis.

De Thyite lapide.

Enarratio. 113.

Thyites lapis.

QVVM annis superioribus, Venetiis apud illustrem & magnificū dominum Didacum Mendozam Hortadum, in ea republica uigilantissimum oratorē Cæsareum agerem, frater eius Prorex apud Nouū orbem,

ad eum nonnullos lapillos misit, inter quos idolum quoddam erat ex thyite lapide fabrefatum, quod incolę illi pro Deo adorabant, sunt enim gentes idolorum cultores illæ, erat enim idolum illud fere cubitalis altitudinis, colore uiridi, in cuius medio foramen profundũ erat, nam latitudinem palmarem non excedebat, de quo lapide Galenus libro nono citato, eadem quæ Dioscorides dixit, tradidit.

De Lapide Iudaico.

Enarratio. 114.

Lapis Iudaicus.

NVLLA hodie extat officina pharmacopolia, in qua pyxicula particularis, pro hoc seruando lapide iudaico non habeatur: tam enim omnibus familiaris lapis hic est, glandis magnitudine, candidus, & multis discurrentibus lineis ornatus, quo pro minuendo renum calculo medici hodierni utuntur, & ut tradit Galenus citato loco, colore est candido, specie concinna, lineas habens ceu torno ductas: utuntur ad uesicæ lapides in cote soluentes, & ex aquæ calidæ tribus cyathis potui præbentes, præcipue uero ad eos qui in renibus hærent, est efficax.

De Amiantho lapide.

Enarratio. 115.

Lapis amianthus

AFFERTVR hodie lapis amianthus ex Cypro insula, scissili alumini similis, quem sæpe in ignem oleo prius inunctum iniecimus, & comburi uidimus, nulla prorsus illius parte amissa, qua de causa, multi lapidem hunc, lignum crucis, in qua Christus pependit, esse aliis inculcant, de quo Plinium consulito, libro trigesimo sexto, capite decimo nono.

De Sapphiro lapide.

Enarratio. 116.

Saphyrus lapis.

SAPPHIRI lapidis, duæ species hodie habentur, & cyanei, & albi coloris, album autem, sapphirum aquæ appellant; Cyaneum uero, potissimum inter gemmas reponunt, sed utrunq; auro alligatum, collo mulieres appensum gestant, ueluti in digitis ex eisdem ornatos anulos. Cęterum Plinius lapidem cyaneum auri punctis ornatum, sapphirum uocare uidetur, ut apud ipsum est legere libro trigesimo septimo, capite nono. Nostri uero temporis medici cum Arabibus, inter fragmenta cordialia sapphirum quoque reponunt, nec sane immerito, quia Galenus libro nono de Fac. simpl. med. eius potum scorpionum ictibus mederi tradit. Ex uena siue minera sapphiri, mercator ille Ragusęus, uas quoddã habebat, oculis gratissimum quod ut Gennacius quidam Lusitanus, qui mecum bis, ut tantam lapillorum uarietatem dignosceret, iuerat, duobus millibus ducatorum emi poterat, affirmabat. Erat enim lapis ille, ex quo uas componebatur durissimus,

non nisi adamantis cuspide elaboratus, coloris uarii, quod ex uasis Caroli Magni imperatoris esse, nonnulli contendebant.

De Memphite lapide

Enarratio. 117.

Lapis memphitis.

HOC hodie caremus lapide, qui utinam notus esset, ut eo chirurgici uterentur.

De Selenite: id est Lunari lapide.

Enarratio. 118.

Selenites, lapis Lunaris.

INTER eos lapillos, quos diligens ille Raguseus seruabat, unum rotundum, album, lucentē, in tenebris claritatem emittentem uidimus, quem ille carbunculum uerum & ex draconis capite extractum, nominabat: nam uerum carbunculum gemmam, album esse, non uero rubinum rubricantē multi dictitant, ueluti Morbodeus qui de lapidibus scripsit, & ante eū plures alii. Erat enim lapillus hic mirus aspectu, magnitudine uitelli oui gallinæ primiparæ, qui ut dixi albissimus erat, in tenebris ex se lucem emittens, nō adeo tamen ingentem, ut cataphracti homines trecenti, corā eo illuminari posśint, ut rudes putant. Cæterum, quòd lapillus hic, carbunculus sit, ex draconis capite extractus, non crederem, quum magis incliner animus, illum selenitem esse, candidum, pellucidum, minime ponderosum, in Arabia nascētem. Erat quoq; lapillus alter albus, unguis humani magnitudine, qui ex se igneas quasdam flammas emittebat, in tenebris quoq; lucēs, quem ille orfanum appellabat, & de eo Albertus Magnus mentionem fecit, quāquam alii adamantis quoddam genus esse contendebant: ut cumq; tamen sit, ipse inter precipuas gemmas lapillum illum collocandum esse crediderim. De quibus, & pluribus aliis, à nobis uisis lapillis, libellum edere & in lucem emittere decreuimus, modò Deus nostris faueat uotis.

Carbunculus lapis.

Lapillus mirus

Orfanum lapillus

De Iaspide.

Enarratio. 119.

IASPIDIS plures, & uariorū colorū species cōmunissimæ sunt; ex quarum altera pellucida, inter lapides illos, quos Dominus Didacus Mendocius Hurtadus, à fratre Prorege acceperat, speculum erat, quod nō aliud quàm iaspis lapis erat, & ille quidem crassus, quē ob id generosissimus uir ille bis per medium secari iubebat, ut ex uno lapide, tria euaderent specula, non nisi clariora, ac magis pellucida. Erat enim lapis ille, si recte teneo, cōmunioris Iaspidis colore, substantia durissimus: qua de causa, lapicida eum secare, nisi magna pecunia esset donatus, recusabat; plures enim serras in eo

Didacus Mēdocius.

rumpi, inculcabat. Ceterum, ex Iaspide terebinthizo, ob colorem ita dicto, clauam paratam uidi, quam Ragusæus ille, inter tanta lapidorum genera habebat. Porro balai gemma, cui Dioscorides iaspidis prædictam speciem similem facit, hodie balaxum dicitur, infimum quoddam rubinorũ genus. Sed quum de Iaspide loquimur, non decet hinc discedere, quin genus eius quoddã describamus, quod apud Salariũ oppidum iuxta Lusitaniam præcipue nascitur, interdum coloris cyanei, nonnunquam uero uiridis, oculis gratum, quod Lusitani sua uoce azuleios appellant. Sunt enim lapilli isti ædificiorum magnum ornamentum: & de quibus omnibus, ita tradit Galenus libro nono de Facultatibus simplicium medicamentorum. Ventriculum adhæsit, ipsiusq; os adiuuat. Porro Ophitem lapidem suspensum iuuare morsos à uipera tradunt, sed eiusmodi facultates non constant methodo. Veluti etiam quum hieracites & Indicus profluentem ex hæmorrhoidibus sanguinem sistunt.

Balai gemma.

Azuleium.

De Aëtite: Lapide aquilæ dicto.

Enarratio 120.

AETITES lapillus, ubiq; uulgaris est, sub aquilæ lapide, quem prægnantem lapidem nonnulli appellant, ob id quod intus lapillum alterum inclusum habeat, ut eo concusso facile audiatur, uel potius quod prægnantibus prosit. Aduehuntur uero hodie lapides isti ex Apulia, magni parui & mediocres, diuersorum colorum. De quibus Plinium legito, libro trigesimo sexto, capite uigesimo primo, & Erasmũ Roterod: in Chiliadibus, ubi de scarabeo & aquila doctissime sermonem habet. An uero lapis iste brachio alligatus fœtum sustineat, genu uero suppositus illum prouocet, omnes prisci fatentur: nos uero superioribus diebus periculum in parturiente facientes, nihil iuuamenti obtinuimus, ut testis fuit Franciscus Barbosius, uir Auicenista, magna præditus experientia, & qui apud Indos per octodecim annos artem medicam exercuit, non sine magno quæstu & honore.

Aëtites, lapis aquilæ.

Erasmus Roterod.

Franciscus Barbosius.

De Ophite, id est Serpentario lapide.

Enarratio. 121.

PLVRES serpentini lapides hodie cernuntur, colore uirides, durissimi, multis punctis maculati. Sed quod odorem qualem Dioscorides ait, spirent, pauci hucusq; uiderunt: Ego uero uasculum quoddam uidi, ex lapide ophite isto fabrefactum, quod quum fricabatur, non insuauem ex se spirabat odorem: contendebant uero nonnulli, uasculum hoc ex illis esse, in quibus imperatores Romani theriacam seruabant; nam & lapidem istũ, contra serpentium morsus, & uenenum ualere Dioscorides testatur; de quo & Galenum legito libro nono citato.

Lapis serpentarius.

De

De Lapide spongiarum.

Enarratio. 122.

Lapis spongiarum.

PERPAVCAE sunt spongiæ, in quibus lapilli nõ reperiantur: de quibus ita tradit Galenus libro nono de Fac. simp. med. Frangendi uim ob tinent, non tamen ita ualidam, ut lapides in uesica comminuant: Rumpunt eos tamen qui coguntur in renibus; ueluti qui aduehũtur ex Cappadocia, cæterum lapillum ex rana terrestri, buffone dicta, extractum, inter illos, uarios lapides, apud Ragusẽum illum seruatos uidimus, quem nonnulli, boracem lapidem appellant, quum tamen borax ut dixi, chrysocolla sit.

Lapillus ex buffone.

De Lithocolla.

Enarratio. 123.

Lithocolla. *Parius lapis.*

EX marmore, aut Pario lapide, admixto tauri glutino lithocolla fit, Est enim Parius lapis, marmor album ex Paro insula è Cycladibus una, apud Aegæum mare, hodie Pario dicta.

De Ostracite lapide.

Enarratio. 124.

Ostracites lapis.

OSTRACITEM lapidem non uidi, illius tamen uice, plures à me uisos enarrare possum, præcipue lapidem prasinum, quem smaragdi matrem, uel uenam smaragdi appellant, lapidem eutropiũ, lapidem ametistum, coloris floris stœchades Arabicæ, lapidem phœnicis, nisi corniola erat, plasma, album & nigrum, Calcidonium, quem Hispani leitor appellitant, & rotundum mulieres collo suspensum gestant, nam lac generare credunt, lapidem felis basilici, tanquam capparim coloris uiridis, & plures alios quos subticeo ad præsens.

De Smyre lapide.

Enarratio. 125.

Smyris.

SMYRIS lapis, aurificibus, & Gemmariis, ac iis qui arma poliunt smyrillus hodie dicitur: quo uitrum ab adamante discernunt, & ut tradit Galenus, uehementer quidem abstergit. Quare ipso ad annulos exsculpendos utuntur: & ad dentes purificandos. Cæterum, lapis beryllus, albissimus lapis est, tanquam chrystallus: quo multi tanquam speculario utuntur.

De Arena marina.

Enarratio. 126.

Arena marina.

ET hodie quoque hydropici, arena marina obruti, uigente æstu curantur.

De

De Naxio lapide.

Enarratio 127.

NISI naxius lapis is est quem artifices passim pro acuendis securibus, & aliis incisoriis ferreis instrumentis habent, quis ille sit ignoro, quid tamen de eo senserit Galenus capite sequenti legito,

De Lapide geode.

Enarratio 128.

LAPIS geodes hodie ignoratur, de quo Galenus, simul & ramento cotis naxiæ, capite de Ostracite, sermonem habet, libro nono de Facultatibus simplicium medicamentorum.

De Omni terra. 129.

De Eretria terra. 130.

De terra Samia.

Latine, astrum Samium, talchum: Hispanice, sclari mente.

Enarratio 131.

TERRA Samia duplex a Dioscoride in præsenti describitur; cui postea subscripsit Galenus libro nono de Facultatibus simplicium medicamentorum, et Plinius libro trigesimo quinto, capite decimo sexto; quorum altera Collyrion in præsenti nominatur; à Plinio Syropicon dicta: altera aster Samius appellatur, quam Plinius astrum Samium uocat. Et eam ut nos opinamur officinæ talchum, Hispani uero sclarimente uocitant: crustæ albæ simile, et quod non indigere lotione Galenus dixit, è longinquo enim ut stella splendescit, unde stella terra uulgo, & Græce aster appellatur: ad poliendas autem facies mulieres sæpe alba hac crusta utuntur, & uarios alios affectus complendos.

De lapide Samio. 132.

De terra Chia. 133.

De terra Selenusia. 134.

De terra Cimolia. 135.

De terra Pnigite. 136.

De Cinere marinarum testarum. 137.

De terra rubra ex fornacibus. 138.

De Melia terra. 139.

De Ampelite terra. 140.

Enarratio.

OLIM medici uariis iis terræ generibus utebantur: nunc uero hominum negligentia factum est, ut ea omnia ignoremus, & illis minime uti possimus.

De Fuligine pictorum.

De Atramento librario.

Enarratio. 141. 142.

DE iis libro secundo abunde diximus: proinde nunc supersedemus huic quinto et ultimo libro finem imponentes.

Finis quinti, et ultimi libri.

GRAECARVM VOCVM INDEX, PRAESERtim earum quæ diuersam a Latinis nomenclaturam sortitæ sunt.

RERVM AC VOCVM IN hisce Commentarijs memorabilium Index.

Fuchsij

petroselinum

REGISTRVM.

* a b c d e f g h i k l m n o p q r ſ t u x y z. A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z. aa bb cc dd ee ff gg hh ij kk ll mm nn oo pp qq rr ſſ tt uu xx yy.

Venetijs ex officina Iordani Zilleti,
M D L V I I.